KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2018

A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2018

Központi Statisztikai Hivatal, 2019

© Központi Statisztikai Hivatal, 2019

ISSN: 2064-0307

Felelős kiadó:
Dr. Vukovich Gabriella elnök

Felelős szerkesztő:
Bóday Pál főosztályvezető

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2019.026

Budapest, 2019

A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2018

Központi Statisztikai Hivatal, 2019

AT Ausztria
BE Belgium
BG Bulgária
CY Ciprus
CZ Csehország
DE Németország
DK Dánia
EE Észtország
EL Görögország
ES Spanyolország
EU-28 Európai Unió
FI Finnország
FR Franciaország
HR Horvátország
HU Magyarország
IE Írország
IT Olaszország
LT Litvánia
LU Luxemburg
LV Lettország
MT Málta
NL Hollandia
PL Lengyelország
PT Portugália
RO Románia
SE Svédország
SI Szlovénia
SK Szlovákia
UK Egyesült Királyság

Bevezetés

Háttér Az 1950-es évektől megjelenő környezetvédelmi mozgalmak felismerték a gazdasági termelés és a környezet állapota között fellépő konfliktusokat. A *Néma tavasz*[1] (1962), *A közlegelők tragédiája*[2] (1968) vagy *A növekedés határai*[3] (1972) című, nagy hatású művek megjelenését követően a fenntartható fejlődés ma elfogadott értelmezése évtizedekkel később a *Közös jövőnk*[4] című jelentésben (1987) körvonalazódott. 1992-ben Rio de Janeiróban rendezték meg az ENSZ *Környezet és fejlődés* elnevezésű konferenciáját, amelynek köszönhetően mára a fenntartható fejlődés fogalma beépült a nemzeti és a globális szakpolitikák közé. Az ENSZ mellett az egyes országok és országcsoportok (pl. az Európai Unió) is stratégiákat, illetve a fenntartható fejlődés céljai megvalósulásának mérésére indikátorokat, indikátorkészleteket dolgoztak ki. Két és fél évtized elteltével megállapítható, hogy a kedvező és a kedvezőtlen folyamatok egymással párhuzamosan vannak jelen: egyes pozitív környezetvédelmi intézkedések sikere (pl. az ózonkárosító vegyületek kibocsátásának csökkentése) mellett fokozódó nyomás is terheli erőforrásainkat (pl. a növekvő népesség emelkedő fogyasztása).

Az újabb riói konferenciát (*Rio+20,* 2012-ben) már eleve mérsékelt várakozás előzte meg. E csúcstalálkozó fő témája a zöld gazdaság, valamint az intézményrendszer fejlesztése volt, *A jövő, amit akarunk* című záródokumentum azonban nem hozott komoly előrelépést a fenntarthatóság ügyének hatékonyabb képviseletében. Kritikusai az erős politikai akarat, az ambiciózus célok és az azokért vállalt jogi elkötelezettség hiányát fogalmazták meg. A második riói konferencia egyik legnagyobb eredménye a globális fenntartható fejlődési célok meghatározásáról szóló egyezmény volt, ugyanis a 2000-ben lefektetett Millenniumi Fejlesztési Célok (*Millennium Development Goals*) teljesítési határidejének lejártával a 2015 utáni időszakra új agenda vált szükségessé. A többéves előkészítési folyamat eredményeképpen 2015. szeptember 25-én a világ vezetői az ENSZ 70. közgyűlésén *Agenda 2030* néven elfogadták az új fenntartható fejlődési keretrendszert (*The 2030 Agenda for Sustainable Development*). A globális program magját a fenntartható fejlődési célok (*Sustainable Development Goals, SDG*) alkotják, 17 célt és 169 alcélt (eszközcélt) határoztak meg a hatékonyabb gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődési és fejlesztési együttműködés érdekében. A nyomonkövetést és a felülvizsgálatokat a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapó globális indikátor keretrendszer segíti, ami jelenleg 232 globális mutatót[5] határoz meg. Az Agenda 2030 azonban teret enged a regionális, illetve a nemzeti szintű adaptációnak is, így a globális lista mellett a közeljövőben országcsoportok és nemzetállamok saját indikátorkészleteinek kialakítása várható. Magyarország a keretrendszer formálásában a kezdetektől aktívan részt vesz, a hazai megvalósításhoz szükséges első lépések is megtörténtek. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) vállalta a globális indikátorlistához szükséges hazai adatok koordinálását, jelenleg is folyik az adatok összeállítása, további adatigények feltérképezése, a hiányok, illetve a lehetséges adatforrások beazonosítása.

A magyar stratégia

A 2007-ben létrehozott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (NFFT) kidolgozta az új magyar Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiát,[6] amelyet az Országgyűlés 2013. március 25-én fogadott el.[7] A keretstratégia célja, hogy az egész nemzetet összefogó, hosszú távú irányt adjon az egyéni és közösségi cselekvések számára. Összehasonlítva az Európai Unió stratégiájával vagy az SDG-kkel, a magyar keretstratégia jóval szűkebben értelmezi a fenntarthatóság fogalmát. Értelmezésében a fenntartható fejlődési politika elsősorban egy hosszú távú erőforrás-gazdálkodási tevékenység.[8] A keretstratégia négy erőforrást különböztet meg: **emberi, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrásokat.**

A stratégia megvalósulásának követését, a folyamatok monitorozását támogatja a kétévente megjelenő előrehaladási jelentés és a benne közölt indikátorok rendszere. Az első jelentést az NFFT 2015. december 3-án fogadta el,[9] ez 16 kulcsindikátort nevez meg, valamint számos magyarázó/kon-

1 Rachel Carson: Silent Spring, Houghton Mifflin, 1962. *World Commission on Environment and Development: Our Common Future.* Oxford University Press, 1987.
3 Garrett Hardin: *The Tragedy of the Commons*, *Science*. Vol 162, Issue 3859, 13 December 1968.
4 Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers, and William W. Behrens III: *The Limits to Growth.* Potomac Associates, 1972.
4 World Commission on Environment and Development: *Our Common Future.* Oxford University Press, 1987
5 Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators: *Tier Classification for Global SDG Indicators.* https://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/tier-classification/ *(2018.12.11)*
6 Az első hazai stratégiát a kormány 2007-ben fogadta el, a kettő értelmezése jelentősen eltér egymástól.
7 Ld. bővebben: az Országgyűlés 18/2013. (III. 28.) OGY határozata a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról.

textusindikátort használ fel. A kulcsindikátorok elfogadása hosszú egyeztetési folyamat után, szakértői anyagokra támaszkodva történt meg. A szerzők tizenkét kulcsindikátort (ezeket kulcsot formázó piktogrammal jelöljük) a jelen kiadvány korábbi kötetéből vettek át, további két mutató szintén a KSH által előállított adatokból származik, kettő pedig más adatforrásra támaszkodik. A kontextusindikátorok jelentős része szintén a KSH kiadványában szereplő mutató. A hazai keretstratégia elfogadása időben megelőzte az SDG-k elfogadását, ezért előbbi értelmezési rendszere, megfogalmazott céljai utóbbiakra nem lehettek tekintettel. Ennek ellenére a két program számos helyen illeszkedik egymáshoz, a kapcsolat megteremtése a következő évek feladata, azonban, ahogy azt az NFFT megállapítja, „az SDG-k adaptálása nem automatikus folyamat, hanem szükség van a nemzeti végrehajtás értelmező, a nemzeti fenntarthatósági értelmezési keretekkel összhangot kereső módjának megtalálására”.[10] A keretstratégia második (2015–2016-ra vonatkozó) előrehaladási jelentésében megtalálható az ENSZ által kitűzött 17 globális cél értékelése Magyarország viszonylatában.

A jelenlegi kiadványról

A Központi Statisztikai Hivatal 2007 óta kétévente adja közre a fenntartható fejlődés indikátorait. Az első három kötet az Eurostat indikátorrendszerét vette át, akkoriban annak hazai adaptációja és a hazai sajátosságokkal való kiegészítése volt a cél. A 2013-ban és 2015-ben kiadott kötetben az indikátorok három fő dimenzió (környezet, társadalom, gazdaság) mentén, tematikus bontásban jelentek meg, e változtatás első lépésnek tekinthető az erőforrás szemlélet erősítése felé. A 2017-ben megjelent kiadvány a keretstratégia értelmezési rendszerét szem előtt tartva tárta fel a témakör legfontosabb összefüggéseit, és kisebb módosításokkal jelen kiadvány is megtartja ezt a felépítést. Az indikátorok a 4 erőforrás (ember, társadalom, környezet, gazdaság) szerint rendeződnek, amelyek között egyaránt helyet kaptak értékelt, valamint nem értékelt, úgynevezett háttérmutatók (kontextusindikátorok) is.

Jelen kiadványban 103 jelzőszámot közlünk, ebből 26 az emberi, 13 a társadalmi, 41 a környezeti, 23 pedig a gazdasági erőforrások állapotát mutatja be. Ezek közül 82 tekinthető valódi **indikátornak,**[11] azaz olyannak, amelyek időbeli összehasonlításra alkalmasak, képesek a jelenségek pozitív és negatív változásainak bemutatására.[12] A további 21 **háttérmutató** (kontextusindikátor) egy része szerkezeti információt nyújt (pl. *fogyasztási szerkezet, halálozások kiemelt halálokok szerint*), más része olyan közelítő mutató, amelynek – bár a fenntartható fejlődéssel kapcsolatba hozható – pontos szerepe és megítélése nem tisztázott (pl. atipikus foglalkoztatás, állatsűrűség), egyes esetekben pedig az idősor értékelése nem lehetséges (pl. *az aszállyal érintett területek, digitális ismeretek*). Bemutatásukkal az adott téma mélyebb megértésének lehetőségét kívántuk biztosítani.

Az indikátorok általánosságban az 1995-öt követő időszakra vonatkoznak, de ettől eltérő időintervallumot felölelő mutatók is szerepelnek. A keresést **tárgymutató** is segíti. Az Európai Unió Európa 2020 stratégiája egyes mutatók esetén konkrét célértékeket tűzött ki, és az uniós célok mellett az egyes tagállamok számára országspecifikus ajánlásokat is megfogalmaz. Ezen értékek az ábrákon és a relevanciában is helyet kaptak. A hazai adatok forrása alapvetően a Központi Statisztikai Hivatal, az uniós adatoké az Eurostat. Csak az ettől eltérő forrásokat jelöltük az ábrákon. Az emberi és a társadalmi erőforrások mutatói számos esetben a KSH háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvételén (HKÉF) alapulnak. Az évente ismétlődő felvétel adatai képezik az alapját az Európai Unió harmonizált jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó statisztikáinak is (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*, EU-SILC). Az egymásra épülő adatfeldolgozásból adódóan a HKÉF referenciaévei az EU-SILC-hez képest többnyire egy évvel későbbiek. Esetenként a feldolgozás módszertana is eltér a HKÉF és az EU-SILC esetében.

8 Bartus Gábor (2013): *A fenntartható fejlődés fogalom értelmezésének hatása az indikátorok kiválasztására.* [Statisztikai Szemle], 91. évfolyam 8–9. szám, pp. 842–869.
9 Ld. *A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia első előrehaladási jelentése, 2013–2014.*, 2015. december. http://nfft.hu/assets/NFFS_elorehaladasi_jelentes_fo_resz_2015.12.03.pdf
10 *A hazai és nemzetközi fenntartható fejlődési célok összevetése. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia első előrehaladási jelentése (2013–2014)* 2. sz. melléklet. http://nfft.hu/assets/NFFS_elorehaladasi_jelentes_2013_2014_2_melleklet_SDG_versus_NFFS.pdf
11 Értékelésüket lásd *A mutatók értékelése* című alfejezetben.
12 Indikátor fogalma ld.: Havasi Éva (2007): *Az indikátorok, indikátorrendszerek jellemzői és statisztikai követelményei.* [Statisztikai Szemle], 85. évfolyam 8. szám, pp. 678–689.

Kiadványunkban a mutatókhoz tartozó szöveg egységes, tagolt szerkezetben jelenik meg. A közérthetőséget minden esetben a fejezetek elején található **definíciók** segítik. A **relevancia** az indikátor fenntarthatósággal való kapcsolatát mutatja be, és a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia (NFFK)[13] kapcsolódó megállapításai is ebben a pontban kaptak helyet. Az **elemzés** a hazai trend (minden esetben az első ábra adatának) bemutatásával kezdődik, majd az indikátor egyes további dimenzióit, illetve a témához kapcsolódó további mutatóit tárja fel. A **nemzetközi kitekintés** az uniós folyamatokról nyújt információt. Az oldalszélen elhelyezett úgynevezett hőmérők az összehasonlító adatokon keresztül a tagországok és köztük hazánk helyzetét szemléltetik. Az ábrák alatt található ! melletti szöveg a leglényegesebb üzenetet összegzi.

A területi bontások értelmezéséhez fontos megjegyezni, hogy 2018. január 1-jétől Magyarország területi osztályozása módosult. A NUTS-2 szintű tervezési-statisztikai régiók száma a korábbi 7-ről 8-ra nőtt azáltal, hogy a Közép-Magyarország régió kettévált: Budapest és Pest megye külön tervezési régió lett.

A felhasználók további információt kaphatnak a KSH **Stadat-tábláiban** (www.ksh.hu/stadat), ezek a kiadvány elektronikus változatából közvetlenül elérhetők.

A mutatók értékelése

A fenntartható fejlődés mérését szolgáló indikátorok végső célja a folyamatok értékelése. A tendenciák ismerete lehetővé teszi a döntéshozók számára a stratégiaalkotást, előmozdíthatja a beavatkozást, és visszacsatolásként szolgálhat a már elvégzett feladatokról. Az értékelést megnehezíti, hogy a mutatók többsége a fenntarthatóság csak egy-egy dimenzióját fedi le, így ami a gazdaság szempontjából kedvező változást jelent, az a környezet számára káros lehet, és fordítva. Például a növényvédő szerek értékesítésének növelése a környezeti szempontokkal ellentétes, a mezőgazdaság teljesítményének növekedése azonban e nélkül nehezen valósítható meg. A gazdaság és a társadalom viszont éppen az agrárgazdaság bővülésében érdekelt, növekvő teljesítmény mellett nőhet többek között a foglalkoztatottság, az élelmiszer-ellátás biztonsága, a vidék népességmegtartó ereje, bővülhetnek a kereskedelmi lehetőségek. A csökkenő szén-dioxid-kibocsátás mögött sok esetben nehézipari termelő üzemek bezárása áll. A csökkenő talajterhelés, illetve légszennyezés mellett azonban ezek a folyamatok adott esetben növekvő munkanélküliséggel, elszegényedéssel, tartós társadalmi problémákkal járhatnak együtt.

Az értékelés csak az egyes fejezetek első ábráján szereplő mutatókat érinti. Alapesetben kettő, egy rövid és egy hosszú távú értékelést végeztünk a rendelkezésre álló évek adatai alapján, a pontos időtávokat minden mutatónál jelöltük.

Az indikátorok[14] három típusa különböztethető meg, ami az értékelés módszertanát is befolyásolta:

1. típus: az indikátorhoz meghatározott célérték tartozik, amelyet adott évre teljesíteni kell.

2. típus: az indikátorhoz meghatározott célérték tartozik, nincs céldátum meghatározva.

3. típus: az indikátorhoz nem tartozik célérték, de a változás kívánatos iránya meghatározható.

Az indikátorok típusokba sorolása az 1. számú függelékben található.

1. típus[15]

Ebben az esetben a mutató értéke egy meghatározott évben el kell érjen egy adott szintet. Ilyen indikátor például a kutatás-fejlesztési ráfordítások a GDP százalékában. Magyarország vállalása, hogy 2020-ra a GDP-arányos ráfordítások aránya eléri az 1,8%-ot. Az értékelés a megfigyelt pálya és a kívánt növekedési/ csökkenési pálya összehasonlításán alapul, amit a következő egyenlet ír le:

$$\text{Megfigyelt és kívánt pálya hányadosa} = \frac{\dfrac{\text{utolsó rendelkezésre álló érték} - \text{bázisérték}}{\text{utolsó rendelkezésre álló év} - \text{bázisév}}}{\dfrac{\text{célérték} - \text{bázisérték}}{\text{célév} - \text{bázisév}}}$$

13 A kiadványban NFFK-nak rövidítve és keretstratégia néven is hivatkozunk rá. Minden esetben az Országgyűlés határozatában elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiát értjük alatta.

14 A kiadványban csak a 82 valódi indikátort értékeltük, a további 21 háttérmutatót nem.

15 Részletes módszertani leírását lásd Eurostat (2014): *Getting messages across using indicators.* Publication Office of the European Union, Luxembourg, pp. 21–22.

Két határérték van (0,9 és 0), ezért három értékelési kategória jön létre:

- Pozitív az értékelés, ha az arány 0,9 vagy annál magasabb, ami azt jelenti, hogy az indikátor a kívánt irányba változik, és az utolsó elérhető érték a kívánt pálya értékét az adott évben legalább 90%-ban megközelíti
- Semleges az értékelés, ha az arány 0 és 0,9 közé esik. Az indikátor a kívánt irányba változik, és az utolsó elérhető érték a kívánt pálya értékét 90%-nál kisebb arányban közelíti meg
- Negatív az értékelés, ha az arány 0-nál kisebb, vagyis az indikátor pályája a kívánt iránnyal ellentétes

2. típus[16]

Ezekhez az indikátorokhoz elfogadott célérték tartozik, de nincs meghatározva, hogy azt melyik évben kell elérni. Ilyen mutató például a kormányzati szektor konszolidált bruttó adóssága.

Az értékelés az utolsó elérhető érték és a célérték egyszerű összehasonlítása alapján végezhető el, két lehetséges kategóriával:

- Pozitív az értékelés, ha a kívánt pálya növekvő, és az utolsó elérhető érték magasabb, mint a célérték, illetve ha a kívánt pálya csökkenő és az utolsó elérhető érték alacsonyabb, mint a célérték
- Negatív az értékelés, ha a kívánt pálya csökkenő, és az utolsó elérhető érték magasabb, mint a célérték, illetve ha a kívánt pálya növekvő és az utolsó elérhető érték alacsonyabb, mint a célérték

3. típus[17]

A KSH indikátorkészletének többsége ebbe a típusba tartozik. Ebben az esetben az indikátor által leírt pályát a kívánt pályához hasonlítjuk. Azoknál a mutatóknál alkalmaztuk, amelyeknél nincs elfogadott célérték, de a kedvezőnek ítélt irány meghatározható. Csak a bázisév és az utolsó rendelkezésre álló év értékét vettük figyelembe, az alkalmazott módszer így a köztes években leírt pályát figyelmen kívül hagyja. A megfigyelt pálya kiszámításához a százalékos változást használtuk, képlete:

$$\text{Százalékos változás} = \frac{\text{utolsó rendelkezésre álló érték} - \text{bázisérték}}{\text{bázisérték}} * 100$$

Két határérték alapján (3% a kívánt irányban és 3% az azzal ellentétes irányban a bázisértékhez képest) az alábbi 3 kategória alakul ki:

- Pozitív az értékelés, ha a változás a kívánt irányba tart és abszolút értéke legalább 3%
- Semleges az értékelés, ha a változás abszolút értéke 3% alatti
- Negatív az értékelés, ha a változás a kívánttal ellentétes irányba tart és abszolút értéke legalább 3%

Néhány esetben ettől eltérő értékelést alkalmaztunk: a felszíni éves középhőmérséklet, a csapadék mennyisége és a hőség- és fagyos napok száma esetében a teljes idősort, az eltartottsági rátát a 2000–2016-os időszak mellett 2017 és 2070 közötti előreszámítás alapján is értékeltük, míg az időskori eltartottsági rátát a 2000–2016-os időszakon felül a 2017 és 2070 közötti előreszámítás alapján, a 3. típus kritériuma szerint.

16 Részletes módszertani leírását lásd Eurostat (2014): *Getting messages across using indicators*. Publication Office of the European Union, Luxembourg, pp. 27–28.

17 Részletes módszertani leírását lásd Eurostat (2014): *Getting messages across using indicators*. Publication Office of the European Union, Luxembourg, pp. 33–34.

Köszönetnyilvánítás

A kiadványban felhasznált adatok összeállításában nyújtott segítségükért ezúton szeretnénk köszönetet mondani a következő intézményeknek:

Agrárgazdasági Kutató Intézet
Agrárminisztérium
Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság
Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Eurostat
Európai Környezetvédelmi Ügynökség
Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD)
KSH Népességtudományi Kutatóintézet
Innovációs és Technológiai Minisztérium
Magyar Államkincstár
Magyar Energetikai és Közműszabályozási Hivatal
Magyar Nemzeti Bank
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság, Növény-, Talaj- és Agrárkörnyezet-védelmi Igazgatóság
Nemzeti Választási Bizottság
Nemzetközi Valutaalap (IMF)
Országos Meteorológiai Szolgálat
Országos Vízügyi Főigazgatóság
Pénzügyminisztérium
Világbank (World Bank)
Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, WHO)

Budapest, 2019

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

Tartalom

1. Emberi erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám
Demográfia	1.1.	Eltartottsági ráta	16
	1.2.	Teljes termékenységi arányszám	19
	1.3.	Belföldi vándorlás	21
	1.4.	Nemzetközi vándorlás	24
Életkörülmények	1.5.	Szegénységi arány	26
	1.6.	Nélkülözés	29
	1.7.	A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők	31
	1.8.	Lakások felszereltsége	33
	1.9.	Lakókörnyezettel való elégedettség	35
Egészség	1.10.	A várható élettartam	37
	1.11.	Vélt egészség	40
	1.12.	Magas vérnyomás – krónikus betegségek	42
	1.13.	Orvos-beteg találkozások	45
	1.14.	Dohányzás	47
	1.15.	Alkoholfogyasztás	49
	1.16.	Öngyilkosság	51
	1.17.	Halálozások kiemelt halálokok szerint	53
	1.18.	Standardizált halandósági hányados	55
Oktatás	1.19.	Iskolai végzettség	57
	1.20.	Iskolai kompetenciák	59
	1.21.	Kilépés az oktatásból	60
	1.22.	Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek	62
	1.23.	Digitális ismeretek	65
	1.24.	Idegennyelv-ismeret	68
	1.25.	Egész életen át tartó tanulás	70
	1.26.	Oktatási kiadások a GDP arányában	72

2. Társadalmi erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám
Anyagi biztonság	2.1.	Szegénységi kockázat	76
	2.2.	A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége	77
	2.3.	Háztartások anyagi helyzete	78
	2.4.	Anyagi biztonságérzet	79
	2.5.	Önfoglalkoztatók – atipikus foglalkoztatás	81
	2.6.	Gyermekek óvodai és bölcsődei elhelyezési lehetősége	84
Bizalom	2.7.	Általános bizalom	87
	2.8.	Személyes kapcsolati háló	90
	2.9.	A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma	92
Társadalmi aktivitás	2.10.	Nonprofit szervezetek	94
	2.11.	Önkéntes munkát végzők	96
	2.12.	Részvételi arány a parlamenti választásokon	99
	2.13.	Az e-kormányzás elérhetősége	101

3. Természeti erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám
Levegő	3.1.	Az üvegházhatású gázok kibocsátása	106
	3.2.	Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása	109
	3.3.	Savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása	110
	3.4.	Az ózonképző vegyületek kibocsátása	113
	3.5.	Szállópor-szennyezettség	116
Éghajlat	3.6.	Éves középhőmérséklet	118
	3.7.	Csapadék mennyisége	119
	3.8.	Hőség- és fagyos napok száma	120
	3.9.	Aszállyal érintett területek	122
Víz	3.10.	Közüzemi víztermelés	124
	3.11.	Lakossági közüzemi vízfogyasztás	126
	3.12.	Települési szennyvíztisztítás	128
	3.13.	Közműolló	130
	3.14.	Folyóvizek biokémiai oxigénigénye	132
Föld	3.15.	Biológiailag inaktív területek	134
	3.16.	Műtrágya-értékesítés	136
	3.17.	Növényvédőszer-értékesítés	137
	3.18.	Tápanyagmérleg	138
	3.19.	Állatsűrűség	140
	3.20.	Árvíz és belvíz	141
	3.21.	Ökológiai gazdálkodás	143
	3.22.	Agrár-környezetgazdálkodásban részt vevő területek	144
Élővilág	3.23.	A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományváltozása	145
	3.24.	Védett természeti területek	146
	3.25.	Őshonos fafajok	148
	3.26.	Fakitermelés és folyónövedék	150
	3.27.	Erdők egészségi állapota	152
Hulladék és anyagáramlás	3.28.	Keletkezett hulladék	154
	3.29.	Kezelt hulladék	156
	3.30.	Csomagolási hulladék	158
	3.31.	Erőforrás-termelékenység	160
Környezet-irányítás	3.32.	Környezeti adók	162
	3.33.	Implicit energiaadó	164
	3.34.	Környezetvédelmi ráfordítások	165
Energia	3.35.	Energiaimport-függőség	167
	3.36.	Energiaintenzitás	169
	3.37.	Megújuló energiaforrások	171
	3.38.	Háztartások energiafogyasztása	174
	3.39.	A közlekedés energiafelhasználása	176
Közlekedés	3.40.	Az áruszállítás teljesítménye	178
	3.41.	A személyszállítás teljesítménye	180

4. Gazdasági erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám
Általános gazdasági mutatók	4.1.	Bruttó hazai termék (GDP)	186
	4.2.	Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	188
	4.3.	Bruttó állóeszköz-felhalmozás	190
	4.4.	Bruttó megtakarítási ráta	192
	4.5.	Bruttó államadósság a GDP arányában	193
	4.6.	A kormányzat végső fogyasztási kiadása	195
	4.7.	Munkaerő-termelékenység	197
	4.8.	Működő vállalkozások	198
	4.9.	Kutatási és fejlesztési ráfordítások, innováció	200
	4.10.	Fogyasztási szerkezet	202
	4.11.	Fogyasztóiár-index (infláció)	205
Foglalkoztatottság	4.12.	Gazdasági aktivitás	208
	4.13.	Foglalkoztatási arány	210
	4.14.	Munkanélküliségi ráta	213
	4.15.	Tartós munkanélküliségi ráta	216
	4.16.	A munkaerőpiacról való kilépés átlagos életkora	218
	4.17.	Női–férfi kereseti rés	220
	4.18.	A fiatalok elhelyezkedési esélye	222
	4.19	Időskori eltartottsági ráta	224
Gazdasági kapcsolatok	4.20.	Külkereskedelmi termékforgalom egyenlege	226
	4.21.	Külföldi közvetlen tőkebefektetés	228
	4.22.	Osztalék formájában kivitt jövedelem	229
	4.23.	Nemzetközi árversenyképességi index	230

1. függelék: A mutatók értékelésének típusa	232
Tárgymutató	236

1. Emberi erőforrások

1. Emberi erőforrások

Az emberi erőforrások helyzete

Demográfia

- Az előreszámítások az eltartottsági ráta jövőbeni folyamatos és jelentős emelkedését jelzik. A 14 éves és annál fiatalabbak aránya az aktív korúakhoz képest csökken, a 65 éves és annál idősebbek eltartottsági rátája ezt meghaladóan emelkedik. Az eltartottsági ráta értéke 2062-re éri el maximumát, amikor ezer aktív korúra 790 inaktív korú juthat.
- A termékenységi ráta értéke 1,49 volt 2017-ben – és az előzetes adatok szerint 2018-ban is –, a társadalmi reprodukció szintjétől 29%-kal marad el. Jelentős különbségek vannak az ország egyes régióinak termékenysége között. Észak-Magyarország és Észak-Alföld jóval az országos átlag feletti értékekkel bír, a mutató értéke pedig Budapesten és Nyugat-Dunántúlon a legalacsonyabb.

Életkörülmények

- A szegénységi arány 2016 óta folyamatosan csökken. A mutató legmagasabb a legfiatalabbak, legalacsonyabb a legidősebbek körében, ugyanakkor a két szélső értékkel rendelkező csoport helyzete az elmúlt két évben konvergált. A szegénységi arány 2018-ban azonban nőtt a 18–24 évesek körében. Relatív jövedelmi szegénységi küszöb alatt a lakosság 14,5%-a élt 2016-ban, ami az EU-átlag alatti. 2017-ben az arány tovább csökkent (13,4%).
- A súlyos anyagi depривációban élők arányában a korábbi gyors romlást követően 2014-től jelentős mértékű csökkenés tapasztalható, 2018-ban az érintettek a lakosság 10,1%-át tették ki.

Egészség

- A születéskor várható élettartam 2016-ban csúcsot ért el – a férfiaknál 72,4, a nőknél 79,2 évvel –, 2017-ben azonban a nőknél mérséklődött. A nemek közötti, európai viszonylatban jelentős különbség csökkent, a férfiak hátránya a 2000. évi 8,5 évről 6,6 évre esett vissza 2017-ben.
- A leggyakoribb megbetegedések a keringési rendszer betegségei, közülük első helyen a magasvérnyomás-betegség áll. További jelentős megbetegedések a felnőtt lakosság körében az ischaemiás szívbetegség, a cukorbetegség és az asztma.

Oktatás

- 1992-ben a 15–74 évesek közel fele tartozott az alacsony iskolai végzettségűek közé, a 2000-es évek közepén mintegy egyharmaduk, 2018-ban pedig a vizsgált korcsoport 21,2%-a rendelkezett legfeljebb alapfokú végzettséggel.
- A rosszul olvasók aránya a PISA-felmérés szerint 2012-ről 2015-re majdnem 8 százalékponttal nőtt, elérve a 27%-ot. A fiúk 32, a lányok 23%-a funkcionális analfabéta.
- Az oktatási kiadások mutatója a 2016-os csökkenést követően 2018-ban ismét visszatért a 2014–2015. évi 5,1%-os értékre, ezzel továbbra is meghaladva az EU-28 átlagát.

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám	A múltbeli állapothoz képest bekövetkezett változás értékelése	
				Hosszú táv	Rövid táv
Demográfia	1.1.	Eltartottsági ráta	16		
	1.2.	Teljes termékenységi arányszám	19		
	1.3.	Belföldi vándorlás	21		
	1.4.	Nemzetközi vándorlás	24		
Életkörülmények	1.5.	Szegénységi arány	26		
	1.6.	Nélkülözés	29		
	1.7.	A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők	31		
	1.8.	Lakások felszereltsége	33		
	1.9.	Lakókörnyezettel való elégedettség	35		
Egészség	1.10.	A várható élettartam	37		
	1.11.	Vélt egészség	40		
	1.12.	Magas vérnyomás – krónikus betegségek	42		
	1.13.	Orvos-beteg találkozások	45		
	1.14.	Dohányzás	47		
	1.15.	Alkoholfogyasztás	49		
	1.16.	Öngyilkosság	51		
	1.17.	Halálozások kiemelt halálokok szerint	53		
	1.18.	Standardizált halandósági hányados	55		
Oktatás	1.19.	Iskolai végzettség	57		
	1.20.	Iskolai kompetenciák	59		
	1.21.	Kilépés az oktatásból	60		
	1.22.	Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek	62		
	1.23.	Digitális ismeretek	65		
	1.24.	Idegennyelv-ismeret	68		
	1.25.	Egész életen át tartó tanulás	70		
	1.26.	Oktatási kiadások a GDP arányában	72		

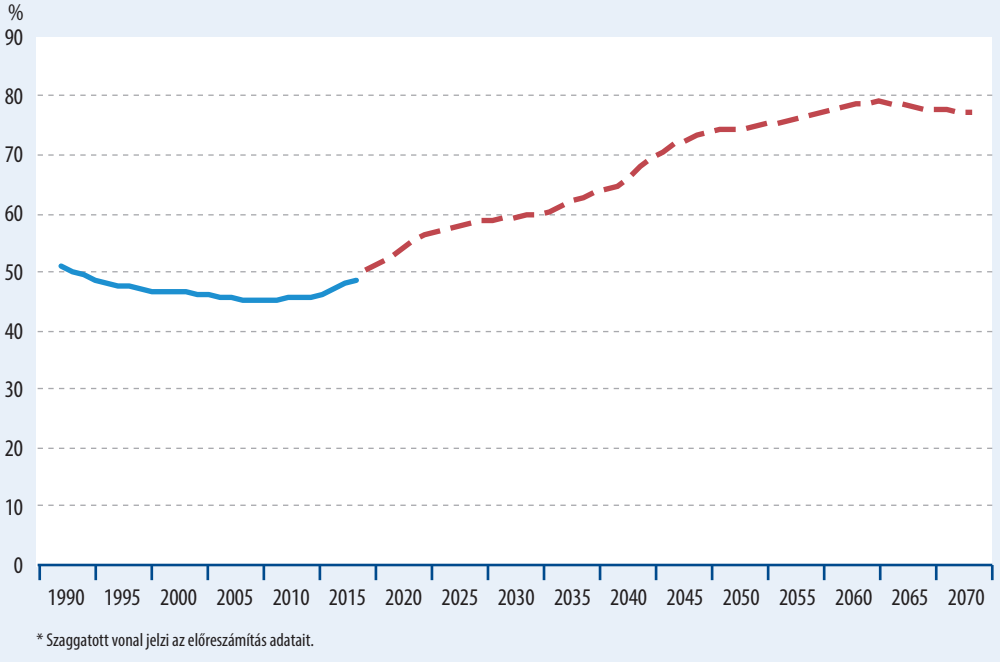
Eltartottsági ráta

2000 óta

2017 óta

FR 60,7
SE, FI 60,1
EL 56,7
UK 56,6
DK 56,1
IT, EE, LV 56,0
BE 55,4
PT 54,7
EU-28 54,6
BG 54,5
CZ 53,8
NL 53,7
DE 53,6
IE 53,1
LT 53,0
HR 52,9
SI 52,5
ES 51,9
RO 51,1
HU 50,3
AT 49,5
MT 48,7
PL 47,8
CY 47,3
SK 45,2
LU 43,8

1.1.1. ábra **Eltartottsági ráta*** (a 14 éves és annál fiatalabb, valamint a 65 éves és annál idősebb népesség aránya a 15–64 éves korcsoporthoz viszonyítva)

* Szaggatott vonal jelzi az előreszámítás adatait.

Forrás: 1990–2016 KSH, 2017-től KSH Népességtudományi Kutatóintézet, az előreszámítás alapváltozata szerint (előreszámítási adatbázis).

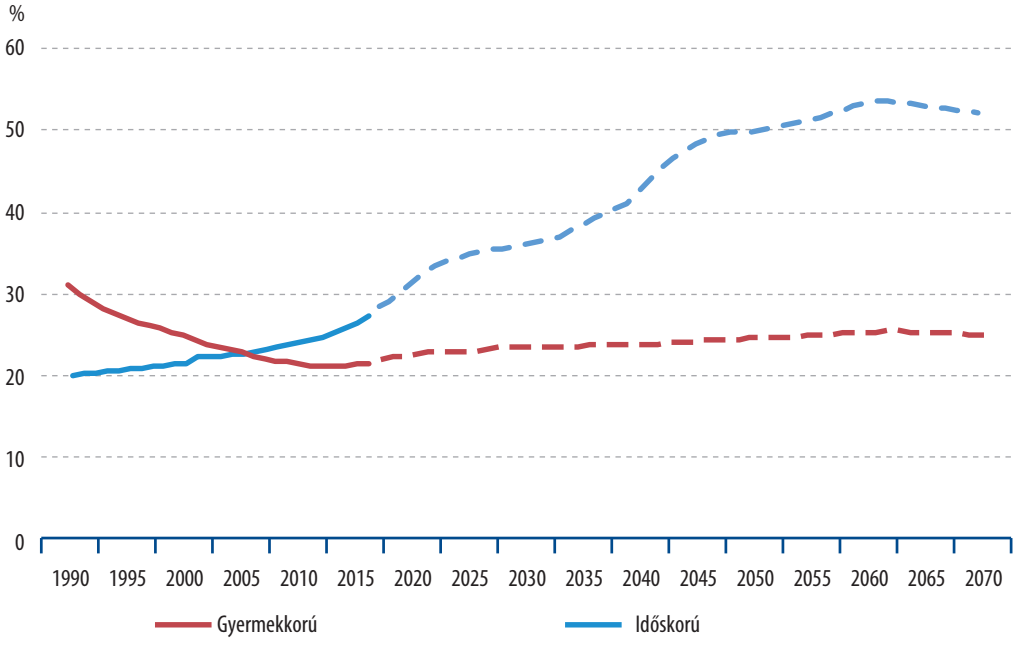
1990–2007 között az eltartottsági ráta értéke csökkent, azóta lassan emelkedik. Az előreszámítás alapváltozata szerint az emelkedés töretlenül folytatódik 2062-ig, majd fokozatosan csökkenni kezd.

A 14 éves és annál fiatalabb, valamint a 65 éves és annál idősebb népesség eltartottsági rátája az Európai Unióban, 2018, *%*

Definíciók Az eltartottsági ráta az egy aktív korúra jutó eltartási kötelezettséget fejezi ki: a gyermek- (0–14 éves) és az idős (65 éves és annál idősebb) népesség a 15–64 éves népesség százalékában. A gyermeknépesség eltartottsági rátája: a gyermeknépesség (0–14 éves) a 15–64 éves népesség százalékában. Az idős népesség eltartottsági rátája: az idős népesség (65 éves és annál idősebb) a 15–64 éves népesség százalékában. Öregedési index: az idős népesség (65 éves és annál idősebb) a gyermeknépesség (0–14 éves) százalékában.

Relevancia Az eltartottsági mutatók a népesség korösszetételében történt változások legfontosabb indikátorai. Értéküket hosszabb távon befolyásolja a gyermekvállalás és a halandóság alakulása, valamint a vándorlás. Az eltartottsági ráta történelmi változásának általános trendje, hogy a gyermekvállalás mérséklődésének hatására a kezdeti magas szintről előbb csökken, majd emelkedik az életkor kitolódása miatt. Ez utóbbi trend különösen erőteljesen bontakozik ki napjainkban a fejlett országokban, és állít a társadalmak elé rendkívül komoly, hosszú távú kihívásokat. Az eltartottsági ráta értékét alapvetően befolyásolja, hogy kiket tekintünk aktív korúaknak. Napjaink tendenciája az aktív kor alsó és felső határának emelkedése – előbbi az oktatás különböző szintjein eltöltött idő meghosszabbodása, utóbbi a javuló életkilátások miatt. Az életút belső arányainak megőrzése szükséges a népességfejlődés fenntarthatóságához. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a népesség csökkenésének mérséklésére elsősorban a családokat és a gyermekvállalást támogató intézkedések kialakítása szolgálhat. Ilyen többek között a stabil és kiszámítható családtámogatási rendszer vagy a gyermekeket nevelők munkával kapcsolatos jogszabályi védelme.

1.1.2. ábra A gyermekkorúak és az időskorúak eltartottsági rátájának alakulása*

* Szaggatott vonal jelzi az előreszámítás adatait.

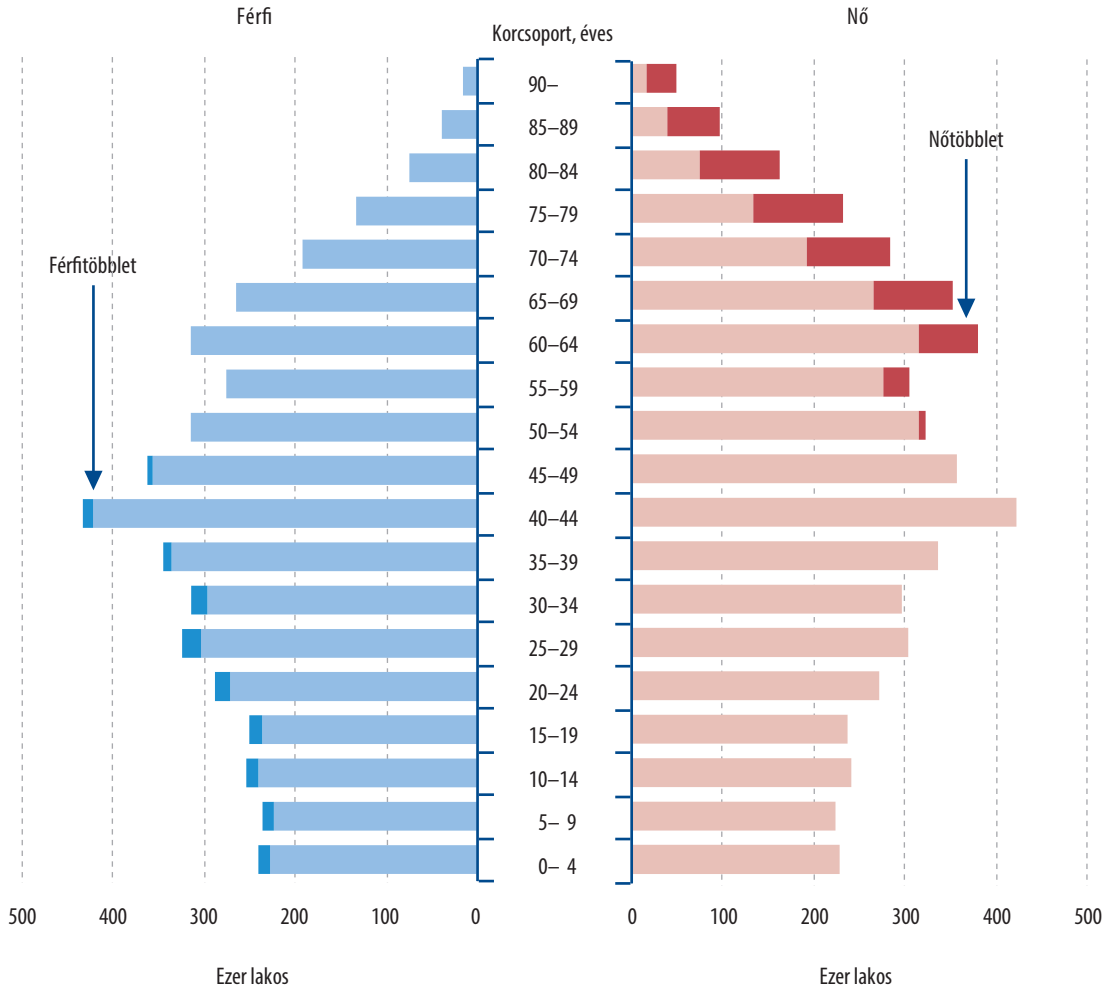
Forrás: 1990–2016 KSH, 2017-től KSH Népességtudományi Kutatóintézet, az előreszámítás alapváltozata szerint (előreszámítási adatbázis).

A 14 éves és annál fiatalabb korúak aránya az aktív korúakhoz képest folyamatosan csökkent, az előreszámítás alapváltozata szerint a ráta kismértékű emelkedése várható. A 65 éves és annál idősebb korúak eltartottsági rátája magasabb szintre emelkedik.

Elemzés Magyarországon, 1990 elején az eltartottsági ráta 51% volt, ezer aktív (15–64 éves) korúra 510 nem aktív (14 éves és annál fiatalabb, valamint 65 éves és annál idősebb) korú személy jutott. A legalacsonyabb arányt (45,2%) 2007-ben figyelhettük meg. Ez egyúttal a hosszabb távú trend mélypontja is, az előreszámítások a jövőben folyamatos és jelentős emelkedést jeleznek. Az eltartottsági ráta értéke 2062-ben érheti el maximumát, 79%-os értékkel a népesség-előreszámítás jelenlegi alapváltozata szerint, azaz ezer eltartóra (15–64 éves) 790 eltartott (14 éves és annál fiatalabb, valamint a 65 éves és annál idősebb) juthat. 2062 után lassan csökken ez az arányszám, 2070-re már csak 77% várható.

Az eltartottsági ráták számításánál három főbb korcsoportot emelhetünk ki, ezek egymáshoz viszonyított arányai jól mutatják a társadalom elöregedését, az egyes korcsoportok függőségi viszonyait, és előrevetítik a változások társadalmi-gazdasági hatásait. A három kiemelt korcsoport: a gyermekkorúak (0–14 évesek), a felnőtt vagy aktív korúak (15–64 évesek) és az időskorúak (65 évesek és annál idősebbek). A gyermekkorúak aránya folyamatosan csökkent az elmúlt évtizedekben. Ennek üteme az 1990-es években felgyorsult. 1990-ben még a népesség 20,5%-a volt gyermekkorú, az előzetes adatok szerint 2019-ben már csak 14,6%-a, annak ellenére, hogy az elmúlt években a termékenységi ráta emelkedett. Ezzel párhuzamosan az időskorúak aránya folyamatosan, 13,2%-ról 19,4%-ra nőtt. A népesség öregedési folyamatát mutatja, hogy 2006 óta már több az időskorú, mint a gyermekkorú. Mindeközben az aktív korú népesség aránya 1990-ről 2007-re 66%-ról 69%-ra emelkedett, azóta viszont folyamatosan csökkent (2019. január 1-én 66,1%). A népesség összetételét szemlélteti a nők és a férfiak számát életkor szerint ábrázoló ún. korfa. Az aktív és az inaktív korúak arányának kedvező irányú átmeneti változását alapvetően az okozta, hogy már munkaképes korban volt az 1970-es évek közepén született nagyobb létszámú nemzedék, és még aktív korban volt az 1950-es évek közepén született, ugyancsak népes generáció. Ezzel párhuzamosan a születések száma nagyobb mértékben csökkent, mint ahogy az időskorúak száma nőtt. Az 1950-es évek közepén születettek nagy létszámú korcsoportjai a következő években érik el a 65 éves kort, ezért a közeljövőben ugrásszerűen emelkedni fog az időskorúak száma, ami növekvő terhet fog jelenteni a csökkenő számú aktív korú népességnek.

1.1.3. ábra A népesség korösszetétele, 2019. január 1.

A születések számának csökkenése miatt a korfa alja karcsúsodik, a nemek közti arány 49 éves kor felett eltolódik a nők javára.

Nemzetközi kitekintés 2018-ban az Európai Unióban a 14 éves és annál fiatalabbak, valamint a 65 éves és annál idősebbek függőségi arányát kifejező eltartottsági ráta közel 55% volt. Az átlagosnál nagyobb értékek elsősorban a gazdaságilag fejlett országokban, Franciaországban, az Egyesült Királyságban és a skandináv országokban vannak, ahol a termékenység az uniós átlag feletti és ehhez magas várható élettartam párosul. Az átlagosnál magasabb még a ráta a déli országok közül Görögországban és Olaszországban, ahol a legmagasabb az időskorúak aránya az Európai Unióban. Magyarország az 50%-os értékével az alacsonyabb eltartottsági rátájú országok közé tartozik, aminek oka elsősorban az európai viszonylatban alacsonyabb várható élettartam és a kedvezőtlen termékenység.

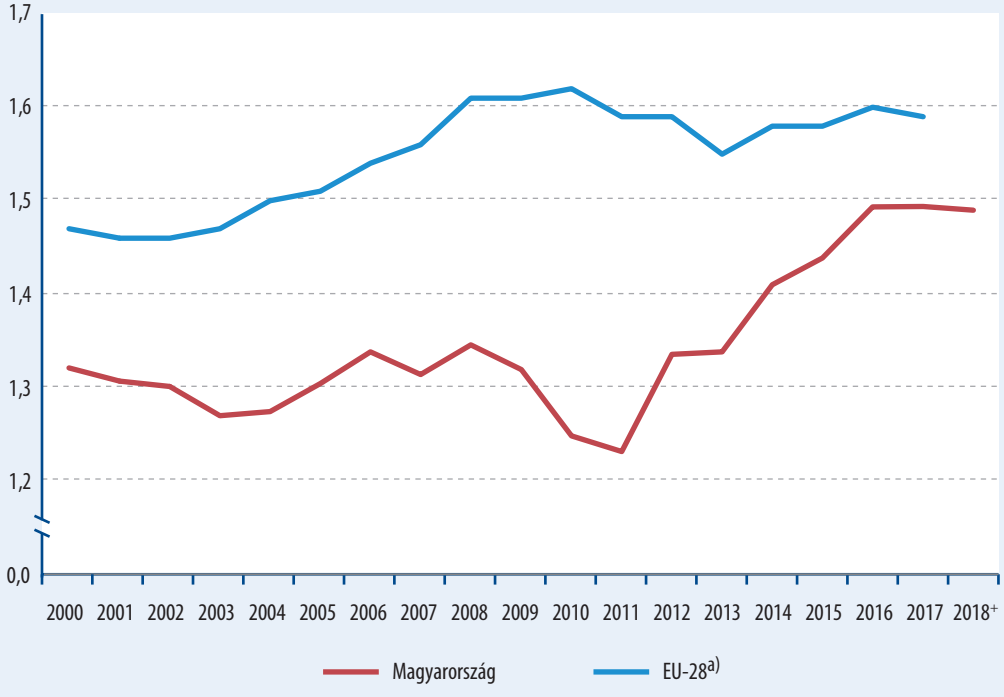
Stadat-táblák
1.1. Népesség, népmozgalom
6.1.2. A lakónépesség korcsoport szerint, január 1.
6.1.6. Eltartottsági ráta, öregedési index, január 1.

Teljes termékenységi arányszám

2000 óta

2017 óta

1.2.1. ábra **Teljes termékenységi arányszám**

a) 2000. évben EU-27.

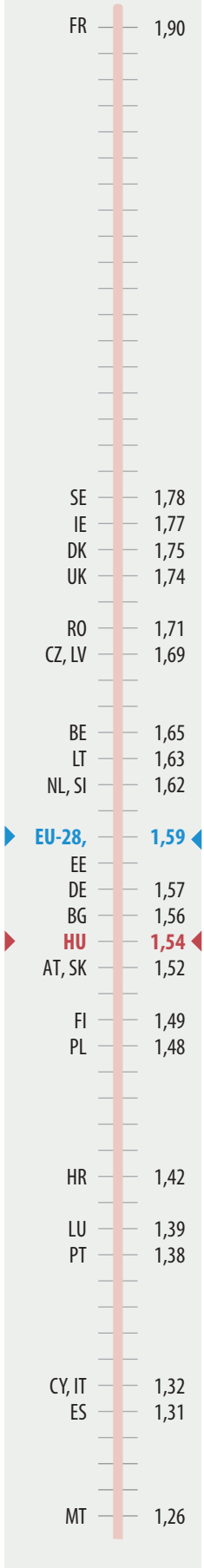
Forrás: Eurostat, KSH.

A termékenység szintje már hosszú ideje nem biztosítja a népesség-utánpótlást.

Definíció A teljes termékenységi arányszám azt fejezi ki, hogy egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett. Egy hipotetikus generáció befejezett termékenységét jelzi, amit az adott évi női korspecifikus termékenységi arányszámok összegzésével számítunk ki.

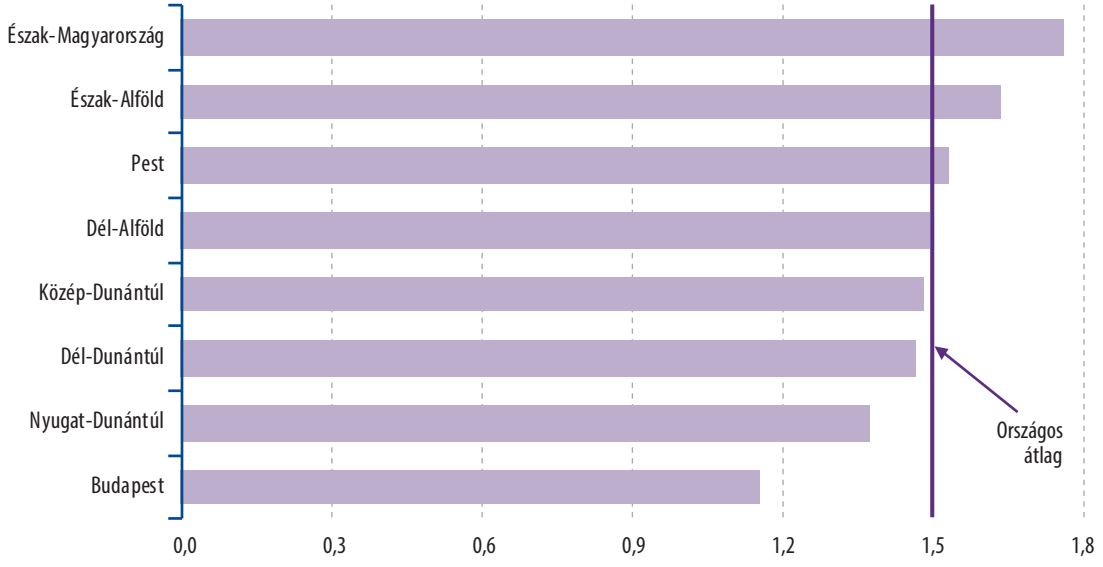
Relevancia Egy ország népességszáma fenntartható, ha teljes termékenységi arányszáma eléri a 2,1-et. Ezt nevezzük reprodukciós szintnek. Amennyiben a termékenység tartósan a reprodukciós szint alá kerül, az össznépesség csökken és öregszik. A reprodukciós szinthez közeli tartós termékenység kiegyensúlyozott korösszetételű népességet eredményez, ami nélkülözhetetlen feltétele a nyugdíjrendszer és az egészségügyi ellátórendszer hosszú távú fenntarthatóságának. A magas termékenység túlnépesedéshez is vezethet, ez olyan nehézségekkel jár együtt, mint például az élhető környezet és az erőforrások megterhelése. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia középtávon kívánatosnak és elérhetőnek tartja a születések számának növelését, a halandóság csökkentését, ezek eredményeképpen a népességfogyás lelassítását, hosszú távon a népességszám stabilizálását.

Elemzés Az 1990-es években a hazai termékenység erőteljesen csökkent, a 2000-es években pedig alacsony szinten ingadozott. 2011-ben elérte az addigi mélypontot, majd 2012-től emelkedés figyelhető meg. 1990 és 2011 között 1,87-ről 1,23-ra mérséklődött a termékenységi mutató értéke, majd 2016-ig 1,49-re nőtt, 2017-ben és az előzetes adatok szerint 2018-ban is ezzel azonos értéket mutatott. Míg 1990-ben mintegy 11%-kal maradt el a termékenység a reprodukció szintjétől, addig 2018-ban már

Teljes termékenységi arányszám az Európai Unióban, 2017, *egy nőre jutó gyermek*

1.2.2. ábra Teljes termékenységi arányszám régiónként, 2017

! *Számottevő a különbség az ország nyugati és keleti felének termékenysége között.*

29%-kal. A termékenység alacsony szintje a későbbre halasztott születésekkel és a kevesebb gyermek vállalásával magyarázható. A későbbi gyermekvállalás nem feltétlenül jár együtt a nők befejezett termékenységének csökkenésével, mivel életük során pótolhatják elhalasztott szüléseiket. Ezzel együtt megnő az esélye annak, hogy akaratuk ellenére az eredetileg tervezettnél kevesebb gyermeket vállalnak. A társadalomban kialakult termékenységi minta a felnövekvő fiatal generációk gyermekvállalási magatartására is hatással van.

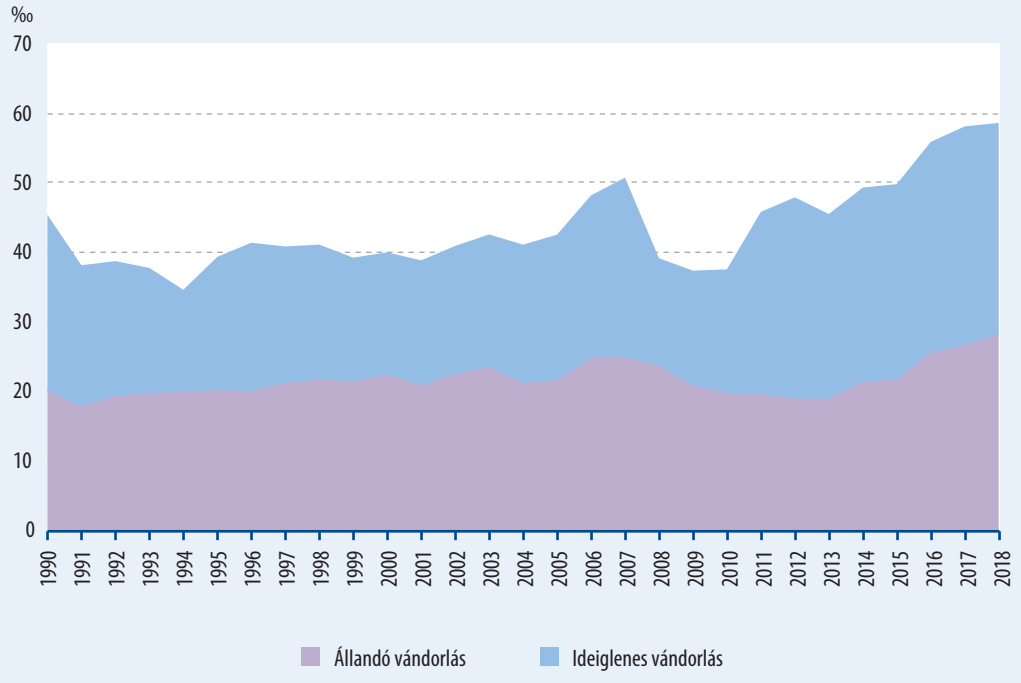
2017-ben a két legmagasabb termékenységű régió haladta meg a szintet, amely 1990-ben a legalacsonyabb értékkel rendelkező régiót jellemezte. 1990-ben Közép-Magyarországon volt a legalacsonyabb a termékenységi mutató (1,60), Észak-Alföldön pedig – a reprodukciós szintet elérve – a legmagasabb (2,10). 2017-ben Észak-Magyarország mutatója volt a legmagasabb (1,76), a legalacsonyabb Budapesté (1,15). Az ország területi egységei közötti különbségek nem változtak számottevően az elmúlt évtizedben. Az egyszerű reprodukció szintjéhez képest a legalacsonyabb termékenységű régió 45, a legmagasabb termékenységi értékkel rendelkező 16%-kal maradt el.

Nemzetközi kitekintés Az EU-28 országaiban 2002 és 2010 között jelentősen emelkedett a teljes termékenységi arányszám, 1,46-ról 1,62-ra. Ezt egy stagnáló, majd egy ingadozásokkal jellemezhető időszak követte, 2017-ben 1,59 volt a mutató értéke, a termékenységi szint 24%-kal elmaradt a reprodukciós szinttől. 2017-ben Máltán (1,26) és Spanyolországban (1,31) volt a legalacsonyabb a termékenység. Magyarország a tagállamok sorában a középmezőnyben, az uniós átlag (1,54) alatt helyezkedik el. A legmagasabb termékenységi arányszám Franciaországot (1,90) és Svédországot (1,78) jellemezte. Az egyes országok közötti különbségeket egyebek mellett a munkaerőpiaci sajátosságok, az eltérő szociális ellátórendszerek és a kulturális tényezők is befolyásolják.

Stadat-táblák
1.1. Népesség, népmozgalom

Belföldi vándorlás

1.3.1. ábra **Ezer lakosra jutó belföldi vándorlás a vándorlás típusa szerint**

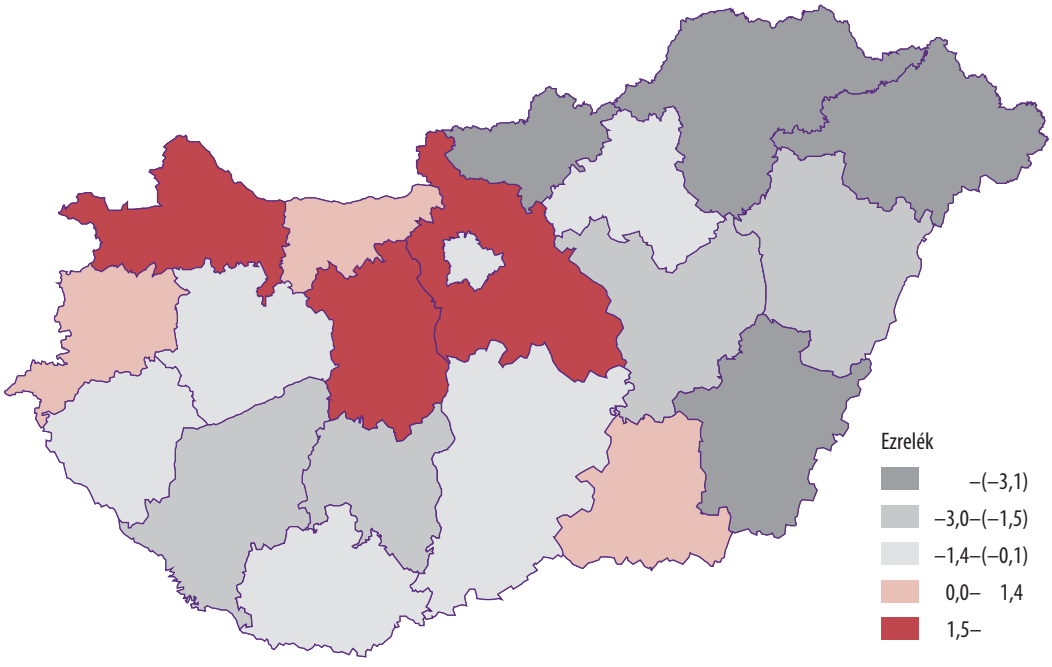
! ***A belföldi vándorlások száma a 2013-as kismértékű visszaesést követően újra növekedni kezdett.***

Definíciók A belföldi vándorlás (vagy belföldi mobilitás) a népesség országon belüli térbeli, földrajzi mozgását követi nyomon. A statisztika számbavételének alapja a lakcímbejelentési rendszer. Két típusa az állandó és az ideiglenes vándorlás. Állandó vándorlás: az a lakóhely-változtatás, amikor a vándorló lakóhelyét elhagyva más településen levő lakást jelöl meg lakóhelyéül. Ideiglenes vándorlás: az a településhatárt átlépő lakásváltoztatás, amikor a vándorló lakóhelyét fenntartva változtat lakást, és új lakását tartózkodási helynek jelöli meg, valamint akkor is, ha egyik tartózkodási helyről másik tartózkodási helyre költözik. Belföldi vándorlási különbözet: egy adott közigazgatási egységbe állandó vagy ideiglenes jelleggel bejelentkezők, valamint visszavándorlók, illetve az onnan más közigazgatási egységbe állandó vagy ideiglenes jelleggel bejelentkezők és visszavándorlók számának különbözete.

Relevancia A társadalmi, gazdasági változások a belföldi vándorlás mértékére és irányára is hatással vannak. Egy adott térség vándorlásban való részvételének nagysága és a mozgások irányának következtében kialakult pozitív vagy negatív vándorlási mérleg megmutatja, hogy a térség célterület-e, vagy inkább kiindulási bázisa a vándorlóknak. A belföldi vándormozgalommal jelentősen változhat egy adott régió népességének korstruktúrája és humán tőkéje, mivel a gazdaságilag fejlettebb területek jobban vonzzák a fiatal, képzett munkaerőt. A hosszú távú fenntarthatóság érdekében a régiók kiegyensúlyozott fejlődése elengedhetetlen.

Elemzés A 2007-es tetőzést követő kétévi visszaesés nyomán az 1994-es mélypont közelébe süllyedt a mobilitás, majd 2011-ben erőteljes emelkedés következett be. Utóbbi elsősorban a 2005. évi CLXXVIII. törvényre vezethető vissza, aminek értelmében kettő helyett öt év után szüntetik meg azon személyek tartózkodási helyét, akik azt korábban nem újították meg. A jogszabályváltozás hatása 2008-ban jelentkezett először, a 2006-ban létesített tartózkodási helyeknek a megújítás hiányában történő megszüntetésének elmaradása miatt. Az öt év után történő automatikus kivezetés hatása pedig a 2011. évi

1.3.2. ábra **Ezer lakosra jutó vándorlási különbözet megyénként, 1990–2018**

Az elmúlt 28 évben Pest megye belföldi vándorlási egyenlege kimagaslik a többi megye közül, míg a megyék túlnyomó többsége kibocsátó területnek tekinthető.

ideiglenes vándorlási adatoknál mutatkozott meg először, 2012-től azonban már nem érvényesült. 2013-ban a lakóhely-változtatások ezer lakosra jutó aránya változatlan volt, míg a tartózkodási-hely-változtatások csekély mértékben csökkentek az előző évhez képest. Ez csak egyetlen évre korlátozódott, majd ismét mindkét mutató értéke kismértékű növekedésnek indult.

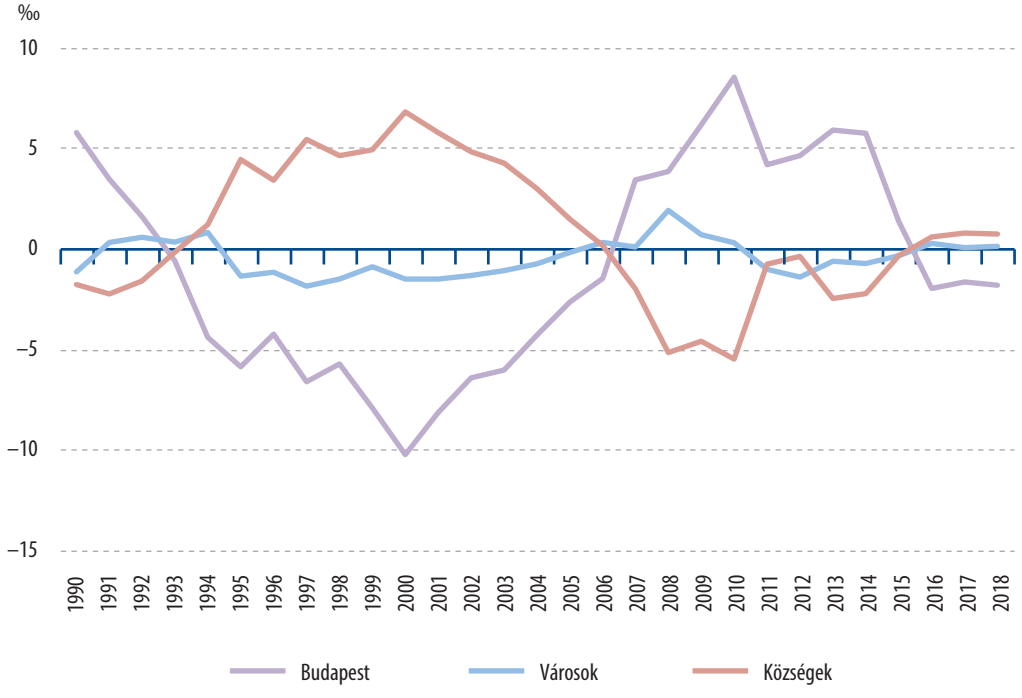
Az ideiglenes vándorlások számának ingadozásokkal tarkított trendjével szemben az állandólakóhely-változtatások száma egyenletesebben alakult az elmúlt két évtizedben. Az 1990-es évek elején és ezt megelőzően is az ideiglenes vándorlók száma volt magasabb, majd ezt követően jellemzően az állandó vándorlóké. 2011 óta azonban a trend megfordult, az elmúlt években már többen változtattak tartózkodási, mint lakóhelyet.

Az állandó vándorlások egyenletesen növekvő tendenciája 2007-ben megtorpant, az ezután következő lassú csökkenéssel 2013-ra elért 192 ezres szint a legalacsonyabb érték az 1991-es mélypont óta. A 2007 és 2013 közötti időszakban bekövetkezett 63 ezres csökkenés a lakóhely-regisztrációk változtatásában az elmúlt 35 évben példa nélküli, utoljára 1988 és 1991 között volt hasonló nagyságrendű (44 ezres) süllyedés. 2014-től viszont a trend megfordult, és az állandó vándorlások száma közel 23 ezerrel növekedett (215 ezer), ami már közel azonos az 1990-es értékkel. Ezt 2015-ben egy lassabb mértékű (3591 fős), majd a rákövetkező évben egy nagyobb (36 828 fős) növekedés követte, és ez a trend azóta is fennáll. 2017-ben 10 257 fővel volt több az állandó vándorlók száma, mint a megelőző évben, majd 2018-ban egy még nagyobb mértékű, 14 ezres növekedés volt tapasztalható.

Az ideiglenes vándorlás elemzésénél figyelembe kell venni a jogszabályi környezet változását, ami jelentősen befolyásolta az utóbbi évtized adatait. A 2008. évi határozott, több mint százezres esetszámcsökkenés ennek tudható be, mint ahogy az is, hogy 2011-ben ismét meghaladta a 260 ezres szintet a regisztrált tartózkodási helyet váltók száma. A rákövetkező években stabilizálódni látszott az ideiglenes vándorlók magas száma, majd 2016-tól újra egy erőteljesebb növekedés következett, amikor is az ideiglenes vándorlók száma a 300 ezer közelébe került, majd 2017-ben át is lépte azt. A 2017-es kiugró adatot követően 2018-ban 10 ezerrel kevesebben változtattak tartózkodási helyet, mint egy évvel korábban, így az ideiglenes vándorlások száma visszaállt a 2016-ban mért szintre.

Az elmúlt 28 évben Pest megye vándorlási egyenlege kimagaslik a többi megye közül. Pozitív egyenleggel bír még Győr-Moson-Sopron,

1.3.3. ábra Ezer lakosra jutó összes belföldi vándorlási különbözet településtípusok szerint

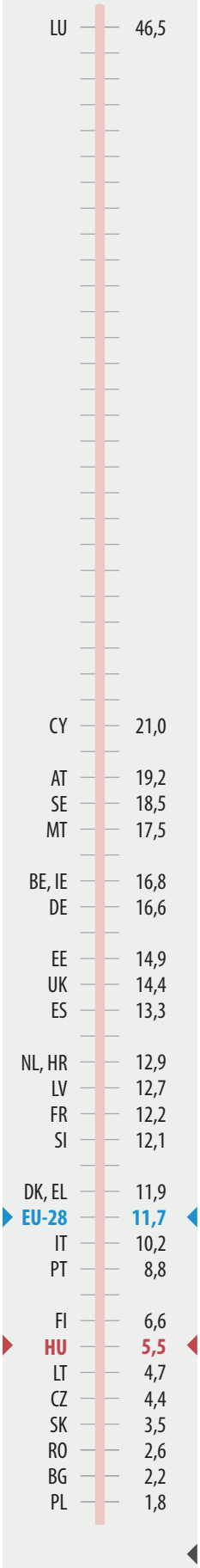
Budapest belföldi vándorlási különbözete 2016 óta újra negatív, miközben a községek belföldi vándorlási egyenlege növekvő tendenciát mutat.

Fejér, Komárom-Esztergom, Vas, valamint Csongrád megye. Migrációs szempontból kibocsátó területnek tekinthető a megyék túlnyomó többsége, a keleti, gazdaságilag fejletlenebb megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár, Nógrád, Békés) népességmegtartó képessége a legrosszabb.

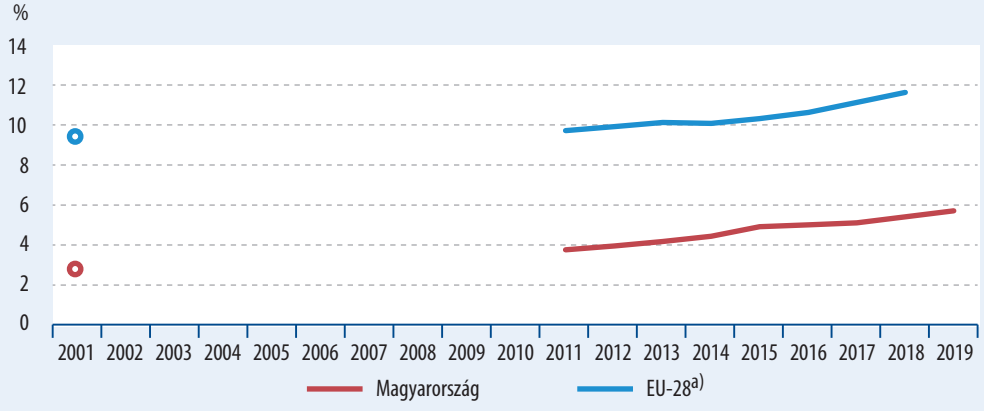
Budapest helyzete sajátos. 1990–1992 között a teljes belföldi vándorlási mérlege pozitív volt, majd az ezt követő időszakban 2006-ig vándorlási veszteség figyelhető meg, ami főként az agglomeráció településeire történő költözésekből adódott. 2007-től Budapest helyzete megváltozott, és 2014-ig erős vándorlási többlet jellemezte. 2015-re ez a lendület megtorpant, a főváros vándorlási egyenlege drasztikusan csökkent, majd 2016-tól újra negatív lett. Ez a folyamat 2017-ben és 2018-ban is folytatódott, amikor előbb 2820, majd 3117 fővel ismét negatív volt Budapest vándorlási egyenlege.

Stadat-táblák
1.6. Belföldi vándorlás
6.1.4. A népmozgalmi események
6.1.5. A népmozgalom főbb arányszámai
6.1.8. Állandó belföldi vándorlás
6.1.9. Ideiglenes belföldi vándorlás

Nemzetközi vándorlás

1.4.1. ábra Külföldön született népesség aránya a teljes népességhez viszonyítva, január 1.

a) 2001-ben és 2011-ben Németország, Málta, Ciprus és Horvátország adatai nélkül.

A népességen belül a külföldön születettek aránya hazánkban nő, de így is jóval az uniós átlag alatt marad.

Definíció A külföldön született népesség aránya a teljes népességhez képest megmutatja, hogy a teljes népesség hány százaléka született Magyarország határain kívül. Ez az arány megfelelő mutató a bevándorlás hosszú távú hatásának vizsgálatához, hiszen az országban élő külföldi állampolgárok mellett tartalmazza azon bevándorlókat is, akik időközben magyar állampolgárságot kaptak, illetve azokat is, akik külföldön élőként kapták meg a magyar állampolgárságot, és utána vándoroltak Magyarországra.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia célként jelöli meg egy olyan bevándorlási politika kidolgozását, amely foglalkozik azzal, hogy szükséges-e az elöregedő népesség pótlása, illetve kezeli a bevándorlók esetleges beilleszkedési problémáját.

Elemzés A 2019. január 1-jei magyarországi népesség 5,8%-a született külföldön, ez az arány egy évvel korábban 5,5, 2011-ben 3,9% volt. Túlnyomó részük valamely szomszédos országban (Románia, Ukrajna, Szerbia és Szlovákia együttesen 61%-os részesedésű), ezen belül is a legtöbben (37%) Romániában születtek. A távolabbi országok közül Németországnak van még kiemelkedő szerepe, ahonnan a külföldön született népesség 6,1%-a származott.

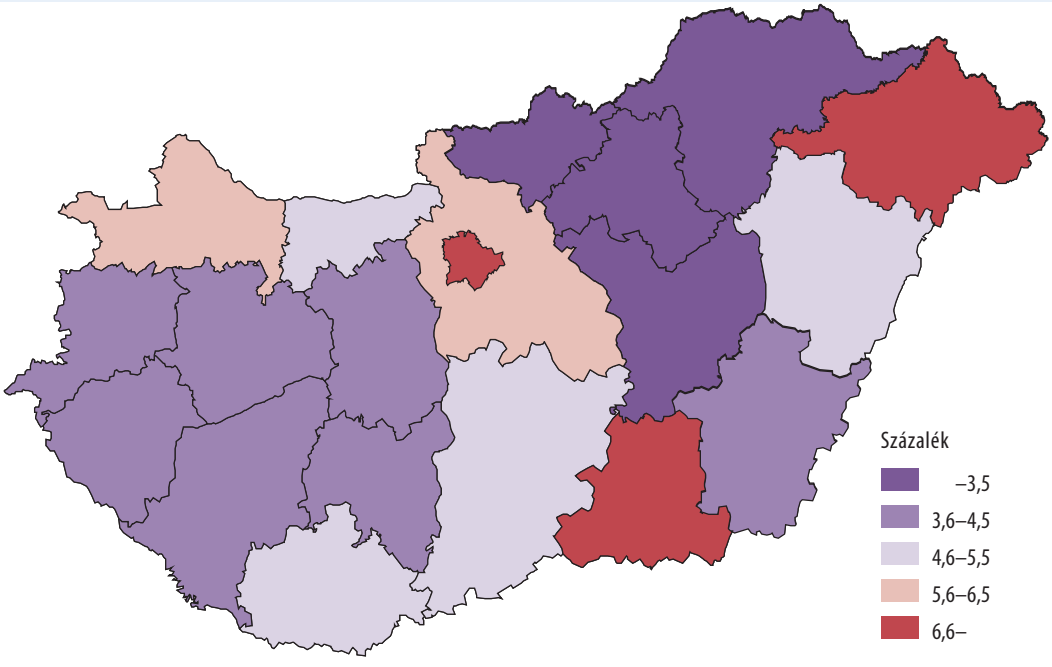
Külföldön született népesség aránya a teljes népességhez viszonyítva, 2018, %

A külföldön születettek két nagy csoportra oszthatók: közel héttizedük magyar állampolgársággal rendelkezik, kibocsátó területük jórészt a szomszédos országok, kicsivel több mint 30%-uknak viszont kizárólag külföldi állampolgársága van. Közülük Romániából, Kínából és Németországból érkeztek nagyobb arányban. A külföldön születettek aránya folyamatosan növekszik. Ez egyrészt a külföldi állampolgárok pozitív és egyre inkább növekvő vándorlási egyenlegével, másrészt a külföldön honosított magyar állampolgárságúak csökkenő, de továbbra is intenzív bevándorlásával magyarázható.

A legnagyobb arányban Budapesten élnek külföldről származók, a fővárosiak 10,5%-a rendelkezett külföldi bevándorlói háttérrel 2019. január 1-jén. Hasonlóan magas arány csak Csongrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Pest és Győr-Moson-Sopron megyére jellemző, ahol a népesség 7,2, 6,8, 6,1, illetve 6%-a született külföldön. A legkisebb arányban Észak-Magyarországon, azon belül is Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében élnek külföldről származók (egyaránt 2,3%), de hasonlóan alacsony az arányuk Jász-Nagykun-Szolnok megyében is (2,8%).

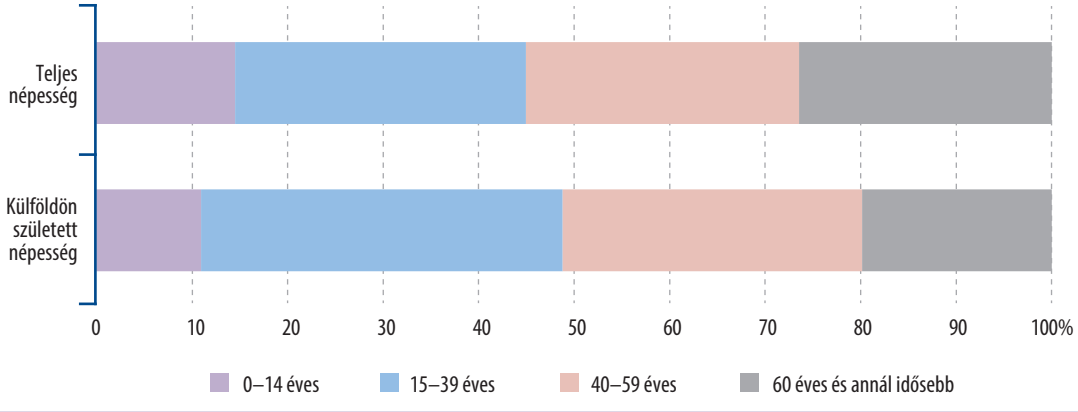
A külföldön született népesség kormegoszlása a fenntartható fejlődés tekintetében kedvezőbb a teljes hazai népességhez viszonyítva, mivel kicsivel több mint 69%-uk a gazdaságilag aktív, 15–59 éves korcsoportba esik, míg a teljes népességben ez az arány csupán 59% volt 2019. január 1-jén.

1.4.2. ábra **Külföldön születettek aránya a teljes népességhez viszonyítva megyénként, 2019. január 1.**

! *A külföldi származásúak aránya Budapesten a legmagasabb, közel 10,5%.*

1.4.3. ábra **A teljes és a külföldön született népesség kormegoszlása, 2019. január 1.**

! *A külföldi származásúak körében az aktív korúak aránya nagyobb, mint a teljes népességen belül.*

Nemzetközi kitekintés A külföldről származók arányának növekedése az Európai Unió legtöbb országára szintén jellemző, átlagos mértéke viszont körülbelül kétszerese a magyarországinak. 2017-ben az Európai Unió népességének átlagosan 11,7%-a származott külföldről. A nemzetközi vándorlás résztvevőinek aránya Luxemburgban kiemelkedően magas (46,5%), emellett a Ciprusón, Ausztriában és Svédországban élő külföldön született népesség is jelentős, az EU-átlagot jóval meghaladja. A legkisebb értékeket kelet-közép-európai szomszédjainknál találjuk. Szlovákiában, Lengyelországban, Bulgáriában és Romániában 4% alatti a külföldön születettek aránya, míg Csehországban is csupán 4,4%.

Stadat-táblák

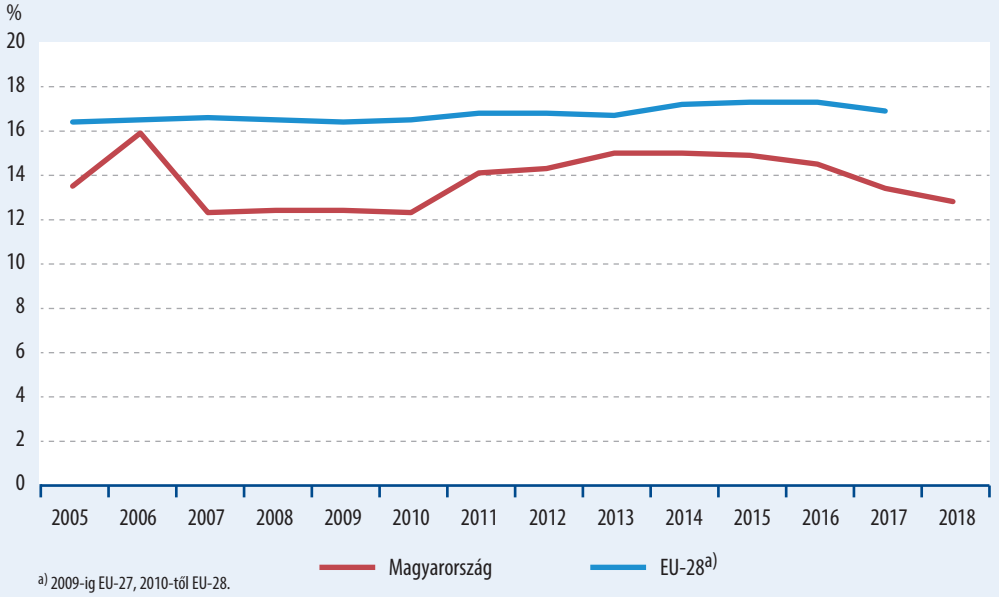
1.7. Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint, január 1.
1.10. A bevándorló külföldi állampolgárok földrészek és országok szerint
1.11. A kivándorló külföldi állampolgárok földrészek és országok szerint
6.1.10. Külföldi állampolgárok nemzetközi vándorlása
6.1.11. Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok, január 1.

Szegénységi arány

2005 óta

2017 óta

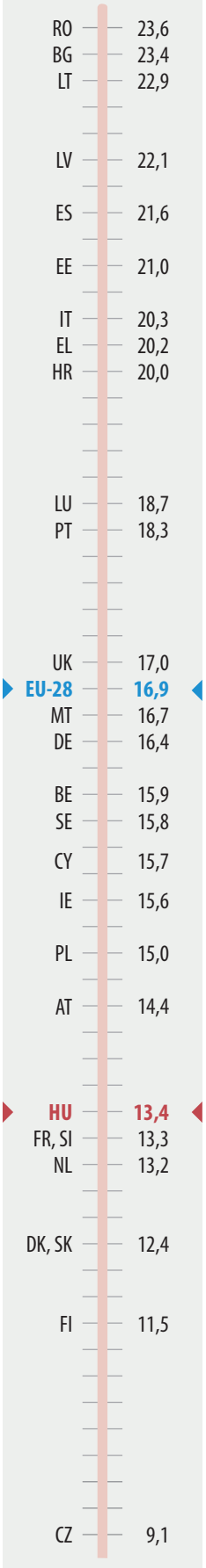
1.5.1. ábra A szegénységi arány* alakulása

a) 2009-ig EU-27, 2010-től EU-28.

* Szegénységi arány: a szegénységi arány megadja a medián ekvivalensjövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élők arányát a teljes népességre vetítve.

Forrás: EU-SILC, az Eurostat a felvétel éve alapján közli az adatokat a honlapján.

A szegénységi arány az Európai Unióban, 2017, %

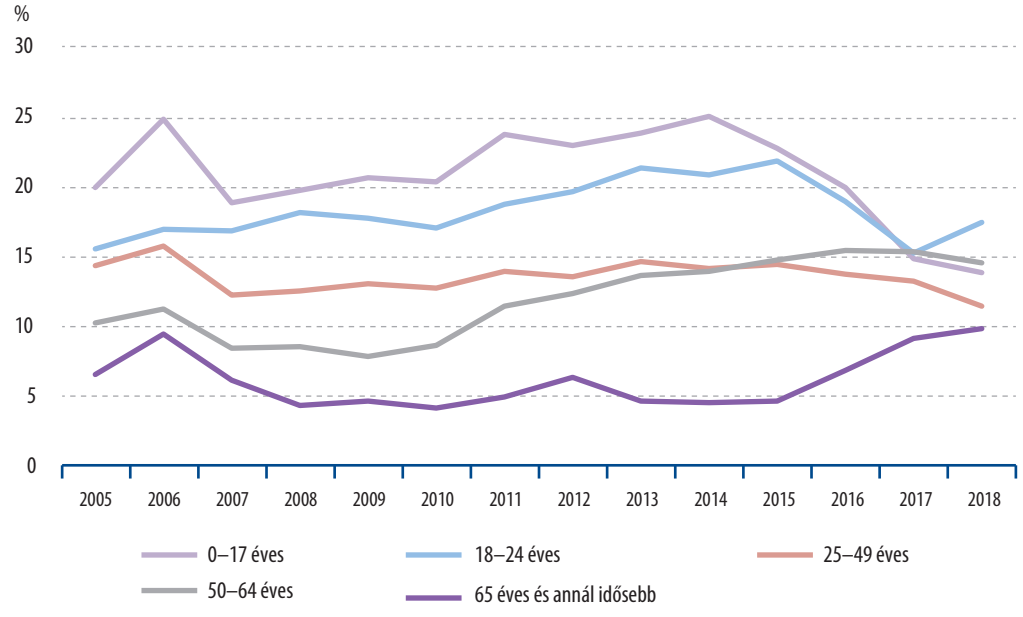
! *A szegénységi arány csökkent Magyarországon az elmúlt három évben.*

Definíciók A szegénységi arány megadja a medián jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élők arányát a teljes népességre vetítve. A medián jövedelmet úgy kapjuk meg, hogy jövedelmük alapján sorba rendezzük a személyeket, és az az összeg lesz a medián jövedelem, amely alatt és fölött a sorba rendezés után ugyanannyi személy található.

Tartós szegénységi arány: olyanok tartoznak ebbe a csoportba, akik a medián ekvivalensjövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élnek az adott és legalább két másik évben a megelőző három közül.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia megállapítja, hogy a leszakadó társadalmi csoportok és térségek kiemelt kezelése, a szegénység visszaszorítása a kormányzat részéről nemcsak az emberi erőforrások fejlesztése, hanem a társadalmi integráció szempontjából is fontos. A stratégia a jövedelemegyenlőtlenséget a nemzet állapotáról, fejlődéséről képet adó fontos mutatóként említi. A szegénység elleni küzdelem az Európa 2020 stratégiai dokumentumában is prioritásként szerepel. Különösen fontos a figyelem ráirányítása a veszélyeztetett társadalmi csoportok (munkanélküliek, szegények, fogyatékosok, betegek, romák, stb.) jövedelmi helyzetére, hiszen náluk a többi társadalmi csoportokénál jelentősebb a szegénység, valamint annak kockázata. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a szegénység vagy az etnikai alapú társadalmi kirekesztettség az egyik legsúlyosabb akadálya a szolidáris, tudásalapú, egészséges társadalom megteremtésének. A leszakadó társadalmi csoportok és térségek kiemelt kezelése, a szegénység csökkentése a kormányzat által nemcsak az emberi erőforrások fejlesztése, hanem a társadalmi integráció szempontjából is fontos. Ezért komplex, többek között oktatási és képzési, egészségügyi, gazdaságfejlesztési, valamint lakhatási programok szükségesek. A jelenséget a jövedelmi szegénység relatív mutatója alapján vizsgáljuk, ami a legrégebbi az EU országai által használt közös mutatók közül.

1.5.2. ábra A szegénységi arány alakulása korcsoportok szerint

A 18–24 éves korosztályban volt a legmagasabb a szegénységi arány, a legalacsonyabb pedig a legidősebbek körében. A legfiatalabb korosztály (0–17 évesek) helyzete javult, az idős korosztályé romlott az elmúlt három évben.

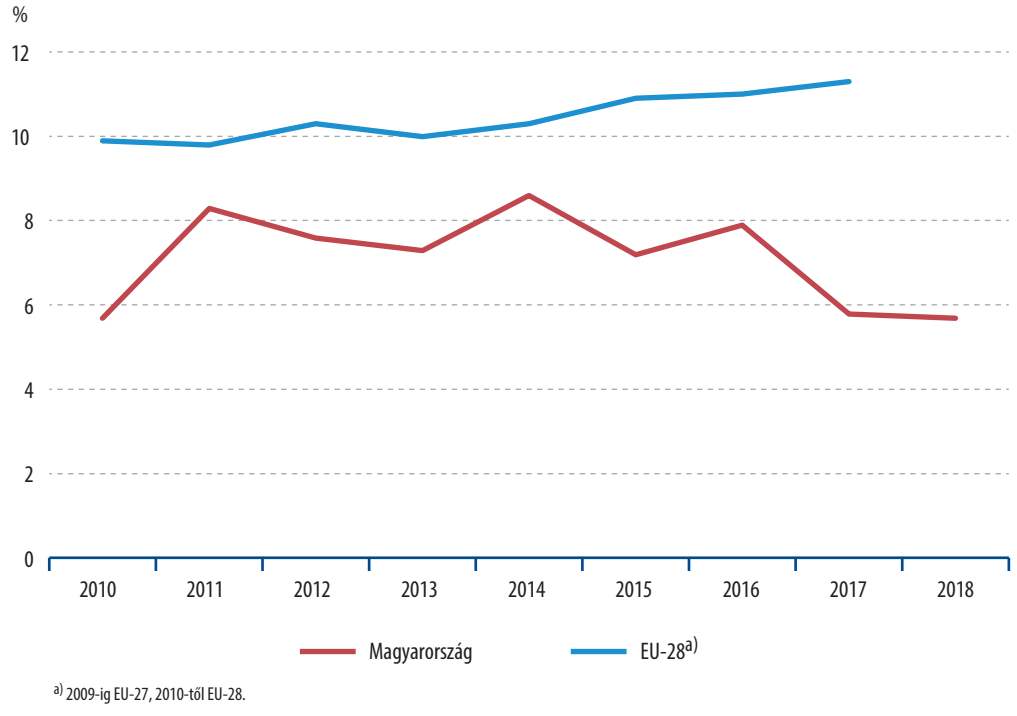
Elemzés Magyarország a szegénységi arányt tekintve az EU átlagánál jobb helyzetben van, és a szűkebb régióban is csupán Csehország, Szlovákia és Szlovénia ért el kedvezőbb eredményeket 2017-ben. 2010 után azonban növekedett, majd 2014-től évről évre csökkent a mutató értéke hazánkban. A nemek szerinti eltérés Magyarországon kismértékben nagyobb a tagállamok átlagánál, és azzal ellentétes irányú: nálunk a nők, az EU tagállamainak többségében viszont a férfiak voltak előnyösebb helyzetben 2015-ig bezárólag, 2017-ben már Magyarországon is a férfiak esetében volt kedvezőbb a mutató értéke. A tartós szegénységben élők aránya szintén kisebb Magyarországon az EU átlagánál. Figyelembe véve azonban, hogy a magyar átlagjövedelmi szint az unió tagállamaiban az egyik legalacsonyabb, ez abszolút értelemben nem jelent kedvező helyzetet.

A szegénységi arány erős eltéréseket mutat korcsoportok szerint. A szegénység leginkább a 0–17 és 18–24 éves fiatalokat, valamint az 50–64 éveseket érintette a legfrissebb eredmények alapján. 2018-ban e korcsoportokban 13,8, 17,4, illetve 14,5% volt a szegénységi arány Magyarországon. A legkedvezőbb helyzetben a 65 éves és annál idősebbek találhatók, csoportjukban a szegénységi arány 9,8%.

A tartós szegénységi arányszám természetszerűleg alacsonyabb az adott évi szegénységi aránynál. Értéke az utóbbi két évben 6% körül alakult, valamivel kedvezőbb, mint az Európai Unió átlaga, amely meghaladta a 10%-ot ugyanebben az időszakban. Ugyanakkor ez azt is jelzi, hogy Magyarországon viszonylag sokan élnek a tartós szegénységi arány határvonala körül, és az életkörülményekben bekövetkező kisebb változások hatására fluktuálnak az érintett és nem érintett csoport között. A szegénységi arányhoz hasonlóan a tartós szegénység is inkább a férfiakra jellemző Magyarországon, míg az Európai Unió egészében inkább a nők a veszélyeztetettebbek.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unióban 2017-ben a lakosság 16,9%-a élt a relatív jövedelmi szegénységi küszöb alatt. A szegénységi arány meglehetősen stabil volt 2005 és 2010 között, 16,4, illetve 16,5%, 2011 óta azonban kismértékben növekedett. 2017-ben a szegénység tekintetében az Európai Unió országai közül Románia, Bulgária, Spanyolország, a balti államok, Görögország, illetve Olaszország vannak a legkedvezőtlenebb helyzetben. Ezekben az országokban a szegénységi arány meghaladta a 20%-ot. A legalacsonyabb értéket Csehországban mérték (9,1%). A Magyarországra vonatkozó 13,4% nemzetközi összevetésben átlag alatti.

1.5.3. ábra A tartós szegénységi arány alakulása

a) 2009-ig EU-27, 2010-től EU-28.

! *A tartós szegénység aránya alacsonyabb Magyarországon, mint az Európai Unióban.*

Stadat-táblák

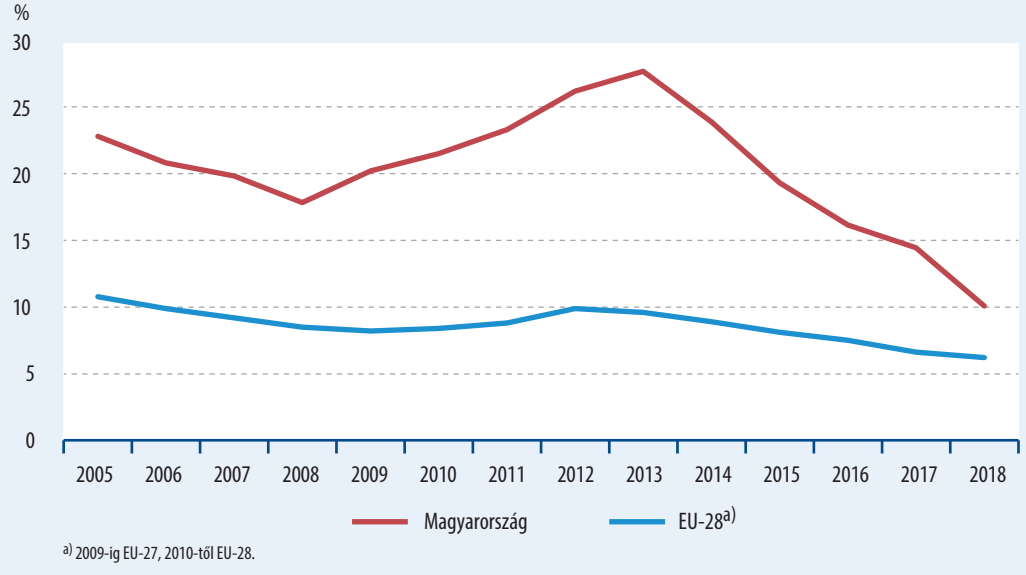
2.2.2.1. A szegénységgel vagy társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos fontosabb indikátorok, a felvétel éve 2011–2017 (referenciaév: 2010–2016)

Nélkülözés – súlyos anyagi deprivációban élők

2005 óta

2017 óta

1.6.1. ábra A súlyos anyagi deprivációban élők aránya

a) 2009-ig EU-27, 2010-től EU-28.

Forrás: EU-SILC, az Eurostat a felvétel éve alapján közli az adatokat a honlapján.

Az elmúlt öt évben a súlyos anyagi deprivációban élők aránya csökkent Magyarországon.

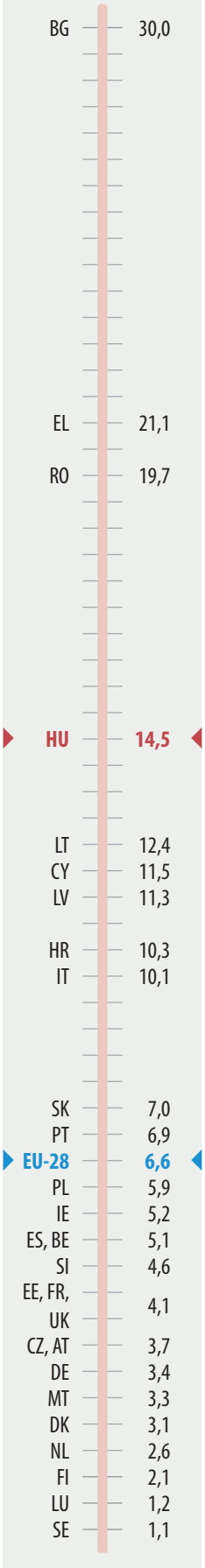
Definíció Súlyos anyagi depriváció: azon személyekre érvényes, akikre az alábbi kilenc problémából legalább négy jellemző:

1) hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralék;
2) a lakás megfelelő fűtésének hiánya;
3) kétnaponta hús, hal, vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztásának hiánya;
4) évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés hiánya;
5) anyagi okból nem rendelkezik személygépkocsival;
6) anyagi okból nem rendelkezik mosógéppel;
7) anyagi okból nem rendelkezik színes televízióval;
8) anyagi okból nem rendelkezik telefonnal;
9) váratlan kiadások fedezésének hiánya.

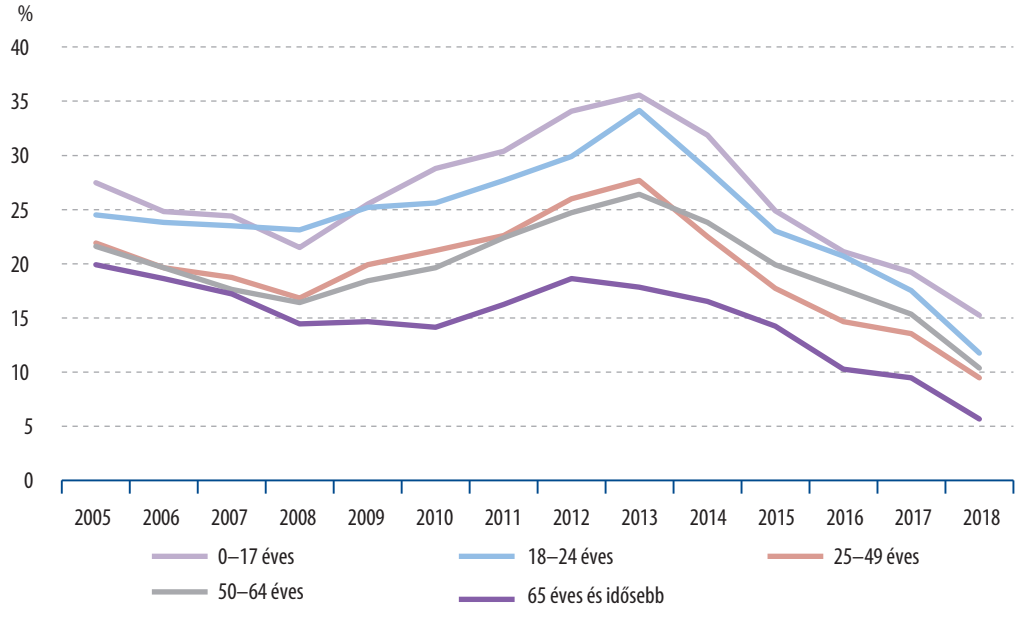
Relevancia A fenntartható fejlődés fogalmától elválaszthatatlan az a követelmény, hogy a társadalom mindegyik rétege számára elérhetőek legyenek azok a javak és szolgáltatások, amelyek részét képezik egy átlagosan elfogadható életvitelnek. A fenntarthatóság megkérdőjeleződik, ha az előrejutás lehetősége csupán szelektív módon lehetséges, és léteznek olyan társadalmi csoportok, amelyek nem képesek az alapvető szükségleteiket fedezni. A szegénység, illetve a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem az Európa 2020 stratégiában is prioritásként szerepel. A súlyos anyagi deprivációban élők arányát mutató indikátor az egyik legfontosabb mérőszám, amely e küzdelem állásáról tájékoztat.

Elemzés Magyarország a súlyos anyagi deprivációban élők arányát tekintve az EU átlagánál kedvezőtlenebb helyzetben van. Míg utóbbi az elmúlt tíz évben rendre 10% alatt maradt, addig a magyarországi eredmények minden évben meghaladták az EU átlagát. Uniós szinten kevésbé, Magyarországon azonban markáns trendek figyelhetőek meg a mutató alakulásában. 2005-től 2008-ig határozottan csökkent az országban a súlyos anyagi deprivációban élők aránya, 2008-tól azonban gyors növekedésnek indult, és 2013-ra megközelítette a 28%-ot. 2014-től jelentős csökkenés tapasztalható, 2018-ban a súlyos anyagi deprivációban érintettek aránya 4,1 százalékpontos csökkenés mellett 10,1%-ot tett ki.

Súlyos anyagi deprivációban élők aránya az Európai Unióban, 2017, %

1.6.2. ábra A súlyos anyagi deprivációban élők aránya korcsoportok szerint

A legfiatalabb korosztályban a legmagasabb, a legidősebbek körében pedig a legalacsonyabb a súlyos anyagi deprivációban élők aránya.

A súlyos anyagi deprivációban élők aránya erős eltéréseket mutat korcsoportok szerint. A depriváció leginkább a 0–17 éves korcsoportot, illetve a 18–24 éves fiatalokat veszélyezteti. E korcsoportokban 2018-ban Magyarországon 15,2, illetve 11,7% volt a depriváltak aránya. A többi korcsoportban mért érték az országos érték körül, illetve az alatt marad. A legkedvezőbb helyzetben a 65 éves és annál idősebbek találhatók, e csoportban a súlyos anyagi deprivációban élők aránya 5,6%.

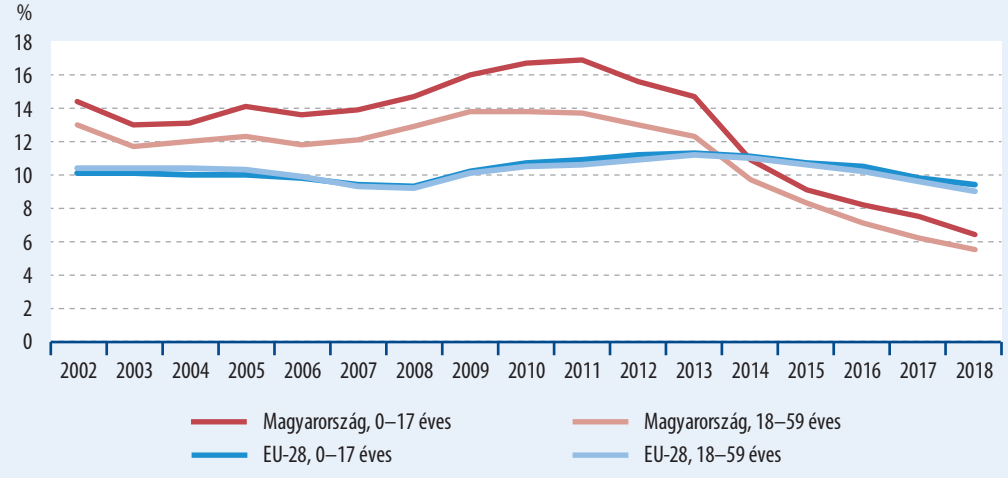
Nemzetközi kitekintés Az Európai Unióban 2017-ben a lakosság 6,6%-a élt súlyos anyagi depriváció által érintett háztartásokban. Az EU egészét tekintve nem tapasztalunk olyan markáns folyamatokat, mint amilyeneket Magyarország esetében, de a tendenciák hasonlók: 2008–2009-ig csökkent, majd ezt követően 2012-ig növekedett a súlyos anyagi deprivációban élők aránya.

A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők

2003 óta

2017 óta

1.7.1. ábra **A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásokban élők aránya korcsoportok szerint**

A foglalkoztatott nélküli háztartásokban élők aránya Magyarországon 2013 után az uniós átlag alá csökkent.

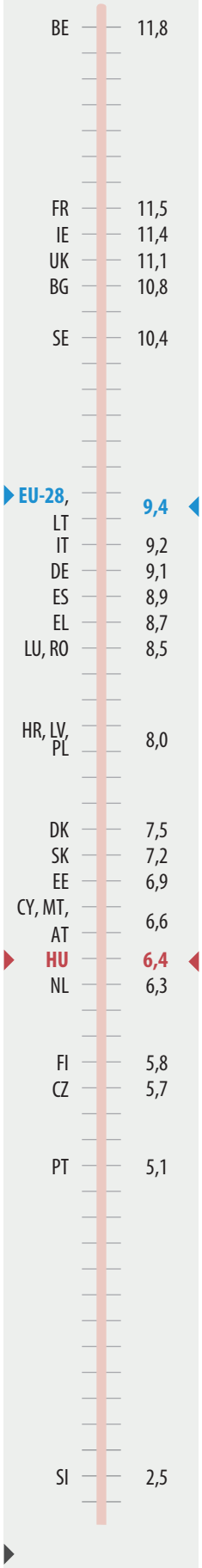
Definíció A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők mutatója az adott népességcsoporton belül azok arányát mutatja, akik olyan háztartásban élnek, amelynek egyetlen tagja sem foglalkoztatott (vagyis minden háztartástag vagy gazdaságilag inaktív vagy munkanélküli). A mutató számításánál az ILO módszertanának megfelelően nem vesszük figyelembe azokat a háztartásokat, amelyekben kizárólag 18–24 éves diákok élnek.

Relevancia A foglalkoztatott nélküli háztartásokban élők kilátásai kedvezőtlenek, a kirekesztődés kockázata nagy. Az érintett társadalmi csoportokban nagyobb az esélye a hátrányok átörökítésének, a fenntarthatóság szempontjából elkerülendő szegénység újratermelődésének.

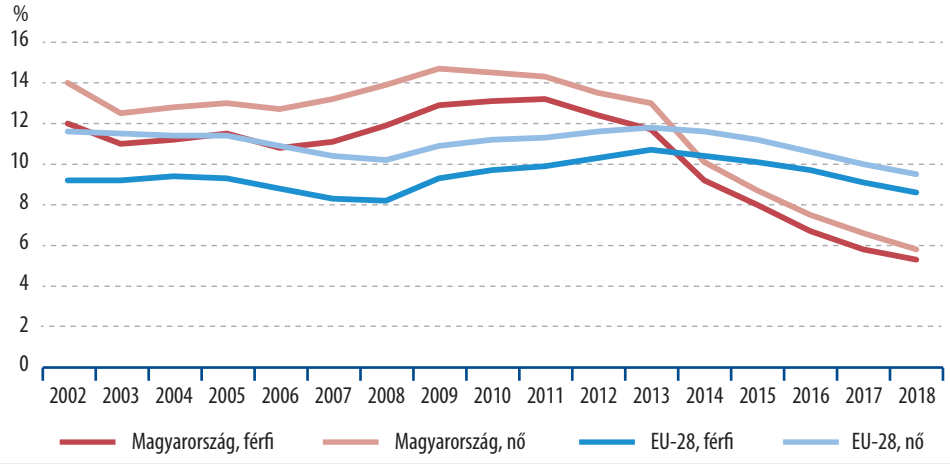
Elemzés A 2000-es évek első felében a vizsgált népesség több mint egytizede élt olyan háztartásban, amelynek egyetlen tagja sem volt foglalkoztatott, vagyis megélhetése biztosítására munkából származó jövedelem nem állt az adott háztartás rendelkezésére. Ez az arány a válság hatására jelentősen emelkedett: a felnőttek (18–59 évesek) esetében 2009–2010-ben érte el a legmagasabb értéket (13,8%), míg a gyermekek (0–17 évesek) vonatkozásában 2011-ben tetőzött, 17%-hoz közeli értékkel. 2012-től a munkaerőpiaci folyamatok kedvező alakulása következtében folyamatos javulás tapasztalható. Kezdetben elsősorban a közfoglalkoztatás játszott szerepet a mutató javulásában, később már az elsődleges munkaerőpiacon bekövetkezett változások is hozzájárultak a csökkenéshez. 2018-ban a gyermekek 6,4, a felnőttek 5,5%-a élt foglalkoztatott nélküli háztartásban. A gyermekek esetében jellemzően magasabb ez az arány, mint a felnőttek között. Az általános javulással egyidejűleg 2015-ig az értékek közelítettek egymáshoz, 2016-tól viszont kismértékben újra növekszik az olló. A nőket magasabb érték jellemzi, mint a férfiakat, ami a munkavégzés gyermekgondozás miatti szüneteltetésével, a munkajövedelem gyermekgondozási ellátással való helyettesítésével is összefüggésben van, ez különösen a gyermeküket egyedül nevelő nők esetében növeli a mutató értékét. A férfiak és a nők mutatója közötti különbség, a 2000-es éveket jellemző 1–2 százalékponthoz képest 2018-ra 0,5 százalékpontra csökkent.

Területi vonatkozásban jelentősek a különbségek. A legrosszabb mutatóval rendelkező Észak-Magyarországon a válság körüli években megközelítette, 2012-ben pedig meg is haladta a 30%-ot azoknak a 18 éven aluliaknak az aránya, akik olyan háztartásban éltek, ahol nem volt

Foglalkoztatott nélküli háztartásokban élők aránya a 0–17 éves korcsoportban az Európai Unióban, 2018, %

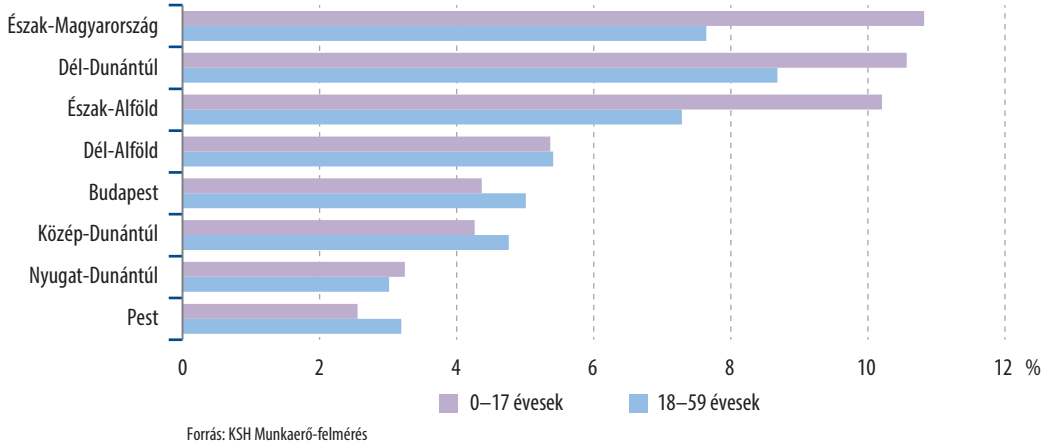

1.7.2. ábra 18–59 éves, foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásokban élők aránya nemenként

A 18–59 évesek körében 2013-ig tendenciájában mindkét nem esetében csökkent az uniós átlagtól való eltérés, 2014-ben fordulat következett be, innentől a magyar adatok kedvezőbbek.

1.7.3. ábra A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásokban élők aránya régiók és korcsoportok szerint, 2018

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés

A kedvezőbb adottságú régiókhoz képest a hátrányosabb helyzetű térségekben három-négyszeres azoknak a gyermekeknek az aránya, akik foglalkoztatott nélküli háztartásban élnek.

egyetlen foglalkoztatott sem. Nagyrészt a közfoglalkoztatás kiterjesztésének köszönhetően 2017-re ez az arány a felére csökkent, ennek ellenére a területi egyenlőtlenségek látványosak. Ez nemcsak a foglalkoztatottság területi különbségeivel, hanem a háztartások eltérő demográfiai jellemzőivel is összefüggésben van. A munkaerőpiaci szempontból hagyományosan jobb adottságokkal jellemezhető Budapest és Pest, valamint Nyugat- és Közép-Dunántúl régiókban az arány jóval 10% alatt marad – Pest régióban csupán 2,6% –, miközben azokban a térségekben, ahol a munkához jutás esélye rosszabb, és a családokban átlagosan több gyermeket nevelnek, ennek többszöröse. A legkedvezőtlenebb mutatóval rendelkező régióban, Észak-Magyarországon 10,8% az érték.

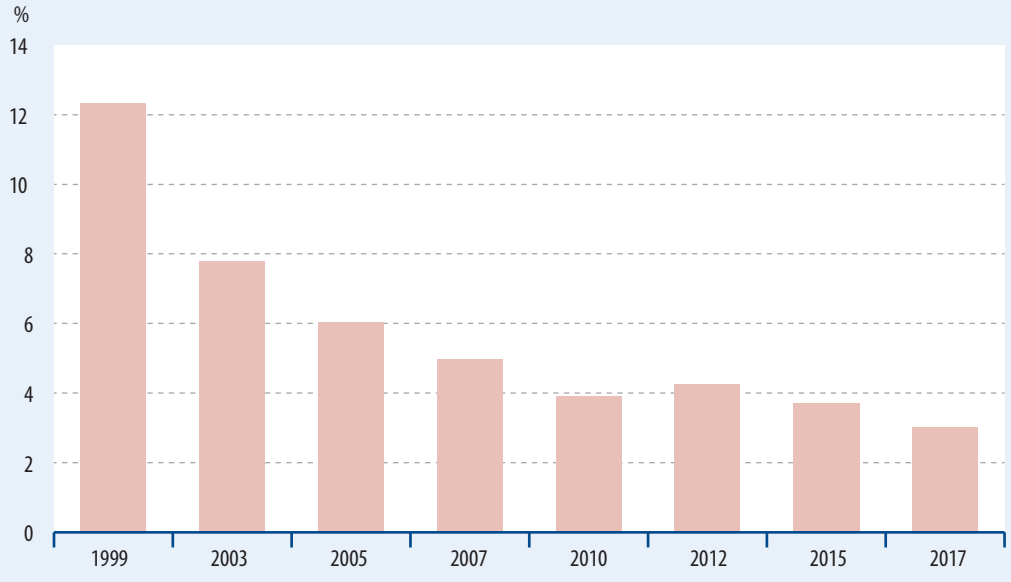
Nemzetközi kitekintés 2014-től Magyarországon a foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők aránya az Európai Unió átlagértéke alatti. A válságot követően az uniós átlaghoz képest Magyarországon hamarabb indult el a foglalkoztatás élénkülése. Az unióban 2013-ig nőtt a mutató értéke, miközben Magyarországon már 2012-ben látható volt a javulás, 2014-től pedig ugrásszerűnek volt mondható. A foglalkoztatott nélküli háztartásban élők aránya 2018-ban a 18–59 évesek körében 3,5, a 18 év alattiaknál 3,0 százalékponttal alacsonyabb volt az EU-28 átlagánál. A gyermekek esetében javult pozíciónk, az európai rangsorban 2012-ben és 2013-ban még a negyedik legrosszabb, míg 2017-ben a hatodik legjobb mutatóval rendelkeztünk.

Lakások felszereltsége – fürdőszoba nélküli lakások

1999 óta

2015 óta

1.8.1. ábra **A fürdőszoba nélküli lakások aránya***

A fürdőszoba nélküli lakások aránya folyamatosan csökken, 2017-ben 3,1%-ot tett ki.

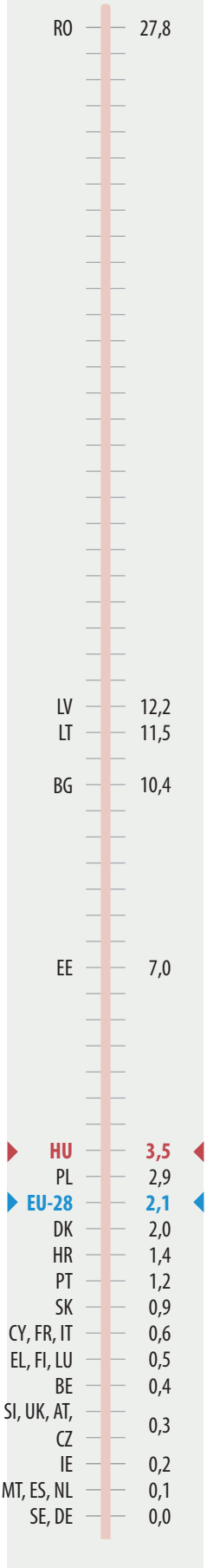
Definíció Fürdőszobával ellátott, legalább mosdófülkével rendelkező lakás. Az egyes háztartások ötödökbe sorolása a háztartás összes nettó jövedelme alapján történt.

Relevancia A fürdőszoba hiánya számos lakásminőségi problémára utal, a lakáskörülmények általános alakulását is tükrözi. A fenntarthatóság érdekében a társadalmi kohézió erősítése, a leszakadó rétegek, csoportok támogatása kiemelt feladat, amelynek ez az egyik jelzőszáma. A mutató jövedelmi ötödök szerinti vizsgálata alkalmas a lakásviszonyokban jelentkező társadalmi különbségek megfigyelésére, a régiónkénti adatok a területi különbségekre világítanak rá.

Elemzés A fürdőszoba nélküli lakások aránya folyamatosan csökken, 1999-ben még meghaladta a 12%-ot, 2017-ben 3,1%-ot tett ki. A mutató jelentős eltéréseket jelez mind a jövedelmi ötödök, mind a területi egységek szerint.

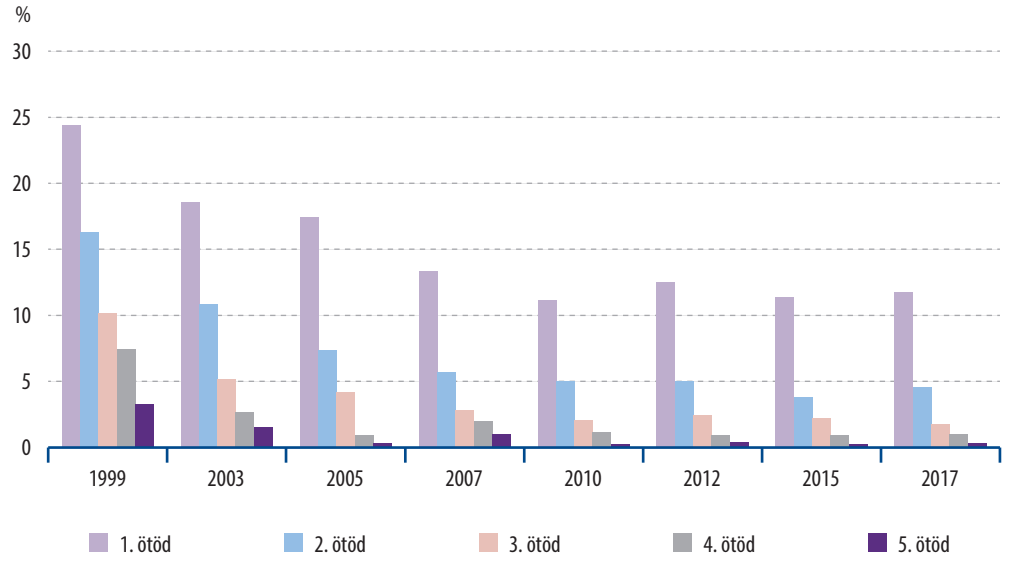
A fürdőszoba nélküli lakások aránya a háztartások legalsó jövedelmi ötödében 1999-ben 24,4, 2017-ben 11,8% volt. A régiók közül 2017-ben Észak-Magyarországon volt a legmagasabb a mutató értéke (6,6%). A legkedvezőbb arány (0,3%) Budapesté.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben a fürdőszoba nélküli lakásokban élők aránya az Európai Unióban 2,1% volt, Magyarországon ennél 1,4 százalékponttal magasabb. Németországban és Svédországban már nem fordulnak elő fürdőszoba nélküli lakások, a legkedvezőtlenebb értéket pedig Romániában (27,8%) mérték.

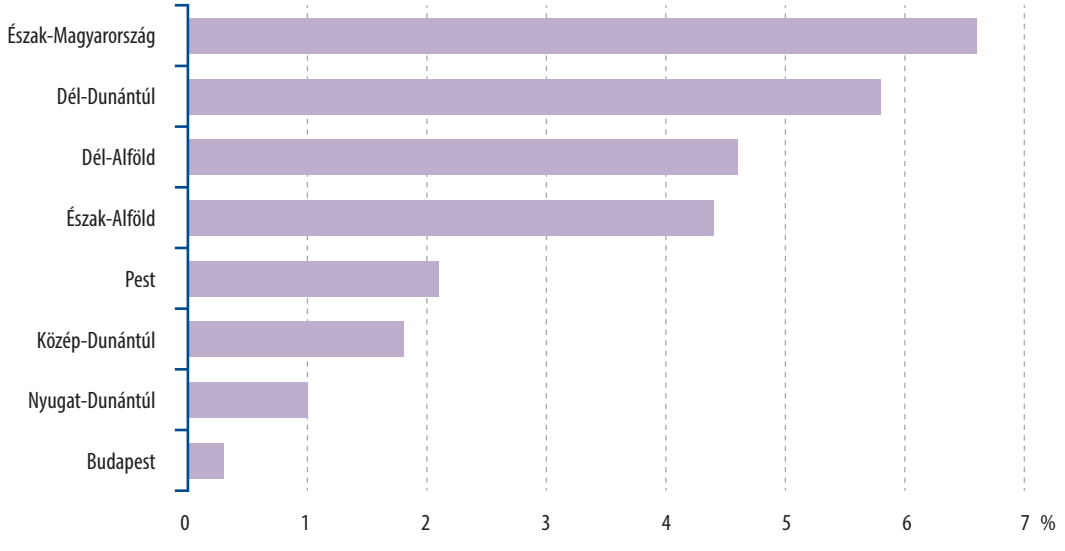
A teljes népességből azok aránya az Európai Unióban, akik olyan lakásban élnek, ahol sem fürdőszoba, sem zuhanyzó nincs, 2017, %

1.8.2. ábra A fürdőszoba nélküli lakások aránya a háztartás jövedelmi ötöde szerint*

! *A fürdőszobával való ellátottságot erősen befolyásolja a háztartások jövedelmi helyzete, a fürdőszoba nélküli lakások aránya magasabb az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartásokban.*

1.8.3. ábra A fürdőszoba nélküli lakások aránya régiónként, 2017

! *A fürdőszobával való ellátottságban jelentősek a területi eltérések, Budapest kivételével a legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb régiók között több mint hatszoros a különbség.*

Stadat-táblák

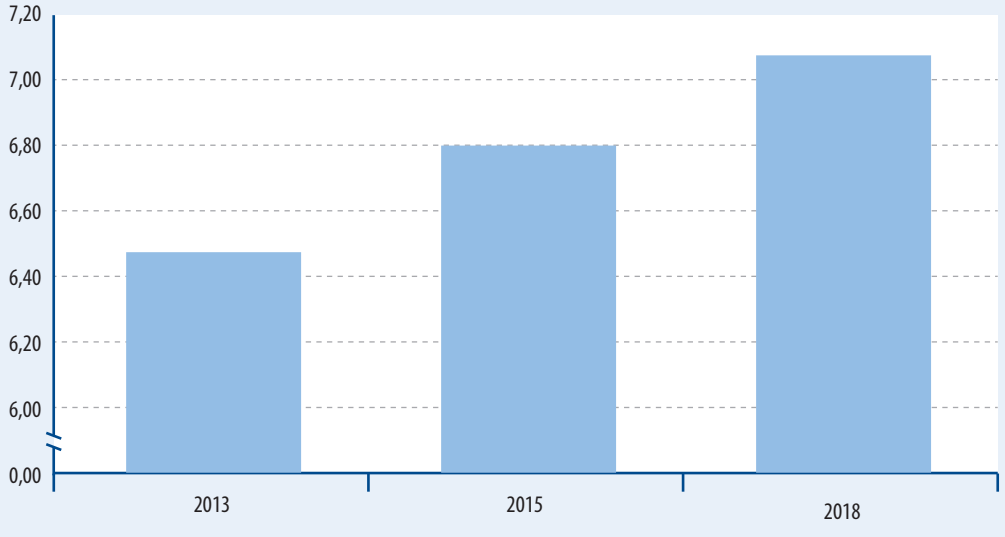
2.2.3.2. Lakással kapcsolatos adatok jövedelmi tizedek (decilisek), régiók és a települések típusa szerint.

Lakókörnyezettel való elégedettség

2013 óta

2015 óta

1.9.1. ábra **A lakókörnyezet minőségével való elégedettség átlagértékei 0-tól 10-ig terjedő skálán**

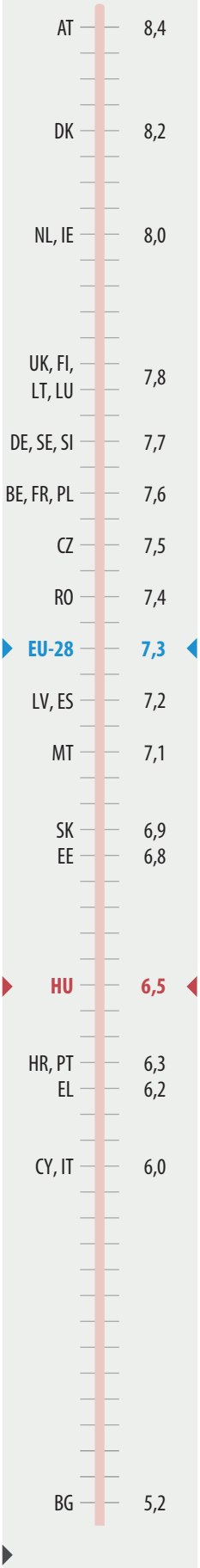
2013-tól 2018-ig folyamatosan javult a lakókörnyezet minőségével való elégedettség a lakosság körében.

Definíció A lakókörnyezettel való elégedettség egy 0-tól 10-ig terjedő skálán mért szubjektív mutató, amely alapján számszerű képet kaphatunk arról, hogy az emberek összességében menynyire elégedettek lakókörnyezetük minőségével.

Relevancia A fenntartható fejlődés kiemelt céljai közé tartozik az élhetőbb környezet kialakítása, az ebből fakadó problémák (levegő szennyezettsége, hulladéktermelés, zaj stb.) kezelése, amik az egyén életminőségére is igen nagy hatással vannak. E mutató segítségével az emberek lakókörnyezetének szubjektív megítéléséről kaphatunk képet.

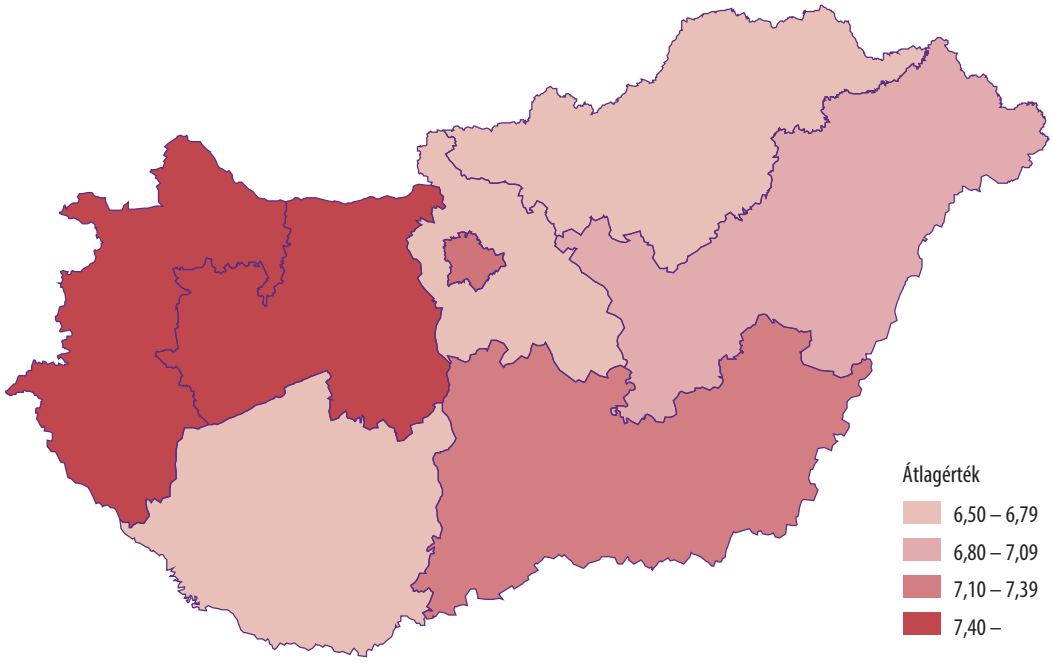
Elemzés Magyarországon legutóbb 2018-ban kérdezték meg a lakosságot arról, hogy menynyire elégedettek a lakókörnyezetük minőségével. A válaszok átlagértéke ekkor 7,1 volt, a 2013-as eredményekkel összehasonlítva kismértékű (0,3 pontos) javulást mutat.

Magyarországon belül is nagyok a területi különbségek régiók szerint. Lakókörnyezetük minőségével az emberek egyformán elégedettek – és a többi régióhoz képest a legelégedettebbek – a Közép-Dunántúl, valamint a Nyugat-Dunántúl régiókban (7,6). A legalacsonyabb értéket Dél-Dunántúlon mérték (6,54). A települések jogállását tekintve a megyei jogú városokban voltak a legelégedettebbek az emberek környezetük minőségével (7,46). Ezt követte a fővárosban élők átlagértéke (7,29), ez utóbbitól kevéssel elmaradva pedig a nem megyei jogú városokban élők (7,11). A legalacsonyabb elégedettség a községben élőket jellemzi (6,64). A korábbi évek adatait vizsgálva szembetűnő, hogy korábban a községben élők jobbnak ítélték lakókörnyezetük állapotát, mint a budapestiek.

Lakókörnyezettel való elégedettség átlagértéke az Európai Unióban, 2013, pont (0–10)

1.9.2. ábra **A lakókörnyezettel való elégedettség átlagértéke régiók szerint, 2018 (0-tól 10-ig terjedő skálán)**

Az északnyugati régiókban élők a legelégedettebbek a lakókörnyezetük minőségével.

Nemzetközi kitekintés Nemzetközileg összehasonlítható adatok 2013-ra vonatkozóan állnak rendelkezésre. Az eredmények alapján elmondható, hogy a környezetük minőségével az Európai Unión belül az osztrákok voltak a legelégedettebbek (8,4-es átlagérték), míg a Bulgáriában élők (5,2-es érték) a lista legalján helyezkedtek el. Az EU-28 tagállamainak átlagértéke 7,3 volt. Az észak-európai tagországokban (Dánia, Svédország és Finnország) ennél elégedettebbek a válaszadók, ellenben például Olaszországban, Görögországban vagy Szlovákiában a megkérdezettek kevésbé kedvezőnek ítélték a lakókörnyezetük állapotát. Magyarországhoz hasonló megítéléssel Észtország, Horvátország és Portugália rendelkezett.

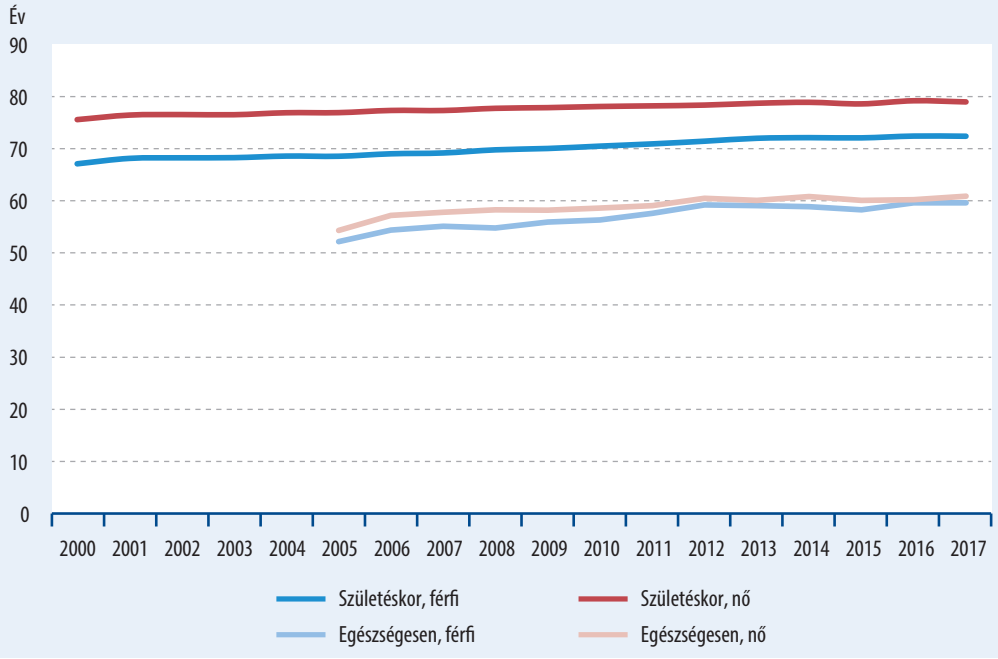
Stadat-táblák
2.2.4.1. Elégedettség

A várható élettartam

2005 óta

2016 óta

1.10.1. ábra **A születéskor várható és egészségesen várható élettartam alakulása**

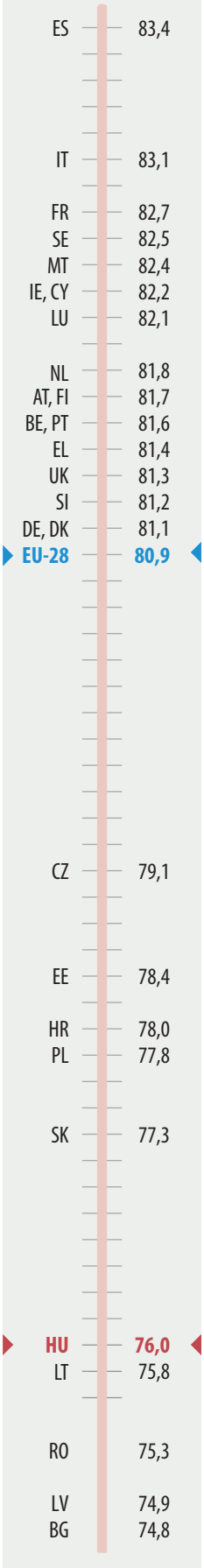

A születéskor várható élettartam hazánkban a férfiak esetében 2017-ben 72,4, a nők esetében 79,0 év volt.

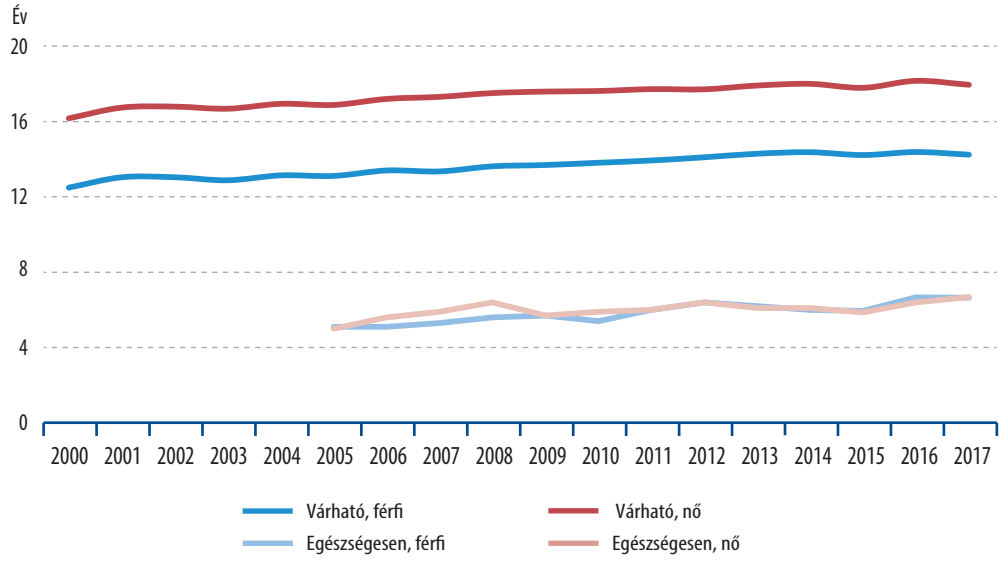
Definíciók A születéskor várható élettartam indikátora kifejezi, hogy az újszülöttek az adott év halandósági viszonyai mellett átlagosan hány életévet remélhetnek. A születéskor egészségesen várható élettartam indikátora megmutatja, hogy egy ember a születésekor hány egészségesen eltöltött évre számíthat. Kombinált mutató, a halandósági és a betegségek előfordulási gyakoriságát (morbiditást) jelző adatok felhasználásán alapul. Az egészségesen várható élettartam az egészségi állapotból eredő korlátozottságtól mentesen leélhető életévek számát fejezi ki. A mutatót külön a férfi- és külön a női népességre számítják, a korspecifikus halálozási adatok és az egészséges és (egészségi ok miatt) korlátozott népesség prevalenciája (százalékos előfordulási aránya) egy adott életkori csoportban, az EU-SILC (*Statistics on Income and Living Conditions,* Magyarországon HKÉF, háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétele) felmérésből származó adatok felhasználásával készül. Az egészségesen várható élettartamok függetlenek a népességszámtól és a népesség korösszetételétől, ami lehetővé teszi az összehasonlítást a különböző társadalmi csoportok – például a nemek, társadalmi-foglalkozási kategóriák – között éppúgy, mint az Európán belül országok között. A 65 éves korban várható élettartam megmutatja, hogy egy ember 65 évesen még hány évre számíthat. A 65 éves korban egészségesen várható élettartam megmutatja, hogy egy ember 65 évesen még hány egészségesen eltöltött (egészségi állapotból eredő korlátozottságtól mentes) évre számíthat.

Relevancia A várható élettartam egy ország gazdasági-társadalmi fejlettségének és a lakosság egészségi állapotának alapvető indikátora. A várható élettartam a lakosság halandósági viszonyait is jellemzi, az élettartam emelkedése az egészségi állapot javulásával és a halandóság csökkenésével jár együtt. A lakosság egészségi állapota a rendelkezésre álló humán erőforrás egyik meghatározó tényezője, ezért növekedése a fenntartható fejlődésnek is kulcseleme. A keretstratégia megállapítása szerint a magyarok egészségi ál-

Születéskor várható élettartam az Európai Unióban, 2017, év

1.10.2. ábra A 65 éves korban várható és egészségesen várható élettartam alakulása

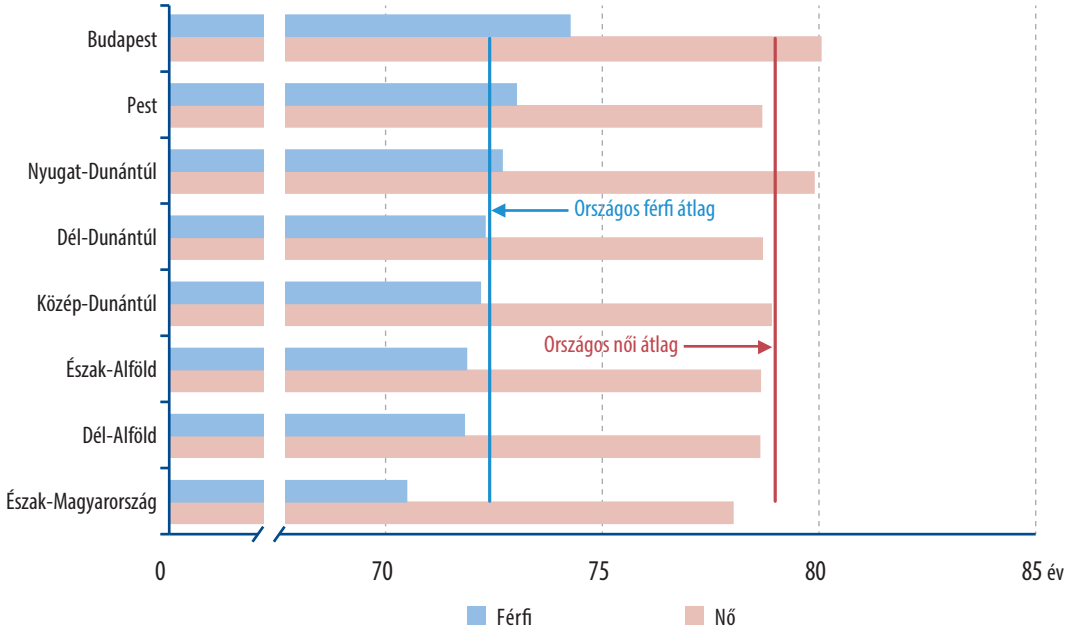
2000 és 2017 között mindkét nem 65 éves korban várható élettartama 1,8 évvel emelkedett, azonban 2015-ben és 2017-ben a nők és a férfiak életkilátásai is kismértékben csökkentek.

lapota rosszabb, mint ami gazdasági fejlettségi szintünkön elvárható lenne, és mint a szomszédos országok lakóié. A halandóság csökkentésében a közép-európai régiós átlaghoz való felzárkózás a cél, ezzel együtt a betegségteher túlnyomó részét adó, jelentős mértékben az életmódtól függő krónikus, nem fertőző megbetegedések számának csökkentése, továbbá az egészségkockázatos magatartási formák arányának, valamint a környezeti kockázati tényezőknek a mérséklése.

Elemzés A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2000 és 2017 között a férfiaknál 5,3, a nőknél 3,4 évvel emelkedett a születéskor várható élettartam. A magyar történelemben még soha nem volt olyan magas a mutató értéke, mint 2016-ban: a férfiaké 72,4, a nőké 79,2 év. Az elmúlt pár évben azonban az általánosan javuló halandósági tendencia megtorpant, így 2015-ben és 2017-ben mindkét nem esetében kismértékben mérséklődött a születéskor várható élettartam értéke az előző évhez képest. A férfiak életkilátásainak 2000 és 2017 közötti nagyobb mértékű emelkedése következtében 8,5 évről 6,6 évre esett vissza a nemek közötti különbség, ami európai viszonylatban még mindig magas. A kiegyenlítődés hátterében többek között a két nem egészségtudatos magatartása közötti különbség csökkenése állhat. A várható élettartam általánosan emelkedő tendenciája mögött az életkörülmények javulása, az orvostudomány fejlődése és az egészségtudatos magatartás terjedése állhat. A nők várható élettartama szerte a világon magasabb, ami genetikai, hormonális és életmódbeli okokra vezethető vissza. Magyarországon 2017-ben a születéskor várható egészségben eltöltött élettartam a férfiak esetén 59,6, a nőknél 60,9 év. A mutató értéke az unió átlagától (2016-ban a férfiaknál 63,5, a nőknél 64,2 év) elmarad, de a 2017. évi, egészségben várható élettartam értéke mind a férfiak, mind a nők esetében az eddig mért legmagasabb hazai érték.

Az egészségesen várható élettartamokat összehasonlítva a nők hosszabb egészségesen eltöltött időszakra számíthatnak. A teljes élethosszon belül az egészségesen várható időszak aránya viszont a férfiak esetében kedvezőbb: ők életük 82%-át egészségesen élik le, míg a nők csak 77%-át. A nők életében tehát hosszabb mind az egészségesen, mind a betegen eltöltött időszak, mint a férfiakéban. 2016-ban a 65 éves korban még egészségesen várható élettartam értéke férfiak és nők esetében is alacsonyabb, mint az EU-28 átlaga (a férfiaké 9,8, a nőké 10,1 év). A 65 éves korban várható élettartam kismértékben, de – hasonlóan a születéskorihoz – szintén emelkedett 2000 és 2017 között, a vizsgált időszakban az életkilátások mindkét nem esetében 1,8 évvel hosszabbodtak meg. 2017-ben a férfiak átlagosan 14,2, a nők 18,0 életévet remélhettek 65 éves korukban. Ennek következtében a nemek közötti különbség 2000 és 2017 között lényegében nem változott, és mindvégig 3,7 év körül mozgott.

1.10.3. ábra A születéskor várható élettartam nemenként és régiónként, 2017

A különbség a budapesti és az észak-magyarországi férfiak várható élettartama között 3,8, a nők között 2,0 év volt 2017-ben.

2000 és 2017 között mindegyik régióban emelkedett a születéskor várható élettartam. A legnagyobb javulás a férfiaknál Pest régióban következett be, ahol a születéskor várható élettartam 6,3 évvel nőtt, míg Észak-Magyarországon csak 4,3 évvel. A nőknél Budapesten volt a legjelentősebb növekedés, itt a születéskor várható élettartam 4,1 évvel emelkedett, miközben Észak-Magyarországon 2,8 évvel. 2015-ben, a számottevő halálozási többlet egyik évében a legnagyobb visszaesés a férfiaknál Közép-Dunántúlon történt, ahol a születéskor várható élettartam 0,5 évvel csökkent, míg a nők esetében Pest régióban 0,9 éves mérséklődést regisztráltak 2014-hez képest. 2000–2017 között a 65 éves korban még várható élettartam is emelkedett valamennyi régióban. A legnagyobb mértékű javulást a férfiaknál (2,2 év) Budapesten, a nőknél (2,3 év) Dél-Dunántúlon mérték. 2015-ben a legjelentősebb csökkenés a férfiaknál Észak-Magyarországon (0,2 év), a nőknél Pest régióban (0,7 év) történt.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben a születéskor várható élettartam magyarországon az EU-28 országainak rangsorában 7,4 évvel maradt el az élen álló spanyolországitól. A születéskor várható átlagos élettartam az EU 28 tagállamában a férfiaknál 78,3, a nőknél 83,5 év volt, ami 5,8 évvel, a nőknél 4,2 évvel volt magasabb, mint hazánkban. 2017-ben a 65 éves korban még várható élettartam hazánkban 3,2 évvelvolt alacsonyabb, mint az EU átlaga, a férfiaknál 18,1, a nőknél 21,4 év volt. A 65 éves magyar férfiak 3,6, a nők 3,0 évvel remélhettek kevesebbet az EU-országok átlagához képest. A születéskor egészségesen várható élettartamok a várható élettartamoktól eltérően Európa egyes országaiban magasabbak a férfiak esetében, mint a nőknél, de ebben a kulturális különbségeknek és a szubjektív elemnek is meghatározó szerepük lehet. (A számítások során vélemény alapú kérdéssel mérik fel az egészségi állapotból eredő korlátozottság előfordulását.) A kelet- és közép-európai országokban, ahol a mutató értéke a nők esetében magasabb, a különbség értéke akár 2,2–4,6 év is lehet, ugyanakkor a fejlettebb országokban a nők „előnye" nem számottevő. Magyarországon a nők-férfiak közötti különbség az uniós átlaggal megegyezően 2016-ban 0,7 év.

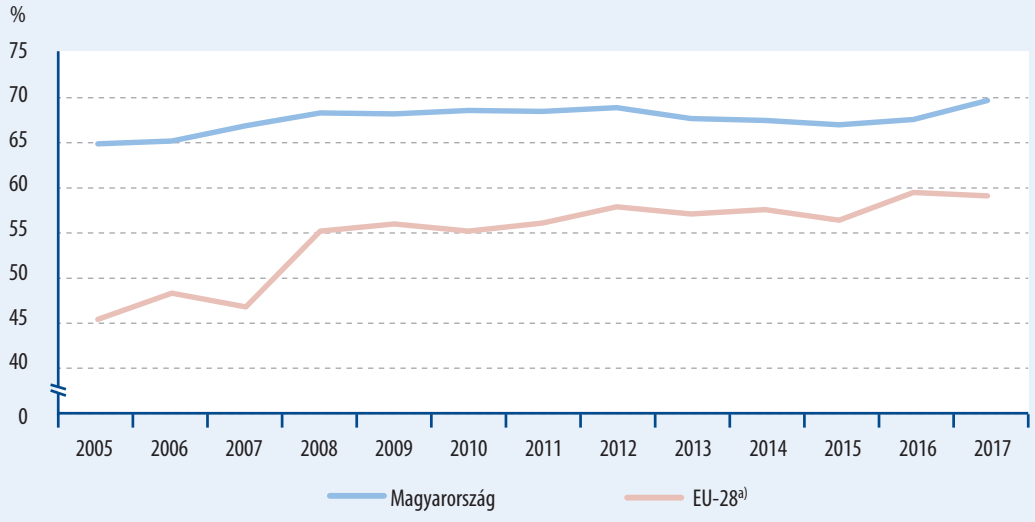
Stadat-táblák
6.1.7. Születéskor várható átlagos élettartam, átlagéletkor

Vélt egészség

2005 óta

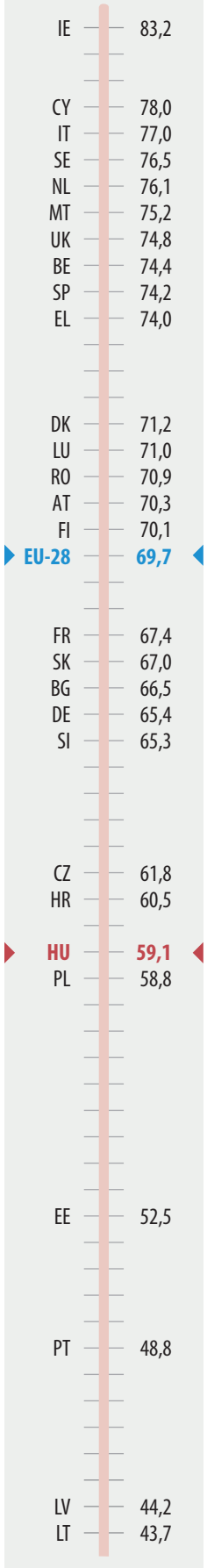
2017 óta

1.11.1. ábra A vélt egészség alakulása (a magukat a nagyon jó, illetve jó egészségi kategóriába helyezők aggregált aránya, EU-SILC*

a) 2005 és 2009 között EU-27.

* European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) felmérés alapján.

A vélt egészség összevont kategóriái (nagyon jó és jó együtt) az Európai Unióban, 2017, *%*

A hazai lakosság vélt egészsége 2005-höz képest közelíti az uniós tagországok átlagát, de még így is 11 százalékpont az elmaradás 2017-ben.

Definíciók Az egészségi állapot jellemzésére a lakossági felvételekben leginkább elfogadott az egészség önértékelése (vélt egészség), vagyis az egészségi állapotát a válaszadó egy ötfokozatú skálán határozza meg. A válaszlehetőségek a nagyon jótól a nagyon rosszig terjednek. A jövedelmi ötödök számításakor a háztartás nagyságát és összetételét is tekintetbe veszik, és az egy főre jutó jövedelem értékével számolnak. A népességet az egy főre jutó jövedelem nagysága szerint növekvő sorba rendezve és öt egyenlő részre osztva az egyes ötödökbe a népességnek 20%-a tartozik, a legszegényebbek az 1., a leggazdagabbak az 5. ötödbe.

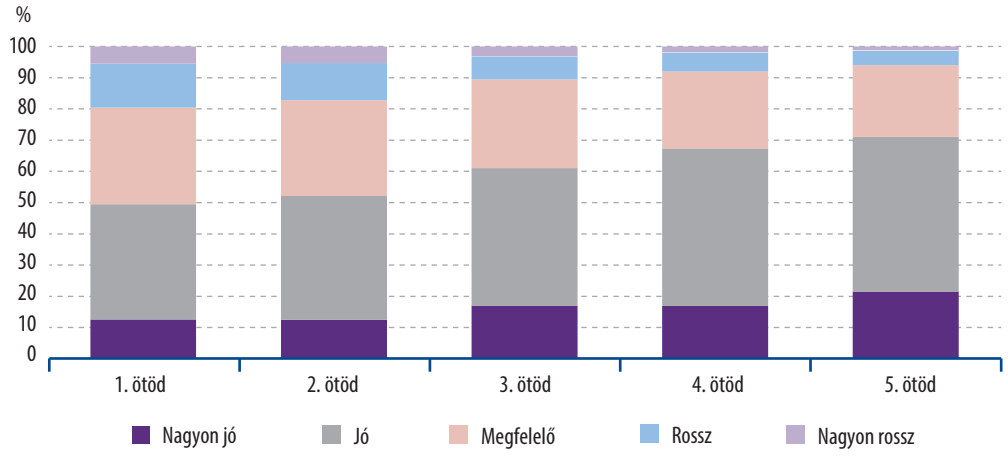
A közölt adatok forrása a KSH háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétele (HKÉF). Az évente ismétlődő felvétel adatai képezik az alapját az Európai Unió harmonizált jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó statisztikáinak (EU-SILC).

Relevancia A vélt egészség indikátor az egészségi állapot (közvetetten életminőség) jellemzésére, mérésére szolgáló szubjektív mutató, az egyének saját egészségükről alkotott véleményén alapul. A mutató szoros kapcsolatban van a tényleges egészségi állapottal és az életszínvonallal is.

Elemzés 2018-ban a felnőtt lakosság túlnyomó többsége (88%) elégedett volt az egészségi állapotával, vagy legalábbis megfelelőnek tartotta azt. Egészségét jónak vagy nagyon jónak 61%-uk ítélte. A férfiak pozitívabban vélekednek saját egészségükről, noha a halálozási adatok és az egészségmagatartás vizsgálatából adódó eredmények is arra utalnak, hogy a nők alapvetően többet törődnek egészségükkel, és inkább élnek kockázatkerülő módon (a rendszeres dohányzás, az alkoholfogyasztás, a túlsúly vagy elhízottság elfordulási gyakorisága a férfiak körében jelentősen magasabb). 2018-ban a férfiak 64, a nők 58%-a tartotta nagyon jónak vagy jónak az egészségi állapotát.

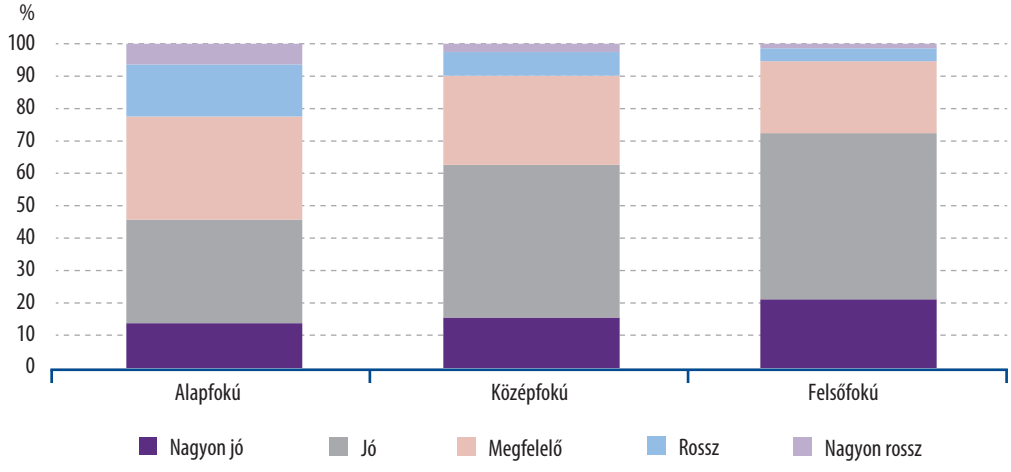
A nagyon jó anyagi helyzetűek jóval nagyobb arányban állítják magukról, hogy kitűnő egészségi állapotnak örvendenek, mint az alacsonyabb jövedelműek. Mindössze 5,8% azoknak az aránya a magas jövedelműek körében, akik rossznak

1.11.2. ábra A vélt egészség alakulása jövedelmi ötödök szerint, 2018

! *A magasabb jövedelmi ötödökbe tartozók kedvezőbbnek ítélik meg egészségi állapotukat.*

1.11.3. ábra A vélt egészség alakulása iskolai végzettség szerint, 2018

! *A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők kedvezőbbnek ítélik meg az egészségüket.*

vagy nagyon rossznak ítélik az egészségüket, míg az alacsony jövedelműeknél 19,4% az egészségükkel elégedetlenek aránya. A szélső jövedelmi kategóriák közti különbség 2010 óta nem javult számottevően. Az egyén egészségmegőrzését és egészségtudatos magatartását befolyásolja az iskolázottság. A felsőfokú végzettségűek lényegesen jobbnak tartják az egészségüket, mint a csak általános iskolai vagy középfokú végzettségűeké.

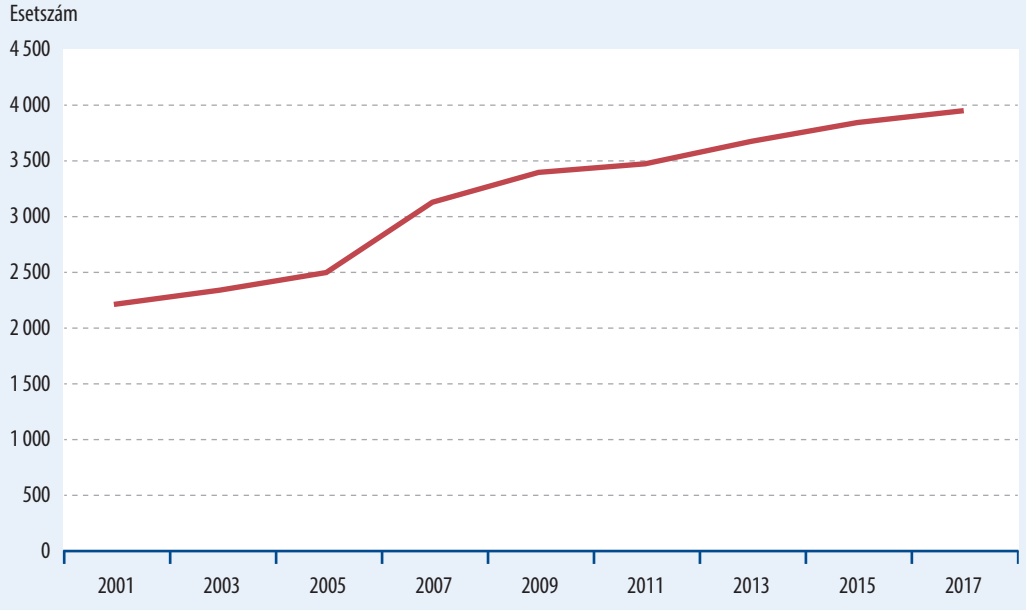
Nemzetközi kitekintés Az EU-SILC felmérése kimutatta, hogy európai átlaghoz képest a hazai lakosságnak kisebb hányada értékelte nagyon jónak vagy jónak az egészségi állapotát (2017-ben 59%, szemben az EU-28 70%-os átlagával). Ugyanakkor hazánk a 2005-ös adatokhoz képest 2017-re a közel 20 százalékpontos hátrányát 11 százalékpontra csökkentette.

Magas vérnyomás – krónikus betegségek

2001 óta

2015 óta

1.12.1. ábra A magasvérnyomás-betegség tízezer 19 éves és annál idősebb lakosra jutó száma

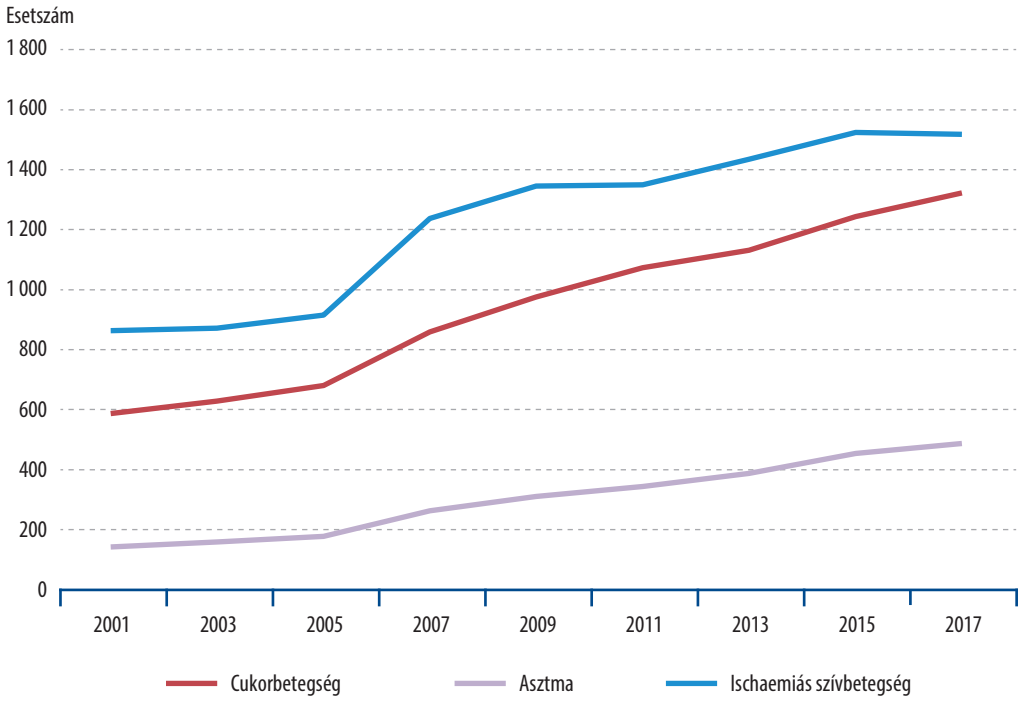
! *A felnőtt lakosság körében emelkedik a magas vérnyomás előfordulásának gyakorisága.*

Definíciók A morbiditás (betegségek előfordulási gyakorisága) szerinti csoportosítás a betegségek nemzetközi osztályozása X. revíziója alapján készült. A felnőttekre vonatkozó adataink a háziorvosoknál diagnosztizált esetekre korlátozódnak.

Az iskola-egészségügyi szűrővizsgálatok mutatói az ezer megvizsgált tanulóra jutó megbetegedések számát mutatják nemek és korcsoportok szerint. A magasvérnyomás-betegséget azon gyermekek esetében állapítják meg, akiknek szisztolés és/vagy diasztolés vérnyomás értéke több helyen időközben, legalább 3 alkalommal mérve ismételten a korának megfelelő 90 percentilis érték fölötti, függetlenül az eredettől (primer vagy szekunder), és gyógyszeres kezelést igényel. A normális testsúly összefüggésben van a magassággal, a korral, az alkattal, a nemmel, ezért nehéz definiálni. Az elhízás mértékének meghatározására a testtömegindexet (*Body Mass Index, BMI*) használják, ami a kilogrammban mért testsúly és a méterben mért testmagasság négyzetének hányadosa. A testtömegindex értékei alapján a gyermekeknél a tápláltsági állapot meghatározására a következő kategóriák használatosak: alultáplált (BMI <3 percentil »pc«), sovány (BMI≥3 pc, de <10 pc), túlsúly (BMI≥85 pc, de <97 pc), elhízás (BMI 97 pc feletti).

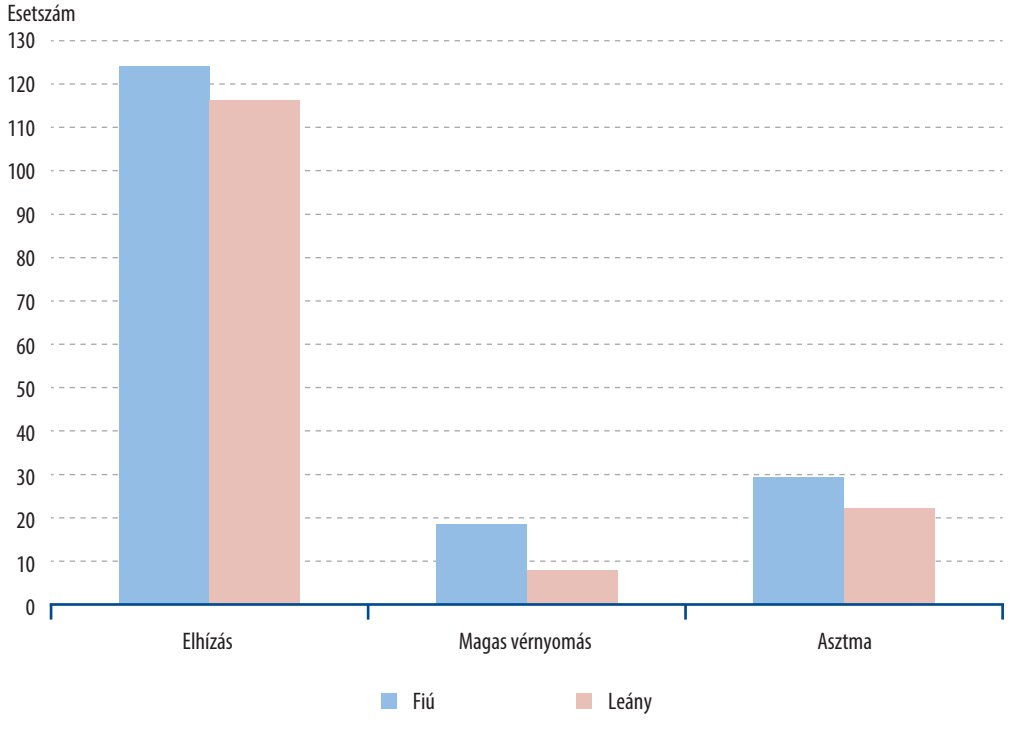
Relevancia Mivel a krónikus betegségek közös kockázati tényezőkre vezethetők vissza, célzott egészségügyi programokkal közülük sok elkerülhető lenne. A megfelelő kezeléshez való egyenlőbb hozzáférés mind szélesebb körben való biztosítása jelentős mértékben javítaná az Európai Unió országainak egészségügyi, valamint gazdasági helyzetét. A keretstratégia szerint cél a betegségteher túlnyomó részét adó, jelentős mértékben az életmódtól függő krónikus, nem fertőző megbetegedések számának csökkentése. Egyéni szinten ehhez többek között az egészséges táplálkozás, a rendszeres sportolás, illetve a prevenciós programokon és szűréseken való részvétel járulhat hozzá. A kormányzat az egészségügyi ellátórendszer modernizációjával, népegészségügyi, prevenciós programok és szűrések indításával, illetve az egészséges életmód népszerűsítését célzó tevékenységek támogatásával tehet a javulás érdekében.

1.12.2. ábra A főbb megbetegedések tízezer 19 éves és annál idősebb lakosra jutó száma

! *Mindhárom vizsgált megbetegedés előfordulásának gyakorisága növekvő tendenciát mutat.*

1.12.3. ábra Ezer megvizsgált tanulóra jutó néhány kiemelt megbetegedés a 2016/2017-es tanévben

! *A 2016/2017-es tanévben továbbra is a fiúk esetében nagyobb arányban fordultak elő a vizsgált betegségek, mint a lányoknál.*

Elemzés A háziorvosi szolgálathoz bejelentkezett 19 éves és annál idősebb korosztály tízezer lakosra jutó megbetegedéseinek nagysága, illetve sorrendje nemenként, korosztályonként és területileg is eltér. A leggyakoribb megbetegedések a keringési rendszer betegségei, közülük első helyen a magasvérnyomás-betegség áll.

A háziorvosok morbiditási (betegségek előfordulására vonatkozó) jelentései alapján a magasvérnyomás-betegség tízezer lakosra jutó száma 16 év alatt a 19 éves és annál idősebbek körében 79%-kal nőtt (2001-ben 2214, 2017-ben 3960 volt a megbetegedések száma). 2017-ben a férfiaknál 3695, a nőknél 4194 megbetegedés jutott tízezer lakosra. Az idősebb korosztályokban rendre magasabb a magasvérnyomás-betegség gyakorisága, mint a fiatalabbakban, 2017-ben a 19–24 évesek körében 309, míg a 75 éves és annál idősebb korosztályban már 9188 a tízezer lakosra jutó megbetegedések száma. A legjelentősebb különbség a 25–34 és a 35–44 éves korosztály között van, az utóbbiban 2,3-szer magasabb a magas vérnyomásban szenvedők aránya. A régiók közül Dél-Dunántúl és Dél-Alföld értékei haladják meg leginkább az országos átlagot.

További jelentős megbetegedések a felnőtt lakosság körében az ischaemiás szívbetegség, a cukorbetegség és az asztma.

Az ischaemiás szívbetegség előfordulása is jelentősen, 76%-kal nőtt 2001 óta: míg 2001-ben 863, addig 2015-ben 1517 volt a tízezer azonos korú lakosra jutó megbetegedések száma. Az elmúlt két évben minimálisan, 0,4%-kal mérséklődött ez a mutató, elsősorban a nők körében történt csökkenés miatt. 2017-ben a férfiak körében 1390, a nőknél 1630 volt a tízezer lakosra számított érték. Az idősebb korcsoportok felé haladva nő a megbetegedések aránya, 2017-ben a legjelentősebb, 3,6-szoros növekedés a 35–44 és a 45–54 éves korosztályok között figyelhető meg. Az Észak-Alföld régió mutatói haladják meg leginkább az országos átlagot ischaemiás szívbetegség esetén.

A diabetes mellitus (cukorbetegség) megbetegedési gyakorisága másfél évtized alatt több mint kétszeresére nőtt a felnőtt népességben (2001-ben 585, 2017-ben 1321 volt a tízezer főre jutó érték). A növekedés mindkét nem esetében megfigyelhető. A férfiak esetében 1310, a nőknél 1332 a tízezer azonos korú lakosra számított mutató. Korosztályonként vizsgálva az idősebbek megbetegedési arányszámai magasabbak, a legjelentősebb, két és félszeres különbség a 35–44 és a 45–54 éves korosztály között van. A régiók közül Dél-Alföld és Észak-Alföld diabetes mellitusra vonatkozó megbetegedési mutatói a legmagasabbak.

Az asztmás megbetegedésre vonatkozó arányszám 2001 óta 3,4-szeresére nőtt, 2017-ben tízezer lakos közül 485 szenvedett ebben a betegségben, a nők körében 565, a férfiaknál 395. Korcsoportonként vizsgálva az idősebbek megbetegedési arányszámai magasabbak, a legnagyobb, másfélszeres különbség a 45–54 és az 55–64 éves korosztály között figyelhető meg. Az asztma megbetegedési arányszámainak esetében az Észak-Alföld és a Dél-Alföld régiók mutatói haladják meg a legnagyobb mértékben az országos átlagot.

A 2016/17-es tanévi iskola-egészségügyi szűrővizsgálatok szerint az iskoláskorúak körében (8–18 éves) a lúdtalp a vezető betegségek közé tartozik (fiúk esetében 299 ezrelék, lányok esetében 270 ezrelék az arány a megvizsgált gyermekekre vonatkozóan). A szemnél bekövetkező fénytörési hibák (fiúknál 186, lányoknál 247 ezrelék), illetve az elhízás (fiúknál 124, lányoknál 116 ezrelék) és a tartási rendellenességek (fiúknál 124, lányoknál 106 ezrelék) is a vizsgálati lista élén állnak. A lúdtalp a 4. évfolyamos fiúk körében (320 ezrelék), a fénytörési hibák a 12. évfolyamos lányoknál (330 ezrelék), az elhízás a 12. évfolyamos fiúknál (135 ezrelék), a tartási rendellenességek a 10. évfolyamos fiúknál (154 ezrelék) voltak a leggyakoribbak. A vizsgált tanévben minden évfolyamban magasabb volt az elhízottak aránya a fiúk között, mint a lányoknál. A fiúknál elhízás szempontjából a 10–12. évfolyam a kritikus (134 és 135 ezrelék), a lányoknál a 4. és a 12. évfolyam (120-120 ezrelék).

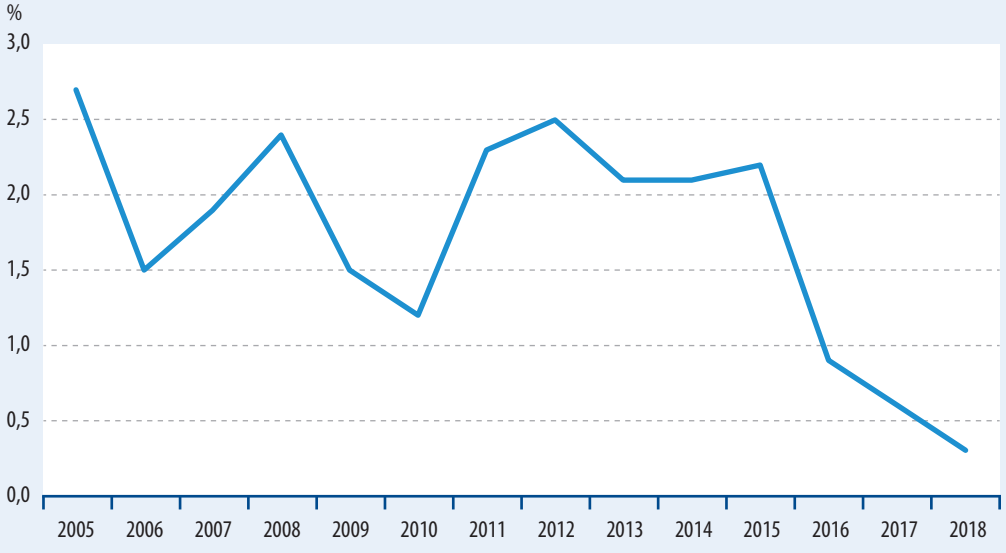
Az asztmás (fiúk 29, lányok 22 ezrelék) és a magasvérnyomás-betegségben szenvedő gyermekek (fiúk 18, lányok 8 ezrelék) aránya is igen magas a 2016/2017-es tanévben megvizsgált gyerekek körében. Az asztmás megbetegedés a környezeti tényezők egyik egészségügyi következménye. Korábban a kisgyermekek betegsége volt, ma az ifjak körében is megemelkedett a száma. Az asztmás megbetegedések aránya a 4. évfolyamos fiúk esetében a legnagyobb (34 ezrelék). A magasvérnyomás-betegség gyakorisága az életkor előrehaladtával nagymértékben nő. Míg a 2. évfolyamosok körében ezer megvizsgált tanulóból 3-3 fiú, illetve lány tartozott ebbe a kategóriába, addig a 12. évfolyamon számuk 39, illetve 12. A cukorbetegség előfordulása is életkoronként növekszik: a 2. évfolyamon ezer megvizsgált tanulóra a fiúk esetében 1, a lányok esetében 2 tanuló jutott, a 12. évfolyamon 3, illetve 5.

Orvos-beteg találkozások – anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások

2005 óta

2017 óta

1.13.1. ábra **Az anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások arányának alakulása**

* A 16 éves és annál idősebb népesség körében.

! ***A mutató értéke évről évre ingadozik, 2018-ban a 16 éves és annál idősebb népesség 0,3%-a anyagi okok miatt mondott le az orvosi ellátás igénybevételéről.***

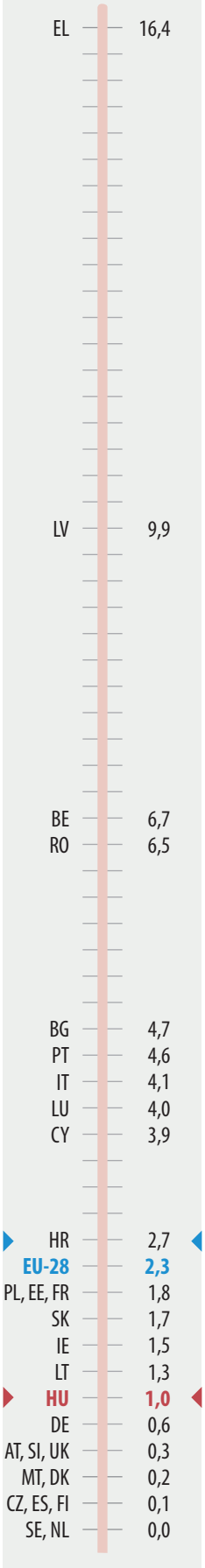
Definíció A meghiúsult orvos-beteg találkozások jövedelmi ötödök szerinti aránya megmutatja, hogy a különböző jövedelmi kategóriákba tartozók esetében mennyire gyakori, hogy anyagi okokból nem kerül sor valamilyen orvosi ellátás igénybevételére. A jövedelmi ötödöket az egy fogyasztási egységre jutó nettó jövedelem alapján képezik. Az indikátor segítségével megkaphatjuk, hogy az orvosi ellátás igénybevétele mennyire függ a jövedelemtől a 16 éves és annál idősebb népességnél.

Relevancia Kiemelt fenntarthatósági cél a közpénzből finanszírozott szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, valamint az e szolgáltatások színvonalát befolyásoló, területi és szociokulturális eredetű egyenlőtlenségek csökkentése.

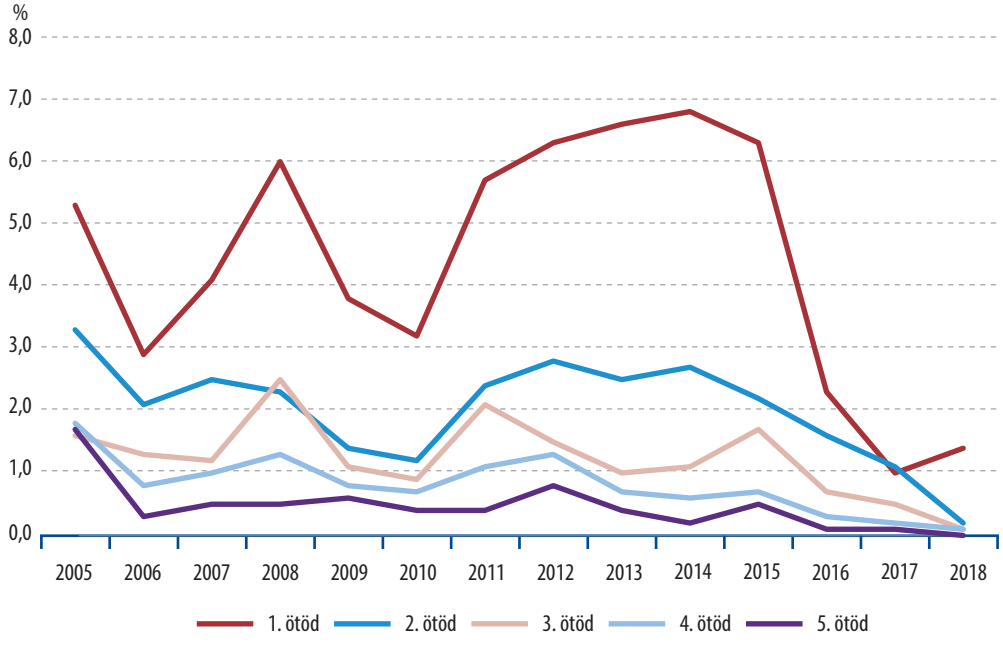
Elemzés Az anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások aránya erősen összefügg a társadalom tagjainak jövedelmi helyzetével. Az alsóbb jövedelmi ötödbe tartozók, különösen a legszegényebbek sokkal gyakrabban számolnak be arról, hogy pénzhiány miatt nem tudtak igénybe venni valamilyen orvosi ellátást. Az eredmények szerint 2017-ben volt a legkisebb különbség a különböző jövedelmi helyzetűek között. 2018-ban a hazai népesség 0,3%-a saját bevallása szerint anyagi okok miatt mondott le az orvosi ellátásról. Ez az arány 2012-ben 2,5% volt.

Nemzetközi kitekintés A jövedelmi különbségek változó mértékben az Európai Unió összes tagországában összefüggenek az anyagi okból elmaradt orvos-beteg találkozások mértékével, a legalsó ötöd helyzete tekintetében jelentősek a különbségek az országok között. Kiemelkedően rossz értékeket 2017-ben Görögországban mértek, ahol a legszegényebbek 16,4%-a számolt be arról, hogy anyagi okból le kellett mondania valamilyen orvosi ellátásról, de Lettországban és Olaszországban is 10% körüli volt a mutató. A legkedvezőbb eredményeket Hollandiában, Svédországban, Spanyolországban, Csehországban, illetve Finnországban találjuk, ahol az alsó ötödben 0,1%-ot vagy annál is kevesebbet érint a probléma.

Anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások aránya a legalacsonyabb jövedelmi ötödben az Európai Unióban, 2017, %

1.13.2. ábra Anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások aránya jövedelmi ötödök szerint

Forrás: 2000–2003-ig HKF, ahol a felvétel éve és a referenciaév megegyezik. 2005-től (amelynek referenciaéve 2004) az EU-SILC (VÉKA), mivel az Eurostat a felvétel éve.

Elsősorban az alsó jövedelmi ötödben számottevőek az anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások.

Dohányzás – rendszeresen dohányzók

2000 óta

2009 óta

1.14.1. ábra **A rendszeresen dohányzók aránya**

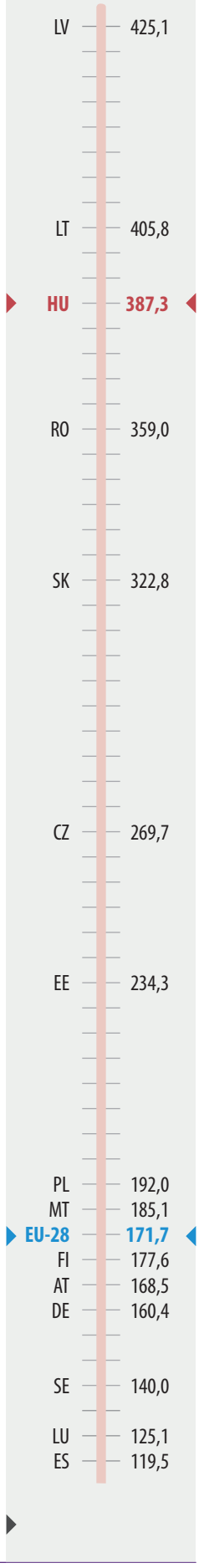
A felnőtt magyar nők több mint ötöde, a férfiak közel harmada dohányzott napi rendszerességgel.

Definíció Rendszeres dohányzónak számítanak azok, akik napi rendszerességgel dohányoznak.

Relevancia A dohányzás bizonyítottan oksági kapcsolatban áll számos daganatos, szív- és érrendszeri, illetve légzőszervi betegség kialakulásával. Az anyai dohányzás emellett számos komplikációhoz vezethet a teherbeeséssel, a terhességgel és a szüléssel kapcsolatban is, és a bölcsőhalál bekövetkezésének esélyét szintén emeli. A dohányzás egyes fertőző betegségek esetében is szerepet játszhat: a HIV-fertőzöttek gyenge immunrendszerük miatt különösen veszélyeztetettek. A tbc-halálozások magas számához a dohányzás is hozzájárul. A dohányzás következtében megromlott egészségi állapot nemcsak az egyén számára okozhat problémát, hiszen az egészségügyi ellátások gyakoribb igénybevételéhez és a kiesett munkanapok számának emelkedéséhez vezethet, ez pedig jelentősen növeli a társadalmi költségeket is. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia célként fogalmazza meg az egészségkockázatos magatartási formák arányának mérséklését. Az egészségtudatos magatartás az egyének elsődleges felelőssége, a kormányzat számára viszont az egészségre káros termékekkel kapcsolatos tájékoztatás, a tiltás vagy az adóztatás szolgálhat eszközként a lakosság egészségi állapotának javítására, hiszen ezzel csökkenteni lehet az ilyen termékek árversenybeli előnyeit, növelni a hátrányait.

Elemzés A 2014-ben végzett európai lakossági egészségfelmérés adatai szerint több mint 2,1 millió felnőtt dohányzott, többségük napi rendszerességgel. A két nem között jelentős eltérés volt: a nők 21, a férfiak 32%-a gyújtott rá minden nap. Összességében 2000 óta a férfiaknál csökkent, a nőknél stagnált a rendszeresen dohányzók aránya.

A dohányzással összefüggő halálozási ráta az Európai Unióban, 2014, *százezer lakosra*

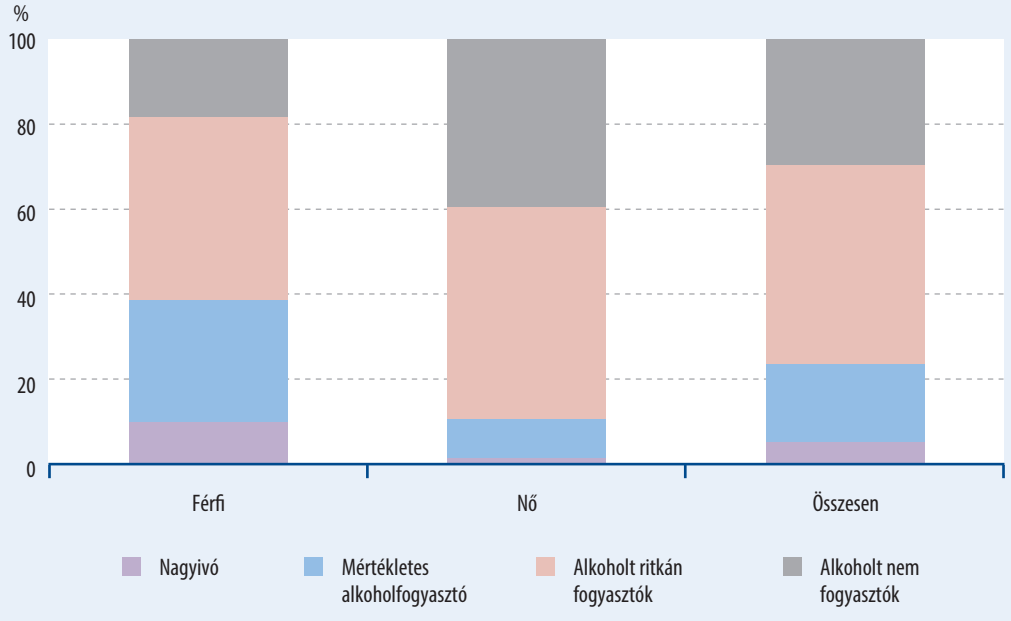
A dohányzás mint egészségkárosító magatartásforma a lakosság jelentős hányadára jellemző, hiszen csaknem minden harmadik felnőtt gyújt rá alkalomszerűen vagy akár minden nap. A két nem között számottevőek a különbségek, a dohányzó nők aránya lényegesen alacsonyabb, mint a férfiaké. Mivel a férfiak körében csökken a dohányzás, a nőknél viszont nem változott jelentős mértékben az elmúlt évtizedben, a nemek közötti olló zárulni látszik. Mindkét nem esetében az idősebbek dohányoznak a legkisebb arányban, míg a férfiaknál a fiatalok (18–34 év közöttiek) számítanak a legnagyobb dohányosoknak (a nőknél a fiatalok és középkorúak közötti eltérés elhanyagolható). Az országon belül Észak-Magyarországon dohányoznak a legnagyobb arányban napi rendszerességgel: a férfiak 42, a nők 30%-a, a legkisebb arányban pedig Nyugat-Dunántúlon (23, illetve 17%).

Nemzetközi kitekintés Az Eurostat lakossági egészségfelmérésekből származó adatai alapján 2014-ben a vizsgált országok közül a magyar férfiak a mezőny első harmadának végén helyezkednek el, a nők viszont – Ausztriát és Görögországot követően – Horvátországgal holtversenyben a harmadik helyen állnak a rendszeres dohányosok arányát illetően. Az Egészségügyi Világszervezet számításai szerint a dohányzással összefüggő százezer lakosra jutó standard halálozási ráta Magyarországon 2014-ben több mint kétszerese (387,3) volt az EU-államok átlagának (171,7). Hazánkat csak a Baltikum két országa, Litvánia és Lettország múlja felül e téren. A mutató értéke ugyanakkor határozottan csökkent az elmúlt évtizedekben: 1980-ban még 566,2, 1990-ben 536,8, 2000-ben pedig 489,5 volt a százezer főre jutó standardizált halálozási ráta Magyarországon.

Alkoholfogyasztás

2009 óta

1.15.1. ábra **Alkoholfogyasztási szokások, 2014**

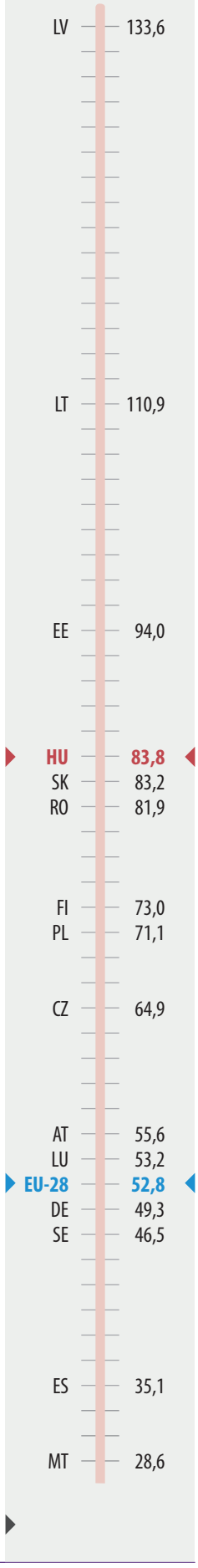
A felnőtt lakosság 5,4%-a tartotta magát nagyivónak.

Definíció Nagyivónak nevezzük azokat a nőket, akik a kérdezést megelőző héten összesen több mint 7, illetve azokat a férfiakat, akik több mint 14 egységnyi alkoholt fogyasztottak (a nők esetében az eltérő fiziológiai sajátosságok miatt kell kisebb határértékeket figyelembe venni). Egy ital/alkoholegység 1 korsó sörnek, 2 dl bornak vagy 5 cl röviditalnak felel meg, azaz 1 dl sör 0,2 italnak, 1 dl bor 0,5 italnak és 1 cl röviditál 0,2 italnak számít. A szakirodalomban „binge drinking"-nek nevezett jelenség (egy alkalommal nagy mennyiségű alkohol fogyasztása) miatt nagyivónak nevezzük azokat is, akik egy-egy alkalommal 6 vagy több italt fogyasztanak. Mértékletes alkoholfogyasztó: legalább heti fogyasztó, de nem nagyivó. Alkoholt ritkán fogyasztó: hetinél ritkább gyakorisággal iszik.

Relevancia A túlzott mértékű alkoholfogyasztás csaknem negyvenféle betegség kialakulásában játszhat szerepet. A nagyivás többek között jelentősen növeli a szájüreg-, a nyelőcső- és az emlőrák, a magas vérnyomás, a szív- és érrendszeri betegségek, a stroke, a májzsugorodás, a mentális és magatartásbeli rendellenességek, a gyomor- és bélrendszeri betegségek, az immunológiai rendellenességek, a csontrendszeri és izombetegségek, a nemzőszervek rendellenességei, illetve a születési rendellenességek gyakoriságát és a korai halálozások számát. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia célként fogalmazza meg az egészségkockázatos magatartási formák arányának mérséklését. Az egyének elsődleges felelőssége az egészségtudatos magatartás, a kormányzás számára viszont az egészségre káros termékekkel kapcsolatos tájékoztatás, tiltás vagy adóztatás szolgálhat eszközként a lakosság egészségi állapotának javítására, hiszen ezzel csökkenteni lehet az alkoholos italok árversenybeli előnyeit és növelni a hátrányait.

Elemzés Az önbevallásra épülő adatok szerint 2014-ben a felnőtt magyar lakosság 5,4%-a a nagyivók közé volt sorolható, 18% tartozott a mértékletes ivók, 46% az alkoholt ritkán fogyasztók, illetve 30% az absztinensek közé.

Az alkoholfogyasztással összefüggő halálozási ráta az Európai Unióban, 2014, *százezer lakosra*

Az erősen konzervatív becslést lehetővé tévő kérdőíves felmérés adatai alapján minden huszadik felnőtt (a férfiak 9,9 és a nők 1,4%-a) a nagyivók közé tartozott – társadalmi szinten ez 440 ezer főt jelentett. A nagyivók aránya a 65 éves és annál idősebb férfiakon belül volt a legmagasabb, közülük minden hetedik több szeszes italt fogyasztott a kelleténél, és ettől nem sokkal maradtak el középkorú férfiak sem, akiknél 10% volt a nagyivók aránya. A nők körében a korcsoportok közötti különbség nem a nagyivók, hanem az absztinensek arányában mutatkozott jelentősnek: míg a 18–34 év közöttiek 34, addig 65 évesnél idősebbek 56%-a egyáltalán nem fogyasztott alkoholt.

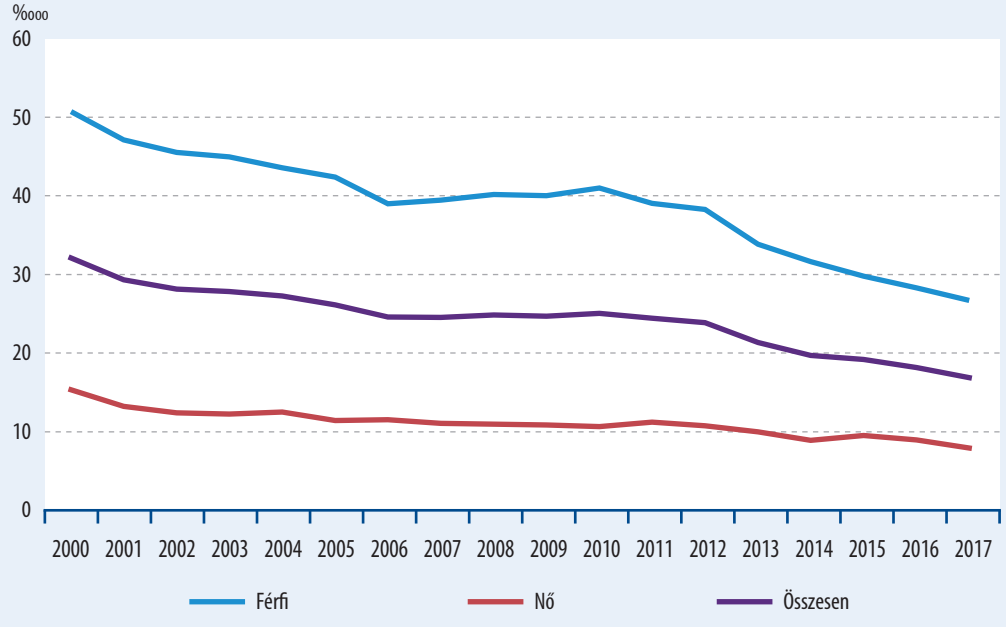
Nemzetközi kitekintés Az alkoholfogyasztással összefüggő halálozás Magyarországon csökkenő tendenciát mutat, de még így is több mint másfélszerese volt 2014-ben az Európai Unió átlagának: míg Magyarországon 84 volt a standardizált halálozási ráta százezer főre vetítve, addig ugyanez az érték az EU-ban 53.

Öngyilkosság – öngyilkosság következtében meghaltak

2000 óta

2016 óta

1.16.1. ábra **A halállal végződött öngyilkossági kísérletek százezer lakosra jutó száma**

2000 és 2017 között közel felére csökkent az öngyilkosság következtében meghaltak aránya.

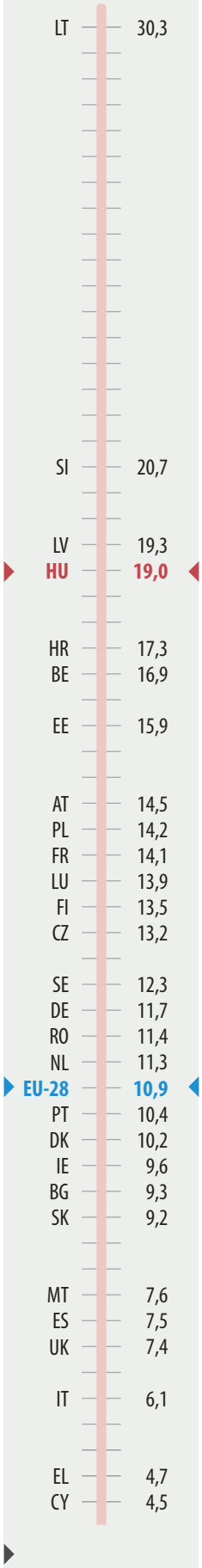
Definíció Az öngyilkosság az a cselekedet, amikor valaki szándékosan önmaga halálát okozza.

Relevancia Az öngyilkosság nem betegség, hanem cselekmény, leggyakoribb oka valamilyen mentális zavar. Ezért az öngyilkosság következtében meghaltak aránya a mentális egészség egyik legfontosabb indikátora. Az egészségi helyzet javulása Magyarországon az egyik legfontosabb fenntarthatósági cél, mivel minden más gazdasági és társadalmi folyamatra is erőteljesen kihat.

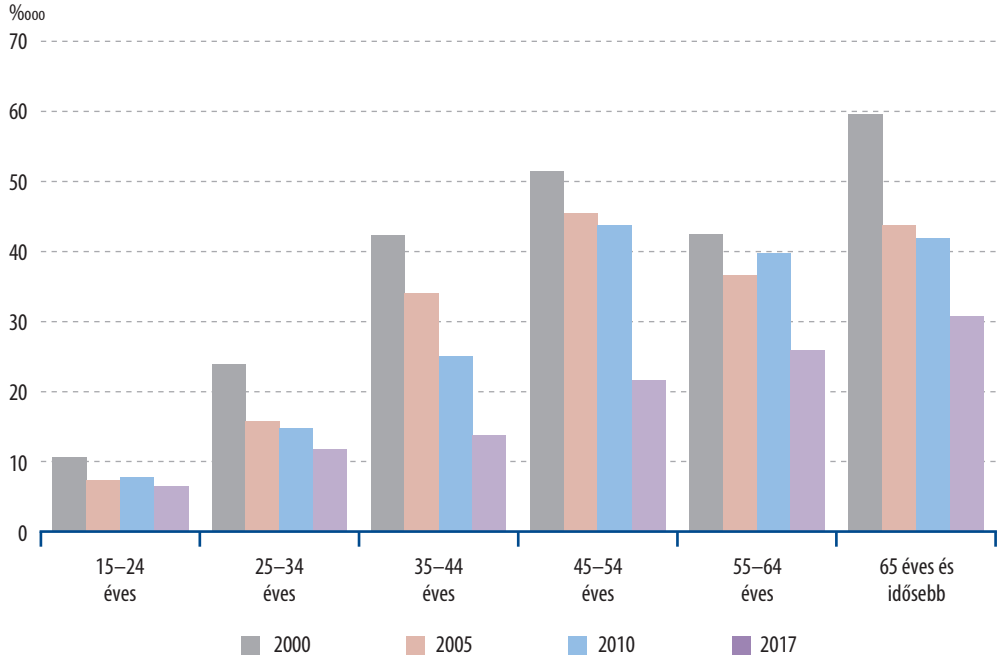
Elemzés 2000 és 2017 között az öngyilkosság következtében meghaltak népességszámhoz viszonyított aránya közel felére csökkent. 2000-ben százezer férfi lakosra 51, százezer női lakosra 15 öngyilkosság okozta halálozás jutott, 2017-re ez az arány a férfiak körében 27-re, a nők körében 8-ra mérséklődött. A vizsgált időszakban a nemek közötti különbségek kismértékben növekedtek. 2017-ben a férfiak öngyilkossági arányszáma 3,5-szöröse volt a nőkének.

2000 és 2017 között korcsoportonként különböző mértékben mérséklődtek az öngyilkosság okozta halálozási arányszámok: míg a 25–54 év közötti és a 65 éves és annál idősebb korcsoportok halálozási rátái az átlagosnál nagyobb mértékben, 48–67%-kal, addig a 15–24 és az 55–64 évesek arányszámai csak 39%-kal csökkentek. Az öngyilkossági halandóságot tekintve 2017-ben mindkét nem esetén az 55–64 éves, illetve a 65 éves és annál idősebb korosztály volt a legveszélyeztetettebb. Bár kismértékben csökkentek, továbbra is jelentősek a regionális különbségek: 2017-ben százezer főre számítva a Dél-Alföldön 24-en, Nyugat-Dunántúlon 13-an haltak meg öngyilkosság következtében, miközben az országos érték 17 volt. A területi különbségek számottevőek, ha nemek szerinti bontásban vizsgáljuk meg az öngyilkosság következtében meghaltak arányát. Míg 2017-ben százezer főre számítva a Dél-Alföldön 38 férfi és 10 nő, addig Nyugat-Dunántúlon 20 férfi és 6 nő halt meg öngyilkosság következtében.

Halállal végződött öngyilkossági kísérletek standardizált halálozási arányszáma az Európai Unióban, 2015, *százezer lakosra*

1.16.2. ábra A halállal végződött öngyilkossági kísérletek százezer lakosra jutó száma korcsoport szerint

2000 és 2017 között harmadára csökkent a 35–44 éves korban öngyilkosság következtében meghaltak aránya.

2017-ben az esetek 59%-ánál az elkövetés módja akasztás. Lényegesek ugyanakkor a férfiak és a nők elkövetési módjai közötti különbségek. Míg férfiaknál az öngyilkosság következtében meghaltak 65%-a az akasztást választja, addig a nőknél 37%-os ez az arány, ugyanakkor a nőknél magasabb (35%) a mérgezést választók aránya.

Nemzetközi kitekintés 2000 és 2015 között a legtöbb uniós országban csökkent az öngyilkosság következtében meghaltak aránya. A visszaesés Litvánia után Magyarország esetében volt a legjelentősebb, azonban a hazai adatok a csökkenés ellenére is kiemelkedően magasnak mondhatóak. 2015-ben Magyarország öngyilkosság okozta halandósága a negyedik legnagyobb volt az uniós országok között, hazánkban százezer lakosra 15-tel több halálozás jutott, mint legalacsonyabb értékkel rendelkező Ciprusban. Magyarország 19-es értékénél csak Litvánia, Szlovénia és Lettország mutatója kedvezőtlenebb. A legalacsonyabb értékeket a mediterrán országokban (Ciprus, Görögország, Olaszország) mérték. Hazánkban az öngyilkosság következtében meghaltak halandósága közel kétszerese az EU-28 átlagának. A legalacsonyabb halálozási arányszámmal rendelkező Ciprushoz képest Magyarországon 2015-ben százezer lakosra, férfiak esetén 26-tal, a nők esetén 7-tel több halálozás jutott.

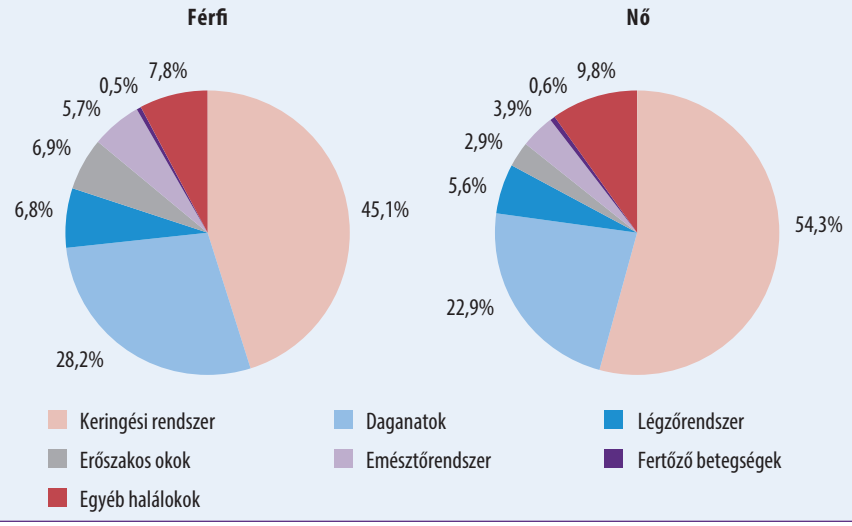
Stadat-táblák
1.5. Halálozások a gyakoribb halálokok szerint

Halálozások kiemelt halálokok szerint

2000 óta

2016 óta

1.17.1. ábra **A halálozások kiemelt halálokok szerinti megoszlása, 2017**

! *A keringési rendszer betegségeinek aránya a legmagasabb a kiemelt halálokok között, átlagosan a halálozások felét teszi ki, míg a daganatok a negyedét.*

Definíció A halálokok szerinti csoportosítás a betegségek nemzetközi osztályozása X. revíziója alapján készült. A standardizált halálozási arányszám az Eurostat standard európai népességének kormegoszlásával súlyozott nyers halálozási arányszám. A standard népesség azt a közmegegyezéssel létrehozott korcsoportos bontású alapértelmezett populációt jelenti, amelynek súlyozásával összehasonlíthatóvá válnak a mortalitási arányszámok, kiküszöbölve a népességek eltérő koreloszlásából fakadó torzítási problémákat.

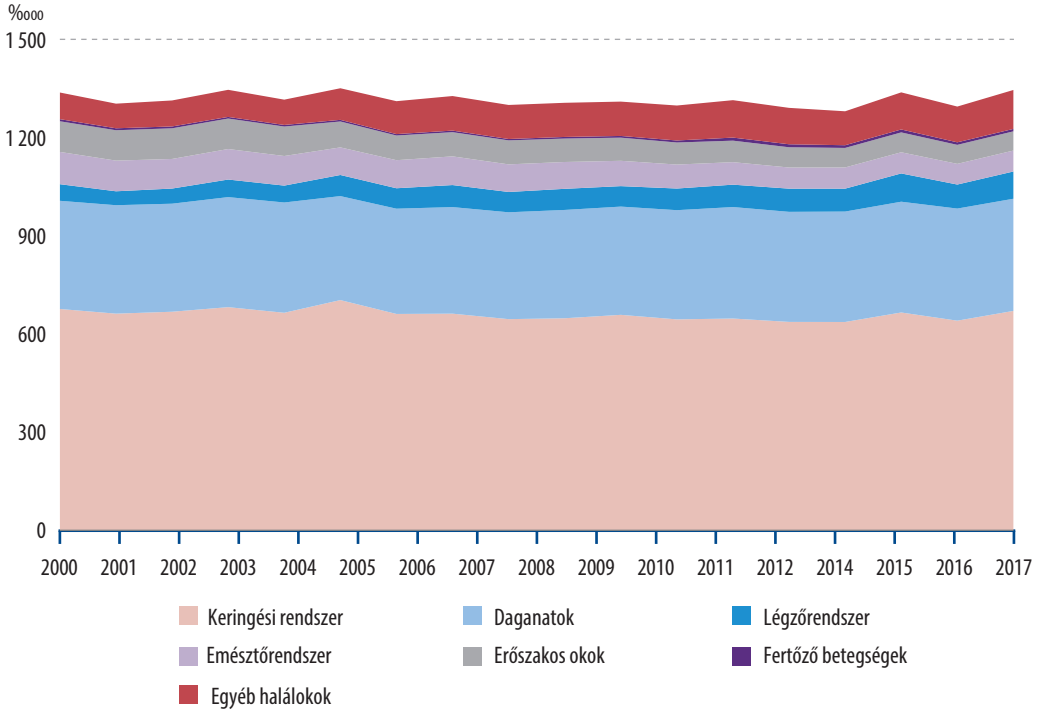
Relevancia A halálokok vizsgálata fontos információkkal szolgál azokról a betegségekről, amelyek a lakosság halálozását okozzák. A leggyakoribb halálokok visszaszorítása javítja a népesség egészségi állapotát, mérsékeli a halandóságot, emeli a várható élettartamot. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia alapján a halandóság csökkentésében a közép-európai átlaghoz való felzárkózás a cél, ezzel párhuzamosan pedig a betegségteher túlnyomó részét adó, jelentős mértékben az életmódtól függő krónikus, nem fertőző megbetegedések számának csökkentése, az egészségkockázatos magatartási formák arányának, valamint a környezeti kockázati tényezők mérséklése. Egyéni szinten ehhez az egészségtudatos életmód járulhat hozzá. A kormányzat az egészségügyi ellátórendszer modernizációjával, népegészségügyi, prevenciós programok és szűrések indításával, illetve az egészséges életmód népszerűsítését célzó tevékenységek támogatásával tehet a javulás érdekében.

Elemzés Magyarországon 2017-ben a legtöbb ember a keringési rendszer betegségeiben halt meg, gyakoriságukat tekintve utána a daganatok következnek. E két haláloki csoport az összes halálozás háromnegyedét teszi ki. Az emésztő- és a légzőrendszer betegségei, továbbá az erőszakos eredetű halálokok az összes halálozás közel 15%-át jelentik. Éves szinten a halálozások mindössze 9%-áért felelősek az egyéb halálokok. A haláloki struktúra változását tekintve 2000 és 2017 között a legjelentősebb javulás az erőszakos halálokoknál és az emésztőrendszer betegségeinél történt. Csökkent a keringési rendszer betegségei következtében meghaltak halandósága is, viszont számottevő emelkedés következett be a légzőrendszer, és a kisebb súlyú fertőző és az egyéb betegségek okozta halálozásban, és kismértékű növekedés tapasztalható a daganatos halálozásokban is.

Standardizált halálozási arányszám az Európai Unióban, 2015, *százezer lakosra*

BG	1 660,1
RO	1 529,6
HU	**1 500,2**
LT	1 490,0
LV	1 489,4
HR	1 429,9
SK	1 390,3
CZ	1 280,1
PL	1 273,6
EE	1 236,6
DE	1 057,2
CY	1 047,5
SI	1 041,1
EU-28	**1 036,0**
DK	1 032,5
PT	1 005,3
EL	1 003,4
UK	1 002,4
BE	1 001,9
NL	991,8
AT	989,7
IE	988,8
FI	968,8
MT	953,6
LU	929,9
SE	926,6
IT	901,2
ES	872,7
FR	858,8

1.17.2. ábra Százezer lakosra jutó halálozás kiemelt halálokok szerint

A halálozások háromnegyedét a keringési rendszer betegségei és a daganatos megbetegedések okozzák.

2000 és 2017 között a százezer lakosra jutó standardizált halálozási arányszám értéke a férfiaknál nagyobb, a nőknél kisebb mértékben esett vissza. A két nem haláloki struktúrája nagyon hasonló, a különbség az egyes haláloki csoportok egymáshoz viszonyított százalékos arányaiban van. A férfiak körében 2017-ben magasabb volt a keringési és az emésztőrendszer betegségeiben, valamint az erőszakos okokban meghaltak aránya, a nők között pedig sokkal gyakrabban vezettek halálhoz a daganatos betegségek. A régiók közötti különbségek növekedtek. A 2000 óta eltelt időszakban mindegyik régióban lényegesen csökkent a százezer lakosra jutó standardizált halálozási arányszám, a legnagyobb mértékben, 27%-ot meghaladóan Dél-Dunántúlon, a legkisebb, 20%-os mérséklődést pedig Észak-Magyarországon és Közép-Dunántúlon regisztrálták. A régiók haláloki struktúrája nagyon hasonló, csak kisebb eltérések vannak a haláloki csoportok egymáshoz viszonyított értékeiben.

Nemzetközi kitekintés Nemzetközi összehasonlításra az Eurostat európai népességre standardizált halálozási arányszáma alkalmas. A magyar haláloki struktúra hasonló a fejlett egészségi kultúrájú országokéhoz. A fejlettebb országokhoz mért többlethalandóság abból adódik, hogy a vezető halálokokban többen és korábban halnak meg, mint másutt. Magyarország standardizált halálozási arányszáma 2015-ben a harmadik legmagasabb volt az uniós országok között, hazánkban százezer lakosra 642-vel több halálozás jutott, mint a legjobb helyen álló Franciaországban. A magyar férfiak standardizált mutatói a kiemelt haláloki főcsoportok mindegyikében magasabbak, mint az EU-átlag. 2015-ben a keringési rendszer betegségeiben meghalt férfiak arányszáma több mint kétszerese, a daganatos betegségeké közel másfélszerese volt az EU-átlagnak, míg a magyar nők hasonló krónikus haláloki mutatói kisebb mértékben múlták felül a szóban forgó referenciaértékeket. 2011 óta a keringési rendszer betegségeiben meghaltak és a daganatoknak tulajdoníthatóan elhunytak arányszáma alapján a férfiak esetében csökkentek, a nőknél pedig növekedtek a különbségek Magyarország és az EU-átlag között.

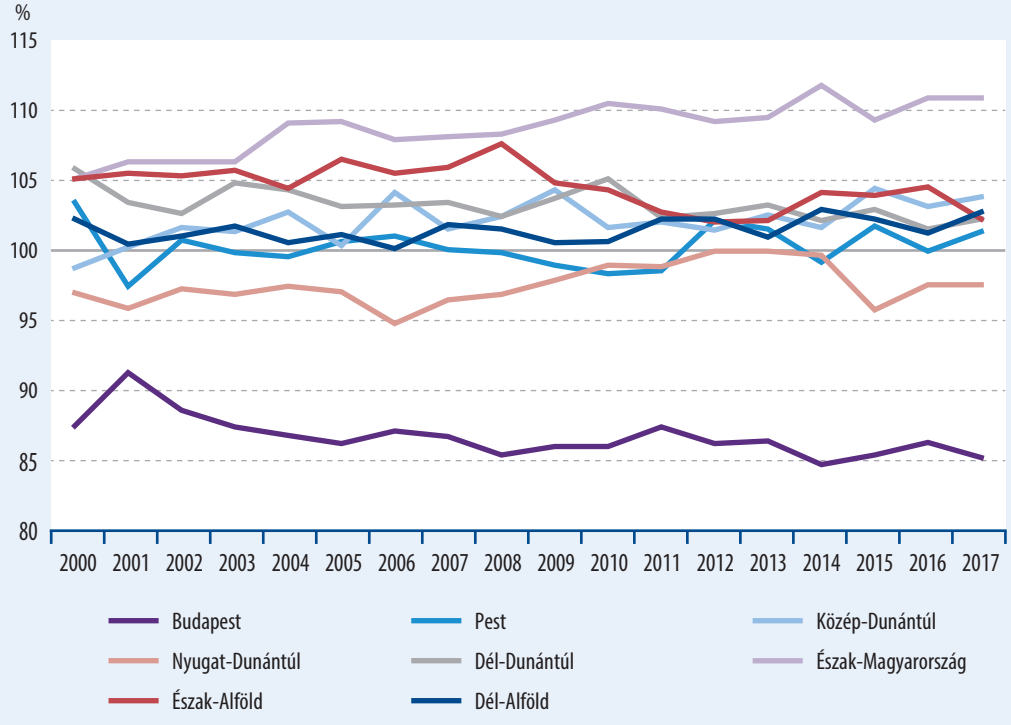
Stadat-táblák
1.5. Halálozások a gyakoribb halálokok szerint

Standardizált halandósági hányados

2000 óta

2016 óta

1.18.1. ábra **A standardizált halandósági hányados régiónként** (országos=100,0)

! *2000 és 2017 között 7,4 százalékponttal nőtt a különbség a legmagasabb és a legalacsonyabb mortalitású régiók között.*

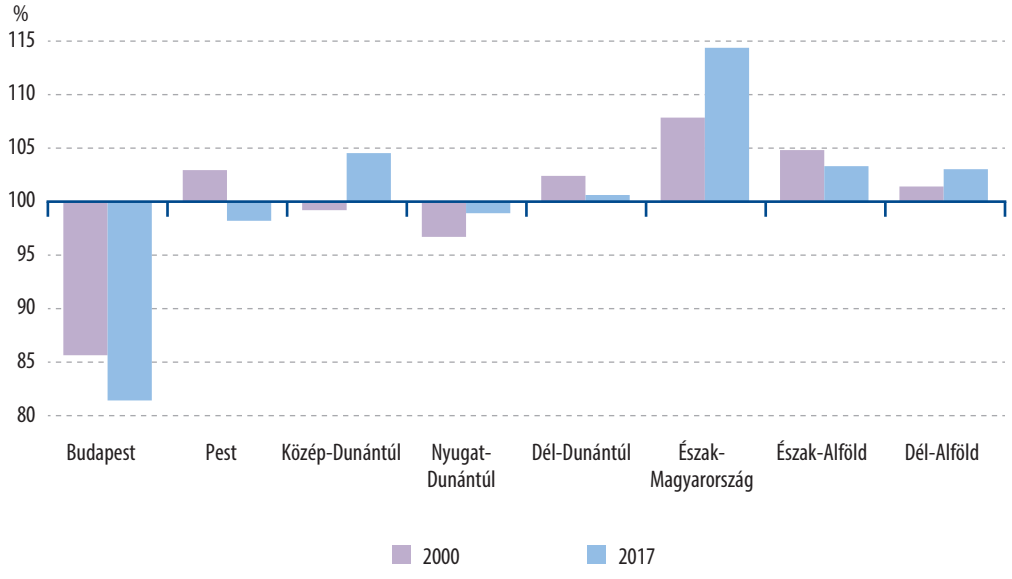
Definíció A standardizált halandósági hányados (SHH) a régiókban ténylegesen megfigyelt és az országos standard súlyokkal várható halálozások hányadosa, százalékos formában fejezi ki a régiók halandóságának eltéréseit az országos átlagtól. Ebben az esetben a standard súlyok az országos népesség korspecifikus halandósága. Ha egy régió halandósága magasabb az országos értéknél, akkor a standardizált halandósági hányadosa nagyobb, mint 100%.

Relevancia Az országon belüli halálozási egyenlőtlenségek feltárásának célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a regionális szinten meglévő, a halálozási veszélyeztetettségben jelentkező különbségekre. A halandóság területi különbségeinek hátterében állhat a régió gazdasági fejlettsége, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés eltérő mértéke, illetve a társadalmi státusz is.

Elemzés 2017-ben a SHH értéke Pest régióban, Közép-Dunántúlon, Dél-Dunántúlon, Észak-Magyarországon és az alföldi régiókban az országos átlag felett, míg Budapest régióban és Nyugat-Dunántúlon ez alatt volt. A standardizált halandósági hányados tekintetében a legrosszabb helyzetű régió 2017-ben Észak-Magyarország, a legjobb helyzetű pedig Budapest volt. A 2000 óta eltelt időszak során Budapest halandósága javult, Észak-Magyarországé romlott az országos átlaghoz képest. 2017-ben az SHH Észak-Magyarországon 111, Budapest régióban 85% volt. A két szélsőérték között 26 százalékpont a különbség, 7,4 százalékponttal magasabb, mint 2000-ben.

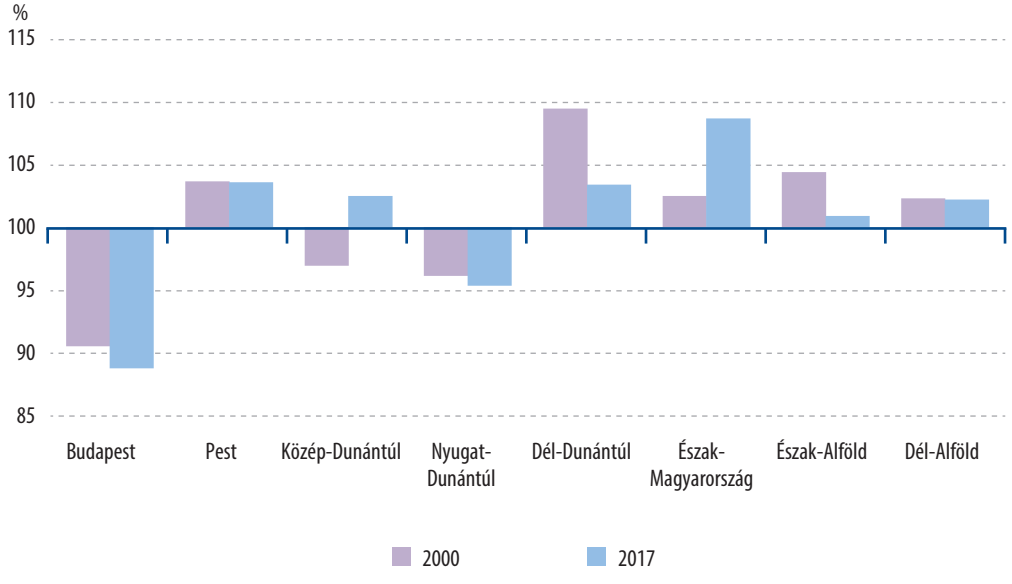
A 2000 és 2017 közötti időszakban a férfiaknál és a nőknél is nőttek a különbségek az egyes régiók SHH-értékei között. 2017-ben az észak-magyarországi férfiak standardizált ha-

1.18.2. ábra A férfiak standardizált halandósági hányadosa régiónként

2000 óta 11 százalékponttal nőtt a különbség a férfiak észak-magyarországi és közép-magyarországi SHH-ja között.

1.18.3. ábra A nők standardizált halandósági hányadosa régiónként

A nőknél 1 százalékponttal nőtt a különbség a legmagasabb és a legalacsonyabb SHH-értékű régiók között az elmúlt tizenhét év alatt.

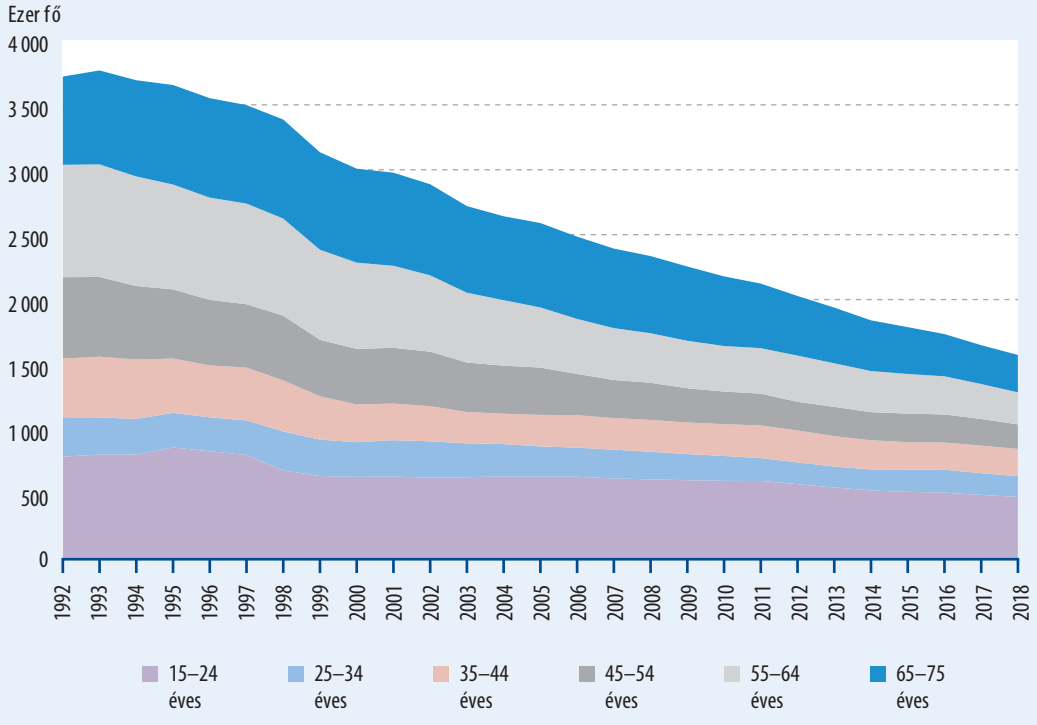
landósági hányadosa 114, a budapestieké 86% volt. A két szélsőérték közötti különbség 22 százalékpont, 11 százalékponttal magasabb, mint 2000-ben. A női SHH-értékeit tekintve mindkét időpont területi rangsorában Budapest régió képe a legkedvezőbb. Változás történt viszont a legkedvezőtlenebb értékű régiót tekintve: míg 2000-ben Dél-Dunántúl mutatója volt a legmagasabb, addig 2017-re a nőknél is Észak-Magyarországé. A két szélsőérték közötti különbség 1 százalékponttal nőtt, mivel a 2000-ben mért 19 százalékpontos különbség 2017-re 20 százalékpontra emelkedett.

Iskolai végzettség – alacsony iskolai végzettségűek

2000 óta

2017 óta

1.19.1. ábra **Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők száma korcsoportok szerint**

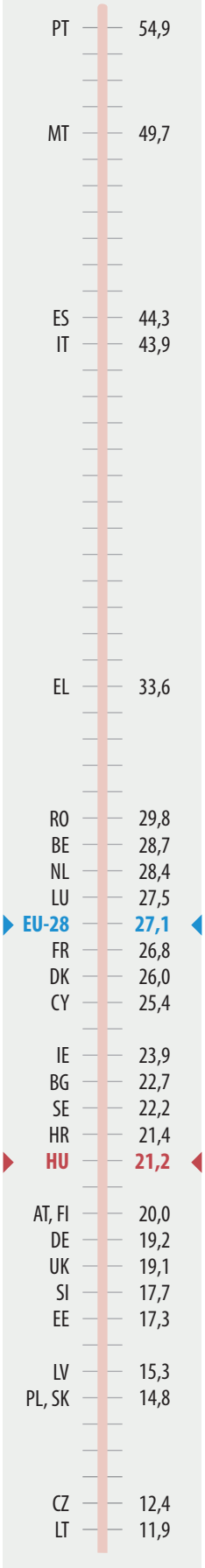
Továbbra is csökken az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők száma, 2018-ban 21%.

Definíció Alacsony iskolai végzettségűeknek azokat tekintjük, akik legfeljebb az általános iskola 8 osztályát végezték el a 15–74 éves korcsoporton belül.

Relevancia A hátrányos helyzet egyik meghatározó tényezője az alacsony iskolai végzettség, amelynek szintje szorosan összefügg a munkavállalási esélyekkel, hiszen a képzettebbek lehetőségei sokkal jobbak az iskolázatlan társaikénál. Ez azonban nemcsak a munka világában, hanem az élet más területein is igaz. Az alacsony képzettségűek körében többnyire nagyobb a szegénységi kockázat, ami hatással van a következő generációra is, mivel a hátrányos helyzet az esetek döntő részében tovább öröklődik. Ráadásul az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei általában már az alapfokú oktatás alsó évfolyama során hátrányba kerülnek a kortársaikhoz képest, amely visszahat a későbbi iskolai teljesítményre. Az iskolázottság növelése segíti a társadalmi kohézió megteremtését és az életesélyek javulását, ezért erősíteni kell az iskola esélykiegyenlítő szerepét, iskolarendszerünk erősen szelektáló jellegét pedig oldani kell. A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia is célként jelöli meg az oktatásban eltöltött idő növelését, az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentését.

Elemzés Az oktatási expanziónak és a generációcserének köszönhetően az elmúlt 20–30 évben az alacsony iskolai végzettségűek száma gyorsabb ütemben csökkent, mint a 15–74 éves népességé, ami a legfeljebb 8 osztályt végzettek népességen belüli arányának erőteljes visszaesését eredményezte. 1992-ben a 15–74 évesek közel fele tartozott az alacsony iskolai végzettségűek közé, a 2000-es évek közepén mintegy egyharmaduk, 2018-ban pedig a vizsgált korcsoport kevesebb mint negyede (21,2%) rendelkezett legfeljebb alapfokú végzettséggel.

Alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 15–64 éves népesség körében az Európai Unióban, 2018, %

A fiatal és a középső korosztály iskolai végzettségének szintje a demográfiai csere, illetve a felsőoktatási expanzió eredményeként fokozatosan emelkedett, így elsősorban a középkorúaknál és az idősebb korcsoportoknál volt erőteljes az alapfokú végzettségűek számának csökkenése. A 65–74 évesek esetében több mint 50 százalékpontos csökkenés eredményeként jelenleg 27,2% az alacsony iskolai végzettségűek aránya. A legjobb mutatóval – 15% alatti értékkel – a 25–34 és a 35–44 évesek rendelkeznek. A 15–24 évesek esetében a magas értékek leginkább az iskolakezdés életkorának kitolódásával, illetve a tankötelezettség korhatárának változásaival magyarázhatók. A legfeljebb 8 évfolyamot végzettek körében a nők vannak többségben; 2018-ban 56%-uk volt nő. Ennek oka, hogy az alacsony végzettségűek között az idős korcsoportokban jóval magasabb a nők aránya, és ezt a fiatal (35 év alatti) korcsoportok férfi többsége nem tudja ellensúlyozni. Az alacsony iskolai végzettségűek aránya az oktatási intézmények és így a magasabb szintű tanulmányokat folytatók, valamint a magasabb végzettséget igénylő foglalkozásokban dolgozók koncentrációja miatt Budapesten lényegesen kisebb (11,3%), mint a többi régióban. A legrosszabb értékkel rendelkező Észak-Alföldön a mutató 27%. Hasonlóan magas az alacsony iskolai végzettségűek aránya Észak-Magyarországon (25%) és Dél-Dunántúlon (26%) is.

Nemzetközi kitekintés Az alacsony iskolai végzettségűek arányát tekintve Magyarország az uniós átlagnál kedvezőbb helyzetben van, és az ilyen végzettséggel rendelkezők aránya az elmúlt években nagyobb mértékben csökkent hazánkban, mint az Európai Unió átlagában. 2018-ban az országok rangsorában – 20% alatti értékkel – 7 olyan tagállam állt az élen, amely 2004-ben csatlakozott az unióhoz (Csehország, Litvánia, Szlovákia, Lengyelország, Lettország, Észtország és Szlovénia). A legkedvezőtlenebb mutatóval Portugália és Málta rendelkezett, ahol a 15–74 éves korosztály 54,9, illetve 49,7%-ának volt csak legfeljebb alapfokú végzettsége.

Stadat-táblák

2.1.5. A 15–74 éves népesség száma legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként

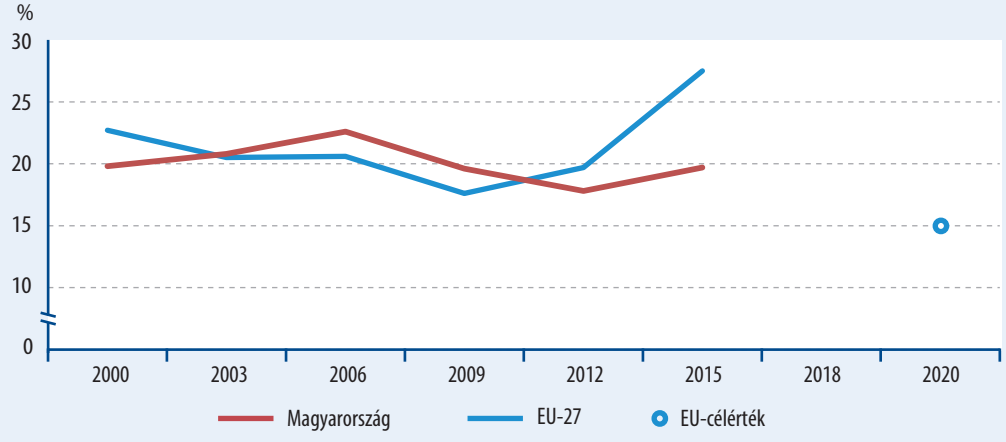
1.20.

Iskolai kompetenciák – rosszul olvasó tanulók

2000 óta

2012 óta

1.20.1. ábra A rosszul olvasó tanulók aránya

A rosszul olvasó fiatalok aránya Magyarországon az utóbbi években nőtt, meghaladva az EU-átlagot.

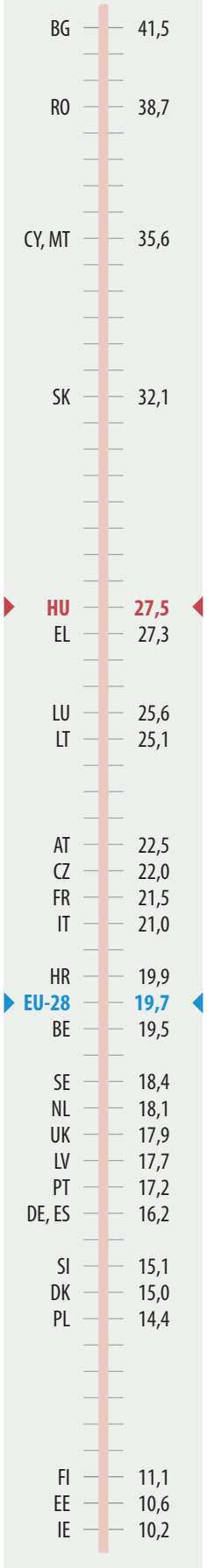
Definíció A rosszul olvasók aránya megadja azoknak a tanulóknak az arányát, akik egyes szintű, vagy annál rosszabb értékelést kaptak a nemzetközi tanulói teljesítménymérés (PISA) kombinált szövegértési tesztjén. A szövegértés a PISA definíciója szerint a 15 éves tanulók írásbeli információk felhasználásának képességét méri. A PISA hat képességszint segítségével írja le a tanulók teljesítményét. A második szint elérését vízválasztónak tekintik a tanulók jövőjét illetően, mert ez az a készségszint, amely minimálisan szükséges a modern társadalmi életben való hatékony részvételhez.

Relevancia Az általános műveltség, a kulturális szocializáció minőségének javításához biztosítani kell a magyar és az egyetemes kultúra értékeihez való jobb hozzáférést. A közösségi terek, a kulturális infrastruktúra fejlesztése révén erősíteni kell a kulturális alapszolgáltatások elérhetőségét, erősíteni kell a kultúra és a közösségi tevékenységek szerepét az oktatásban és képzésben. Mindezek elengedhetetlen feltétele a megfelelő minőségű szövegértés. Uniós célkitűzés, hogy az olvasás terén gyengén teljesítő 15 évesek aránya 2020-ra 15% alá csökkenjen.

Elemzés Magyarországon az ezredfordulótól 2009-ig a rosszul olvasó tanulók aránya fokozatosan csökkent (23-ról 18%-ra), ám azóta a PISA (*Programme for International Student Assessment*) -felmérés tanúsága szerint a helyzet jelentősen romlott. 2009-ről 2012-re 2 százalékponttal, 2012-ről 2015-re pedig majdnem 8 százalékponttal nőtt, így 27%-ra emelkedett a szövegértésből rosszul teljesítők aránya. A növekedés egyik oka lehet a felmérés módszertanában történt változtatás: míg a korábbi években (részben) papír alapú teszteket oldottak meg a diákok, addig 2015-ben már teljesen elektronikusan történt a felvétel. A magyar lányok kevésbé sikeresek a digitális szövegértésben: a 2012-es papíralapú teszthez képest a rosszul olvasó fiúk aránya szignifikánsan nem változott, az alapszintet el nem érő lányok aránya azonban 10 százalékponttal nőtt. A két nem között – a lányok szövegértés-eredményeinek romlása miatt – csökkent az eltérés, de még mindig jelentős: a fiúk 32, a lányok 23%-a nem érte el a második szintet. Ezek a fiatalok gyakorlatilag funkcionális analfabéták.

Nemzetközi kitekintés 2015-ben az EU tagállamai közül csak 4-nek (Írország, Észtország, Finnország, és Lengyelország) sikerült elérni a 2020-as célkitűzést. A helyzet Észtországban és Írországban a legkedvezőbb (az arány 11% alatti). A lista másik végén Bulgária és Románia található, ahol 42, illetve 39% a gyengén teljesítők aránya. Magyarország a szövegértésből rosszul teljesítő diákok részesedése alapján az EU-tagállamok rangsorában a 23., mindössze 5 tagállamnál jobb ebből a szempontból.

A rosszul olvasó tanulók aránya az Európai Unióban, 2015, %

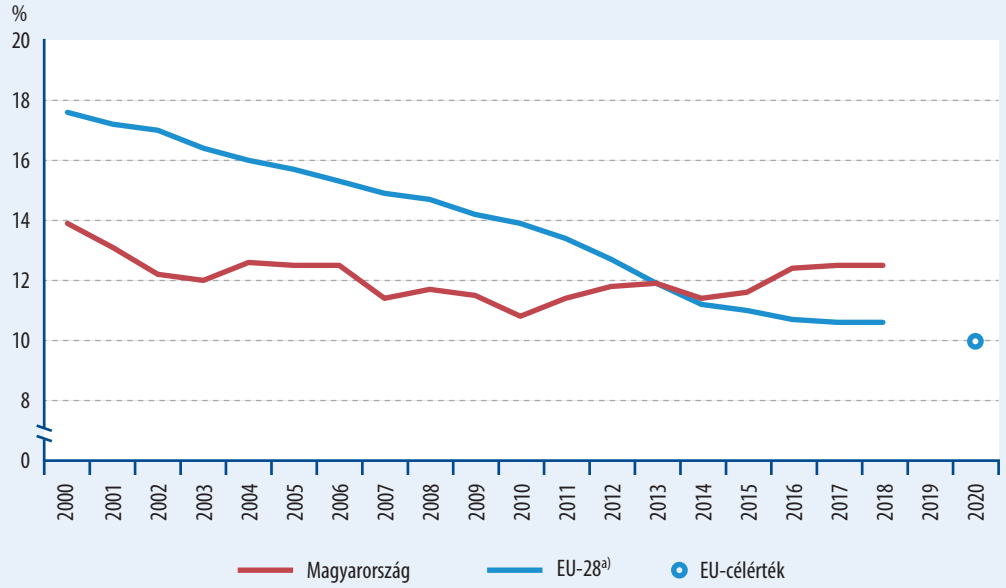

Kilépés az oktatásból – korai iskolaelhagyók

2000 óta

2017 óta

1.21.1. ábra **A korai iskolaelhagyók aránya**

a) 2001-ig EU-27, 2002-től EU-28.

A korai iskolaelhagyók aránya 2010-ig csökkent, utána kismértékben ingadozva emelkedett.

Definíció Korai iskolaelhagyóknak azok a legfeljebb alapfokú iskolai végzettségű 18–24 évesek minősülnek, akik a kikérdezést megelőző négy hét folyamán semmiféle (sem iskolarendszerű, sem iskolarendszeren kívüli) oktatásban, képzésben nem vettek részt. Ez a mutató a korai iskolaelhagyóknak a megfelelő korcsoportba tartozó (18–24 éves) népességen belüli arányát jelzi.

Relevancia Az Európa 2020 a legfontosabb célkitűzései között nevezi meg a korai iskolaelhagyók arányának 10% alá való csökkentését. Az oktatásból idő előtt kikerülő személyek képezhetősége, foglalkoztathatósága komoly problémát jelent. Emiatt a mutató a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia kiemelt indikátora is.

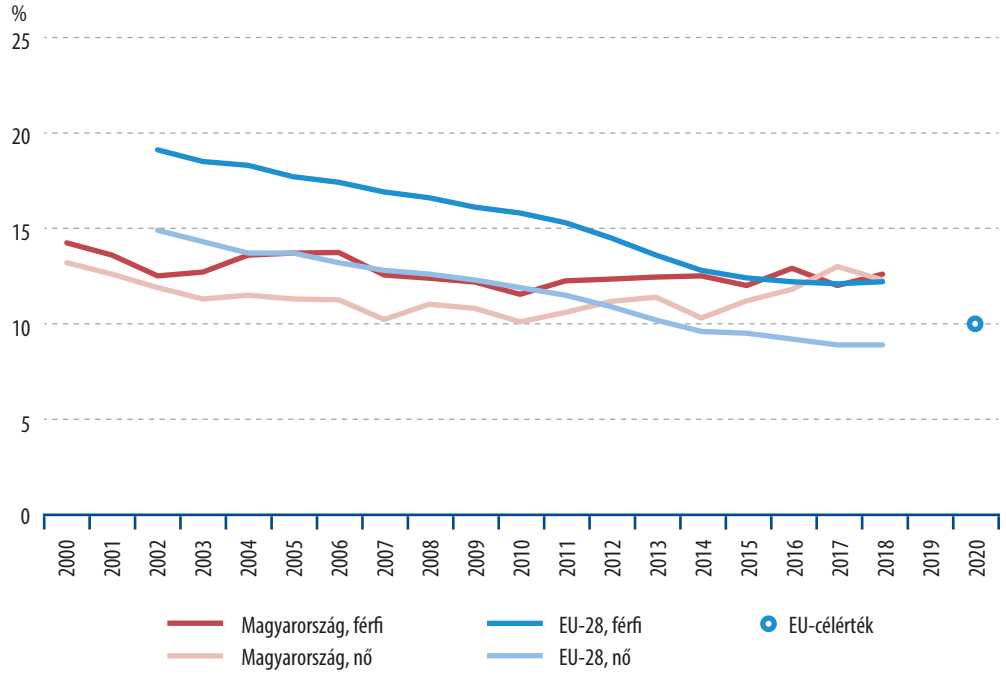
Elemzés A hazai adatok tekintetében 2000 és 2018 között 1,4 százalékponttal csökkent a 18–24 éves, alapfokú végzettségű, tanulmányokat nem folytató fiatalok, az úgynevezett leszakadók aránya. 2010-ig a korai iskolaelhagyók aránya kisebb ingadozásokkal mérséklődött: 2000 és 2010 között 13,9%-ról 10,8%-ra javult a mutató értéke. Ezt követően – az uniós folyamatokkal ellentétesen – a tendencia megfordult, a korai iskolaelhagyók aránya 2018-ra 12,5%-ra nőtt, távolodva az uniós célértéktől. A korai iskolaelhagyók arányát alapvetően két tényező befolyásolja: az iskolarendszerből alacsony iskolai végzettséggel kikerülők aránya és a felnőttoktatásban való részvételi arány. 2010 után mindkét mutató kedvezőtlenül alakult hazánkban, ebből adódóan nőtt a korai iskolaelhagyók aránya. Ezek a folyamatok összefüggésbe hozhatók azzal, hogy 2012-ben a tanköteles kor 18 évről 16 évre változott. A foglalkoztatásba való integráció megkönnyítése a közfoglalkoztatási programok révén szintén erősítette a fiatalok végzettség nélküli kiáramlását az oktatásból.

A nők körében a leszakadók aránya 2016-ig alacsonyabb volt, mint a férfiak között. 2014 után a férfiak mutatója inkább stagnált, míg a nőknél növekedésnek indult a lemorzsolódás, aminek eredményeként a mutató értéke a nők körében 2017-ben 13,0%-on tetőzött és meghaladta a férfiakét. 2018-ban a két nem mutatói közel azonosak voltak. A területi különbségek rendkívül nagyok, és az

A korai iskolaelhagyók aránya az Európai Unióban, 2018, *%*

ES	17,9
MT	17,5
RO	16,4
IT	14,5
BG	12,7
HU	**12,5**
PT	11,8
EE	11,3
UK	10,7
EU-28	**10,6**
DE	10,3
DK	10,2
SE	9,3
FR	8,9
BE, SK	8,6
LV, FI	8,3
CY	7,8
NL, AT	7,3
LU	6,3
CZ	6,2
IE	5,0
PL	4,8
EL	4,7
LT	4,6
SI	4,2
HR	3,3

1.21.2. ábra A korai iskolaelhagyók aránya nemenként

Míg az Európai Unióban mindkét nem esetében folyamatosan javul, addig hazánkban lényegében romlik a mutató, amit elsősorban a nők erőteljesebb lemorzsolódása okoz.

utóbbi néhány évben egyre inkább nyílik az olló. 2017-ben a korai iskolaelhagyók aránya Budapesten volt a legalacsonyabb (4,3%), 5,7 százalékponttal kisebb, mint az unió által elvárt 10%-os célérték. Budapesten kívül még Nyugat-Dunántúlon, Pest megyében és Dél-Alföldön volt a mutató értéke alacsonyabb az országos átlagnál. A korai iskolaelhagyók aránya – a többi régiótól jócskán leszakadva – Észak-Magyarországon volt a legmagasabb, itt a fiatalok több mint egyötöde hagyta abba tanulmányait, mielőtt középfokú végzettséget szerzett volna (22,5%), ami ötszöröse a budapesti értéknek.

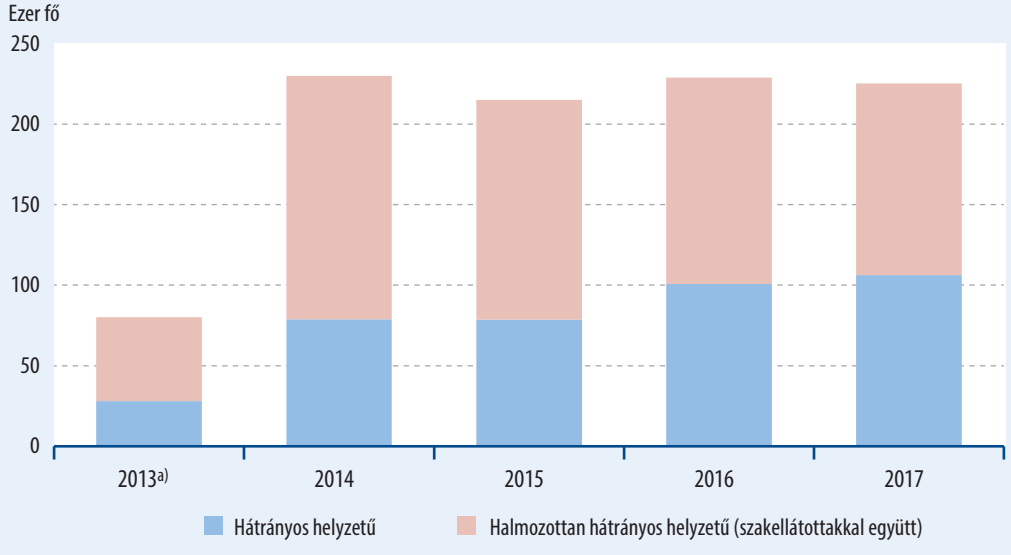
Nemzetközi kitekintés A korai iskolaelhagyók aránya 2018-ban Görögországban, Litvániában Szlovéniában és Horvátországban volt a legalacsonyabb, 5% alatti. Az elmúlt tíz évben a mediterrán országokban volt a legdinamikusabb csökkenés, Spanyolországban, Máltán és Görögországban 10–14 százalékponttal, Portugáliában 23 százalékponttal mérséklődött a korai iskolaelhagyók aránya. A rangsor végén azonban ennek ellenére Spanyolország áll, 17,9%-os értékkel, hasonlóan magas, 16% feletti értéket Romániában és Máltán mértek. Magyarország a 28 tagország közül a 23. helyen állt 2018-ban, közel 2 százalékponttal magasabb aránnyal, mint az uniós átlag. 2010-ben pont fordított volt a helyzet, az uniós átlagnál 2 százalékponttal alacsonyabb volt azon fiatalok aránya, akik legfeljebb alapfokú végzettséggel hagyták el az oktatást.

Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek

2013 óta

2016 óta

1.22.1. ábra **A jegyző által megállapított hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és fiatal felnőttek száma**

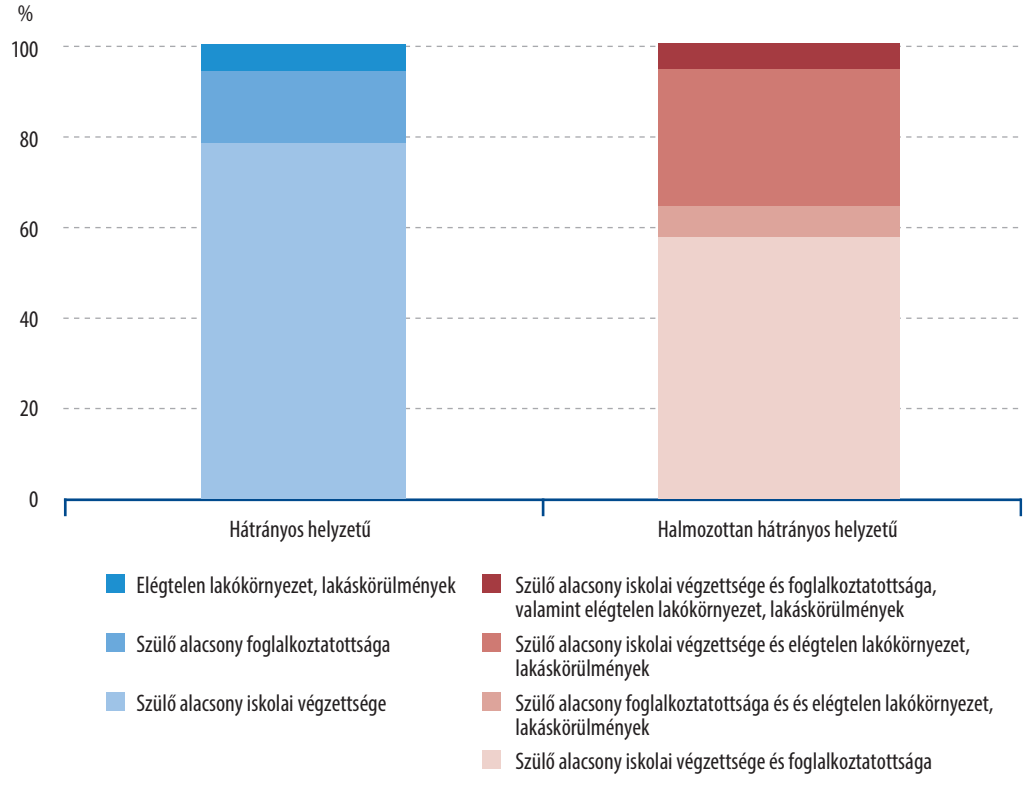
a) A 2013. évi adat a szeptember 1. – december 31. közötti időszakban elvégzett minősítéseket tartalmazza.

! ***A hátrányos helyzetűek számában 7%-os emelkedés, a halmozottan hátrányos helyzetűek számában 5%-os csökkenés mutatkozott 2016–2017 vonatkozásában.***

Definíciók Hátrányos helyzetű (HH) az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre (RGYK) jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek vagy fiatal felnőtt, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll: a szülő vagy a családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, alacsony foglalkoztatottságú, vagy a gyermek elégtelen lakókörnyezetben, illetve lakáskörülmények között élő gyermek vagy fiatal felnőtt. Halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) az, aki esetében a HH-ként meghatározott körülmények közül legalább kettő fennáll, továbbá a nevelésbe vett gyermek, valamint az utógondozói ellátásban részesülő, tanulói, hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt. 2013. szeptember 1-jétől a gyermekvédelmi törvény szabályozza a HH-s és a HHH-s gyermek (fiatal felnőtt) fogalmát, tekintettel e fogalomnak a köznevelés területénél általánosabb, gyermekvédelmi szempontú jelentőségére. Az újraszabályozással a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzet kompenzálására a korábbinál szélesebb körben nyílik lehetőség, pl. az életkor tekintetében (0–24 évesek), de továbbra is az RGYK-ra való jogosultság okán, azzal egy időben, de külön eljárásban lehet a települési önkormányzatok jegyzőitől a minősítést kérni. A rendelkezésre álló statisztikai információk szerint minden 12. gyermek kap HH vagy HHH minősítést, ami a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (RGYK) részesülők kétharmada. Ebben a következő 3 tényező játszik szerepet: a szülő, a családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, illetve alacsony foglalkoztatottsága, valamint az elégtelen lakó- és lakáskörülmények. Az RGYK-ra való jogosultságon kívül egy további feltétel a hátrányos helyzet, két további feltétel a halmozottan hátrányos helyzet fennállását jelenti. A családjából kiemelt, szakellátást nyújtó intézményekben elhelyezett, nevelésbe vett vagy utógondozói ellátásban részesülő, tanulói, hallgatói jogviszonyban állók esetében az illetékes járási gyámhivatal hivatalból állapítja meg a halmozottan hátrányos helyzet fennállását.

Relevancia A társadalmi felzárkózás olyan viszonyok kialakítását kívánja meg, amelyek hosszú távon mindenki számára biztosítják a társadalmi-gazdasági részvétel alapfeltételeit. A gyermekkori hátrányok feltárása és mielőbbi

1.22.2. ábra Megállapított hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és fiatal felnőttek megoszlása minősítési okok szerint, 2017

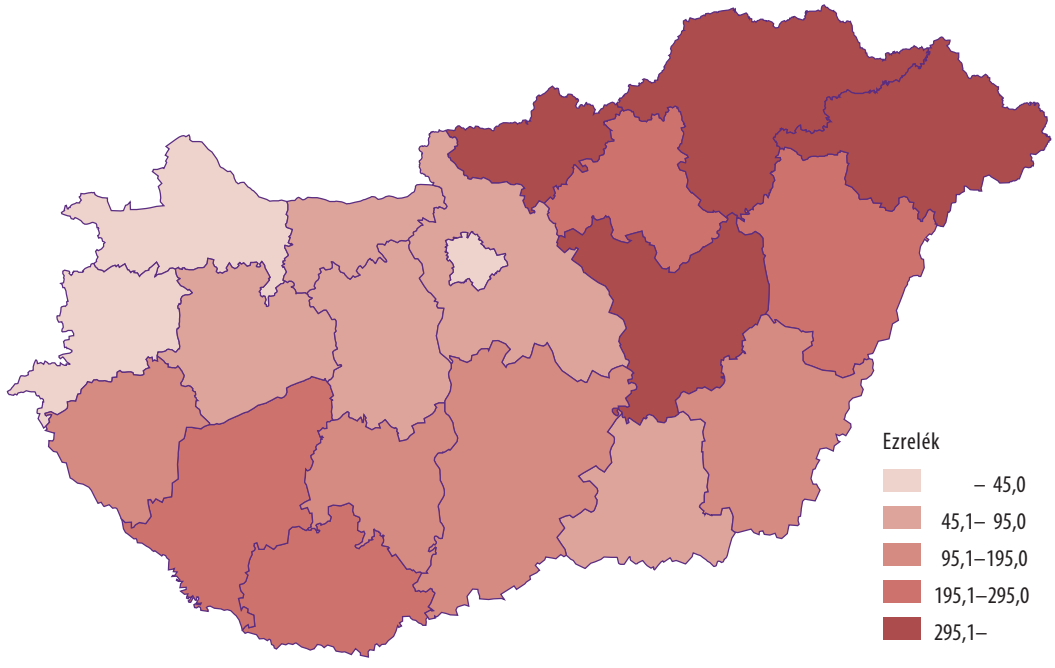
A legtöbb hátrányos helyzetű gyermek és fiatal felnőtt tekintetében a szülő alacsony iskolai végzettsége játszott főszerepet.

leküzdése kulcsfontosságú a későbbi boldogulás szempontjából. A nehéz sorsú gyermek hátrányainak kompenzálása, esélyeinek növelése, a minél sikeresebb társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a gyermekjólét és a gyermekvédelem komplex rendszere kínál többféle beavatkozási lehetőséget.

Elemzés 2013-ban a szeptembertől lezajlott minősítésekkel érintettek 80 ezer fős számát nagyban meghatározta az, hogy a jogszabály az év harmadik negyedévében lépett hatályba. 2014-ben a HH és a HHH minősítésben együtt összesen már háromszor annyi, mintegy 230 ezer 25 évesnél fiatalabb személy volt érintett. 2015-re a HH minősítéssel rendelkezők 79 ezer fős számában nem volt változás az előző évhez képest, a HHH minősítéssel rendelkezők száma viszont 10%-kal, 137 ezerre csökkent. Az azóta eltelt években ez a tendencia annyiban módosult, hogy bár az összes HH és HHH minősítésű személy száma valamivel nagyobb lett, a HHH minősítésűek száma és aránya ezen belül tovább csökkent. A jelenségre vélhetően abban kell keresni a választ, hogy a szülők közmunkaprogramokban történő foglalkoztatása révén a halmozottan hátrányos helyzet megállapításához szükséges egyik ismérv, a szülők alacsony foglalkoztatottsága sokak esetében nem állt többé fenn. Ezzel párhuzamosan sokaknak megszűnt az RGYK-ra való jogosultsága is. Évről évre egyre kevesebben részesülnek ebben a támogatásban, a 2017 végén ily módon támogatottak száma 13%-kal volt kevesebb az előző év végén részesülőkénél.

A 2017 végén nyilvántartott hátrányos helyzet megállapításában érintett gyermekek és fiatal felnőttek 78%-ánál a szülő, családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, 16%-ánál annak alacsony foglalkoztatottsága, az érintettek 5,9%-ánál az elégtelen lakáskörülmények játszottak szerepet abban, hogy az RGYK-ra jogosult gyermek a HH minősítést is megkapta. A HHH minősítéssel rendelkező gyermekek és fiatal felnőttek 58%-ánál a szülő alacsony iskolai végzettsége alacsony foglalkoztatottsággal, 30%-ánál a szülő alacsony iskolai végzettsége elégtelen lakáskörülményekkel, 6,7%-ánál az alacsony foglalkoztatottság elégtelen lakáskörülményekkel járt együtt, további 5,7%-uknál

1.22.3. ábra **Megállapított hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és fiatal felnőttek aránya ezer azonos korú lakosra, megyénként, 2017**

A legjobb és legrosszabb helyzetű térségek esetében 24-szeres a különbség a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűek között.

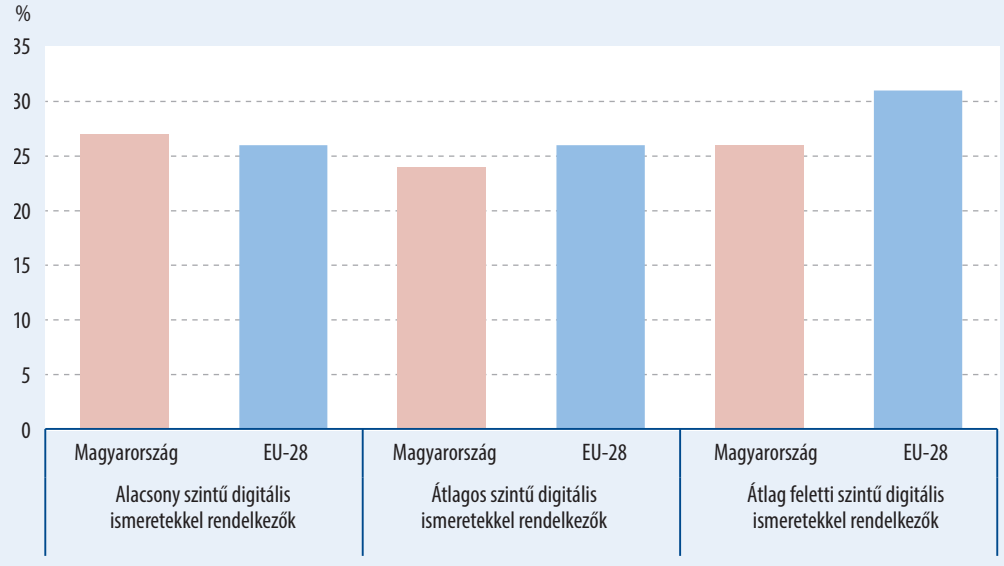
pedig mind a három tényező együttesen fordult elő. A HH vagy HHH minősítéssel rendelkező gyermekek és fiatal felnőttek ezer azonos korú lakosra vetített aránya országosan 91,5 fő. A leghátrányosabb Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, ahol az országos átlagnál e mutató alapján ötször több gyermek és fiatal felnőtt él olyan szülők gondozásában, akik alacsony iskolai végzettségük, foglalkoztatottságuk, illetve rossz lakókörnyezetük miatt nem tudnak megfelelő életminőséget biztosítani gyermekük számára. Az északkeleti országrész mellett Dunántúlon Baranya, Somogy és Tolna megyében haladja meg ez az arány az országos átlagot. A helyzet a fővárosban és Győr-Moson-Sopron megyében a legjobb, ahol ezer 25 évesnél fiatalabb lakosból mindössze 20, illetve 22 helyzete számít hátrányosnak.

Digitális ismeretek

2015 óta

2016 óta

1.23.1. ábra **Az egyes digitálisismeret-szintekkel rendelkezők aránya a lakosságon belül, 2017**

! *Az átlag feletti digitálisismeret-szinttel rendelkezők arányában van a legjelentősebb eltérés az Európai Unió átlagához képest.*

Definíció A digitális ismeretek mutatója egy – az Eurostat által, az éves felmérésekben résztvevő országok által átadott adatokból számított – összegző mutató, átfogó képet ad a lakosság és az internethasználók digitálisismeret-szintjének egészéről, annak részterületeinek mérésén keresztül. A mutató külön méri az egyes ismereti szinteket a 3 havi, a 3–12 havi és az egy éven túli internethasználat esetén. Az elemzés a 3 hónapon belüli internethasználókat tekinti relevánsnak a digitálisismeret-szint mérése szempontjából.

A mutató 4 ismeretszintet határoz meg, és mind a négyet 4 digitális felhasználói szakterület ismeretén keresztül méri.

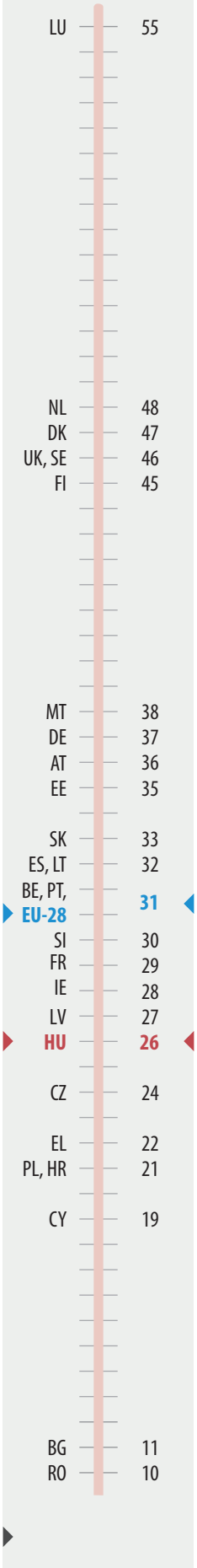
Ismeretszintek:

- Nincs digitális ismeret, ha az információs, kommunikációs, problémamegoldó és szoftverismeretek mind hiányoznak, mind a 4 értékelhetetlen.
- Alacsony szintű digitális ismeret, ha a fenti 4 terület közül 1, 2 vagy 3 tetszőleges terület ismeretei teljesen hiányoznak, de egy terület értéke nem egyenlő nullával, tehát alacsony szintű, átlagos, vagy átlag feletti.
- Átlagos szintű digitális ismeret, ha a 4 terület közül egyik sem egyenlő nullával (tehát mind a négy alacsony, átlagos, vagy átlag feletti ismeretszint), de legalább 1 alacsony szintű.
- Átlag feletti szintű digitális ismeret, ha mind a 4 felhasználói szakterület eléri az átlagos szintet.

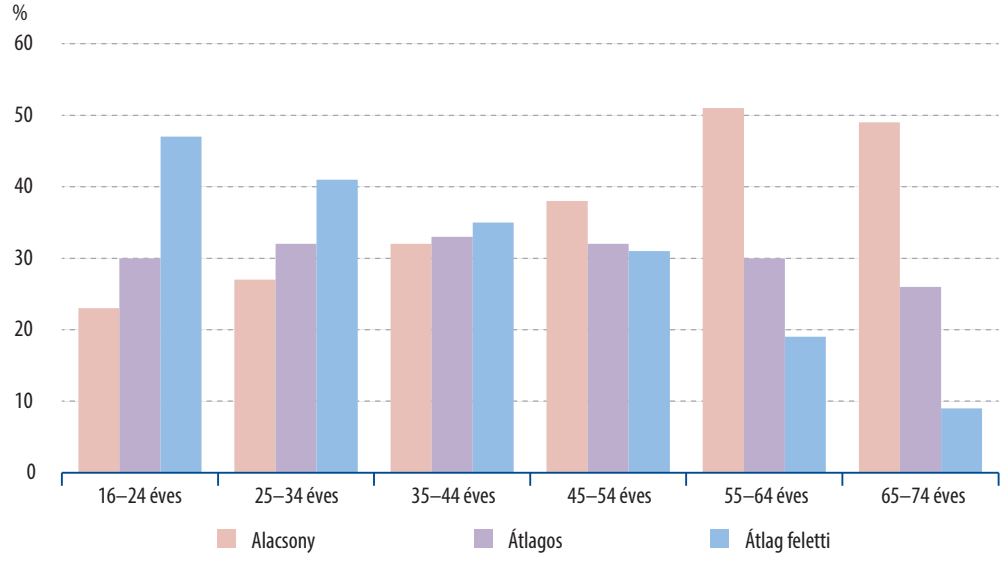
Felhasználói szakterületek:

- Információs ismeretek: fájlokkal és mappákkal kapcsolatos számítógépes műveletek, internetes információszerzés e-közigazgatási, e-kereskedelmi, e-egészségügyi témákban.
- Kommunikációs ismeretek: e-mail használata, közösségi oldalak használata, internetes telefonálás használata, saját tartalmak feltöltése.
- Problémamegoldó ismeretek (információs és életviteli problémák megoldása interneten): fájl- és mappaműveletek, szoftver telepítése, szoftver-, programbeállítás módosítása, internetes vásárlás, eladás, online tanfolyamok végzése, online tananyag használata, online kommunikáció online

Átlag feletti digitális ismeretekkel rendelkezők aránya az Európai Unióban, 2017, %

1.23.2. ábra Az egyes digitálisismeret-szintekkel rendelkezők aránya az internethasználókon belül, korcsoportok szerint, 2017

A lakosságon belül a legfiatalabb (16–24 éves) korosztály rendelkezik a legnagyobb arányban átlag feletti digitális ismerettel.

tanfolyami tanárral, internetes banki szolgáltatások használata.
– Szoftverismeretek: szövegszerkesztő szoftver használata, táblázatkezelő program használata, képek, video-, hangfájlok szerkesztése szerkesztő programmal, prezentáció készítése, kód írása programnyelven táblázatkezelő programban, fejlett programfunkciók használata.

Relevancia A digitális forradalom hatására a megnövekedett otthoni és munkahelyi számítógép-, mobileszköz- és internethasználat megköveteli a kommunikációseszköz-ismeret bővítését, folyamatos fejlesztését. A digitális írástudás elengedhetetlen feltétele a mindennapi életünknek, a magán- és hivatalos ügyek intézésének, a tanulásnak és oktatásnak, a szabadidős tevékenységeknek, a munkaerőpiacon való sikeres megjelenésnek. A digitális technológia korunkban éles határvonalat húz a tudással rendelkezők és nem rendelkezők között, alapvetően meghatározza az egyén lehetőségeit. Ezt a jelenséget digitális szakadék néven szokás emlegetni. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia által nemzeti erőforrásként megjelölt tudáshoz nélkülözhetetlen a digitális szakadék csökkentése.

Elemzés 2017-ben a felmérés célcsoportját képező lakosság (16–74 éves személyek) összessége, de leginkább az internethasználók (a továbbiakban az adatfelvételt megelőző 3 hónapban internetezőket nevezzük így) mérhető tudással rendelkeznek az információs, kommunikációs és más, életvitelt támogató szoftverek használata terén. A lakosság 27% és az internethasználók 35%-ának a digitális ismeretszintje alacsony.

Az internethasználókon belüli magasabb arány oka részben a viszonyításként használt népesség szűkebb köre, részben pedig ennek a csoportnak az értelemszerűen magasabb digitálisismeret-szintje. Az internethasználóknál a 8 százalékponttal nagyobb arány jól mutatja, hogy az ismeretszint (még ha alacsony is) arányában magasabb, mint a lakosság körében. A teljes lakosság 24%-a már eléri az átlagos digitálisismeret-szintet, az internethasználók között ez az arány 7 százalékponttal magasabb, 31%. Az átlag feletti tudásszint a lakosságnak az előzőnél magasabb, 26%-át jellemzi, és az internethasználók körében is 34%, amely természetesen nagyobb, mint a lakosságon belüli arány, és magasabb (3 százalékponttal) az átlagos szintű tudással rendelkezők arányánál is.

A teljes lakosságnak közel negyede (23%) tartozik abba a körbe, ahol a digitális ismeretek teljes hiányáról ugyan nem beszélhetünk, de az internethasználat olyan ritka (a felmérés idejét megelőző 3 hónapon túli), hogy az ismeretszint nem mérhető.

A felmérés célcsoportját képező 16–74 év közötti lakosságon belül az alacsony digitális-ismeret-szint leginkább a 45–54 és az 55–64 éves korcsoportokban volt jellemző (31, illetve 32%), de viszonylag magas volt az arány a 35–44 évesek korcsoportjában is (27%). Ugyanakkor az internethasználók között a fiatalabb korcsoportokban (16–44 év között) sokkal kevesebben vannak az alacsony szintű tudással rendelkezők (23–32% között), mint az idősebb korcsoportokban (45–74 év, 38–51% között). Az átlagos szintű digitális tudással rendelkezők a lakosságon belül, a legnagyobb arányban a 16–44 év közötti korcsoportokban fordultak elő (29–30%), a legkisebb arányban (19–8%) pedig a két legidősebb korcsoportban (55–64 és 65–74 évesek). Az internethasználók között sokkal egyenletesebben oszlanak el az átlagos ismeretszinttel rendelkezők, az arányok 26–33% között szóródnak. A legnagyobb arányban (33%) a 35–44 éves korosztályban voltak jelen. Az átlag feletti tudásszinttel rendelkezők aránya az idősebb korcsoportok felé haladva folyamatosan csökken mind a lakosságon, mind az internethasználókon belül. Mindkét csoportban a legfiatalabb (16–24 éves) korcsoportban fordulnak elő a legnagyobb arányban az átlag feletti ismeretszinttel rendelkezők (45, illetve 47%), és a legidősebb (65–74 éves) korcsoportban voltak jelen a legkisebb arányban (3 és 9%).

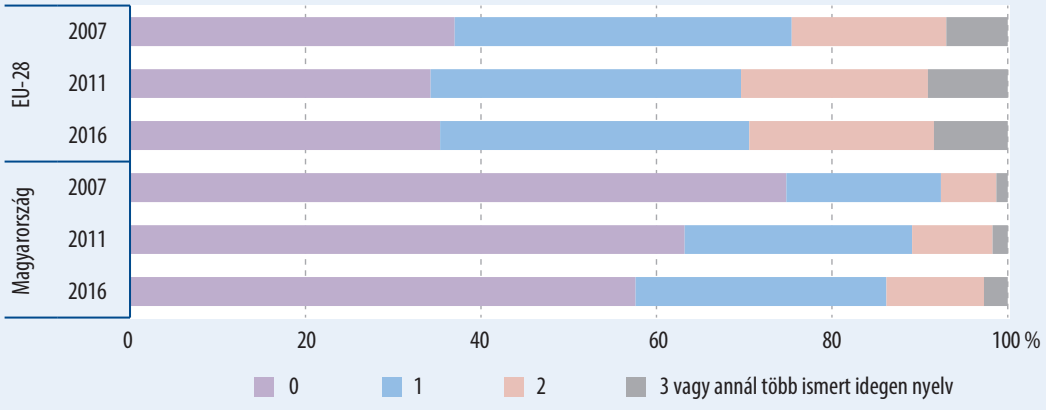
Nemzetközi kitekintés Az alacsony digitális tudásszint az Európai Unió lakosságának és internethasználóinak 26, illetve 31%-át érinti. A digitális tudásszint teljes hiánya felől közelítve pozitív jelenség, hogy az alacsony digitális ismeretszint a teljes lakosságon belül Magyarországon (27%) meghaladja az uniós átlagot (26%), míg az internethasználók esetében is 4 százalékponttal túllépi azt (hazai átlag 35%, az EU-28 átlaga 31%). Az átlagos digitális ismeretekkel rendelkezők aránya az internethasználók körében Magyarországon 31%, megegyezik az EU átlagával. Ezzel szemben az átlag feletti tudásszinttel rendelkezők arányát tekintve az EU-28 átlaga egyelőre meghaladja a magyar átlagot a teljes lakosságra (31, illetve 26%) és az internethasználókra vetítve is (37 és 34%).

Idegennyelv-ismeret

2007 óta

2011 óta

1.24.1. ábra **A 25–64 éves korú népesség megoszlása idegennyelv-ismeret szerint**

Bár 2007 óta sokat javult a helyzet, 2016-ban a 25–64 éves korú népesség mindössze 42%-a ismert legalább egy idegen nyelvet saját bevallása szerint Magyarországon.

Definíció Idegennyelv-ismeret az anyanyelven kívül használt nyelv ismerete. A felnőttképzési felvétel (AES) során a válaszadók idegennyelv-ismeretét önbevallás alapján mérték fel, nem tesztelték e kompetenciákat.

Relevancia Napjainkban az idegennyelv-ismeret egyre fontosabb és elengedhetetlenebb tényezője a gazdasági-társadalmi életben való elhelyezkedésnek. A munkaerőpiacon ez keresett kompetencia, ezért a köznevelésben is egyre magasabb óraszámban folyik az idegen nyelvi képzés.

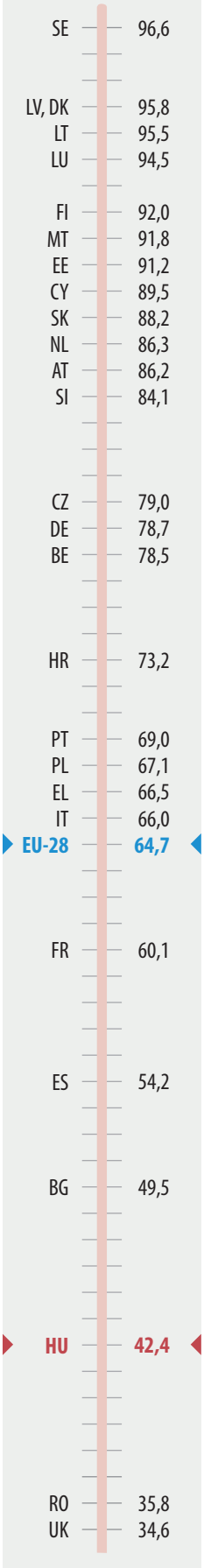
Elemzés 2007-ben Magyarországon a 25–64 éves korú népességből csak minden negyedik ember beszélt legalább egy idegen nyelven. Bár 2016-ra ez az arány 42%-ra nőtt, még mindig messze elmarad az Európai Unió átlagától (65%). A több nyelvet is ismerők aránya alapján is jelentős a hátrányunk: míg hazánkban a megkérdezettek 14%-a állította, hogy kettő vagy több idegen nyelvet ismer, addig az unióban 29%.

A magyar nők és férfiak nyelvismerete között nincs lényeges különbség, a különböző korcsoportokat vizsgálva viszont jelentősek az eltérések. Míg a 25–34 éves korosztály 60%-a ismert valamilyen idegen nyelvet, addig az 55–64 évesek mindössze 25%-a. A fiatalabb korosztályok körében a több idegen nyelvet ismerők aránya is magasabb.

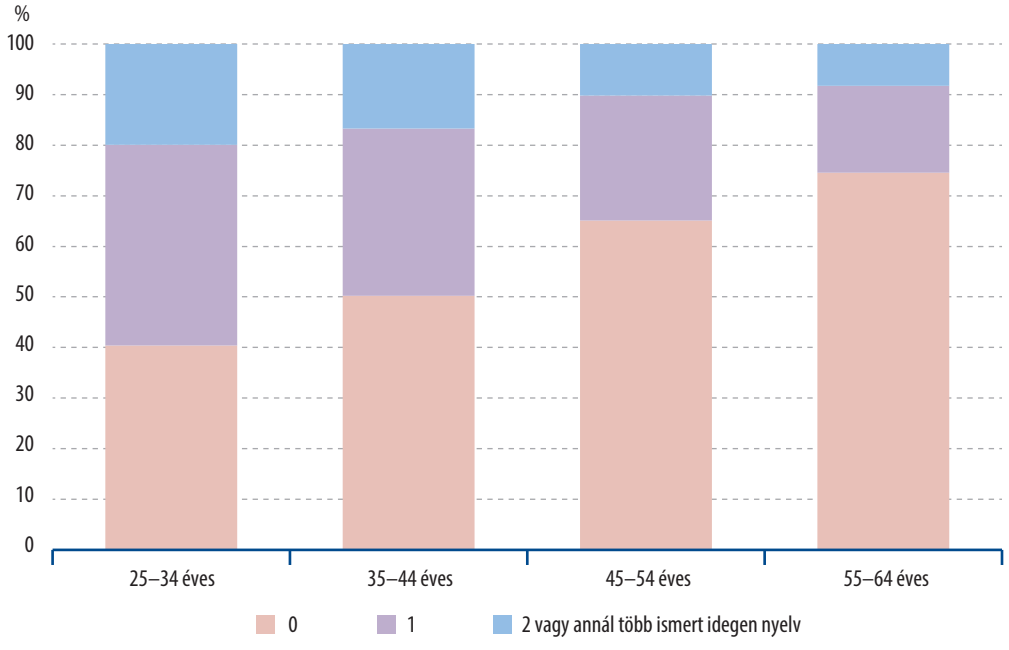
Az idegennyelv-ismeretet iskolai végzettség szerint vizsgálva is változatosak az eredmények. A legfeljebb 8 évfolyamot végzettek 9%-a beszélt a magyaron kívül más nyelvet, a középfokú végzettségűeknél ez az arány már 35%. A diplomások körében a legmagasabb (79%) az idegen nyelvet ismerők részesedése, a megkérdezettek több mint egyharmada pedig kettő vagy több idegen nyelven is képes kommunikálni.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió tagállamai között szélsőségesek az eltérések idegennyelv-ismeret szerint. Nyolc országban (Észak-Európában, a balti államokban, Luxemburgban és Máltán) 90% fölötti a legalább egy idegen nyelven beszélők aránya, ezzel szemben az Egyesült Királyságban csupán 35%. Magyarország uniós szinten a sereghajtók közé tartozik. A több nyelvet használók arányában is nagy a szórás az unióban. Luxemburgban a felnőttek 51% számolt be arról, hogy 3 vagy annál több nyelvet ismert. Ezzel szemben Romániában 1% alatti azoknak az aránya, akik legalább 3 nyelvet ismernek. Hazánk e tekintetben is a ranglista végén áll (3%).

A legalább egy idegen nyelvet beszélők aránya a 25–64 éves népességből az Európai Unióban, 2016, *%*

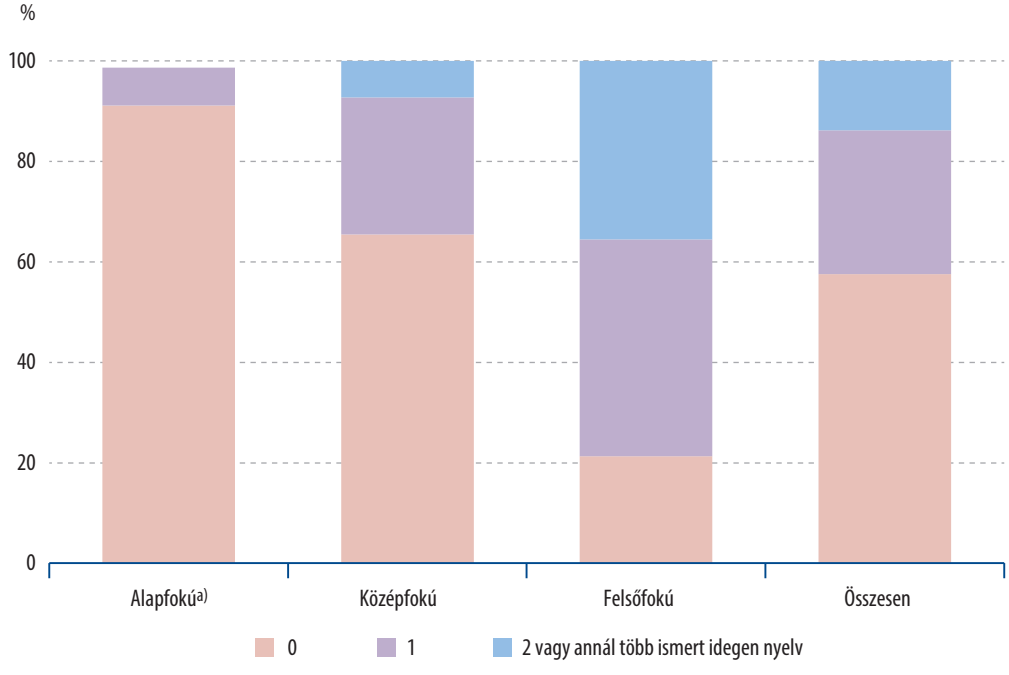

1.24.2. ábra **A 25–64 éves korú népesség megoszlása életkor és idegennyelv-ismeret szerint, 2016**

A fiatalabb korosztályokban magasabb a legalább egy idegen nyelvet ismerők aránya.

1.24.3. ábra **A 25–64 éves korú népesség megoszlása iskolai végzettség és idegennyelv-ismeret szerint, 2016**

[a)] Az alapfokú végzettséggel rendelkezők és a 2 vagy annál több nyelvet ismerők esetében az alacsony mintaelemszám miatt nincs becslés.

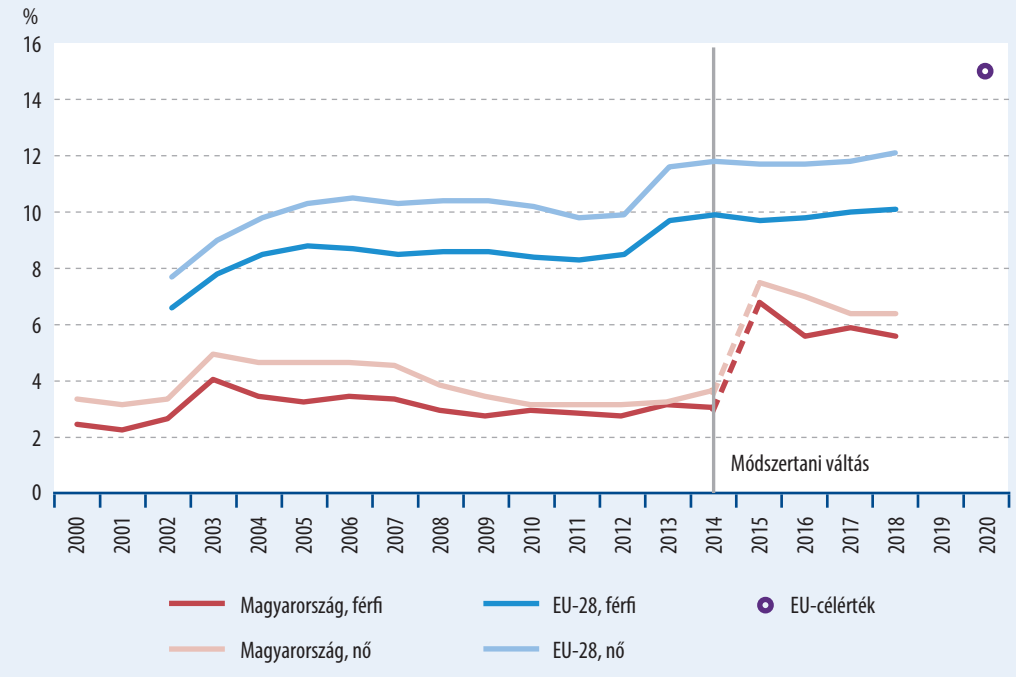
A magasabb végzettségűek körében magasabb az idegen nyelveket ismerők aránya.

Egész életen át tartó tanulás

2000 óta

2016 óta

1.25.1. ábra **Egész életen át tartó tanulás a 25–64 éves népességen belül**

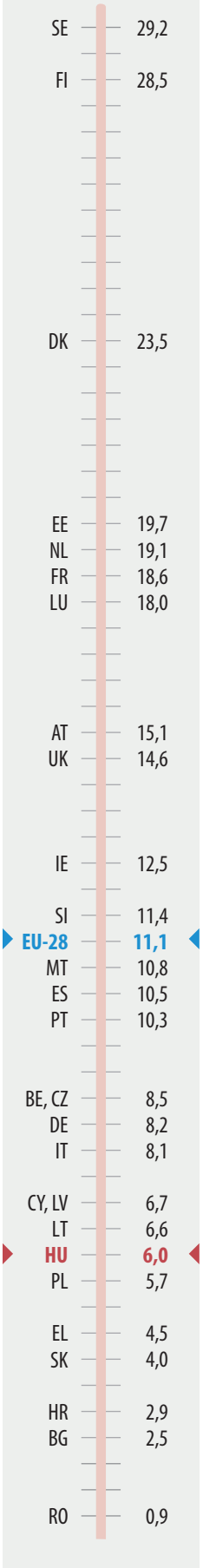
Az oktatás vagy képzés résztvevőinek aránya emelkedett Magyarországon, de így is elmarad az uniós átlagtól.

Definíció Az egész életen át tartó tanulás mutatója a felvételt megelőző 4 hétben bármiféle (iskolarendszerű, illetve iskolarendszeren kívüli) oktatásban, képzésben részt vevő 25–64 éveseknek az azonos korú népességen belüli arányát jelzi.

Relevancia A népesség tanulási, továbbképzési aktivitásáról ad képet az egész életen át tartó tanulás indikátora. A fejlett piacgazdaságokban az oktatás-képzés egyre kevésbé fejeződik be az iskolarendszerből való kilépéssel, a szakképesítés megszerzésével. A fenntartható társadalmakban a folyamatos technológiai fejlődés szükségszerűvé teszi a képzésbe való többszöri bekapcsolódást, a rendszeres továbbképzést, a gazdasági szerkezet átalakulásával járó szakmaváltást. Az egyén egész életen át tartó tanulási folyamata a gazdaság által megkövetelt változó igényekhez való alkalmazkodását szolgálja. Mindemellett átfog minden olyan tervszerű tanulási tevékenységet, amelynek célja ismeretek szerzése, illetve készségek és kompetenciák fejlesztése. A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia az egész életen át tartó tanulás ösztönzése mellett a fenntarthatóság értékeinek és gyakorlatának megjelenését is fontosnak tartja a tanulmányok teljes folyamatában.

Elemzés Magyarországon 2000–2002 között a 25–64 éves népességen belül 3% körül alakult az oktatásban, képzésben részt vevők aránya, ez a 2003-as, mintegy 1,5 százalékpontos, ugrásszerű növekedés után 2007-ig évi 4% körüli szinten állandósult. Ezt követően azonban 2012-ig folyamatosan csökkent, ekkor az érintett népességnek már csak 2,9%-a tanult vagy képezte magát. A részvételi arány 2013-ban növekedésnek indult, de még 2014-ben is igen alacsony szinten maradt. Az oktatásban és képzésben részt vevők aránya 2015-ben 7,1% volt, ez az adat azonban módszertani okokból a korábbiakkal nem összehasonlít-

Élethosszig tartó tanulás az Európai Unióban, 2018, *%*

ható.[1] 2018-ban a résztvevők aránya ennél több mint 1 százalékponttal volt alacsonyabb (6,0%).

Az egész életen át tartó tanulás indikátorának nemenkénti vizsgálata a nők magasabb részvételét jelzi. Az évezred elején meglévő 1 százalékpont körüli különbség az évtized derekára megközelítette a 1,5 százalékpontot, 2005 óta viszont szűkül a rés a két nemet jellemző értékek között, és a 2018. évi felmérés eredménye – a jóval magasabb értékek mellett – már csak 0,8 százalékpontos különbséget jelez. Az oktatásban, képzésben részt vevők arányainak területi különbségei relevánsak. 2018-ban Budapesten volt a legkedvezőbb a helyzet, ezt követte Dél-Alföld és Észak-Alföld az országos átlagot meghaladó értékkel. A többi régióban ennél alacsonyabb a részvétel, a legkisebb arányban Dél-Dunántúlon tanulnak a felnőttek, csupán 4,3%-uk. A régiók közti különbség nem állandó: már egy, nagyobb képzést igénylő projekt megvalósulása is jelentős változást eredményezhet az oktatásban, képzésben részt vevő felnőttek arányában egy adott régióban.

Nemzetközi kitekintés A felnőttoktatásban, képzésben való részvételi arány az uniós tagállamok között nagy szóródást mutat. A 25–64 évesek közül az unióban tízből átlagosan 1, a skandináv országokban 2–3 felnőtt vett részt oktatásban, képzésben. A részvételi arány Svédországban a legmagasabb és a közép- és kelet-európai tagállamokban a legalacsonyabb. A nők oktatásban, képzésben való részvétele közösségi szinten és Magyarországon is meghaladja a férfiakét.

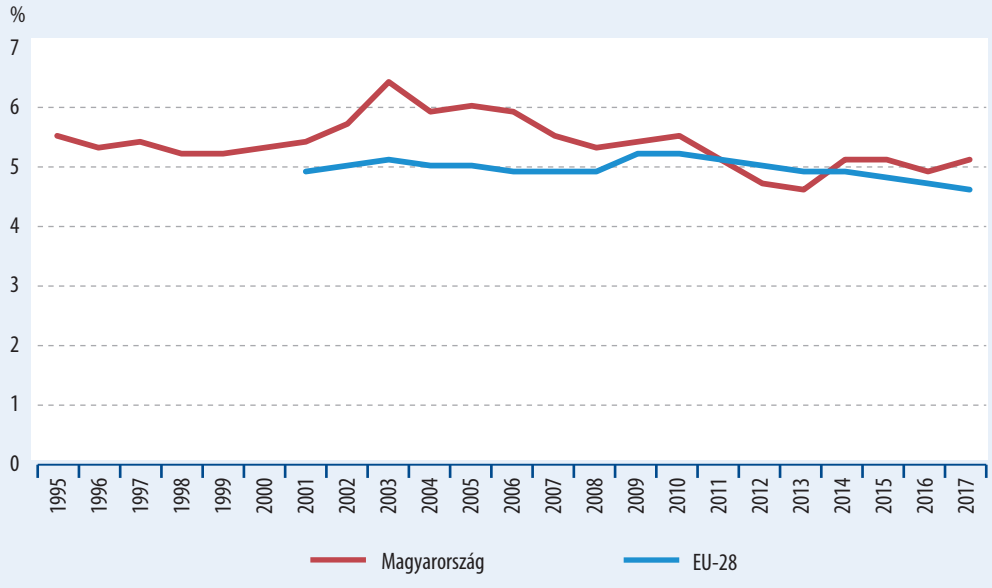
[1] 2015-ben olyan kérdezéstechnikai változtatások történtek, amelyek célja a jelenség hatékonyabb, pontosabb számbavétele volt. Ezek a módosítások a mutató ugrásszerű növekedését eredményezték, ezért a 2015. évi adat a korábbiakkal nem összehasonlítható.

Oktatási kiadások a GDP arányában

2000 óta

2016 óta

1.26.1. ábra **A kormányzat oktatási kiadásai a GDP arányában**

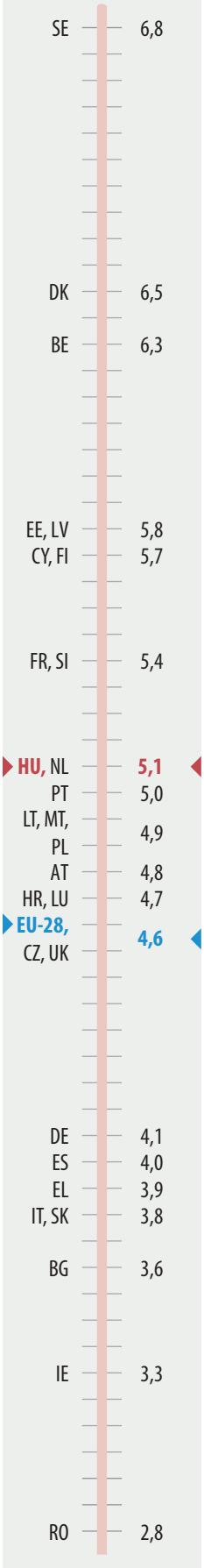
Hosszabb időtávot tekintve az oktatási kiadások GDP-hez mért aránya hullámzóan alakult.

Definíciók Az elemzés alapja a kormányzati kiadások funkciók szerinti osztályozásának (COFOG) 09. számú oktatás főcsoportja GDP-hez viszonyított aránya. Az oktatási kiadások a következő tételeket tartalmazzák: bruttó felhalmozás, munkavállalói jövedelem, folyó termelőfelhasználás, egyéb termelési adók, pénzbeni és természetbeni társadalmi juttatások, folyó transzferek és beruházási transzferek. Az adatok forrása az Eurostat által 2019 februárjában jóváhagyott COFOG-statisztika, amely a 2017. évi előzetes számításokat tartalmazza.

Relevancia Az oktatás meghatározó szerepet játszik egy ország versenyképességének fenntartásában. Befolyásolja a lakosság műveltségi szintjét, az állampolgárok munkaerőpiaci versenyképességét, és fontos a gazdaság igényeinek kielégítése szempontjából is. Emiatt nagy jelentősége van a kormányzat által az oktatásra fordított kiadások nagyságának, amely a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia egyik kulcsindikátora is.

Elemzés A kormányzat oktatási kiadásainak GDP-hez mért aránya az 1995–2017 közötti időszakban átlagosan 5,4% volt. 2003 és 2006 között az átlag elérte a 6,1%-ot is (2003-ban 6,4%-ot), utána viszont csökkenő trend érvényesült. A mélypont 2013-ban volt, ekkor mindössze 4,6%-ot tett ki, ezt követően két éven át 5,1% volt az oktatási kiadások aránya, ami 2016-ban visszaesett 4,9%-ra. 2017-ben ismét 5,1% volt a mutató nagysága.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben az Európai Unió 28 tagállamában átlagosan 4,6% volt a kormányzat oktatási kiadásainak nagysága a GDP-hez képest. Svédországban költöttek a legnagyobb arányban oktatásra a GDP-hez viszonyítva (6,8%), amit Dánia, Belgium, Észtország és Lettország követett. A legkevesebbet Romániában költötték az oktatásra (a GDP 2,8%-át), de Görögország, Olaszország, Szlovákia, Bulgária és Írország ráfordításai sem érték el a 4%-ot.

A kormányzat oktatási kiadásai a GDP arányában az Európai Unióban, 2017, *%*

2. Társadalmi erőforrások

A társadalmi erőforrások helyzete

Anyagi biztonság

- A jövedelmi egyenlőtlenség a 2008-as válságot követően 2014-ig a polarizáció irányába hatott, azóta viszont az egyenlőtlenségek stagnálása volt jellemző. 2018-ban 0,1 százalékpontos emelkedéssel 4,4% volt az arány. A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége Magyarországon az EU-28 átlaga alatt van.
- A háztartások eladósodottsági rátája 1998 után folyamatosan emelkedett, a háztartások jövedelmükhöz viszonyítva egyre nagyobb hitelállománnyal rendelkeztek. 2010-ben a háztartások jövedelméhez viszonyított hitelállomány 68%-on tetőzött. 2010 után a ráta értéke csökkenni kezdett a jövedelem folyamatos növekedése és a hitelállomány mérséklődése miatt.

Bizalom

- Hazánkban az emberek közötti bizalom szintje közepes mértékű, a teljes lakosságra számított átlagérték 2015–2018 között változatlanul 5,0 pont volt (egy 0-tól 10-ig terjedő skálán).

Társadalmi aktivitás

- A 2010 körüli években a nonprofit szektor szervezeteinek száma 65 ezer közelében érte el a csúcspontját, azóta – részben a nem működő szervezetek törlése miatt – csökkenni kezdett. Az átlagnál intenzívebb volt a gyarapodás a település- és gazdaságfejlesztéssel, közbiztonsággal, oktatással és vallással foglalkozó szervezetek körében 2010 óta. A működési forma kétharmaduknál társas szervezet. A nonprofit szektor nemzetgazdasági súlya 2016-ban a GDP 5%-át tette ki.
- 2017-ben a magyar lakosság 37%-a végzett önkéntes munkát, a 2011. évi 29%-hoz képest nőtt. A rokonoknak és a barátoknak nyújtott segítség az önkéntesség leggyakoribb megjelenési formája.

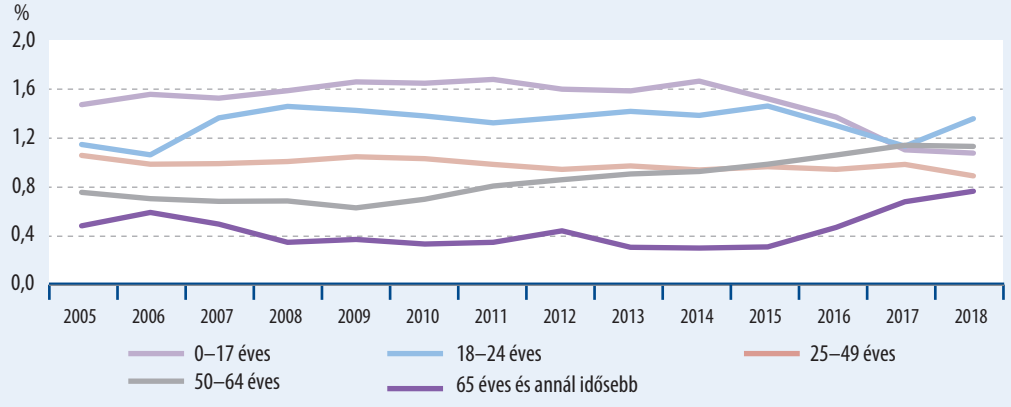
Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám	A múltbeli állapothoz képest bekövetkezett változás értékelése	
				Hosszú táv	Rövid táv
Anyagi biztonság	2.1.	Szegénységi kockázat	76		
	2.2.	A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége	77		
	2.3.	Háztartások anyagi helyzete	78		
	2.4.	Anyagi biztonságérzet	79		
	2.5.	Önfoglalkoztatók – atipikus foglalkoztatás	81		
	2.6.	Gyermekek óvodai és bölcsődei elhelyezési lehetősége	84		
Bizalom	2.7.	Általános bizalom	87		
	2.8.	Személyes kapcsolati háló	90		
	2.9.	A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma	92		
Társadalmi aktivitás	2.10.	Nonprofit szervezetek	94		
	2.11.	Önkéntes munkát végzők	96		
	2.12.	Részvételi arány a parlamenti választásokon	99		
	2.13.	Az e-kormányzás elérhetősége	101		

Szegénységi kockázat

2010 óta

2016 óta

2.1.1. ábra A szegénységi kockázat alakulása (Teljes népesség=1,0)

A fiatal felnőttek (18–24) szegénységi kockázata a legnagyobb, az idős korcsoporté a legalacsonyabb. A gyermekek és a 25–64-évesek körében javult a mutató 2017-ről 2018-ra.

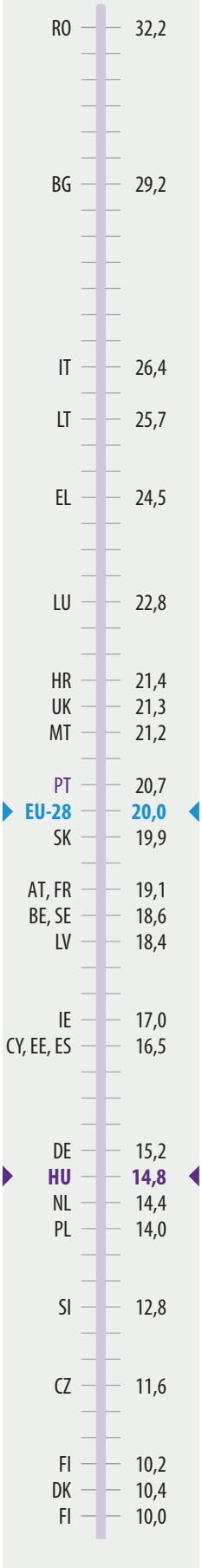
Definíció A szegénységi kockázat az adott csoportba tartozó szegények aránya az országos átlaghoz viszonyítva. Az 1-nél nagyobb érték az adott kategóriákba tartozók szegénységi küszöb alá kerülésének átlagosnál nagyobb, az 1-nél kisebb érték átlagosnál kisebb kockázatát jelenti. A szegénységi arány a medián jövedelem 60%-a (szegénységi küszöb) alatti jövedelemmel rendelkezők arányát mutatja. A medián jövedelmet úgy kapjuk meg, hogy jövedelmük alapján sorba rendezzük a személyeket, és az az összeg lesz a medián jövedelem, amely alatt és fölött a sorba rendezés után ugyanannyi személy található.

Relevancia A gyermekek szegénységét legnagyobb mértékben a szülők munkaerőpiaci helyzete határozza meg, valamint helyzetükre jelentős hatással bírnak a szociálpolitikai beavatkozások. A gyermekkori szegénység hátrányosan befolyásolja az alapvető szükségletek kielégítését, hátráltatja a társas kapcsolatok kialakítását és beszűkíti a jövő szempontjából fontos lehetőségeket (pl. oktatásban való részvétel). Mindez a felnőttkori társadalmi kirekesztettség valószínűségét növeli. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a gyermekszegénység csökkentése érdekében fontos a lehető legkorábbi életkorban történő segítő beavatkozás, vagyis a 0–3 éves korosztály és szüleik számára lehetővé tenni az egészségügyi, gondozási, fejlesztési, szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférést, a szülői kompetenciák erősítését. A későbbi életkorban a hátrányos helyzetű gyermekek 3 éves kortól történő óvodába járatása, majd a minőségi, integrált oktatáshoz való hozzáférésük elengedhetetlen.

Elemzés Az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken a szegénységi arány, illetve a szegénységi kockázat. 2015 óta folyamatosan mérséklődik a gyermekek és fiatal felnőttek szegénységi kockázata. Bár szegénységi arányuk még mindig átlag feletti, egyre kisebb mértékben haladja meg az országos átlagot. A 0–17 éves gyermekek szegénységi kockázata 2015 és 2018 között 1,52-ről 1,08-ra csökkent, míg a 18–24 éves korcsoportban 1,46-ról 1,36-ra. Az 50–64 évesek korcsoportjának a helyzete kismértékben romlott az utóbbi időszakban, szegénységi kockázatuk 2015-ben 0,99 volt, 2018-ben pedig 1,13. Szintén romlott a 65 éves és annál idősebbek helyzete, viszont szegénységi arányuk jelentősen átlag alatti.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben a 18 év alattiak szegénységi aránya 20,2% volt, minimálisan csökkent. A gyermekszegénység mértéke Romániában, Bulgáriában és Spanyolországban a legnagyobb, ezekben az országokban a 0–17 évesek körében mért szegénységi arány megközelíti, illetve meghaladja a 30%-ot. A legkisebb, 10% körüli gyermekszegénységi adatokat Dániában és Finnországban mérték.

A 18 éven aluliak szegénységi aránya az Európai Unióban, 2017, %

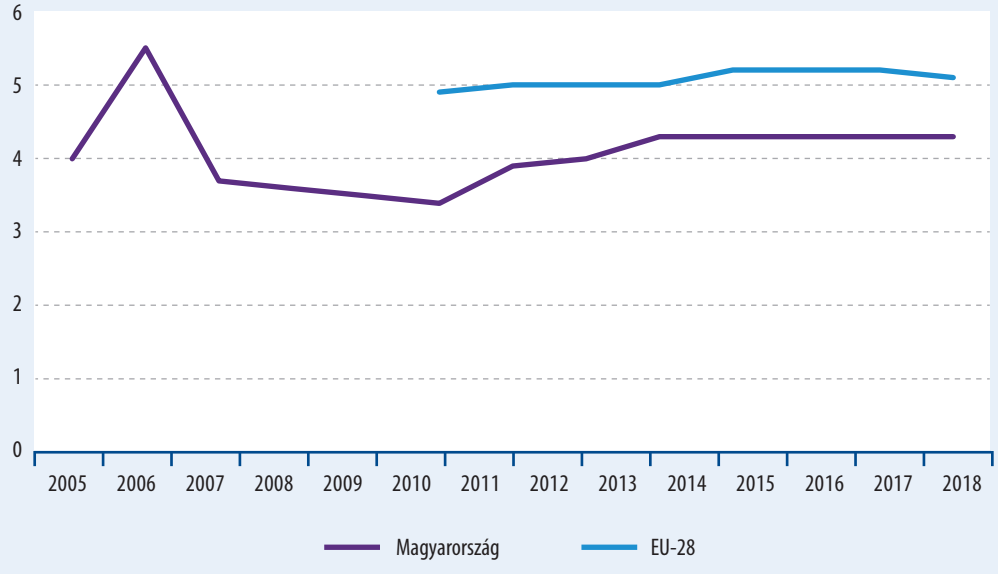

A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége

2005 óta

2017 óta

2.2.1. ábra **A jövedelemeloszlás egyenlőtlenségének alakulása**

! *A jövedelemegyenlőtlenség Magyarországon az EU-átlag alatt van.*

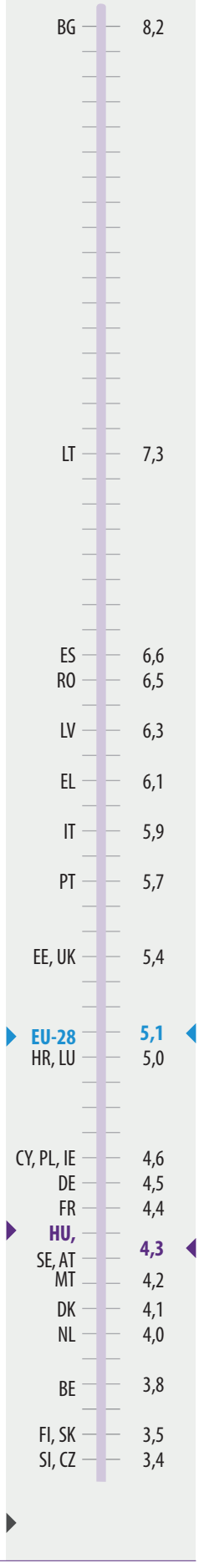
Definíció Az S80/S20 mutató a jövedelemeloszlás egyenlőtlenségének egyik indikátora, megadja az ekvivalens jövedelmek eloszlásában a felső és az alsó jövedelmi ötöd jövedelmeinek hányadosát. A magasabb érték magasabb egyenlőtlenséget jelez.

Relevancia Társadalmi egyenlőtlenségek egyidejűleg több dimenzióban is léteznek, így a földrajzi térben – az ország területi egységei között –, településtípusonként, de az iskolai végzettséghez kapcsolódóan vagy a nemek között is. Egyenlőtlenség alatt mégis elsősorban a jövedelemeloszlás egyenlőtlenségét értjük, ami sokszor szervesen kapcsolódik az előbbiekhez. Az egyenlőtlenség a társadalmi kohézióra negatív hatással van, ezért ennek csökkentése, illetve a felszámolására tett törekvés a fenntarthatóság társadalmi vetületének lényeges összetevője. A jövedelemeloszlás egyenlőtlenségének különböző mérőszámai azt fejezik ki, hogy mekkorák a jövedelmi egyenlőtlenségek a társadalom tagjai között, illetve miként változtak azok az elmúlt évek során. Az S80/S20 néven is ismert mutató ezt a jelenséget a társadalom leggazdagabb és legszegényebb ötöde által birtokolt jövedelem arányában fejezi ki.

Elemzés A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége Magyarországon a 2009-es referenciaévig csökkent, ezután azonban – párhuzamosan a gazdasági válság kiteljesedésével – növekedésnek indult. A felső és az alsó jövedelmi ötöd jövedelmeinek hányadosa a 2006-os referenciaévben 3,7 volt, majd 2009-re 3,4-re csökkent. Ezt követően 2013/14-ig újból a polarizáció irányába hatottak a folyamatok, azt követően viszont ismét az egyenlőtlenségek stagnálása volt jellemző.

A jövedelemeloszlás magyarországi egyenlőtlensége mindazonáltal európai összehasonlításban átlag alattinak számít, hazánk Svédországgal és Franciaországgal hasonló értékekkel bír.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unióban a 2017-es referenciaévben Bulgáriában, Litvániában és Spanyolországban volt a legmagasabb a jövedelemeloszlás egyenlőtlensége, Finnországban, Szlovéniában, Szlovákiában és Csehországban pedig a legalacsonyabb.

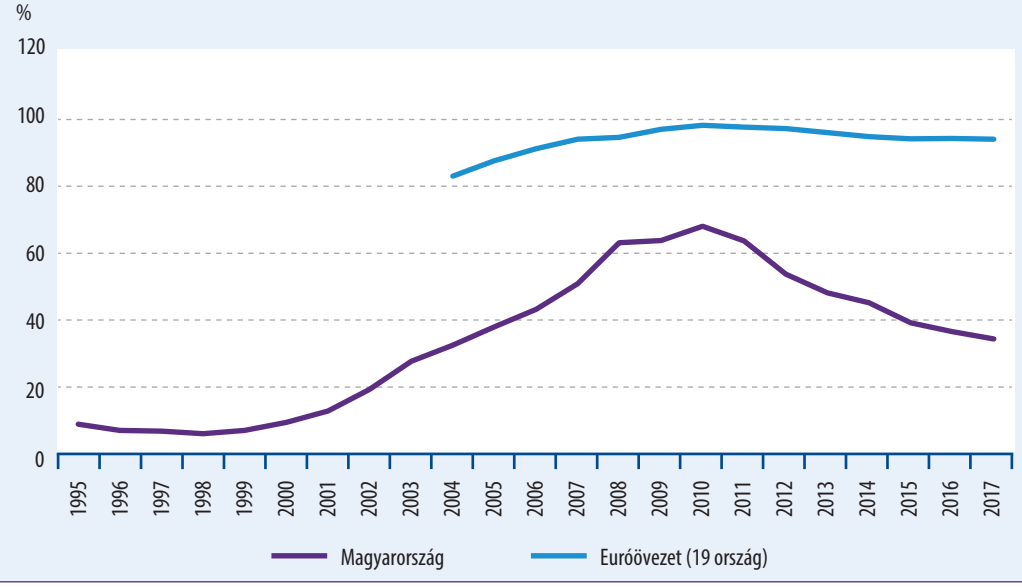
A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége az Európai Unió országaiban az S80/S20 mutató alapján, 2017

Háztartások anyagi helyzete

2000 óta

2016 óta

2.3.1. ábra A háztartások eladósodottsági rátájának alakulása

2000 és 2010 között folyamatosan nőtt a háztartások eladósodottsága, 2011-ben azonban megfordult ez a kedvezőtlen trend.

Definíció A háztartások eladósodottsági rátája azt mutatja meg, hogy a háztartások adott időszakban rendelkezésre álló jövedelmének – kiegészítve a magánnyugdíjpénztárak nettó vagyonváltozása miatti korrekcióval – hány százaléka az adott időszak átlagos bruttó hitelállománya.

Relevancia A tapasztalatok és a felmérések azt mutatják, hogy a háztartások nem rendelkeznek megfelelő pénzügyi jártassággal: nem tudják megítélni saját kockázatviselő képességüket, illetve azt, hogy egyes pénzügyi szolgáltatások milyen előnyökkel és hátrányokkal járhatnak. A felelős fogyasztási és megtakarítási döntések elősegítése a lakosság, a bankok és a kormányzat közös felelőssége. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia felhívja a figyelmet arra, hogy a takarékos és előretekintő gazdálkodás a magántulajdonhoz kapcsolódó elveknek megfelelően egyéni mérlegelés kérdése. Emellett azonban a pénzügyi tudatosság fontos és közvetítendő érték is egyben, hiszen széles körű hiánya a lakosság eladósodásához és általános gazdasági egyensúlytalansághoz, válsághoz is vezethet. Ennek elkerülésében mind a polgároknak, mind a kormányzatnak szerepet kell vállalnia.

Elemzés Magyarországon 1995 óta a háztartások eladósodottsági rátája 1998-ban érte el a legalacsonyabb értékét (6,2%). 1998 után a ráta folyamatosan emelkedett, azaz a háztartások jövedelmükhöz viszonyítva egyre nagyobb hitelállománnyal rendelkeztek. 2010-ben a mutató 68%-on tetőzött. 2010 után a ráta értéke csökkenni kezdett a jövedelem folyamatos növekedése és a hitelállomány mérséklődése miatt. Súlyos problémát jelentett a devizaalapú hitelek miatti eladósodottság 2000 és 2011 között, a trendet a kormányzati beavatkozás hatására sikerült megfordítani 2012 és 2017 között. A háztartások devizahiteleinek nagysága 2015. évre megközelítőleg a 2001-es értékre (172 milliárd forint) csökkent.

Nemzetközi kitekintés A 19 euróövezeti tagországban a háztartások eladósodottsági rátájának átlaga 2016-ban 94% volt. A korábbi évek emelkedő tendenciája megállt, az érték a 2010-es tetőzés óta kismértékben, de folyamatosan mérséklődött. 2016-ban a legmagasabb ráta Dániában (244%), a legalacsonyabb Bulgáriában (33%) volt.

A lakossági eladósodottsági ráta az Európai Unióban, 2016, *%*

DK 244,5
NL 215,3
CY 178,8
LU 171,7
SE 157,2
IE 147,1
UK 126,4
FI 114,2
PT 104,3
BE 103,3
ES 103,2
FR 89,5
AT 84,3
DE 82,7
EE 69,7
SK 63,1
IT 61,1
PL 60,0
CZ 58,9
SI 44,6
LV 37,6
HU[a)] 36,7
LT 35,6
BG 32,7

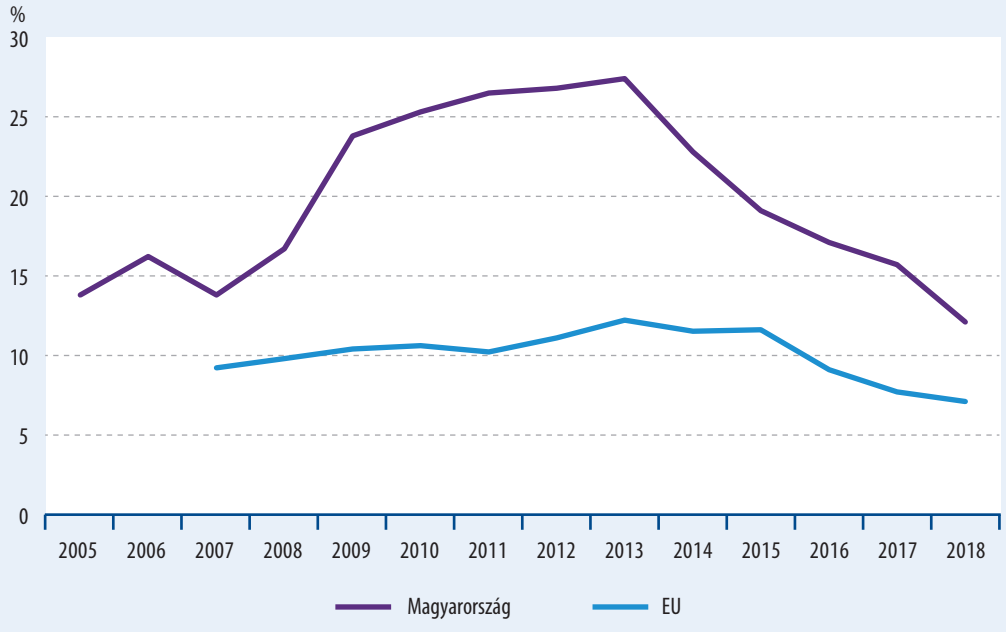
a) 2018. 09. 30-án frissített KSH adat.

Anyagi biztonságérzet

2005 óta

2017 óta

2.4.1. ábra **Azok aránya, akik nagy nehézségek árán tudják fedezni szokásos kiadásaikat**

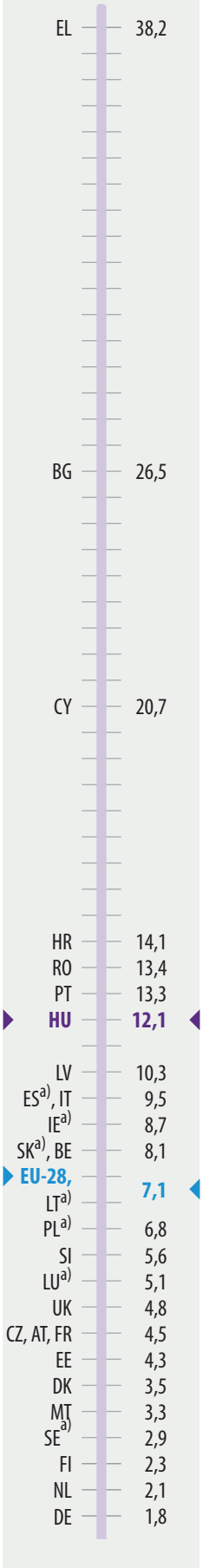
! *2013-ig romló trend érvényesült, azóta javulás tapasztalható.*

Definíció A mutatóban azokat vesszük számításba, akik arra a kérdésre, hogy „Véleménye szerint hogyan tudja fedezni az Önök háztartása a szokásos kiadásokat?”, azt válaszolták, hogy nagy nehézségek árán tudják fedezni a szokásos kiadásaikat.

Relevancia A fejlődés materiális dimenziói mellett nélkülözhetetlen annak nyomon követése, hogy a társadalom tagjai szubjektív módon miként élik meg saját társadalmi helyzetüket. A Nicolas Sarkozy francia köztársasági elnök által 2008-ban életre hívott Stiglitz–Sen–Fitoussi-bizottság azzal a feladattal állt fel, hogy tegyenek javaslatokat új statisztikai mérőmódszerekre, amelyek az addig általánosan elfogadott GDP-mutatónál alkalmasabbak a társadalmi folyamatok jellemzésére, a fenntarthatóság bemutatására. A bizottság által közzétett ajánlások között szerepel, hogy „az objektív és szubjektív jólét mérése egyaránt kulcsfontosságú információkat szolgáltat az emberek életminőségéről. A statisztikai hivataloknak saját felméréseikbe olyan kérdéseket kell beépíteniük, amelyek révén megfoghatóvá válna az emberek életértékelése, a boldogságérzettel kapcsolatos tapasztalataik és prioritásaik”. Az anyagi biztonságérzetre vonatkozó szubjektív mutató az egyéni jóllét legalapvetőbb eleméről szolgáltat információkat.

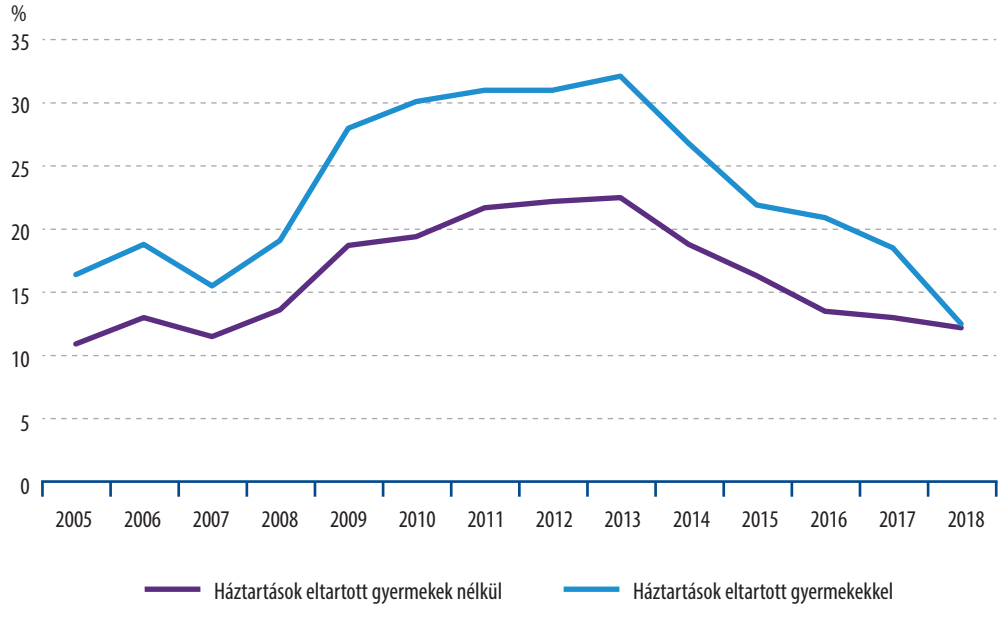
Elemzés Magyarországon az EU átlagánál magasabb azoknak az aránya, akik úgy érzik, hogy csak nagy nehézségek árán tudják fedezni a kiadásaikat. Míg az EU-átlag az elmúlt tíz évben 10% körül mozgott, addig a magyarországi eredmények esetében a vizsgált időszakban nagyobb változások és markáns trendek tapasztalhatók. A mutató 2007-ben 13,8%-ot tett ki, ezután meredekebben, 2009-től pedig enyhébben emelkedett, és 2013-ra elérte a 27%-ot azok aránya, akik csak nagyobb nehézségek árán tudják fedezni a szokásos kiadásaikat. 2014-től változott a trend, esésnek indult a mutató értéke, 2018-ban 12,1%-on állt.

Megélhetési problémákkal küzdő háztartások aránya az Európai Unióban, 2018, *%*

a) 2017.

2.4.2. ábra **Azok aránya, akik nagy nehézségek árán tudják fedezni szokásos kiadásaikat, háztartástípusok szerint**

A gyermekes és gyermektelen háztartások között 2018-ra lényegében megszűnt a különbség abban, hogy milyen arányban van jelen életükben az anyagi biztonságérzet hiánya.

Az anyagi biztonságérzet hiánya tekintetében erős eltéréseket tapasztalunk a különböző háztartástípusok között. A gyermekes háztartások közel azonos arányban (12,5%) számolnak be arról, hogy csupán nagy nehézségek árán képesek a szokásos kiadásaikat fedezni, mint a gyermektelenek (12,2%). Az országos trendek mindkét háztartástípus esetében hasonló módon jelentkeznek.

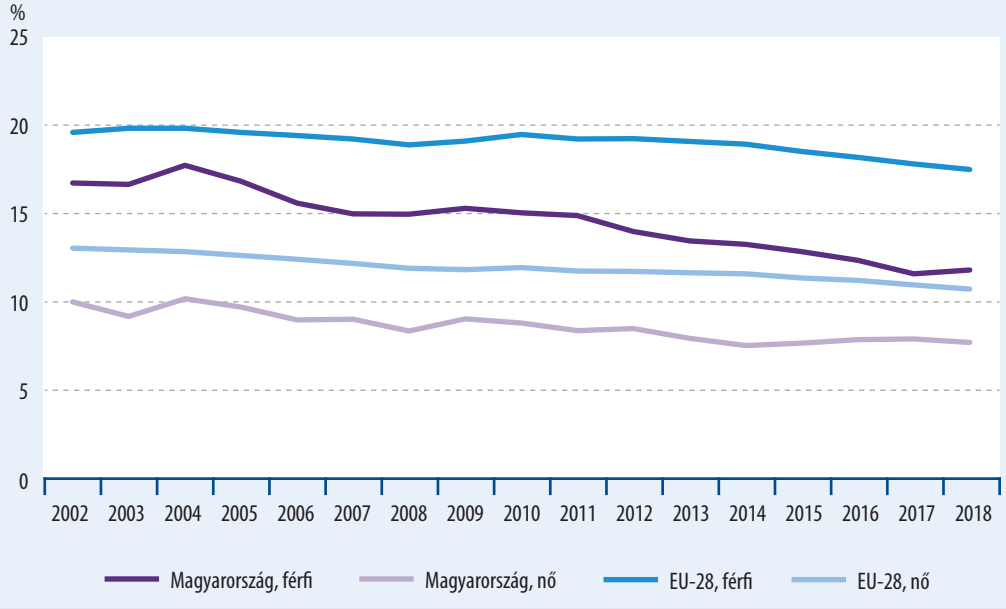
Nemzetközi kitekintés Az Európai Unióban 2018-ban a lakosság 7,1%-a számolt be arról, hogy nehezen tudja fedezni a szokásos kiadásait. 2013-ig enyhén emelkedett, ezt követően enyhén csökkent, illetve stagnált az Európai Unióban azok aránya, akik nehezen tudják fedezni szokásos kiadásaikat. Az anyagi biztonságérzet hiánya legnagyobb arányban Görögországban, Bulgáriában, illetve Cipruson okoz problémát, ahol a mutató értéke 20% feletti. A legkisebb – 3% alatti – értékeket Németországban, Hollandiában és Finnországban mérték.

Önfoglalkoztatók – atipikus foglalkoztatás

2002 óta

2017 óta

2.5.1. ábra Az önfoglalkoztatók aránya a 15–64 éves foglalkoztatottak körében

Az önfoglalkoztatók aránya Magyarországon továbbra is az uniós átlag alatt van.

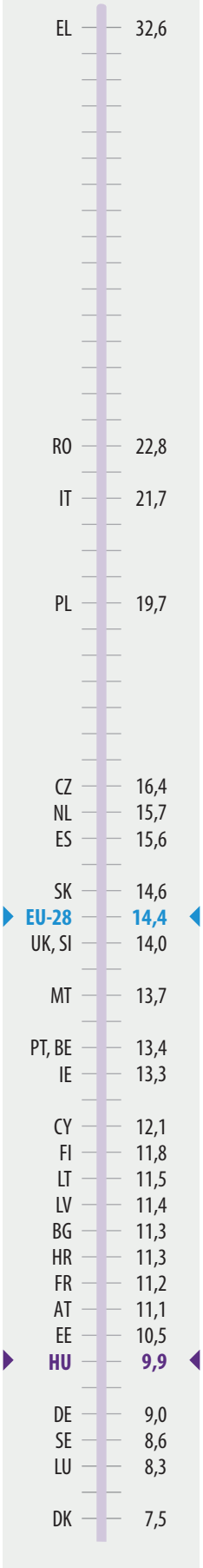
Definíció Atipikusnak tekintjük a munkavégzésnek azokat a formáit, amelyek eltérnek a szokásostól. Szokásosnak tekinthető a teljes munkaidőben, határozatlan időre szóló szerződéssel, alkalmazottként történő foglalkoztatás. E definícióból kiindulva – és kiegészítve más, rendhagyó keretek között történő foglalkoztatási típusokkal – jelen elemzésünkben atipikus foglalkoztatási formaként kezeljük a következő kategóriákat: a) önfoglalkoztatók: nem alkalmazottak (egyéni vállalkozók és társas vállalkozások dolgozó tagjai, segítő családtagok, szövetkezeti tagok); b) részmunkaidőben dolgozók: akik önbevallás alapján részmunkaidőben dolgoznak; c) határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak: azon alkalmazottak, akik munkavégzésre történő szerződéses megbízatása meghatározott időszakra szól.

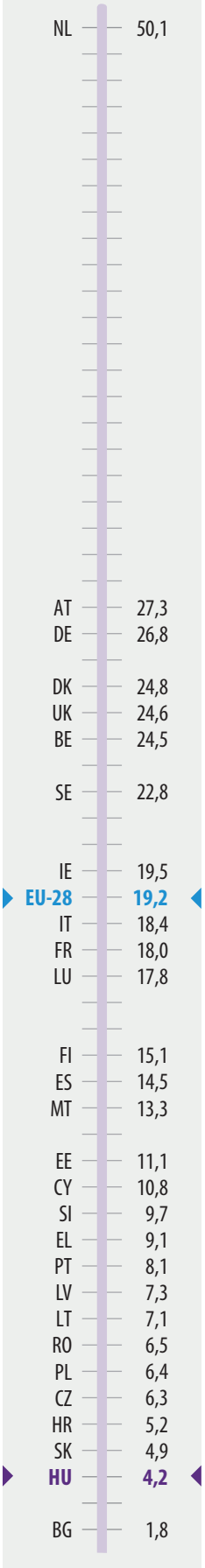
Relevancia Amennyiben az atipikus foglalkoztatási formák – a munkahelyteremtés és megfelelő munkakörülmények biztosítása mellett – az adott ország gazdaságszerkezeti sajátosságaihoz megfelelően igazodnak, elősegíthetik a foglalkoztatottság és a versenyképesség együttes növelését, ezért több uniós kezdeményezés támogatja ezek elterjedését. A foglalkoztatottság növelését a fenntartható fejlődés egyik fontos társadalmi alapkövének tartják.

Elemzés Az atipikus foglalkoztatás Magyarországon legelterjedtebb formája az önfoglalkoztatás. A nem alkalmazottként foglalkoztatottak rugalmasabban kapcsolódnak a munkaerőpiachoz, ezért státuszuk bizonytalanabb, mint a kiszámíthatóbb helyzetet jelentő alkalmazotti viszony. Az egyéni vagy társas vállalkozói státusz meghatározó, de nem tudja megtörni az alkalmazotti formában történő foglalkoztatás stabil, 85% feletti arányát.

Az önfoglalkoztatók aránya az elmúlt másfél évtizedben – a 2004. évi átmeneti növekedés ellenére – folyamatosan csökkent, az ezredfordulót jellemző 15,1%-os arány 2018-ban már csak 9,9% volt. A nem alkalmazottként végzett munka – az unió valamennyi tagországához hasonlóan Magyarországon is – a férfiak körében magasabb. A férfi önfoglalkoztatók aránya a 2000. évi

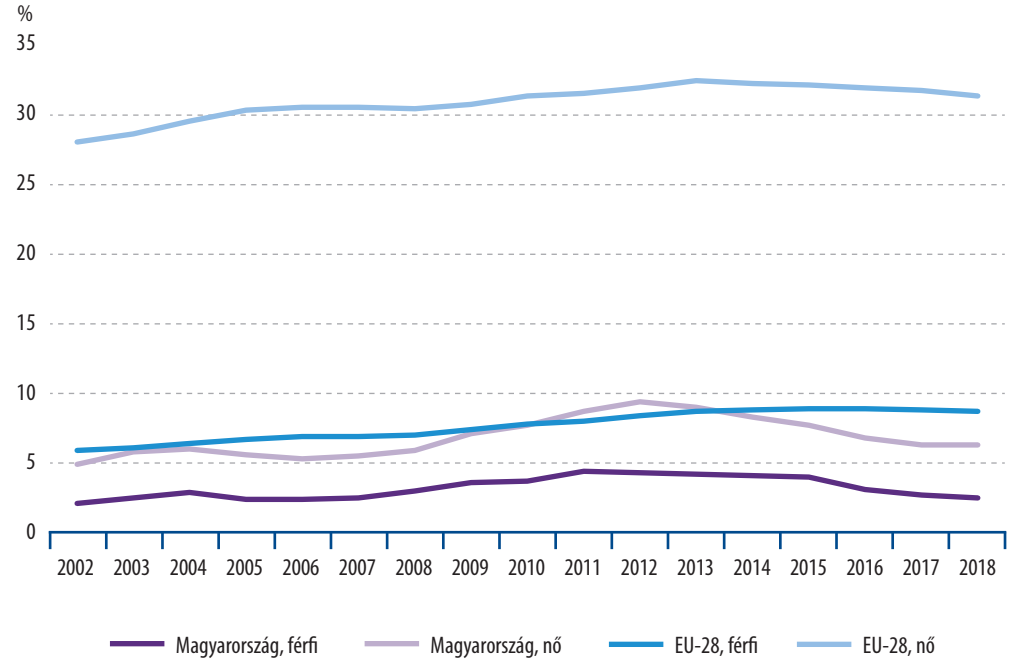
Az önfoglalkoztatók aránya a 15–64 évesek körében az Európai Unióban, 2018, %

A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a 15–64 évesek körében az Európai Unióban, 2018, *%*

2.5.2. ábra A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a 15–64 évesek körében

A részmunkaidős foglalkoztatás a válságkezelés egyik eszközeként némileg nőtt Magyarországon, azonban a növekedés csak átmenetinek bizonyult, az elmúlt években ismét csökkent ennek a foglalkoztatási formának az elterjedtsége.

18,9%-ról 2018-ra 11,8%-ra, a nőké a 10,4%-ról 7,7%-ra csökkent. Ezen belül a nemek közötti eltérés is mérséklődött, 9,0 százalékpontról 4,1 százalékpontra.

A határozott idejű foglalkoztatás a munkáltató szempontjából kevesebb kötöttséggel jár, a munkavállalók számára azonban kevésbé kívánatos foglalkoztatási mód, bár javítja a munkaerőpiac rugalmasságát. Ezt jól tükrözik a 2010. évi adatok, amikor is a válság hatására jelentősen megnövekedett a határozott idejű szerződéssel dolgozók aránya. Ebben az alkalmi munkavállalás és a közfoglalkoztatás előtérbe kerülése, valamint a munkaerőpiaci mozgások, a be- és kiáramlás dinamikusabbá válása is szerepet játszott.

Magyarországon egyre nagyobb a határozott idejű szerződéssel alkalmazottak aránya. 2000-ben 6,8% dolgozott így, majd némi növekedés után az évtized közepén, 2004–2006 között az ezredfordulós szintre csökkent az arányuk. 2007 óta ismét emelkedett, 2015-ben az alkalmazottak 11,4%-a rendelkezett határozott idejű szerződéssel, 2018-ra pedig a válság előtti szintre, 4,1 százalékponttal, 7,3%-ra csökkent. A folyamatos növekedésben a közfoglalkoztatás minden korábbinál magasabb mértékű bővítésének is szerepe volt. Míg 2012-ben a határozott idejű szerződéssel alkalmazottak 22%-a dolgozott közfoglalkoztatottként, addig ez 2018-ban 47%-ra emelkedett. A tendencia mindkét nem esetében hasonlóan alakult. A határozott idejű szerződéssel alkalmazottak aránya 2015-ig a férfiak körében általában 1-2 százalékponttal magasabb volt, az elmúlt négy évben ez a tendencia megfordult, ami többek között a közfoglalkoztatásban résztvevő nők arányának a növekedésével magyarázható.

A munkaidő rugalmassá tétele – részben a munkaidő újrafelosztásával és rövidebbé válásával –, a munkanélküliség kezelésének hatékony eszköze lehet. A részmunkaidős foglalkoztatás aránya Magyarországon nagyon alacsony. Ennek egyik oka az, hogy a munkáltatók a teljes munkaidőben történő foglalkoztatást részesítik előnyben, a másik, hogy a megélhetési költségek gyakran magasabbak, mint a részmunkaidőben elérhető bér. Ezért sok munkavállaló számára megélhetési kényszer a teljes munkaidős munkavállalás. 2000 és 2007 között a részmunka-

időben foglalkoztatottak aránya alig változott, jellemzően 4% alatt maradt. 2008-tól a globális gazdasági válságra adott munkaerőpiaci válaszok közül az egyik az volt, hogy a teljes munkaidős szerződések egy részét részmunkaidőssé módosították azok a vállalkozások, amelyek átmeneti piaci nehézségekkel küzdöttek. Részben ennek következtében kezdett emelkedni a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya, ami 2011-ben 6% fölé emelkedett. Bár számuk ezt követően nem emelkedett tovább, a foglalkoztatottak számának 2012-ben kezdődő folyamatos növekedésének következményeként arányuk 2018-ban 4,2%-ra csökkent.

A nők közül közel kétszer annyian választják a részmunkaidős foglalkoztatást, mivel számukra a gyermekgondozási teendők, illetve egyéb családi kötöttségek mellett gyakran csak az ilyen típusú munkavállalás jelenthet lehetőséget a jövedelemszerzésre, karrierépítésre. 2008-ig, a válság kitöréséig a nők körében a részmunkaidősök aránya 6% alatt maradt, 2009-ben 7%, 2012-ben 9% fölé emelkedett, 2018-ra 6,3%-ra mérséklődött.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió valamennyi tagországában az alkalmazotti státusz tekinthető tipikus foglalkozási viszonynak. Az atipikus formához sorolandó önfoglalkoztatók aránya ugyanis 2018-ban az EU-28 átlagában 14,4% volt, és az országok többségében is a 10–16% közötti sávba esett. Az Európai Unióban a legelterjedtebb atipikus munkavégzési forma a részmunkaidős foglalkoztatás. Ennek megfelelően 2018-ban minden ötödik munkavállaló nyilatkozott úgy, hogy munkáját részmunkaidősnek tekinti. Magyarországon arányuk 4,2%. Míg az önfoglalkoztatás a férfiakra, addig a részmunkaidős foglalkoztatás a nőkre jellemzőbb az összes tagországban. Az EU-28-ban száz munkavállaló közül a nők körében 31,3 a férfiak körében 8,7 tekinti munkáját részmunkaidősnek. Az unión belül a legkevésbé elterjedt atipikus foglalkoztatási forma a határozott idejű munkaszerződéssel történő alkalmazás. Az EU-28-ban az alkalmazottak mindössze 14%-át alkalmazzák előre meghatározott – hosszabb-rövidebb – időre szóló szerződéssel, legnagyobb arányban Spanyolországban (26,9%), a legkevésbé Romániában (1,1%).

Stadat-táblák

2.1.9. A foglalkoztatottak száma a foglalkoztatás jellege szerint, nemenként

2.1.11. Foglalkoztatottak száma rész- vagy teljes munkaidős foglalkozásuk szerint, nemenként

2.1.12. Alkalmazottak száma munkaszerződésük időtartama szerint nemenként

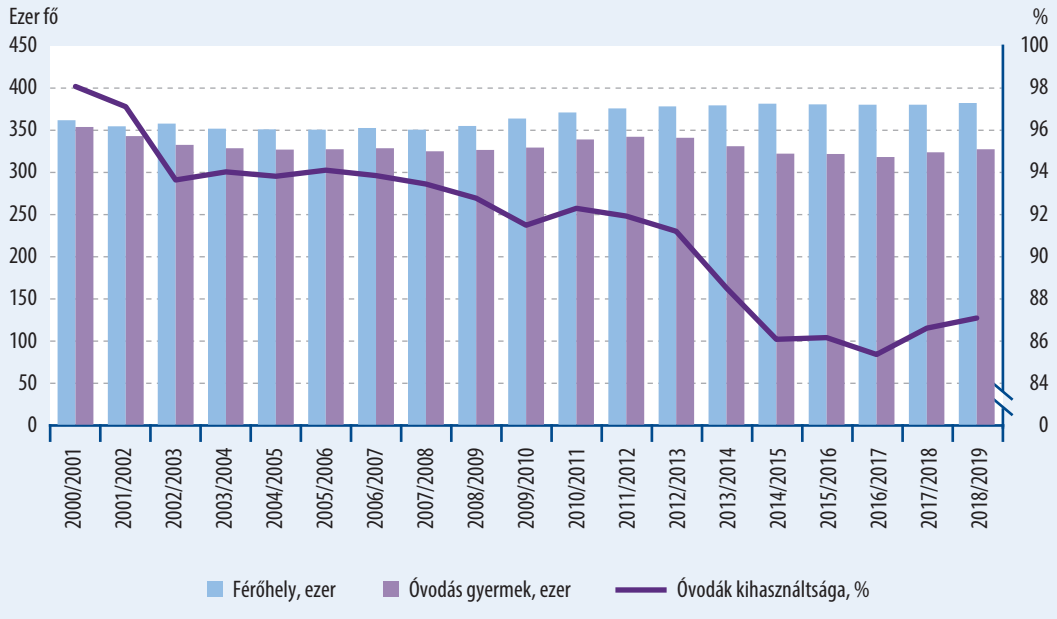
FR, UK, IE 100,0
BE 98,7
DK 98,0
NL 97,6
ES 97,4
LU 96,6
MT 96,5
DE 96,4
SE, LV 96,3
HU, AT 95,6
EU-28 95,4
IT 95,1
PT 94,2
EE 92,9
SI 92,1
CZ, CY 92,0
PL, LT 91,9
RO 89,6
FI 87,8
BG 83,9
HR 82,8
EL 81,5
SK 78,2

Gyermekek óvodai és bölcsődei elhelyezési lehetősége

2000 óta

2017 óta

2.6.1. ábra Óvodai kihasználtság

Forrás: Emberi Erőforrások Minisztériuma.

! *A 2018/19-es tanévben az óvodák kihasználtsága 86% volt.*

Definíció A bölcsődei kihasználtság százalékos mutató, a beíratott gyermekek és a működő bölcsődei – ideértve a családi, a munkahelyi és a mini bölcsődei – férőhelyek számának hányadosával határozható meg. Az óvodai kihasználtság az óvodába felvett és az adatfelvétel eszmei időpontjában az óvoda nyilvántartásában szereplő gyermekek és a működő óvodák férőhelyének aránya.

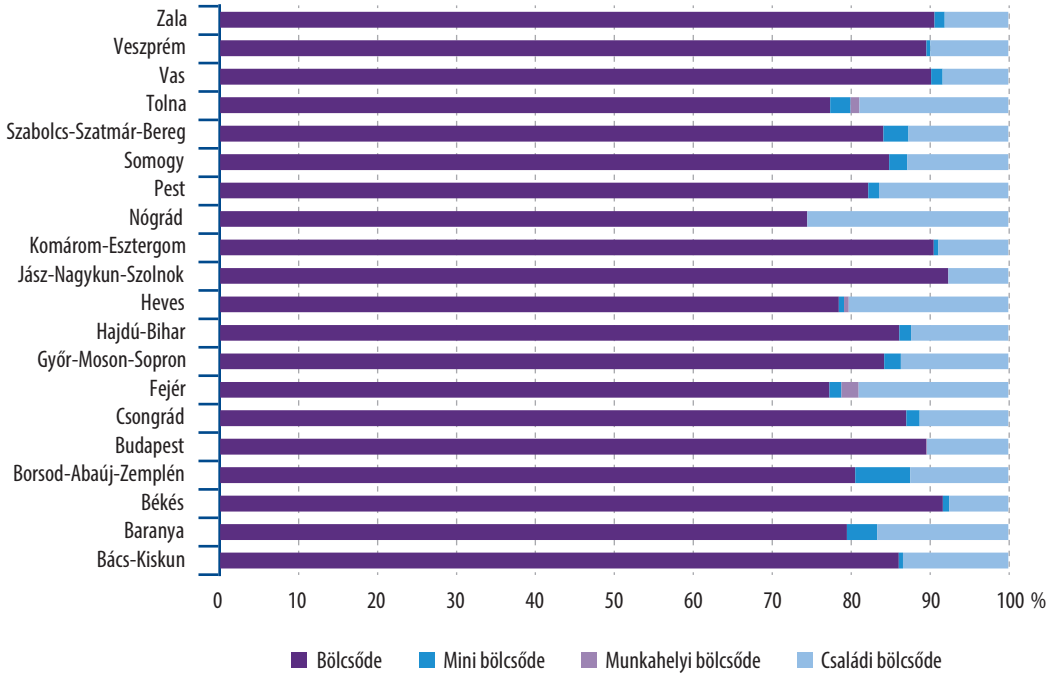
Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a gyermekek leszakadásának visszaszorítása érdekében fontos, hogy a 3 éven aluli gyermekek és a szüleik számára biztosított legyen a hozzáférés az egészségügyi, a gondozási, a korai fejlesztési és a szociális szolgáltatásokhoz. Ehhez szükséges a helyben elérhető szolgáltatások összehangolása. A későbbi sikeres iskolai karrier megalapozásához és a lemorzsolódás elkerüléséhez fontos a gyermekek 3 éves kortól történő óvodáztatása, majd a minőségi, integrált oktatás elérhetőségének biztosítása.

Részvétel a kisgyermekkori nevelésben, a 4 évesnél idősebb, de még iskolakezdési kor alatti gyermekek %-ában, 2017

A még nem iskolaköteles gyermekek napközbeni elhelyezési lehetősége elősegíti a szülők munkába állását is. A fiatal anyák és apák munkavállalási lehetősége hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekvállalás egyfelől kisebb jövedelemkieséssel járjon a családok számára, másfelől pedig ahhoz, hogy a szülők szakmai tudásában megtestesülő humántőke hasznosuljon.

Elemzés 3 éves korig a kisgyermekek – családon kívüli – napközbeni ellátásának fő formája a bölcsőde, majd az iskolakezdésig az óvoda. A bölcsődei ellátórendszer – amely alapvetően a 3 évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátására szakosodott intézményi vagy szolgáltatási forma – 2017. január 1-jétől alapvetően átalakult. Az ellátást már a 10 ezer főnél nem népesebb településeken is könnyebb megszervezni. Ennek elősegítésére kisebb létszámú keretek közt, a bölcsődén túlmenően a családi bölcsődét, a munkahelyi bölcsődét és a mini bölcsődét nevesíti a jogszabály. A szabályozás módosításának következtében a témában a korábbi évekre rendelkezésre álló adatokkal való összehasonlítás korlátozott, de a

2.6.2. ábra A különböző bölcsődei ellátási típusok férőhelyeinek megoszlása, megyénként, 2018

! ***Az intézményi kínálat átszervezésével a különböző bölcsődei ellátási formák elterjedése eltérő képet mutat. A jogszabályi módosítás utáni második évben a 3 évesnél fiatalabb gyermekek 25%-a még mindig olyan településen élt, ahol helyben nem volt biztosított a gyermekek napközbeni ellátásának egyik formája sem.***

2018. május 31-én rendelkezésre álló adatokra vonatkoztatva elmondható, hogy az új ellátási formák közül a legtöbb intézmény, az ellátó helyek 86%-a a bölcsődei ellátások köréből került ki, míg a férőhelyek 12%-a családi bölcsődei ellátási formában működött. Az országosan elérhetővé vált 47 169 férőhelyen 44 577 gyermeket gondoztak, ami az intézmények 95%-os kihasználtságát jelenti.

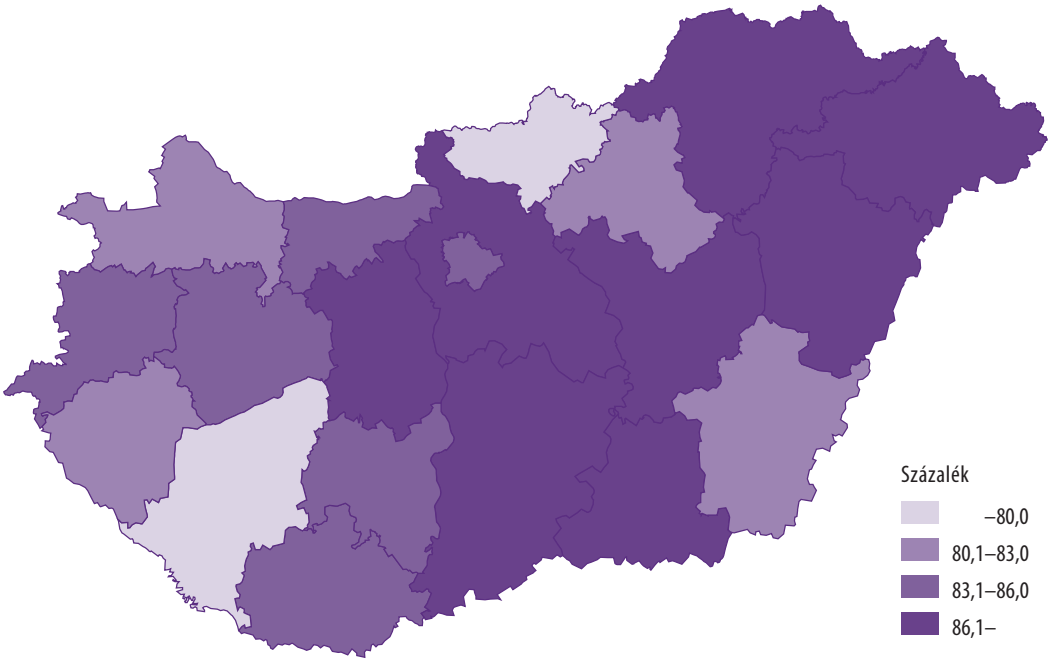
A 3–5 éves gyermekek 92%-a vett részt az óvodai nevelésben 2018-ban. Az óvodás gyermekek száma 2000-ről 2018-ra 7,5%-kal csökkent, a 3 évesek kötelező óvodáztatásának bevezetésével azonban az elmúlt években stagnál – 2017-ről 2018-ra kismértékben nőtt – a beiratkozott gyermekek száma. Ez idő alatt az óvodai férőhelyek száma 5,7%-kal nőtt, 2015 óta lényegében változatlan. Az óvodás gyermeklétszám csökkenésének és a férőhelyek bővítésének hatására jelentősen csökkent az óvodák kapacitáskihasználtsága, a 2000. évi 98%-ról 2018-ra 86%-ra.

A különböző bölcsődei ellátási formákban létrehozott férőhelyek arányának alakulását megyénként meghatározza az adott megye települési szerkezete. Elsősorban a nagyobb lélekszámú településekkel rendelkező részeken jellemző az, hogy a bölcsődei férőhelyek elviszik a gondozásra rendelkezésre álló kapacitások jelentős részét, így az alföldi megyékben, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok megyében, de Vas és Komárom-Esztergom megyékben is. Ahol további igény jelentkezik, ott családi vagy mini bölcsődékkel növelhetik a kapacitást, de a kisebb lélekszámú településekkel rendelkező megyékben is jellemző a kisebb létszámú intézmények megszervezése, így Heves és Nógrád megyékben 20%-ot meghaladó ezen intézmények aránya. A munkahelyi bölcsődék megszervezése is megkezdődött, legmagasabb arányban Fejér megyében, de a fővárosban, Heves és Tolna megyékben is várták már 2018-ban a munkáltatók által működtetett bölcsődékben a legkisebbeket arra az időre, amíg szüleik dolgoztak.

Csongrád megyében továbbra is 100% feletti a bölcsődei férőhely-kihasználtság. Budapesten már közel minden harmadik 3 éven aluli gyermek napközbeni ellátásban részesül. A fővárosban és Csongrád megyében az igénybevevők aránya és a kihasználtság azt jelzi, hogy további férőhelybővítést is igényelnének a megye lakosai.

Az óvodákban 2018-ban a legnagyobb telítettség (90% feletti) Jász-Nagykun-Szolnok me-

2.6.3. ábra Az óvodák kihasználtsága megyénként, 2018

Forrás: Emberi Erőforrások Minisztériuma.

! *Az óvodai férőhelyek kihasználtsága Jász-Nagykun-Szolnok megyében a legmagasabb.*

gyében figyelhető meg. Ezzel szemben Somogy és Nógrád megye óvodáinak kihasználtsága 80% alatti. A sorrend kicsit változott, de a megyék közötti különbségek mértéke alig csökkent, a kapacitáskihasználtságban a legjobb és a legrosszabb megye között 11,5 százalékpontos az eltérés.

Nemzetközi kitekintés Magyarországon 2017-ben a 3 évesnél fiatalabb gyermekek 15,7%-a járt gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézménybe. Az ellátás igénybevételét számottevően befolyásolja az a tény, hogy a kisgyermekek gondozását hagyományosan a család végzi, az anyák évekig otthon maradnak gyermekeikkel. A későbbi oktatás sikerességének, a kulcskompetenciák elsajátításának az alapja – különösen a hátrányos helyzetűek esetében – a kisgyermekkori nevelésben való részvétel. 2017-ben hazánkban a 4 évesnél idősebbek 96%-a járt óvodába, családi napközibe. Az Európai Unióban a 4 évesnél idősebb, de még iskolakezdési kor alatti gyermekek 95%-a vett részt oktatásban, nevelésben, ezen belül Franciaországban, az Egyesült Királyságban és Írországban minden 4 évnél idősebb kisgyermek intézményes nevelésben, oktatásban részesült. Ezzel szemben Szlovákiában (78,2%) és Görögországban (81,5%) a legalacsonyabb a kora gyerekkori nevelésben részt vevők aránya.

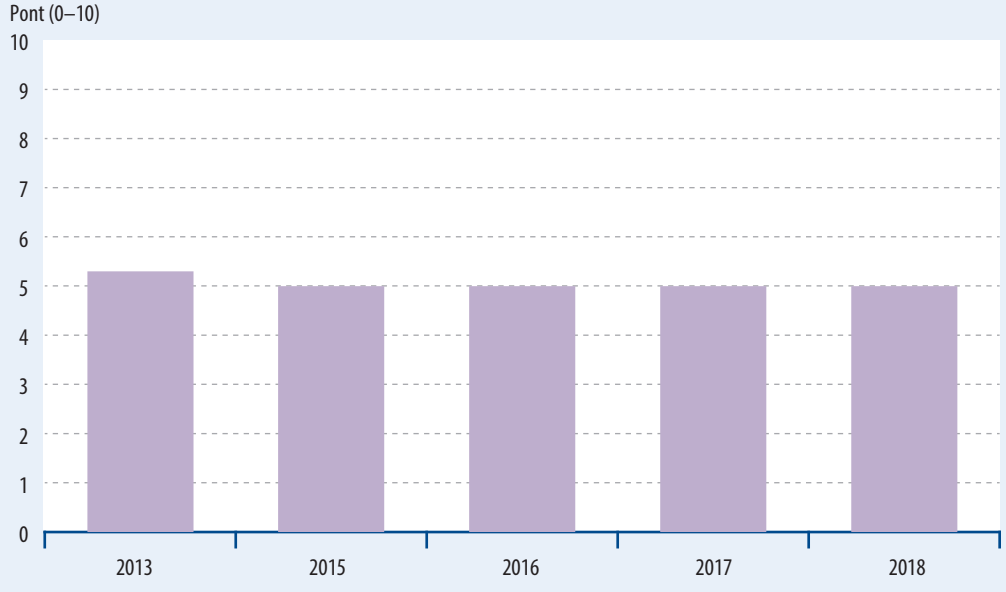
Stadat-táblák
2.5.5.2. Gyermekek napközbeni ellátása
2.6.4. Óvodai nevelés

Általános bizalom

2013 óta

2017 óta

2.7.1. ábra **Bizalom az emberekben**

! *Az emberek közötti bizalom szintje tízes skálán mérve közepes mértékű, 2013-ról 2015-re valamelyest romlott a mutató értéke, azóta viszont állandónak mondható.*

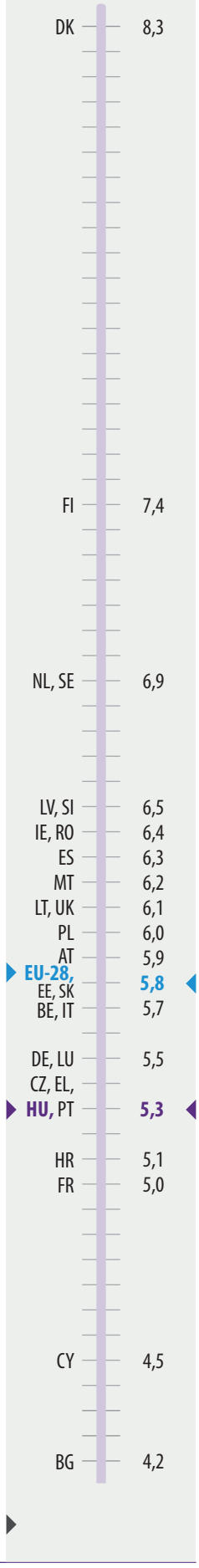
Definíció Az általános bizalom szintje a lakosságra vonatkozóan azt mutatja meg, hogy az emberek mennyire bíznak egymásban. A mutató lakossági adatfelvételből származik, aminek keretében a válaszadó azt értékelte egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, hogy ő személy szerint mit gondol, mennyire lehet megbízni az emberekben. A 0 jelentése, hogy „egyáltalán nem lehet megbízni", a 10 jelentése, hogy „teljes mértékben meg lehet bízni".

Relevancia A pozitív jövőkép magában foglalja azt a képességet és szubjektív biztonságérzetet, hogy a válaszadó bízik abban, hogy a változó körülmények között képes lesz megfelelő erőforrásokat mobilizálni felmerülő problémái megoldására, és adott esetben nem csupán saját erőforrásaira számíthat, hanem külső segítségben (pl. kölcsönös szívességek rendszerében) is bízhat. Az emberek közötti pozitív együttműködés és bizalom az ún. társadalmi tőke részét képezi, ami a társadalmi újratermelésben, ezen belül a jóllét jövőbeli alakulásában fontos szerepet játszik.

Elemzés Az emberekbe vetett bizalom szintjét 2013-tól kezdve mérik, 2015 óta minden évben. Míg 2013-ban egy 0-tól 10-ig terjedő skálán az átlagérték 5,3 volt, addig az utóbbi négy évben stagnáló eredmény tapasztalható 5-ös átlagponttal. A korábbi, kismintás ESS (*European Social Survey*) adatfelvételek eredményeit megerősítik a KSH által gyűjtött hivatalos statisztikai adatok, miszerint hazánkban az emberek közötti bizalom szintje közepes mértékű.

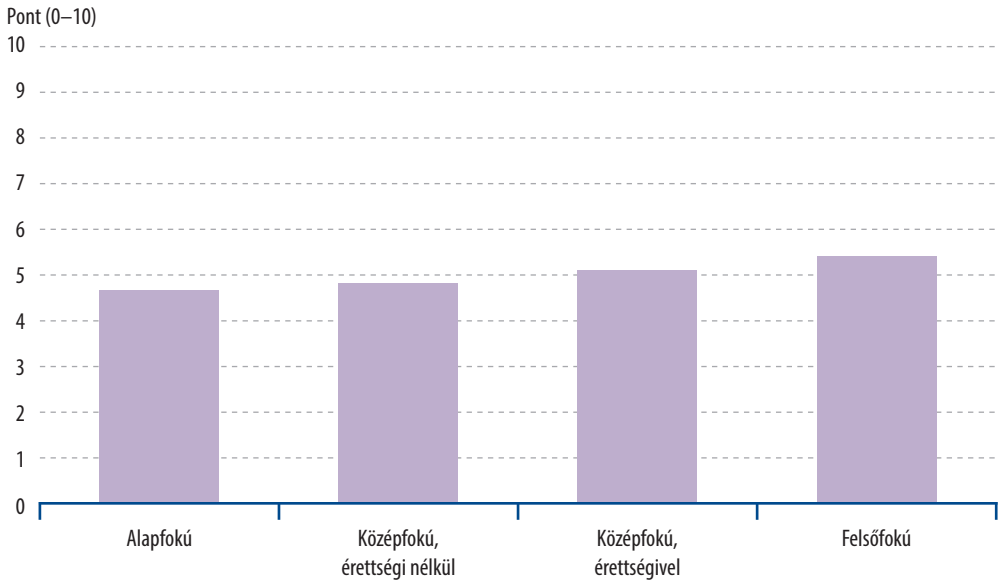
Az emberekbe vetett általános bizalom mértékének az életkor függvényében történő vizsgálati eredménye hasonló a más közérzeti változóknál tapasztalttal. A fiatalokra jellemző a legmagasabb bizalmi szint (5,5), az életkor előrehaladtával viszont csökken az átlagérték, a 45 éves és annál idősebbek körétől stagnálás figyelhető meg egészen a 65–74 éves korosztályig (4,9). A 75 éves és idősebbek bíznak a legkevésbé embertársaikban (4,8).

Az iskolai végzettség növekedésével fokozatosan nő az egymásba vetett bizalom mértéke is. Míg legkevésbé az alapfokú végzettségűek bíznak

Bizalom az emberekben az Európai Unióban, 2013, *pont (0–10)*

2.7.2. ábra Bizalom az emberekben iskolai végzettség szerint, 2018

Az embertársainkba vetett bizalom az iskolai végzettség növekedésével tendenciaszerűen emelkedik.

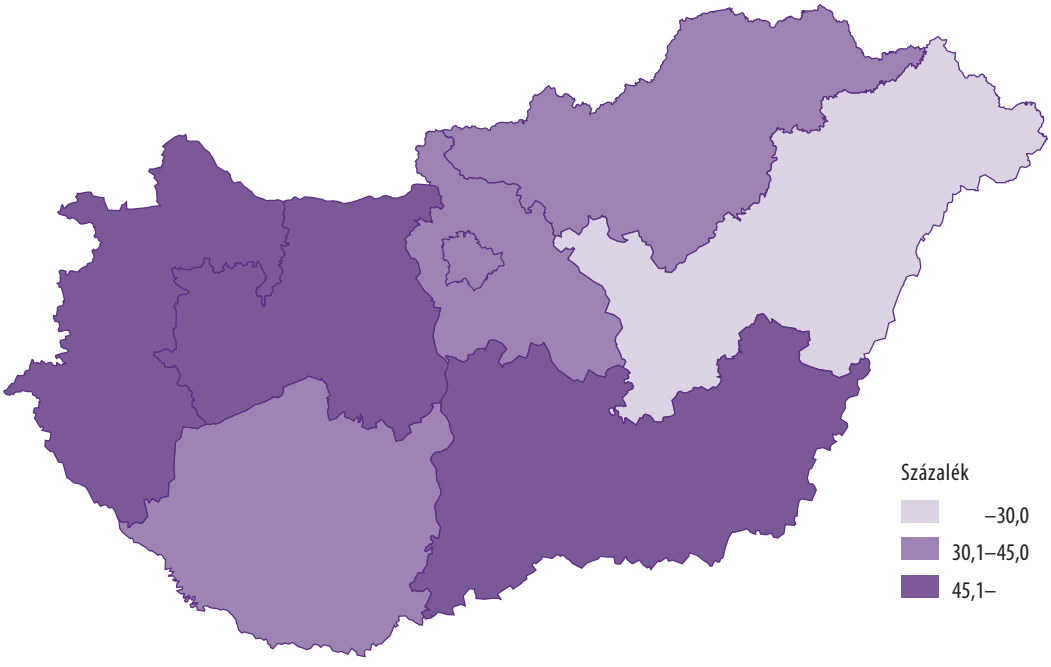
embertársaikban (4,7), addig a felsőfokú végzettségűek 5,4-re értékelték a bizalmuk szintjét. Különbség figyelhető meg a középfokú végzettségűek között is: azok, akik nem rendelkeznek érettségivel, kisebbre értékelték az embertársaikba vetett bizalmat (4,9), mint az érettségizettek (5,1).

Az emberekbe vetett bizalom területi különbségei közül szembetűnő, hogy a nagyvárosokban nagyobb bizalom jellemzi az ott élőket. Budapesten 2018-ban 4,9 volt a bizalmi index, jelentős csökkenést mutat a korábbi évekhez képest. A legmagasabb bizalmi szint a megyei jogú városokban, valamint a községben élők körében figyelhető meg (5,2). Legkevésbé a kisebb városokban élők bíznak embertásaikban (4,8). A tendencia megegyezik a korábbi években tapasztaltakkal.

Országosan 42%-os azok aránya, akik 6 és 10 közötti pontszámmal értékelték bizalmuk szintjét. Régiók szerint jelentős különbségek figyelhetők meg arra vonatkozóan, hogy az emberek mennyire bíznak egymásban. A korábbi évekhez képest meglepő eredmények figyelhetők meg a 2018-as adatokat vizsgálva: a legmagasabb bizalmi szint a nyugat-dunántúli régióban élők körében fordult elő, 49,6%-uk 6 és 10 közötti pontszámot választott. Ezzel szemben az előző évben Pest megyében volt a legmagasabb az arány (70% körüli). Átlag feletti módon bíznak embertársaikban Közép-Dunántúlon (48,2), Dél-Alföldön (46,9%), valamint Dél-Dunántúlon (43,0%). A legalacsonyabb bizalom az észak-alföldi régióban élőknél fordult elő, körükben 30% adott 6 és 10 közötti skálaértéket.

Nemzetközi kitekintés A 2013-as, nemzetközi összehasonlításra lehetőséget adó felmérés eredményei szerint a magyar 16 éves és annál idősebb lakosság bizalmi szintje magasabb volt, mint 2018-ban. Ez az érték elmaradt az Európai Unió egészére jellemző középértéktől (5,8 pont). Az egymásba vetett bizalom legerősebben a skandináv országokban van jelen, közülük is Dánia esetében mutatkozott kiugróan magasnak ez az érték. A bizalom mértéke Bulgáriában a legkisebb, ahol átlagosan 4,2 pont volt a bizalmi index. A sereghajtók közé tartoznak e tekintetben Franciaország, Görögország, Ciprus, Portugália. A szomszédaink közül Horvátországban mértek alacsonyabb bizalmi szintet, mint hazánkban, míg Csehországban megegyezik az átlagérték a magyar lakosság eredményeivel.

2.7.3. ábra **Bizalom az emberekben, régiónként, 2018** (A 6 és 10 közötti bizalmi szint aránya a lakosságon belül)

! *A bizalmi szintet 6–10 közötti értékkel jellemzők aránya Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb (50%), és Észak-Alföldön a legalacsonyabb (30%).*

Stadat-táblák
2.2.4. Szubjektív jóllét
2.2.4.5. Bizalom

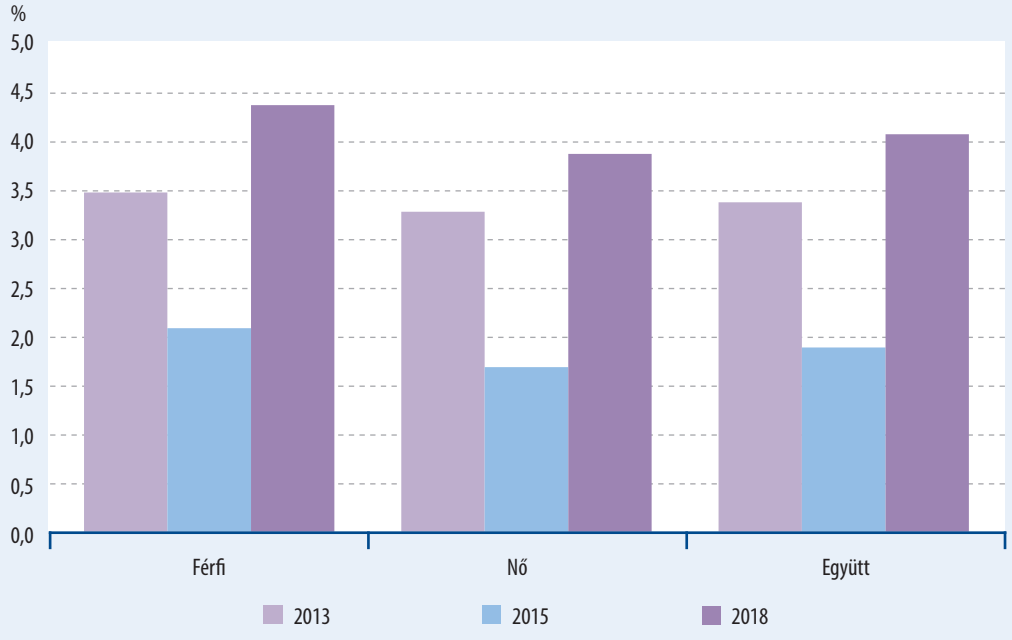
SK 98,6
FI 97,5
DK 97,2
SI, SE 97,1
HU 97,0
AT, IE 96,9
CZ 96,8
MT 96,5
LT, PL 96,4
DE 96,1
ES 95,8
EE 95,5
UK 94,4
BG 94,1
CY, RO 93,7
NL 93,4
EU-28 93,3
FR 92,3
BE 91,8
LV 89,3
PT 87,7
HR 87,6
EL 86,6
IT 85,6
LU 84,7

Személyes kapcsolati háló

2013 óta

2015 óta

2.8.1. ábra **Azok aránya, akiknek nincs kivel megbeszélniük személyes dolgaikat, nem szerint**

2018-ra megemelkedett azok aránya, akiknek nincs kivel megbeszélniük személyes dolgaikat.

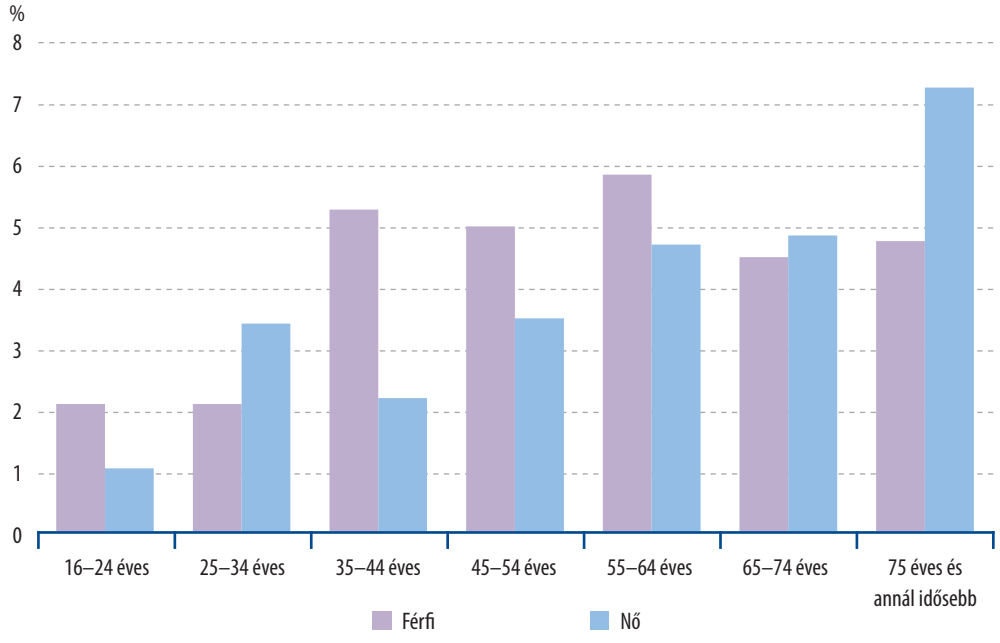
Definíció A mutató a 16 éves és annál idősebb lakosságon belül azok arányát mutatja, akiknek van olyan ismerőse, rokona, akivel meg tudja beszélni személyes dolgait. Az egyén személyes kapcsolataira, társas kapcsolatrendszerére, annak megtartó erejére vonatkozik az indikátor.

Relevancia A magány, a mindennapi események verbális feldolgozásának hiánya, a fontosabb döntési szituációkban, vagy éppen nehezebb élethelyzetekben való támogató társas közeg hiánya nem csupán az egyén személyes életminőségére van negatív hatással. Ha a társas kapcsolatok megtartó ereje nem funkcionál megfelelően, a társadalom egészének kötőszövete is gyengül.

Elemzés 2013-ban Magyarországon a 16 éves és annál idősebb népesség 3,4%-a nyilatkozott úgy, hogy nem tudja senkivel megbeszélni a személyes dolgait. A 2015-ös adatok szerint ez az arány 1,9%-ra csökkent. 2018-ban romlott a tendencia, ugyanis ebben az évben a lakosság 4,1%-a nyilatkozott úgy, hogy nincs kivel megbeszélnie személyes dolgait.

Azok aránya az Európai Unióban, akiknek van kitől segítséget kérniük szükség esetén, 2013, *%*

2.8.2. ábra Azok aránya, akiknek nincs kivel megbeszélniük személyes dolgaikat, életkor és nem szerint, 2018

A 55 és 64 év közötti férfiak és a 75 éves és annál idősebb nők esetén a legmagasabb a kockázata annak, hogy nincs olyan társuk, rokonuk, barátjuk, akikkel meg tudnák beszélni személyes dolgaikat.

A férfiaknál 4,4, a nőknél 3,9% azok aránya, akiknél magány, elszigeteltség, a személyes kapcsolatok hiánya kimutatható. A férfiak esetén a 55–64 éveseknél, míg a nőknél az idősebb korosztályoknál magas annak a kockázata, hogy nem tudják senkivel sem megbeszélni életük eseményeit. A nemek közötti különbségek tekintetében fordulópontnak tekinthető a 75 éves és annál idősebb kor, körükben ugyanis a nők nagyobb arányban mondták, hogy nincs kivel megbeszélni személyes dolgaikat, míg az összes többi korosztályban a férfiak körében volt magasabb az arány. Legkevésbé a házasságban, házastársukkal együtt élőket érinti a személyes kapcsolatok hiánya, míg leginkább az olyan házasokat, akik házastársuktól külön élnek. A gazdaságilag aktívaknál kisebb azok aránya, akik nem tudják senkivel megbeszélni a személyes dolgaikat. Az inaktívak egyes csoportjainál, különösen a munkanélküliek, az egészségügyi okból munkaképtelenek, valamint a nyugdíjasok esetében magas azok aránya, akik nem rendelkeznek megfelelő személyes kapcsolatokkal. Az egyén iskolai végzettsége szerint kimutathatók különbségek, markáns eltérés a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők esetén mutatkozik. Ebben a szegmensben magasabb azoknak az aránya (6,1%), akik nem rendelkeznek olyan személyes kapcsolattal, amely segítséget adna a mindennapi élet eseményeinek feldolgozásában.

Nemzetközi kitekintés A nemzetközi összehasonlításhoz egy másik mutató 2013-ban mért értékei állnak rendelkezésre: az egyénnek szükség esetén van-e kitől segítséget kérnie. A tagállamok sorrendjében hazánk az ötödik legjobb helyen áll a mutató tekintetében, a lakosság csupán 3%-a nem érzi azt a szociális biztonságot, hogy szükség esetén lenne kire számítani. Az Európai Unión belüli különbségek alapján megfigyelhető, hogy a skandináv országokban és Szlovákiában a legmagasabb azok aránya, akik biztosak a környezetük segítségnyújtásában, míg a déli, mediterrán tagállamok és Luxemburg állnak a rangsor végén.

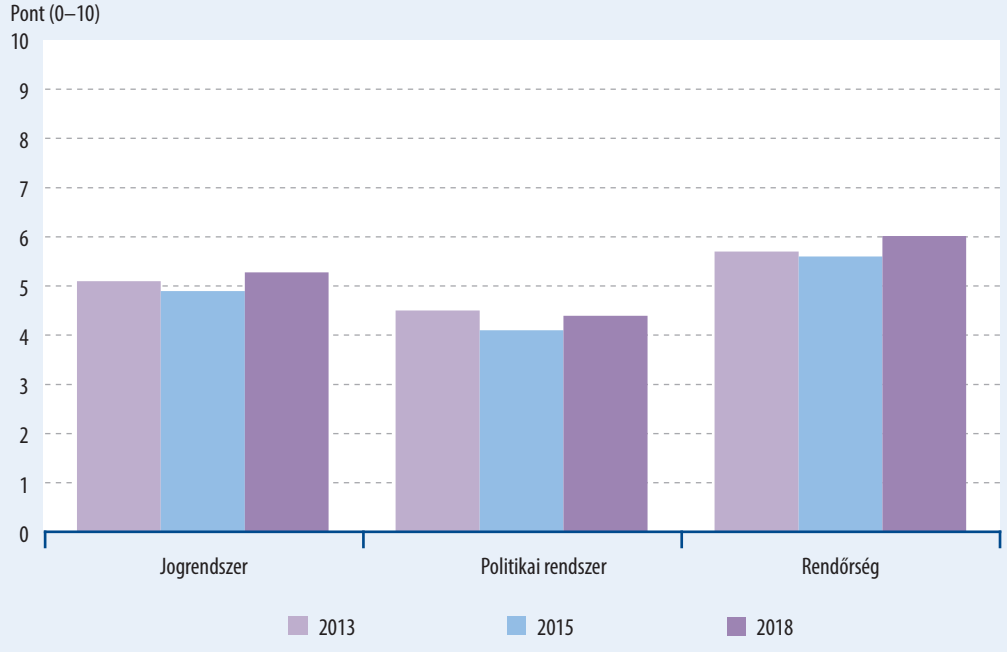
Stadat-táblák
2.2.4. Szubjektív jóllét
2.2.4.4. Társas kapcsolatok

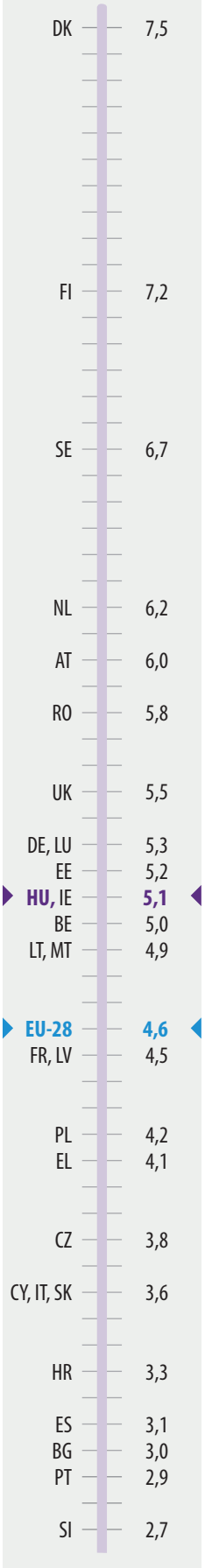
A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma

2013 óta

2015 óta

2.9.1. ábra **A jogrendszerbe, a politikai rendszerbe és a rendőrségbe vetett lakossági bizalom átlagértéke**

A jogrendszerbe vetett bizalom az Európai Unióban, 2013, *pont (0–10)*

! ***A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma – csakúgy, mint a politikai rendszerbe vagy a rendőrségbe vetett bizalomé – nőtt 2013-hoz és 2015-höz képest.***

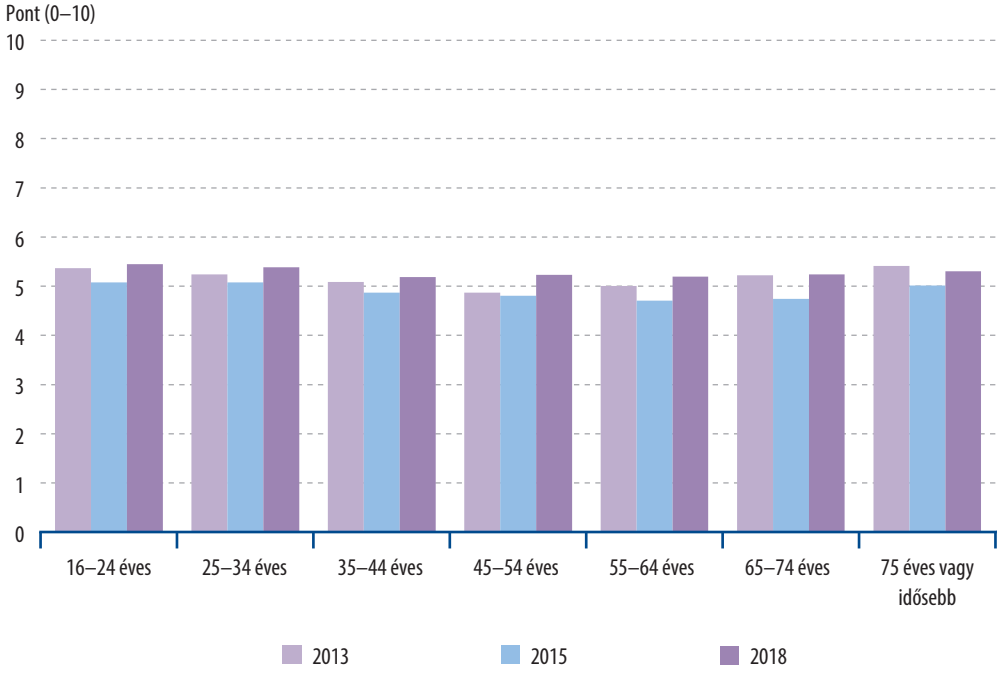
Definíció A mutató a lakosságra vonatkozóan azt mutatja meg, hogy az emberek mennyire bíznak a jogrendszerben, mint egy kiemelt nemzeti intézményben. A vizsgált változó lakossági adatfelvételből származik, ennek keretében a válaszadó azt értékelte válaszával egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, hogy ő személy szerint mennyire bízik a jogrendszerben. A 0 „egyáltalán nem bízom”, míg a 10 „teljes mértékben megbízom” válasznak felelt meg.

Relevancia A nemzeti intézményekbe, azon belül a jogrendszerbe vetett bizalom is a lakosság részéről egyfajta visszajelzés az állam által működtetett, közérdeket szolgáló szegmensekről. A fenntartható fejlődés társadalmi vonatkozásában kiemelt szerepet kapnak ezek az intézmények az ország hosszú távú jövőjének formálásában. A társadalom közérzetét illetően is hangsúlyos, hogy az emberek bíznak-e a jogrendszerben, a politikai rendszerben, a rendőrségben. Ezek a kérdések érintik a különféle szinteken értelmezett lakossági biztonságérzet mértékét is.

Elemzés A jogrendszerbe vetett bizalom átlagértéke 2013-ban 5,1 pont volt, a 2015-ös felmérés eredményei szerint ez a mutatószám 4,9-re csökkent, míg 2018-ban 6,0 pontra nőtt. A jogrendszerbe vetett lakossági bizalom erősebb hazánkban, mint a politikai rendszer iránti bizalomérzet.

A három vizsgált nemzeti intézmény iránti attitűd közül kimagasló az emberek rendőrségbe vetett bizalma. Míg korábban a válaszadó életkora szerint jelentős különbségek mutatkoztak, addig 2018-ban mérséklődtek a számok a jogrendszerbe vetett bizalom átlagértékét tekintve az egyes korcsoportokban. A legmagasabb átlagérték a 16–24 éves fiatalok körében jelenik meg 5,5 ponttal, míg a legalacsonyabb a középkorosztályt érinti, 5,2-es átlagértékkel (35–64 éves korcsoport). Az ennél idősebbek – az országos átlaggal megegyező – 5,3-re értékelték bizalmukat a jogrendszer felé. A politikai rendszerbe, illetve a rendőrségbe vetett bizalmat tekintve elmondható, hogy a legidősebb korosztály fejezte ki a legnagyobb bizalmat feléjük.

2.9.2. ábra A jogrendszerbe vetett lakossági bizalom átlagértéke korcsoportok szerint

A fiatalabb korcsoportoktól az idősebbek felé haladva a mutató értéke egy darabig csökken, az idősebb korosztályokban azonban újra emelkedik.

Az iskolai végzettség és a nemzeti intézményekbe vetett bizalom között a kapcsolat lineárisnak mondható. A középfokú iskolai végzettségűek átlagértékei közelítik az országos átlagot, amelyeknél a legfeljebb alapfokú végzettségűek szegmensére jellemző értékek kissé alacsonyabbak. A jogrendszerbe vetett bizalom esetén ez az érték 5,0 pont. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők bíznak a leginkább a jogrendszerben (5,7 pont), ugyanúgy, mint a politikai rendszerben vagy a rendőrségben is. A három változó közül a politikai rendszerbe vetett bizalom esetén a legkisebb a különbség az iskolázottság szerinti csoportok között.

Településtípus szerint vizsgálva a három változó eltérő eredményeket mutat. A jogrendszerbe vetett bizalom átlagértéke a Budapesten (4,8 pont) élők esetében a legalacsonyabb. A rendőrségben is ők bíznak a legkevésbé (5,6 pont). A kisebb vidéki városokban, valamint községekben élőket tekintve mindhárom mutató átlagértéke az országos középszámmal szinte megegyezik, a legerősebb bizalmi szint a megyeszékhelyen, megyei jogú városban élők körében mutatkozik meg. Esetükben a jogrendszerbe vetett bizalom 5,4, a politikai rendszerbe vetett bizalom 4,5, míg a rendőrségbe vetett bizalom 6,1 pont.

Nemzetközi kitekintés A 2013-ban lezajlott, az Európai Unió tagállamaiban történt egységes adatfelvétel eredményei a jogrendszerbe vetett bizalom mutató értékénél igen nagy különbségeket mutatnak. A legmagasabb, 6,7–7,5 pont közötti átlagértékek három skandináv országban születtek. A legalacsonyabb bizalmi szintet Szlovéniában (2,7 pont), Portugáliában (2,9 pont) és Bulgáriában (3,0 pont) mérték. Hazánkban a jogrendszerbe vetett bizalmat jelző mutató magasabb, mint az Európai Unió egészére számított átlag (4,6 pont). Magyarországhoz hasonló átlagértékek jellemzik továbbá Észtországot, Írországot és Belgiumot.

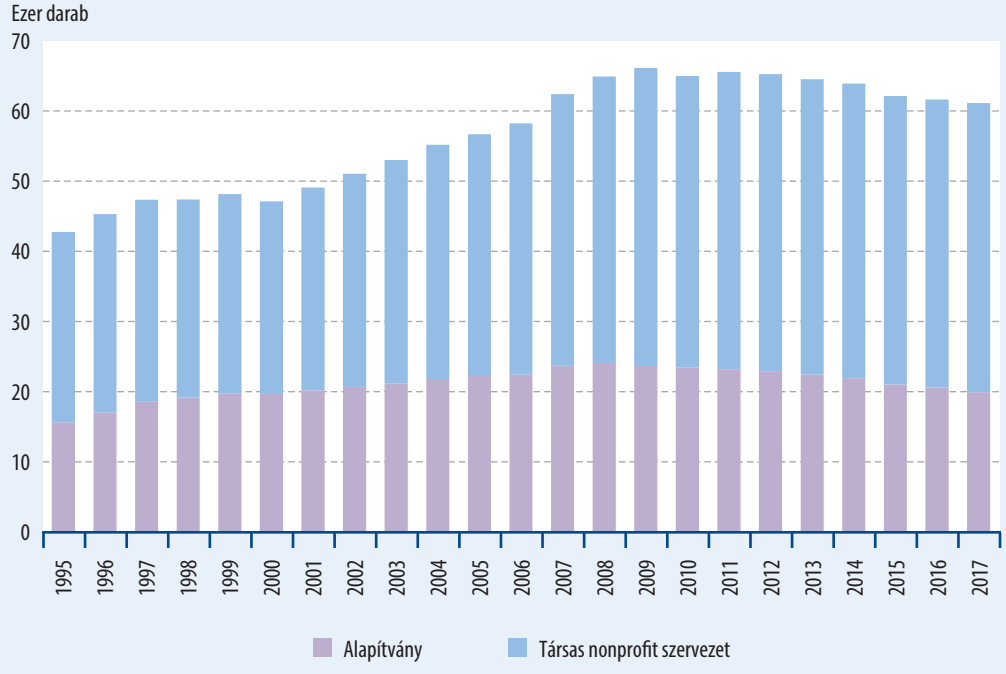
Stadat-táblák
2.2.4. Szubjektív jóllét
2.2.4.5. Bizalom

Nonprofit szervezetek

2000 óta

2016 óta

2.10.1. ábra **A nonprofit szervezetek száma**

! ***Az elmúlt két évtizedben a nonprofit szektor mind méretében, mind összetételében lényegesen megváltozott.***

Definíció Nonprofit szervezetek: alapítványok (magán-, illetve közalapítványok) és társas nonprofit szervezetek (egyesületek, egyesülések, szövetségek, szakmai, munkaadói és munkavállalói érdekképviseletek, köztestületek, nonprofit gazdasági társaságok, nonprofit intézmények).

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a fenntarthatóságot biztosító felelősségi és döntési rendszernek a szubszidiaritás elvén kell alapulnia, e rendszer egyik szereplője a civil szféra. A keretstratégia számos ajánlást tesz a civil szerveződéseknek, amelyek már működésükkel is hozzájárulnak a társadalmi összetartozás, az emberek és csoportok közötti bizalom erősítéséhez. A civil szervezetek, az egyházak és vallási közösségek egyre erősödő szerepet játszanak a leszakadó csoportok integrációjában, amely a fenntarthatóság felé való átmenet egyik kulcsterülete.

Elemzés Az 1990-es évek elején a tagsági viszonyon alapuló szervezetek abszolút dominanciája volt jellemző, az alapítványok száma elenyésző volt, napjainkban viszont már utóbbi formában működik a nonprofit szektor 33%-a. A társas nonprofit szervezetek esetében az alapítási láz körülbelül 1995-ig tartott, ezután egy stagnáló időszak, majd 2000-től újra lassú növekedés következett. 1990 és 1994 között sok magánalapítványt is létrehoztak, azonban ezek alaptőkéje meglehetősen kicsi volt. Ezt követően a szervezetszám növekedése 2000-ig – a társas nonprofit szervezetekének ütemét is meghaladóan – intenzív volt, majd a folyamat fokozatosan lelassult. A 2010 körüli években a nonprofit szektor számossága 65 ezer közelében érte el a csúcspontját, azóta – nagyrészt a de facto nem működő szervezetek bírósági felderítésének és törlésének köszönhetően – csökken. Emellett évente átlagosan 2–3 ezer szervezet „cserélődik” is. Az évek folyamán a tevékenységi szerkezet is nagymértékben megváltozott. Azoknál a szervezeteknél, amelyek a település- és gazdaságfejlesztés, a közbiztonság, az oktatás és a vallás területén tevékenykednek, dinamikus és gyors, az átlagosnál

jóval intenzívebb gyarapodás volt tapasztalható az egész időszak alatt. Emellett a szabadidős, kulturális, az egészségügyi és szociális, valamint a környezetvédelmi alszektorok mérete is több mint kétszeresére nőtt. Ezzel szemben a szakmai gazdasági érdekképviseletek, valamint a sport- és tűzoltó-egyesületek száma a vizsgált időszakban csökkent, habár utóbbi az elmúlt egy évtizedben újra növekedésnek indult.

Az alapítványi és az egyesületi szféra tevékenységi területek szerinti összetétele alapvetően eltér egymástól. Azok a területek, amelyek a nyugat-európai országokhoz képest meglehetősen fejletlenek voltak, jóval nagyobb arányt képviselnek az alapítványi szférában, mint az egyesületek között. Mindazonáltal ezeknek a jóléti szolgáltatásokat nyújtó szervezeteknek a szektoron belüli aránya viszonylag alacsony Magyarországon, ellentétben a fejlett országok civil szférájával, ahol éppen ez a legfontosabb terület. 2017-re a tevékenységi szerkezet már kiegyensúlyozottabb. Az egyesületek körében a hagyományoknak megfelelően továbbra is nagy a sport- és szabadidős tevékenységet folytató szervezetek aránya. Emellett számos társas nonprofit szervezet működik a kultúra és a művészetek területén is. Az oktatási és egészségügyi szervezetek körében az alapítványi forma dominál. A hazai nonprofit szektorban a legkisebb arányban a politikai, a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó és a jogvédelmi, illetve a többcélú adományosztó szervezetek, valamint a nonprofit szövetségek vannak jelen. A szektor teljes bevétele 1924 milliárd forint volt 2017-ben, ami a hazai GDP 5,0%-ának felelt meg. Ennek 44%-a állami támogatásból, 44%-a az alap- és gazdálkodási tevékenységből származott, 12%-a pedig a magánszemélyek és az üzleti szféra hozzájárulásának köszönhető. A nonprofit szervezetek együttesen 162 ezer főnek biztosítottak munkát, közülük 91 ezernek teljes munkaidőben. Mindez a nemzetgazdaságban foglalkoztatottak több mint 3,7%-át jelentette.

Nemzetközi kitekintés 1990-ben a magyar nonprofit szektor arányaiban is sokkal kisebb volt, mint a fejlett nyugat-európai országoké. A rendszerváltást követően azonban egyre több civil szervezet alakult meg, társadalmi és gazdasági szerepük fokozatosan megerősödött. Az egy főre vetített szervezetszám tekintetében tehát Magyarország már megközelítette az európai átlagot, azonban mind gazdasági súly, mind foglalkoztatás tekintetében még jelentős az elmaradás.

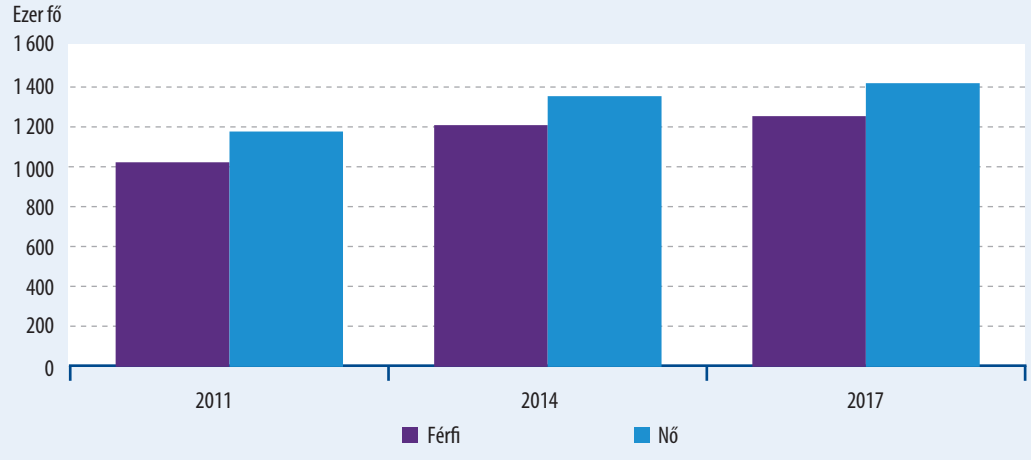
Stadat-táblák
3.2. Gazdasági és nonprofit szervezetek

Önkéntes munkát végzők

2011 óta

2014 óta

2.11.1. ábra **Az önkéntes munkát végzők száma nemek szerint**

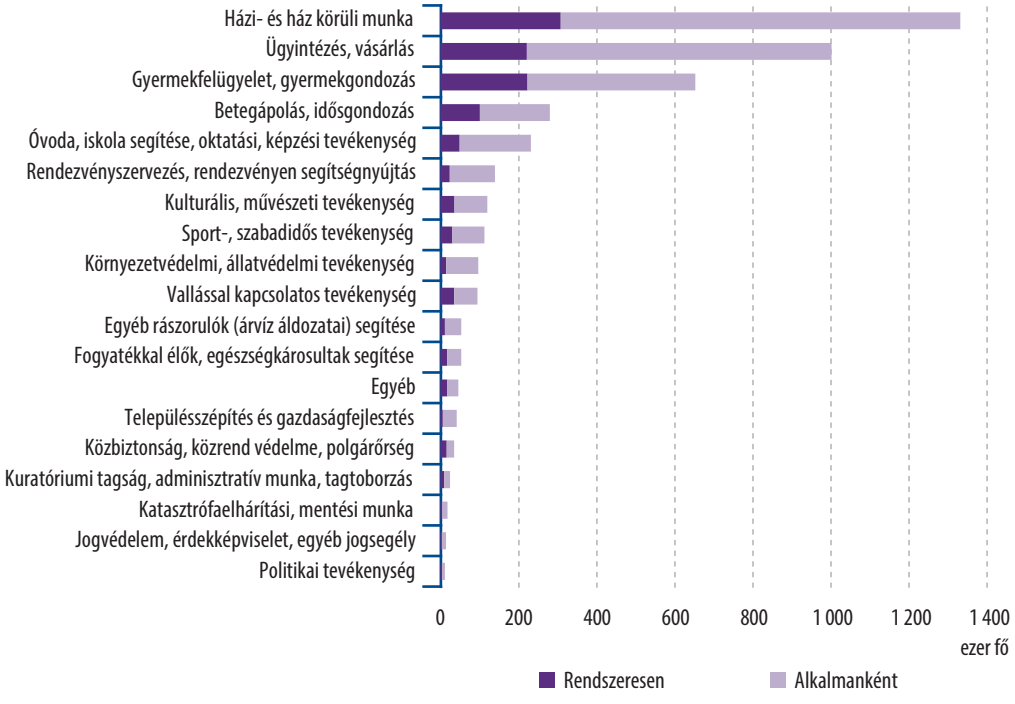
Magyarországon egyre elterjedtebb az önkéntes munka. 2011-ben a 15–74 évesek közel egyharmada nyilatkozott úgy, hogy a megelőző 12 hónap során végzett önkéntes tevékenységet, 2017-ben már 37%-uk számolt be ilyen tevékenységről.

Definíció Az ILO (*International Labour Organization* – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet) ajánlásokkal összhangban azokat a 15–74 éves személyeket tekintjük önkénteseknek, akik a) közvetlenül, vagy valamilyen szervezeten keresztül, b) önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, c) háztartásukon kívül élő személyek javára, vagy a társadalom (csoport, tágabb közösség, állatok vagy a környezet stb.) hasznára végeztek a kikérdezést megelőző 12 hónap során – rendszeresen, alkalmanként, vagy akár csak egyetlen alkalommal – valamilyen tevékenységet. A három feltételnek együttesen kell érvényesülni. A háztartáson kívül élő szülőnek, gyermeknek, rokonnak nyújtott segítség is beletartozik az önkéntes munkák körébe.

A *Nemzeti Önkéntes Stratégia, 2011–2020* a hazai önkéntesség feltérképezésére, illetve változásainak nyomon követésére a KSH – lakosság körében végzett – kutatását jelölte meg. Ennek keretében az ILO ajánlásaival összhangban kétévenként történik adatfelvétel a témakörben. A korábbiaktól eltérően az önkéntes munkához kapcsolódó információkat ezen felvétel eredményei alapján tesszük közzé.

Relevancia Az önkéntes tevékenység az egész társadalmi, gazdasági életet behálózza. A társadalmi beilleszkedés egyik eszközeként különösen fontos, hogy az egyének, a társadalom számára értékké váljon, és olyan önkéntességi kultúra valósuljon meg, amely minden korosztály számára közvetíti a társadalmi felelősségvállalás, a közösségi szerepvállalás, a kompetenciakészségek elsajátításának jelentőségét. Az önkéntes tevékenység egy lehetőség arra, hogy bárki, nemtől, kortól, iskolai végzettségtől, társadalmi-gazdasági háttértől, nemzetiségtől, vallástól függetlenül közreműködjön a pozitív változás elérése érdekében. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia arra hívja fel a figyelmet, hogy a polgárok egyéni felelősségvállalásával, így az önkéntességgel is hozzájárulhatnak a társadalmi összetartozás erősítéséhez, valamint Magyarország intézményeinek fenntarthatóságához. A keretstratégia szerint a hátrányos helyzetű csoportok segítése (önkéntesség) az újraelosztás növekedése nélkül járul hozzá e csoportok helyzetének javításához, emellett pedig kapcsolatot teremt az eltérő környezetben élő emberek között, erősítve a társadalmi szolidaritást. Az egyéb jellegű társadalmi intézményekben (pl. klubok, egyletek) vállalt önkéntes tevékenység növekedése szintén a társadalom tagjai közötti kapcsolatokat, a közösségi összetartozást erősíti, amely közvetett módon hozzájárul a demokratikus döntéshozatalban rejlő értékek szélesebb körű felismeréséhez is.

2.11.2. ábra Az önkéntes tevékenységek területei és rendszerességük, 2017

! A rokonoknak és barátoknak nyújtott segítség az önkéntesség leggyakoribb megjelenési formája.

Elemzés Az önkéntes munka feltérképezésére irányuló felvételek arról tanúskodnak, hogy a felnőtt magyar lakosság jelentős, egyre növekvő hányada – 2011-ben 29, 2014-ben 34, 2017-ben 37%-a – végzett önkéntes tevékenységet a kikérdezést megelőző 12 hónap során. Voltak, akik rendszeresen vagy alkalmanként segítettek anyagi haszonszerzés szándéka nélkül, és voltak olyanok is, akik csak egy alkalommal. Munkájukat azonban valamennyien azzal a céllal végezték, hogy másokat, egy közösséget támogassanak, vagy egy fontos cél megvalósulását segítsék.

Az önkéntes munkát végzők száma 2017-ben 2 millió 668 ezer fő volt, 472 ezer fővel több, mint 2011-ben, az önkéntesség struktúrájában azonban a 6 év alatt markáns változások nem történtek.

Az önkéntesek túlnyomó többsége (2017-ben 90,5%) továbbra is kizárólag közvetlenül segít ingyenes munkájával, a szervezett keretek között végzett önkéntes munka (7,1%) – növekedése ellenére – még nem igazán elterjedt. Azok aránya, akik az önkéntesség mindkét formájában – közvetlenül és szervezeten keresztül – egyaránt támogattak rászoruló személyeket, különböző szervezeteket, intézményeket, vagy valamiféle közös ügyet, meglehetősen alacsony (2,4%).

A nők továbbra is valamivel nagyobb számban és arányban (53%) kapcsolódtak be az önkéntes tevékenységekbe, mint a férfiak, és a korábban férfidominancia jellemezte szervezeten keresztül végzett (formális) önkéntes munka esetében is javukra történtek az eltolódások (52%).

A magyarországi önkéntesség továbbra is kissé öregedő korstruktúrát tükröz. Hasonlóan a 2011 évihez, önkéntes munkát legmagasabb arányban (43%) 2017-ben is a 60–64 évesek végeztek. Ugyanakkor a korskála másik végén, a 15–19 éves fiatalok körében az önkéntes tevékenységek vállalása jelentősen megnőtt, a hat évvel korábbi 19-ről 40%-ra. Ennek hátterében – minden valószínűség szerint – a kormány által elfogadott köznevelési törvény azon módosítása áll, mely szerint az érettségi megkezdésének a feltétele „a legalább 50 óra közösségi szolgálat elvégzésének igazolása”.

Az iskolázottsági szint a jótékonysági magatartás kiemelkedően fontos meghatározója. Az önkéntes segítők aránya az iskolázottsággal növekszik, és a diplomások körében a legmagasabb (42%).

Az önkéntesség leggyakoribb megjelenési formái továbbra is a házi- és ház körüli mun-

ka, az ügyintézés és vásárlás, a gyermekfelügyelet, gyermekgondozás, illetve a betegápolás, idősgondozás voltak. Az önkéntesek által – rendszeresen vagy alkalmanként – végzett összes tevékenység háromnegyedét 2017-ben is ezek a tevékenységek jelentették. Részben ezáltal meghatározottan a közvetlen önkéntes tevékenységek kedvezményezettjei körében sem történtek lényeges változások. A 2 millió 480 ezer önkéntes tevékenységének 3 millió 869 ezer kedvezményezettje volt 2017-ben, és ezek többsége – a korábbiakkal szinte megegyező arányban – a háztartáson kívül élő családi, rokoni, (49%), illetve a baráti (21%) körhöz tartozott.

Az önkéntesek motivációja leginkább a másokon való segítségnyújtás öröme volt, azzal az általánosnak tekinthető meggyőződéssel, hogy a gyerekeken, az öregeken, a súlyosan betegeken segíteni erkölcsi kötelesség.

A hagyományos önkéntesség mellett főként a fiatalokat jellemzi az új típusú önkéntesség irányába való elmozdulás, ahol a szaktudás, a gyakorlati tapasztalat megszerzése, a kapcsolati háló bővítése és hasonló, a tudásalapú, információs társadalomra jellemző társadalmi érték áll a középpontban.

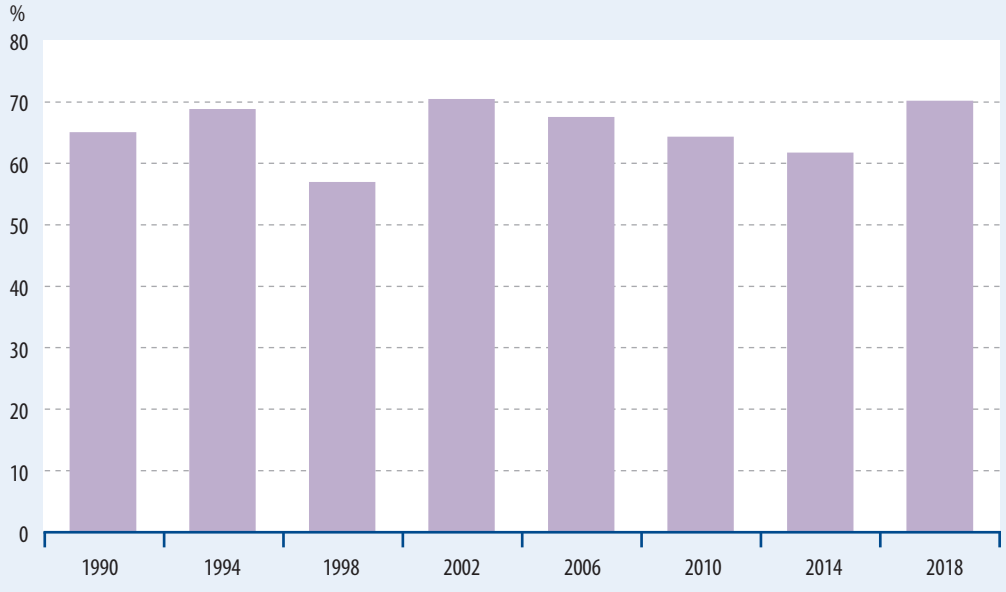
Stadat-táblák
9.3. Önkéntes munka, 2014. I. negyedév
9.7. Önkéntes munka, 2017. I. negyedév

Részvételi arány a parlamenti választásokon

2002 óta

2014 óta

2.12.1. ábra **Részvételi arány a magyar parlamenti választásokon***

* 2010-ig első fordulós részvételi arányok.
Forrás: Nemzeti Választási Bizottság.

Magyarországon a parlamenti választásokon való részvételi arány 2018-ra újra meghaladta a 70%-ot, ennél csak a 2002-es arány volt magasabb, de csupán 0,3 százalékponttal.

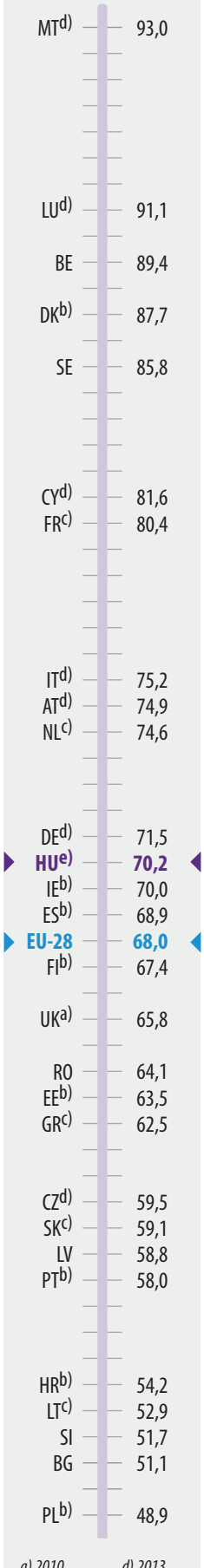
Definíció A magyar parlamenti választásokon való részvételi arány azt mutatja meg, hogy a szavazásra jogosultakon belül mekkora azok aránya, akik részt vesznek a parlamenti választáson.

Relevancia A fenntartható társadalom az életminőség folytonos javítására törekszik, amely magában foglalja az egészséget, az anyagi jólétet, valamint a szociális jólétet, azon belül pedig a demokratikus jogokat. A demokrácia működését illetően az állampolgársági aktivitás lényeges mutató az állam számára. Ezen belül a politikai aktivitásnak a legalapvetőbb formája a parlamenti választásokon való részvétel, az állampolgárok ugyanis a választáson, népszavazásokon való részvétellel nyilváníthatják ki véleményüket a társadalom egészét érintő döntésekről.

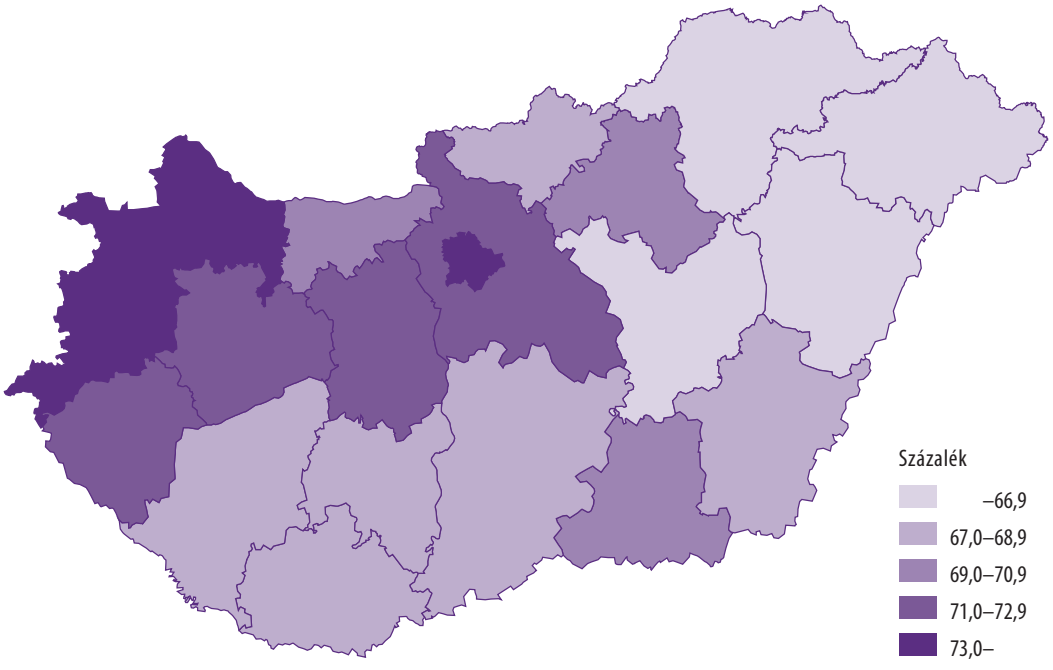
Elemzés 2018-ban a szavazásra jogosultak 70,2%-a vett részt választásokon, ami kiemelkedő arány az utóbbi választások eredményeit tekintve. A legmagasabb részvétel a 2002-es parlamenti választás első fordulóján volt, 0,3 százalékponttal haladta meg a 2018-as arányt. A legalacsonyabb – 57%-os arány – 1998-ban volt, a többi évben általában meghaladta a 60%-ot.

A választási részvétel tekintetében jelentős területi különbségeket figyelhetünk meg. A legmagasabb arányban Budapesten képviseltették magukat a szavazók (75,4%). A budapesti részvételi aránytól nem sokkal maradt el a Vas megyei, ott is a szavazók több, mint 74%-a ment el szavazni. Magas részvételi arány jellemezte még a Nyugat-Dunántúl, valamint a Közép-Dunántúl régióban élőket – arányuk 73,1 és 70,0% között alakult. A legkevesebben az északi régiókban szavaztak, arányuk 65 és 68% közötti volt. Jellemzően a nyugati térségekben, valamint az ország középső részén volt nagyobb a lakosság szavazási aktivitása, de összességében elmondható, hogy a legutóbbi, 2014-es választáshoz képest minden megyében sokkal nagyobb volt a részvételi arány.

A parlamenti választásokon részt vevők aránya az Európai Unióban, 2014, *%*

2.12.2. ábra Részvételi arány a magyar parlamenti választásokon megyénként, 2018

Forrás: Nemzeti Választási Bizottság.

Megyénként igen eltérő a részvétel, a legtöbben Budapesten, Győr-Moson-Sopron és Vas megyében vettek részt a legutóbbi országgyűlési választáson, míg Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyében a legkevesebben.

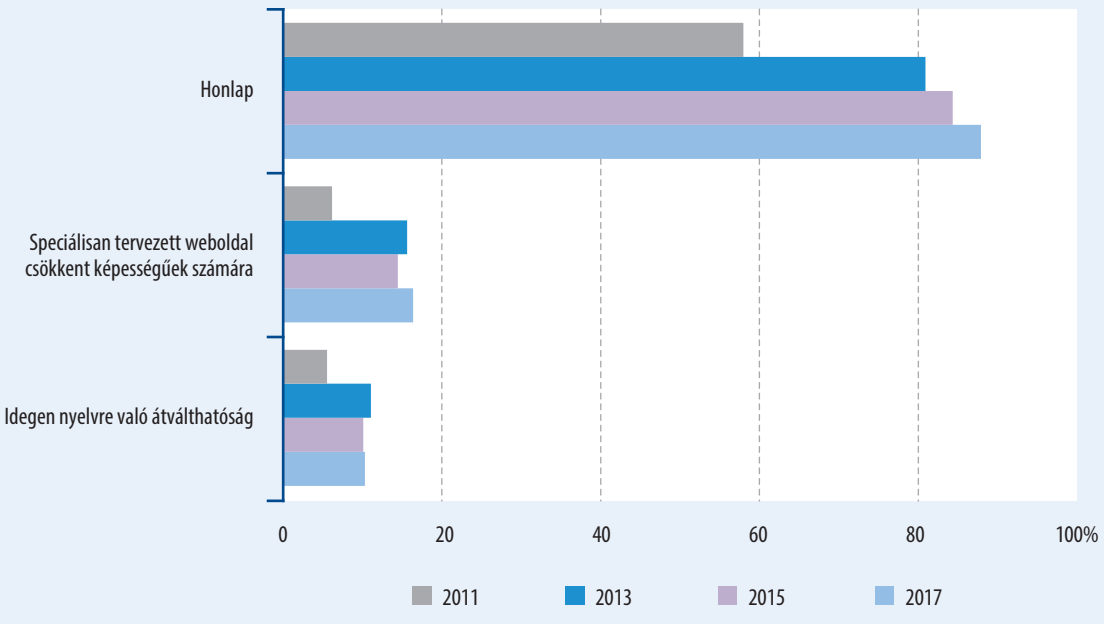
Nemzetközi kitekintés A legmagasabb részvételi arány Máltára jellemző, ott ugyanis a legutóbbi parlamenti választáson (2013) a szavazásra jogosultak 93%-a vett részt, ezt követi Luxemburg, majd Belgium 90% körüli aránnyal. A hazánkhoz (2014) hasonlóan Görögországban 2012-ben közel 63%-os volt a részvétel. A rangsor alján Szlovénia és Bulgária (51%-kal), valamint Svájc és Lengyelország (2011-ben 50% alatti aránnyal) helyezkedik el.

Az e-kormányzás elérhetősége

2010 óta

2017 óta

2.13.1. ábra **Az e-kormányzás elérhetősége**

2015 és 2017 között a közigazgatási szervek internetes elérhetősége, a speciális oldalak aránya, valamint az idegen nyelvre való átválthatóság kis mértékben növekedett.

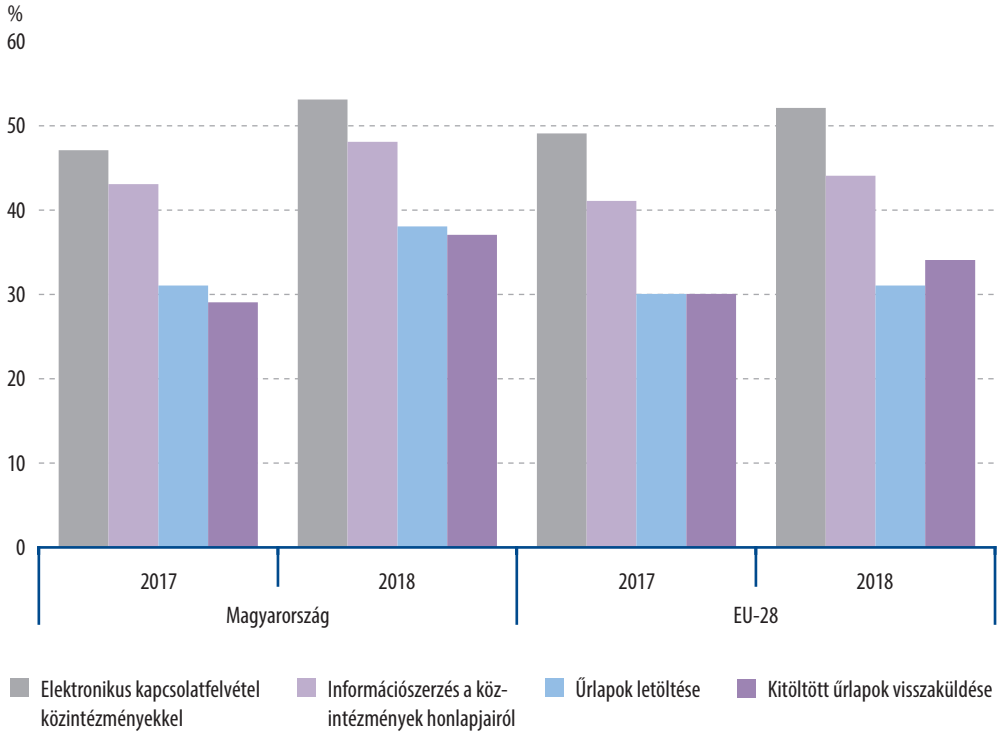
Definíció Az e-kormányzás elérhetősége a honlappal rendelkező közigazgatási intézmények arányát mutatja. Az intézmény önálló honlapjának tekintjük azokat az oldalakat is, amelyek tartalmának és stílusának kialakításába az intézmény beleszól, függetlenül attól, hogy azt a felettes szerv, vagy a helyi informatikus alakította ki. Az e-kormányzás lakosság általi használatának indikátora leírja, hogy a felmérést megelőző 12 hónapban a 16–74 év közötti lakosság hány százaléka létesített elektronikus kapcsolatot közintézményekkel, használta az elektronikus közigazgatási honlapokat információszerzésre, űrlapok letöltésére, vagy kitöltött formanyomtatványok visszaküldésére. A lakosság általi használatra vonatkozó eredmények a 2018. évi adatokat tartalmazó, 2018-ban végrehajtott felmérésből, míg a közigazgatási intézmények által nyújtott szolgáltatásokra vonatkozó indikátorok a 2017. évi, 2018-ban végzett adatgyűjtésből származnak.[1]

Relevancia Az infokommunikációs technikák a 21. századi fejlődés hajtómotorjaként szolgálnak. A különböző modern információszolgáltató eszközök a dematerializáció révén pozitív hatást gyakorolhatnak a közlekedésre, a szállításra, a kereskedelemre, az egészségügyre és a termelési folyamatokra is. Az e-közigazgatás jelentős eszköz a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos célok megvalósításában.

Elemzés Az e-közigazgatás fejlettségének egyik fontos mutatószáma a honlapok elterjedtsége és sokfélesége. 2017-ben a megfigyelt közigazgatási intézmények 87,9%-a rendelkezett saját honlappal, így a megelőző (2015-ös) felméréshez képest (84,3%) ez kismértékű növekedést jelent. Az államigazgatási intézmények 86,7%-ának volt saját honlapja, míg ez az arány az önkormányzatok esetében 88%. Míg az önálló honlappal rendelkező önkormányzati szervek száma 4,3 százalékponttal emelkedett, addig az államigaz-

[1] A közigazgatási intézményekre vonatkozó IKT-adatgyűjtés kétévenkénti gyakoriságú, a következő 2020-ban esedékes.

2.13.2. ábra Az e-kormányzás használata a lakosság által a megelőző 12 hónapban

2018-ban folytatódott a további jelentős bővülés a magyar lakosság körében az e-kormányzás használatában, amelynek eredményeként valamennyi szegmensben meghaladták a hazai indikátorok az EU-28 átlagait.

gatási intézmények esetében 3,1 százalékpontos csökkenés következett be. 2015-höz képest kismértékben (0,2 százalékponttal) növekedett az idegen nyelvre átváltható, és csökkent látóképességűek számára akadálymentesített honlapok aránya. A honlapok nagy részén helyi, közösséget érintő hírekről (77,4%), illetve szervezeti információkról és elérhetőségekről (74,8%) lehet tájékozódni.

Pozitív fejleményként értékelhető, hogy az e-közigazgatás magasabb fejlettségi szintjeit reprezentáló szolgáltatások (űrlapok letöltése, illetve kitöltött űrlapok elektronikus úton történő elküldése) esetében Magyarországon – hosszabb időtávra visszatekintve – folyamatosan növekszik az igénybevétel aránya. Míg 2010-ben ezen két szolgáltatást a lakosságnak csak a 24, illetve 17%-a vette igénybe, 2018-ra már 38, illetve 37%-ra növekedett az arányuk. Hazánk ezzel már jelentősebb mértékben (7, illetve 3 százalékponttal) meghaladta az EU átlagát (amely 2018-ban 31, illetve 34% volt ezen két szolgáltatás esetében).

Nemzetközi kitekintés Az e-kormányzat használatának legátfogóbb mutatója a közhivatalokkal – az elmúlt 12 hónapban – elektronikus ügyintézési kapcsolatba lépők aránya. Az elektronikus kapcsolatot létesítők aránya 2018-ban 53% volt, 19 százalékponttal magasabb, mint 2010-ben. 2010 és 2017 között az unió átlaga – 2014 kivételével – még minden évben meghaladta a magyar szintet. 2018-ban azonban már – az uniós átlagot meghaladó jelentős, 6 százalékpontos hazai bővülési ütem eredményeként – 1 százalékponttal magasabb volt a Magyarországon mért arány (53%), mint az EU-28 átlaga (52%). A közintézmények honlapjáról információkat szerzők aránya tekintetében a hazai mutató értéke 2018-ban szintén meghaladta az uniós átlagot (48, illetve 44%), a különbség 2017-hez képest 2 százalékponttal növekedett.

3. Természeti erőforrások

A természeti erőforrások helyzete

Levegő

- Magyarországon 1990 óta csökkent az üvegházhatásúgáz-kibocsátás, 2015-ben és 2016-ban azonban ismét emelkedésnek indult, ami jelentős részben a közcélú villamosenergia- és hőtermeléssel, valamint a személygépjárművek és háztartási energiafelhasználás növekvő kibocsátásával magyarázható.
- A teljes PM_{10}-kibocsátás Magyarországon 2000-től 2016-ig 2,9%-kal, 75 ezer tonnáról 73 ezer tonnára csökkent. 2016-ban Magyarországon a kereskedelmi, az intézményi és a háztartási szektor volt a legnagyobb szilárdanyag-kibocsátó, 64%-os részaránnyal. Az unióban 40 mikrogramm/m^3 a PM_{10} éves átlagos koncentrációjának a határértéke, a lakossági kitettség ez alatt maradt 2013–2015 között, bár meghaladta az EU-28 átlagát.

Éghajlat

- A főváros évi középhőmérsékleteinek trendje szerint – a növekvő urbanizációs hatások következtében – a melegedés mértéke 1901-től meghaladta az 1,5°C-ot.
- 2017-ben az aszállyal érintett területek aránya 51% volt, 2018-ban ez az arány 32%-ra mérséklődött. Az Alföld délkeleti és középső, valamint a Kisalföld északnyugati részén mérsékelt aszály volt.

Víz

- A közműolló 2017-ben tovább zárult. A vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2017-ben több mint 95% volt, miközben a közüzemi víztermelés több mint 13%-kal csökkent a vízdíj emelkedése következtében. A szennyvízcsatornával ellátott települések száma a 2000. évi 854-ről 2017-re közel 2,5-szeresére, 2100-ra emelkedett.
- A Tisza vízminősége a mérési pontok függvényében a legtisztábbaknak számító 1–2. vízminőségi osztályba sorolható 2018-ban. A Duna vizének minősége ezzel szemben a bemenő (Rajka) és kimenő mérőpontnál (Kölked) is jelentősen romlott, utóbbinál a legrosszabb vízminőségi osztályt elérve (5.). A két mérőpont között szintén romlott legnagyobb folyónk szennyezettsége.

Föld

- Magyarországon a mesterséges felszínek aránya évről évre növekszik, míg a művelés alatt álló szántók területe csak mintegy 92%-a az 1990-es értéknek. 2012 és 2018 között legnagyobb arányban az összefüggő településszerkezet (17%) és az ipari vagy kereskedelmi területek (16%) alkotta mesterséges felszín növekedett.
- Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-hatóanyag mennyisége 2018-ban 104 kg-ra mérséklődött az előző évi 119 kg-ról, ugyanakkor 2009 óta közel kétharmadával nőtt a kijuttatott műtrágya-hatóanyag mennyisége. A műtrágyázott terület nagysága 2017-ben 3,0 millió hektár volt, 23 ezer hektárral több, mint egy évvel korábban.
- A biogazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya hazánkban 2004–2015 között stagnált, majd a 2015-től induló Vidékfejlesztési Program hatására az utóbbi két évben jelentősen, 54%-kal nőtt.

Élővilág

- A kijelölt Natura 2000 területeken 105 állat-, 36 növényfajt és 46 élőhelytípust azonosítottak.
- Az őshonos tölgy után a nem őshonos akác alkotja a hazai faállomány legnagyobb részét.
- Magyarország élőfakészlete 2017-ben a 2 millió hektárt meghaladó erdőterületen 378 millió m^3 volt, ami országosan 16%-os növekményt jelent 2000 óta.

Hulladék és anyagáramlás

- A keletkezett hulladék mennyisége Magyarországon 2008 óta alig változik, ezzel szemben az unióban kismértékben nő. Hazánkban a legnagyobb mértékben a mezőgazdasági és élelmiszeripari, illetve az ipari és egyéb gazdálkodói hulladékok mennyisége mérséklődött.
- Magyarországon 2000-ben 1 kilogramm erőforrásfelhasználása 0,67 euróval járult hozzá a bruttó hazai termékhez, ez jelentősen elmarad az EU-28 átlagától. A hazai anyagfelhasználás a 2000-es években jelentősen nőtt, majd a 2005. évi csúcsot elérve a válság idején mélypontot érintett, azóta ismét emelkedni kezdett. Magyarország erőforrás-termelékenysége 2017-ben 0,9 euró/kg volt.

Környezetirányítás

- A környezeti adók összes adóhoz viszonyított aránya a 2005-ös 7,5% körüli hányadról 2016-ra 7,0%-ra mérséklődött. Ebben az időszakban a GDP-hez viszonyított érték 2,61 és 2,78% között ingadozott. Az energiaadók teszik ki a környezeti jellegű adóbevételek háromnegyedét.

Energia

- Magyarország energiaimport-függősége 2016-ban 56%-ra emelkedett, 2 százalékponttal meghaladva az uniós átlagot.
- Hazánknak 2020-ig a teljes végső energiafelhasználáson belül 14,65%-ra kell növelnie a megújuló energiaforrások arányát, 2017-ben ez az érték 14,2% volt.
- Az egy főre jutó energiafogyasztás 2016-ban 26,2 GJ, 12%-kal haladta meg az EU-28 átlagát. A háztartási energiafogyasztásban a gáz vált a legfőbb energiaforrássá.

Közlekedés

- A 2000-es évek elején az áruszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva évről évre jelentősen emelkedett, a válság kezdetekor megtört az ütem, és azóta lényegében stagnál. 2018-ban az áruszállítás teljesítményének 75,6%-át a közúti szállítás, 21,2%-át a vasút és 3,2%-át a vízi szállítás adta.

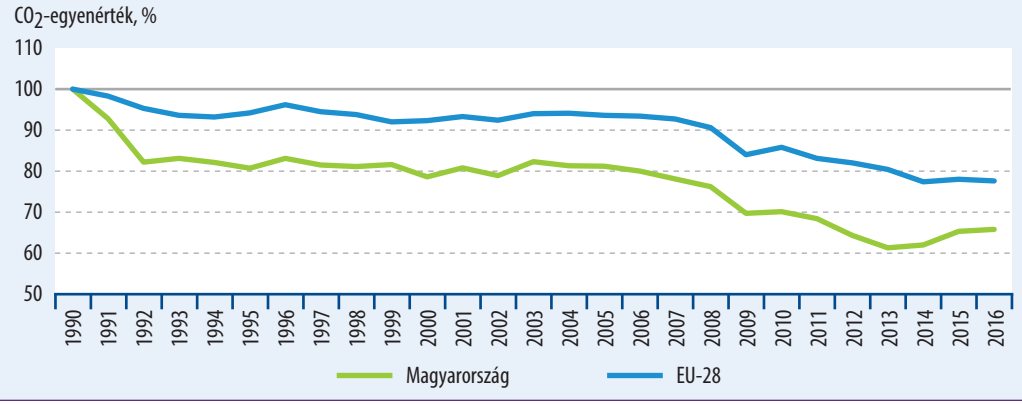
Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám	A múltbeli állapothoz képest bekövetkezett változás értékelése	
				Hosszú táv	Rövid táv
Levegő	3.1.	Az üvegházhatású gázok kibocsátása	106		
	3.2.	Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása	109		
	3.3.	Savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása	110		
	3.4.	Az ózonképző vegyületek kibocsátása	113		
	3.5.	Szállópor-szennyezettség	116		
Éghajlat	3.6.	Éves középhőmérséklet	118		
	3.7.	Csapadék mennyisége	119		
	3.8.	Hőség- és fagyos napok száma	120		
	3.9.	Aszállyal érintett területek	122		
Víz	3.10.	Közüzemi víztermelés	124		
	3.11.	Lakossági közüzemi vízfogyasztás	126		
	3.12.	Települési szennyvíztisztítás	128		
	3.13.	Közműolló	130		
	3.14.	Folyóvizek biokémiai oxigénigénye	132		
Föld	3.15.	Biológiailag inaktív területek	134		
	3.16.	Műtrágya-értékesítés	136		
	3.17.	Növényvédőszer-értékesítés	137		
	3.18.	Tápanyagmérleg	138		
	3.19.	Állatsűrűség	140		
	3.20.	Árvíz és belvíz	141		
	3.21.	Ökológiai gazdálkodás	143		
	3.22.	Agrár-környezetgazdálkodásban részt vevő területek	144		
Élővilág	3.23.	A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományváltozása	145		
	3.24.	Védett természeti területek	146		
	3.25.	Őshonos fafajok	148		
	3.26.	Fakitermelés és folyónövedék	150		
	3.27.	Erdők egészségi állapota	152		
Hulladék és anyagáramlás	3.28.	Keletkezett hulladék	154		
	3.29.	Kezelt hulladék	156		
	3.30.	Csomagolási hulladék	158		
	3.31.	Erőforrás-termelékenység	160		
Környezet-irányítás	3.32.	Környezeti adók	162		
	3.33.	Implicit energiaadó	164		
	3.34.	Környezetvédelmi ráfordítások	165		
Energia	3.35.	Energiaimport-függőség	167		
	3.36.	Energiaintenzitás	169		
	3.37.	Megújuló energiaforrások	171		
	3.38.	Háztartások energiafogyasztása	174		
	3.39.	A közlekedés energiafelhasználása	176		
Közlekedés	3.40.	Az áruszállítás teljesítménye	178		
	3.41.	A személyszállítás teljesítménye	180		

Az üvegházhatású gázok kibocsátása

1990 óta

2015 óta

3.1.1. ábra **Az üvegházhatású gázok kibocsátása** (1990=100,0)

! *A magyar ÜHG-kibocsátás 1990-hez viszonyítva alacsonyabb, mint az EU-28-országoké.*

Definíciók Az üvegházhatású gázok (ÜHG) kibocsátásának indikátora hét üvegházhatású gáz (CO_2 – szén-dioxid, CH_4 – metán, N_2O – dinitrogén-oxid, HFC – fluorozott szénhidrogén, PFC – perfluor-karbon, SF_6 – kén-hexafluorid, NF_3 – nitrogén trifluorid) kibocsátását mutatja, CO_2-egyenértékre átszámolva. A különböző légszennyező anyagoknak eltérő a környezetre és a klímára gyakorolt hatása. Azért, hogy e hatásukat össze tudjuk hasonlítani, egyenértékben (ekvivalensben) fejezzük ki a kibocsátásukat.

Az indikátor nem tartalmazza a földhasználat, földhasználat-változás és erdészeti szektor (LULUCF) kibocsátását és megkötését, illetve a tengeri közlekedés kibocsátását, és a biomasszából származó szén-dioxidot, a nemzetközi légi fuvarozás kibocsátását azonban tartalmazza.

Az egy főre jutó üvegházhatásúgáz-kibocsátás indikátora nem tartalmazza a LULUCF kibocsátását és megkötését, illetve a nemzetközi tengeri közlekedés kibocsátását, és a biomasszából származó szén-dioxidot, a nemzetközi légi fuvarozás és közvetett szén-dioxid kibocsátását azonban tartalmazza.

Az üvegházhatású gázok kibocsátása szektorok szerinti indikátor nem tartalmazza a LULUCF kibocsátását és megkötését és a biomasszából származó szén-dioxidot, a nemzetközi légi fuvarozás kibocsátását azonban tartalmazza.

A közlekedés a közúti közlekedést, a vasúti közlekedést, a belvízi hajózást és légi közlekedést tartalmazza.

Relevancia A klímaváltozással kapcsolatban az egyik legfontosabb cselekvési terület az üvegházhatású gázok kibocsátásának szabályozása. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a környezeti eltartó képességet a gazdálkodás korlátjaként kell érvényesíteni. Az embert érő környezeti terhelések csökkentésére, a nem megújuló erőforrásokkal való takarékosabb bánásmódra van szükség. E célok csak a teljes társadalmat átfogó összefogással, az oktatás, a vállalkozások és a család környezetbarát magatartásának elterjesztésével valósulhatnak meg. A környezeti terhelések csökkentésével párhuzamosan fel kell készülni az éghajlatváltozás káros hatásainak kivédésére is. Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok (SDG) 13. számú célja a sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére, melynek megvalósításánál alapvető fontosságú az üvegházhatású gázok kibocsátásának számszerűsítése. Az EU célul tűzte ki, hogy 2030-ra az 1990-es kibocsátási szinthez képest 40, 2050-re 80%-os csökkentést ér el az ÜHG-kibocsátásban.

Az üvegházhatásúgáz-kibocsátáson belül egyre növekvő hányadot tesz ki a közlekedés az unióban és hazánkban is. Magyarországon a közlekedés az egyetlen jelentősebb szektor, amelynek kibocsátása a rendszerváltás óta napjainkig szignifikánsan növekedett, a többié csökkent. Az Európai Bizottság 2011-ben határozott arról, hogy 2050-re az uniós közlekedés ÜHG-kibocsátását az 1990-es kibocsátási érték 40%-ára mérsékli.

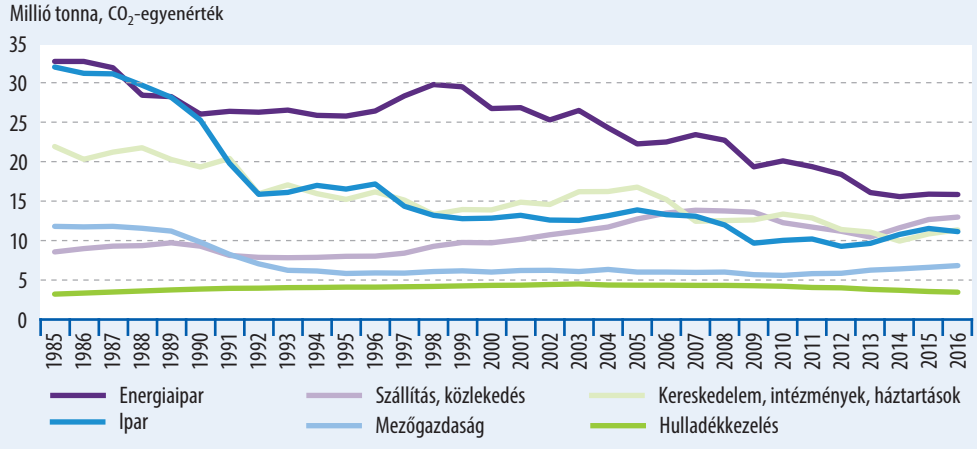
Elemzés Magyarországon 1985-ről 2016-ra a különböző szektorok által kibocsátott összes ÜHG-mennyiség 111 millió tonna CO_2-ekvi-

Üvegházhatású gázok kibocsátása CO_2-egyenértékben az Európai Unióban, 2016 *(1990=100,0), %*

CY 152,9
ES 116,4
PT 115,8
IE 113,4
AT 103,1
MT 99,4
SI 95,2
NL 91,6
EL 89,7
LU 87,5
FR 85,6
PL 85,0
FI 84,0
IT 83,9
BE 81,5
EU-28 77,6
HR 76,2
SE 76,1
DE 74,1
DK 73,9
HU 65,8
CZ 65,6
UK 63,6
BG 57,0
SK 55,6
EE, LV 48,6
RO 45,8
LV 43,8
LT 42,0

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

3.1.2. ábra Az üvegházhatású gázok kibocsátása szektorok szerint

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

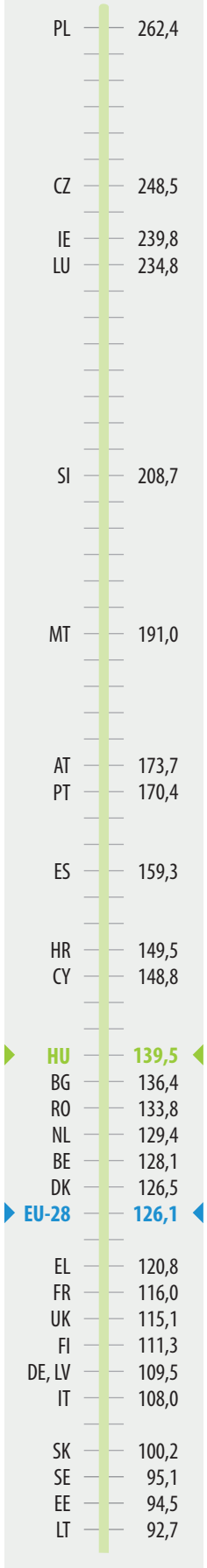
! ***A közlekedés szektor ÜHG-kibocsátása a rendszerváltás óta emelkedett.***

valensről 62 millió tonnára csökkent. Az ENSZ részére évente benyújtandó *National Inventory Report* című jelentés 1985–2016-ra vonatkozó kötetének megállapításai szerint Magyarországon a rendszerváltást követő 2 évben szinte valamennyi gazdasági területen csökkent a bruttó hozzáadott érték, beleértve a jelentős üvegházhatású-kibocsátással járó energiaipart, ipart és mezőgazdaságot. Mindennek következtében 1992-re jelentősen visszaesett Magyarországon az ÜHG-kibocsátás, 2005-ig pedig stagnált. Az energiafelhasználásban a legjelentősebb csökkenés különösen az energiaintenzív ipari szektorokban (pl. bányászat, fémalapanyag gyártása, gépipar) volt jellemző. A mezőgazdasági volumen szintén jelentős mértékben csökkent.

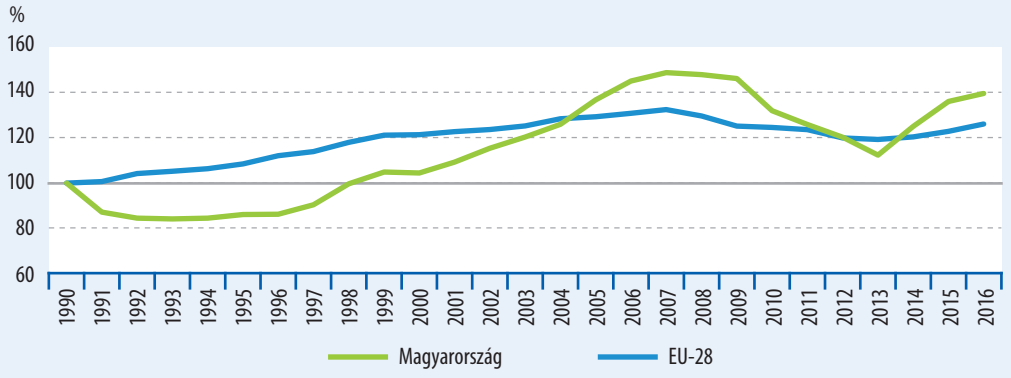
Alapvetően pozitív fejlemény, hogy az ÜHG-kibocsátás 2006-ig nem változott jelentősen, 2005 és 2009 között ismét jelentősebben csükkent a kibocsátás, ami kezdetben az enyhébb teleknek, a magasabb energiaáraknak, a vegyiparban tapasztalható modernizációnak, majd a 2008-as pénzügyi és az azt követő gazdasági válságnak tulajdonítható. A kibocsátás 2010-ben a GDP-növekedéssel párhuzamosan kismértékben emelkedett, 2011-ben pedig ismét csökkent, döntően a kisebb villamosenergia-termelés és a közlekedési kibocsátás, a csökkenő ásványvagyon-kitermelés és a háztartási szektor földgázfelhasználása jelentős visszaesésének következtében. 2012-ben a csökkenés folytatódott a villamosenergia-termelés mérséklődése és az egyéb szektorok földgázfelhasználásának visszaesése miatt. 2013-ban a kibocsátás további csökkenése volt megfigyelhető, amit döntően a fosszilis tüzelőanyagokból származó jelentősen kisebb villamosenergia-termelés magyaráz. 2014-ben a közlekedési kibocsátások az előző évhez képest jelentősen, 11%-kal nőttek, azonban ezt a fosszilis tüzelőanyag alapú villamosenergia-termelés csökkenése és a háztartási szektor csökkenő energiafogyasztása ellensúlyozta, ami összességében az üvegházhatásúgáz-kibocsátások kismértékű csökkenését eredményezte. A kibocsátás mérséklődése 2014-ben megállt, és 2015-ben már 5%-kal, 2016-ban kevesebb mint 1%-kal emelkedett. Az utóbbi 2 év növekedése jelentős részben a közcélú villamosenergia- és hőtermeléssel, a személygépjárművek és a háztartási energiafelhasználás növekvő kibocsátásával magyarázható. Az ÜHG-kibocsátás 2016-ban az 1990. évi érték 66%-a volt.

A kibocsátott ÜHG mennyiségének 26%-a 2016-ban az energiaiparból származott. Az egy főre jutó magyarországi ÜHG-kibocsátás 2000 és 2016 között folyamatosan az előzetes becslés szerinti EU-28 átlagértéke alatt volt, 2016-ban annak mindössze 72%-át érte el.

A vizsgált szektorok közül a közlekedés és a hulladékgazdálkodás kivételével minden szektorban mérséklődött a kibocsátás. Előbbi szektorban 52%-os volt a növekedés 1985 és 2016 között. 1991–1996-ban a közlekedés üvegházhatásúgáz-kibocsátása Magyarországon az 1990-es értékhez képest alacsony szinten stagnált, majd dinamikusan növekedett, elsősorban a bővülő gépjárműpark és ezzel párhuzamosan a bővülő áruszállítási teljesítmények miatt. 2007-re az 1995. évi mélypontjához képest közel duplájára emelkedett, 2010-től 2013-ig viszont számottevően mérséklődött a kibocsátás, mivel 2010-ben elsősorban a gazdasági válság elhúzódó hatása, valamint a magasabb adótartalom okozta áremelkedések miatt csökkent a motorbenzin- és a gázolajfogyasztás.

3.1.3. ábra A közlekedés üvegházhatású gáz kibocsátása (1990=100,0)

Magyarországon a közlekedés ÜHG-kibocsátás növekedésének dinamikája meghaladja az uniós szintet.

2013 és 2016 között a kibocsátás növekedését jelentős részben az áruszállítás teljesítményének és a személygépjármű állománynak a növekedése okozta. A közlekedés 1990-ben csupán 10%-kal járult hozzá a teljes kibocsátáshoz, 2016-ban már 21%-kal. A közlekedés súlya az unióban is jelentősen emelkedett 1990 és 2016 között. Az EU-28 teljes ÜHG-kibocsátásának ez az ág 1990-ben 15%-át adta, 2016-ban már 24%-át. Az EU-28 közlekedési eredetű ÜHG-kibocsátásának 18%-át adó Németország közlekedési kibocsátása 9,5, a 15%-áért felelős Egyesült Királyságé 15 és a 14%-át kibocsátó Franciaországé 16%-kal emelkedett 1990 óta.

1990 óta Lengyelországban, Csehországban, Írországban, Luxemburgban és Szlovéniában több mint kétszeresére nőtt a közlekedés ÜHG-kibocsátása. E mutató csak Litvániában, Észtországban és Svédországban csökkent.

Nemzetközi kitekintés Az Európa 2020 stratégia az ÜHG kibocsátásában 1990-hez viszonyítva legalább 20%-os csökkentést tűz ki célul, amit többek között egyrészt az unió emisszió-kereskedelmi rendszerének (EU ETS) egyes szektorokra vonatkozó csökkentési hatása, másrészt pedig az ezen kereskedelmi rendszerben nem szereplő (non-ETS-) szektorokban az ún. vállaláselosztási határozat által deklarált csökkentési elvárások segítségével kíván megvalósítani. Az EU ETS-rendszere az unió teljes üvegházhatásúgáz-kibocsátásának mintegy 45%-át fedi le és szab meg évről évre egyre csökkenő mértékben kibocsátási kvótákat. Ennek segítségével az EU 2020-ra 2005-höz képest 21%-os ÜHG-kibocsátáscsökkentést kíván elérni, ami párosulva a vállaláselosztási határozat által elérni kívánt 10%-os mérsékléssel (Magyarország vállalása maximum 10%-os kibocsátásnövekedés) összességében 14%-os átlagos kibocsátáscsökkentést eredményezhet 2020-ra az unióban 2005-höz képest, ami egyben megegyezik az 1990-hez viszonyított legalább 20%-os mérsékléssel. A magyar ÜHG-kibocsátás 1992-től együtt mozgott a későbbi EU-28 trendjével. Az unión belül a legnagyobb ÜHG-kibocsátási aránnyal rendelkező országok: Németország (21%), Egyesült Királyság (12%) és Franciaország (11%). Ezen országokban a kibocsátás 1990-hez viszonyítva 2016-ban az Egyesült Királyságban 64, Franciaországban 86 és Németországban 74%. 1990-hez viszonyítva Litvániában, Lettországban, Romániában és Észtországban az emisszió az 1990-es szint kevesebb mint felére esett vissza. A legjelentősebben Cipruson, Spanyolországban, Portugáliában és Írországban nőtt az ÜHG-kibocsátás 1990-hez képest.

A közlekedés ÜHG-kibocsátása az Európai Unióban, 2016 *(1990=100,0), %*

Stadat-táblák

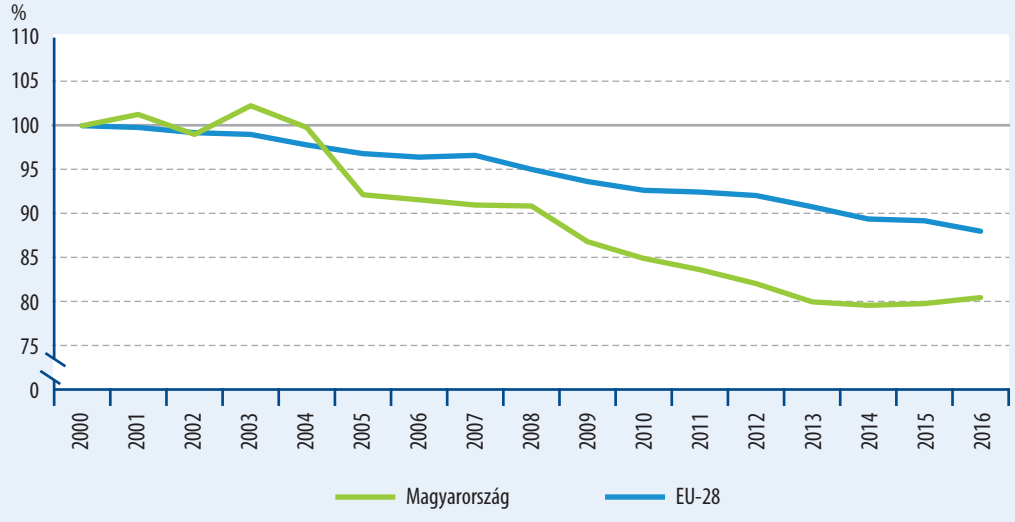
5.3.1. Légszennyező anyagok és üvegházhatású gázok kibocsátása
5.3.2. Nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása
5.3.3. Nemzetgazdasági ágak szén-dioxid (CO_2) kibocsátása
5.3.4. Nemzetgazdasági ágak szén-dioxid (CO_2) kibocsátása (biomasszából származó szén-dioxid nélkül)
5.3.5. Nemzetgazdasági ágak biomasszából származó szén-dioxid (CO_2) kibocsátása
5.3.6. Nemzetgazdasági ágak dinitrogén-oxid (N_2O) kibocsátása
5.3.7. Nemzetgazdasági ágak metán (CH_4) kibocsátása
5.3.8. Nemzetgazdasági ágak fluorozott szénhidrogén (HFC) kibocsátása
5.3.9. Nemzetgazdasági ágak perfluorkarbon (PFC) kibocsátása
5.3.10. Nemzetgazdasági ágak kén-hexafluorid (SF_6) kibocsátása

Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása

2000 óta

2015 óta

3.2.1. ábra **Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása** (2000=100,0)

Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása 2000 és 2016 között az EU-28 országainak átlagánál jobban csökkent.

Definíció Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása az energiafelhasználással kapcsolatos üvegházhatásúgáz-kibocsátás (ÜHG) és a bruttó belföldi energiafelhasználás hányadosa.

Relevancia A mutató arról ad információt, hogy az energiafelhasználás eszközei és módszerei mennyire terhelik a környezetet és az emberi egészséget, ugyanakkor jellemzi a gazdaság és a társadalom szereplőinek környezettudatosságát is. Az alacsony vagy alacsonyabb karbontartalmú tüzelőanyagokra való áttérés az unió fenntartható fejlődési stratégiájának számos célkitűzését elősegíti. Az alacsonyabb karbontartalmú tüzelőanyagok és megújuló energiák használata csökkenti az ÜHG-kibocsátást, ezáltal hozzájárul az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitásának mérséklődéséhez. A hatékony energiafelhasználás gyakorlati megvalósításához a biomassza, a geotermikus, a víz-, a nap- és a szélenergia, a mezőgazdasági melléktermékek és a biogáz energiafelhasználáson belüli részarányának növelése szükséges, ami hozzájárul egy fenntarthatóbb energiagazdálkodás kialakításához is.

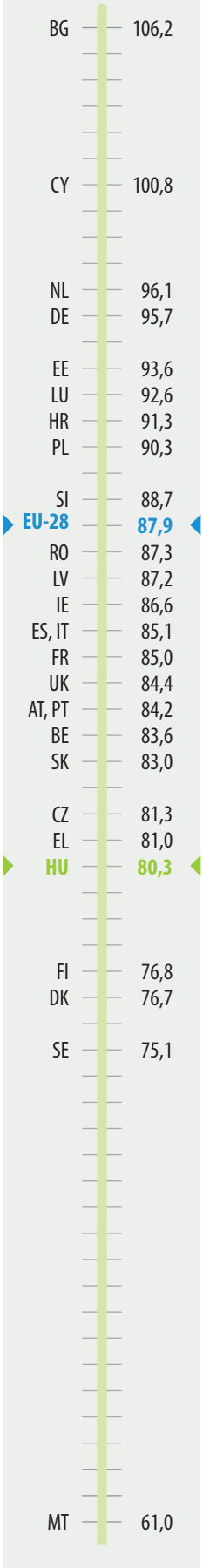
Az Európa 2020 stratégia célkitűzése, hogy az energiahatékonyságot és a megújuló energiaforrások részarányát a végső energiafelhasználásban 2020-ig 20%-kal kell növelni az unióban. Az indikátor része az unió fenntartható fejlődési célok elnevezésű indikátorkészletének és az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak (SDG).

Elemzés Az egységnyi energiafelhasználásra jutó energiafelhasználással kapcsolatos ÜHG-kibocsátás Magyarországon csökken, elsősorban a szilárd tüzelőanyagok helyett a gáz és a megújuló energiák térnyerése miatt.

Nemzetközi kitekintés 1990-től 2016-ig az egységnyi energiafelhasználásra jutó ÜHG-kibocsátás az unióban is csökkent. 2000-hez képest 2016-ra Bulgáriát, Litvániát és Ciprust kivéve az Európai Unióban csökkent a mutató értéke. Az unión belüli legnagyobb ÜHG-kibocsátó Németországban, Egyesült Királyságban és Franciaországban 96, 84 és 85%-ra csökkent az indikátor.

Stadat-táblák
5.3.2. Nemzetgazdasági ágak üvegházhatású-gáz-kibocsátása

Az energiafogyasztás üvegházhatásúgáz-intenzitása az Európai Unióban, 2016 *(2000=100,0), %*

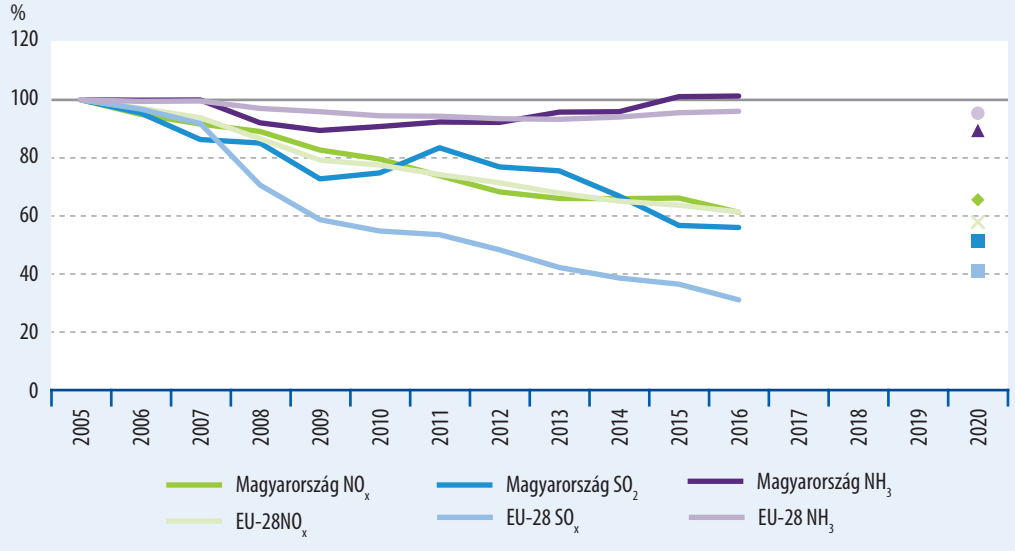

Savasodást okozó légszennyezőanyagok-kibocsátása

2000 óta

2015 óta

3.3.1. ábra Az ammónia, a nitrogén-oxidok és a kén-dioxid kibocsátása (2005=100,0)

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

LT	92,5
PL	84,5
LV	82,9
DE	77,3
EE	74,7
SE	71,2
CY	69,5
BG	68,3
HU	**66,9**
IE	66,6
RO	66,3
SI	66,2
AT	64,3
FI	63,7
EU-28	**62,8**
NL	62,6
HR	62,0
BE	60,7
SK	59,8
IT, FR	59,4
CZ	58,5
PT	**57,7**
DK	56,1
ES	55,2
EL	52,3
MT	52,1
UK	51,9
LU	36,4

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

Nitrogén-oxidok kibocsátása az Európai Unióban, 2016 *(2005=100,0), %*

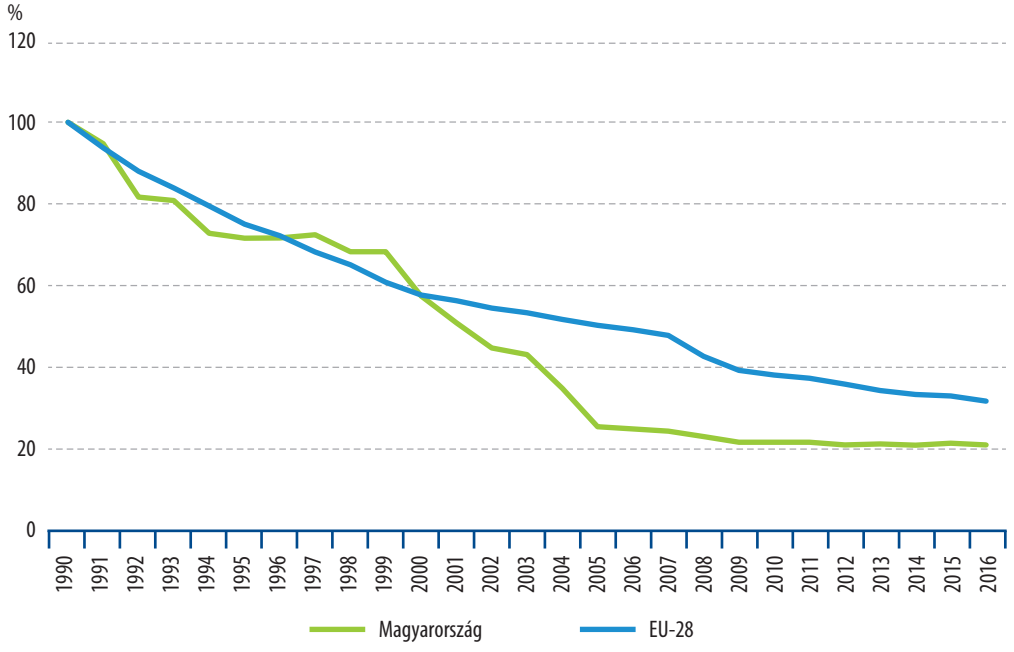
! Az utóbbi 11 évben az unióban és Magyarországon a kén-dioxid és a nitrogén-oxidok kibocsátása csökkent, az ammóniáé nem változott jelentősen.

Definíció Az ammónia, a nitrogén-oxidok és a kén-dioxid kibocsátása mutató nem tartalmazza a trágyakezelés és mezőgazdasági talajok kategóriákban meghatározott tevékenységekből eredő nitrogén-oxidok kibocsátását, valamint a repülőgépek le- és felszállási ciklusán kívüli emissziót. A savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása mutató az emberi tevékenységből származó nitrogén-oxidok, a kén-dioxid, valamint az ammónia éves összes kibocsátását követi nyomon, ami a hivatalos nemzeti kibocsátási leltárban szereplő nemzeti összesen értékeket, vagyis az ún. memo itemeken kívüli összes kibocsátást tartalmazza. A memo itemek a nemzetközi jelentésekben szereplő különálló tételek, mint pl. az repüléshez és a hajózáshoz használt üzemanyagok használatából származó, a biomasszából eredő CO_2-kibocsátás vagy a hulladéklerakókon hosszú távon tárolt széntartalom.

SO_2-egyenérték: a különböző légszennyező anyagoknak eltérő a környezetre és a klímára gyakorolt hatása, azért, hogy e hatásukat össze tudjuk hasonlítani, egyenértékben (ekvivalensben) fejezzük ki kibocsátásukat, jelen esetben a kén-dioxidot használva bázisul.

Relevancia A savasodást okozó anyagok kibocsátása károsítja az ökoszisztémát, különösen a talajt, az erdőket és a vízkészleteket. A légkörbe került nitrogén-oxidok a kibocsátó forrástól nagy távolságra eljutva leülepednek, így szerepet játszanak a savasodásban, az eutrofizációban (vizek túlzott tápanyagtartalma miatti algásodásban), valamint megnövekedett koncentrációjuk révén a fotokémiai füstköd (szmog) kialakulásában. A kibocsátott kén-dioxid a téli szmog kialakulásáért, az ammóniakibocsátás során bemosódó nitrát a foszfátvegyületekkel együtt pedig főként a fokozott algásodásért felelős. A savasodást okozó gázok szabályozása érdekében számos jogszabály született, ideértve a nagy kiterjedésű, országhatárokon átterjedő légszennyeződésekről szóló 1979. évi genfi egyezményhez (CLRTAP) tartozó göteborgi jegyzőkönyvet is. 2012 májusában Genfben a göteborgi jegyzőkönyvhöz kapcsolódóan új vállalásokat fogalmaztak meg az uniós tagállamok. Magyarországon a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia utal arra, hogy a technológiai fejlődés révén a folytatódó termelésbővülés az elmúlt évtizedben nem járt együtt a savasodást okozó anyagok kibocsátásnövekedésével. A folyamatos monitoring révén lehet meggyőződni ennek érvényesüléséről.

3.3.2. ábra A savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása (1990=100,0)

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

! ***A savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása 1990 óta az unióban és Magyarországon jelentősen csökkent.***

Elemzés A 2016. évi adatok alapján a kén-dioxid esetében 69, nitrogén-oxidok esetében 39, az ammónia esetében 4%-os kibocsátáscsökkentés valósult meg uniós szinten 2005-höz képest. Hazánkban 2016-ra a kén-dioxidnál 44, a nitrogén-oxidoknál 39%-kal visszaesett, az ammónia esetében 1,3%-kal nőtt a kibocsátás 2005-höz viszonyítva.

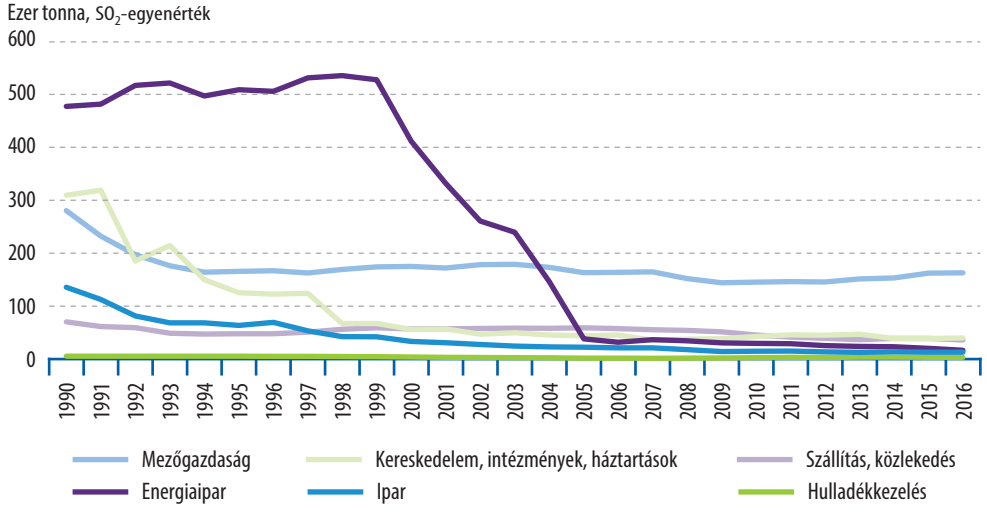
A hosszabb időtávú – 1990-hez viszonyított – vizsgálatból megállapítható, hogy hazánkban 2016-ra a kén-dioxidnál 97, a nitrogén-oxidoknál 50, az ammónia esetében 42%-kal visszaesett a kibocsátás. A Magyarország által kibocsátott savasodást okozó gázok együttes SO_2-egyenértéke az 1990. évi 1 millió 271 ezer tonnáról 2014-re jelentősen,

3.3.1. tábla Légszennyezőanyagkibocsátás-csökkentési kötelezettségek 2005-höz képest

(2005=100%)

Légszennyező anyagok	Év	Magyarország	EU-28
SO_2-csökkentés	2020 és 2029 közötti bármely év	46	59
	2030 és az azt követő bármely év	73	79
NO_x-csökkentés	2020 és 2029 közötti bármely év	34	42
	2030 és az azt követő bármely év	66	63
NH_3-csökkentés	2020 és 2029 közötti bármely év	10	6
	2030 és az azt követő bármely év	32	19

3.3.3. ábra A savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása szektoronként

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

! Az energiaipar kibocsátása számottevően csökkent, főként a kéntelenítő berendezések alkalmazása, valamint a széntüzelés használatának visszaszorulása miatt.

270 ezer tonnára csökkent. Emögött nagyrészt az energiaiparban bekövetkezett technológiai jellegű változások (pl. kéntelenítő berendezések széles körű használata), illetve a széntüzelés visszaszorulása állnak. Az energiaipari kibocsátás jelentős csökkenésével a mezőgazdaság lett a leginkább felelős a savasodást okozó gázok kibocsátásáért, ami 2016-ban 60%-os részesedéssel bírt. A kén-dioxid-emisszió 1990-től 2016-ig történő 97%-os csökkenésével a gazdaság ammónia- és nitrogén-oxidok-kibocsátásai jelentősebb tényezőkké váltak a környezet savasodása tekintetében. Az ammónia és a nitrogén-oxidok kibocsátása közvetlenül a rendszerváltás utáni néhány évben csökkent, ezután a 2000-es évek elejéig lényegében stagnált. Ezt követően a nitrogén-oxidok kibocsátása tovább mérséklődött, az ammóniáé csökkent, majd 2009-től növekvő trendet mutatott. Az ammóniakibocsátás fő forrásai a trágyakezelés és a műtrágyázás. Az ammónia kibocsátása 2016-ban 165 ezer tonna SO_2-egyenérték volt, a savasodást okozó légszennyező anyagok teljes kibocsátásának 61%-a.

Nemzetközi kitekintés 2016-ban az unióban a nitrogén-oxidok kibocsátása a 2005-ös bázisérték 63%-a volt, amihez képest a magyarországi kibocsátás változása kissé kedvezőtlenebbül alakult (67%). Az unió nitrogén-oxidok kibocsátásáért 16%-os mértékben Németország, 12%-ban az Egyesült Királyság és 11%-ban Franciaország felelős. Németország 23, az Egyesült Királyság 48, Franciaország 41%-os kibocsátáscsökkenést ért el a 2005 és 2016 közötti időszakban. Legkedvezőbb a helyzet Luxemburgban, ahol a kibocsátás 64%-kal mérséklődött 2005 óta, Litvániában mindössze 7,5%-os kibocsátáscsökkenést sikerült elérni ezen időszak alatt. Az uniós kibocsátás mérséklődése leginkább a csökkenést elősegítő uniós jogszabályokkal magyarázható, ezek főleg a gépjárművek kibocsátását (európai kibocsátási sztenderdek), valamint az ipari tüzelőanyagok elégetését, és az erőművek termelését szabályozták. A gépjárművek jelentős része azonban változatlanul hagyományos (európai kibocsátási sztenderdeket el nem érő) technológiával működik, ami jelzi, hogy még mindig további jelentős potenciál van a nitrogén-oxidok kibocsátásának csökkentésében. A tüzelésmódosító technológiák és a tüzelőanyag szénről gázra való átállása tovább segítették a nitrogén-oxidok kibocsátásának csökkentését.

Stadat-táblák

5.3.11. Nemzetgazdasági ágak savasodást okozó gázkibocsátása

5.3.12. Nemzetgazdasági ágak nitrogén-oxidok (NO_x) kibocsátása

5.3.13. Nemzetgazdasági ágak kén-dioxid (SO_2) kibocsátása

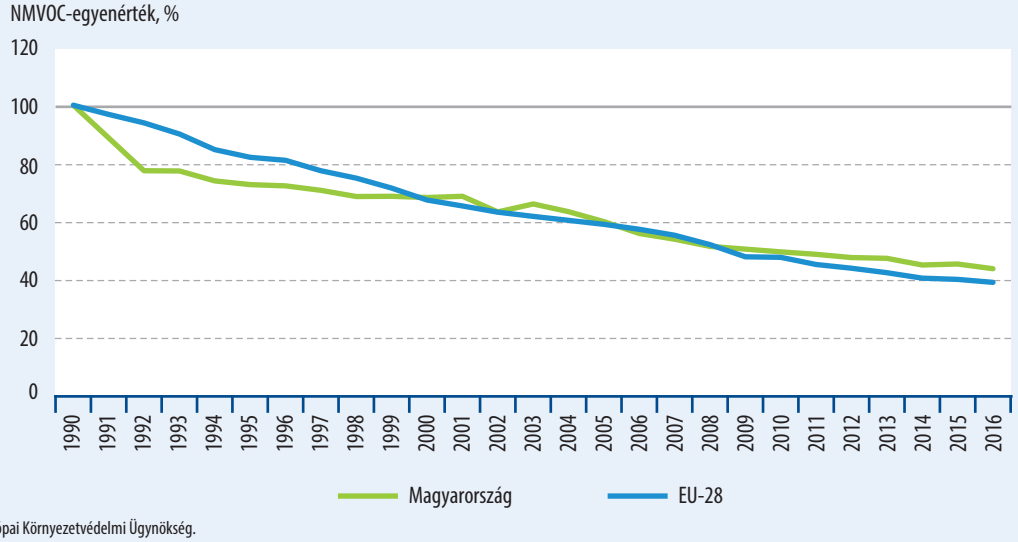
5.3.14. Nemzetgazdasági ágak ammónia (NH_3) kibocsátása

Az ózonképző vegyületek kibocsátása

2000 óta

2015 óta

3.4.1. ábra **Az ózonképző vegyületek kibocsátása** (1990=100,0)

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

! *Az ózonprekurzor kibocsátás Magyarországon szorosan követi a csökkenő uniós trendet.*

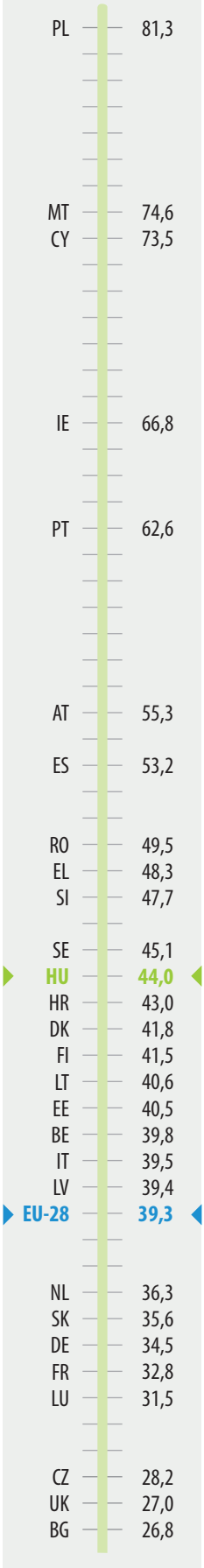
Definíció Az ózonképző vegyületek kibocsátása indikátor a nitrogén-oxidok, a nem metán illékony vegyületek, a szén-monoxid és a metán NMVOC-egyenértékben kifejezett kibocsátásának trendjét mutatja be a memo item értékei nélkül számolva. A memo itemek a nemzetközi jelentésekben szereplő különálló tételek, a nemzeti összesen értékeken felül számolt kibocsátások, mint pl. az repüléshez és hajózáshoz használt üzemanyagok használatából és a biomasszából származó CO_2-kibocsátás vagy a hulladéklerakókon hosszú távon tárolt széntartalom.

A közlekedés során keletkezett ózonképző vegyületek mutató a nitrogén-oxidok, a szén-monoxid, a metán és a nem metán illékony szerves vegyületek NMVOC-egyenértékben kifejezett közlekedési kibocsátásának trendjét jelzi, a memo item értékei nélkül számolva.

A különböző légszennyező anyagoknak eltérő a környezetre és a klímára gyakorolt hatása. Azért, hogy e hatásukat össze tudjuk hasonlítani, egyenértékben (ekvivalensben) fejezzük ki kibocsátásukat.

Relevancia Az ózonelőanyagok (prekurzorok) hozzájárulnak a talaj közeli ózon kialakulásához. A troposzférikus ózon egészségre káros, a szmog egyik összetevője, leginkább a nagy forgalmú városokat sújtja. Rendkívül reaktív gáz, jelentős egészségügyi problémákat okoz, valamint károsítja az ökoszisztémát és a mezőgazdasági terményeket. A megemelkedett ózonkoncentráció légzési problémákat és a tüdő működési zavarait eredményezheti. A troposzférikus ózon a közlekedés, az ipar és a háztartások energiafelhasználása során keletkezik. A nitrogén-oxidokkal együtt a nem metán illékony szerves vegyületeket fotooxidánsoknak nevezzük. A nitrogén-oxidoknak leginkább a mezőgazdasági, a háztartási és a közlekedési kibocsátása jelentős, az NMVOC esetében a háztartások mögött a mezőgazdaság és a feldolgozóipar emissziója számottevő. Ezek a szennyezők a fotokémiai szmog kialakulásának előidézői, különösen a nyári időszakban. A modern technológiák segítségével a terhelések egy része csökkenthető, például katalizátorokkal és kisebb fogyasztású motorokkal.

Ózonképző vegyületek kibocsátása NMVOC-egyenértékben az Európai Unióban, 2016, *(1990=100,0), %*

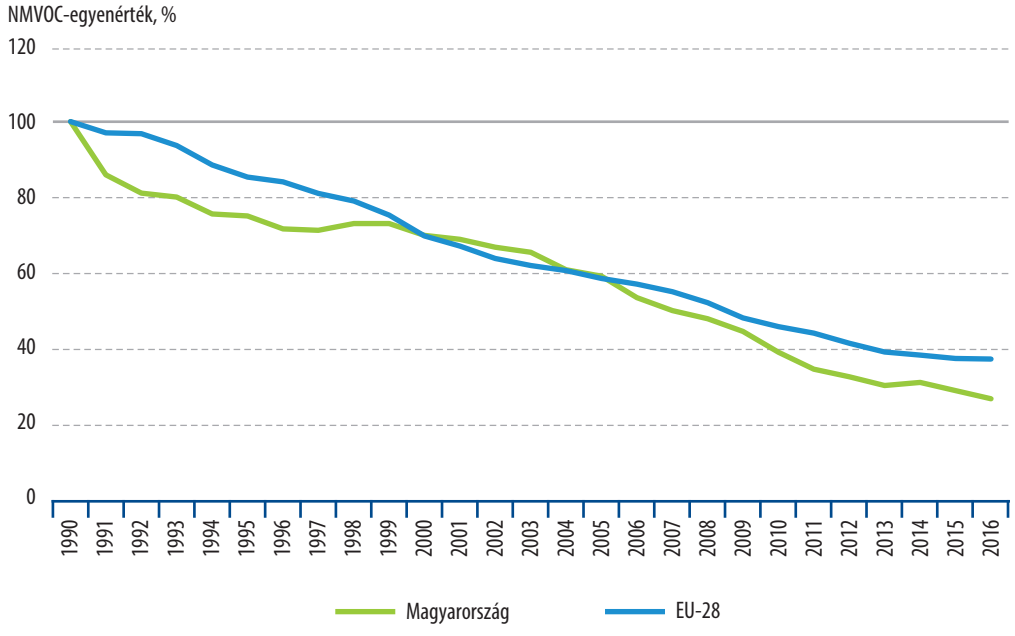

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

PL 77,4
ES 69,6
IE 65,4
PT 64,9
CY 54,4
SE, RO 51,3
SI 50,7
EL 50,4
EE 49,1
LU 43,9
NL 43,6
LT, AT 43,0
BE 41,6
DK 40,9
MT 39,2
BG 38,9
LV 38,7
EU-28 37,5
HR 36,9
IT 34,5
UK 30,8
SK 29,5
DE 28,1
FR 27,8
HU 27,0
FI 25,7
CZ 16,7

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

3.4.2. ábra A közlekedés során kibocsátott ózonképző vegyületek

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

A magyarországi közlekedés ózonprekurzor-kibocsátása együtt mozog az uniós csökkenő trenddel.

Bár a tisztább járművek és alternatív üzemanyagok önmagukban nem oldják meg a közlekedés alapvető fenntarthatósági problémáit, használatuk elengedhetetlen a közlekedés környezetterhelésének csökkentéséhez. A közlekedési igények racionalizálása mellett szükséges, hogy az igények kielégítésének mind nagyobb hányada környezetbarát, alternatív közlekedési módok és üzemanyagok felhasználásával történjen.

Elemzés Az ózonprekurzorok kibocsátása Magyarországon 1990 és 2016 között stabilan csökkent. Az emisszió az 1990-re kimutatott 766 ezer tonna NMVOC-egyenértékről 2016-ra 337 ezer tonnára csökkent. A legjelentősebb ózonprekurzorok 2016-ban a nitrogén-oxidok voltak (42%), a nem metán illékony szerves vegyületek 42, a szén-monoxid 15, a metán 1,3%-kal részesedett az ózonképző vegyületek kibocsátásából. 1990 és 2016 között a nitrogén-oxidok kibocsátásának 50%-os visszaeséséhez a leginkább az ipar (76%), az energiaipar (68%) és a szállítás, közlekedés (35%) kibocsátáscsökkenése járult hozzá. 1990-től 2016-ig a nem metán illékony szerves vegyületek kibocsátása 56%-kal csökkent, amit elsősorban a szállítás, közlekedés kibocsátásának jelentős mértékű, 90%-os visszaesése okozott.

A közlekedés ózonprekurzor-kibocsátása hazánkban a 1990-hez képest 73%-kal lett kevesebb. Részaránya a teljes ózonprekurzor-kibocsátáson belül 1990 és 2016 között 41%-ról 25%-ra csökkent. A lakosság kitettsége a levegő ózonszennyezettségének részben a klíma és a vegetáció különbözőségeinek függvényében országonként változik. Általánosságban elmondható, hogy a magasabb nyári hőmérsékletű, déli országok lakosait nagyobb mértékben veszélyezteti az ózonszennyezettség (pl. Olaszország), mint a hűvösebb, északi országok lakóit (pl. Norvégia, Írország).

2017-ben Magyarországon az ózonkoncentráció összes mért adatának több mint 15%-a csak a kecskeméti, valamint a mosonmagyaróvári mérőállomásokon haladta meg a hosszú távú célkitűzést, ami 1120 μg/m^3, az egy naptári év alatt mért napi 8 órás mozgóátlag-koncentráció maximuma.

A közlekedés során kibocsátott ózonképző vegyületek NMVOC egyenértékben az Európai Unióban, 2016, *(1990=100,0), %*

Nemzetközi kitekintés 2016-ban Németországnak volt a legnagyobb ózonprekurzor-kibocsátási aránya az unión belül (16%), a második legjelentősebb kibocsátó az Egyesült Királyság (12%), a harmadik Olaszország (11%) volt. Németország 2016. évi kibocsátása 1990-hez viszonyítva 34%, az Egyesült Királyságé 27%, Olaszországé 40% volt. 2016-ban az ózonprekurzorok kibocsátása 1990-hez viszonyítva Magyarországon (44%) az uniós értéknél (39%) kevésbé csökkent. Az unióban Csehország, az Egyesült Királyság és Bulgária csökkentette – több mint 70%-kal – az ózonprekurzorok kibocsátását, míg Lengyelországban csak 19%-os volt a csökkenés 1990-hez viszonyítva.

A közlekedésből származó ózonprekurzor legnagyobb kibocsátási aránnyal 2016-ban az Egyesült Királyság (14%), Spanyolország (14%) és Németország (13%) rendelkezett. Az Egyesült Királyság 2016. évi kibocsátása 1990-hez viszonyítva 31%, Spanyolországé 70%, Németországé 28% volt. A közlekedésből származó ózonprekurzorok kibocsátása leginkább Csehországban (83%-kal), legkevésbé Lengyelországban (23%-kal) esett vissza. Magyarország kibocsátása a 63%-os uniós átlagot meghaladóan csökkent.

Stadat-táblák

5.3.7. Nemzetgazdasági ágak metán (CH_4) kibocsátása

5.3.12. Nemzetgazdasági ágak nitrogén-oxidok (NO_X) kibocsátása

5.3.15. Nemzetgazdasági ágak ózonprekurzor kibocsátása

5.3.16. Nemzetgazdasági ágak nem metán illékony szerves vegyületek (NMVOC) kibocsátása

5.3.17. Nemzetgazdasági ágak szén-monoxid (CO) kibocsátása

Szállópor-szennyezettség – a lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének

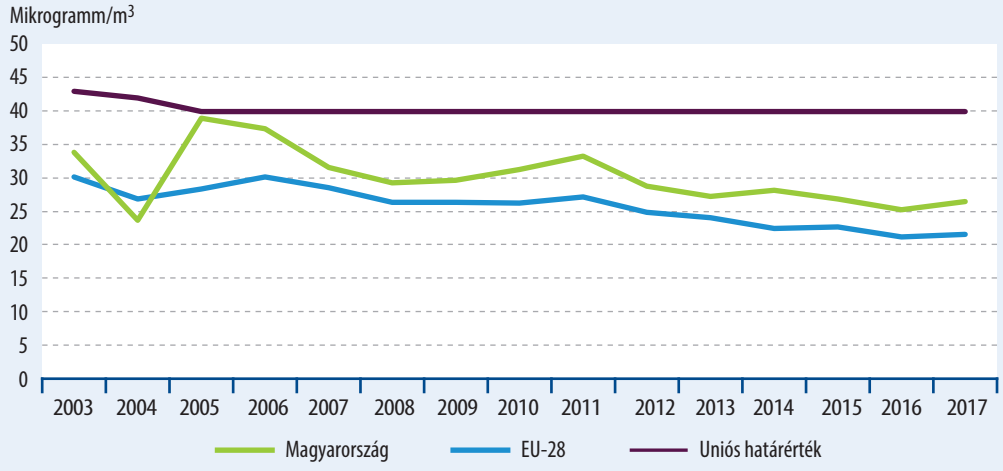
2003 óta

2016 óta

BG 37,3
HR 35,1
PL 32,2
IT, CY 29,2
EL[a] 29,0
RO 26,6
HU 26,5
SI 24,8
SK 24,2
CZ 23,9
LT 22,8
ES 21,9
EU-28 21,6
BE 20,4
LU 20,3
NL, AT 19,2
FR 19,1
PT 18,3
DE 17,5
LV 17,2
UK 15,6
DK 15,5
SE 11,8
IE 11,5
EE 10,5
FI 10,0

a) 2016.
Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

3.5.1. ábra A városi lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének (PM_{10})

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

2003 és 2017 között Magyarországon a lakosságnak a levegő szilárdanyag-szennyezettségének való kitettsége jellemzően meghaladta az uniós átlagot.

Definíciók A szilárdanyag-kibocsátás (PM_{10}) mutatója az emberi tevékenységből származó, 10 mikrométernél kisebb átmérőjű szilárdanyag-kibocsátás éves mennyiségét jelzi a memo itemek (a nemzeti összesen értékeken felül számolt kibocsátások) értékei nélkül számolva. A közlekedés során kibocsátott szilárd részecskék indikátora a közlekedésből származó összes szilárdanyag-kibocsátás éves mennyiségét mutatja a memo itemek értékei nélkül számolva. A lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének mutató az ott élők lélekszámával súlyozva az egyes agglomerációkban felállított mérőhelyek által mért szilárdanyag-szennyezés éves átlagos koncentrációját adja meg.

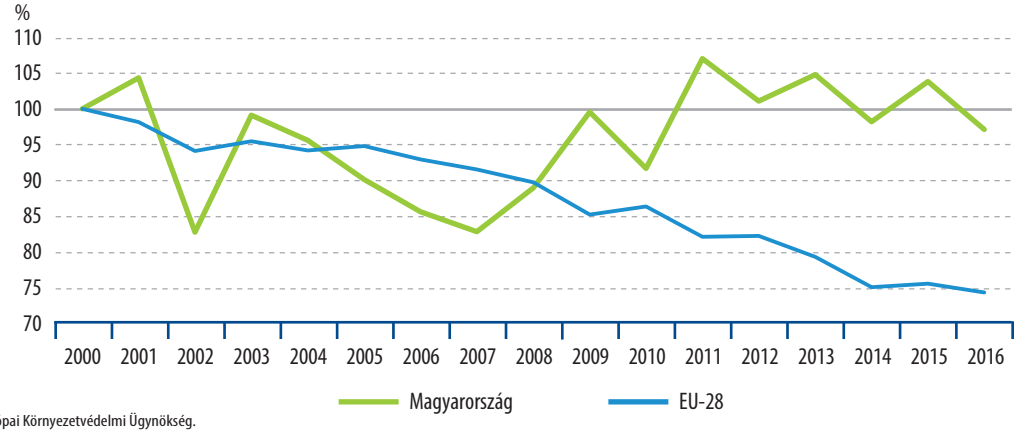
Relevancia A szilárdanyag-kibocsátás fő forrásai a városokban a dízelüzemű járművek, az ipari, a háztartási és az egyéb tüzelés. A gumiabroncs és a fékek kopása ugyancsak növelik a szilárdanyag-kibocsátást. Az Európai Unió fenntartható fejlődési stratégiájának határozott célja, hogy olyan szintre csökkenjen a közlekedésből származó szennyezőanyag-kibocsátás, ami az emberi egészségre és a környezetre csak minimális hatással bír. A szilárdanyag-kibocsátás természetes forrásai a por, a homok és az erdőtüzekből származó füst. A szilárd anyagok a kén-dioxid magas koncentrációja mellett lassú légmozgás és alacsony hőmérséklet esetén az úgynevezett téli füstköd (téli szmog) előidézői. A PM_{10} egészségkárosító hatása miatt a figyelem középpontjába került. Ezen anyagok belélegzése számos szív- és légzőszervi betegség kialakulásáért felelős.

A városi lakosság kitettsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének, 2017, *mikrogramm/m³*

Elemzés Az unióban jelenleg 40 mikrogramm/m³ a PM_{10} éves átlagos koncentrációjának a határértéke, ez alatt volt a lakosság átlagos kitettsége az unióban és Magyarországon is 2003 és 2017 között. Ebben az időszakban előfordultak a határértéket meghaladó értékek is egyes mérőállomásokon Magyarországon és az unióban egyaránt. 2017-ben a sajószentpéteri, a miskolci Alföldi utcai és a kazincbarcikai mérőállomásokon a levegő 10 mikrogramm/m³ alatti átmérőjű szálló porral való szennyezettsége a 24 órás határértékeket a mért esetek több mint 20%-ában meghaladta.

A teljes PM_{10}-kibocsátás Magyarországon 2000-től 2016-ig 2,9%-kal, 75 ezer tonnáról 73 ezer tonnára csökkent. 2016-ban Magyarországon a kereskedelmi, az intézményi és a háztartási szektor volt a legnagyobb szilárdanyag-kibocsátó, 64%-os részaránnyal. 2016-ban az unió 2000-hez viszonyított 26%-os PM_{10}-kibocsátás csökkenéséhez leginkább az ipar 32, az energiaipar 67 és a szállítás, közlekedés 41%-os csökkenése járult hozzá.

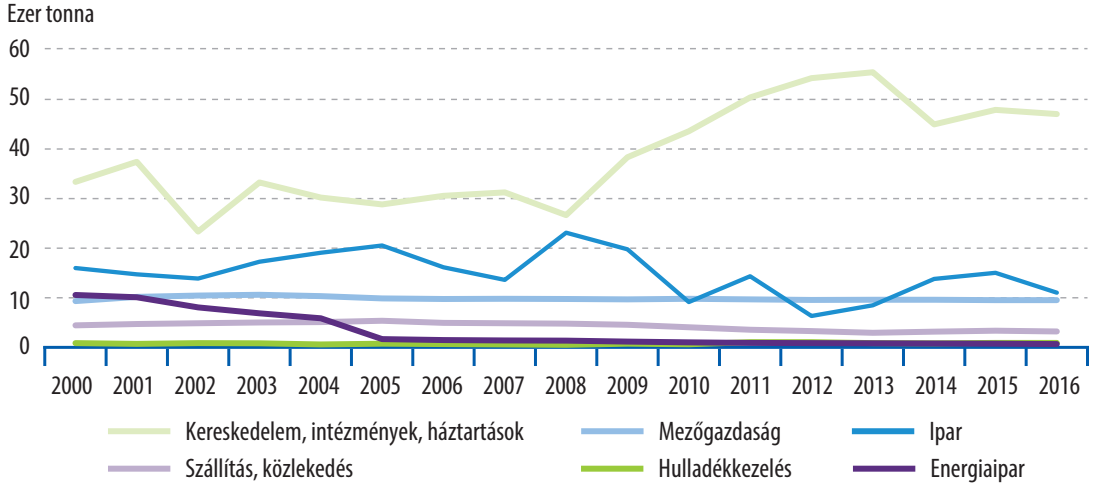
3.5.2. ábra Szilárdanyag-kibocsátás (PM_{10}) (2000=100,0)

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

A PM_{10}-kibocsátás Magyarországon 2000 és 2016 között jelentős ingadozás mellett lényegében változatlan szinten maradt. Az uniós kibocsátás ez idő alatt 26%-kal csökkent.

3.5.3. ábra Szilárdanyag-kibocsátás (PM_{10}) szektoronként

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség.

2000 és 2016 között a kereskedelmi, az intézményi és a háztartási szektor PM_{10}-kibocsátása számottevő ingadozás mellett 41%-kal nőtt.

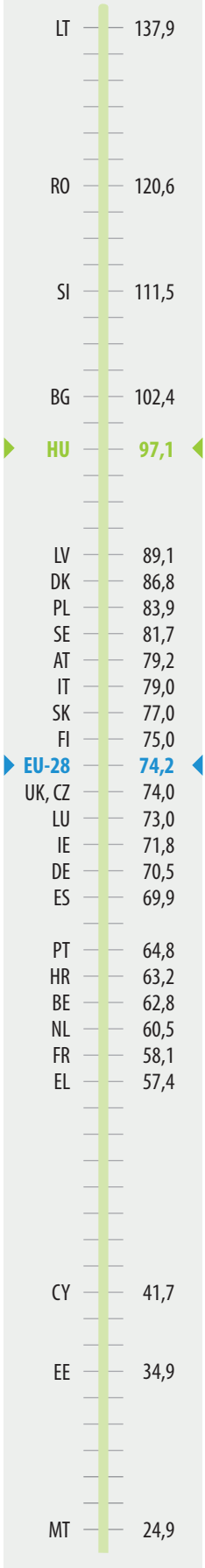
Nemzetközi kitekintés A lakosság az unión belül 2017-ben leginkább Bulgáriában (37 mikrogramm/m^3), legkevésbé Finnországban (10 mikrogramm/m^3) és Észtországban (11 mikrogramm/m^3) volt kitéve a levegő szilárdanyag-szennyezettségének. A szálló por felhalmozódását az intenzív nyári hőhullámok, a forró, száraz időjárás (pl. 2003-ban és 2006-ban) és erdőtüzek (2003-ban) is okozzák. 2016-ban Lengyelországnak (13%) volt a legnagyobb a PM_{10}-kibocsátási aránya az unión belül, Franciaország a teljes uniós kibocsátás 12%-áért volt felelős. Lengyelország 16, Franciaország 42%-kal csökkentette kibocsátását 2000-hez viszonyítva. 2016-ban a PM_{10}-kibocsátás uniós viszonylatban 26%-kal mérséklődött 2000-hez viszonyítva. A változást tekintve legkedvezőbb helyzetben levő Máltán a 2016. évi kibocsátás 75%-kal alacsonyabb, a legkedvezőtlenebb Litvániában 38%-kal magasabb, mint a 2000. évi emisszió.

Stadat-táblák

5.3.18. Nemzetgazdasági ágak 10 µm átmérő alatti szálló por (PM_{10}) kibocsátása

5.3.28. A levegő 10 µm átmérő alatti szálló porral (PM_{10}) való szennyezettsége az automata mérőhálózat adatai alapján

PM_{10}-kibocsátás az Európai Unióban, 2017, *(2000=100,0), %*

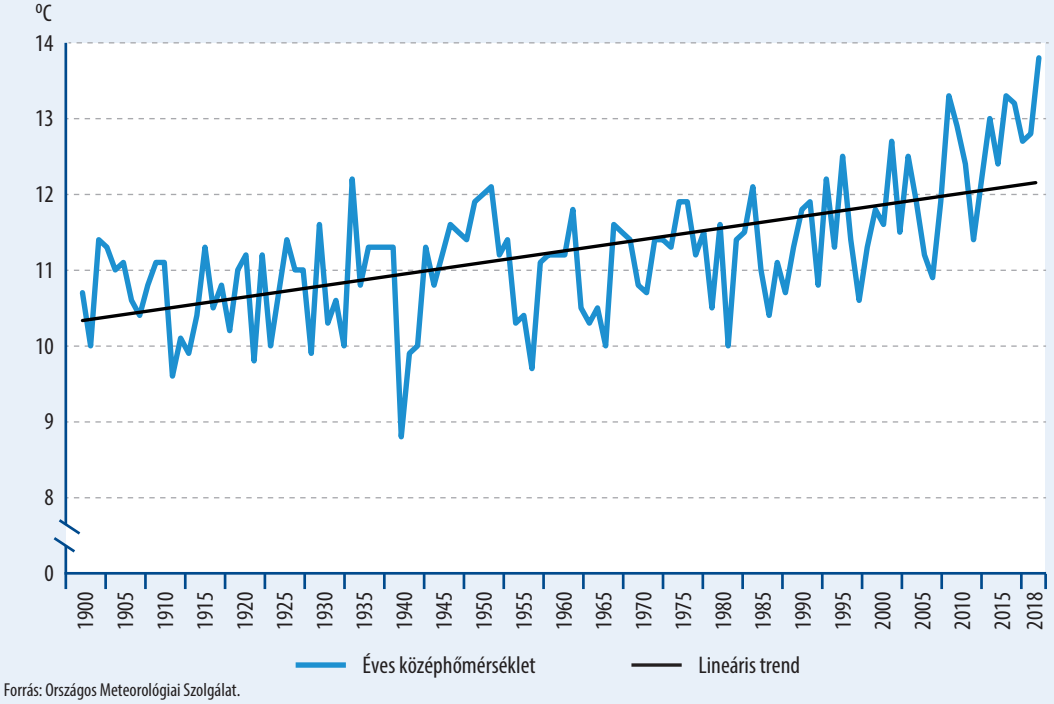

Forrás: Európai Környezetvédelmi Ügynökség

Éves középhőmérséklet

1901 óta

3.6.1. ábra **Az éves középhőmérséklet Budapesten**

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

A melegedés mértéke 1901-től meghaladta az 1,5°C-ot Budapesten.

Definíció Az éves középhőmérséklet a havi középhőmérsékletek (napi középhőmérsékletek átlaga) átlaga.

Relevancia A 2015. évi párizsi klímamegállapodás alapján az aláíró államok globális célkitűzésként fogalmazták meg, hogy a Földön a középhőmérséklet-emelkedés ne haladja meg 2°C-nál jobban az iparosodás előtti időszak (1750) értékét, de törekedni fognak arra, hogy a 1,5°C-ot se érje el. Ezen célkitűzés teljesítéséhez az üvegházhatású gázok kibocsátásának jelentős csökkentésére lenne szükség. A hazai fenntarthatósági célkitűzések között szintén szerepel a klímaváltozás elleni küzdelem, ami az üvegházhatású gázok légkörbe való kibocsátásának csökkentése mellett nagy hangsúlyt fektet a változó időjárási és éghajlati viszonyokra való felkészülésre is.

Elemzés Bár 1901 óta az időjárás évről évre változott, a hőmérséklet emelkedő trendet mutat. A Budapest évi középhőmérsékleteinek sorozatára illesztett lineáris trend szerint – a növekvő urbanizációs hatások következtében – a melegedés mértéke meghaladja az 1,5°C-ot. A fővárosban a legmagasabb hőmérsékletet 2007-ben mérték (40,1°C). A változékonyság ellenére az általános hőmérsékletemelkedés az utóbbi mintegy 30 évben egyértelműen kimutatható.

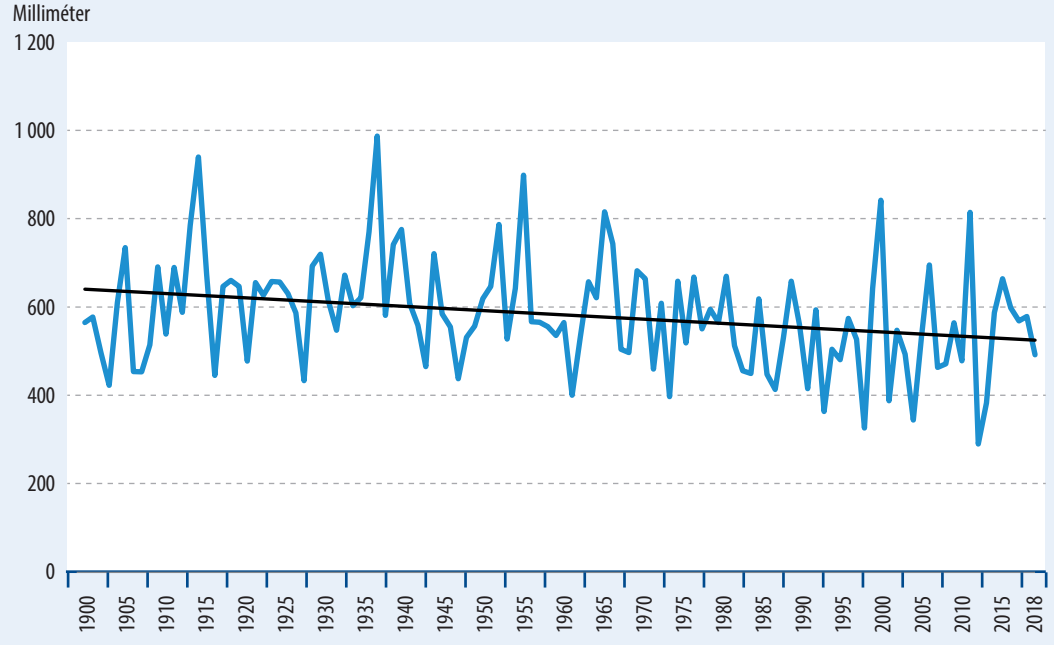
Nemzetközi kitekintés A Meteorológiai Világszervezet 2018-as év globális éghajlati értékelője szerint a rendkívül intenzív globális felszínhőmérséklet (földfelszíni és óceáni együtt) emelkedés a század eleje óta tart és várhatóan folytatódik. A legfontosabb éghajlatváltozási indikátorok egyre jobban alátámasztják a melegedést. A szén-dioxid szint az elmúlt 25 évben intenzíven emelkedett, várhatóan az üvegházhatású gázok koncentrációja 2018-ban és 2019-ben tovább nőtt, illetve nő.

Stadat-táblák
5.10.3. Időjárás szélső értékei
5.10.4. A meteorológiai megfigyelő állomások főbb adatai

Csapadék mennyisége

1901 óta

3.7.1. ábra **A lehullott csapadék éves mennyisége Budapesten**

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

! *Budapesten az éves csapadék hosszú távú idősora csökkenést jelez.*

Definíció A légköri csapadék mennyiségét azzal a magassággal mérik (milliméterben), amelyet az esővíz (vagy a megolvasztott hó) elérne, ha nem párologna vagy szivárogna el.

Relevancia A klímaváltozás elleni küzdelem magába foglalja a vízgazdálkodás ésszerű megtervezését is. A vízgazdálkodásban elsősorban extrém hidrometeorológiai eseményekre, szélsőséges csapadékviszonyokra kell felkészülni, amik egyrészt fokozódó árvízveszélyt, másrészt szárazságot eredményezhetnek. Javítani kell az árvízbiztonságot, beleértve a kisebb vízgyűjtőkön, illetve településeken előforduló úgynevezett hirtelen árvizek elleni védelmet is. Hatékonyabb öntözési rendszerek kialakítására kell törekedni, valamint növelni kell hazánk területén a vízvisszatartást, a vízmegtartó képességet, biztosítani kell a vízkészletek fokozott védelmét.

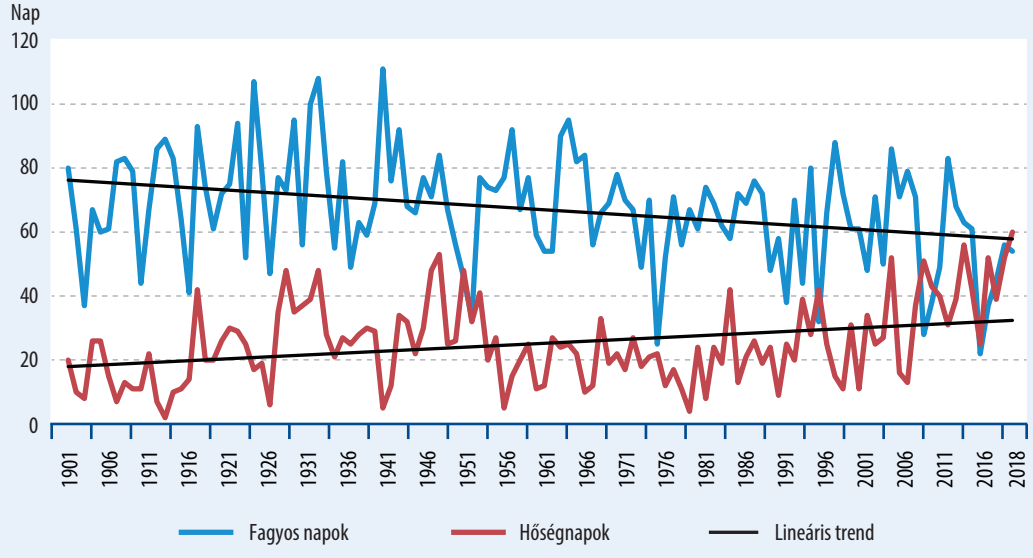
Elemzés A legtöbb csapadék Magyarországon májusban és júniusban hullik, a legkevesebb januárban és februárban. A csapadék mennyisége évről évre ingadozik, a legcsapadékosabb években akár háromszor annyi is eshet, mint a legszárazabbakban. Budapesten 1901–2018 között 1937-ben mérték a legnagyobb (988 milliméter), 2011-ben a legkisebb (291 milliméter) csapadékmennyiséget.

Stadat-táblák
5.10.3. Időjárás szélső értékei
5.10.4. A meteorológiai megfigyelő állomások főbb adatai

Hőség- és fagyos napok száma

1901 óta

3.8.1. ábra **A hőség- és fagyos napok száma Budapesten**

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

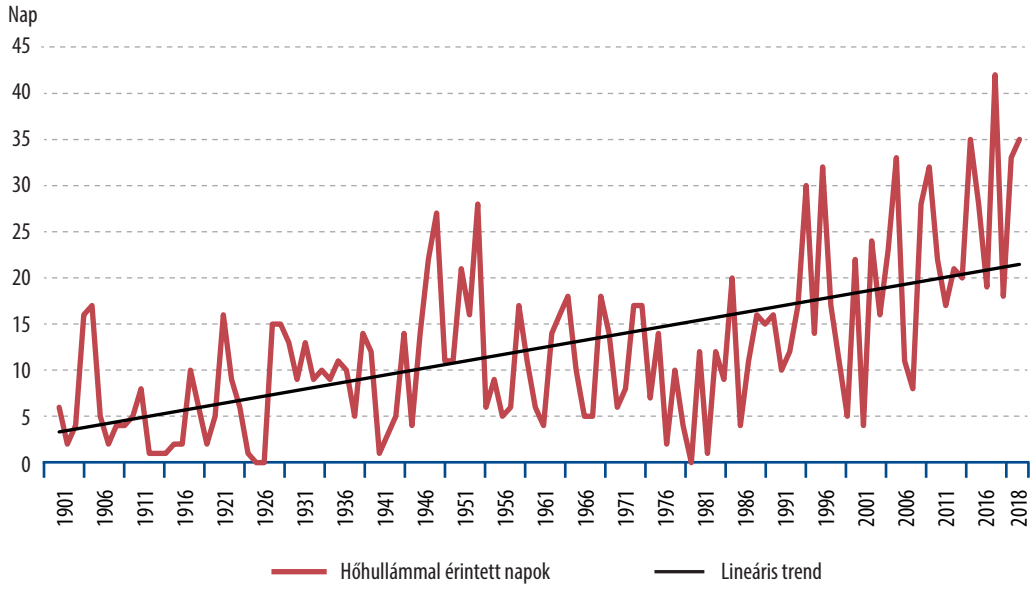
! *1901 és 2018 között csökkent a fagyos és nőtt a hőségnapok száma.*

Definíciók Hőségnap alatt azokat a napokat értjük, amikor a napi maximumhőmérséklet meghaladja a 30°C-ot. A fagyos napként való megjelölés feltétele, hogy a napi minimum hőmérséklet 0°C alatt legyen. Hőhullámmal érintett napokról akkor beszélünk, ha a napi középhőmérséklet meghaladja a 25°C-ot.

Relevancia A globális felmelegedés meghatározó indikátora a fagyos és a hőségnapok számának alakulása. A globális hőmérséklet-növekedés környezeti változásokhoz, a tengerszint emelkedéséhez, a csapadék mennyiségének és térbeli eloszlásának megváltozásához, szélsőséges időjárási viszonyokhoz vezethet.

Elemzés A felszíni átlagos középhőmérsékleti adatokból származó információkat a hőmérsékleti szélsőértékek (hőség- és fagyos napok), illetve az időbeli terjedelem (pl. hőhullámok) vizsgálata egészíti ki. 1901 és 2018 között a fagyos napok száma csökkent, a hőségnapok száma emelkedett. A hőhullámmal érintett napok száma 2015-ben 42 volt, az 1901 óta mért adatok alapján rekordnak tekinthető.

3.8.2. ábra A hőhullámmal érintett napok száma Budapesten

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

A hőhullámmal érintett napok száma jelentős ingadozás mellett az utóbbi évtizedekben emelkedik.

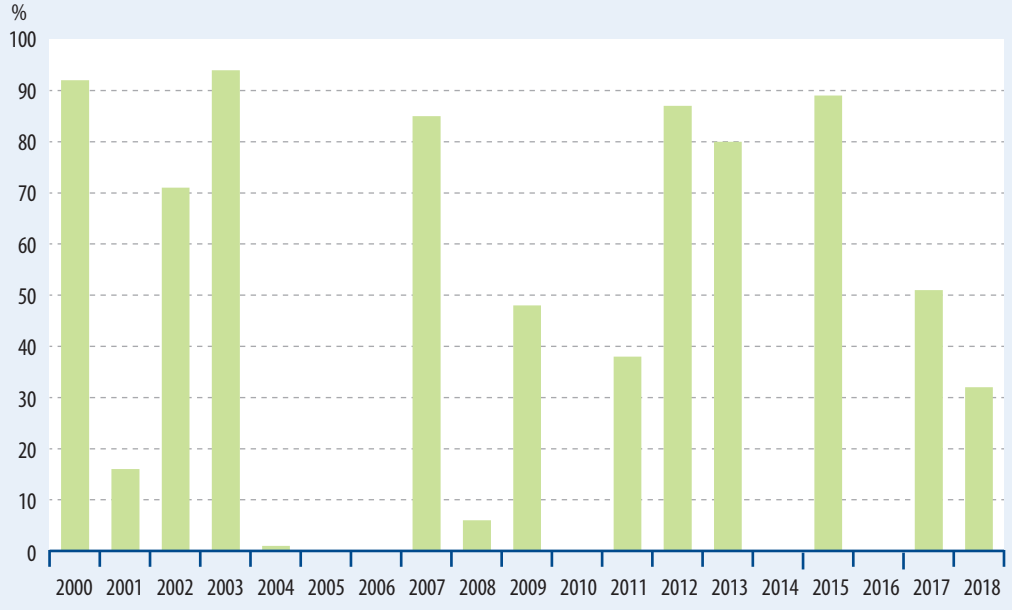
Stadat-táblák

5.10.3. Időjárás szélső értékei

5.10.4. A meteorológiai megfigyelő állomások főbb adatai

Aszállyal érintett területek

3.9.1. ábra **Az aszállyal érintett területek aránya a Pálfai-index alapján**

Forrás: Országos Vízügyi Főigazgatóság.

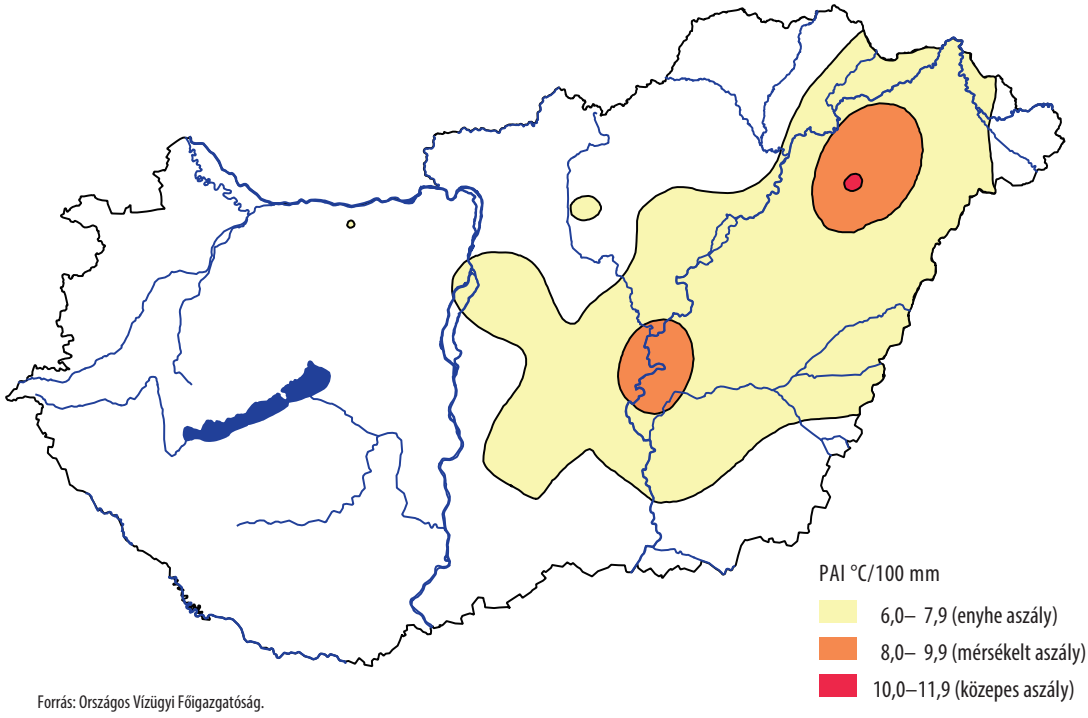
! *2018-ban az ország területének 32%-át érintette legalább enyhe mértékű aszály.*

Definíciók Az aszállyal érintett területek nagyságának meghatározása a Pálfai-féle aszályossági index (PAI) segítségével történik. Ez az index az április–augusztusi időszak középhőmérsékletének és az október–augusztusi időszak súlyozott csapadékösszegének a hányadosa. Az index figyelembe veszi a hőségnapok számát, a csapadékszegény időszak hosszát, a talajvíz mélységét és a mezőgazdasági növények időben változó vízigényét is. Aszálymentes terület az, ahol a PAI<6°C/100 milliméter; rendkívüli aszály ott van, ahol a PAI>12°C/100 milliméter.

Relevancia Az időjárási szélsőségek – köztük az aszály – az éghajlatváltozás következtében egyre gyakrabban fordulnak elő világszerte és hazánkban egyaránt. Az aszály ártalmas hatása legszembetűnőbben a mezőgazdaságot érő veszteségen keresztül számszerűsíthető. Az aszály, valamint az öntözés hiánya nyomán a magyar mezőgazdaság olykor súlyos károkat szenved el, csakúgy, mint az egész élővilág, a művelt és műveletlen, illetve az oltalom alatt lévő területek egyaránt, ezáltal maga a társadalom is.

Elemzés Magyarországon 2000–2018 között az aszállyal érintett területek aránya számos esetben jelentősen meghaladta az 50%-ot. Kiemelkedően aszályos év volt 2000, 2003, 2007, 2012 és 2015. Ennek hátterében a rendkívüli hőség, a csapadékhiány, illetve a kettő együttes előfordulása áll. A 2013. évi aszály mértéke (aszállyal érintett területek aránya 80%) elmaradt a 2012. évitől (87%). Ez döntően az átlagosnál lényegesen csapadékosabb tavaszi időjárás következménye. 2014 aszálymentes volt, az aszály alsó küszöbértékét megközelítő állapot a Tiszántúl és az Alsó-Duna-völgy területét jellemezte. A nagymértékű aszállyal sújtott 2015. évben a – döntően – nyári időszak 5 hőhulláma 42 napot érintett. 2016 aszálymentes volt, de 2017-ben az aszállyal érintett területek aránya ismét elérte az 51%-ot, majd 2018-ra 32%-ra mérséklődött. A síkvidéki területeken általában enyhe mértékű volt az aszály, de az Alföld délkeleti és középső, valamint a Kisalföld északnyugati részén mérsékelt aszály jelentkezett.

3.9.2. ábra Az aszályindex (PAI) 2018-ra számított értékeinek területi eloszlása

Forrás: Országos Vízügyi Főigazgatóság.

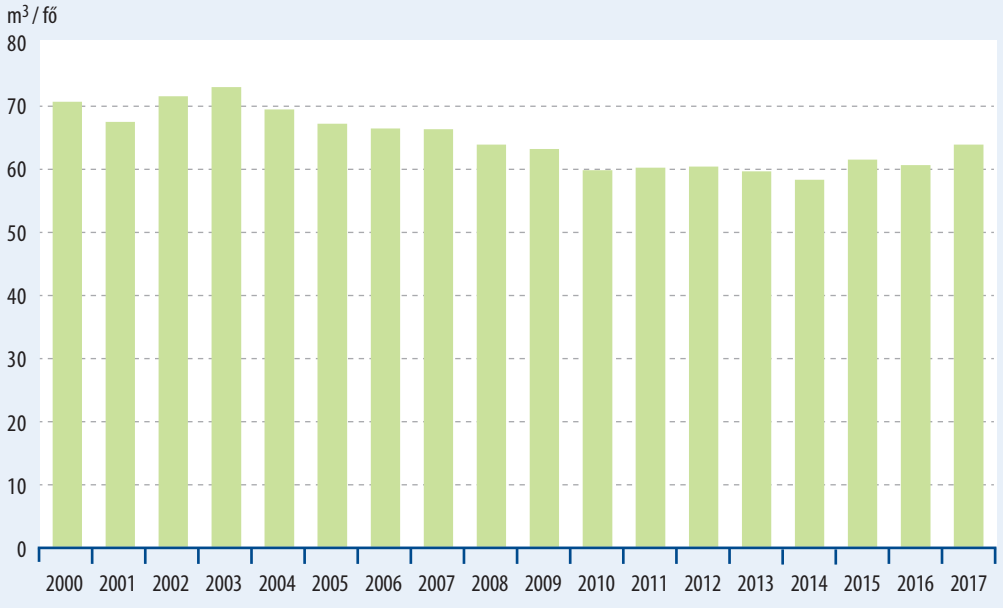
Stadat-táblák
5.6.1. Aszállyal érintett területek

Közüzemi víztermelés

2000 óta

2016 óta

3.10.1. ábra **Az egy főre jutó közüzemi víztermelés**

Az egy főre jutó éves közüzemi víztermelés a 2000 és 2017 közötti időszakban 10%-kal csökkent

Definíció Az egy főre jutó éves közüzemi víztermelés mutatója tartalmazza a felszíni és a felszín alatti vízkészletből származó víz mennyiségét az év közepi népességre vonatkoztatva.

Relevancia A vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme kiemelt feladatokat ad, ezeket az EU tagállamai a Környezetvédelmi Akcióprogramok keretében (a jelenlegi a VII.), valamint a Víz Keretirányelvben meghatározott célok szerint hajtják végre. Kiemelt cél többek közt a víztakarékosság és a -szennyezés megelőzése. Ennek érdekében fontos a szennyvíz tisztítása és a kármentesítés, a felhasznált ivóvízből keletkezett szennyvizek minél nagyobb arányú összegyűjtése, és az előírásoknak megfelelő tisztítása, majd szigorú ellenőrzés melletti visszaengedése felszíni vizeinkbe. A Johannesburgban elfogadott megvalósíthatósági terv felhívja a figyelmet a megelőzési és a védelmi intézkedések bevezetésére a fenntartható vízhasználat és a vízhiány kezelésének előmozdítása érdekében. A fenntartható vízhasználat lehetővé teszi a talajvízszintek megtartását, így hozzájárul a kapcsolódó ökoszisztémák (pl. vizes élőhelyek) és gazdasági tevékenységek (pl. mezőgazdaság) fennmaradásához. A vizek jó állapotát a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés eszközeivel lehet elérni, az érdekeltek széles körű bevonásával.

Elemzés Magyarországon 2000–2017 között az egy főre jutó éves közüzemi víztermelés 10%-kal csökkent. Ennek oka elsősorban a megemelkedett vízárak és a csatornázott területeken a szintén jelentős szennyvízelvezetési díj. 2015-től enyhe emelkedés következett be valószínűleg az aszályos nyári időszakok miatt.

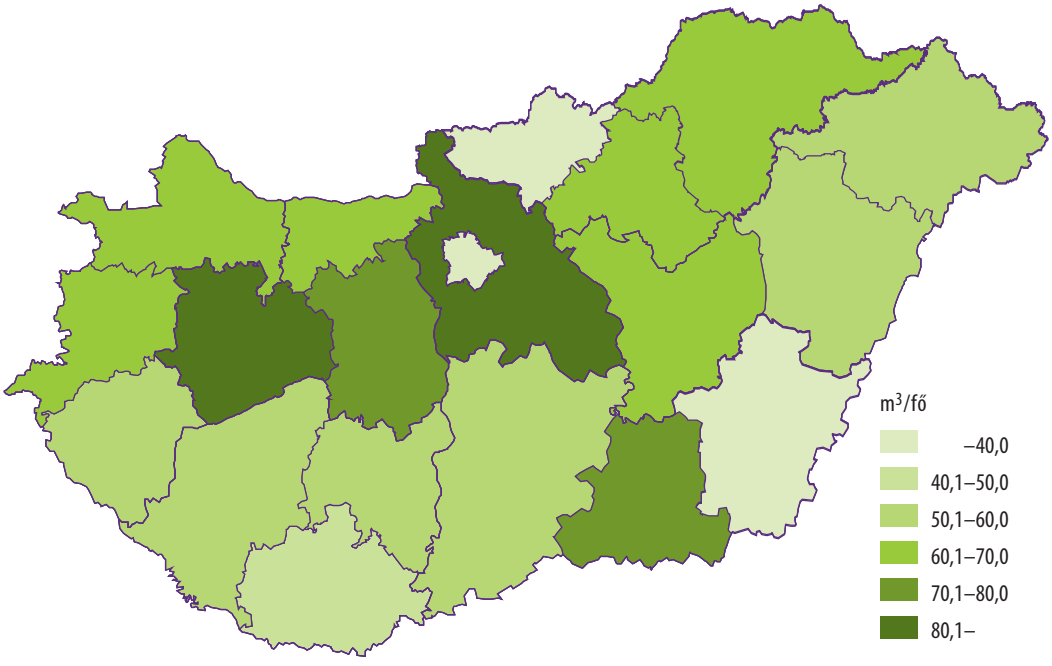
2017-ben az egy főre jutó kitermelt vízmennyiség Pest megyében kiugróan magas volt, az országos átlag (64 m^3) közel háromszorosa, mivel Budapest vízellátását döntően Pest megyéből biztosítják. Veszprém megye értéke több mint 33%-kal magasabb az országos átlagnál. Budapest víztermelése elenyésző (4,0 m^3), de alacsony Békés megye (13,0 m^3) kitermelése is. A területi különbségek oka az eltérő víztermelési technológia és a lakások különböző fokú vízi közműves felszereltsége, a megyék közötti vízátadások, valamint

Az egy főre jutó közüzemi víztermelés az Európai Unióban, m^3/fő

IT[b)]	159,1		
IE[e)]	134,0		
EL[e)]	130,6		
BG[e)]	120,7		
HR[e)]	111,9		
ES[d)]	97,9		
SE[a)]	97,2		
FR[b)]	84,0		
PT[b)]	83,8		
AT[a)]	82,0		
UK[d)]	81,2		
SI[e)]	79,7		
FI[c)]	76,5		
LU[e)]	74,9		
NL[d)]	72,7		
CY[e)]	72,4		
DK[b)]	64,6		
BE[d)]	64,5		
DE[a)]	62,1		
HU[f)]	**63,8**		
CZ[e)]	58,2		
PL[e)]	53,9		
SK[e)]	53,3		
RO[e)]	51,3		
LV[c)]	50,4		
EE[c)]	45,8		
LT[e)]	44,4		
MT[e)]	24,9		

a) 2010. b) 2012. c) 2013. d) 2014. e) 2015. f) 2017.

3.10.2. ábra Az egy főre jutó közüzemi víztermelés megyénként, 2017

Az egy főre jutó közüzemi víztermelés Pest megyében a legmagasabb (173 m³) és Budapesten a legalacsonyabb (4,0 m³).

az, hogy Budapest és a nagyvárosok kivételével, ezen belül is elsősorban az Alföldön jelentős mértékű a saját kutas vízkivétel.

Nemzetközi kitekintés A Magyarországon a közüzemi vízművek által kitermelt víz egy főre jutó mennyisége az uniós tagállamok sorrendjében a középső harmad alsó értékére esik, ami víztakarékosságra utal. A mutató értéke az új tagállamokban általában kisebb, mint a régiekben. Az eltérések főbb okai az eltérő víztermelési technológiák, a lakások vízi közművekkel (vezetékes ivóvíz, csatorna) való különböző szintű felszereltsége, az eltérő klimatikus körülmények, a vízi közmű tulajdonviszonyai (állami/magán), a víz ára, illetve a saját kutas ellátás szerepe.

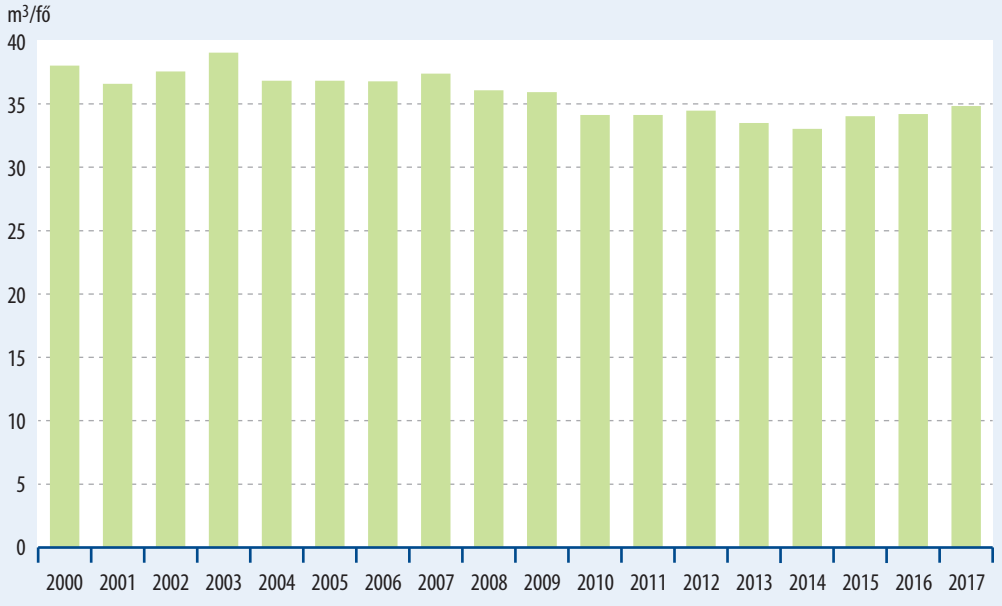
Stadat-táblák
5.4.2. Közüzemi víztermelés és -szolgáltatás

Lakossági közüzemi vízfogyasztás

2000 óta

2016 óta

3.11.1. ábra **A lakossági közüzemi vízfogyasztás**

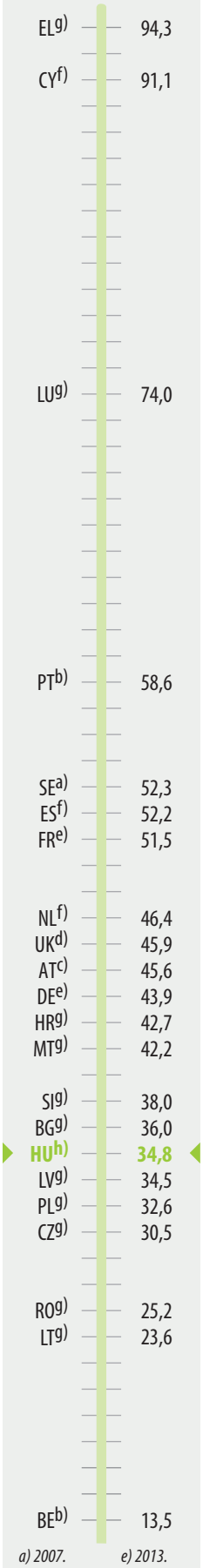
Az egy főre jutó éves lakossági közüzemi vízfogyasztás 2014-ig csökkenő tendenciát mutatott, a trend ezt követően megfordult.

Definíció A lakossági közüzemi vízfogyasztás magában foglalja a közüzemi vízművek által a háztartások részére szolgáltatott ivóvíz mennyiségét a közkifolyókon keresztül szolgáltatott vízzel együtt. Az éves megyei vízfogyasztást az év közepi lakosságszámra vetítik.

Relevancia A környezettudatos társadalom vízkészletei megóvása és a társadalom egészséges, fenntartható fejlődése érdekében takarékosan használja fel az ivóvizet. Fenntarthatósági cél a mennyiségi egyensúly kialakulása a mesterséges vízkörforgásban, továbbá a víztakarékos és szennyezésmentes technikák elterjesztése. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint a környezeti károk csökkentésére és a szűkös erőforrások korlátozott felhasználására irányuló személyes motiváció környezeti szempontból hatékonyabb, takarékosabb cselekvést eredményez, mint az állam által kikényszerített intézkedések.

Elemzés Magyarországon 2000–2017 között az egy főre jutó éves lakossági közüzemi vízfogyasztás több mint 8%-kal csökkent. Ennek oka elsősorban a megemelkedett vízárak és a csatornázott területeken a szintén jelentős közüzemi szennyvízelvezetési díj, valamint az ezek hatására terjedő saját kutas vízellátás. A lakossági vízfogyasztás évenkénti alakulását jelentősen befolyásolják az egyes évek klimatikus viszonyai is: az aszályos években (2000, 2003, 2007, 2012, 2015, 2017) emelkedett a vízfogyasztás.

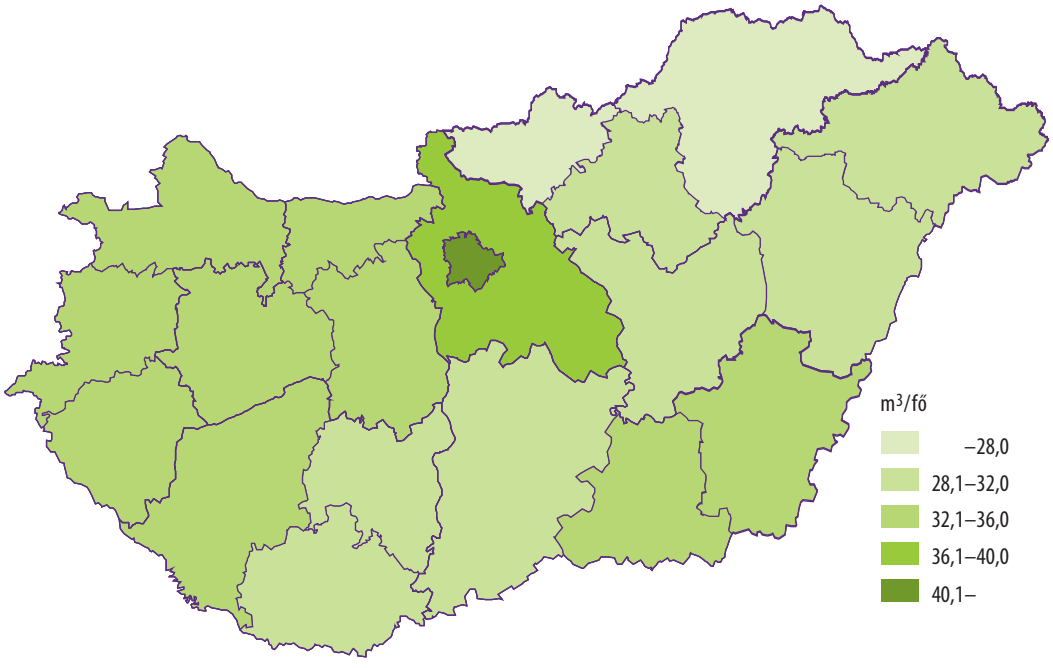
A megyénként eltérő vízárak és infrastrukturális állapotok miatt jelentősek az eltérések az egy főre jutó megyei vízfogyasztásban. Az egy lakosra jutó éves vízfogyasztás Budapesten és Pest megyében a legmagasabb, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legalacsonyabb.

a) 2007. b) 2009. c) 2010. d) 2011. e) 2013. f) 2014. g) 2015. h) 2017.

Lakossági közüzemi vízfogyasztás az Európai Unióban, 2015, *m^3/fő/év*

3.11.2. ábra A lakossági közüzemi vízfogyasztás megyénként, 2017

Az egy főre jutó lakossági vízfogyasztás Budapesten (47,6 m³) a legmagasabb és Nógrád megyében (23,2 m³/év) a legalacsonyabb.

Nemzetközi kitekintés A lakosság részére a közüzemi vízművek által szolgáltatott egy főre jutó ivóvízmennyiséget az Európai Unió tagállamaival összehasonlítva Magyarország mutatója (2017-ben mintegy 35 m³/fő) az alsó harmadba esik, ami környezetvédelmi szempontból jó, mivel víztakarékosságot jelez. A mutató értéke az új tagállamokban (Ciprus kivételével) általában kisebb, mint a régiekben.

Stadat-táblák
5.4.2. Közüzemi víztermelés és –szolgáltatás

Települési szennyvíztisztítás

2000 óta

2016 óta

3.12.1. ábra **A települési szennyvíztisztítási index**

! *A települési szennyvíztisztítási index értéke 2000 és 2017 között jelentősen javult.*

Definíciók A települési szennyvíztisztítási index a települési szennyvízkezelés fejlettségének mértékét mutatja be, figyelembe véve a tisztítási hatásfokot.

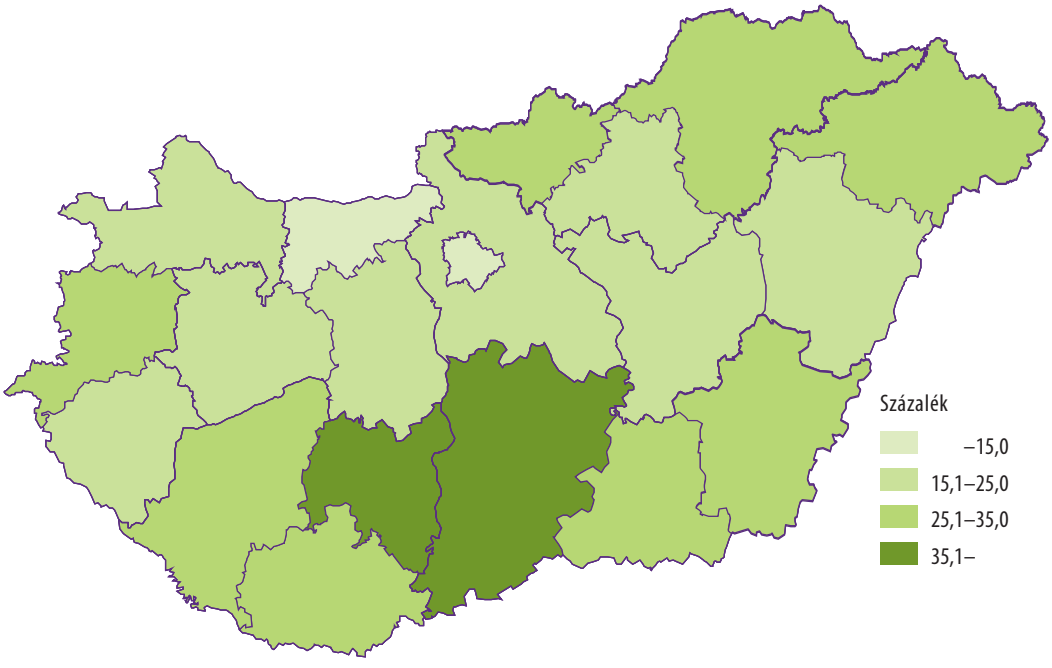
A települési szennyvíztisztítás hatékonyságának jellemzésére az Eurostat által kifejlesztett átlagos súlyozó tényezőket alkalmaztuk: nem tisztított szennyvíz: 1,00; csak első fokozattal (mechanikai) tisztított szennyvíz 0,86; második fokozattal (biológiai) tisztított szennyvíz 0,49; harmadik fokozattal tisztított szennyvíz: 0,00. A települési szennyvíztisztítási index 100%, ha nincs szennyvíztisztítás; és 0%, ha minden települési szennyvizet III. szennyvíztisztítási fokozattal tisztítanak meg.

Relevancia A víziközmű-szolgáltatók kiemelkedő jelentőségű feladatot látnak el: a kezelésükre bízott szennyvízelvezető és -tisztító művek szakszerű üzemeltetésével csökkentik az élővizek terhelését, megóvják a vízkincsek minőségét és védik a vízbázisokat. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint szükséges a vállalati K+F, innováció, egyetemi alap- és alkalmazott kutatások támogatása többek között a szennyvízgazdálkodás tekintetében is.

Elemzés Magyarországon a települési szennyvíztisztítási index értéke 2000–2017 között mintegy 56 százalékponttal csökkent a magas hatékonyságú (legalább biológiai fokozatú) szennyvíztisztító telepek üzembe helyezésének következtében.

A települési szennyvíztisztítási index Komárom-Esztergom megyében a legkedvezőbb (10%), ezen kívül kedvező a mutató Budapesten (12%), Veszprém (18%) és Fejér (18%) megyében. Az index értéke Tolna (54%) és Bács-Kiskun (49%) megyében a legrosszabb. A területi különbségek fő oka, hogy Budapest, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl és Pest régiókban a legalább biológiai tisztítási fokozatú szennyvíztisztító telepekhez csatlakoztatott lakásokban élő lakosság becsült aránya magas (88, 85, 83 és 81%), ugyanakkor a Dél-Alföldön ez az arány alacsony.

3.12.2. ábra A megyei települési szennyvíztisztítási indexek, 2017

A szennyvíztisztítási index Komárom-Esztergom megye után Budapesten a legkedvezőbb.

Nemzetközi kitekintés A települési szennyvíztisztítási indexet az Eurostat alapadatai alapján kiszámítva megállapítható, hogy Magyarország mutatója (2017-ben mintegy 24,3%) az Európai Unió tagállamaival összehasonlítva a második alsó negyedbe esik, amely környezetvédelmi szempontból jó, és a települési szennyvíztisztítók hatékony működését jelzik. A mutató értéke az utolsó rendelkezésre álló év adata alapján a régi tagállamokban (Olaszország, Írország, Portugália kivételével) általában kisebb (kedvezőbb), mint az újakban.

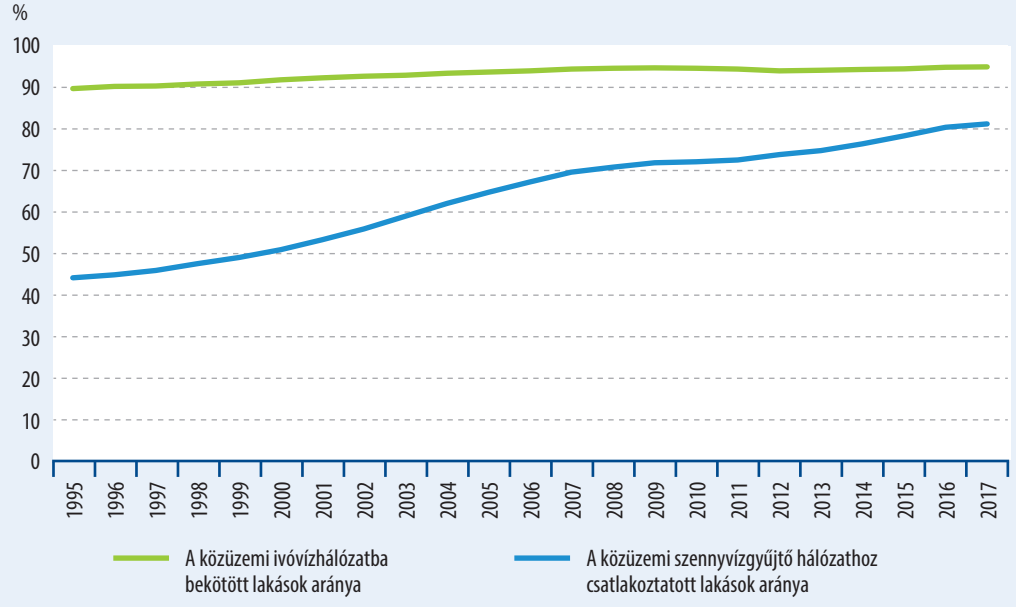
Stadat-táblák
5.4.3. Települési szennyvízelvezetés és -tisztítás

Közműolló

2000 óta

2016 óta

3.13.1. ábra **A közműolló alakulása**

! *A közműolló 1995 és 2017 között jelentősen záródott, 2017 végén 17 százalékpontos volt.*

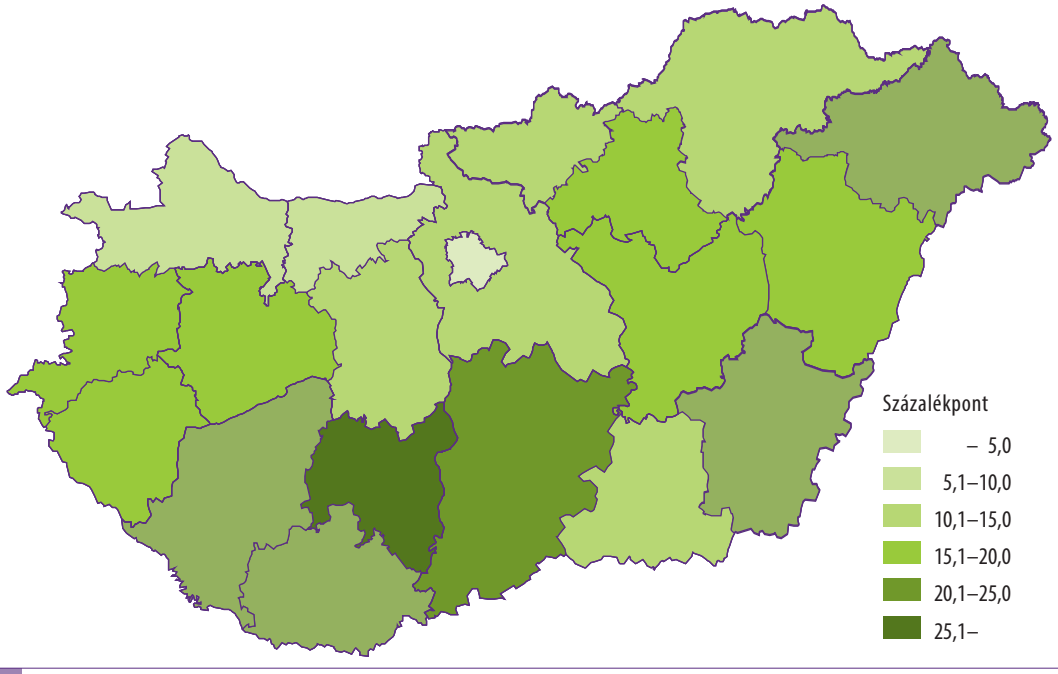
Definíció A közműolló a közüzemi vízhálózatba és csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége százalékpontban kifejezve. Ideális esetben a közműolló nagysága 0 százalékpont.

Relevancia Élővizeink szennyezettségéhez hozzájárulnak a hazai mezőgazdasági, ipari és háztartási szennyező források. A kommunális szennyvíz jelentős szerepet játszik a felszíni vizek szennyezésében. A csatornázatlan lakóterületek egyedi, szikkasztásos szennyvízelhelyezése nagy terhelést jelent a felszín alatti vizekre.

Elemzés Az ivóvíz-ellátottság az ország településeit tekintve már 2008-ban elérte a 100%-ot, a vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2017-ben több mint 95% volt. A termelt és a szolgáltatott vízmennyiség, ezen belül a háztartások részére szolgáltatott ivóvíz mennyisége 2000–2017 között az emelkedő vízdíjak és a saját kutas ellátásra történő átállás következtében csökkent. A termelt víz esetében ez több mint 13%-os visszaesés. A szennyvízcsatornával ellátott települések száma a 2000. évi 854-ről 2017-re közel 2,5-szeresére, 2100-ra emelkedett. A szennyvízelvezető hálózatba bekapcsolt lakások száma 1,5 milliót meghaladóan bővült, több mint 3,6 millió volt, ami 82%-os csatornázottsági szintet jelent országos átlagban. A közcsatornán elvezetett szennyvíz 2000 és 2017 között évente átlagosan 526 millió m^3 volt, az éves átlagos közüzemi vízművek által termelt ivóvízmennyiség (647 millió m^3) több mint 81%-a.

2017-ben Budapesten, Komárom-Esztergom és Győr-Moson-Sopron megyében volt a legkedvezőbb a helyzet, ott a közműolló értéke 4, 7 és 8 százalékpont volt, ezzel szemben Tolna megyében 27, Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Somogy, és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben pedig 21–23 százalékpont, utóbbit főként az alacsony csatornázottság okozta.

3.13.2. ábra Közműolló megyénként, 2017

! *A közműolló értéke Budapesten a legalacsonyabb (4 százalékpont).*

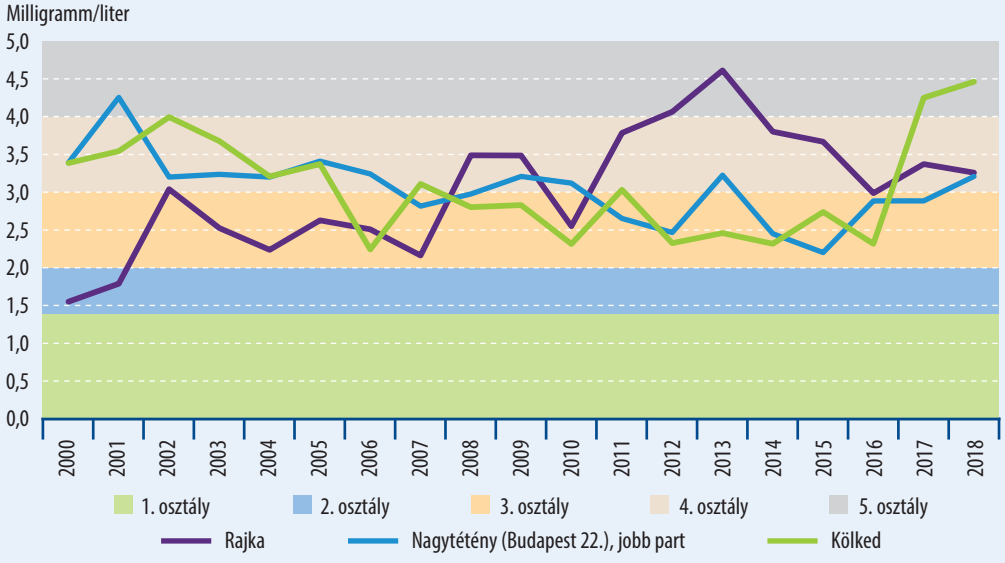
Stadat-táblák
5.4.2. Közüzemi víztermelés és -szolgáltatás
5.4.3. Települési szennyvízelvezetés és -tisztítás

Folyóvizek biokémiai oxigénigénye

2000 óta

2017 óta

3.14.1. ábra A Duna biokémiai oxigénigényének (BOI_5) alakulása

Forrás: Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (OKIR)-adatbázis.

! *A középső (Nagytétény) mérőpontnál vett minták a BOI_5-értékek csökkenését, míg a kimenő (Kölked) mérőpontnál vett minták a BOI_5-értékek emelkedését jelzik.*

Definíciók Az indikátor a folyóvizek vízminőségét mutatja a jelzett szelvényben, az adott évben mért biokémiai oxigénigény éves átlagértéke alapján. A biokémiai oxigénigény az a mért oxigénmennyiség, amely a vízmintában lévő szerves anyagok, mikroorganizmusok (pl. aerob baktériumok) általi aerob biológiai lebontásához szükséges. Az alacsonyabb érték jelenti a folyóvizek jobb vízminőségét.

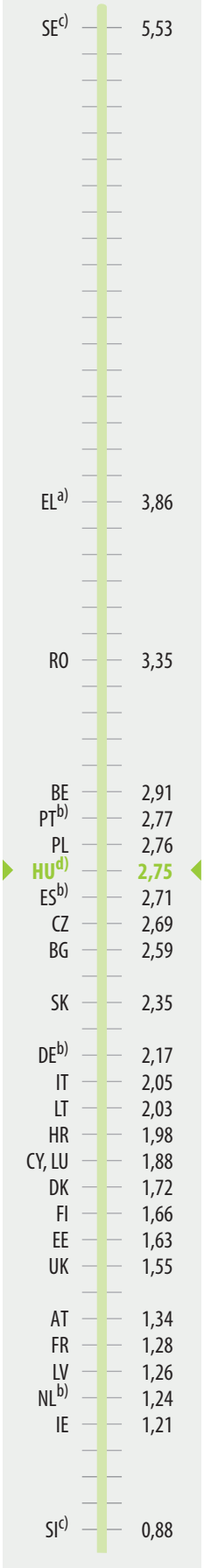
Az egyes BOI_5-vízminőségi osztályok:
1. osztály: <1,4 mg/l
2. osztály: ≥ 1,4 < 2,0 mg/l
3. osztály: ≥ 2,0 < 3,0 mg/l
4. osztály: ≥ 3,0 < 4,0 mg/l
5. osztály: ≥ 4,0 mg/l

Relevancia A szennyvízkibocsátással járó emberi tevékenységek közvetlenül befolyásolják a felszíni vizek, folyók minőségét. A környezeti terhelés csökkentése érdekében elsődleges a megfelelő tisztítási technológiák adaptálása, kezelési eljárások alkalmazása, valamint a felhasznált víz mennyiségének csökkentése.

Elemzés A Duna vízminőségét Rajkánál, Nagytéténynél és Kölkednél a környezetvédelmi hatóságok mért adatai alapján jellemezzük. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) osztályozási rendszere szerint a Duna vizének minősége a BOI_5-értékek alapján Rajkánál és Nagytéténynél a 4., Kölkednél az 5. vízminőségi osztályba volt sorolható 2018-ban. A nagytétényi mérőpontnál rögzített értékek csökkenése hátterében Budapest alacsonyabb ivóvízfogyasztása és szennyvízkibocsátása, valamint a szennyvíztisztítási fejlesztések állnak. Összességében megállapítható, hogy a bemenő (Rajka) mérőpontnál 2018-ban a Duna szennyezettsége romlott 2000-hez viszonyítva, ezzel szemben a kimenő (Kölked) mérőpontnál 2016-ig javult, majd 2018-ra 2 osztályt visszaesett.

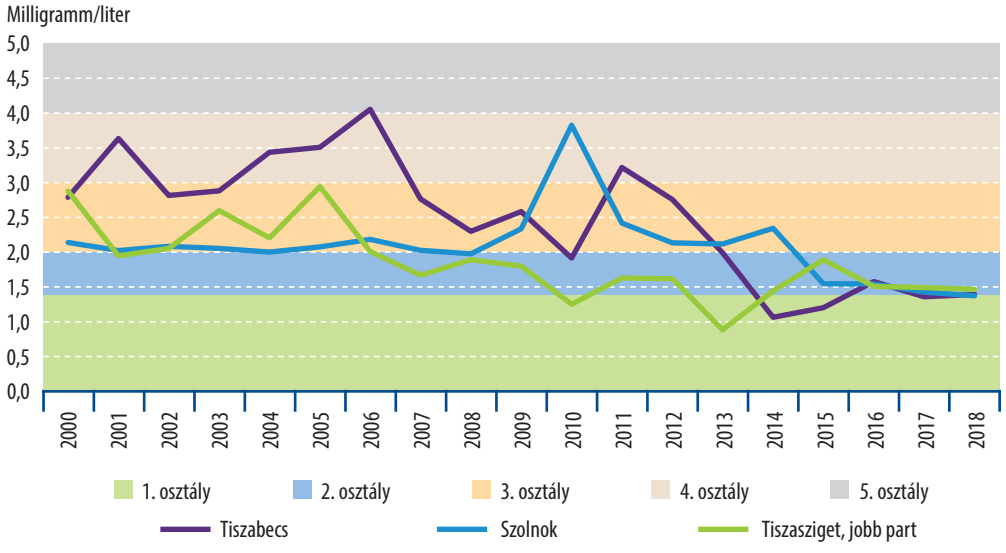
A Tisza vízminőségét a Tiszabecsnél, Szolnoknál és Tiszaszigetnél mért adatok alapján soroljuk be. A fent említett osztályozás szerint a Tisza vizének minősége a BOI_5-értékek alapján Tiszabecsnél és Szolnoknál az 1. osztályba, Tiszaszigetnél a 2. vízminőségi osztályba volt sorolható 2018-ban.

A Dráva vízminőségét Barcsnál és Drávaszabolcsnál mért adatok alapján jellemezzük.

Folyók biokémiai oxigénigénye az Európai Unióban, 2015, *milligramm/liter*

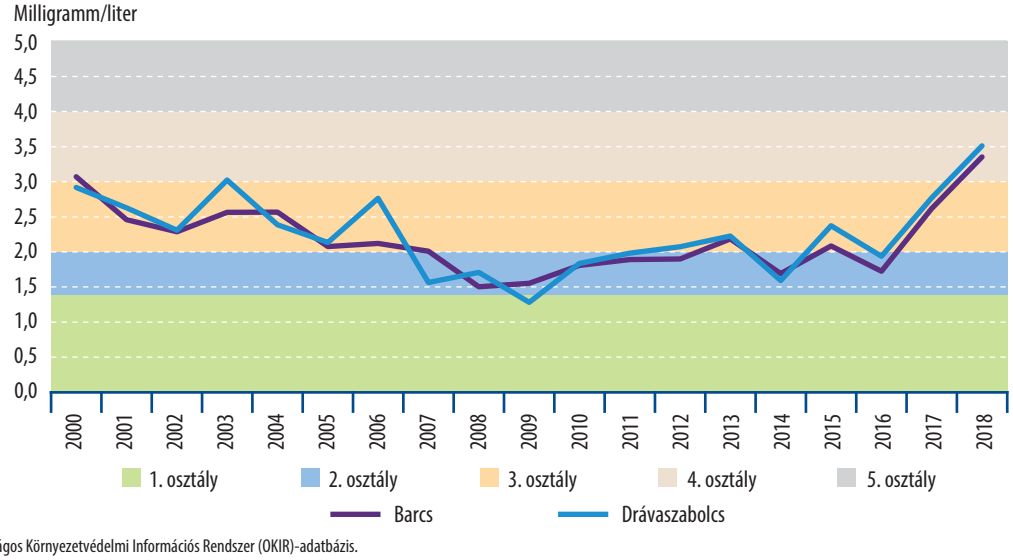
3.14.2. ábra A Tisza biokémiai oxigénigényének (BOI_5) alakulása

Forrás: Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (OKIR)-adatbázis.

! *A Tisza vízminősége a mérési pontok függvényében az 1. és a 2. vízminőségi osztályba sorolható 2018-ban.*

3.14.3. ábra A Dráva biokémiai oxigénigényének (BOI_5) alakulása

Forrás: Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (OKIR)-adatbázis.

! *A Dráva vízminősége a 4. vízminőségi osztályba sorolható 2018-ban.*

Az EEA-osztályozás szerint a Dráva vizének minősége a BOI_5-értékek alapján Barcsnál és Drávaszabolcsnál is az 4. vízminőségi osztályba volt sorolható 2018-ban.

Nemzetközi kitekintés A nem teljes körű 2015. évi uniós adatok szerint a folyókban mért BOI_5-értékek alapján Svédország (5,53 mg/l) és Görögország (3,86 mg/l) folyói a legszennyezettebbek, míg Szlovénia (0,88mg/l) és Írország (1,21 mg/l) folyói a legtisztábbak. Magyarország a középső harmadban foglal helyet (2,75 mg/l; 2018).

Stadat-táblák

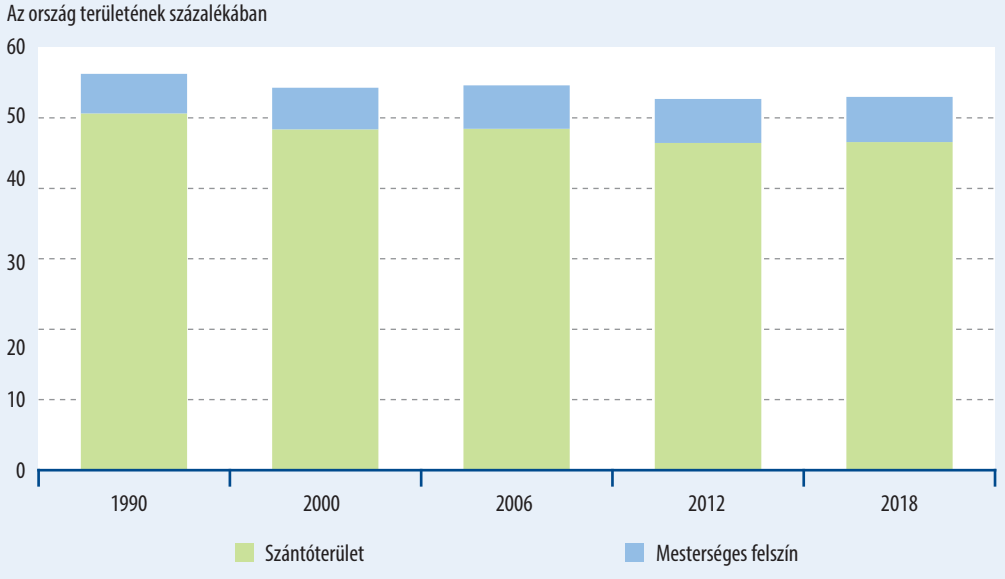
5.4.4. A magyarországi folyók jellemző vízminőségi értékei

Biológiailag inaktív területek

2000 óta

2012 óta

3.15.1. ábra **A biológiailag inaktív területek alakulása**

Forrás: KSH és CORINE felszínborítási adatbázis.

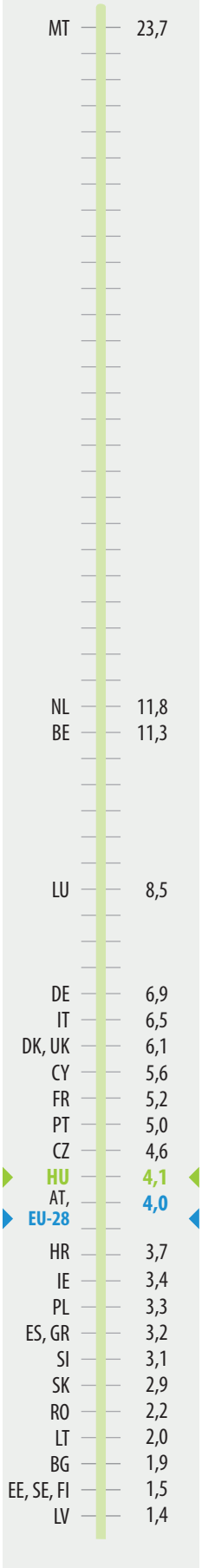
! *A mesterséges felszínek aránya évről évre növekszik, míg a művelés alatt álló szántók területe csak mintegy 92%-a az 1990-es értéknek.*

Definíciók Biológiailag inaktívnak tekintjük a beépített területeket, valamint a szántók területét. Itt a teljes növényi borítottság a kialakítás, illetve művelési mód miatt nem valósulhat meg. Mezőgazdasági terület a használt szántó, a konyhakert, a gyümölcsös, a szőlő és a gyep művelési ágak összessége. A művelés alól kivett területek magukban foglalják a felhagyott művelésű mezőgazdasági területeket, valamint az épületek, utak, udvarok, díszkertek, víztározók stb. területét bel- és külterületen. Építési terület alatt az építés alatt álló területeket, a földmunka által érintett területeket, illetve azon területeket értjük, ahol föld-, illetve kőzetkitermelés folyik.

Relevancia A beépített területek, belterületek nagyságának növekedése szinte visszafordíthatatlan folyamat, a földfelszín tartós lezárását és az ökoszisztémák fragmentálódását (töredezését) okozza, veszélyt jelent az élőhelyekre és a biológiai sokféleségre. Mesterséges területek létrehozása esetén a víz körforgásában zavar keletkezhet: a lezárt földfelszín nem tudja a csapadékot magába szívni, a víz nagy mennyiségben folyik el róla, ezáltal máshol esetlegesen talajeróziót okoz. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia első előrehaladási jelentése (2013–2014) szerint az ökológiailag inaktív szántók aránya kedvezőtlenül nagy a mezőgazdasági területeken belül.

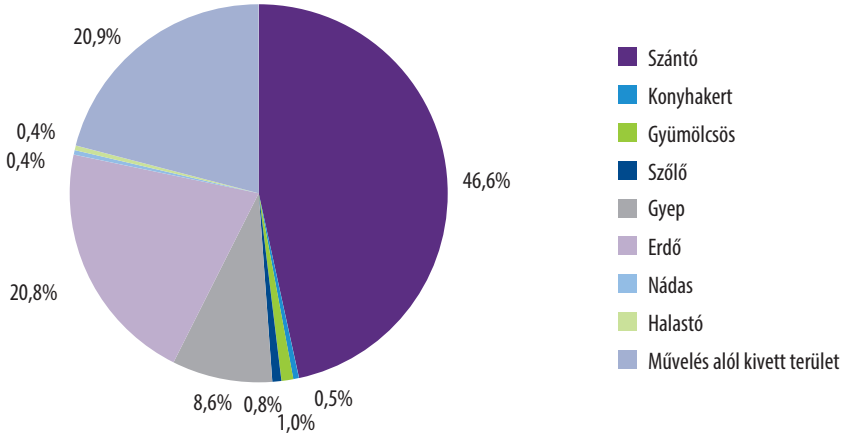
Elemzés A lakott területek kiterjedése 1990 és 2018 között lineárisan, összesen 8,4%-kal növekedett, de összefüggő településszerkezet helyett a felszínt lényegesen nagyobb arányban borítják zöldfelületekkel tarkított városrészek. Hasonló volumenű növekedés figyelhető meg az út- és vasúthálózatok kiterjedésében is, az e célra bevont több mint 14 ezer hektáros terület egy jelentős része az ezredforduló után épült autópályák igényét elégítette ki. A rendszerváltást követően 15 év alatt országosan hatszorosára nőtt az építési területek nagysága is, ugyanakkor 2018-ban már csak az 1990-es érték háromszorosát mérték. 2012 és 2018 között a legnagyobb arányban az összefüggő településszerkezet (17%) és az ipari vagy kereskedelmi területek (16%) alkotta mesterséges felszín növekedett. A 2000 óta stagnáló nagyságú ösz-

***A beépített és egyéb mesterséges területek aránya az Európai Unióban, 2015**, %*

Forrás: LUCAS felmérés.

3.15.2. ábra A földhasználat megoszlása, 2018. június 1.

Az ország területének 57%-án mezőgazdasági művelés folyik.

szefüggő településszerkezetre az ingatlanpiaci fellendülés, és a lakásépítések számának növekedése is hatással volt. Az ipari és a kereskedelmi kategóriába sorolt területek nagysága folyamatosan növekedett, közel másfélszerese a 1990-ben mért értéknek. Az ezredforduló óta folyamatos csökkenés figyelhető meg a lerakóhelyek és a meddőhányók területében, míg a nyersanyag-kitermelés 2000 és 2006 közötti jelentős térnyerését 2012 és 2018 között kisebb visszaszorulás jellemzi. A mesterséges felszín legnagyobb részét, mintegy háromnegyedét a nem összefüggő településszerkezet alkotja, amely az utóbbi 6 év során érdemben nem változott.

A szántóföldi művelés alatt álló területek csökkenő trendje 2010-ben megtört. Bár a gazdasági szervezetek egyre kisebb területen foglalkoznak növénytermesztéssel, az egyéni gazdálkodók évről évre nagyobb területeket művelnek.

2018-ban az ország területének közel 79%-át kitevő termőterület közel háromnegyede, 5 millió 344 ezer hektár mezőgazdasági terület, amelynek nagy részét szántóként (4 334 ezer hektár) hasznosítják. Ezen kívül magában foglalja az ezredforduló óta 10%-kal megnövekedett erdők, valamint nádasok és halastavak területét is. Az ország 21%-ára kiterjedő erdőterületek az elmúlt 15 év során folyamatosan, közel 135 ezer hektárral nőttek, 2018-ban a nádasként, illetve halastóként hasznosított területekkel együtt a termőterület több mint negyedét borították. A mezőgazdasági területet alkotó szántó, konyhakert, szőlő, gyümölcsös és gyep művelési ágak aránya az utóbbi nyolc évben kismértékben változott. Ez a kiöregedett szőlők és a nem művelt konyhakertek kivonásával, valamint a felhagyott vagy éppen feltört gyepterületekkel magyarázható.

Az országos adatok természetesen jelentős regionális különbségeket takarnak. Míg Nógrád megye területének 30%-át erdőterületek borítják, addig ez az arány Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben mindössze 5%. A két alföldi régióban található viszont a szántóterületek közel 44%-a. A gyepterületek több mint negyede a hagyományosan külterjes állattenyésztésre is berendezkedett két alföldi megyében, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyében összpontosul. Adott megye területéhez viszonyítva Tolna esetében a legnagyobb a termőterület aránya, a földek több mint 90%-át valamilyen mezőgazdasági célra használják.

Nemzetközi kitekintés 2018-ban a LUCAS (*Land Use/Cover Area frame Statistical survey*)-felmérés keretében az Európai Unió 28 országára kiterjedően ismételten felmérték a föld felszínborítottságát és a földhasználatot. A 2015-ös felmérés eredményei alapján az EU területének közel 40%-át erdők és egyéb fás területek, több mint negyedét szántó, ötödét füves területek alkotják. A beépített és egyéb mesterséges területek aránya Máltán a legmagasabb (23,7%), Lettországban pedig a legalacsonyabb (1,4%). Magyarországon a LUCAS-felmérés alapján ez a mutató 4,1%, közel azonos az EU-28 átlagával (4,0%).

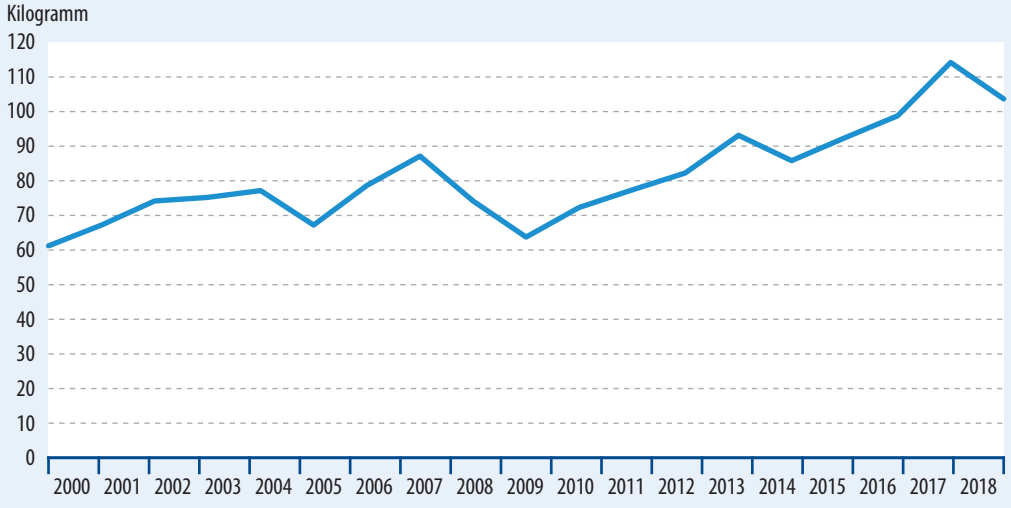
Stadat-táblák
6.4.1.1. Földterület művelési ágak szerint

Műtrágya-értékesítés

2000 óta

2017 óta

3.16.1. ábra Egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-hatóanyag mennyisége

Forrás: Agrárgazdasági Kutató Intézet.

Az egy hektárra jutó műtrágya-hatóanyag mennyisége 2009 óta – 2014 kivételével – minden évben emelkedett, így 2018-ban már kétharmadával több műtrágya került a földekre, mint kilenc évvel korábban.

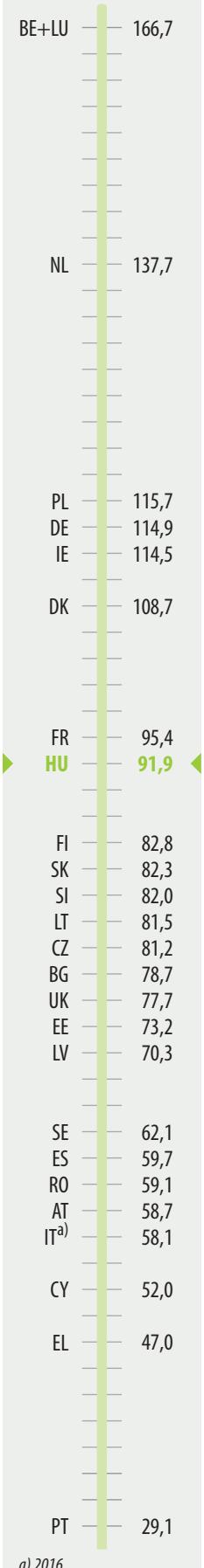
Definíciók Egy hektárra jutó műtrágya-hatóanyag mennyisége: az értékesített mennyiség (N, P_2O_5, K_2O) és a mezőgazdasági terület hányadosa.

Az Eurostat adata a Fertilizer Europe számításai alapján becsült értékesített mennyiség (N, P, K) és a tagország mezőgazdasági területének a hányadosa. Számítása csak olyan esetben volt lehetséges, ahol az adott országra mind a két adat rendelkezésre állt.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia fontos célként jelöli meg a talaj termőképességének fenntartását. A műtrágyákból származó nitrogén nitráttá oxidálódva a talaj savanyodását, míg a mélyebb rétegekbe mosódva a talajvíz nitrátosodását okozza. A felszíni vizekben eutrofizációt (vizek algásodása) indít el, az ivóvízbe kerülve pedig mérgezést okozhat. A nitrogéntartalmú műtrágyák gyártásakor üvegházhatású gázok is jelentős mennyiségben kerülnek a légkörbe.

Elemzés Magyarországon az értékesített műtrágya mennyisége 2009 óta – a 2014. évi visszaesés mellett – évről évre emelkedik. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó mennyiség 2018-ban elérte a 104 kilogrammot, szemben a 2009. évi 64 kilogrammal. A kijuttatott tápanyagok közül a nitrogén aránya a legjelentősebb, 2018-ban 62% volt. A műtrágyázott terület nagysága 2018-ban 3,0 millió hektár volt, 23 ezer hektárral több, mint egy évvel korábban, de a 2015. évi 3,2 milliós értéket még így sem érte el.

Nemzetközi kitekintés A műtrágyagyártók európai szervezetének (*Fertilizer Europe*) becslése alapján az egy hektár mezőgazdasági területre jutó hatóanyag mennyisége 2017-ben Belgiumban és Luxemburgban együttesen, valamint Hollandiában a legmagasabb, 167 és 138 kilogramm/hektár, a legalacsonyabb pedig Portugáliában és Görögországban, 29, illetve 47 kilogramm/hektáros értékkel. Becslésük szerint a magyarországi érték hektáronként 92 kilogramm volt.

Egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-hatóanyag az Európai Unióban, 2017, *kilogramm/hektár*

a) 2016.
Forrás: Fertilizers Europe becslése.

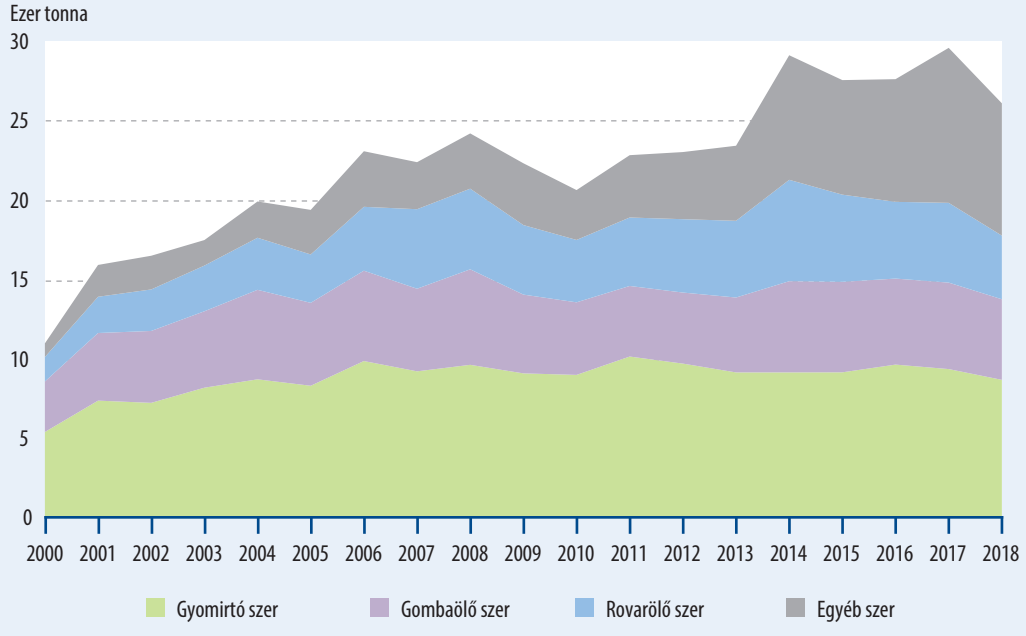
Stadat-táblák
4.1.7. Értékesített műtrágya mennyisége hatóanyagban
6.4.1.2. Szerves- és műtrágyázás, öntözés

Növényvédőszer-értékesítés

2000 óta

2017 óta

3.17.1. ábra **Az értékesített növényvédő szerek mennyisége szercsoportonként**

Forrás: Agrárgazdasági Kutató Intézet.

Az értékesített növényvédő szerek mennyisége a 2009–2010. és a 2015. évi nagyobb visszaeséstől eltekintve szinte folyamatosan emelkedett, ezzel szemben 2018-ban csökkenés következett be.

Definíció A növényvédőszer-értékesítési indikátor megmutatja a növényvédőszer-gyártó és -forgalmazó vállalatok értékesítését tonnában kifejezve. Az értékesítési adatokat tekintjük felhasználásnak, mivel nincs Magyarországon a teljes felhasználásra vonatkozóan rendszeres statisztikai célú adatgyűjtés. Felhasználási adatok gyűjtése ötévenként – legutóbb 2014-ben – történt, és csak a legjelentősebb mezőgazdasági növények esetében.

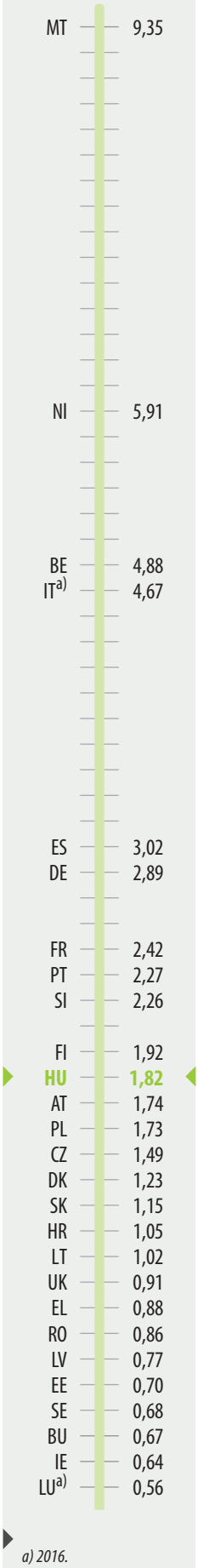
Relevancia A nem megfelelő növényvédőszer-használat mind a környezet, mind az egészség szempontjából kockázatokat jelent, mivel egyes forgalomban lévő szerek lassan és nehezen bomlanak le. Bekerülhetnek az élelmiszerláncba, az ökológiai rendszerekbe, a talajba és a vizekbe, ahol felhalmozódhatnak, és komoly károkat okozhatnak. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia fontos célként jelöli meg a környezetkímélő technológiák és földhasználati módok támogatását.

Elemzés Hazánkban az értékesített növényvédő szerek mennyisége 2018-ban 12%-kal csökkent az előző évhez képest. Az értékesített mennyiség 2000 óta – pár év kivételével – folyamatosan növekedett, ez idő alatt több mint két és félszeres értéket ért el. 2018-ban a mezőgazdasági termelőknek értékesített növényvédő szerek mennyiségének 33%-a gyomirtó szer volt.

Nemzetközi kitekintés Az unióban 2011 óta a tagállamoknak kötelezően jelenteniük kell a forgalomba hozott növényvédő szerek mennyiségét. Mezőgazdasági területre vetítve az aktív növényvédőszerhatóanyag-felhasználásban hazánk uniós szinten a középmezőnybe tartozik. 2017-ben átlagosan 1,82 kilogramm hatóanyag jutott egy hektár mezőgazdasági területre.

Stadat-táblák
4.1.8. Forgalomba hozott növényvédőszer-hatóanyagok mennyisége

Egy hektár mezőgazdasági területre jutó növényvédőszer-hatóanyag az Európai Unióban, 2017, *kilogramm/hektár*

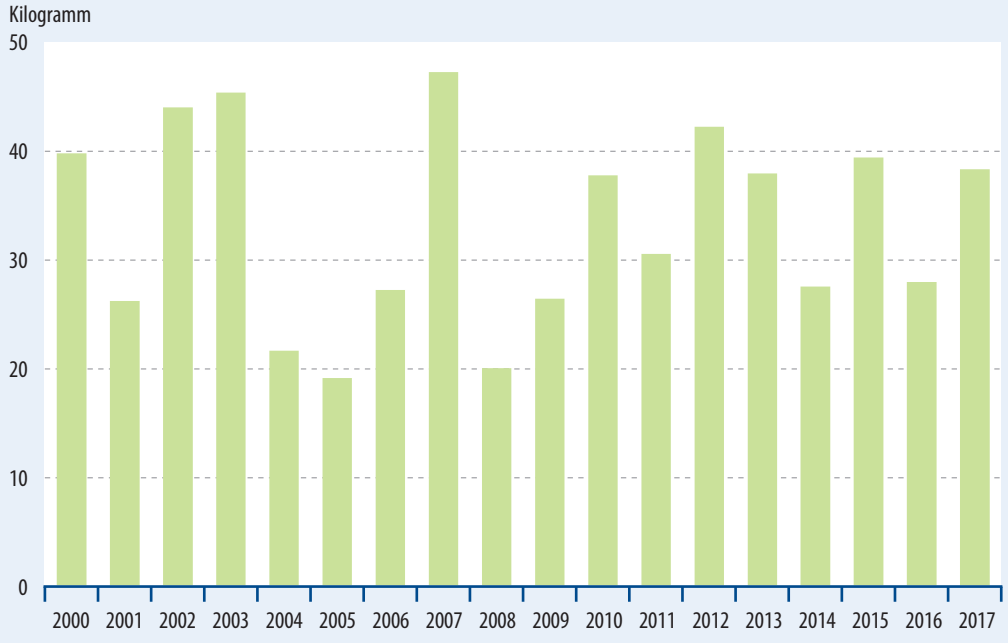
a) 2016.

Tápanyagmérleg

2000 óta

2016 óta

3.18.1. ábra Egy hektár mezőgazdasági területre számított bruttó nitrogénmérleg

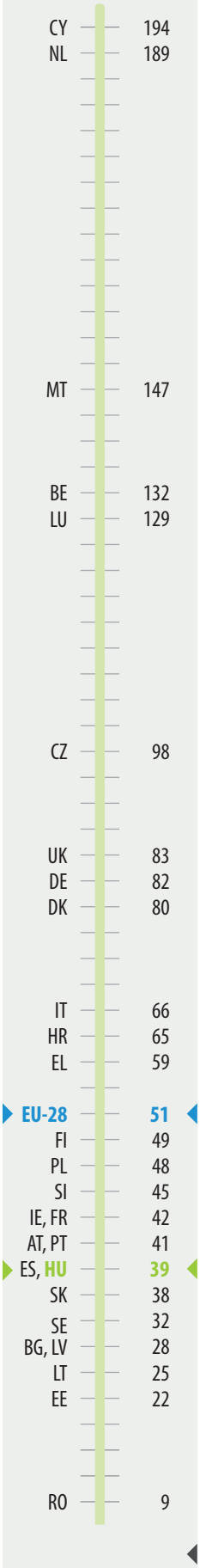

2017-ben az egy hektár mezőgazdasági területre számított nitrogénmérleg egyenlege 38 kilogramm volt.

Definíció A bruttó nitrogénmérleg tartalmazza a mezőgazdasági eredetű kibocsátásokat. A tápanyagmérleg a trágyázással és egyéb módon bevitt és a terméssel kivont tápanyagoknak a különbsége. A mérleg beviteli oldalának meghatározó összetevője a műtrágyákkal bejuttatott tápanyag. A kiviteli oldalt a termés mennyisége határozza meg, de jelentős mértékben függ az adott év időjárási viszonyaitól is.

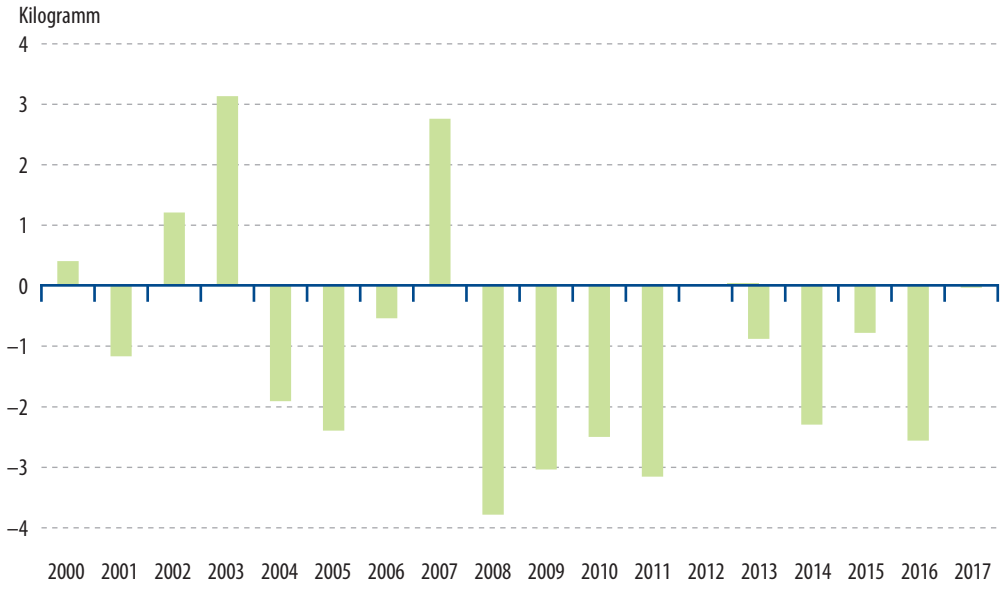
Relevancia Az elemmérlegeken keresztül képet kapunk a talaj tápelemállapotának változásáról, illetve a növények számára fontosabb ásványi anyagok forgalmáról. Ha a mérleg valamely tápanyag esetében tartósan és jelentős mértékben pozitív, akkor magas a tápanyag-kimosódás és az ebből következő vízszennyezés kockázata. A hosszabb időn keresztüli negatív mérleg pedig az alkalmazott mezőgazdasági gyakorlat fenntarthatóságával kapcsolatos lehetséges problémákat jelzi. A talajadottságokhoz alkalmazkodó talajerő-utánpótlás azért is különösen fontos, mert az állóvizekbe került túlzott mennyiségű nitrogén eutrofizációt, a vizek algásodását okozza. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia is célja közt említi a biodiverzitás, a talaj termőképessége, valamint az ökoszisztéma-szolgáltatások degradációjának megakadályozását. A szervetlen és a szerves trágyák alkalmazása nitrogén-dioxid és ammónia légköri szennyezőanyag-kibocsátást is eredményezhet.

Elemzés Az Eurostat/OECD módszertana alapján számított adatok szerint hazánkban 2010 óta a műtrágyával bevitt nitrogén mennyisége emelkedik, 2017-ben a teljes nitrogén bevitel 65%-a műtrágyával került a talajba. A nitrogén tápanyagmérleg egyenlege a területről elvitt termésmennyiség függvényében ingadozott, és 2010 óta csökkenő tendenciát mutat a beviteli oldal növekedése ellenére, ami azt jelenti, hogy a termésmennyiséggel talajból elkerült nitrogén jobban nőtt, tehát a tápanyag-hasznosítás hatékonyabb lett.

Egy hektár mezőgazdasági területre számított nitrogénmérleg az Európai Unióban, 2015, *kilogramm/hektár*

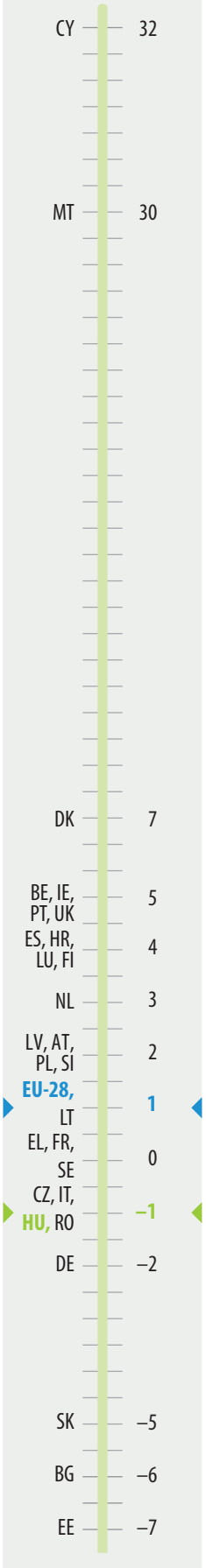
3.18.2. ábra Egy hektár mezőgazdasági területre számított foszformérleg

! *2017-ben a foszformérleg egyenlege 0 kilogramm volt.*

Mivel a nitrogénnel ellentétben a foszfor kevésbé mobilis, a talajban maradt felesleg évről évre akkumulálódik, növelve a talaj oldható, valamint összes foszfortartalmát. Magyarországon azonban a talajok foszformérlege 2000–2017 között a legtöbb évben negatív volt, ami már a termelés fenntarthatóságát veszélyeztetheti. A foszfor esetében az egyenleg növekedő trendet mutat, ami azonban az évek többségében így is negatív.

Nemzetközi kitekintés A tápanyagmérlegek országonkénti összehasonlítása korlátozott, mivel a szerves trágya és a növényi termékek nitrogéntartalmát a különböző tagországok különböző módon becslik, ám általánosságban így is elmondható, hogy mind a nitrogén-, mind a foszformérleg hazánkban az uniós átlag alatt van. 2015-ben a nitrogénmérleg Cipruson (194 kilogramm/hektár) és Hollandiában (189 kilogramm/hektár) volt a legmagasabb, míg a foszforé Cipruson (32 kilogramm/hektár) és Máltán (30 kilogramm/hektár) volt a legtöbb.

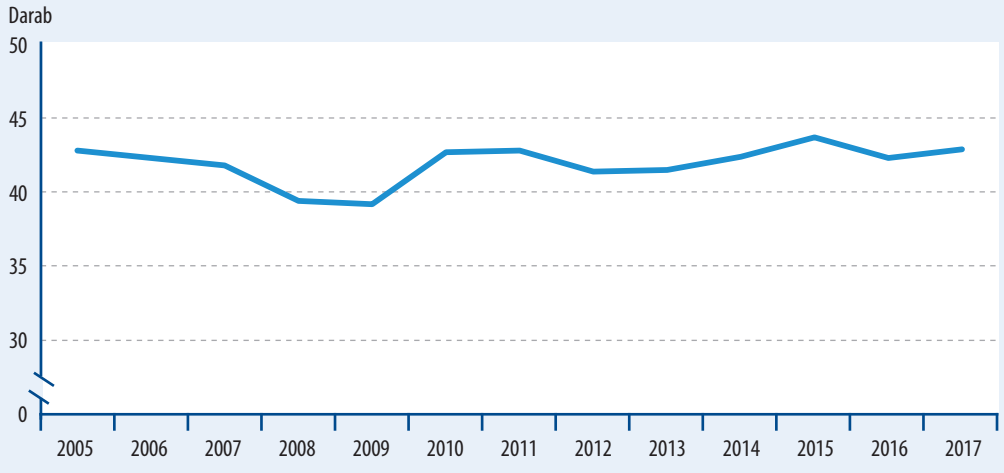
Egy hektár mezőgazdasági területre számított foszformérleg az Európai Unióban, 2015, *kilogramm/hektár*

Állatsűrűség

2005 óta

2016 óta

3.19.1. ábra **Száz hektár mezőgazdasági területre jutó számosállat**

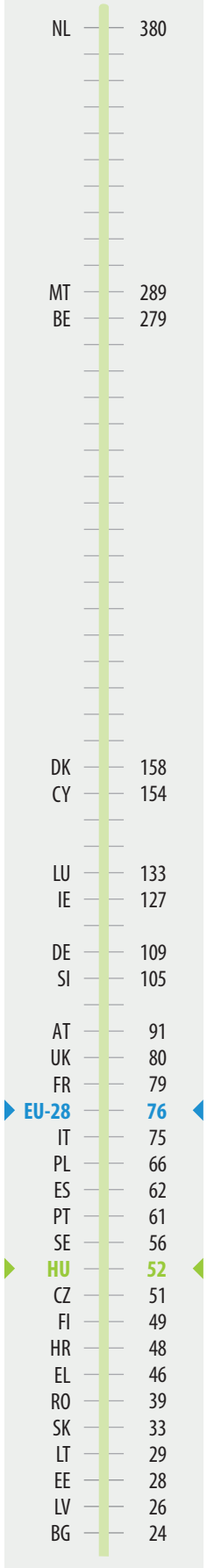
2005–2009 között a száz hektár területre jutó számosállatok száma csökkent, 2010-ben nőtt, azóta stagnál.

Definíció Az állatsűrűségi indikátor értéke a száz hektár mezőgazdasági területre vetített állatállomány számosállatban kifejezett számát mutatja be. A számosállat az állatállomány nagyságát összefoglalóan kifejező egyenértékszám, a különféle állatfajok eltérő korú és ivarú állatainak összeadására szolgál. A mutató a szarvasmarha, a sertés-, a juh-, a ló- és a baromfiállományon kívül tartalmazza a kecske- és a nyúlállományt is, amelyeket meghatározott szorzószám használata után összegez.

Relevancia Az intenzív állattartás – különösen a sertés- és a baromfitenyésztés esetében – az istállótrágya fő forrása, döntő részben felelős a tápanyagtöbblet kialakulásáért. E tápanyagtöbblet jelentős mértékben terheli a vízbázisokat. A szarvasmarha- és az egyéb állatállomány nagysága továbbá számottevően befolyásolja az üvegházgáz-koncentrációt és az egyéb mezőgazdasági eredetű káros kibocsátásokat is.

Elemzés A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állategység-mutató értéke hazánkban 2005–2009 között csökkent. A 2010-es emelkedés óta 43,7 és 41,4 között ingadozik.

Nemzetközi kitekintés 2016-ban az EU tagországaiban végrehajtott gazdaságszerkezeti összeírás alapján az állatsűrűség Hollandiában (380), Máltán (289), és Belgiumban (279) volt a legmagasabb, Lettországban (28) és Bulgáriában (26) a legalacsonyabb. Magyarországon a mutató értéke európai viszonylatban alacsony (52).

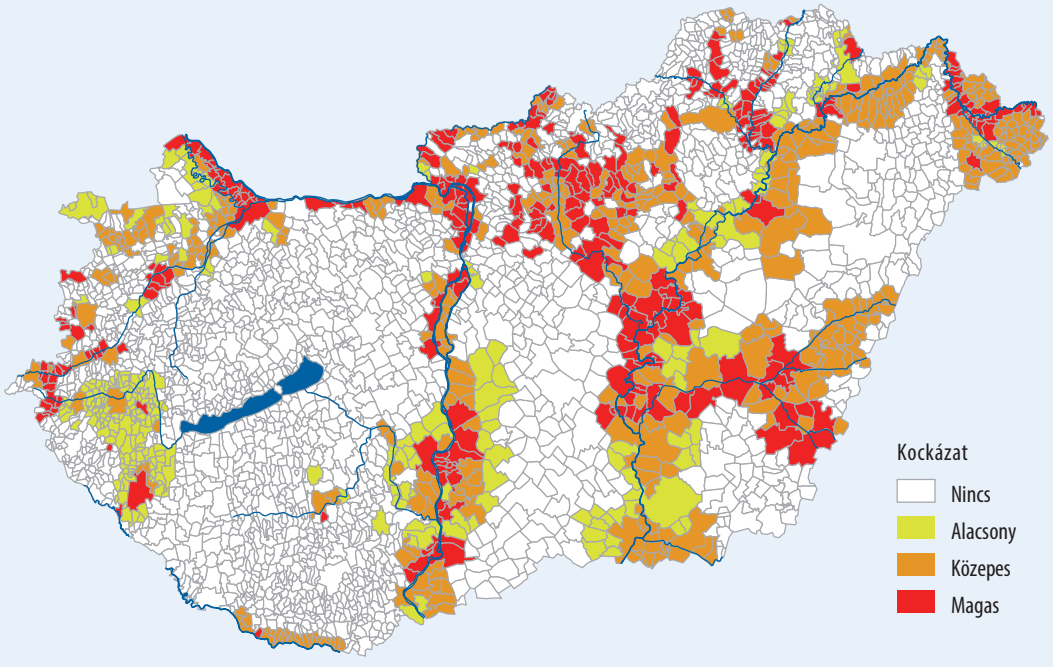
Állatsűrűség az Európai Unióban, 2016, *számosállat/száz hektár*

Stadat-táblák

4.1.25. Állatállomány, december
6.4.1.19. Szarvasmarha-állomány, december 1.
6.4.1.20. Sertésállomány, december 1.
6.4.1.21. Juhállomány, december 1.
6.4.1.22. Tyúk, december 1.

Árvíz és belvíz

3.20.1. ábra **Magyarország településeinek árvízi kockázati besorolása, 2011**

Forrás: Nemzeti Katasztrófakockázat-Értékelés, BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2011.

! *Magyarországon több mint 20 000 km² területet veszélyeztet időszakosan árvíz.*

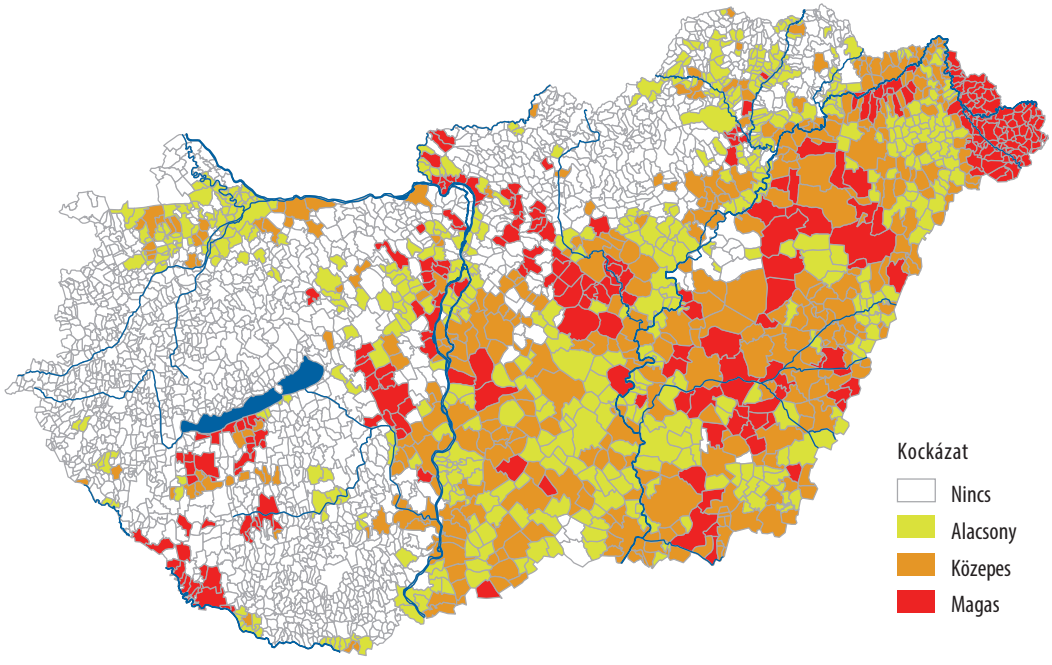
Definíció Árvíz: a folyó vagy vízfolyás középvízi medrének partélét meghaladó, illetve középvízi medréből kilépő víz. Belvíz akkor keletkezik a talaj felső rétegében, ha a talaj szabad pórusai vízzel telítődnek. Jellemzője, hogy helyben képződik a kedvezőtlen meteorológiai és vízjárási tényezők hatására, hirtelen hóolvadásból, csapadéktevékenységből, de keletkezhet magas talajvízállásból is, amikor a talajvíz kilép a felszínre.

Relevancia Magyarország a Kárpát-medence árvízzel, belvízzel jelentősen veszélyeztetett területének számít. Vízkészleteink időbeli és területi eloszlása rendkívül szélsőséges. Hazánk folyóin évente általában két árvízhullám vonul le: a kora tavaszi áradást a hóolvadás, a kora nyárit a nyár eleji csapadékmaximum (zöldár) okozza. Az ország közel fele (44 500 km²) síkvidék, jelentős kiterjedésűek a lefolyástalan, mély fekvésű területek. Több mint 20 000 km² területet veszélyeztet árvíz, ebből 5610 km²-t a Duna, 15 641 km²–t a Tisza vízgyűjtőjén.

Elemzés Hazánk az árvíz- és belvízvédekezés területén több mint 150 éves hagyományokkal rendelkezik. A folyók mentén mintegy 4200 kilométer hosszúságú árvízvédelmi gátrendszer épült. Az elmúlt évtizedek szélsőséges időjárási körülményei (árvizek és aszályok) szükségessé teszik a korábbi vízgazdálkodási gyakorlat (gyors vízlevezetés a mederben) megváltoztatását. Az árvizek idején a víz jelentős részét tározókba szükséges kivezetni és aszály esetén öntözési célra hasznosítani.

Az ország egynegyede mély fekvésű sík terület, amelyről természetes úton nem folyik le a víz. A rendszeresen művelt, közel 5 millió hektár szántóterületnek mintegy 10–15%-át gyakran évenként belvíz borítja, évente átlagban 2–4 hónapig mintegy 130 ezer hektárt.

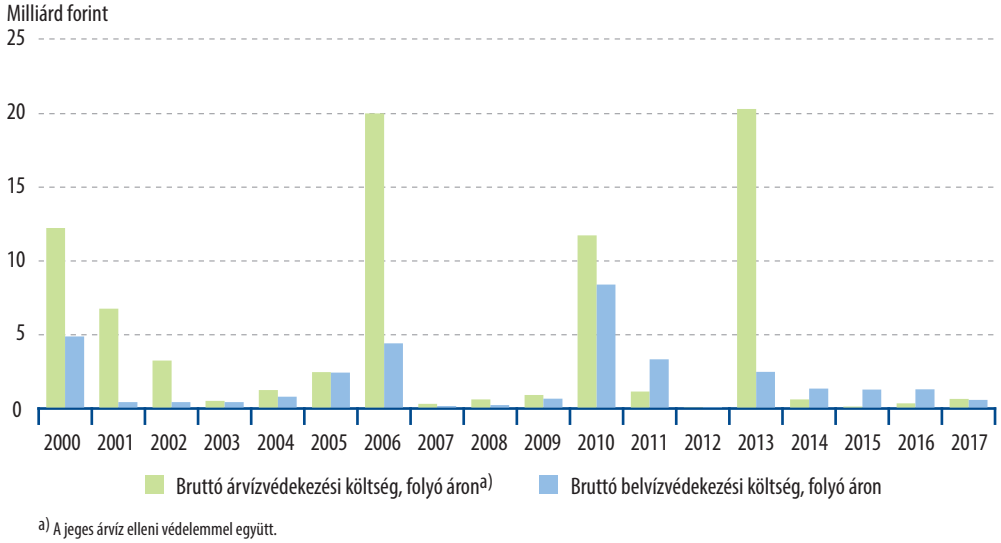
3.20.2. ábra Magyarország településeinek belvízi kockázati besorolása, 2011

Forrás: Nemzeti Katasztrófakockázat-Értékelés, BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2011.

! *Magyarország síkvidéki területeinek kb. 60%-át veszélyezteti időszakosan a belvíz.*

3.20.3. ábra Magyarország árvíz- és belvízvédekezési költségének alakulása

a) A jeges árvíz elleni védelemmel együtt.

Forrás: Országos Vízügyi Főigazgatóság.

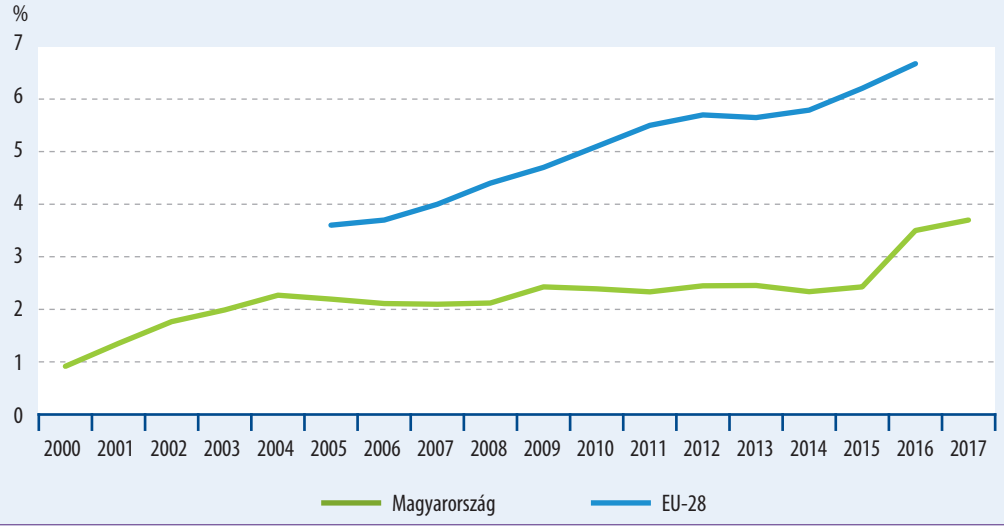
! *A 2006. és 2013. évi árvizek hatása látható a központi költségvetésből árvíz- és belvízmentesítésre felhasznált éves védekezési költségek alakulásában.*

Ökológiai gazdálkodás

2000 óta

2016 óta

3.21.1. ábra **Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya**

2015 után másfélszeresére nőtt az ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya hazánkban. 2017-ben a területnagyság 200 ezer hektár volt.

Definíció Az ökológiai gazdálkodás indikátora megmutatja az ökológiai gazdálkodásba bevont területek arányát az összes mezőgazdasági területen belül.

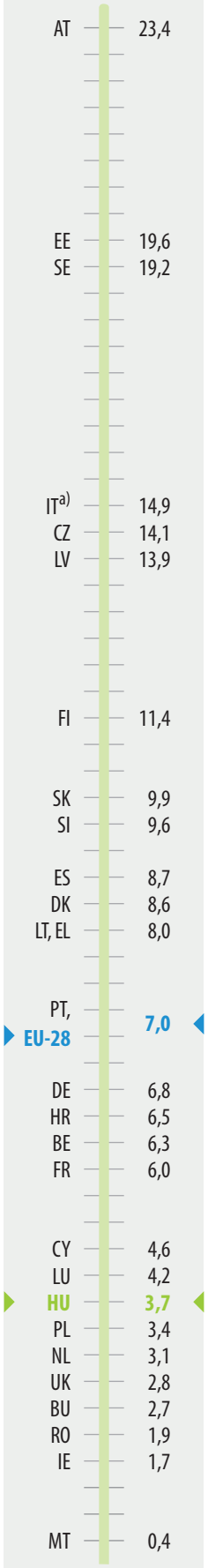
Relevancia A biogazdálkodás az EU-ban jogszabályok által meghatározott termelési módszer, nagy hangsúlyt fektet a környezet, ezen belül a talaj, a felszíni és felszín alatti vizek védelmére, a biodiverzitás megőrzésére és az élelmiszer-biztonságra. Tekintettel arra, hogy a Kárpát-medence az Európai Unió egyik leggazdagabb biológiai változatosságú régiója, a mezőgazdaság jelentős hatással van a természetes környezet állapotára. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia céljai közt szerepel a környezetkímélő technológiák és földhasználati módok támogatása, valamint az ökológiai gazdálkodás arányával az EU élmezőnyébe kerülés. A Nemzeti Akcióterv az Ökológiai Gazdálkodás Fejlesztéséért pedig célul tűzte ki, hogy 2020-ra a biogazdálkodásba bevont terület nagysága elérje a 350 ezer hektárt. Hazánkban a biogazdálkodás támogatása a Vidékfejlesztési Program keretein belül történik, ez 2020-ig körülbelül 64,4 milliárd forintot tesz ki.

Elemzés Magyarországon a biogazdálkodásba bevont területek nagysága 2017-ben 200 ezer hektár volt. A biogazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya hazánkban a 2004-2015 közötti időszakban lényegében stagnált, majd a 2014-től induló Vidékfejlesztési Program hatására az utóbbi két évben jelentősen, 54%-kal nőtt. Ezzel szemben az EU-ban 2005 óta szinte folyamatosan, dinamikusan emelkedett az ilyen jellegű terület aránya.

Nemzetközi kitekintés Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területhez viszonyított aránya 2017-ben Magyarországon 3,7% volt, az Európai Unió 7%-os átlagértékének körülbelül a fele. A biogazdálkodásba bevont területek aránya Ausztriában a legmagasabb, 23,4%, de a mezőgazdasági terület kicsit kevesebb mint ötöde áll ökológiai gazdálkodás alatt Észtországban és Svédországban is. Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területhez viszonyított aránya Máltán (0,3%), valamint Írországban (1,7%) és Romániában (1,9%) a legalacsonyabb.

Stadat-táblák
4.1.6. Biogazdálkodás

Ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya az Európai Unióban, 2017, *%*

a) A használt mezőgazdasági terület adat 2016. évi.

Agrár-környezetgazdálkodásban részt vevő területek

2002 óta

2016 óta

3.22.1. ábra **Az agrár-környezetgazdálkodási támogatásban részesülő területek mezőgazdasági területhez viszonyított aránya**

Forrás: Magyar Államkincstár.

! ***2017-ben az agrár-környezetgazdálkodási programban részt vevő mezőgazdasági területek aránya 8% volt.***

Definíció Az indikátor az agrár-környezetgazdálkodási programban részt vevő területek és a teljes mezőgazdasági terület hányadosa.

Relevancia A közös agrárpolitika (KAP) 1999-es reformja óta az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés a tagországok vidékfejlesztési programjának kötelező eleme. A kölcsönös megfeleltetéssel együtt szerepe a környezetvédelmi szempontok KAP-ba történő integrálása. Magyarországon 2002-ben indult el a hazai költségvetésből finanszírozott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program. 2004 óta EU-forrásból van lehetőség az agrár-környezetgazdálkodási (AKG) programhoz csatlakozott gazdálkodók támogatására. A támogatás az előírások teljesítésével összefüggő többletköltségeket és a bevételkiesést kompenzálja.

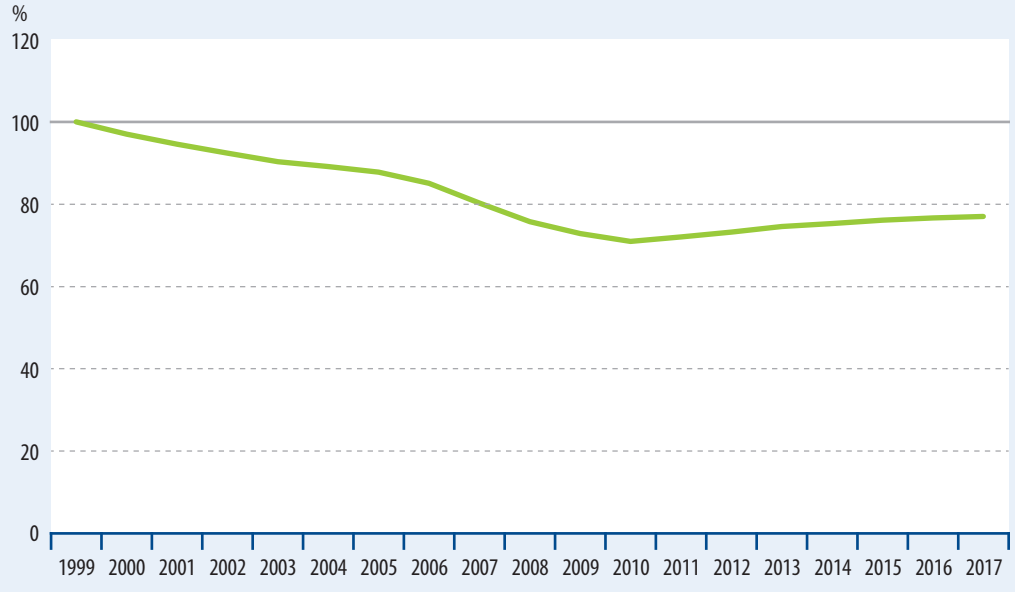
Elemzés Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés ötéves időtávra szól, jelentkezni a program indulásának évében lehet. A Vidékfejlesztési Program keretén belül 2015-től indult új AKG kiemelten támogatja a biodiverzitás megőrzését, a természet, a víz és a talaj védelmét, a klímaváltozás elleni küzdelmet, illetve az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodást. 2017-ben a mezőgazdasági terület 8,0%-a vett részt az AKG-programban. Változás a korábbi időszakhoz képest, hogy az ökológiai gazdálkodáshoz kapcsolódó kifizetések már nem az AKG részét képezik, hanem külön támogatási formává váltak, így ezek a területek nem számítandók az AKG-ba bevont területekhez.

A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományváltozása

1999 óta

2016 óta

3.23.1. ábra **A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományának változása** (1999=100,0)

Forrás: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület.

A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madarak állománya Magyarországon 2005–2010 között nagymértékben csökkent, azóta kismértékben növekszik.

Definíció Az indikátor a mezőgazdasági élőhelyekhez táplálkozási és szaporodási szempontból kötődő gyakori madárfajok monitorozási programjának eredményein alapuló aggregált index, értéke megadja a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományának alakulását. A magyarországi index 16 olyan faj adatai alapján készül, amelyek az 1999–2012-es adatok alapján jól reprezentálják a hazai agrárélőhelyek gyakori madárfajait (élőhelyhasználat és preferencia alapján). Az uniós tagállami indexet 39 faj adatai alapján számítják.

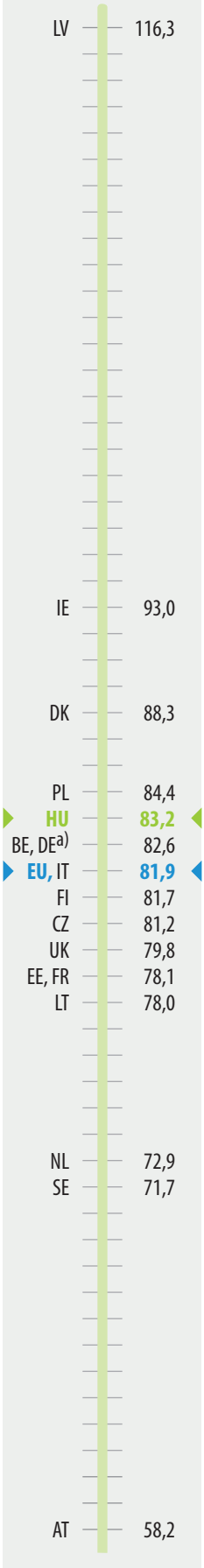
Relevancia Magyarországon a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) által működtetett program (Mindennapi Madaraink Monitoringja – MMM) 1999-től szolgáltat adatokat a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő 16 madárfaj állományváltozásáról. A felmérések évről évre az ország területének mintegy 2%-ára kiterjedően folynak, a mezőgazdasági területeken található élőhelyek állapotát, illetve a mezőgazdasági gyakorlat fenntarthatóságát tükrözik.

Elemzés A vizsgált fajok többsége esetében 2005-ig stagnált az index értéke, míg 2006-tól erőteljes csökkenésnek indult, a legalacsonyabb értékét 2010-ben érte el. Azóta kismértékben folyamatosan javul.

Nemzetközi kitekintés Az Eurostat által is közölt, más módszertan szerint, 39 madárfaj megfigyelésén, alapuló értékek szerint a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állománya hazánkban a 2000-es bázisértékhez képest 2017-ben 77%-on állt. Lettország az egyetlen tagország, ahol 2000-hez képest növekedett az állomány (116,3%). A monitoringot végző 17 uniós ország közül az indikátor értéke Ausztriában a legalacsonyabb (58,2%).

A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományváltozása az Európai Unióban, 2014
(2000=100,0), %

3.23.

a) 2013.
Forrás: BirdLife.

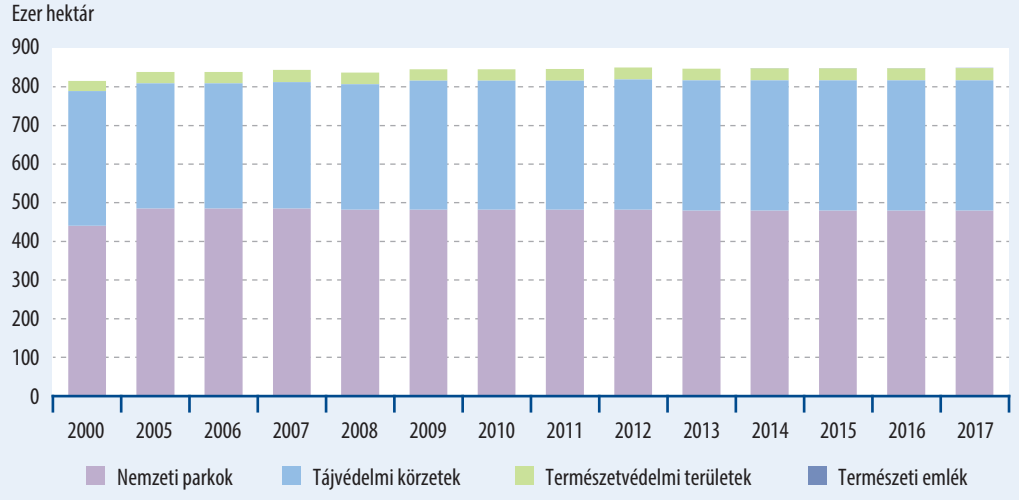
IE 100
BE, BG, DK, EE, ES, HU, SE, UK 99
MT, NL 98
FR, FI 97
LU 96
HR, SI 95
EL, RO 93
EU-28, DE, LV 92
IT 88
PT 87
CZ 85
PL 79
LT, SK 77
AT 70
CY 46

Védett természeti területek

2000 óta

2016 óta

3.24.1. ábra Országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek

Forrás: Agrárminisztérium.

Az országos jelentőségű védett kategóriába tartozó területek nagysága 849 ezer hektár volt 2017-ben, aminek 23%-a Észak-Magyarországon található.

Definíciók Nemzeti park: az ország olyan jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, nagyobb kiterjedésű területe, amelynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése (1996. évi LIII. törvény a természet védelméről).

Tájvédelmi körzet: az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése.

Természetvédelmi terület: az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme. A természetvédelmi törvény alapján a védett láp, a szikes tó természetvédelmi területnek minősül.

Természeti emlék valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület. A természetvédelmi törvény alapján a védett forrás, a víznyelő, a kunhalom, a földvár természeti emléknek minősül.

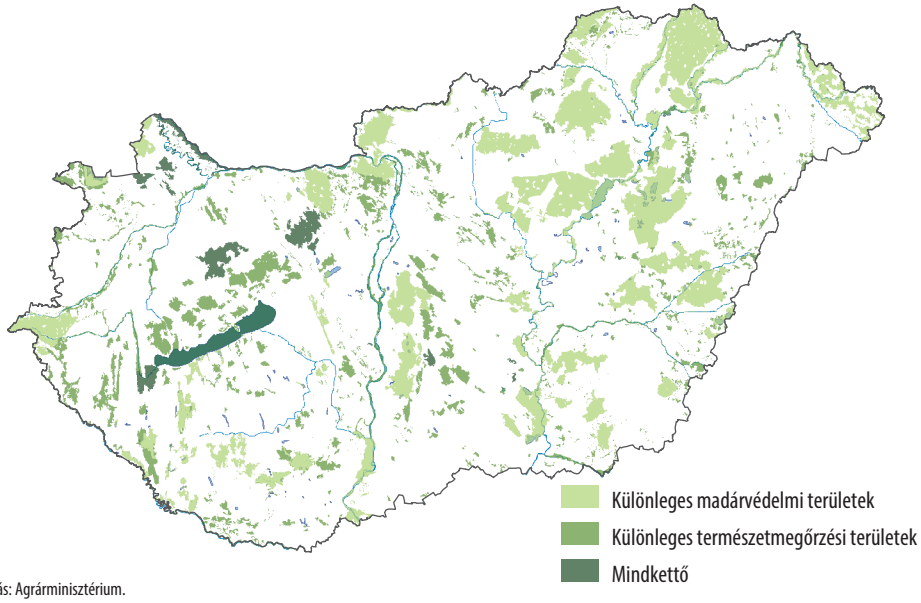
A Natura 2000 hálózat az Európai Unió két természetvédelmi irányelve alapján kijelölendő területeket – az 1979-ben megalkotott madárvédelmi irányelv (79/409/EGK) végrehajtásaként kijelölendő különleges madárvédelmi területeket és az 1992-ben elfogadott élőhelyvédelmi irányelv (43/92/EGK) alapján kijelölendő különleges természetmegőrzési területeket – foglalja magában.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint szükséges az Európában egyedülálló fajgazdagság fenntartása, a táj és a természeti értékek megőrzése, az ökoszisztéma-szolgáltatások kimerítésének megakadályozása.

Elemzés Az országos jelentőségű védett természeti területeket a legnagyobb arányban nemzeti parkok (57%), kisebb részben tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, és 2014 óta a természeti emlékek alkotják. A legsokoldalúbb természetvédelmi területi kategóriát jelentő nemzeti parkok száma (10) és területe (481 ezer hektár) 2013 óta változatlan, a legtöbb, mintegy ötödük

Az EU élőhelyvédelmi irányelvében kijelölt területek alkalmassága az Európai Unióban, 2013, %

3.24.2. ábra Natura 2000 területek Magyarországon

Forrás: Agrárminisztérium.

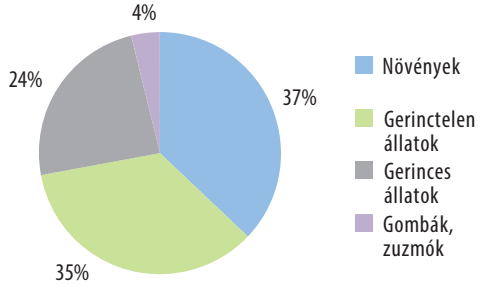
A kijelölt Natura 2000 területeken 105 állat-, 36 növényfajt és 46 élőhelytípust azonosítottak.

a Dél-Alföldön fekszik. A védett természeti területeken belül a tájvédelmi körzetek aránya közel 40%. Lényegesen kisebb arányt képviselnek a természetvédelmi területek (3,7%) és a természeti emlékek (0,01%), amelyek aránya nem éri el az 1%-ot. A védett természeti területek mintegy 15%-a fokozottan védett.

A hazai több mint 43 ezer állatfaj döntő hányada, mintegy 40 ezer faj ízeltlábú. A hazai gerinces állatfajok közül 83 hal-, 18 kétéltű-, 15 hüllő-, 373 madár- és 83 emlősfaj. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a legtöbb gerinces állatfaj jogszabállyal védett. A védett gerincesek száma 483, ebből 129 a fokozottan védett kategóriába tartozik.

A Natura 2000 területek kijelölésének célja a biológiai sokféleség megóvása, az érintett területek természetes állapotának helyreállítása, illetve védelmének fenntartása. A hálózat különleges madárvédelmi és különleges természetmegőrzési területeket tartalmaz, előbbiek kijelölése a madárvédelmi, utóbbiaké az élőhelyvédelmi irányelv alapján történik. A hazánkban élő és európai jelentőségű, illetve a nagy tömegben az országon átvonuló madárfajok védelmét 1 millió 375 ezer hektáron 56 különleges madárvédelmi terület biztosítja. A különleges természetmegőrzési területek száma 479, területnagysága 1 millió 444 ezer hektár, ami jelentős átfedésben van a különleges madárvédelmi hálózattal. Az említett területek együttes nagysága mintegy 1 millió 995 ezer hektár, 39%-uk már meglévő védett területeket foglal magába.

3.24.3. ábra Terület nélkül védett természeti értékek aránya 2017-ben

Forrás: Agrárminisztérium.

2017-ben a védett fajok 59%-a állat volt.

Nemzetközi kitekintés Az élőhelyvédelmi irányelv értelmében kijelölt területek 2013-ban Magyarországon 99%-ban alkalmasak voltak az ország területén lévő összes közösségi jelentőségű élőhelytípus, illetve növény- és állatfaj lefedésére. 100%-os adottságokkal csak Írország rendelkezett az unión belül. A legkisebb lefedettségű Ciprus volt (46%), jóval elmaradva a 92%-os uniós átlagtól.

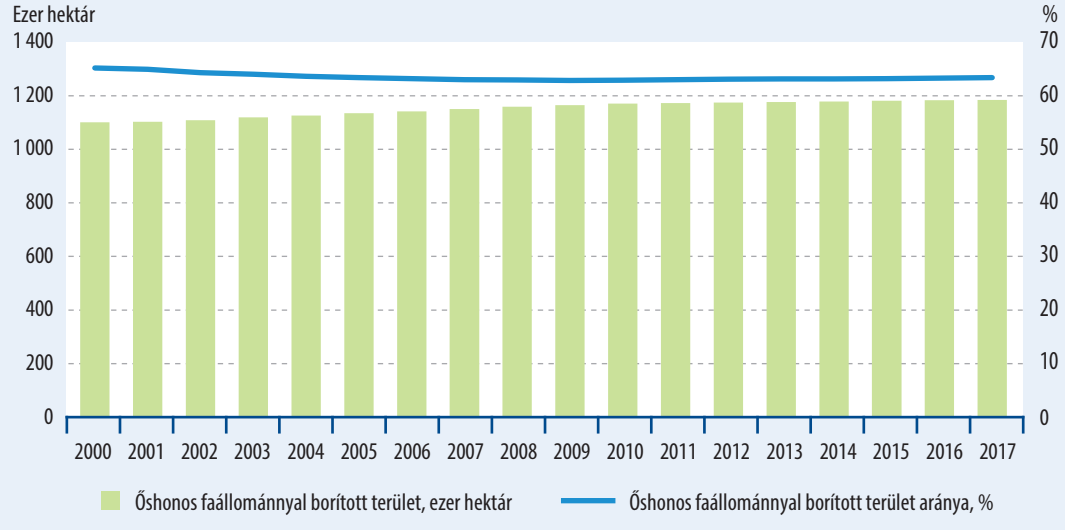
Stadat-táblák
5.2.3. Védett természeti értékek
6.5.6. Országos jelentőségű védett területek

Őshonos fafajok

2000 óta

2016 óta

3.25.1. ábra **Az őshonos fafajok aránya**

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

2017-ben az őshonos fák faállománnyal borított erdőterületen belüli aránya 63% volt Magyarországon.

Definíciók Őshonos fajoknak nevezzük azokat a fajokat, amelyek hazai társulások természetes elemei. Magyarországon a legismertebb őshonos fák: kocsányos és kocsánytalan tölgy, cser, bükk, gyertyán, hazai nyár. A legismertebb nem őshonos fák: feketefenyő, akác, nemesnyár.

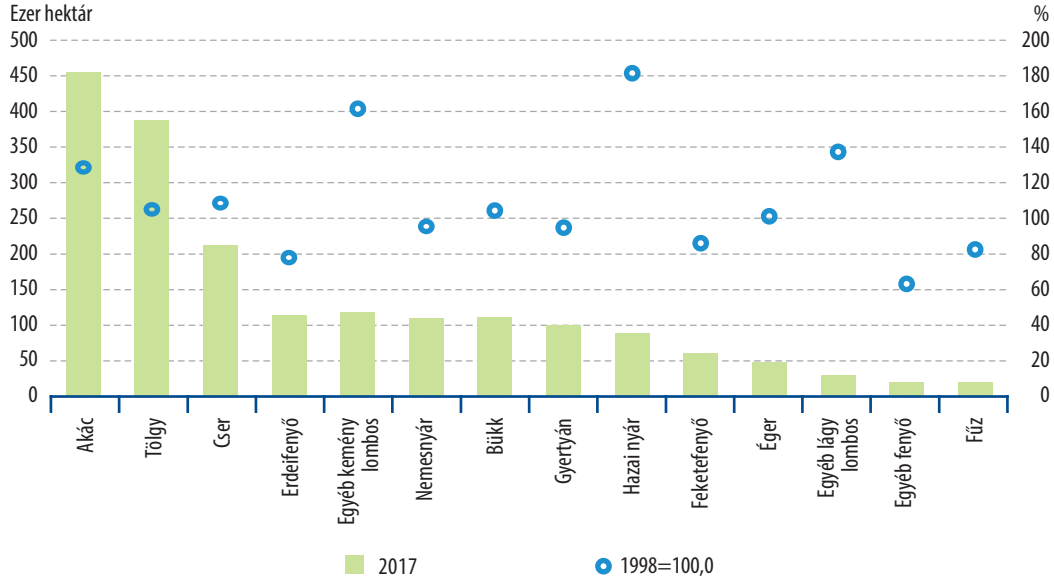
Relevancia Az elpusztult természetes erdők helyére gyakran nem őshonos fajokat telepítettek, ami hosszú távon káros hatásokkal járt. Egyrészt éghajlati adottságaink nem megfelelőek ökológiai igényeiknek, másrészt a tűlevelű avar megváltoztatja a talaj szerkezetét. Az erdők korai pusztulása után a kopár terület a megváltozott talajviszonyok miatt alkalmatlanná válhat az eredeti természetes társulás visszaállítására. Hasonló eredménnyel járt az akác talajra gyakorolt hatása. A talaj tápanyagtartalmát teljes mértékben kiaknázza, humuszképzése viszont jelentéktelen. A hazai akácosok többsége néhány éven belül elöregszik.

Mindennek következtében a hazai természetvédelem és erdőgazdálkodás egyik fő feladata a környezeti tényezőkkel összhangban lévő ősi társulások és természetes erdők védelme, ami egyet jelent az erdő növényi és állati populációinak védelmével is. E tervszerű védelem másik fontos része a megfelelő erdőművelés alkalmazása és az új erdők telepítése. A telepítés és felújítás alapvető követelménye, hogy a felnövő erdő megközelítse a természetes fás társulások jellemzőit. A természeteshez hasonló cserjés és gyepszint kialakulásának és fennmaradásának elősegítésével a társulás állatpopulációinak megmaradása biztosítható.

Elemzés Hazánk faállománnyal borított erdőterületének nagysága közel 1,9 millió hektár, ebből 1,2 millió hektárt az őshonos fajok foglalnak el. Az őshonos fafajok aránya 2000 és 2017 között 1,8 százalékponttal csökkent, miközben az őshonos faállománnyal borított terület 7%-kal nőtt, azaz az erdőterületek bővülése nagyobb arányban eredményezte az idegenhonos fafajok terjedését. Az őshonos fák aránya 63%, ami azt jelenti, hogy a meglévő erdők ezen területén élő növények többé-kevésbé hasonlítanak az eredeti természetes fás társulásokhoz. Az idegenhonos fajok által elfoglalt erdőterület nagysága 683 ezer hektár, a faállománnyal borított erdőterület 37%-a.

Hazánk területén az élőfakészlet 86%-át a mérsékelt övi lombos erdők zónájába tartozó fafajok alkotják. Az őshonos fafajok közül is ki-

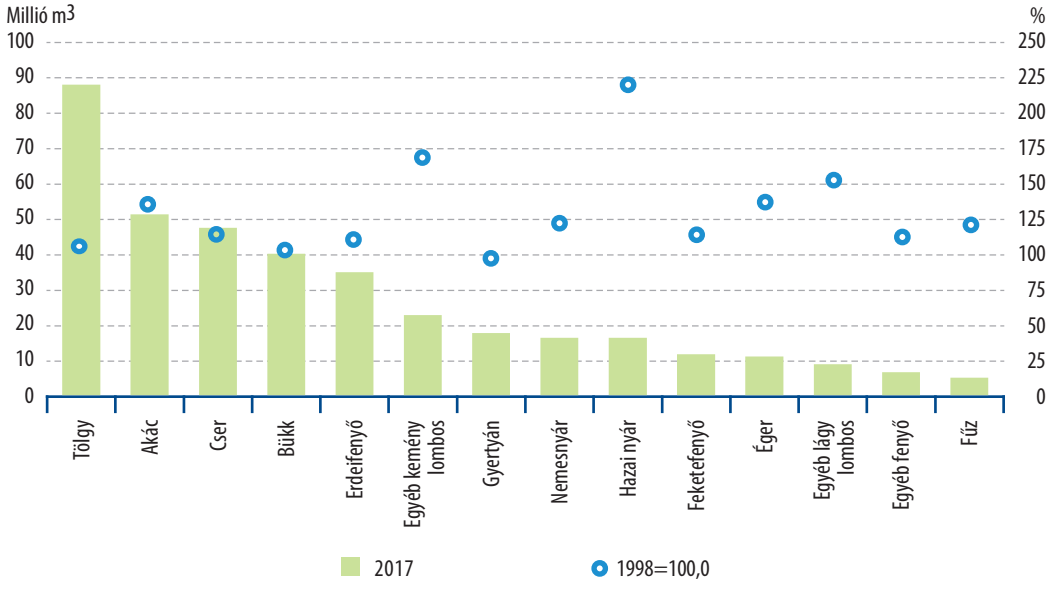
3.25.2. ábra A faállománnyal borított erdőterület fafajcsoportok szerinti megoszlása, 2017 (1998=100,0)

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

! *2017-ben a nem őshonos akác alkotta az erdőterület legnagyobb részét.*

3.25.3. ábra Az élőfakészlet megoszlása fafajok szerint, 2017 (1998=100,0)

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

! *Az őshonos tölgy után a nem őshonos akác alkotja a hazai faállomány legnagyobb részét.*

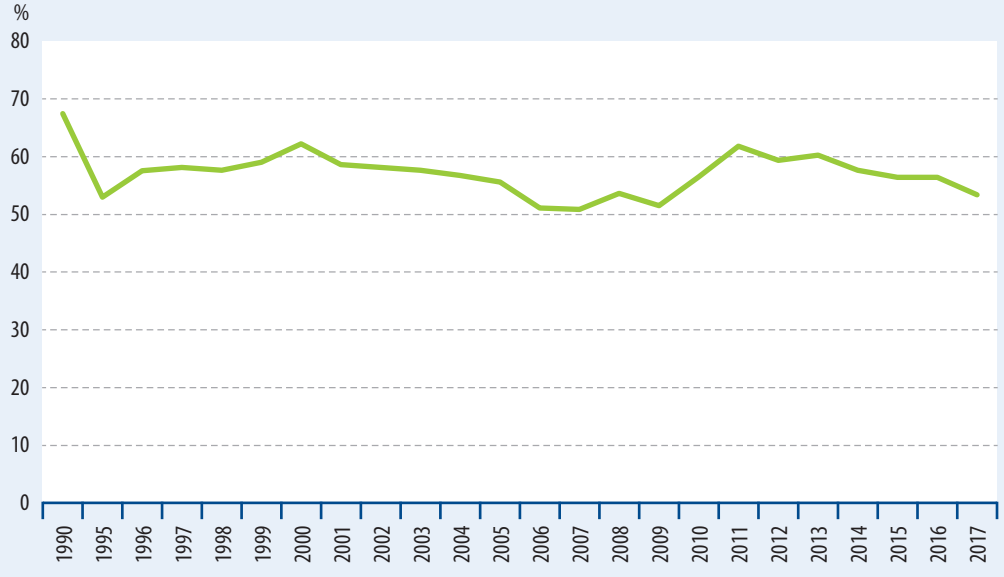
emelt jelentőségűek a nemes tölgyek és a bükk. A behozott, meghonosodott fafajok és a különböző klónok elsősorban gyors növekedésük (pl. nemesnyár) vagy szárazságtűrő képességük (pl. feketefenyő) miatt terjedtek el. A lombosfafajok alkotta élőfakészleten belül a tölgy fafajcsoport több mint 27%-os aránya kiemelkedő, az akác 16, a cser 15, a bükk 12%-os arányt képvisel. A fenyvesek alkotta élőfakészlet 66%-a erdeifenyő, 34%-a feketefenyő és egyéb fenyőféle.

Fakitermelés és folyónövedék

2000 óta

2016 óta

3.26.1. ábra **A fakitermelési arány alakulása**

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

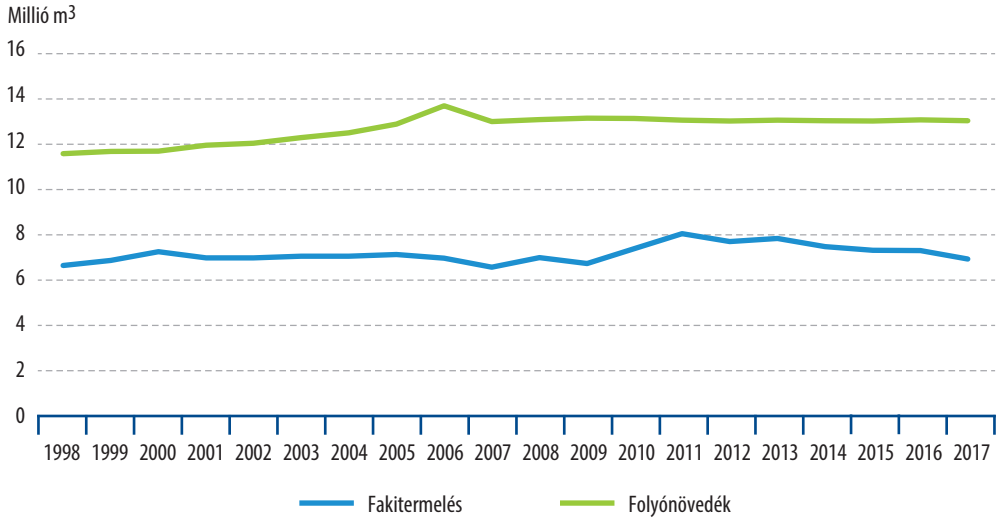
! *A fakitermelési arány 2017-ben 53% volt.*

Definíciók A fakitermelési arányt úgy határozzuk meg, hogy az éves kitermelt fa mennyiségét viszonyítjuk a bruttó éves folyónövedékhez. Az uniós összehasonlításban ezt az indikátort úgy számoljuk ki, hogy az éves kitermelt fa mennyiségét a nettó éves folyónövedékhez viszonyítjuk. Az egy évi folyónövedék mennyiségén tíz év összes fatermésének egy évi átlagát értjük.

Relevancia A fakitermelés az erdő sokrétű funkciói közül a legjelentősebb és a legnagyobb területigényű a gazdasági funkció. Az elmúlt évtizedekben az iparszerű erdőgazdálkodást a fenntartható gazdálkodás váltotta fel. A korszerű követelmények érvényesülését a folyónövedék fakitermelést meghaladó növekedése biztosítja, ugyanakkor vizsgálni szükséges, hogy az élőfakészlet-növekmény hogyan változtatja meg az őshonos és nem őshonos fafajok arányát. A behozott fajok gyorsabb terjedése ökológiai szempontból kedvezőtlenebb helyzetet eredményez. A kitermelést jogszabályi kötelezettségek alapján, a fenntartható erdőgazdálkodási tevékenység szempontjait figyelembe véve, csak az erdőtervben fogalt előírásokkal összhangban lehet végezni. Az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt a magyarországi élőfakészlet, mivel az erdeinkben képződött folyónövedék jellemzően évről évre meghaladta a tényleges fakitermelés mennyiségét. A szigorú erdőtervi előírásoknak köszönhetően ma már nem csak a faanyagtermelésre koncentrálnak az erdőgazdaságok, hanem a fenntarthatóság követelményének megfelelő gazdálkodásra is. Az 1992-ben, a Rio de Janeiró-i *Környezet és fejlődés* elnevezésű konferencián elfogadott alapelvek szerint Magyarország a többi európai állammal együtt biztosítja az erdei ökoszisztémák életképességének fenntartását, a biológiai sokféleség megőrzését, a társadalmi-gazdasági funkciók működését és fejlesztését.

Elemzés 1998-ról 2017-re a folyónövedék 11,6 millió m^3-ről 13,0 millió m^3-re emelkedett, miközben a fakitermelés 6,6–8,1 millió m^3 között mozgott. A fakitermelés aránya a folyónövedékhez viszonyítva 1990-től 2017-ig 51 és 67% között alakult.

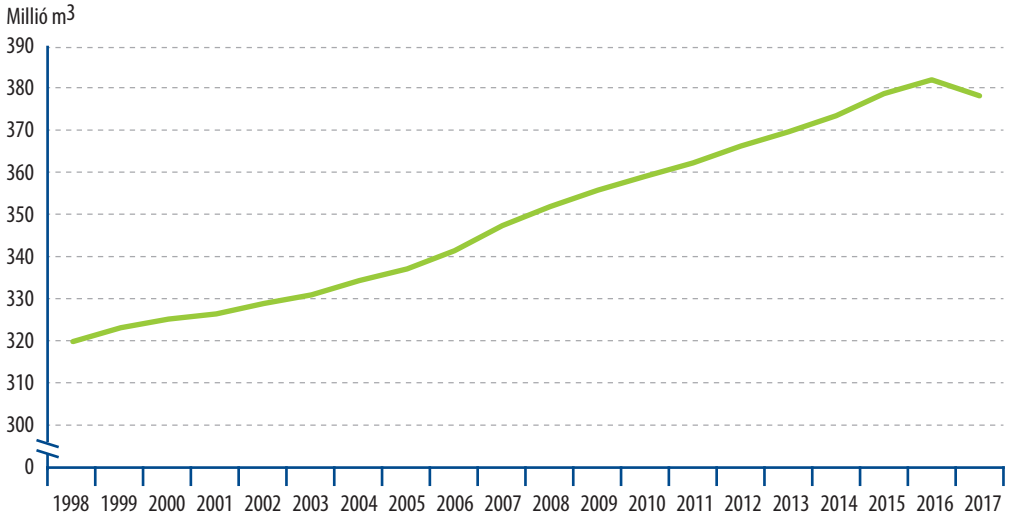
3.26.2. ábra A fakitermelés és a folyónövedék alakulása

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

2017-ben a fakitermelés 7 millió m³ volt, a folyónövedék pedig meghaladta a 13 millió m³-t.

3.26.3. ábra Az élőfakészlet alakulása

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

Az erdeinkben felhalmozódott faanyag mennyisége 1998 óta 320 millióról közel 380 millió m³-re nőtt.

Magyarország élőfakészlete 2017-ben a 2 millió hektárt meghaladó erdőterületen 378 millió m³ volt, ami országosan 16%-os növekményt jelent 2000 óta. Hazánkban a gazdaságilag felhasználható erdőállomány az összes erdőterület több mint 58%-át teszi ki. Az érintett területeken a 1998 óta eltelt időszakban az éves kitermelt fa mennyisége 6,6–8,1 millió m³ között mozgott, 2017-ben 7 millió m³ volt.

Stadat-táblák

5.1.2. A faállománnyal borított erdőterület és az élőfakészlet megoszlása fafajcsoportok és korosztályok szerint

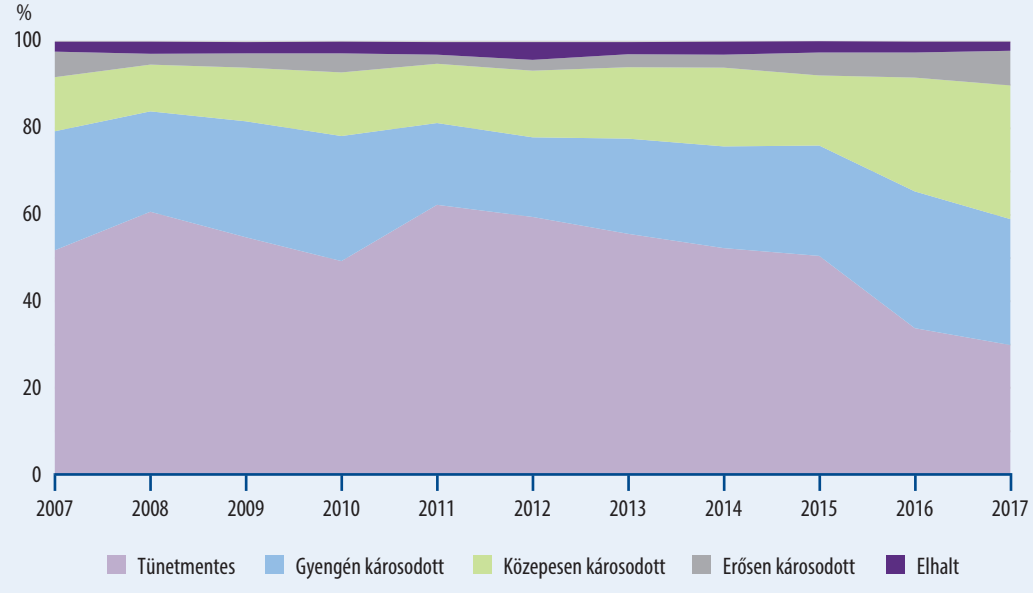
5.1.3. Fakitermelés fafajcsoportok szerint

Erdők egészségi állapota

2007 óta

2016 óta

3.27.1. ábra **Az erdők egészségi állapota az összes károsítás alapján**

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

! *Az erdők állapota jó volt 2015-ben, majd 2017-ig megnövekedett a károsodás aránya, az elhalt erdőké viszont csökkent.*

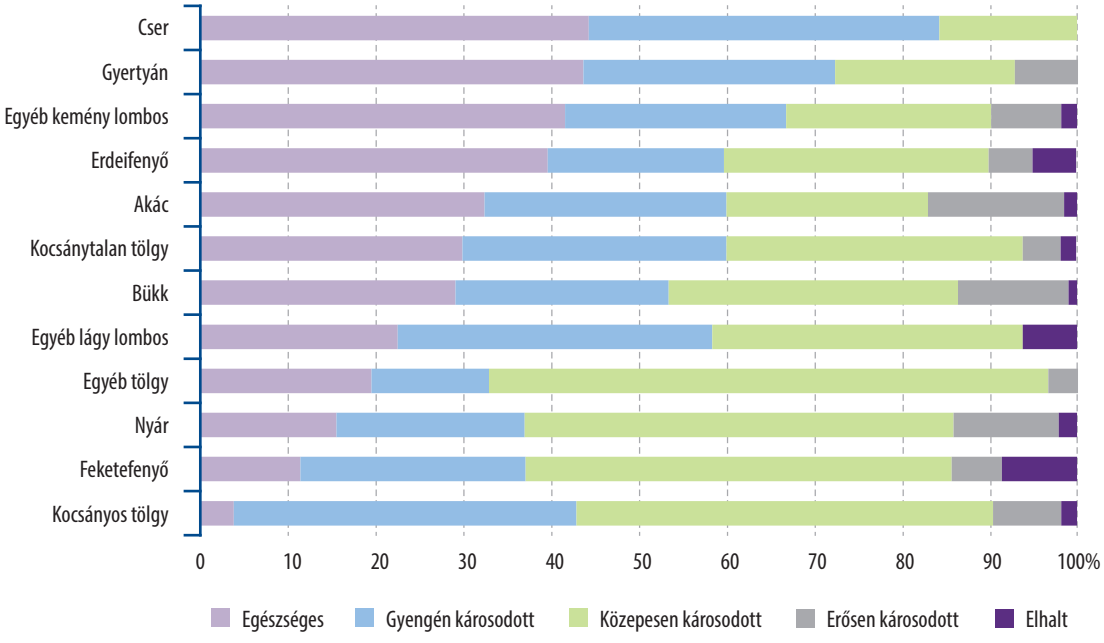
Definíció Az erdők egészségi állapotán az összes károsítás alapján a gyökér, a törzs, a kéreg és a lombozat valamennyi károsodását értjük. A kárfokozatok nem tartalmazzák az egyértelműen azonosítható okok miatti veszteséget, mint például a törésből, lombrágásból eredő károkat.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia első előrehaladási jelentése (2013–2014) szerint „az erdőállomány, a fahozamok folyamatosan növekvők és jó minőségűek, ám az erdő- és vadgazdálkodás számára kedvező feltételeket a klímaváltozás hatásai, a nem őshonos fajok arányának növekedése és más körülmények (szárazodás, savas esők, betegségek, kártevők stb.) veszélyeztetik". A levélvesztés és a lombkorona elszíneződésének lehetséges okai között szerepel a légkörbe juttatott szennyező anyagok felhalmozódása, az extrém időjárási viszonyok (főként az aszály), és ehhez kapcsolódóan a rovar- és gombakárosítók elszaporodása.

Elemzés 2007–2017 között a tünetmentes erdők aránya 30–62%-os tartományban mozgott, 2017-ben volt a legalacsonyabb. Az általános egészségi állapotot leginkább tükröző levélvesztés alapján megállapítható, hogy 2017-ben a legjobb egészségi állapotot a cser- és a gyertyánerdők mutatták.

Magyarország erdei az európai országok rangsorában a közepesen károsodottak közé tartoznak. 2017-ben a mintavételi eredmények alapján a fák 30%-a tünetmentes, 29%-a veszélyeztetett (gyengén károsodott), 31%-a közepesen, 8%-a erősen károsodott, 2%-a elpusztult. A károsodás szempontjából 2017-ben a legérintettebb faj a lombos fák közül a kocsányos tölgy volt, amelynek közel 96%-át érinti valamilyen károsodás. A fenyők közül a feketefenyő állapota javult az utóbbi két évben. Az egyes fafajokat érintő károsodás alapján legjobb egészségi állapotban a cser (44,3%-a egészséges) és a gyertyán (43,7% egészséges) fafajok vannak. A leggyengébb állapotúak a kocsányos tölgyek (3,8%-uk egészséges), a feketefenyők (11,4%-uk egészséges) és a nyárok (15,5%-uk egészséges). A feketefenyő esetében az évtizedek óta jelentős mértékű gombakárok és szúkárosítás, a tölgyek esetében a rovarkárok dominálnak.

3.27.2. ábra Az erdők egészségi állapota az összes károsítás alapján, fafajcsoportonként, 2017

Forrás: Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, Erdészeti Igazgatóság.

! *2017-ben Magyarországon a cser volt a legkevésbé károsodott fafaj, míg a leginkább a kocsányos tölgy károsodott.*

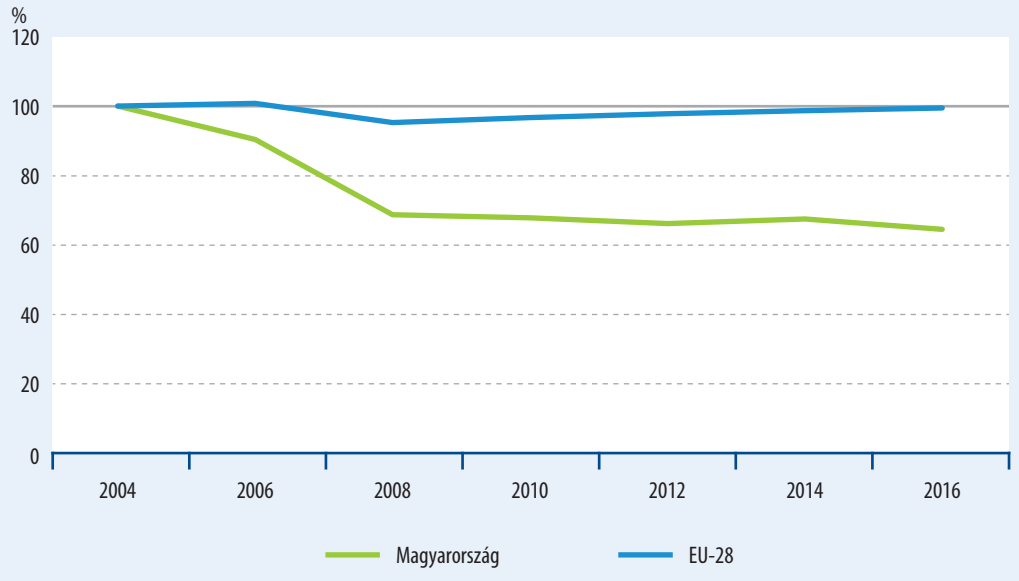
Stadat-táblák
5.1.5 Az erdők egészségi állapota

Keletkezett hulladék

2004 óta

2014 óta

3.28.1. ábra A keletkezett hulladék mennyiségének alakulása (2004=100,0)

Forrás: Földművelésügyi Minisztérium, Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer.

A keletkezett hulladék mennyisége Magyarországon 2008 óta alig változik, ezzel szemben az unióban kismértékben nő.

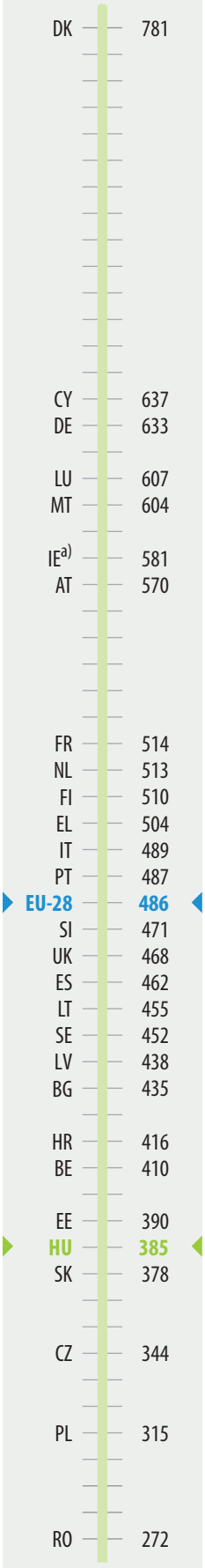
Definíció A keletkezett hulladék alatt egy adott állam területén képződő bármely anyag vagy tárgyak összességét értjük, amely(ek)től birtokosa megválik, megválni szándékozik vagy megválni köteles (2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról).

Az egy főre jutó települési hulladék indikátora a háztartási és a háztartási hulladékhoz hasonló hulladék (többnyire irodákban, szolgáltatóknál, intézményekben keletkező, összetételében vegyes vagy elkülönítetten gyűjtött, de nem termelésinek minősülő hulladék) egy főre jutó mennyiségét mutatja.

A háztartási hulladék a háztartásokban képződő vegyes, elkülönítetten gyűjtött, valamint lomhulladék, ideértve a lakásokban, lakóingatlanokban, a pihenés, üdülés céljára használt helyiségekben, a lakóházak közös használatú helyiségeiben és területein képződő hulladékot. A háztartási hulladékhoz jellegében és összetételében hasonló hulladék az a vegyes, illetve elkülönítetten gyűjtött hulladék, amely a háztartásokon kívül képződik.

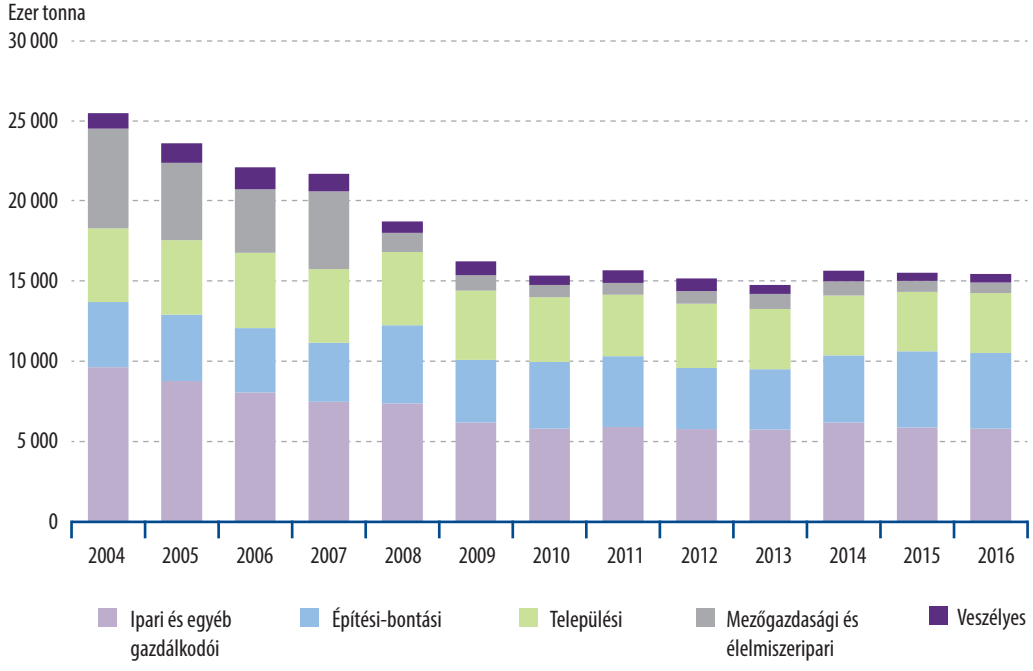
Relevancia A hulladékgazdálkodás területén cél a hulladékok keletkezésének minimalizálása. Ez hatékonyabb alapanyag-felhasználással és az újrafeldolgozás magasabb arányával érhető el. A hulladékok keletkezését úgy is lehet csökkenteni, hogy az anyag- és energiaáramok mentén elősegítjük a gazdasági tevékenységek összehangolását, azaz az egyik termelési folyamatban keletkező anyag- és energiahulladék legyen a következő folyamat inputja. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia rávilágít arra, hogy a zárt anyagciklusok kialakítása, hasznosítás révén a korábban hulladékként jelentkező anyagok a gazdaságban tovább használhatók (így az ártalmatlanítandó hulladék mennyisége csökken). A stratégia jelentős problémaként említi a hulladékkibocsátást, mint a természeti erőforrásokra nehezedő terhet, és javasolja az egyebek mellett a hulladékgazdálkodásra, ökológikus termelésre és fogyasztásra irányuló alap- és alkalmazott kutatások támogatását.

Egy főre jutó települési hulladék az Európai Unióban, 2017, *kilogramm/fő*

a) 2016.

3.28.2. ábra A keletkezett hulladék hulladékfajták szerinti megoszlása

Forrás: Agrárminisztérium Egységes Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer.

Az építési-bontási hulladék kivételével az egyes hulladékfajták összes mennyisége jelentősen csökkent 2004-ről 2016-ra.

Elemzés 2004 és 2009 között jelentősen csökkent, azóta stagnál a hazánkban keletkezett hulladék mennyisége.

Az egyes hulladékfajták közül 2004 és 2016 között a mezőgazdasági és az élelmiszeripari, illetve az ipari és az egyéb gazdálkodói hulladékok mennyisége mérséklődött a legnagyobb mértékben. A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék mennyisége módszertani változás miatt 2008-ban jelentősen csökkent, ettől kezdve csak a ténylegesen hulladéknak minősülő trágya, állati és növényi melléktermékek mennyiségét tartalmazza.

Az ipari hulladékok mennyisége annak hatására mérséklődött, hogy leépültek a nagy hulladéktermelő ágazatok (például bányászat, kohászat), nőtt a kisebb alapanyag igényű ágazatok aránya a termelésben, és korszerűsítették a gyártási technológiákat.

Az építési-bontási hulladékok mennyiségének alakulását elsősorban az építőipari beruházások mértékének változása befolyásolja, így mennyisége az egyik évről a másikra jelentősen változhat.

Nemzetközi kitekintés Az unió egészét nézve évente közel 2,5 milliárd tonna hulladék keletkezett, mennyisége 2008-ban közel 100 millió tonnával csökkent. Ezt követően azonban ismét növekedni kezdett, és 2016-ra elérte a 2004. évi érték szintjét. A tagországokat nézve a nyugat-európai államok, valamint a jelentős idegenforgalmú Ciprus és Málta vannak kedvezőtlenebb helyzetben. Az új tagállamok – kelet-közép-európai országok – kisebb egy főre jutó települési hulladékmennyisége az eltérő fogyasztási szokásokkal magyarázható. Hazánk egy főre jutó települési hulladék mennyisége (385 kg) 2017-ben az uniós átlag 79,2%-a volt. A mutató értéke Romániában a legalacsonyabb, 29,5%-kal kevesebb, mint Magyarországon, Dániában a legmagasabb, több mint kétszerese a hazainak.

Stadat-táblák

5.5.2. Az egyes hulladékfajták mennyisége a kezelés módja szerint

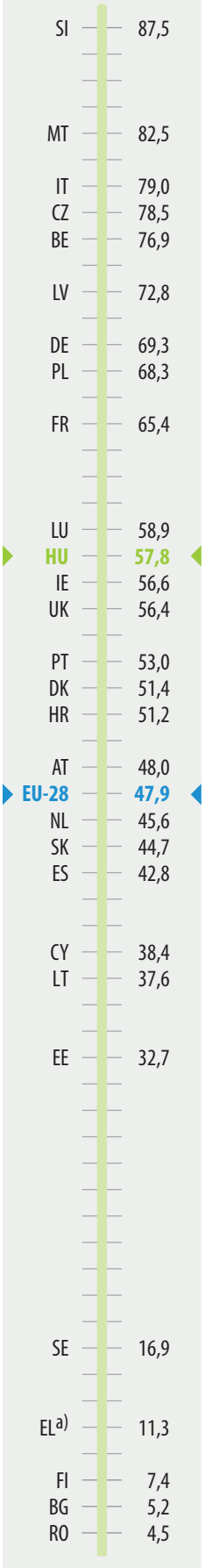
6.5.2. Közszolgáltatás keretében elszállított hulladék

6.5.3. A közszolgáltatás keretében elszállított települési hulladék keletkezése

Kezelt hulladék

2004 óta

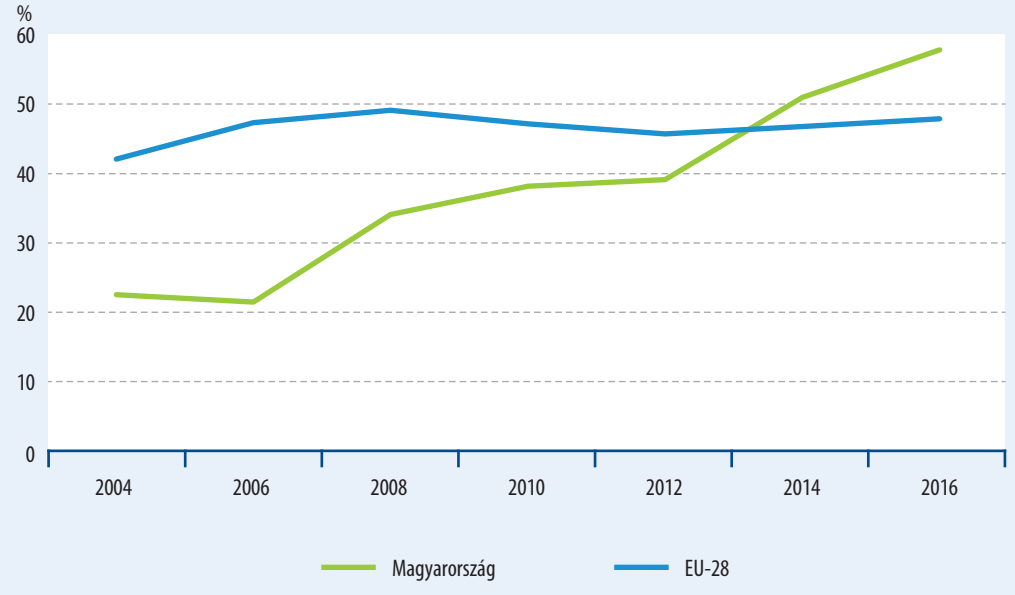
2014 óta

a) 2014.

Az anyagában hasznosított hulladék aránya az Európai Unióban, 2016, *%*

3.29.1. ábra Az anyagában hasznosított hulladék aránya

Az anyagában hasznosított hulladék aránya az összes kezelt hulladékon belül 2006 óta folyamatosan nő, 2014-ben már meghaladta az EU-28 átlagát.

Definíciók Kezelt hulladék: egy adott ország területén kezelt bármely anyag vagy tárgyak összessége, amely(ek)től birtokosa megválik, megválni szándékozik vagy megválni köteles, beleszámítva a kezelés céljára külföldre exportált hulladék mennyiségét, kihagyva azonban az importált hulladékot.

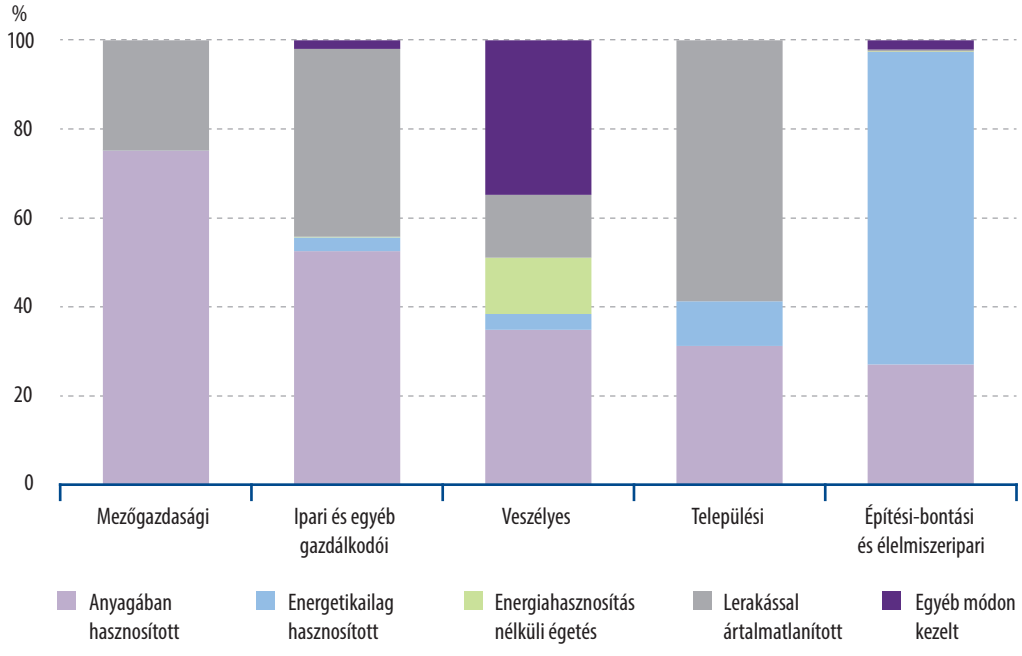
Hulladékkezelés: hasznosítási vagy ártalmatlanítási (lerakás, hulladékégetés) műveletek, ideértve a hasznosítást vagy ártalmatlanítást megelőző előkészítést (előkezelést) is.

Az újrafeldolgozás olyan hasznosítási művelet, amelynek során a hulladékot termékké vagy anyaggá alakítják akár annak eredeti használati céljára, akár más célokra. Ez magában foglalja a szerves anyagok feldolgozását, de nem tartalmazza az energetikai hasznosítást és az olyan anyaggá történő feldolgozást, amit feltöltési műveletek során használnak fel (2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról). A hulladékok égetése a hulladékégető vagy hulladék-együttégető műben megvalósuló hőkezelése. Hulladéklerakásnak minősül a hulladékoknak meghatározott jogszabályi követelmények és műszaki védelmi előírások betartásával megvalósított elhelyezése.

Feltöltési művelet: olyan hasznosítási művelet, amelynek során meghatározott célra alkalmas hulladék felhasználásával hulladéknak nem minősülő anyagokat helyettesítenek kitermeléssel érintett területek helyreállításakor vagy tájrendezéskor.

Relevancia A fenntarthatóság szempontjából fontos az újrahasznosítás és az újrafeldolgozás erősítése, illetve a másodlagos nyersanyagpiacok kialakítása. A már keletkezett hulladékok esetében az újrahasználat és az újrafeldolgozás követelménye az irányadó. Az újrahasználat érdekében támogatni kell a tartósabb fogyasztási cikkek termelését és visszaszorítani az egyszer használatos termékek iránti igényt. Az újrafeldolgozás érdekében elő kell segíteni az újrafeldolgozási technológiák gazdaságossá válását és a másodlagos nyersanyagok piacának erősödését, elsősorban a fogyasztóiár-támogatás eszközével, illetve a termelési költségek adótartamának mérséklésével.

3.29.2. ábra Az egyes hulladékfajták megoszlása a kezelés módja szerint, 2016

Forrás: Agrárminisztérium, Egységes Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer.

! *Az anyagában hasznosítás az építési-bontási hulladék, a lerakás a települési hulladék esetében volt a legnagyobb arányú 2016-ban.*

Elemzés Az anyagában hasznosított hulladék aránya hazánkban 2006 óta folyamatosan nő, 2014-ben meghaladta az EU-28 átlagát, 2016-ban 58% volt.

Hulladékfajtánként eltérő, hogy melyik a legjellemzőbb kezelési mód. Ezt elsősorban a hulladék anyaga, halmazállapota határozza meg. Az anyagában hasznosítás az építési-bontási hulladékok esetében a legnagyobb mértékű, míg a mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék esetében a legkevésbé jellemző. Az energetikai hasznosítás a mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék esetében a legjelentősebb, és még a települési hulladéknál mondható számottevőnek. A lerakás a települési, illetve az ipari és az egyéb gazdálkodói hulladékokra a legjellemzőbb.

Nemzetközi kitekintés Az unió egészét nézve az anyagában hasznosított hulladék aránya 2006 óta 42 és 49% között ingadozik. A 2016. évi értékek alapján az anyagában hasznosítás aránya Szlovéniában, Máltán, Olaszországban, Csehországban és Belgiumban volt a legmagasabb, meghaladta a 75%-ot. A legalacsonyabb, 10% alatti értékekkel Finnország, Bulgária és Románia rendelkezett. Magyarországon az újrahasznosított hulladékok aránya mintegy 10 százalékponttal meghaladja az Európai Uniós átlagot.

Stadat-táblák

5.5.2. Az egyes hulladékfajták mennyisége a kezelés módja szerint

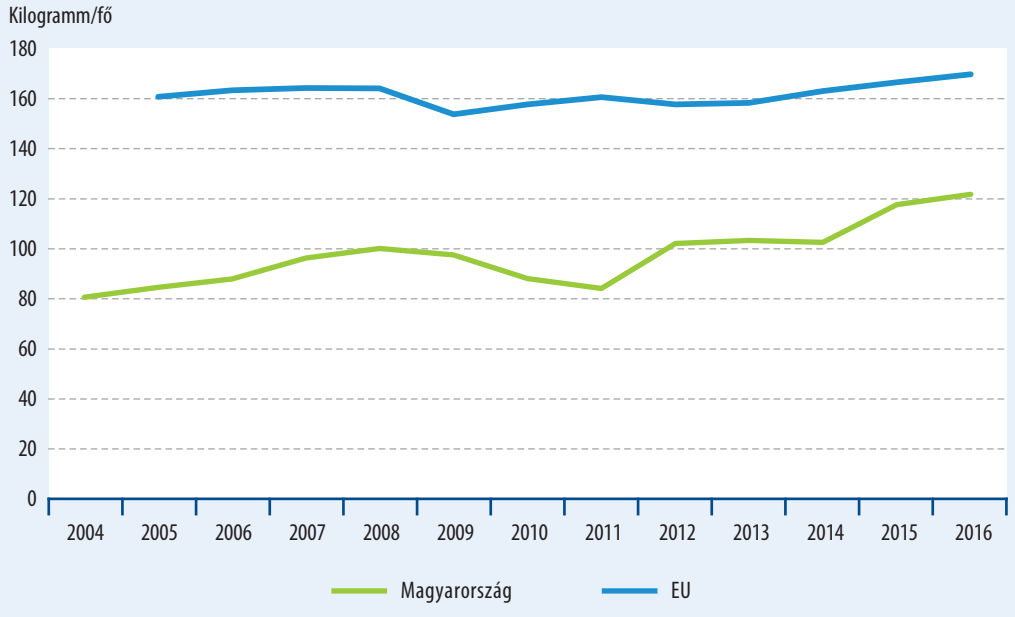
6.5.4. A közszolgáltatás keretében elszállított települési hulladék a kezelés módja szerint

Csomagolási hulladék

2004 óta

2015 óta

3.30.1. ábra **Az egy főre jutó csomagolási hulladék**

Forrás: Agrárminisztérium, Egységes Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer, Eurostat.

Az egy főre jutó csomagolási hulladék 2012 óta növekszik, 2016-ban 122 kilogramm/fő volt.

Definíció Csomagolásnak tekinthető valamennyi olyan, bármilyen tulajdonságú anyagból készült termék, amelyet áru tartására, megóvására, átadására, átvételére, szállítására, valamint bemutatására használnak, beleértve minden árut a nyersanyagoktól kezdve a feldolgozott árucikkekig, továbbá az ugyanilyen célra használt egyszer használatos árucikkeket. Csomagolási hulladéknak minősül a hulladékká vált csomagolás, csomagolószer, ide nem értve az ipari vagy a termelési tevékenység során képződő gyártási vagy maradék hulladékot [442/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet].

Relevancia A hulladékgazdálkodás területén cél a hulladékok keletkezésének minimalizálása. Ez megelőzéssel, hatékonyabb alapanyag-felhasználással, újrahasználatra történő előkészítéssel és az újrafeldolgozott anyagok magasabb arányával teljesíthető. Elértük a csomagolási hulladékokra vonatkozó 2005/20/EK irányelvben meghatározott célértéket, miszerint hazánknak 2012-től a csomagolási hulladék legalább 60%-át hasznosítania kell. Ennek értéke nem nőtt tovább, 2012 óta 60% körül mozog.

Elemzés Az egy főre jutó csomagolási hulladék mennyisége hazánkban 2004-től kezdve 2008-ig folyamatosan nőtt, 2009–2011 között azonban a gazdasági válság miatt bekövetkezett fogyasztás-visszaesés következtében jelentősen csökkent. 2012 óta ismét emelkedett az összmennyiség, ezen belül is a csomagolási papír hulladék nőtt jelentősen.

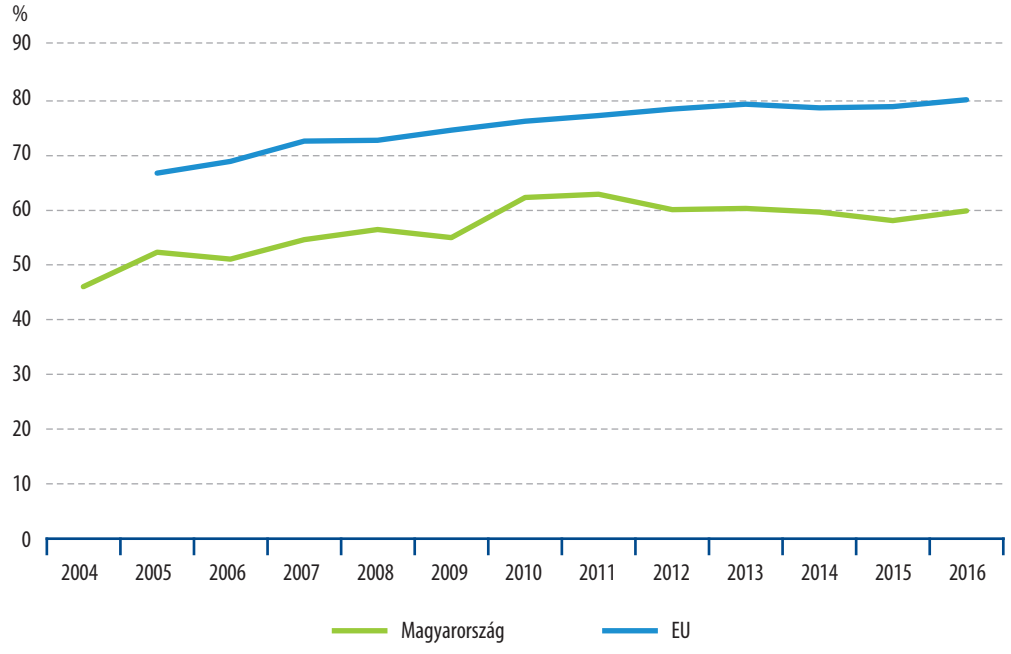
Hazánkban a csomagolási hulladék hasznosítási aránya 2004 és 2011 között két év kismértékű csökkenéseitől eltekintve folyamatosan nőtt. 2012 óta azonos szinten, 60% körül mozog az értéke. Ezzel szemben az Európai Unió átlaga 2005 óta folyamatosan emelkedett, bár a növekedés üteme lassult. Az arány 2016-ban Finnországban, Belgiumban és Luxemburgban volt a legmagasabb (97% fölötti), Horvátországban a legalacsonyabb (55% alatti).

Egy főre jutó csomagolási hulladék az Európai Unióban, 2016, *kilogramm/fő*

DE	220,6
LU	219,4
IT	209,5
IE	208,5
FR	189,7
NL	184,4
UK	175,0
EU-28	**169,7**
EE	169,3
DK	163,3
PT	160,2
BE	157,1
ES	155,6
AT	153,5
PL	148,6
MT[b)]	140,6
SE	132,4
FI	129,2
LT	127,4
HU	**121,8**
LV	118,2
CZ	108,8
SI[b)]	104,8
SK	95,4
CY[a)]	85,7
RO[b)]	70,5
EL[b)]	68,6
BG	59,1
HR	55,0

a) 2014.
b) 2015.

3.30.2. ábra A csomagolási hulladék hasznosítási arányának változása

Forrás: Agrárminisztérium, Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer, Eurostat.

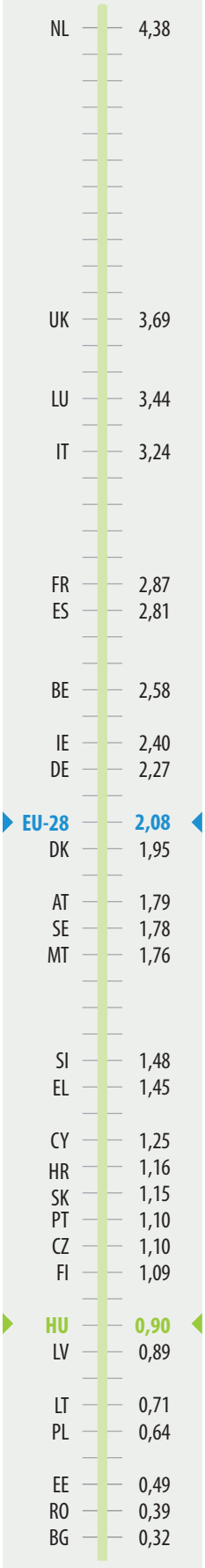
2004 óta 14 százalékponttal nőtt Magyarországon a csomagolási hulladék hasznosítási aránya.

Nemzetközi kitekintés Magyarországon az egy főre jutó csomagolási hulladék mennyisége (122 kilogramm/fő) az Európai Unió átlaga alatt van. A legalacsonyabb érték (Horvátországé) kevesebb mint fele a hazainak, a legmagasabb (Németországé) pedig 99 kilogramm/fővel több annál.

Erőforrás-termelékenység

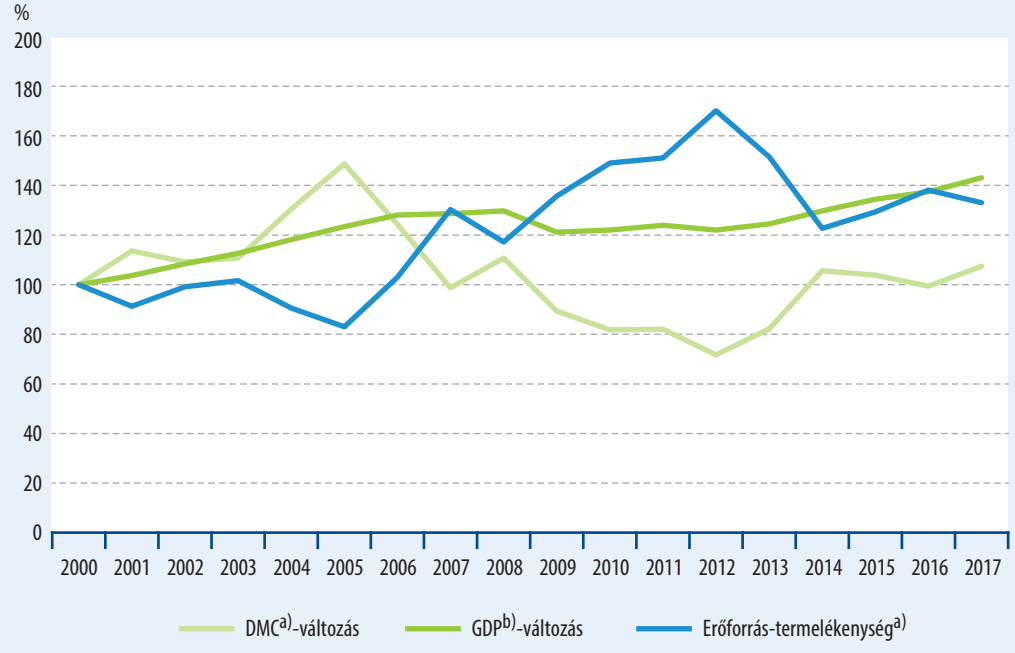
2000 óta

2016 óta

3.31.1. ábra Az erőforrás-termelékenység és összetevőinek (a DMC és a GDP) változása

(2000=100,0)

[a] Eurostat becslés 2017. évre.
[b] 2010-es áron.

Az erőforrás-termelékenység 2000 óta 2012-ben volt a legmagasabb.

Definíciók Az erőforrás-termelékenység a GDP és a hazai anyagfelhasználás (*Domestic Material Consumption* – DMC) hányadosa. A hazai anyagfelhasználás a nemzetgazdaságban közvetlenül felhasznált anyagok teljes mennyiségét foglalja magába. A definíció szerint a hazai anyagfelhasználás (DMC) a nemzetgazdaságba bekerülő összes anyag (felhasznált hazai kitermelés és import) és az exportált anyagok különbségével egyenlő.

Közgazdasági értelemben a hazai anyagfelhasználás a nemzetgazdaság rezidenseinek anyagfelhasználását mutatja. Az export tehát nem számít bele a mutatóba, meg kell különböztetni a hazai igények szerinti fogyasztást az exportpiac igényei által támasztott kereslettől.

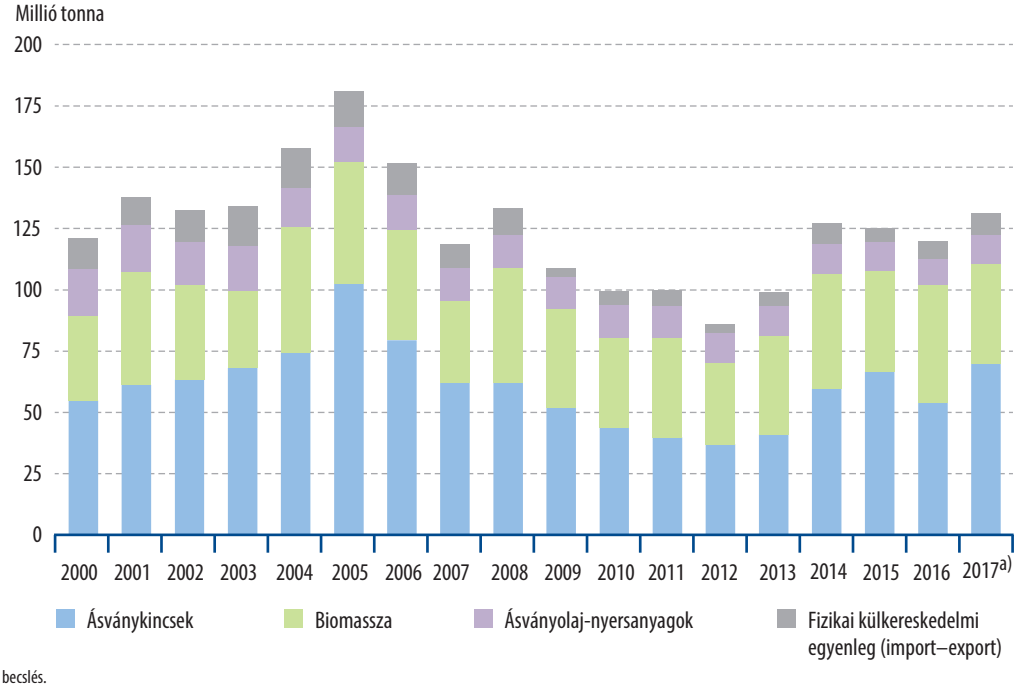
Környezeti értelemben a mutató az anyagok nemzetgazdaságon belüli felhasználása okozta környezetterhelés mérésére szolgál, amely során az anyagokat a teljes életciklusuk alatt vizsgáljuk, függetlenül attól, hogy a környezet terhelése az országon belül vagy abban az országban történik, ahonnan a terméket importálták.

Relevancia Az erőforrás-termelékenység segítségével meghatározható, hogy a gazdasági növekedéssel egyidejűleg milyen mértékű a természeti erőforrások igénybevétele. A mutató emelkedése a rendelkezésre álló erőforrások termelékenységének bővülését jelzi, ami lehetővé teszi a kevesebb környezeti kárral együtt járó gazdasági növekedést. A szétválás (*decoupling*) az egymással ok-okozati összefüggésben lévő, egy-egy környezetileg és gazdaságilag fontos változó egymáshoz viszonyított változási üteme. Makro- vagy országos szinten a környezetterhelést jellemző változó növekedési üteme általában a GDP növekedési ütemével kerül összevetésre.

A környezetterhelésnek a gazdasági növekedéstől való szétválásáról akkor beszélünk, amikor egy adott időszakban a környezetileg fontos változó növekedési üteme kisebb, mint a GDP-é, esetünkben, ha az erőforrás-termelékenység nő.

Erőforrás-termelékenység az Európai Unióban, 2017,* *euró/kilogramm*

3.31.2. ábra A hazai anyagfelhasználás összetevői

a) Eurostat becslés.

A hazai anyagfelhasználás értéke 2014 és 2017 között a 2000-es évek második felének szintjén állt.

Erős (vagy abszolút) a szétválás, ha a környezetileg fontos változó nem változik, vagy csökken, míg a gazdasági mutató nő. Gyenge (vagy relatív) a szétválás, ha a környezetileg fontos változó növekszik, de a növekedési üteme nem éri el a gazdasági mutatóét.

Az erőforrás-termelékenység az Európai Unió Európa 2020 stratégiájából levezetett, fenntarthatóságot elősegítő erőforrás-hatékonysági céljainak kulcsindikátora.

Elemzés Magyarországon 2000-ben 1 kilogramm erőforrás-felhasználása 0,67 euróval járult hozzá a bruttó hazai termékhez. A 2000–2012 közötti időszak végére a mutató értéke (2012-ben 1,1 euró/kilogramm) jelentősen emelkedett az időszak elejéhez képest, ami főként az anyagfelhasználás csökkenésével függ össze. Ezt követően az anyagfelhasználás növekedésével párhuzamosan az erőforrás-termelékenység jelentős visszaesése figyelhető meg.

Az ásványolaj-nyersanyagok és a fémércek bányászata csökken, a nem fémes ásványi nyersanyagok és a biomassza kitermelt mennyisége évről évre ingadozik. A fémércek és a nem fémes ásványi nyersanyagok együttesen adják az ásványkincseket. 2004 és 2006 között, amikor az ásványi nyersanyagok bányászata az élénkülő keresletet (autópálya-építés) követve jelentősen nőtt, illetve a kedvező időjárás az átlagosnál nagyobb mennyiségű biomassza képződését tette lehetővé, a hazai nyersanyag-kitermelés összértéke 135–164 millió tonna között alakult. 2013–2014-ben az ásványi nyersanyagok intenzívebb bányászata miatt ismét növekedni kezdett a hazai anyagfelhasználás.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben a mutató értéke alacsony volt az EU-hoz 2004-ben és az után csatlakozó országokban. A nyugat-európai országokban az újonnan csatlakozóknál jobban gazdálkodnak a rendelkezésre álló (természeti) erőforrásaikkal. A hazai mutató 2017-es értéke (0,90 euró/kilogramm) jelentős mértékben elmarad az EU-28 átlagától.

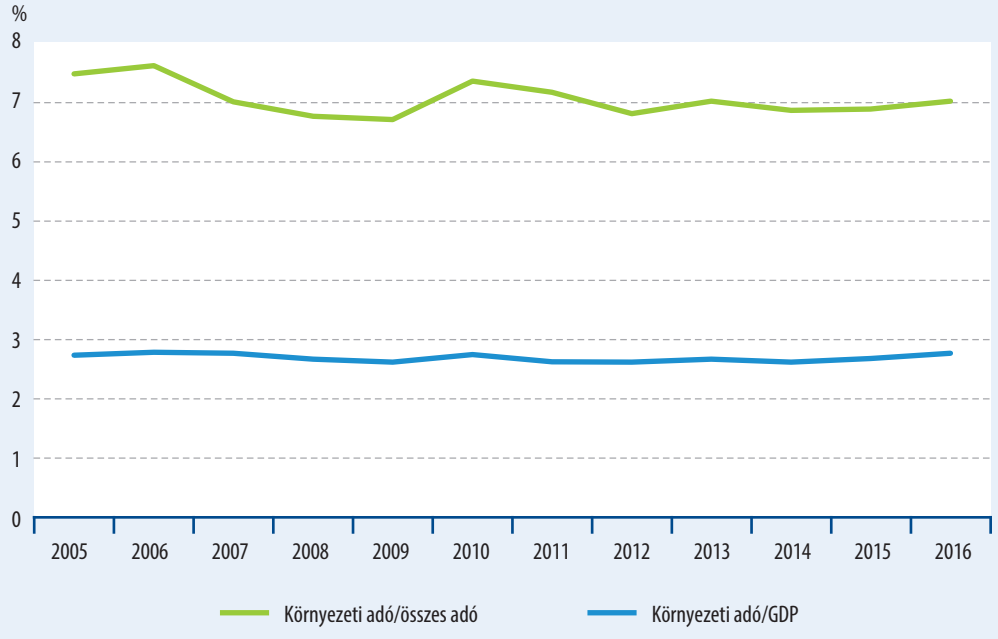
Stadat-táblák
5.10.2. Anyagáramlások

Környezeti adók

2005 óta

2015 óta

3.32.1. ábra **A környezeti jellegű adók aránya a teljes adózási rendszeren belül és a GDP-hez viszonyítva**

A környezeti adók részaránya a teljes adózási rendszeren belül 2005-höz viszonyítva 2016-ra közel 0,5 százalékponttal csökkent. A GDP-hez viszonyított arány stagnált.

Definíciók Környezeti adóknak nevezzük az OECD és az Eurostat definíciója értelmében azokat az adótípusokat, amelyek adóalapja olyan fizikai egység, aminek bizonyítottan negatív hatása van a környezetre. Az indikátor az összes, az OECD/Eurostat közös módszertana szerint környezeti adónak minősülő adófajta arányát mutatja a teljes adózási rendszeren belül (ideértve a társadalombiztosítási hozzájárulásokat is), illetve a GDP-hez viszonyítva.

A környezeti adók csoportosítása a legtöbb európai országban az OECD és az Eurostat terminológiája szerint történik. Eszerint a környezettel összefüggő adófajták az alábbi négy csoport valamelyikébe sorolhatók: energiaadók (beleértve a szén-dioxid-adót is), közlekedési/szállítási adók, szennyezési adók, erőforrásadók.

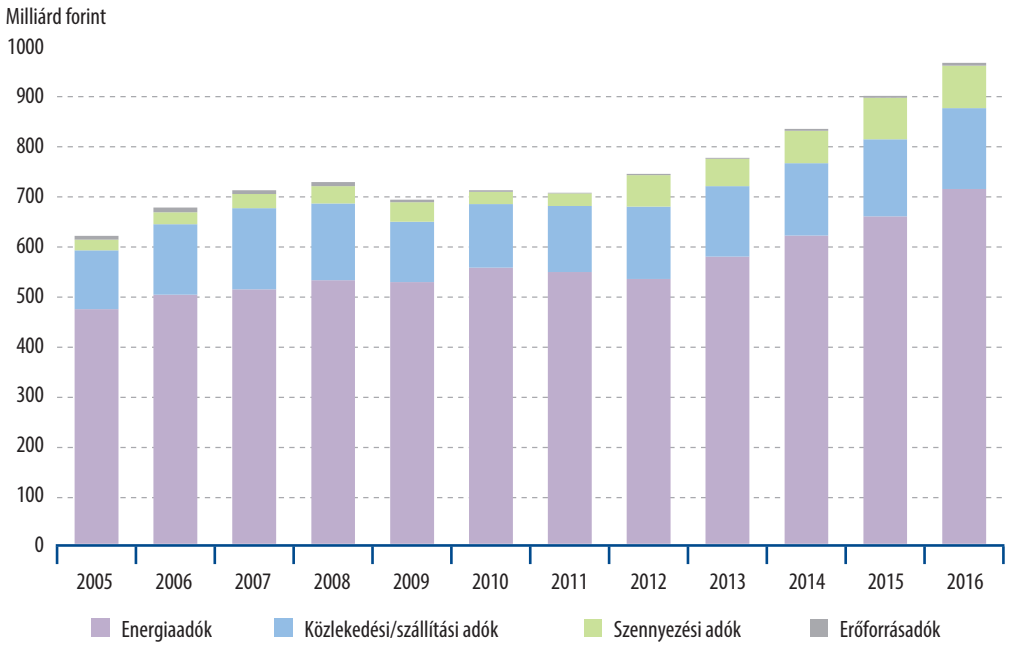
Az energiaadók alapját a különböző energiatermékek képezik, amelyeket például erőművekben, illetve közúti, légi stb. közlekedés során üzemanyagként használnak (így például a motorbenzin után fizetendő adó is ide, nem pedig a közlekedési adók közé tartozik). A közlekedési/szállítási adók közül Magyarországra a gépjárművekre kivetett különböző adók jellemzőek. A harmadik kategória, a szennyezési adók alapja a levegő- és vízszennyezés, a különféle szilárdhulladék-, vagy zajkibocsátás. Magyarországon ide sorolandók a különböző környezetvédelmi termékdíjak. Az úgynevezett erőforrásadók pedig a különféle természeti erőforrások használata után fizetendők, hazánkban többek között a földhasználati járulék tartozik ebbe a csoportba.

Relevancia A mutató fontos mérőeszköze az adórendszerek „zöldítésének", azaz annak a törekvésnek, hogy a teljes adórendszeren belül minél nagyobb arányt tegyenek ki a környezeti károk okozása, a tényleges és potenciális környezetszennyezések után fizetendő adók.

Környezetvédelmi adók az összes adóbevétel arányában az Európai Unióban, 2016, *%*

LV	11,57
SI	10,48
BG	9,57
HR	9,28
EL	9,09
RO	8,99
CY	8,82
EE	8,81
NL	8,58
DK	8,43
MT	8,28
IT	8,16
PL	7,91
IE	7,73
FI	7,03
PT	7,02
HU	**7,00**
UK	6,94
LT	6,41
EU-28	**6,11**
CZ	6,07
SK	5,58
AT	5,53
ES	5,41
SE	4,99
BE	4,74
FR	4,69
DE	4,60
LU	4,42

3.32.2. ábra A környezeti jellegű adók csoportosítása adófajtánként

Az energiaadók – amelyeknek átlagosan kilenctizede üzemanyag jövedéki adó – az összes környezeti jellegű adó háromnegyedét teszik ki.

Elemzés A környezeti adók összes adóhoz viszonyított aránya a 2005-ös 7,5% körüli hányadról 2016-ra 7,0%-ra mérséklődött. Ebben az időszakban a GDP-hez viszonyított érték 2,61 és 2,78% között ingadozott.

Az Európai Unió tagállamaihoz hasonlóan hazánkban is az energiára kivetett adók eredményezik a legnagyobb bevételt, arányuk 2005-ben 76, 2016-ban 74% volt. Ennek legnagyobb részét (88%) az üzemanyagok jövedéki adója teszi ki.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió tagállamai közül 2016-ban a környezeti adók aránya a teljes adórendszeren belül Lettországban volt a legmagasabb (11,6%), Luxemburgban és Németországban a legalacsonyabb (4,4 és 4,6%), Magyarország az uniós középmezőnyben helyezkedik el, a 7,0%-os érték 0,9 százalékponttal meghaladja az EU-28 átlagát.

A környezeti adók GDP-hez viszonyított aránya 2016-ban Dániában volt a legmagasabb (3,99%), Luxemburgban a legalacsonyabb (1,75%). Magyarország adata (2,76%) némileg felülmúlja az EU-28-ra számított értéket (2,44%).

Stadat-táblák
5.9.4. Környezetvédelmi adók

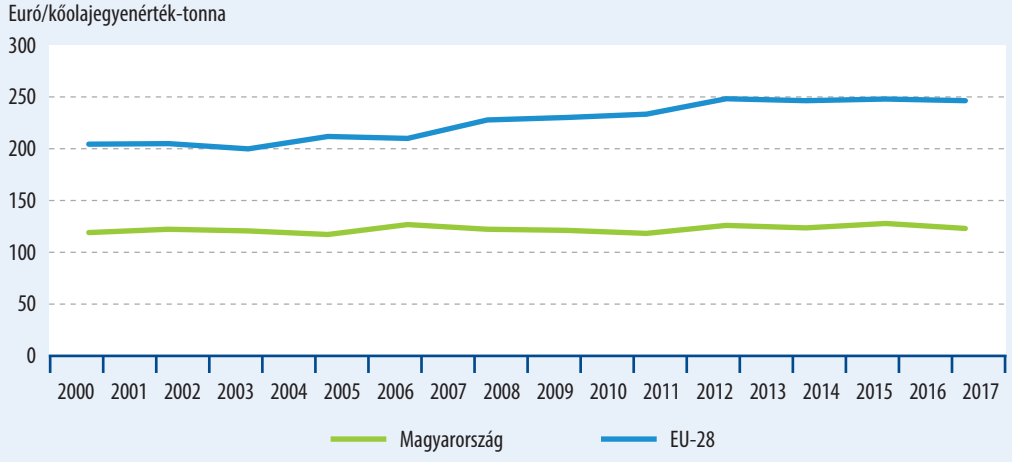
Implicit energiaadó

2000 óta

2016 óta

DK 391,1
IT 372,9
EL 370,2
UK 311,2
FR 295,3
NL 288,2
CY 285,1
IE 272,7
MT 267,4
SI 261,2
EU-28 247,1
SE 223,7
PT 220,7
ES 218,2
DE 215,1
LU 208,5
AT 186,7
HR 182,4
BE 175,0
EE 173,3
LV 172,9
FI 159,7
PL 152,9
CZ 144,0
SK 129,1
RO 125,7
HU 123,3
LT 119,0
BG 105,9

3.33.1. ábra Az energiafelhasználásból származó adóbevételek a végső energiafelhasználásra vetítve

Magyarországon az energiafelhasználásból származó adóbevételek értéke 2006 és 2017 között 3,2%-kal nőtt.

Definíciók Az implicit energiaadó indikátora bemutatja az energiafelhasználáshoz kapcsolható adóbevételeket a végső energiafelhasználásra vetítve. Az indikátor mértékegysége euró/kőolajegyenérték-tonna, a befolyó adóbevételek deflált euróban vannak megadva, a felhasznált energia mennyiségét pedig kőolajegyenérték-tonnában számítjuk ki. A kőolajegyenérték-tonna normalizált energia-mértékegység: megegyezés szerint egyenlő az egy tonna nyersolajból kinyerhető energia hozzávetőleges mennyiségével – utóbbi az Eurostat definíciója szerint 41 868 MJ nettó fűtőérték tonnánként.

Relevancia Az energiaadó az egyik lehetséges eszköze az államoknak a „szennyező fizet" elv megvalósítására, emellett további költségvetési bevételt jelent. Az uniós fenntartható fejlődési stratégia tagországoknak szóló ajánlása szerint a munkát terhelő adókról mind jobban át kell térni az erőforrás- és energiafelhasználás, valamint a környezetszennyezés adóztatása felé, ezzel segítve elő a foglalkoztatás növekedését a negatív környezeti hatások csökkentésével egy időben, költséghatékony módon. Ezen adókon keresztül a fogyasztók magatartása befolyásolható, mivel energiahatékonyabb felhasználásra és a tisztább energiaforrások használatára ösztönöznek. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia is megfogalmazza e célokat. Emellett szükséges az energetikai támogatások (a megújuló energiahordozók hasznosításának, az energiatakarékosságnak és az energiahatékonyság-javításnak az ösztönzése, valamint a villamos energia átvételi árához kapcsolódó támogatások), továbbá az energiahordozók jövedéki és általános forgalmi adózása teljes rendszerének felülvizsgálata, azok fenntarthatósági teljesítményének figyelembevételével.

Implicit energiaadó az Európai Unióban, 2017, *euró/kőolajegyenérték-tonna*

Elemzés Az egységnyi felhasznált energiából származó adóbevétel tekintetében enyhén növekvő és csökkenő periódusok váltakoztak 2006 és 2017 között. A teljes vizsgált idősort tekintve a mutató értéke mérsékelten növekedett, 2017-ben 3,2%-kal haladta meg a 2006. évit. Ez kedvező irányú elmozdulást jelez a fenntarthatósági szempontokat jobban érvényesítő adórendszer felé, azonban összességében Magyarországon továbbra is a jövedelemtípusú, munkát terhelő adószerkezet jellemző.

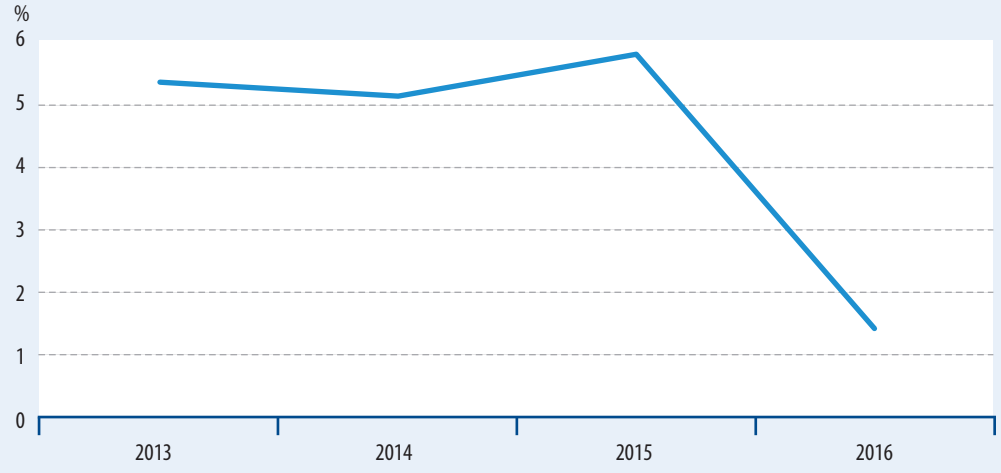
Nemzetközi kitekintés Az EU-28 átlagát tekintve az egy kőolajegyenérték-tonnára számított, végső energiafelhasználásra vetített adó 2006 és 2017 között 21%-kal növekedett. Az energiafelhasználásból származó adóbevétel Dániában a legmagasabb (391 euró/kőolajegyenérték-tonna) és Bulgáriában a legalacsonyabb (106 euró/kőolajegyenérték-tonna). A hazai érték az unió harmadik legalacsonyabbja, 16%-kal haladta meg a bolgár értéket, EU-28 átlagának pedig a fele.

Környezetvédelmi ráfordítások

2013 óta

2015 óta

3.34.1. ábra **A környezetvédelmi beruházások az összes beruházás arányában**

A nemzetgazdaság környezetvédelmi beruházásainak aránya az összes beruházáshoz viszonyítva 2016-ban jelentősen visszaesett, 4,4 százalékponttal volt alacsonyabb az előző évi értékhez képest.

Definíciók Környezetvédelmi beruházásnak minősül minden olyan beruházási ráfordítás, amelynek elsődleges célja a környezetszennyezés vagy bármilyen más környezetkárosítás megelőzése, csökkentése és megszüntetése. Ezek a beruházások valamely környezetvédelmi feladat miatt merülnek fel, és egyértelműen, közvetlenül a környezetvédelmi feladat megvalósításához rendelhetők.

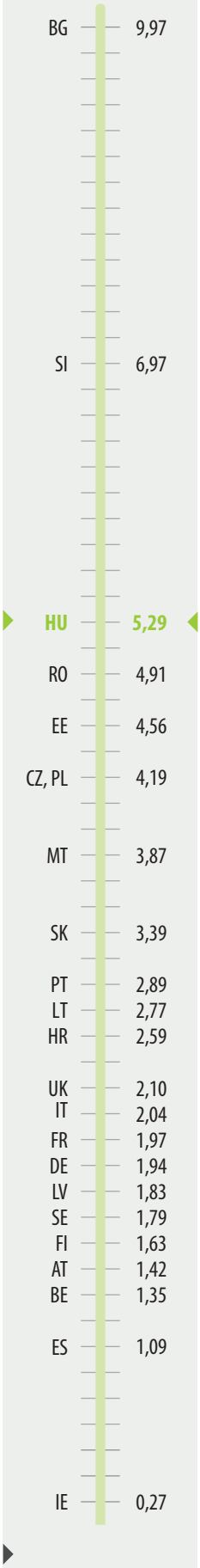
Relevancia A környezetvédelmi beruházások alapvető célja a környezet állapotának javítása, a jövőbeli környezeti károk megelőzése, a káros hatások minimalizálása.

Elemzés A környezetvédelmi beruházások értéke 2013-ban 245 milliárd, 2015-ben 354 milliárd, miközben 2016-ban csak 76 milliárd forint volt. 2016-ban az uniós források visszaesése miatt csökkent drasztikusan a környezetvédelmi beruházás. Ez azzal van összefüggésben, hogy míg a bázisidőszakban a 2007–2013-as periódus projektjeinek záró munkálatai miatt kiemelkedő beruházási teljesítmény valósult meg, addig a tárgyidőszakban kifizetett, a 2014–2020-as ciklushoz tartozó, jelentős összértékű projektek többsége még nem realizálódott tárgyieszköz-beruházásokban. A nemzetgazdaság összes beruházásához képest történő visszaesés (2015-ben az összes beruházás 5,8, 2016-ban 1,4%-a) azzal magyarázható, hogy a környezetvédelmi beruházások a többi beruházásnál is jobban kötődnek az uniós forrásokhoz.

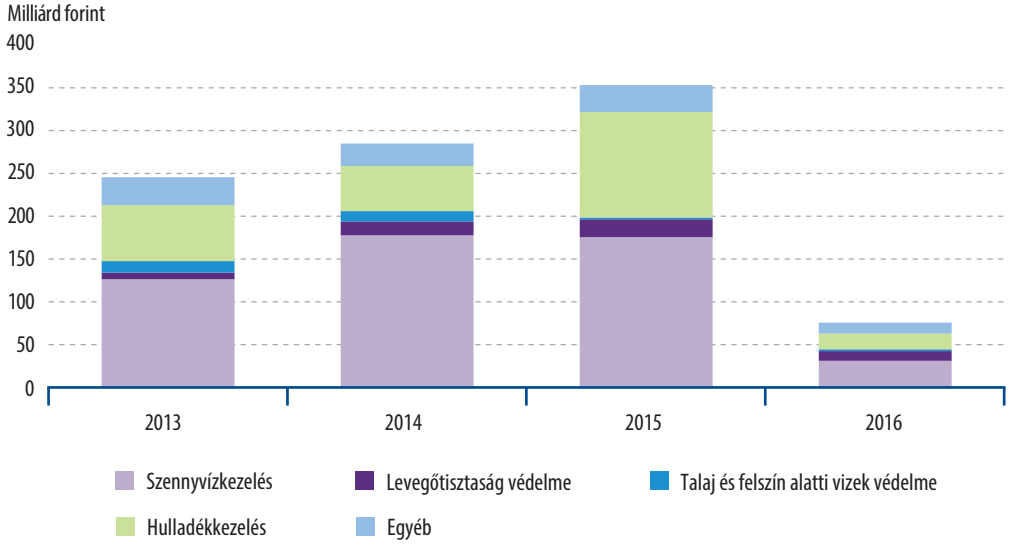
2016-ban a nemzetgazdaság környezetvédelmi beruházásainak mintegy 42%-át szennyvízkezelésre, 24%-át hulladékkezelésre, 15%-át a levegőtisztaság védelmére, 3%-át pedig a talaj és a felszín alatti vizek védelmére fordították. A közigazgatásba sorolt gazdasági szervezetek környezetvédelmi beruházásai 2016-ra jelentősen visszaszorultak az összes környezetvédelmi beruházásnak 50%-át adták. A szervezeten belüli folyó ráfordításokból a hulladék 68%-kal részesedett.

Nemzetközi kitekintés A környezetvédelmi beruházások aránya 2015-ben az unió tagországai közül Bulgáriában volt a legmagasabb, az összes beruházás 10%-a, a legalacsonyabb pedig Írországban (0,3%). Az adatokból látszik, hogy az unióhoz később csatlakozott országok esetében magasabb a környezetvédelmi beruházások aránya.

Környezetvédelmi ráfordítások, 2015 *(millió euró)*

3.34.2. ábra A környezetvédelmi beruházások környezeti területek szerint

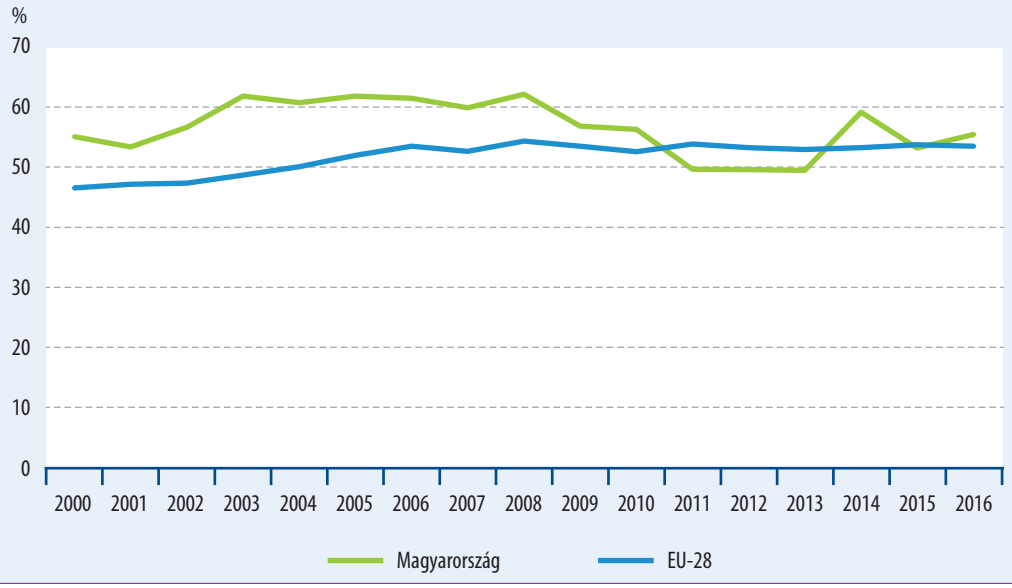
2016-ban a szennyvíz-, illetve a hulladékkeletkezés csökkentéséhez köthető környezetvédelmi beruházások aránya jelentős mértékben visszaszorult az előző évihez viszonyítva.

Energiaimport-függőség

2000 óta

2015 óta

3.35.1. ábra **Energiaimport-függőség**

Hazánk energiaimport-függősége 2016-ban 56%-ra emelkedett, 2 százalékponttal meghaladva az uniós átlagot.

Definíciók Az energiaimport-függőség százalékban kifejezett mutatója azt fejezi ki, hogy egy adott ország milyen mértékben szorul importból származó energiaforrásokra a hazai energiaigények teljesítése érdekében. Az indikátort úgy számoljuk ki, hogy a nettó import mennyiségét elosztjuk a bruttó belföldi energiafelhasználás (amelybe ez esetben a készletfelhalmozás is beleértendő) összegével. A nettó import az összes import és az összes export különbözete. Az energiafüggőség negatív előjelű is lehet nettó exportőr esetében, a 100% fölötti pozitív érték pedig készletfelhalmozásra utal.

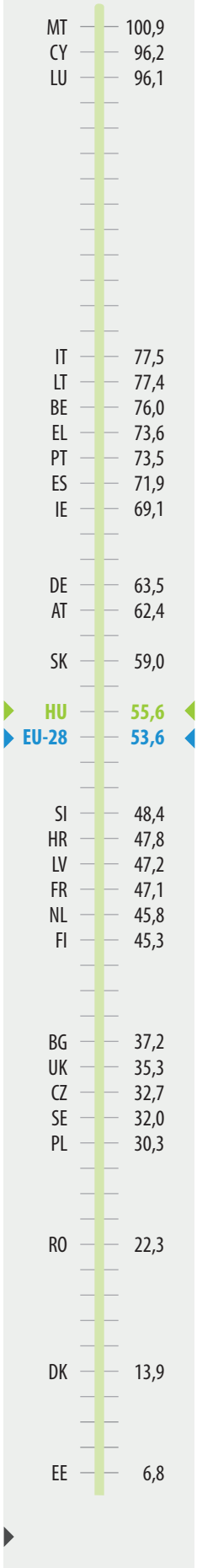
A primer energia (alapenergia) olyan, megújuló és nem megújuló energiaforrásból származó energia, amely nem esett át semminemű átalakításon vagy feldolgozási eljáráson. A szekunder energia a primer energiából átalakított energia (pl. folyékony üzemanyagok, villamos energia).

Kiadványunkban a nukleáris energiát hazai termelésűnek tekintjük, ami egyaránt magába foglalja az atomerőművi villamos energiát, valamint a közvetlen hőhasznosítást. A megújuló és a hulladékból termelt energia összetevői: biogáz, biomassza, bioüzemanyag, víz, szél, geotermikus energia, napkollektorral termelt hőenergia, fotovoltaikus villamos energia, valamint kommunális és ipari hulladék.

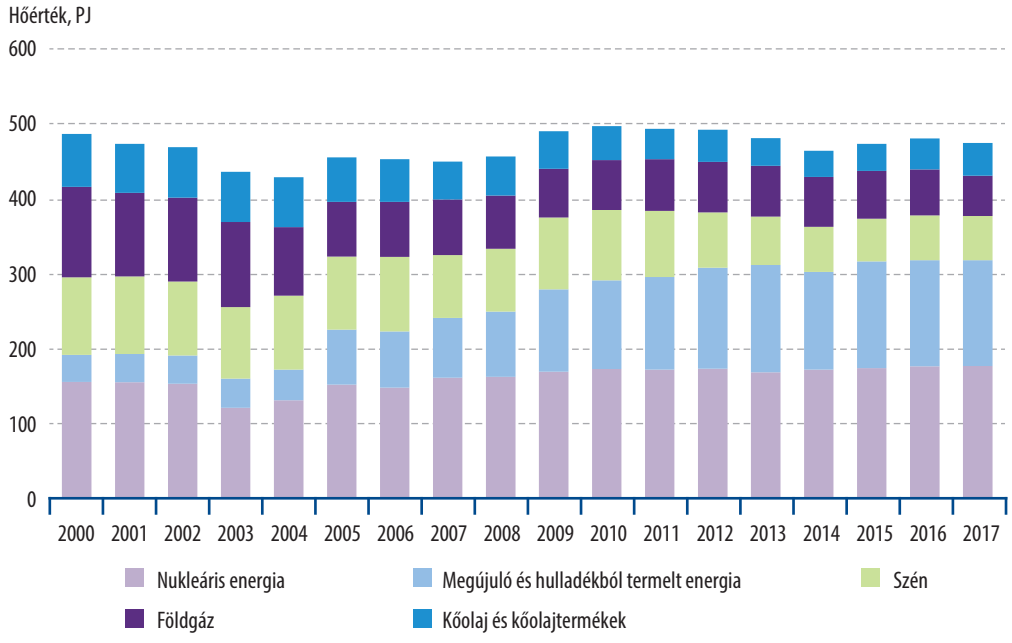
Relevancia A fosszilis energiahordozók használata, az energiahordozók importja és az ebből fakadó ellátásbiztonsági kockázat energiagazdálkodásunk számára jelentős feladatokat határoz meg. Az ellátás biztonságossá tételéhez egyrészt elengedhetetlen a megújuló energiahordozók arányának – lokális adottságoknak megfelelő – növelése, másrészt az egyirányú függőség csökkentése, az importforrások diverzifikálása. Az Európai Unió klíma- és energiacsomagja, valamint a 2020-ra vonatkozó energiastratégia egyik fő célkitűzése az energiaimport-függőség csökkentése, a megújuló forrásokból történő energia-előállítás ösztönzése.

Elemzés Hazánk energiaellátásának jelentős hányadát importból fedezi, a 2016. évi adatok alapján a bruttó belföldi felhasználás 56%-a származott behozatalból. A 2003-tól 2008-ig 60 és 62% között ingadozó függőségünk 2011-re 50%-ra csökkent, majd 2013-ig stagnált, és ebben a három évben az EU-28 átlaga alatti volt. 2013-hoz képest 2016-ra a mutató értéke 6 százalékponttal emelkedett, így ismét az uni-

Energiaimport-függőség az Európai Unióban, 2016, %

3.35.2. ábra Az alap-energiahordozók termelése hőértékben

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

A primerenergia-termelésünk elsősorban a nukleáris, valamint a megújuló és hulladékból termelt energián alapul, a fosszilis energiahordozók hasznosítása jelentősen visszaesett 2000 óta.

ós átlag fölé került. Hosszabb időtávot tekintve energiaimport-függőségünk 0,4 százalékponttal haladja meg a 2000. évit. A primer energiahordozókon kívül szekunder energiahordozókat (például benzin, villamos energia) is importálunk. 2016-ban a felhasznált villamos energia mennyiségének 36%-a importból származott.

Primerenergia-termelésünk 2000 és 2017 között 2,4%-kal csökkent. Magyarország hagyományos energiahordozó-készletei (szén és szénhidrogének) nagyrészt kimerültek az elmúlt évtizedek folyamán, ezért energiatermelésünkben ma már nem a fosszilis energiahordozók dominálnak.

Összetételét tekintve a nukleáris energiáé a vezető szerep 37%-kal, aránya 2007 óta minden évben meghaladja a teljes termelés harmadát. A megújuló és a hulladékból termelt energia részesedése 30%, ami hőértékben kifejezve dinamikus, 294%-os növekedést jelent 2000 óta. Utóbbi főként a biomassza egyre növekvő hasznosításából ered, ami számos hőerőműben a szén helyébe lépett tüzelőanyagként. A biomassza hasznosítása azonban csak akkor járul hozzá a fenntarthatóság előmozdításához, ha a termelése is fenntartható módon történik, például kifejezetten energetikai célra nemesített növényfajták és telepített ültetvények hasznosításával, nem pedig természetes erdőterületek megújítás nélküli tarvágásával.

A kőolaj és kőolajtermékek, a földgáz, valamint a szén termelése hőértékben számolva 38, 43, illetve 56%-kal csökkent 2000 óta. A feketekőszén-bányászat megszűnését követően 2014 végén leállt a termelés az utolsó barnakőszénbányánkban is, így ma már széntermelésünk lényegében csak lignitre korlátozódik.

Nemzetközi kitekintés Az EU energiaimport-függősége a 2000. évi 47%-ról 2016-ra 54%-ra emelkedett, főként a bővülő energiaigények, valamint a földgázimport növekvő fontossága következtében. 2004 óta az EU-ban felhasznált energia több mint 50%-a importból származik. Az unió 14 tagországában 50% alatti, 14-ben pedig 50% feletti az importált energiától való függőség. A legmagasabb függőségi aránnyal jellemezhető államok Málta (101%, készletfelhalmozás révén), Ciprus és Luxemburg (egyaránt 96%). A kis területű államokat Olaszország követi, 78%-kal, a legalacsonyabb értékekkel Észtország (6,8%), Dánia (14%) és Románia (22%) bírnak. Magyarország függősége 2 százalékponttal haladja meg az EU-28 átlagát.

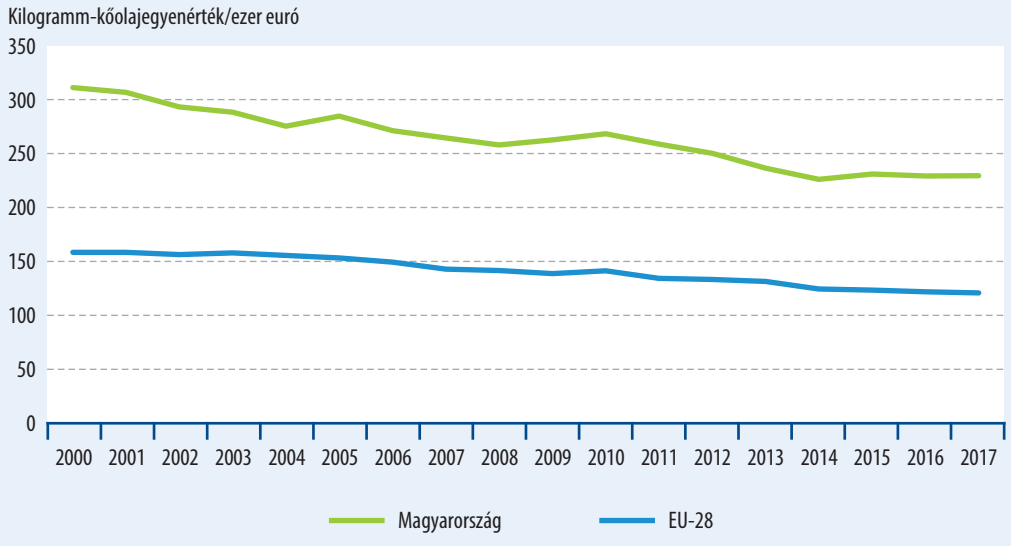
Stadat-táblák
3.8.1. Primer energiamérleg
5.7.2. Alap-energiahordozók termelése hőértékben

Energiaintenzitás

2000 óta

2015 óta

3.36.1. ábra **Energiaintenzitás (a bruttó belföldi energiafelhasználás és a GDP hányadosa)**

! *Az energiaintenzitás 26%-kal csökkent Magyarországon 2000 és 2017 között.*

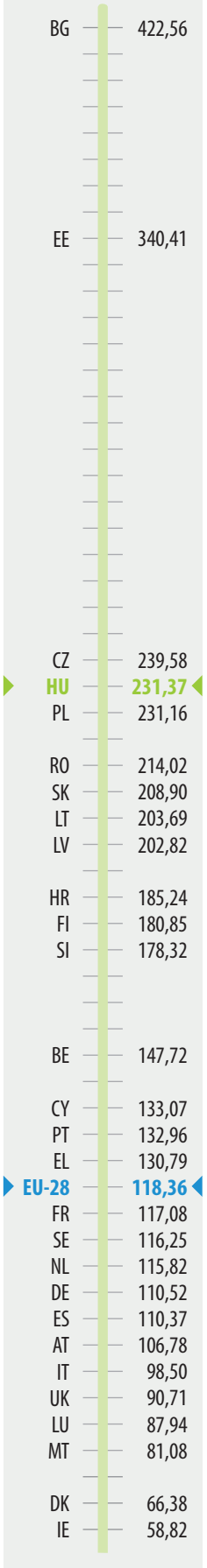
Definíciók Az energiaintenzitás a bruttó belföldi energiafelhasználás és a bruttó hazai termék (GDP) hányadosa. Az energiafelhasználás mértékegysége kőolajegyenérték-kilogramm, míg a GDP kiszámítása 2010. évi árfolyamon történik, ezer euróban.

A közvetlen (végső) energiafelhasználás indikátora az egyes felhasználói szektorok (lakosság, közlekedés, ipar, kereskedelem és közcélú szolgáltatások, valamint mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat) mint végső felhasználók részesedését mutatja, a nem energetikai, valamint az alapanyagcélú felhasználás nélkül. A közlekedési szektor értéke a belföldi közúti, vasúti és vízi közlekedés energiafelhasználásából tevődik össze.

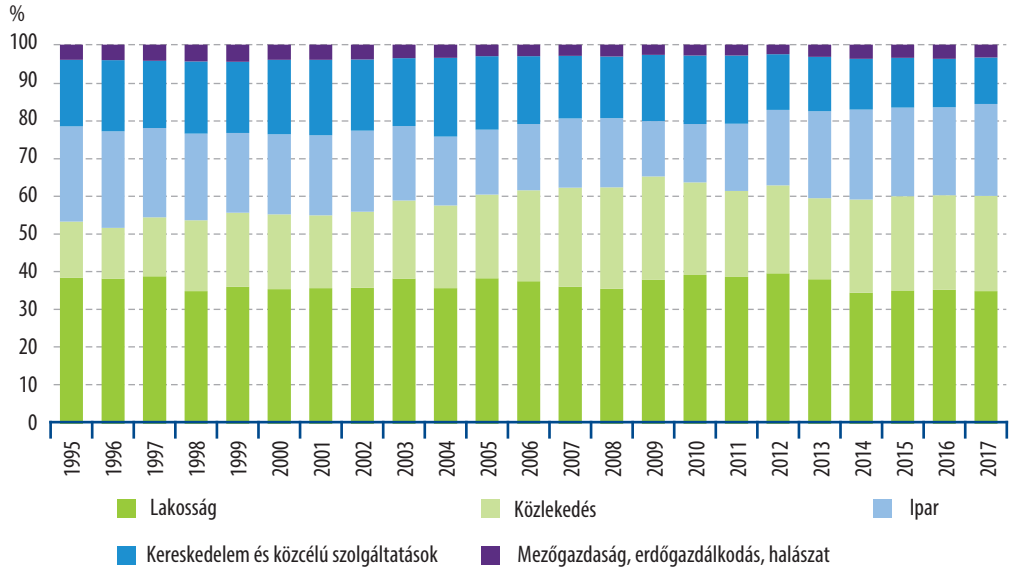
Relevancia Az energiaintenzitás megmutatja, hogy egységnyi GDP előállításához mennyi energiát kell felhasználni. Minél kisebb az értéke, annál kevesebb energia felhasználásával lehetséges egységnyi GDP előállítása. Az energiaintenzitás nemzetgazdasági szinten csak korlátozottan alkalmas az energiahatékonyság jellemzésére. A gazdaság belső szerkezete, illetve az ország földrajzi adottságai jelentősen befolyásolhatják a mutató alakulását. Energiaigényes ágazatok (például kohászat, vegyipar) jelenléte, vagy a magasabb földrajzi szélességeken való fekvés (hidegebb klíma miatti nagyobb fűtési célú energiaigény) akkor is a mutató növekedését okozzák, ha egyébként az energiahasznosítás a legkorszerűbb technológiákkal történik.

Elemzés Hazánk energiaintenzitási mutatója 2000 és 2017 között 26%-kal mérséklődött, amiben szerepet játszott a gazdaság szerkezetének jelentős átalakulása, valamint az energiatermelés és -felhasználás hatékonyságának növekedése is. Olyan, energiaigényes üzemek fejezték be működésüket ebben az időszakban, mint például az ország utolsó timföldgyárai és alumíniumkohója, miközben a gazdaság egészét egyre inkább a szolgáltató szektor dominanciája jellemezte. A lakossági (fűtési célú) energiafelhasználás hatékonysága jelentős mértékben javult, elsősorban a panelprogram keretében végzett, államilag támogatott felújításoknak, kisebb részben a főként magánerős családiház-hőszigeteléseknek köszönhetően.

Energiaintenzitás az Európai Unióban, 2017,
kőolajolajegyenérték-kilogramm/ezer euró

3.36.2. ábra A közvetlen energiafelhasználás szektorok szerint

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

A közlekedés aránya 1995 és 2017 között jelentősen nőtt, a többi szektoré kismértékben csökkent.

A hazai közvetlen (vagy végső) energiafelhasználás 1995 és 2017 között 7,8%-kal növekedett, ez az emelkedés azonban nem volt egyenletes, egyes években mérséklődött a felhasználás értéke, amely 2017-ben 3,2%-kal volt magasabb az egy évvel korábbinál. A végső energiafelhasználáson belül a lakosság részesedése a legnagyobb (35%), ezt követi a közlekedés (25%), az ipar (24%), a kereskedelem és közcélú szolgáltatások (12%), valamint a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (3%). 1995 óta a közlekedés aránya jelentősen, 10 százalékponttal növekedett, míg az összes többi felhasználói szektor részesedése kismértékben csökkent. Ennek oka főként a lakossági motorizáció javulása, az egyéni közlekedés terjedése, ami azonban a környezeti fenntarthatóság szempontjából kedvezőtlen folyamat. A Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal éves energiamérlege szerint a végső energiafelhasználás 35, illetve 31%-a származik kőolajból és kőolajtermékekből, valamint földgázból, az éghető megújulók és hulladékok részesedése 10, a villamos energiáé 16, a hőenergiáé 5, a további forrásoké (szén és széntermékek, nem éghető megújulók) pedig 2%.

Nemzetközi kitekintés A jelentős csökkenés ellenére 2017-ben a hazai energiaintenzitás 90%-kal nagyobb az EU-28 átlagánál. Utóbbi 24%-kal csökkent 2000 és 2017 között. A tíz legmagasabb értékkel rendelkező tagállamból kilenc volt szocialista ország, az élen Bulgáriával és Észtországgal 252, illetve 162%-kal, a 3. helyet Málta foglalja el 150%-kal az uniós átlag feletti értékkel. A legalacsonyabb energiaintenzitási értékekkel bíró országok Írország, Dánia és az Egyesült Királyság voltak 55, 43, illetve 27%-kal az uniós átlag alatti értékkel. 2000 óta Málta kivételével valamennyi tagállamban csökkent a mutató értéke, a legerőteljesebben Romániában, Írországban és Szlovákiában: rendre 54, 52, illetve 50%-kal.

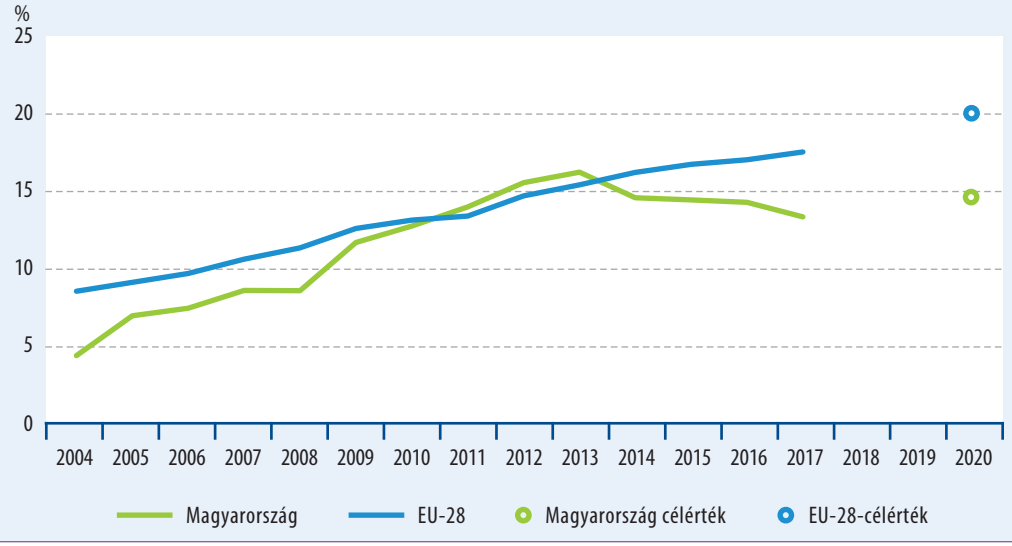
Stadat-táblák
5.7.1. Végső energiahordozó felhasználás

Megújuló energiaforrások

2004 óta

2015 óta

3.37.1. ábra **A megújuló energiaforrások részesedése a teljes energiafelhasználásból**

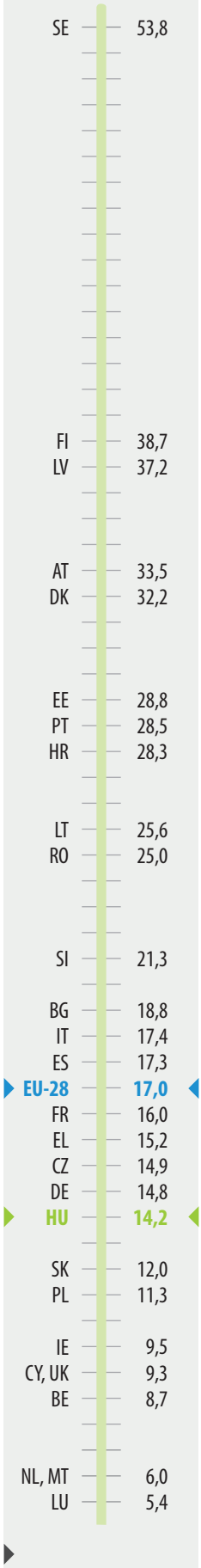
Hazánknak 2020-ig a Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terv alapján a teljes végső energiafelhasználáson belül 14,65%-ra kell növelnie a megújuló energiaforrások arányát, 2017-ben ez az érték 13,3% volt.

Definíciók Az indikátor a megújuló energiaforrásokból (víz, szél, nap, geotermikus energia, biomassza, biogáz, bioüzemanyagok, megújuló kommunális hulladék) termelt energia arányát határozza meg a teljes végső energiafelhasználáson belül. A víz- és szélenergia csak villamos energiaként hasznosul, a napenergiából viszont villamos és hőenergia egyaránt előállítható, előbbihez napelem, utóbbihoz napkollektor szükséges. A biomassza és a kommunális hulladék megújuló része magában foglalja a tűzifát és egyéb szilárd bioenergia-hordozókat.

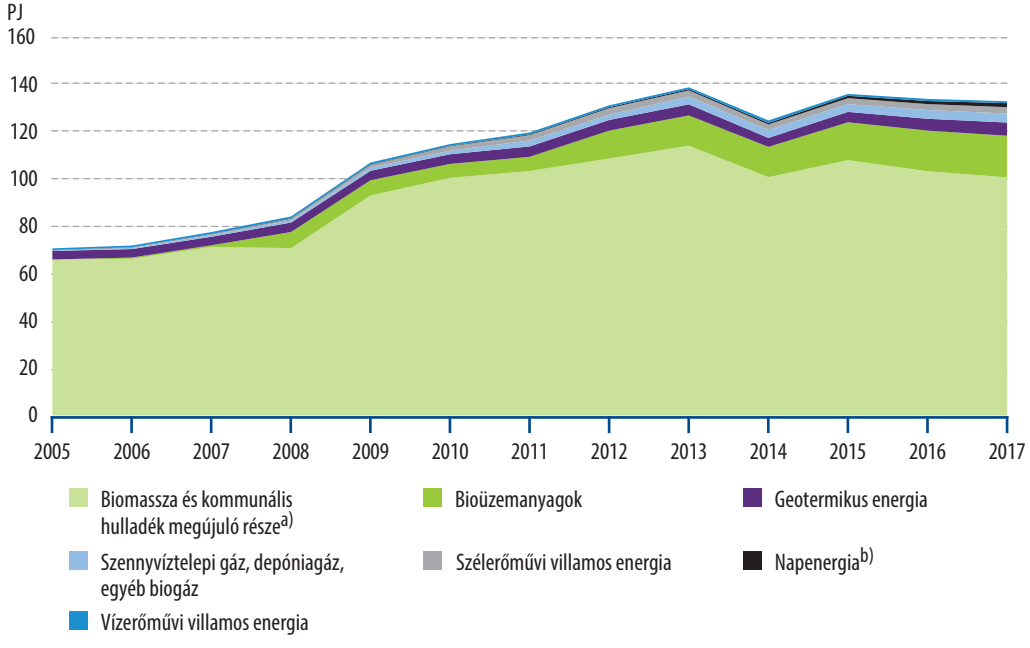
A primer energia (alapenergia) olyan megújuló és nem megújuló energiaforrásból származó energia, amely nem esett át semminemű átalakításon vagy feldolgozási eljáráson. A szekunder energia a primer energiából átalakított energia (pl. folyékony üzemanyagok, villamos energia).

Relevancia Európában az energiaigény fokozatosan növekszik, eközben az energiaárak és az ellátásbiztonság folyamatosan ingadoznak. Az uniós energiapolitika három fő szempontot vesz figyelembe: az ellátásbiztonságot, a versenyképességet és a fenntarthatóságot. Célja a fosszilis energiahordozóktól való függés, valamint az emisszió – különösen az üvegházhatású gázok kibocsátásának – csökkentése. E célok megvalósítását szolgálja a 2009/28/EK uniós irányelv, miszerint 2020-ig a megújuló energiaforrások felhasználásának arányát 20%-ra kell növelni a közösségi energiafogyasztásban. Az irányelv tagországi szinten is meghatározza az elérendő célértékeket, Magyarország esetében 13%-ot ír elő a teljes bruttó végső energiafelhasználáson belül. Hazánk Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Tervében ennél magasabb, 14,65, míg a villamos energia vonatkozásában 10,9%-os arányt vállalt. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia megállapítja, hogy a megújuló erőforrások használata, illetve az azokra való átállás jelenleg többletköltségekkel jár a gazdasági szereplők számára. Mivel a nem megújuló erőforrások kimerülésével ezeket a költségeket a gazdaság szereplőinek mindenképpen vállalnia kell, indokolt azoknak a befektetéseknek a támogatása, amelyek a fosszilis erőforrások hatékonyabb kiváltására irányulnak. A támogatandó tevékenységek között hangsúlyos a zöldenergia előállítása. Ez a biomassza, a biogáz, a geotermikus, a víz-, a nap- és a szélenergia, valamint a mezőgazdasági melléktermékek energia-

A megújuló energiaforrások részesedése a teljes energiafelhasználásból az Európai Unióban, 2017, %

3.37.2. ábra Az alapenergia-hordozónak minősülő megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt energia, energiaforrások szerint

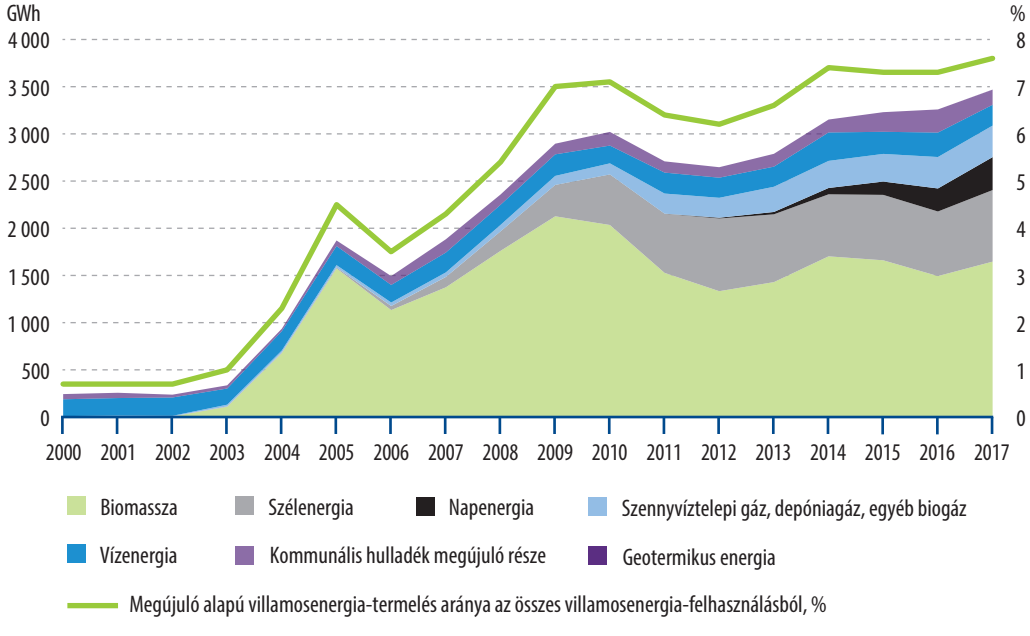

a) Magában foglalja a tüzifát és egyéb szilárd bioenergiahordozókat.
b) Napelem és napkollektor.

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

! *A megújuló alapú energiatermelésünk 2005 óta majdnem duplájára emelkedett, abban a biomassza és a kommunális hulladék megújuló része dominál, együttesen 76%-os részesedéssel.*

3.37.3. ábra A megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt villamos energia mennyisége és aránya

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

! *A megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt villamos energia mennyisége 2000 óta több mint tízszeresére növekedett, aminek jelentős hányadát (47%) a biomassza adta 2017-ben.*

felhasználáson belüli arányának növelését jelenti. Ehhez a megújuló energiaforrásokhoz köthető technológiák támogatása, beruházások növelése szükséges.

Elemzés Hazánk energiafelhasználásában a megújuló energiahordozók részesedése a 2013-as csúcsértéket követően minden évben csökkent. 2004 és 2013 között a megújuló energia részesedése 4,4%-ról 16,2%-ra emelkedett, 2012-ben és 2013-ban már meghaladta a 2020-ra kitűzött 14,65%-os célértéket. Az ezt követő csökkenés következtében a mutató értéke 2017-ben 13,3% volt.

A teljes energiatermelésen belül a megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt energia mennyisége 2005 és 2017 között majdnem duplájára, 71 PJ-ról 133 PJ-ra nőtt. A megújuló energiaforrásokat elsősorban a hő- és villamosenergia-termelésben, illetve kisebb részben bioüzemanyagként hasznosítjuk. A megújuló alapú energiatermelésünkben nagyon jelentős, bár az utóbbi években némileg csökkenő a biomassza és a megújuló kommunális hulladék dominanciája. A teljes termelésen belüli részesedése 2005 és 2017 között 93-ról 76%-ra csökkent. A jelzett időszakban a legnagyobb bővülés a bioüzemanyagok termelését jellemezte, ami 0,1 PJ-ról 18 PJ-ra növekedett, részesedése pedig 0,1%-ról 13%-ra. A többi energiaforrás részesedése együttesen 11%-os. 2005 óta a biogáz-alapú termelés részesedése 0,4%-ról 2,9%-ra, a szélenergiáé 0,0%-ról 2,0%-ra, a napenergiáé 0,1%-ról 1,3%-ra emelkedett. Csökkent viszont a geotermikus energia (5,1%-ról 4,2%-ra) és a vízenergia (1,0%-ról 0,6%-ra) részesedése, habár a mennyiséget tekintve növekedett a termelésük.

Hazánkban a megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt villamos energia mennyisége 2000 óta több mint tizennégyszeresére bővült, 2017-ben értéke 3468 gigawattóra volt. Ugyanezen idő alatt a megújuló alapú villamos energia aránya a teljes felhasználásból 0,7%-ról 7,6%-ra emelkedett, ami a 2020-ra vállalt 10,9%-os célérték 70%-a.

A megújuló alapú villamosenergia-termelés 2003-tól vált intenzívvé, a működési támogatások egyik formájának, a kötelező átvételi rendszer (KÁT) ösztönző hatására. Ennek keretében a piacinál magasabb áron értékesíthették a villamos energiát a termelők. 2017. január 1-jétől a Megújuló Energia Támogatási Rendszer (METÁR) van érvényben, ami szintén a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia támogatására szolgál. Az évek során a megújuló alapú termelés (és részarány) ingadozásai szorosan kötődtek a KÁT változásaihoz: a kötelezően átvett mennyiség korlátozása, vagy vegyes tüzelésű erőművek KÁT-ból való kikerülése következtében visszaesés történt. A két komolyabb, 2006-os és 2011-es visszaesés is az előbbi okokkal magyarázható. A termelésben a biomassza a legjelentősebb, 2000 óta volumene 10 gigawattóráról 1646 gigawattórára, aránya 4,1%-ról 48%-ra nőtt. A szélenergia részesedése a második legmagasabb. Az ország első szélerőműve 2000-ben állt működésbe, a szélenergia részesedése azóta 22%-ra növekedett, bár ez visszaesést jelent a 2012-es csúcshoz (29%) képest. A biogáz alapú villamosenergia-termelés 2010 és 2013 között bővült jelentősen, aránya 2017-ben 9,6% volt. A vízenergia termelése 2000 óta nőtt, azonban részesedése nagyot zuhant, 73%-ról 6,3%-ra. A megújuló kommunális hulladékból előállított és a napelemekkel termelt villamos energia mennyisége számottevően nőtt, arányuk azonban csekély, 4,6, illetve10%.

Nemzetközi kitekintés 2017-ben a megújuló energiaforrásokból termelt energia az EU-28 teljes energiafelhasználásának 18%-át adta, 2 százalékponttal marad el a 2020-ra kitűzött célértéktől. 2004 óta a mutató értéke egyenletesen, minden évben növekedett, a 2020-as célkitűzés teljesülése reálisnak tűnik. A tagországok közül Svédországban a legmagasabb a megújuló energiaforrások hasznosításának aránya (55%), majd Finnország (41%) és Lettország (39%) következik. A 2017. évi adatok alapján a 2009/28/EK irányelvben lefektetett, országokra bontott 2020-as célkitűzéseket már 10 tagállam haladta meg, a legnagyobb mértékben Dánia, Svédország és Észtország, 5,8, 5,5, illetve 4,2 százalékponttal. További 8 ország kevesebb mint 3 százalékponttal marad el a célértéktől. A 2020-ra vállalt aránytól leginkább elmaradó értékekkel Hollandia, Franciaország és Írország rendelkezik, a különbség 7,4, 6,7, illetve 5,4 százalékpont. A magyarországi érték 4,2 százalékponttal elmarad az uniós átlagtól.

Stadat-táblák

5.7.3. Megújuló energiaforrásokból és hulladékból termelt villamos energia részesedése

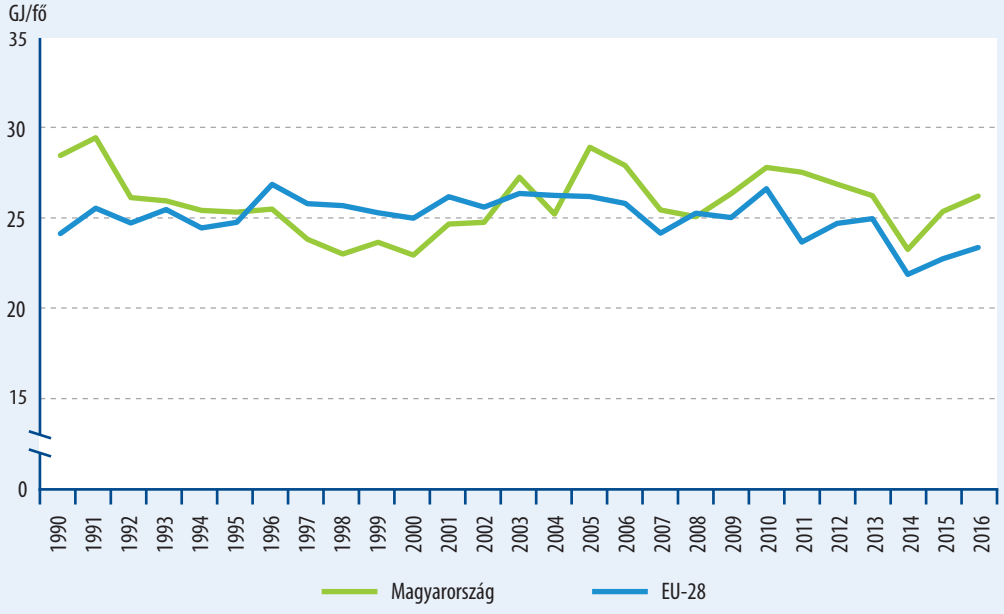
5.7.4. Elsődleges megújuló energiaforrások termelése energiaforrások szerint

Háztartások energiafogyasztása

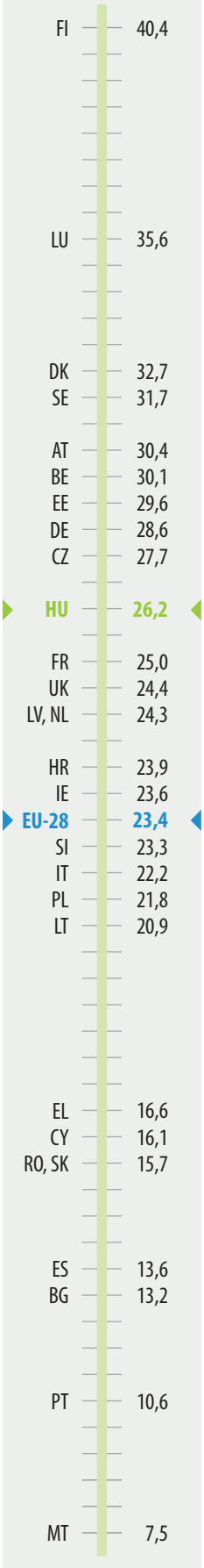
2000 óta

2015 óta

3.38.1. ábra **Az egy főre jutó lakossági energiafogyasztás**

2016-ban az egy főre jutó lakossági energiafogyasztás Magyarországon 12%-kal haladta meg az EU-28 átlagát.

Egy főre jutó háztartási energiafogyasztás az Európai Unióban, 2016, *GJ/fő*

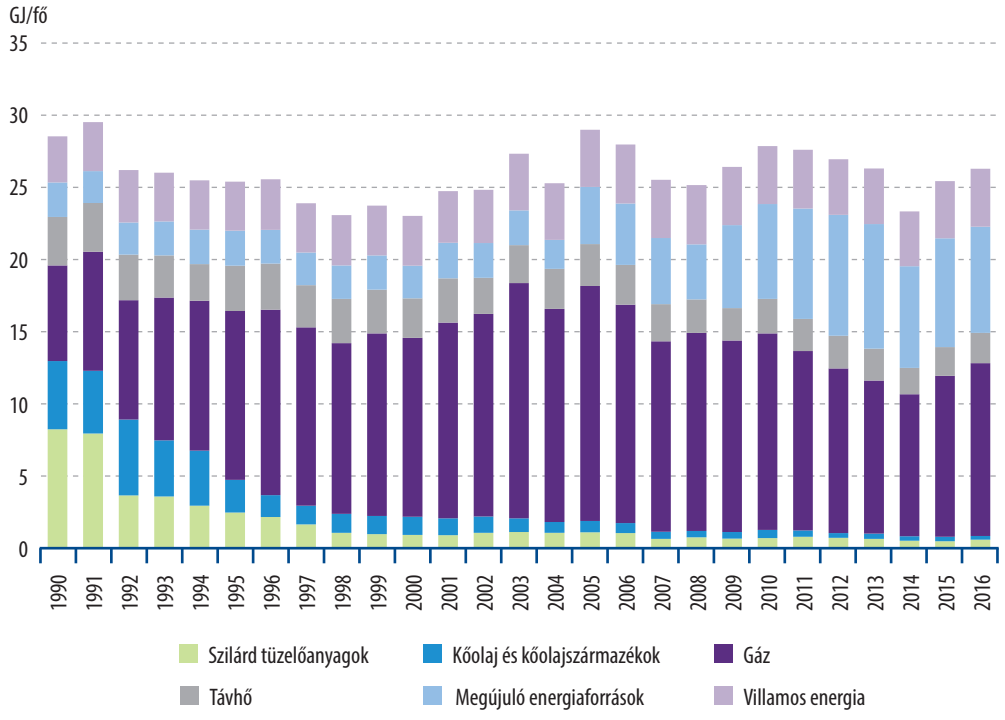
Definíciók Szilárd tüzelőanyagok: szén és szénből készült szilárd termékek. Kőolaj és kőolajszármazékok: általában folyékony halmazállapotú fosszilis tüzelőanyagok, ide tartozik a kőolaj és a belőle készült összes termék, például motorbenzin, gázolaj, fűtőolaj. Gáz: elsősorban földgáz, és abból származó más gázok.

Relevancia A háztartások kiadásainak legnagyobb részét a lakásfenntartási és energiakiadások teszik ki. Az energiafogyasztás csökkentése a klímaváltozás negatív hatásainak mérséklése mellett energiagazdálkodási szempontból is fontos cél. Lényeges a fűtés és a hűtés energiahatékonyságának bővítése, a települések szerkezetének és az épületeknek a megváltozó időjáráshoz való igazítása, valamint a villamos energia hatékony, tudatos felhasználása. Növelni kell az éghajlatváltozással kapcsolatos lakossági tájékozottságot, előrelépésre van szükség a kibocsátáscsökkentésre és az alkalmazkodási lehetőségekre vonatkozó ismeretek közreadásában és azok alkalmazásában. Cél a lakossági és közösségi energiafogyasztás csökkentése, jobb hőszigeteléssel, takarékosabb gépekkel és eszközökkel, továbbá a fogyasztói minták megváltoztatása a kevesebb energiát igénylő javak és szolgáltatások irányába. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint felül kell vizsgálni az energetikai támogatások, valamint az energiahordozók jövedéki és általános forgalmi adózásának teljes rendszerét, azok fenntarthatósági teljesítményének figyelembevételével.

Elemzés 1990-ben az egy főre jutó lakossági energiafogyasztás hazánkban 18%-kal magasabb volt az unió átlagához képest. Azóta mind a hazai, mind az uniós érték kisebb-nagyobb ingadozásokat mutatott, azonban hosszabb időtávra érvényes, egyértelmű növekvő vagy csökkenő trend nem rajzolódik ki. 2016-ban a magyarországi 26,2 GJ/fő érték 12%-kal haladta meg az EU-28 átlagát.

Az egy lakosra jutó háztartási energiafogyasztás mértéke 1990-91-et követően, a rendszerváltást kísérő gazdasági recesszió révén jelentősen visszaesett, 1991 és 1998 között 29,5 GJ-ról 23,0 GJ-ra. Ezt követően emelkedő és csökkenő szakaszok váltakoztak, a 2016-os érték 7,9%-kal marad el az 1990. évitől, viszont 14%-kal meg-

3.38.2. ábra Az egy lakosra jutó háztartási energiafogyasztás energiaforrások szerint

A háztartási energiafogyasztásban a szilárd tüzelőanyagok, valamint a kőolaj és kőolajszármazékok jelentősége marginálissá vált, miközben a gáz vált a legfőbb energiaforrássá.

haladja a 2000. évit. A lakossági energiafelhasználás legjelentősebb energiaforrása a gáz (46%), ezt követi a megújuló energiaforrások (28%), a villamos energia (15%), a távhő (8%), a szilárd tüzelőanyagok (2%), valamint a kőolaj és kőolajszármazékok (1%) hasznosítása.

A háztartások energiafogyasztásában 1990-ben még legnagyobb arányt képviselő szilárd tüzelőanyagok (szén és széntermékek), valamint a kőolaj és kőolajszármazékok jelentősége 2016-ra marginálissá vált, miközben a gáz vált a legfőbb energiaforrássá. Utóbbi 2003-ban érte el legmagasabb részesedését 60%-kal, majd aránya 2016-ra a már említett 46%-ra csökkent. A megújuló energiaforrások hasznosítása 2000 és 2016 között 225%-kal, részesedése 18 százalékponttal nőtt. A lakosság által felhasznált távhő és villamos energia mennyisége és részesedése csekély mértékben ingadozott 1990 óta.

A közüzemi villamosenergia-hálózat Magyarország minden településére kiterjed. 2017-ben a háztartási fogyasztók használták fel a teljes villamosenergia-fogyasztás 29%-át. A vezetékes gázzal ellátott települések aránya 91%, a lakásállomány 73%-a gázzal ellátott. A szolgáltatott gáz mennyiségének 41%-át használták fel a háztartások. 2017-ben a távhőellátás az ország 95 településén volt elérhető, a szolgáltatott távhő 72%-át használta fel a lakosság.

Nemzetközi kitekintés Az EU-28 átlagában az egy főre jutó háztartási energiafogyasztás 23,4 GJ volt 2016-ban, az 1996-os csúcsértéktől 13%-kal marad el. Az egy főre jutó lakossági energiafogyasztás 2016-ban Finnországban, Luxemburgban és Dániában volt a legmagasabb (73, 52, illetve 40%-kal haladta meg a közösségi átlagot), Máltán, Portugáliában és Bulgáriában a legalacsonyabb (az uniós átlagtól 68, 55, illetve 44%-kal maradt el).

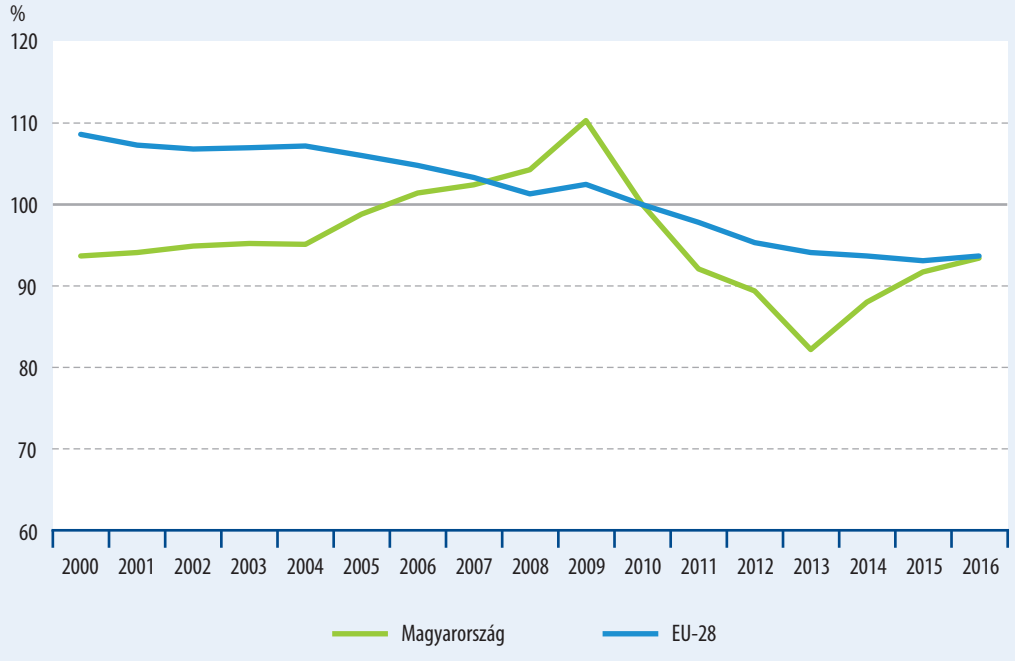
Stadat-táblák
2.3.9. Gázellátás
2.3.10. Villamosenergia-ellátás
6.2.2.7. Gáz- és villamosenergia-felhasználás
6.2.2.8. Távfűtés- és melegvíz-szolgáltatás

A közlekedés energiafelhasználása

2000 óta

2015 óta

3.39.1. ábra **A közlekedés energiafelhasználása a GDP arányában** (2010=100,0)

BG 108,7
LT 103,0
HR 102,3
EL 101,4
FI 100,4
SI 100,2
AT 98,0
RO 97,9
CZ 96,9
DE 96,4
IT 95,7
PT, BE 95,3
FR 95,2
EU-28 93,7
HU 93,4
CY 93,3
ES 91,9
SE 91,8
DK 91,4
PL 91,1
UK 90,6
NL 89,2
EE 84,6
MT 82,1
SK 80,5
LV 79,3
LU 78,3
IE 69,2

A közlekedés energiafelhasználása a GDP arányában az Európai Unióban, 2016, *(2010=100,0), %*

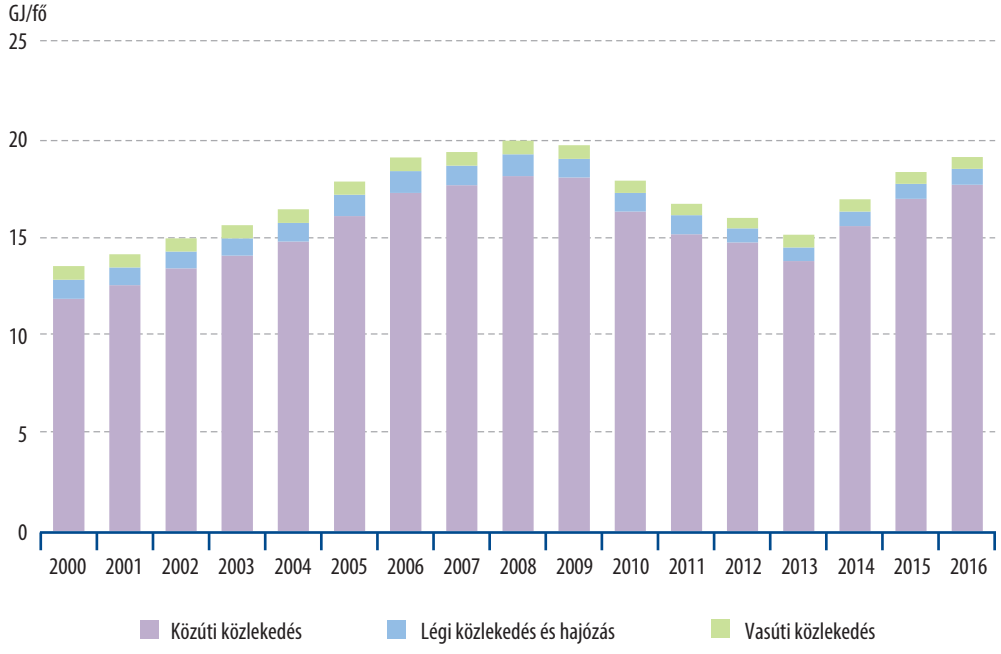
! A közlekedés GDP-hez viszonyított energiafelhasználása 2009-ben volt a legmagasabb, ezt követően csökkent, majd 2014-től kezdve ismét nő a mutató értéke.

Definíció A közlekedés energiafelhasználása a GDP arányában indikátor a közlekedés energia-felhasználása és a bruttó hazai termék hányadosa, ahol a GDP értéke 2010-es árfolyamon számítandó. A mutató 2010-es értékét tekintjük 100%-nak, az ezt követő évek adatai tehát azt mutatják, hogy 2010-hez képest milyen irányú és mekkora az eltérés. A közlekedés energiafelhasználásába beleértendő a közúti, a vasúti, a légi közlekedés és a belföldi hajózás, nem tartozik viszont bele a tengeri hajózás és a csővezetékes szállítás.

Relevancia A jelenlegi közlekedési szokások számos negatív hatást gyakorolnak környezetünkre: a közlekedés az egyik leginkább környezetszennyező szektor. Az elmúlt évtizedekben a közlekedési járművek fejlesztéseinek következtében a károsanyag-kibocsátás csökkent, így az ágazat legfőbb feladata az energiafogyasztás mérséklése és a klímavédelmi követelményeknek való megfelelés lett. Az Európa 2020 stratégia keretében hazánk vállalása 10% a teljes energiamegtakarítás vonatkozásában, ezen felül a jogszabályi kötelezettségek is komoly kihívást jelentenek a szektornak. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint meg kell teremteni a közlekedés fenntartható energiafogyasztását, az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésével párhuzamosan. Az energiafelhasználás és a GDP szétválása abszolút értelemben akkor jön létre, ha a környezeti terhelés nem, csak a gazdasági teljesítmény növekszik. Relatív szétválás akkor következik be, amikor mindkét komponens növekedési rátája pozitív, de az energiafelhasználás kisebb mértékben nő, mint a GDP.

Elemzés A növekedés energiafelhasználása a GDP arányában 2009-ben volt a legmagasabb, 10 százalékponttal meghaladva a 2010-es referenciaértéket. 2000 és 2004 között enyhén, ezt követően intenzívebben emelkedett a mutató értéke, majd a 2009-es csúcs után folyamatosan csökkent 2013-ig, 82%-ra. 2014-től kezdve ismét emelkedik, 2016-ban értéke 93% volt.

3.39.2. ábra A közlekedés egy főre jutó energiafelhasználása szállítási módonként

A közlekedés fajlagos energiafelhasználása 2009-től 2013-ig mérséklődött, azóta növekszik, a meghatározó szállítási mód a közúti közlekedés.

Magyarországon a közlekedés egy főre jutó energiafelhasználása 2000 és 2008 között folyamatosan növekedett, 13,6 GJ-ról 20,0 GJ-ra. Az ezt követő csökkenő trend 2013-ig tartott, ekkor 15,2 GJ volt a fajlagos felhasználás. Azóta ismét növekszik, 2016-ban értéke 19,1 GJ volt, 41%-kal magasabb a 2000. évinél, 6,7%-kal a 2010. évinél, míg a 2008-as csúcstól 4,2%-kal marad el. A szállítási módokat tekintve a közúti közlekedés szerepe rendkívül domináns, és részesedése még nőtt is 2000 óta, 88%-ról 93%-ra. A légi közlekedés és hajózás energiafelhasználásból való együttes részesedése 2000 és 2016 között 7,1%-ról 4,4%-ra, míg a vasúti közlekedésé 5,2%-ról 3,1%-ra csökkent. A közúti közlekedés fajlagos energiafelhasználása a vizsgált időszakban 49%-kal nőtt, míg a légi közlekedés és hajózás felhasználása 13, a vasúti közlekedésé pedig 16%-kal csökkent.

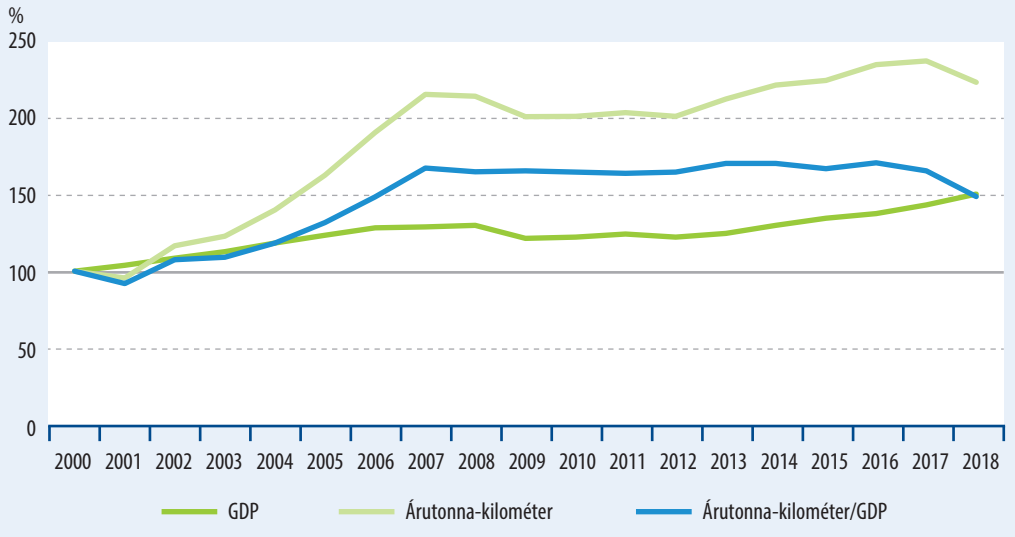
Nemzetközi kitekintés Az EU-28 átlagában a növekedés GDP arányos energiafelhszználását 2000 óta folyamatos csökkenés jellemzi, 2016-ban 94% volt. A 2010-es referenciaévhez képest a legnagyobb javulást Írország, Luxemburg és Lettország érte el, 2016-os értékeik 69, 78, illetve 79%. A közlekedés energiafelhasználása a GDP arányában a leginkább Bulgáriában, Litvániában és Horvátországban nőtt, ami 109, 103, illetve 102%-os értékeket jelent 2016-ban. Az uniós országok többségében, 22 tagállamban csökkent 2010 óta a GDP-hez viszonyított közlekedési célú energiafelhasználás. Magyarország értéke 0,3 százalékponttal alacsonyabb az EU-28 átlagánál (ami kedvezőbb helyzetet jelent).

Az áruszállítás teljesítménye

2000 óta

2017 óta

3.40.1. ábra **Az áruszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva** (2000=100,0)

A 2000-es évek elején az áruszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva évről évre jelentősen emelkedett, a válság kezdetekor megtört az ütem és azóta lényegében stagnál, 2018-ban csökkent.

Definíciók Az áruszállítás GDP-hez viszonyított teljesítménye (2000=100,0%) a közúti, vasúti és vízi áruszállítás árutonna-kilométerben mért (egy tonna árunak egy kilométerre történő elszállítása) 2000-re indexált adatainak a GDP-hez (2000. évi átlagáron számított GDP-volumenindex) viszonyított aránya.

A nemzetközi adatoknál a szárazföldi szállítás tonnakilométerei és a GDP (láncindexszel számolt volumenindex, 2005-ös árfolyamon) aránya szerepelt. A vasúti és a belvízi szállítás adatai a belföldön történt szállításra vonatkoznak („területi elv"), függetlenül a jármű vagy a hajó regisztrált felségjelzésétől. A közúti áruszállítás adatai az országban regisztrált járművek belföldi és nemzetközi teljesítményét egyaránt tartalmazzák.

Az áruszállítás megoszlásáról szóló indikátor tartalmazza a közúti, a vasúti és vízi áruszállítás adatait, árutonna-kilométerben mérve, vasúti és vízi szállításnál függetlenül a járművek regisztrált nemzetiségétől. A közúti áruszállítás adatai az országban regisztrált járművek belföldi és nemzetközi teljesítményét egyaránt tartalmazzák.

Relevancia A 2011-ben jóváhagyott uniós közlekedéspolitikai célkitűzés szerint 2030-ra a 300 kilométernél hosszabb távolságú közúti árufuvarozás 30%-át, 2050-re pedig 50%-át más közlekedési módoknak, például a vasúti vagy a vízi közlekedésnek kell átvállalnia.

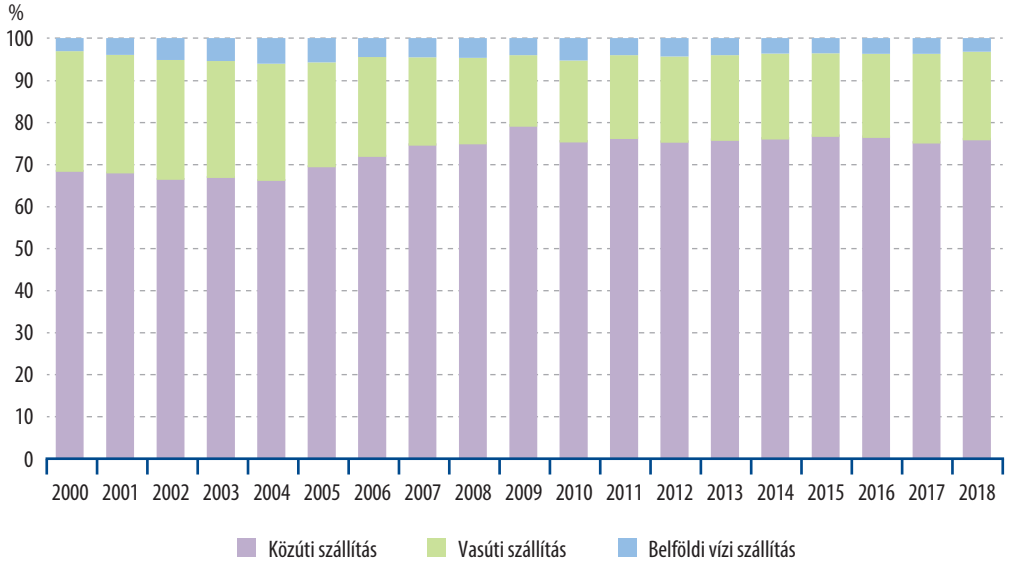
A hazai stratégia szerint is cél a közlekedés összetételének változtatása, közép-, illetve hosszabb távon a környezetkímélőbb közlekedési módozatokra való átállás. A teherforgalomban a közúti forgalom helyett a vasúti és a vízi közlekedést segítheti a környezeti költségeket jobban tükröző tarifaképzés, logisztikai központok kiépítése, azaz a közlekedési alágazatok közös rendszerbe szervezése, összehangolása. A vasútnál a korszerű technológiák alkalmazása, a pontosság, megbízhatóság növelése a cél.

Elemzés 2002-től a magyar szállítási teljesítmények a GDP (2000. évi átlagáron számított volumenindex) növekedést meghaladóan emelkedtek, majd a válság évei alatt megtört ez a tendencia. 2009-ben a válság hatására az előző évhez viszonyítva csökkenés következett be mind a GDP-nél, mind a szállítási teljesítménynél. 2012 és 2014 között, valamint 2016-ban ismét a GDP-növekedést meghaladó arányban nőtt az áruszállítás

Az áruszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva az Európai Unióban, 2017 *(2010=100,0), %*

SI	122,1
CZ	110,8
PL	110,6
HU	**107,9**
HR	106,1
DK	105,8
AT	105,7
BE	105,2
ES	102,3
LU	101,9
BG	101,3
SK	101,2
FI	98,9
NL	98,8
LT	97,6
EU-28	**97,5**
DE	96,6
SE	94,2
FR	93,3
UK	91,5
PT	91,4
EL	85,8
RO	83,2
IT	81,5
LV	76,4
CY	74,3
IE	68,1
MT	67,9
EE	45,7

3.40.2. ábra Az áruszállítás megoszlása szállítási módozatok szerint

A közúti áruszállítás dominanciája jellemző az áruszállításban.

teljesítménye, míg 2015-ben, 2017-ben és az előzetes 2018-as adatok szerint a GDP emelkedése meghaladta az áruszállítási teljesítmény mutatóját. A tendencia, miszerint a gazdaság a raktározás helyett az áramlás alapú termelés felé mozdult el, folytatódott. 2000 és 2018 között a GDP-nél 2,3, az áruszállítási teljesítménynél 4,6%-os volt az átlagos éves növekedési ütem.

Magyarországon továbbra is a közúti áruszállítás dominanciája jellemző az áruszállításban, nincs jelentősebb elmozdulás a környezetet kevésbé terhelő szállítási módozatok felé. 2018-ban az áruszállítás tonnakilométerben mért teljesítményéből a közút 75,6, a vasút 21,2, míg a vízi szállítás 3,2%-kal részesedett.

A válság leginkább a közúti áruszállítást érintette. A közúti áruszállítás 2004 óta növekvő trendje 2009-ben megtört. 2010-ben teljesítménye jelentősen 4,7%-kal csökkent, majd többéves stagnálás után 2014-ben ismét elkezdett nőni, de részaránya 2010 óta lényegében változatlan maradt.

Ezzel párhuzamosan a vasúti szállítás részesedése 2000 óta jellemzően csökkent, a 2009-es mélypont (17,1%) óta lassú növekedés, stagnálás jellemezte. Az unió jelenlegi tagországainak adataival számolva 2005-ben a hazai vasúti áruszállítás részesedése nagyobb volt a közösségi átlagnál, ez az előny 2009-re lecsökkent, majd 2017-re ismét megemelkedett.

A vízi áruszállítás részesedése a 2004. évi 6,1%-ról 3,2%-ra csökkent. Hazai részesedése kismértékben elmaradt az EU-28 által képviselt átlagtól, a 2005–2016 közötti időszakban átlagosan 0,7 százalékponttal.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió fenntartható fejlődés stratégiájának egyik operatív célkitűzése a gazdasági fejlődés függetlenítése a szállítás iránti igénytől. Ez a célkitűzés egyedül a gazdasági recesszió idején teljesült. Gazdasági növekedés idején az áruszállítás volumene nagyobb ütemben nőtt, mint a GDP. Ez a trend főként azokra a tagországokra vonatkozik, ahol a GDP az EU-28 átlaga alatt marad (pl. Szlovénia, Horvátország, Magyarország). Az unióban az áruszállítási teljesítmény (árutonna-kilométer) és a GDP aránya a gazdasági válság előtti időszakban kismértékben növekedett, 2008-ban és 2009-ben csökkent. 2010 és 2017 között felváltva volt megfigyelhető csökkenés és növekedés.

2005 és 2017 között az Európai Unió 28 tagállamában a közúti áruszállítás részesedése kismértékben növekedett. A trendet három periódusra oszthatjuk. 2005 és 2009 között 75,6%-ról 77,0%-ra növekedett a közúti áruszállítás aránya, 2012-ig folyamatosan csökkent 74,6%-ra, ezután évenkénti kis emelkedésekkel 2017-ben elérte a 76,7%-ot. Mindeközben a vasúti és belvízi áruszállítás részesedése ezzel ellentétes irányú mozgást végzett.

Stadat-táblák
4.6.3. Áruszállítás összesen

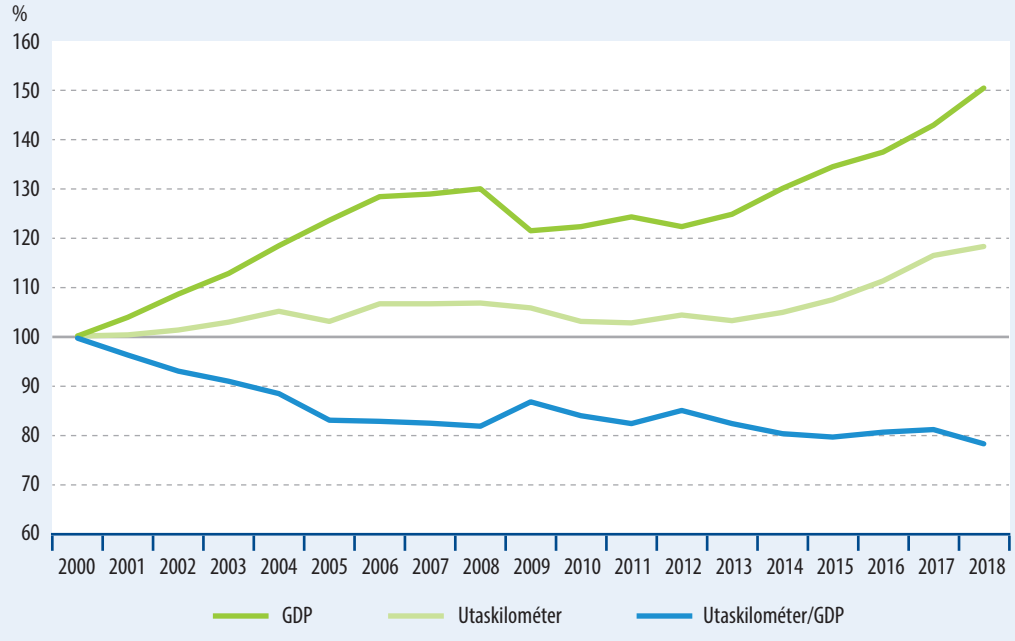
EL 139,9
CY 122,3
IT 107,6
RO 107,5
PT 106,4
DK 105,1
EE 103,8
HR 102,7
BG 102,5
SI 101,9
AT 101,8
FR 99,3
HU 96,0
EU-28 95,4
DE 94,6
LU 91,7
ES 91,0
LV 90,6
FI 89,3
UK 88,9
BE 88,0
SE 87,6
MT 85,7
NL 85,6
CZ 85,4
IE 82,2
PL 78,6
SK 67,8
LT 56,8

A személyszállítás teljesítménye

2000 óta

2017 óta

3.41.1. ábra A személyszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva (2000=100,0)

2000 és 2016 között Magyarországon a személyszállítási teljesítmények bővülése a gazdaságénál kisebb mértékű volt.

Definíciók A személyszállítás teljesítménye utaskilométerben mért adat (egy utas egy kilométerre történő elszállítása), a GDP-mutató a bruttó hazai termék 2000. évi áron számított volumenindexe. Az indikátor e kettő növekedési rátáját viszonyítja egymáshoz. A szárazföldi személyszállítás a hazai személygépkocsi, busz- és vonatközlekedés teljesítményadatait (utaskilométer) tartalmazza.

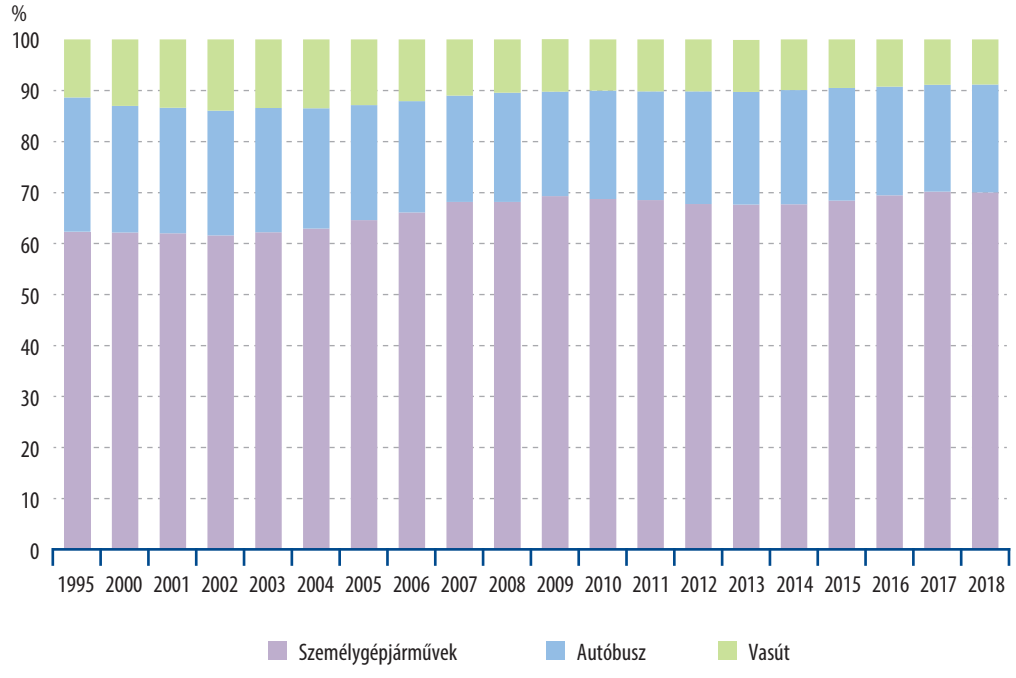
Az egyes tagállamok adatgyűjtéseinek módszertana közösségi szinten nem harmonizált.

Relevancia A személyszállítási módozatok közül a személygépkocsi használata a legjelentősebb, megelőzve a közösségi személyszállítás igénybevételét. Hosszú távon figyelembe véve a közutak állapotát és a környezetvédelmi szempontokat, a távolsági és helyi tömegközlekedés, ezen belül a kötöttpályás közlekedési módok fejlesztése a cél.

Elemzés A személyszállítás utaskilométerben mért teljesítménye 2018-ban 87,8 milliárd utaskilométer volt, az előző évinél 1,6, a 2000-es bázisévhez viszonyítva 18,2%-kal magasabb. A 2000. év bázisán az elmúlt másfél évtizedet vizsgálva a bruttó hazai termék volumenindexe több mint másfélszeres emelkedést mutat. A személyszállítás teljesítményét a GDP volumenváltozásához viszonyító indikátor értéke 2000 és 2018 között 21,4%-kal csökkent, ami azt jelzi, hogy az ezredforduló utáni magyar gazdaság szerkezetileg nem igényel a bruttó hazai termék növekedésével megegyező vagy azt meghaladó bővülést a hazai személyszállítási teljesítményekben.

A személyszállítás teljesítménye a GDP-hez viszonyítva az Európai Unióban, 2016
(2005=100,0), %

3.41.2. ábra A személyszállítási teljesítmény (utaskilométer) megoszlása szállítási módozatok szerint

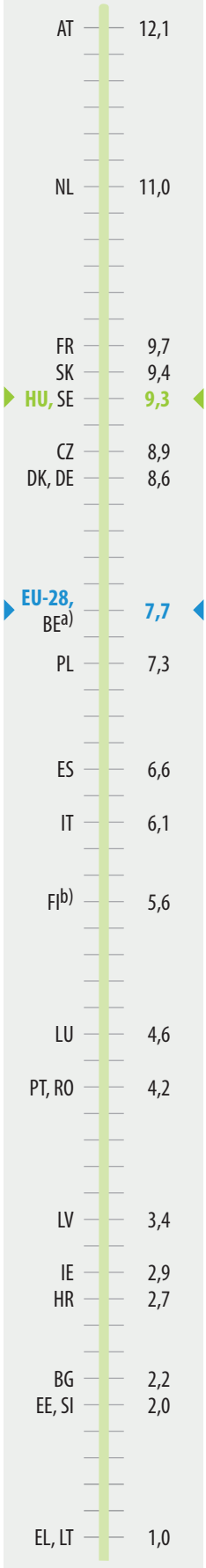

A környezetet legjobban terhelő személygépkocsi-forgalom adja a személyszállítás több mint kétharmadát.

Nemzetközi kitekintés 2016-ban az EU 28 tagországának összesített adatai alapján a személyszállítási közlekedési módozatok között a Magyarországon teljesített vasúti forgalom aránya viszonylag magas, 9,3%. Az EU-28 (átlag: 7,7%) országain belül a legmagasabb arányt Ausztria (12,1%), illetve Hollandia (11,0%) képviselte. Magyarországon 2000 és 2016 között a belföldi személyszállításon belül a személygépjármű-forgalom részesedése 7,3 százalékponttal, 62,1%-ról 69,4%-re emelkedett, de még így is jóval alacsonyabb volt az EU-28-átlagnál (82,9%). Hazánkban a buszközlekedés aránya majdnem két és félszerese az EU-átlagnak: 2016-ban Magyarországon a megtett utaskilométer 21,3%-a származott a buszközlekedésből, az EU-28 országaiban átlagosan mindössze 9,4%. Az EU és a tagállamok intézkedéseket hoztak valamennyi közlekedési mód gazdasági és környezeti teljesítményének javítása érdekében, beleértve a forgalomnak a közutakról a vasútra, vízi utakra történő átterelését is. A megoldások között szerepel a termelési és logisztikai folyamatok, a közlekedési szokások megváltoztatásának lehetősége, és az egyes közlekedési módozatok minél jobb összekapcsolása.

Stadat-táblák
4.6.8. Helyközi személyszállítás
4.6.9. Helyi személyszállítás

A vasút aránya a teljes személyszállításból az Európai Unióban, 2016, %

a) Becsült adat.
b) Előzetes adat.

4. Gazdasági erőforrások

A gazdasági erőforrások helyzete

Általános gazdasági mutatók

- 2013-tól a hazai gazdaság növekedési pályára állt, teljesítménye 2016-ban 2,3, 2017-ben 4,1%-kal haladta meg az előző évit. 2018-ban gazdaságunk teljesítménynövekedése tovább gyorsult, 4,9%-os volt az egy évvel korábbihoz viszonyítva. Ilyen mértékű volumenbővülésre 2004 óta nem volt példa.
- A nemzetgazdaság GDP-hez viszonyított bruttó állóeszköz-felhalmozása 2013 óta nagyobb az uniós átlagnál. A növekedés a kormányzati és a kormányzaton kívüli szektor felhalmozási intenzitására egyaránt visszavezethető. A kormányzati 2018-ra 1,2 százalékpontos emelkedéssel 5,8%-ra, a kormányzaton kívüli bruttó állóeszköz-felhalmozás pedig 2 százalékpontos növekedéssel 19,7%-ra nőtt.
- Az államadósság 2012 óta folyamatosan csökkent, értéke 2017-ben 73,3% volt.
- A GDP-arányos K+F-ráfordítás 2016-ban 1,20%-ra mérséklődött, 2017-ben viszont 1,35%-ra nőtt. Dinamikus növekedés a vállalkozási szektorban következett be, ahol 2015-től már a K+F-ráfordítások közel háromnegyede jelenik meg. Ezzel együtt a fejlődés elmarad a kívánt növekedési pályától.

Foglalkoztatottság

- Az ezredfordulót követően a 20–64 évesek foglalkoztatási szintje stagnált, majd a válság ideje alatt romlott, 2011-től azonban folyamatosan bővült. 2018-ra elérte a 70,8%-os szintet.
- A női-férfi kereseti rés összességében csökkenő tendenciát mutat 1995 és 2016 között. 2014 és 2016 között a rés nőtt. Az eltérés a felsőfokú végzettségűek esetében a legnagyobb, náluk a kereseti rés 32%-os.
- 2019-ben 317 fő nyugdíjas korú jut ezer munkaképes korú emberre. Az időskorú eltartottsági ráta várhatóan gyorsuló ütemben emelkedik majd, és értéke 2062-ben tetőzik, 53,6% körül, azaz ezer eltartóra (15–64 éves) 536 fő 65 éves és annál idősebb fog jutni.

Gazdasági kapcsolatok

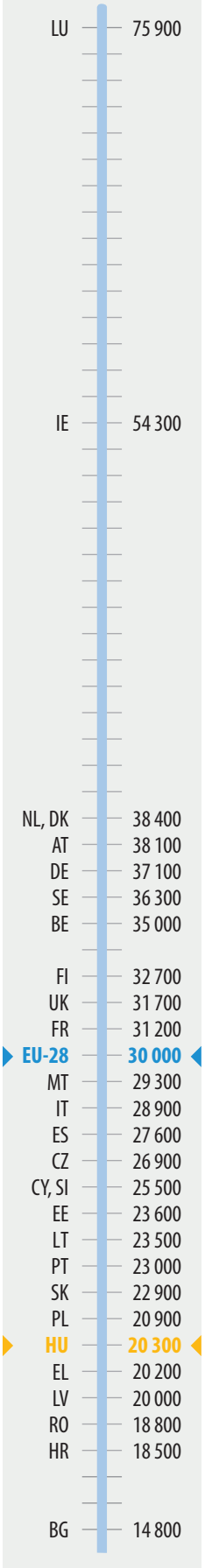
- 2008 és 2014 között a Magyarországra beáramló közvetlentőke-befektetések folyamatosan növekedtek, 2015-re 5,8%-os, 2016-ra 2,7%-os, majd 2017-re 1%-os visszaesés következett be. A külföldi befektetések állományának közel fele az ipari ágazatokban került felhasználásra.
- Az osztalék kivitel a 2008-as válságot követően 2009 és 2011 között 2 ezer milliárd forintot meghaladó csúcsig növekedett. Ezután 2014-ig folyamatos visszaesés figyelhető meg. A 2015-ös nagymértékű, 66%-os növekedést 2017-ig permanens csökkenés követte, egészen az 1203 milliárd forintos szintig.

Fejezet	Sorszám	Mutató	Oldalszám	A múltbeli állapothoz képest bekövetkezett változás értékelése	
				Hosszú táv	Rövid táv
Általános gazdasági mutatók	4.1.	Bruttó hazai termék (GDP)	186		
	4.2.	Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	188		
	4.3.	Bruttó állóeszköz-felhalmozás	190		
	4.4.	Bruttó megtakarítási ráta	192		
	4.5.	Bruttó államadósság a GDP arányában	193		
	4.6.	A kormányzat végső fogyasztási kiadása	195		
	4.7.	Munkaerő-termelékenység	197		
	4.8.	Működő vállalkozások	198		
	4.9.	Kutatási és fejlesztési ráfordítások, innováció	200		
	4.10.	Fogyasztási szerkezet	202		
	4.11.	Fogyasztóiár-index (infláció)	205		
Foglalkoztatottság	4.12.	Gazdasági aktivitás	208		
	4.13.	Foglalkoztatási arány	210		
	4.14.	Munkanélküliségi ráta	213		
	4.15.	Tartós munkanélküliségi ráta	216		
	4.16.	A munkaerőpiacról való kilépés átlagos életkora	218		
	4.17.	Női–férfi kereseti rés	220		
	4.18.	A fiatalok elhelyezkedési esélye	222		
	4.19.	Időskori eltartottsági ráta	224		
Gazdasági kapcsolatok	4.20.	Külkereskedelmi termékforgalom egyenlege	226		
	4.21.	Külföldi közvetlen tőkebefektetés	228		
	4.22.	Osztalék formájában kivitt jövedelem	229		
	4.23.	Nemzetközi árversenyképességi index	230		

Bruttó hazai termék (GDP)

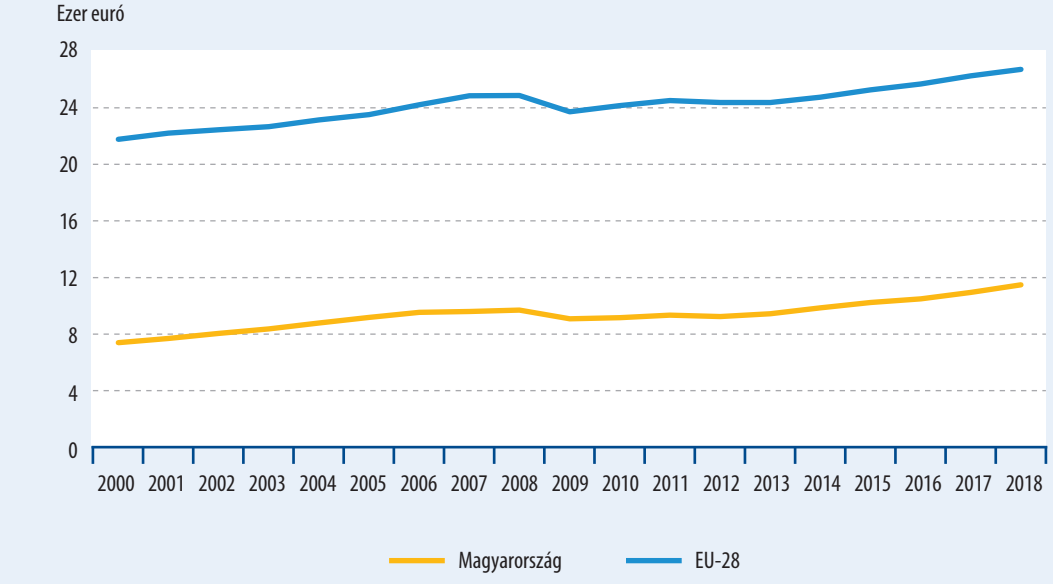
2000 óta

2017 óta

***Az egy főre jutó GDP az Európai Unióban, 2017, vásárlóerőparitáson** (PPS)*

4.1.1. ábra Az egy főre jutó GDP 2005. évi átlagáron

Forrás: Eurostat.

! ***Az egy főre jutó GDP növekedési trendje 2000-től az uniós átlaggal közel megegyezően változott, ahhoz nem közeledett.***

Definíciók A bruttó hazai termék termelési oldalról az ágazatok vagy szektorok által előállított, alapáron értékelt bruttó hozzáadott értékek és az ágazatokra vagy szektorokra fel nem osztható termékadók és -támogatások egyenlegének összege. Az egy főre jutó GDP a folyó áras GDP és az év közepi népesség hányadosa.

Relevancia A GDP növekedési üteme a gazdaság dinamizmusáról tájékoztat. A GDP volumennövekedése azt jelenti, hogy a társadalom további gazdasági erőforrásokat tud teremteni a jelen generáció egyre nagyobb gazdasági szükségleteihez, a magasabb jövőbeni megtérülés reményében befektetéseket, illetve más társadalmi és környezeti célokat is megvalósíthat. Mindemellett az egy főre jutó GDP nem tekinthető a jólét átfogó mutatószámának, inkább csak a gazdasági fejlettségről ad képet. A növekvő termelés környezetszennyezést, egészségi problémákat és ezzel gyakran együtt járó olyan kiadásnövekedést okozhat, ami ugyan növeli a GDP-t, de nem járul hozzá az életminőség javulásához.

Elemzés Magyarországon 1997–2006 között a GDP volumene minden évben legalább 3%-kal nőtt az előző évihez viszonyítva. Ebben az időszakban elsősorban az ipar volt a növekedés motorja. 2007-ben a GDP csekély mértékben emelkedett (0,4%). A gazdasági világválság következtében 2009-ben 1993 óta először csökkent a GDP, 6,6%-kal 2008-hoz képest, viszont az előző évi, alacsony bázis miatt 2010-ben már újra nőtt (0,7%), amit 2011-ben 1,7%-os emelkedés követett. 2012 folyamán megtorpant az uniós gazdaság növekedése. A kedvezőtlen külső környezet mellett a csökkenő mezőgazdasági teljesítmény is visszafogta hazánk gazdasági teljesítményét, ennek következményeként 2012-ben a GDP 1,6%-kal mérséklődött az előző évihez képest. 2013-tól a hazai gazdaság növekedési pályára állt, a GDP volumene 2013-ban 2,1, 2014-ben 4,2, 2015-ben 3,5%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz viszonyítva. 2014–2015-ben a legnagyobb mértékben a feldolgozóipar járult hozzá a GDP növekedéséhez. A feldolgozó-

iparon belül a járműgyártás, illetve a hozzá kapcsolódó beszállító ágazatok teljesítménye nőtt jelentősen. A gazdaság teljesítménye 2016-ban 2,3%-kal haladta meg az előző évit. Ezekben az években a piaci jellegű szolgáltatások járultak hozzá a leginkább a GDP bővüléséhez. 2017-től lendületet kapott a gazdaság, a növekedés többtényezős lett. A belső kereslet továbbra is meghatározó tényezője volt a piaci szolgáltatások bővülésének, ugyanakkor az ipari termelés dinamikusabban nőtt, valamint az építőiparban is pozitív irányú fordulat következett be. 2018-ban a gazdaságunk teljesítménynövekedése tovább gyorsult, 4,9%-os volt az egy évvel korábbihoz viszonyítva. Ilyen mértékű volumenbővülésre 2004 óta nem volt példa.

Nemzetközi kitekintés 2018-ban az Európai Unió (EU-28) gazdasági teljesítménye 2,0%-kal emelkedett az egy évvel korábbihoz képest. A GDP volumene valamennyi tagországban nőtt. A legjelentősebb mértékű (5%-ot is meghaladó) növekedés Írországban, Máltán és Lengyelországban volt, 7 tagállamban az EU-átlag alatt maradt a gazdaság teljesítményének bővülése.

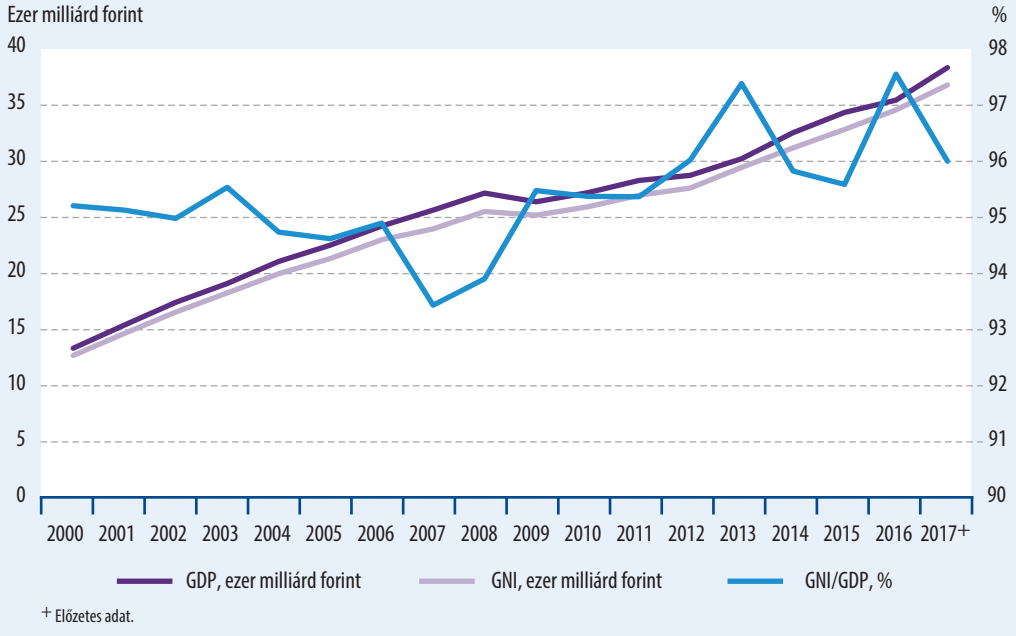
Stadat-táblák
3.1.1. A bruttó hazai termék (GDP) értéke és volumenindexei
3.1.2. A bruttó hazai termék (GDP) értéke forintban, euróban, dollárban, vásárlóerő-paritáson
3.1.3. Az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) értéke
3.1.4. A bruttó hozzáadott érték értéke és megoszlása nemzetgazdasági áganként
3.1.5. A bruttó hozzáadott érték volumenindexei nemzetgazdasági áganként
3.1.6. Hozzájárulás a bruttó hazai termék (GDP) növekedéséhez, előző év azonos időszakához viszonyított indexekből számítva

Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)

2000 óta

2016 óta

4.2.1. ábra A bruttó nemzeti jövedelem és a bruttó hazai termék alakulása

+ Előzetes adat.

! ***Az ezredfordulót követően 2016-ban volt a legmagasabb a GNI-nek a GDP-hez viszonyított aránya.***

Definíciók A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) a GDP-ből származtatható mutató, figyelembe veszi a külföldről kapott és a külföldnek fizetett elsődleges jövedelmeket. A bruttó hazai termékkel ellentétben nem tartalmazza a hazánkban működő külföldi tőke által létrehozott tulajdonosi jövedelmeket és a külföldi munkavállalók magyarországi jövedelmeit, viszont szerepel benne a magyar befektetők és munkavállalók külföldön szerzett jövedelme, valamint az Európai Unióból kapott támogatások és fizetett adók egyenlegének összege.

Elsődleges jövedelem: az a jövedelem, amelyet a rezidens egységek kapnak, amiért közvetlenül részt vesznek a termelési folyamatban, valamint az a jövedelem, amelyet a pénzügyi eszköz vagy a természeti erőforrások birtokosa kap cserébe azért, hogy a pénzügyi eszközt vagy a természeti erőforrásokat egy másik gazdasági egység rendelkezésére bocsátja.

Munkavállalói jövedelem alatt a munkaadó által a munkavállaló részére az elszámolási időszak alatt elvégzett munkája ellenértékeként fizetett valamennyi pénzbeli vagy természetbeni díjazás értendő.

A tulajdonból származó jövedelem a pénzügyi eszköznek vagy a természeti erőforrásnak a tulajdonosuk által egy másik gazdasági egység rendelkezésére bocsátásáért cserébe járó jövedelem.

A kamat a betétek, a hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, a kölcsön és az egyéb követelések tulajdonosainak jár a pénzügyi eszközök egy másik gazdasági egység rendelkezésére bocsátásáért.

Az osztalékok a részvények tulajdonosai által kapott tulajdonból származó jövedelmek olyan formái, amelyekre ezek a tulajdonosok például annak eredményeképpen válnak jogosulttá, hogy pénzeszközöket bocsátanak a vállalatok rendelkezésére.

A külföldi közvetlen tőkebefektetés újrabefektetett jövedelme: a külföldi befektetéssel működő vállalat működési eredménye és az összes kapott tulajdonból származó jövedelem vagy folyó transzfer összege, amiből kivonjuk az összes általa fizetett tulajdonból származó jövedelmet vagy folyó transzfert, beleértve a külföldi befektetők részére teljesített tényleges átutalásokat és a külföldi befektetéssel működő vállalat jövedelme, vagyona stb. után fizetendő minden adót.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia megállapítja, hogy a magyar gazdaság nemzetközi kitettsége, a külföldi tőkétől és nyersanyagoktól való függése magas, amihez jelentős, a külföld felé való eladósodottság társul. Fontos az önrendelkezés megfelelő szintjének fenntartása a gazdaságpolitikai döntésekben. A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) értéke a GDP-vel szemben nem tartalmazza a külföldi tőke által Magyarországon létrehozott tulajdonból származó jövedelmet és a külföldi munkavállalók magyarországi jövedelmeit, azonban szerepelnek benne a magyar befektetők és munkavállalók külföldön szerzett jövedelmei, illetve az Európai Unióból kapott támogatások és fizetett adók egyenlegének összege.

Elemzés A GNI és a GDP egymáshoz viszonyított aránya a 2000-es évek elején kisebb kilengésekkel, de folyamosan csökkent. A teljes idősort tekintve 2007-re az átvezető tételek[1] egyenlegének növekedése okozta a legalacsonyabb hányadot (93,4%). Ezt követően némileg ingadozva, de 2013-ig a két mutató közti rés csökkenő tendenciát mutat. A GDP és a GNI – az Európai Unióhoz való csatlakozás óta – ebben az évben közelítette meg leginkább egymást, ekkor az elsődleges jövedelmek egyenlege 0,8 milliárd forint volt. A 2014. és a 2015. évi visszaesést követően 2016-ra erőteljes növekedés tapasztalható, ami mindössze 2,4 százalékpontos különbséget eredményezett a vizsgált mutatók között.

A GNI-nek GDP-hez viszonyított arányára a legnagyobb hatást jellemzően a tulajdonosi jövedelem gyakorolja. Az átvezető tételek közül a munkavállalói jövedelem és az EU-transzferek pozitív egyenlegeinek összege sem ellensúlyozza a tulajdonosi jövedelem állandó negatív egyenlegét annyira, hogy megállítsa Magyarország tőkejövedelem-kiáramlását.

A munkavállalói jövedelem egyenlege 2000-ben 137 milliárd, 2017-ben 845 milliárd forint volt. Az idősorban látványosabb törés 2009-ben (52%-os csökkenés) figyelhető meg. 2016-ig az egyenleg erősödése változó ütemű, de folyamatos, majd 2017-re 89,3 %-os visszaesés tapasztalható, amely nagyrészt a külföldön dolgozók foglalkoztatotti létszámának csökkenésével indokolható.

A tulajdonból származó jövedelem egyenlegét a visszaforgatott jövedelem, az osztalék és a kamat hektikussága befolyásolja, amelyek belső megoszlása is változatos. A kiszámíthatatlanságot bizonyítja többek közt, hogy a visszaforgatott jövedelem esetében az idősorban 2008-ról 2009-re 1120 milliárd forintos emelkedés, majd 2013-ról 2014-re 1052 milliárd forintos csökkenés volt tapasztalható. Az osztalék legmeghatározóbb változása 2015-re következett be, amikor az előző évhez képest 844 milliárd forinttal csökkent. A kamat az előzőeknél kiegyensúlyozottabb, bár ennél a tételnél is előfordult nagyobb visszaesés 2008-ra (303 milliárd forint).

Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk óta az EU-transzferek egyenlege 2013-ig fokozatosan nőtt – visszaesés (5,2%) 2010-ben volt –, majd 2014-től évről évre csökkenő tendenciát mutatott. 2017-ben 377,8 milliárd forint volt.

[1] A munkavállalói jövedelmek, a termelési és importadók, illetve támogatások, valamint a tulajdonosi jövedelmek egyenlegének összege.

Stadat-táblák

3.1.9. Magyarország bruttó nemzeti jövedelme (GNI)

Bruttó állóeszköz-felhalmozás

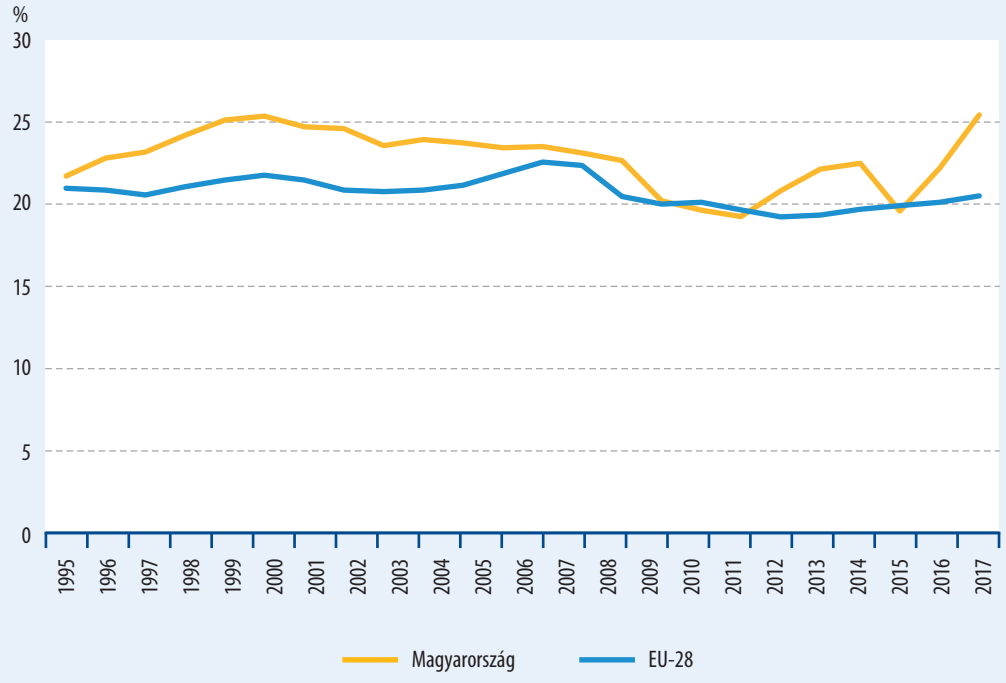
2000 óta

2017 óta

CZ 26,2
SE, HU 25,5
IE 24,9
BE 24,0
EE, AT 23,9
FR 22,9
LV 22,8
FI 22,5
DK 22,2
SK 22,0
RO, ES 21,2
NL 20,9
DE 20,8
EU-28 20,5
HR 20,1
SI 19,7
CY 19,4
LT 19,3
BG 19,0
MT 18,9
PL 18,2
IT 18,0
LU 17,5
PT 17,1
UK 17,0
EL 11,1

Bruttó állóeszköz-felhalmozás a GDP százalékában az Európai Unióban, 2018, %

4.3.1. ábra Bruttó állóeszköz-felhalmozás (GFCF) a GDP arányában

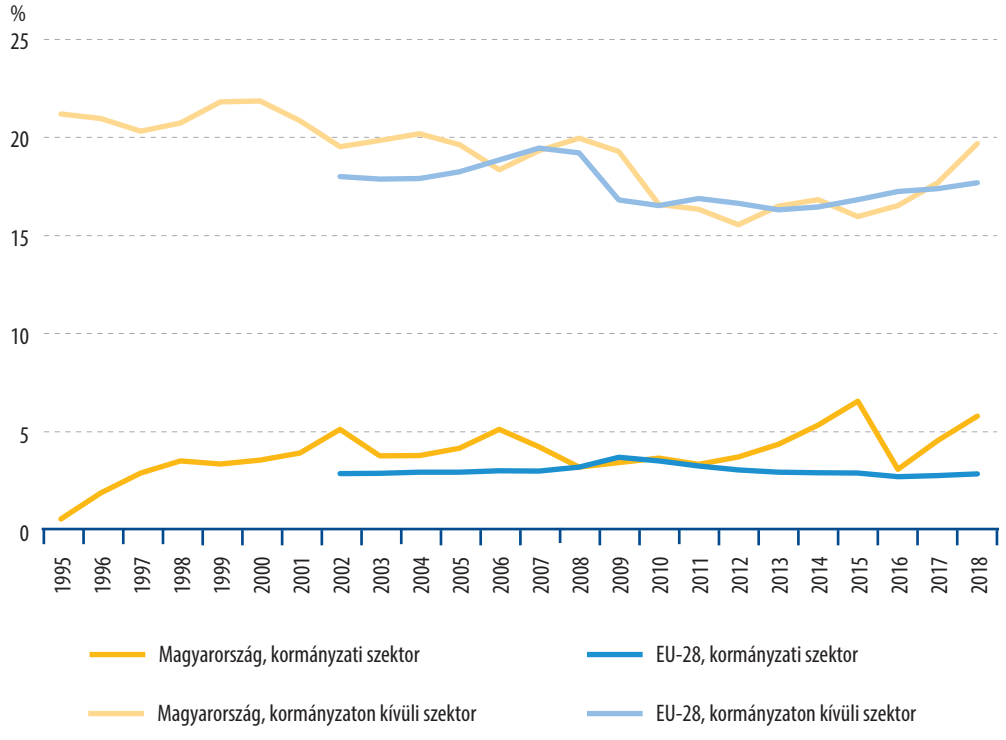

A bruttó állóeszköz-felhalmozás aránya 1995-től egészen 2010-ig az EU-átlaghoz képest magasabb szinten mozgott, 2011-től azonban az uniós átlaghoz képest változékonyabban alakult.

Definíció A bruttó állóeszköz-felhalmozás (*Gross Fixed Capital Formation* – GFCF) az elszámolási időszakban vásárolt vagy saját termelésben előállított tárgyi eszközök és immateriális javak értékét, a használt tárgyi eszközök értéknövekedését, a külföldről származó tárgyieszköz-apportot, valamint a pénzügyilízing-konstrukcióban beszerzett tárgyi eszközök értékét tartalmazza. Az arány a GDP-nek a nemzetgazdaság által állóeszköz-felhalmozásra fordított részét adja meg. A bruttó szemléletű állóeszköz-felhalmozásból nem vonják le az állóeszköz-állomány tárgyidőszaki értékcsökkenését, illetve az eszközselejtezések értékét, tehát a nemzeti vagyonnak az állóeszközök felhalmozásával összefüggő változását a növekmények oldaláról jelzi. Kormányzati bruttó állóeszköz-felhalmozás: a GDP kormányzati szektor által állóeszköz-felhalmozásra fordított részét adja meg. A kormányzaton kívüli szektorokra vonatkozó állóeszköz-felhalmozás adja meg a GDP-nek a kormányzaton kívüli szektorok által állóeszköz-felhalmozásra fordított részét.

Relevancia A természeti, a humán és a társadalmi tőke növeléséhez nélkülözhetetlen a gazdasági (termelői) tőkeállomány bővítése, ami kizárólag beruházások útján valósítható meg. Ezen belül is kiemelkedő jelentőségűek a – főként a hazai tulajdonú – vállalkozások (kormányzaton kívüli szektor) beruházásai. A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia célként fogalmazza meg a fizikai tőke gyarapítását, a közösségi tőkejavak amortizációjának pótlását. Kiemelt feladat a vállalkozói réteg megerősítése, a hazaitőke-befektetések fokozatos növelése, külföldi kitettségünk csökkentése.

4.3.2. ábra Bruttó állóeszköz-felhalmozás a GDP százalékában szektorok szerint

A kormányzati szektor állóeszköz-felhalmozása az EU-átlaghoz képest nagyobb kilengéseket mutat, a 2016. évi visszaesést követően 2017-től ismét növekedett.

Elemzés A nemzetgazdaság bruttó állóeszköz-felhalmozása (GFCF) a GDP arányában 1995-ben 21,7% volt, az EU-ban 21%. Magyarországon a GFCF aránya 1996-tól 2005-ig rendszeresen 2–3 százalékponttal magasabb volt, mint az unióban. Ezt követően – a 2009. évi kiugró különbségtől eltekintve – a két érték fokozatosan közelített egymáshoz, és 2011-től már az uniós mutató volt a magasabb. 2013-tól 2018-ig (2016-ot kivéve) a magyar arányszám ismét meghaladja az uniós átlagot. Összességében Magyarországon 2000-ig a GFCF arányára a növekedés, majd pár éves időszakonkénti hullámzás volt megfigyelhető, míg az EU-ban a 2003-tól 2008-ig tartó növekedésen kívül a változás mértéke mindig 0,5 százalékponton belül volt.

A kormányzati szektor GDP-arányos bruttó állóeszköz-felhalmozása hol nőtt, hol csökkent a vizsgált időszakban. A mutató értékében 2012-től 2015-ig nagyrészt uniós forrásoknak köszönhetően növekvő tendencia figyelhető meg, a felhalmozás 2015-ben több mint duplája az EU-átlagnak, amit egy jelentős 2016-os visszaesés és újabb növekedés követett. A magyar kormányzati szektor bruttó állóeszköz-felhalmozásának aránya a vizsgált időszakban – két év kivételével – mindig magasabb és változékonyabb volt az uniós átlagnál. A kormányzaton kívüli szektorok állóeszköz-felhalmozása 1995-ben 21,2% volt. 2009-ig 18–22% között alakult, majd folyamatosan és jelentősen csökkent a 2016-ig, mely évtől ismét jelentős növekedés figyelhető meg.

Nemzetközi kitekintés 2018-ban Csehországban, Svédországban és Magyarországon volt legmagasabb a GDP-arányos állóeszköz-felhalmozás. A legalacsonyabb arányt Görögország, az Egyesült Királyság és Portugália képviseli. Az EU-átlag 20,1%.

Stadat-táblák
3.1.31. A bruttó állóeszköz-felhalmozás értéke

Bruttó megtakarítási ráta

2000 óta

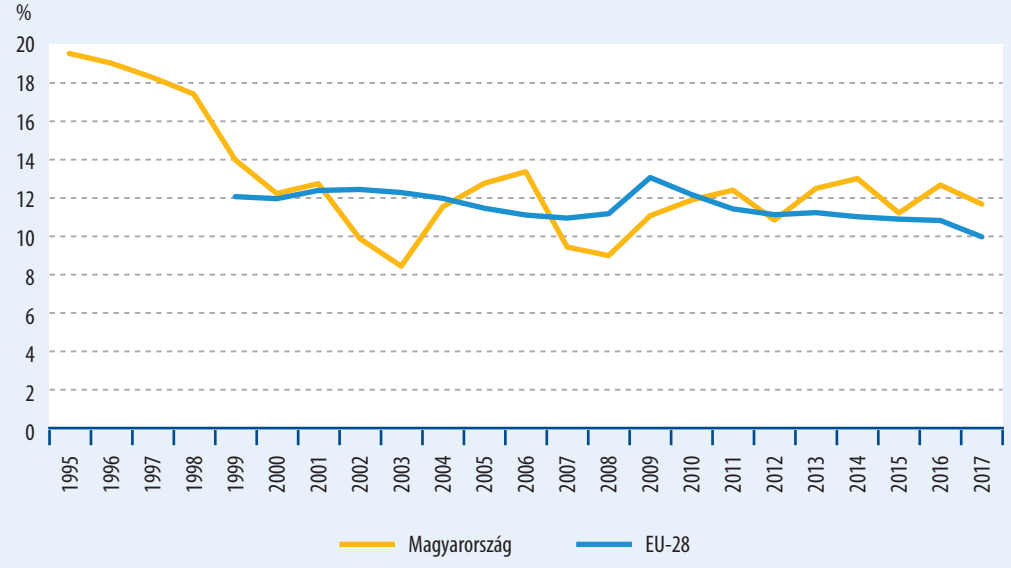
2016 óta

LU 19,44
SE 18,47
DE 17,17
NL 16,27
FR 13,57
AT 13,24
SI 12,99
HU[a] 12,83
CZ 11,6
BE 11,3
EU-28 10,59
IT 10,53
DK 10,47
EE 10,44
SK 8,71
IE 8,17
ES 7,83
UK 6,74
FI 6,12
LV 5,18
PT 4,98
BG 4,86
PL 4,36
LT 0,16
CY –3,15

a) 2018.

A lakosság bruttó megtakarítási rátája az Európai Unióban, 2016, %

4.4.1. ábra A háztartások bruttó megtakarítási rátája a GDP arányában

A magyar háztartások megtakarítási rátája 2000 és 2012 között jellemzően az uniós átlag alatt mozgott, azonban 2013-tól meghaladja az uniós átlagot.

Definíció A háztartások bruttó megtakarítási rátája azt mutatja, hogy a háztartások adott időszakban rendelkezésre álló jövedelmük – kiegészítve a magánnyugdíjpénztárak nettó vagyonváltozása miatti korrekcióval – hány százalékát halmozzák fel későbbi szükségleteik teljesítése céljából pénzügyi eszközökben, illetve tőkejavakban. A rendelkezésre álló jövedelem fennmaradó részét fogyasztásra, azaz az adott időszakban felmerült szükségletekre fordítják.

Relevancia A mindenkori megtakarítási ráta segítségével meghatározhatóak azok a rendelkezésre álló gazdasági erőforrások, amelyek mozgósításával a termelői, a természeti, az emberi és társadalmi tőke növelhető, javítva az elkövetkező generációk jólétét. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia a családok számára a pénzügyi tudatosság, a megtakarítások fontosságának értékként való kezelését és közvetítését ajánlja, többek között azért is, hogy a fenntartható módon fejlődő Magyarország a jövőben kevésbé legyen érzékeny a pénzügyi válságokra.

Elemzés Magyarországon az 1994-et követő 23 évben 1995-ben volt a legmagasabb (19%) a háztartások bruttó megtakarítási rátája, ami 1995-től 2003-ig folyamatosan csökkent, azaz a háztartások jövedelmük egyre kisebb hányadát halmozták fel. A mutató értéke 2003-ra 8,5%-ra esett vissza. 2004-től a megtakarítási hajlandóság újra növekedett, 2006-ban elérte a 13,4%-t, felülmúlva ezzel az EU-tagállamok átlagát (ami 2006-ban 11% volt). Az elkövetkező két évben a mutató értéke 9,0%-ra csökkent, majd 2009–2012 között ismét növekedett. A 2012. évi visszaesés után (10,8%) a megtakarítási ráta kismértékben az EU-28 átlaga (11,1%) alatt volt, 2013-tól azonban rendre meghaladja az EU-tagállamok átlagrátáját: 2017-ben a mutató értéke Magyarországon 11,7%, szemben az EU-átlag 9,6%-os értékével.

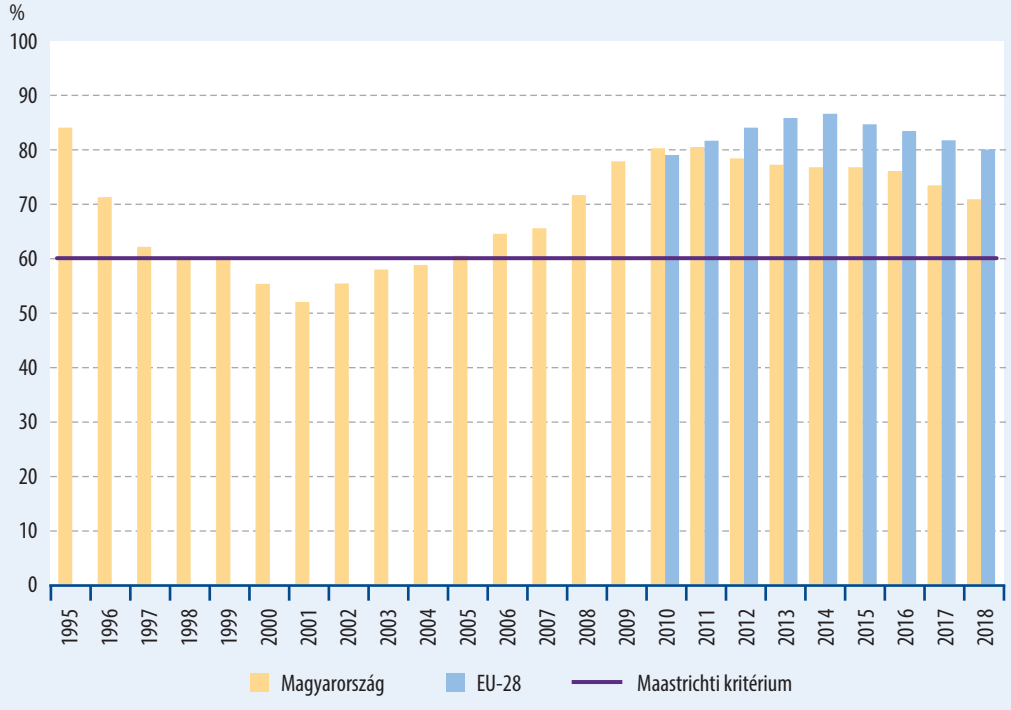
Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió 28 tagállamának átlagos megtakarítási rátája meglehetősen stabilnak mutatkozik, az egyes években 10–12% körüli az értéke. Az egyes tagországokban azonban eltérőek az eredmények: 2016-ban Luxemburg (19,4%) és Svédország (18,5%) értéke volt a legmagasabb, Litvánia (0,2%) és Ciprus (–3,2%) ezzel szemben a rangsor végén, jóval az átlag alatti értékkel szerepelt.

Bruttó államadósság a GDP arányában

2000 óta

2017 óta

4.5.1. ábra **A kormányzati szektor konszolidált bruttó adóssága a GDP arányában**

2001 és 2011 között folyamatosan emelkedett, ezt követően csökkent az államadósság GDP-hez viszonyított aránya hazánkban.

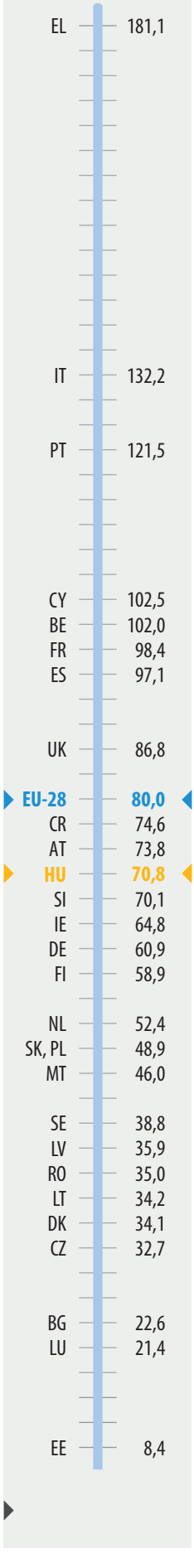
Definíció A kormányzati szektor konszolidált bruttó adóssága három fő összetevőből áll: készpénz és betétek, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok, valamint rövid és hosszú lejáratú hitelek. Nem tartalmazza az államháztartáson belüli pénzügyi kapcsolatokat. Bruttó szemléletű, a szektor követelései nem vonhatók le az adósságból.

Relevancia A kormányzati szektor konszolidált bruttó adóssága egyike a maastrichti szerződésben megfogalmazott kritériumoknak, amelyek teljesítése feltétele az euróövezethez történő csatlakozásnak. Eszerint az államadósság szintje nem haladhatja meg a bruttó hazai termék 60%-át, ha pedig meghaladja, akkor megfelelő mértékben és ütemben kell csökkenteni és közelíteni ehhez az értékhez. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia megfogalmazza, hogy a kormányzatnak a költségvetés kialakítása során jelentős felelőssége van a hazai gazdasági tőke fenntarthatósága tekintetében.

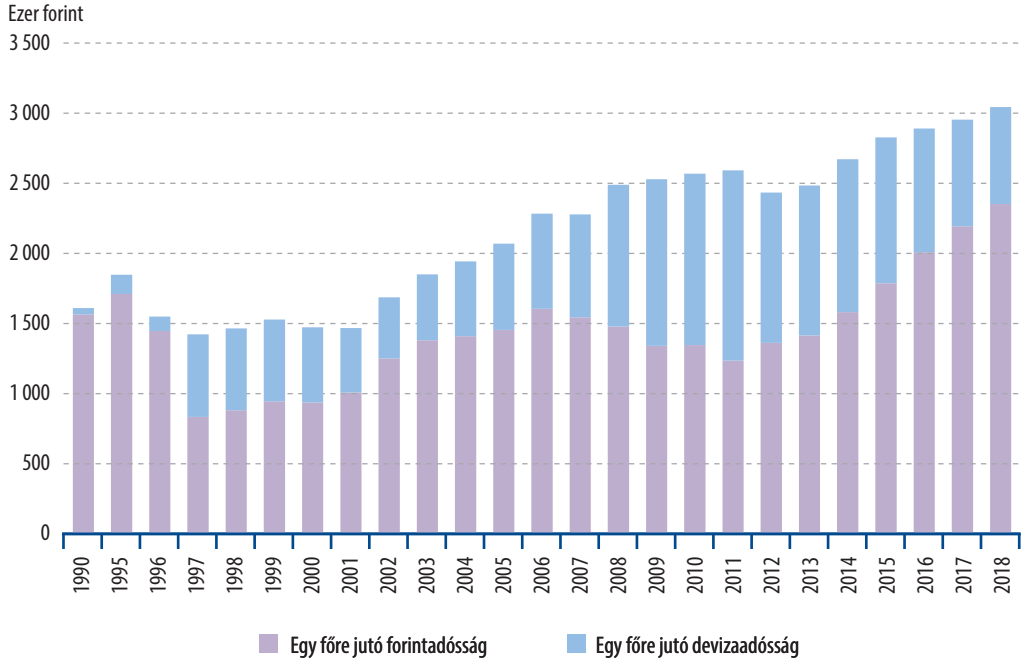
Elemzés Magyarországon a GDP arányában kifejezett államadósság az 1990-es évek második felében folyamatosan, jelentős mértékben csökkent, 2001-ben érte el a minimumát, 51,9%-ot, ami 8 százalékponttal a maastrichti küszöbérték alatt volt. Ezt követően folyamatos emelkedéssel 2011-ben 80,5%-ra kúszott fel az értéke. (A mutató 2005-ben haladta meg újra a 60%-ot). Az adósságráta 2012 óta ismét folyamatosan csökkent, értéke 2018-ban 70,8% volt.

Az egy főre jutó adósság – 2018. évi árakon számolva – 2001-ben érte el minimumát, 1,5 millió forintot, de 2002-ben újra növekedésnek indult. 2005-ben átlépte a 2 millió forintot, majd 2011-ben 2,6 millió forintot ért el. Az ezt követő két évben 2,4 millió forint körül alakult az egy főre vetített adósság értéke. 2014-től újra emelkedett, 2018-ban 3,1 millió forintot tett ki.

A kormányzati szektor konszolidált bruttó adóssága a GDP százalékában az Európai Unióban, 2018, %

4.5.2. ábra A kormányzati szektor egy főre jutó konszolidált bruttó forint- és devizaadóssága 2018. évi áron

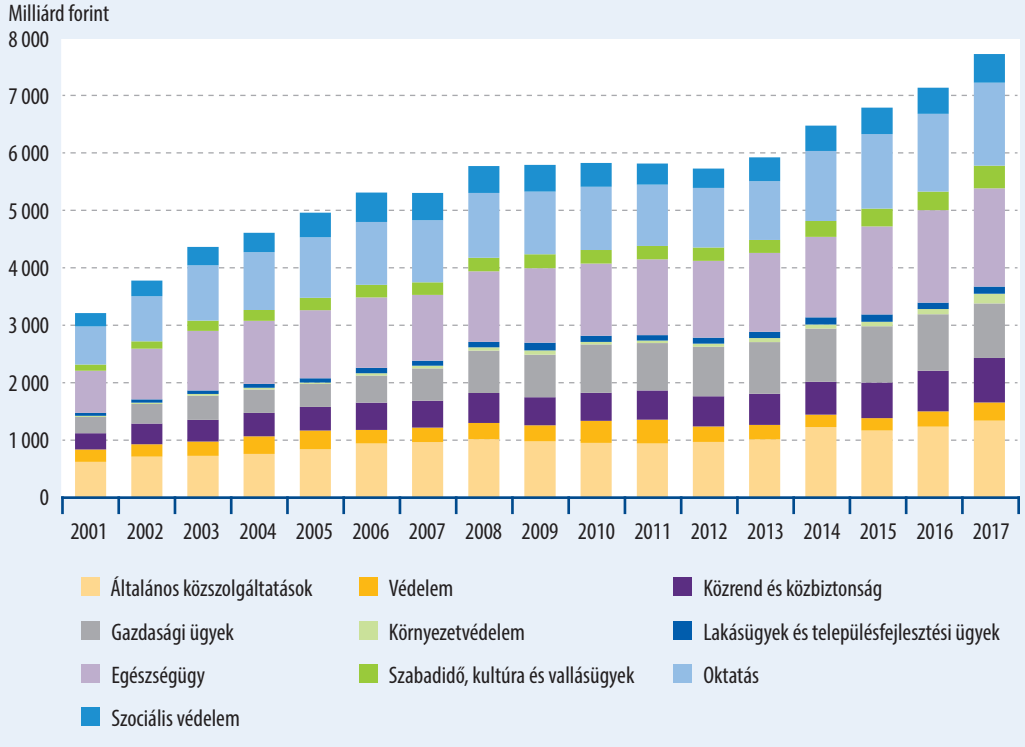
Az adósságállományon belül 2011-től újra a forintban kifejezett adósság aránya növekszik.

Összetételét tekintve az 1990-es évek első felében még a forintadósság volt a meghatározó, a devizaadósság a 10%-ot sem érte el. Ez 1997-re megváltozott, ekkor a devizaadósság 41%-ot ért el, ami folyamatosan csökkent 2003-ig, ekkor 25% volt. 2004-ben indult újra növekedésnek a deviza aránya, ami 2011-ig tartott, ekkor az adósság több mint felét tette ki. Az ezt követő hét évben újra csökkent a devizaadósság aránya, 2018 végére 23%-ra. A devizaadósság meghatározásában fontos szerepet játszik a forintárfolyam alakulása.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió tagországainak átlagos adósságrátája a 2010–2014 közötti időszakban növekedett, a mutató értéke 79%-ról 86,6%-ra kúszott fel. 2015 óta egyenletesen csökkent, 2018-ban 80%-ra. Az EU-tagállamok közül a bruttó államadósság GDP-hez viszonyított aránya 2018-ban Görögországban (181,1%), Olaszországban (132,2%) és Portugáliában (121,5%) volt a legmagasabb. Hazánk mutatója 9 százalékponttal a 28 tagállam átlaga alatt maradt (70,8%). Az adósságráta legalacsonyabb értékeit Észtországban (8,4%), Luxemburgban (21,4%) és Bulgáriában (22,6%) mérték.

A kormányzat végső fogyasztási kiadása

4.6.1. ábra A kormányzat végső fogyasztási kiadása COFOG funkciók szerint

! *A 10 főcsoport közül az egészségügy és az oktatás aránya a legmagasabb a kormányzat végső fogyasztási kiadásain belül.*

Definíciók A kormányzat végső fogyasztási kiadásain belül a kiadási kategóriák két típusát kell elszámolni: 1.) a kormányzat által létrehozott termékek és szolgáltatások értéke, nem saját előállítású állóeszköz-felhalmozás és amely nem árbevétel, 2.) a kormányzat olyan termékek és szolgáltatások vásárlására fordított kiadásai, amelyeket piaci termelők állítottak elő, és amelyeket változatlan formában, mindenfajta átalakítás nélkül, természetbeni társadalmi juttatásként nyújtanak a háztartásoknak saját végső fogyasztásukra. Ez magában foglalja azt az esetet is, amikor a kormányzat csak fizet a termékekért és szolgáltatásokért, de azokat az eladó nyújtja közvetlenül a háztartásoknak. A végső fogyasztási kiadások a kormányzati kiadások funkciók szerinti osztályozása (COFOG) alapján a következő főcsoportokba sorolhatóak: általános közszolgáltatások, védelem, közrend és közbiztonság, gazdasági ügyek, környezetvédelem, lakásügyek és településfejlesztési ügyek, egészségügy, szabadidő, kultúra és vallásügyek, oktatás, szociális védelem. A mutatót 17 év (2001–2017) átlagában vizsgálták, mivel az EU-28 átlaga erre az időszakra áll rendelkezésre. Magyarország esetén az 1995–2017 közötti időszakra is van az adat.

Relevancia A végső fogyasztási kiadások olyan kiadások, amelyek a rezidens szervezeti egységeknél a termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatban azért merülnek fel, hogy azok (kal) az egyéni szükségleteket vagy egy közösség tagjainak közös szükségleteit kielégítsék. A kormányzat végső fogyasztási kiadása nevű indikátor COFOG-funkciók szerinti bontásban megmutatja, hogy az egyes kormányzati feladatokra mekkora fogyasztás jellegű kiadás jutott.

Elemzés 17 év (2001–2017) átlagában Magyarországon az egészségügyre (22,7%) és az oktatásra (19,7%) jutó végső fogyasztási kiadás a legmagasabb arányú a kormányzat szektoron belül. Az általános közszolgáltatások 17,4, a gazdasági ügyek 11,9, a közrend és közbiztonság 9,0, a szociális védelem 7,4 és a védelem 5,1%-át teszi ki a kormányzat végső fogyasztási kiadásának. A szabadidő, kultúra és vallásügyek (4,1%), a lakásügyek és településfejlesztési ügyek (1,7%) és a környezetvédelem (1,0%) aránya a legkisebb a kormányzat végső fogyasztási kiadásain belül.

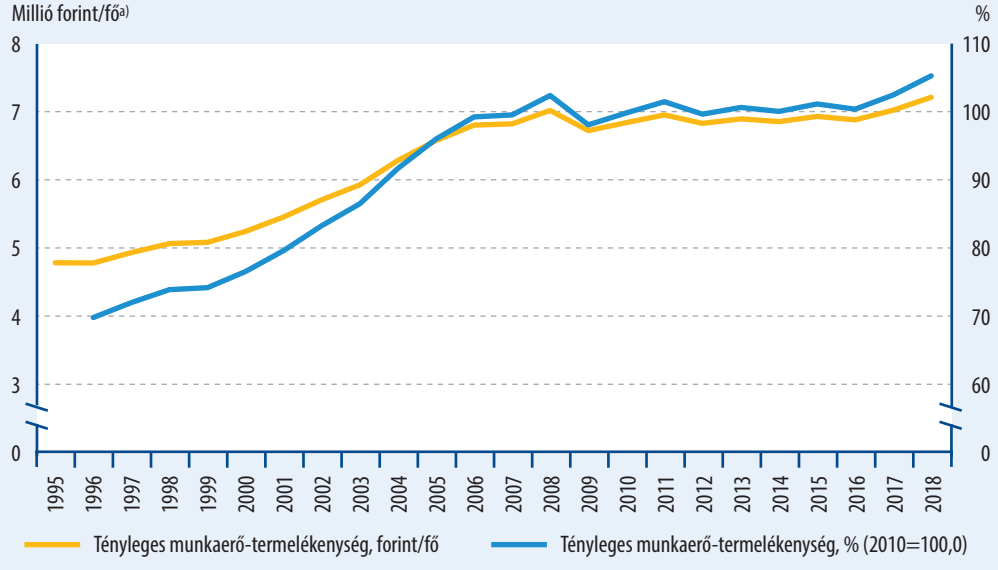
Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió 28 tagállamában 17 év átlagában (2001–2017) az egészségügyre (30,4%) és az oktatásra (19,3%) jutó végső fogyasztási kiadás a legmagasabb a kormányzat szektorban. A többi COFOG-főcsoport vonatkozásában a sorrend a következő: szociális védelem (12,1%), általános közszolgáltatások (9,5%), közrend és közbiztonság (7,8%), gazdasági ügyek (7,5%), védelem (6,6%), szabadidő, kultúra és vallásügyek (3,1%), környezetvédelem (1,9%), és lakásügyek és településfejlesztési ügyek (1,8%).

Munkaerő-termelékenység

2000 óta

2017 óta

4.7.1. ábra **Munkaerő-termelékenység**

A munkaerő-termelékenység az ezredforduló után jelentősen emelkedett, 2010 és 2016 között azonban lényegében stagnált, 2017 és 2018 között nőtt.

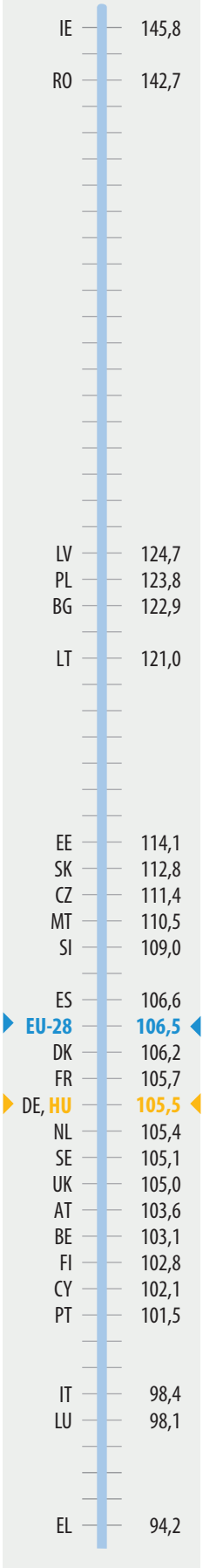
Definíció A tényleges (reál) munkaerő-termelékenység a bruttó hazai termék (GDP) 2010. évi áron számított értéke és a foglalkoztatottak számának hányadosa; megmutatja az egy foglalkoztatottra jutó GDP forintban számított mértékét. A foglalkoztatottak számánál nem különböztetjük meg a főállásúakat és a részmunkaidős állást betöltőket.

Relevancia A munkaerő-termelékenység emelkedése hozzájárul a gazdaság versenyképességének javításához, ami az Európa 2020 stratégiának is kiemelt célja. A stratégia szerint az Európai Uniónak növelnie kell globális kereskedelmi partnereivel és versenytársaival szembeni versenyképességét. Hazánk gazdasági nyitottsága, a globális folyamatoktól való erős függősége miatt fontos a termelékenység és versenyképesség javítása.

Elemzés A tényleges munkaerő-termelékenység 2010 és 2016 között enyhén, 2017-ben és 2018-ban valamivel intenzívebben emelkedett. 2010-ben az egy foglalkoztatottra jutó GDP átlagosan 6,86 millió forint volt. Az érték minimális ingadozás után 2018-ben 7,23 millió forint/fő értékre változott. Az ezredforduló után növekvő tendencia érvényesült, ami a válság hatására megtört, 2010 óta pedig lényegében nem történt változás. Azonban ez a mérsékelt hatékonyság-növekedés a gazdasági teljesítmény jelentős emelkedése mellett ment végbe: a GDP 23,1, a 15–64 éves foglalkoztatottak száma 16,8%-kal nőtt 2010-ről 2018-ra.

Nemzetközi kitekintés 2010 és 2018 között néhány tagország jelentős eredményt ért el a termelékenység emelése terén, így például Románia, amely 2010 óta 42,7%-os termelékenység-növekedést ért el. Írország adata több mint 45%-kal nőtt, és a balti államok is sikeresek a munkaerő-termelékenység növelésében. A kelet-közép-európai országok körében is Magyarországot meghaladóan bővült a reál munkaerő-termelékenység. A 28 ország közül a strukturális gazdasági nehézségekkel küzdő Görögországban, valamint Olaszországban romlott a mutató 2010 és 2018 között.

Tényleges munkaerő-termelékenység az Európai Unióban, 2018, *% (2010=100,0)*

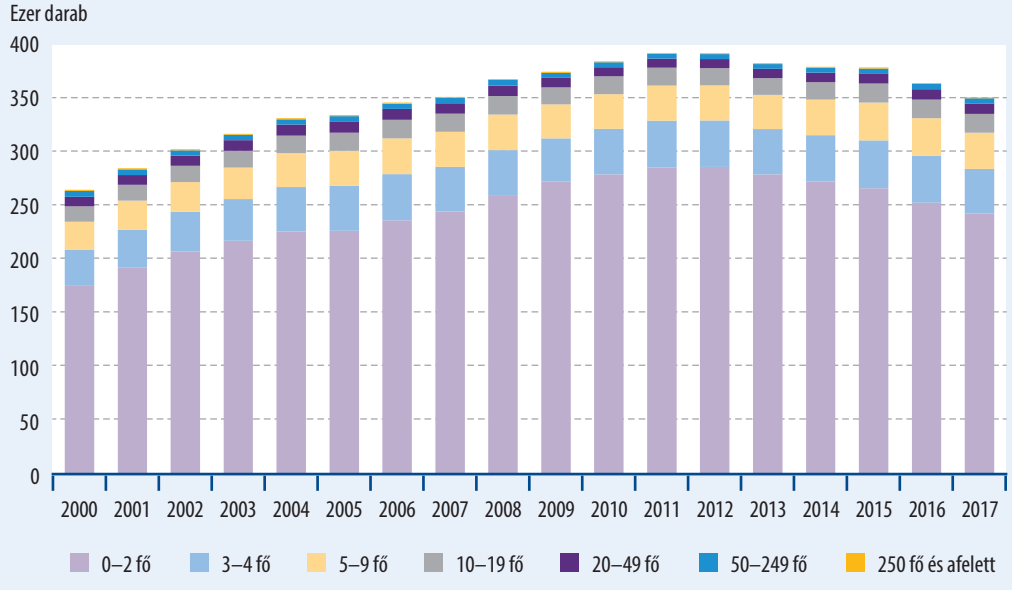

Működő vállalkozások

2000 óta

2016 óta

4.8.1. ábra **A működő társas vállalkozások száma létszám-kategóriák szerint**

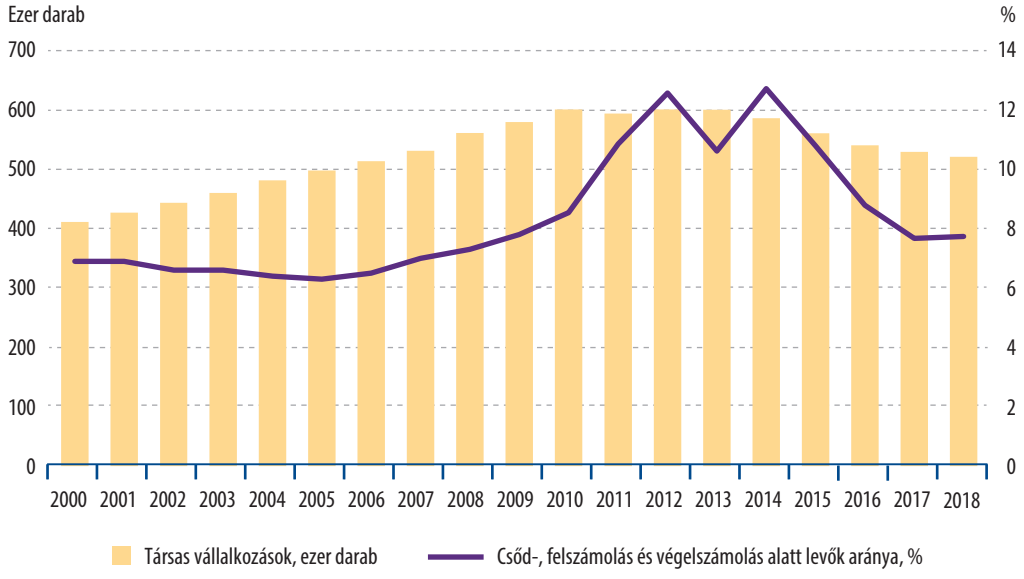
! ***A működő társas vállalkozások 2000 óta tartó emelkedése 2011-ben megállt, számuk azóta csökken.***

Definíciók A működő vállalkozások száma megmutatja, hogy egy adott évben a regisztrált – jogilag létező – vállalkozások közül hány folytat gazdasági tevékenységet. Működőnek tekintünk minden vállalkozást, amelynek az adott évben volt árbevétele vagy foglalkoztatottja. Regisztrált szervezet: a megfigyelés időpontjában az adminisztratív nyilvántartásban szereplő, jogilag létező, adószámmal rendelkező egység, beleértve az adott időpontban csőd-, felszámolási, végelszámolási és kényszertörlési eljárás alatt állókat is.

Relevancia A magyar gazdaságra a multinacionális nagyvállalatok és a hazai kis- és középvállalkozások jelenlétének kettőssége jellemző. Fontos cél utóbbiak megerősítése, versenyképességük növelése a bel- és külpiacon egyaránt. A gazdasági világválság hatását a külföldi tulajdonú multinacionális vállalatok is megérezték, a kis- és középvállalkozások is sebezhetőbbé váltak. Ennek ellenére továbbra is a hazai kis- és középvállalkozások biztosítják a foglalkoztatás legnagyobb részét. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint olyan fejlesztéseket kell megvalósítani, amelyek a kezdő vállalkozásokat segítik a megerősödésben. További fontos teendő a vállalatokra nehezedő adminisztrációs költségek csökkentése, amelyek a szabályok bonyolultságából és állandó változásából adódóan jelentős terhet jelentenek a kkv-k számára. A keretstratégia megállapítja, hogy a vállalkozások többnyire már puszta működésükkel hozzájárulnak az értékteremtéshez és a gazdasági tőke erősítéséhez, önálló felelősségvállalásuk tovább javíthatja a hazai gazdasági erőforrások fenntarthatóságát. A hazai beszállítók, illetve elsősorban a lokális termelési rendszerek előnyben részesítése, továbbá a helyi, térségi gazdasági kapcsolatok erősítése hosszabb távon azt eredményezi, hogy az így megtermelt hozzáadott érték nagyobb hányada gazdagítja a Magyarországon élő embereket.

Elemzés Hazánkban – az Európai Unió legtöbb tagországához hasonlóan – a társas vállalkozások döntő többségében kisvállalkozások. Létszám-kategóriák szerint 2000-ben a működő társas vállalkozások 98%-a 50 főnél kevesebb foglalkoztatottal rendelkező kisvállalkozás volt. Ezen belül a 10 főnél kevesebb foglalkoztatottat alkalmazó mikrovállalkozások aránya 89%. Az 50–249 fős középvállalkozások részaránya 2,0, a 250 főnél több munkavállalót foglalkoztató

4.8.2. ábra A regisztrált társas vállalkozások száma és a csőd, felszámolás és végelszámolás alatt levők aránya

A megszűnés előtt álló társas vállalkozások aránya a válság következtében 2008-tól emelkedett, 2015 óta csökken, 2018-ban 0,8 százalékponttal haladta meg a 2000-es szintet.

nagyvállalatoké 0,4% volt. 2000 és 2017 között ezek az arányok kismértékben eltolódtak a kisvállalkozások irányába, amelyek aránya 2017-ben 0,8 százalékponttal volt magasabb a kezdeti értéknél, a középvállalatoké 0,6, a nagyvállalatoké 0,1 százalékponttal zsugorodott.

A regisztrált társas vállalkozások száma 2011-ig évről évre emelkedett, 2012 óta viszont folyamatosan csökkent. 2000 és 2014 között a bővülés meghaladta a 28%-ot, számuk 2018-ban 521 ezer volt. Az emelkedés mértéke a kezdeti években (2000–2004) 4–5% között mozgott. A válságot követően a bővülés 3% körül volt. 2008-ban az ehhez képest kiugró emelkedés (5,7%) elsősorban a törvényi változásokkal magyarázható. A vállalkozások beindításánál lényeges szempont az alapítás egyszerűsége, a bejegyzéshez szükséges tőke összege, valamint a felelősségvállalás mértéke. A korlátolt felelősségű társaságok száma az alapításukhoz szükséges törzstőke 2007 évi nagymértékű csökkentésével összefüggésben jelentősen emelkedett. 2013–2018 között 2–4%-os mérséklődés volt jellemző, ami egyrészt – a visszaélések visszaszorítása érdekében hozott – törvényi változásokkal, ezen keresztül pedig a cégalapítás megszigorításával magyarázható, valamint a megemelkedett cégbejegyzési illetékkel. További jogszabályi változások is hatással voltak: a 2014. március 15-én hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) kötelezővé tette a korlátolt felelősségű társaságok törzstőkéjének 3 millió forintra emelését. A jogszabály a hatályba lépéstől 2 év haladékot adott a törzstőkeemelés teljesítésére, amit 2016-ban egy évvel meghosszabbítottak, de egyből esedékessé vált, ha a társasági szerződés módosult. Törzstőkeemelés hiányában a korlátolt felelősségű társaságoknak át kellett alakulniuk betéti vagy közkereseti társasággá. 2000-ben a regisztrált társas vállalkozások száma 411,5 ezer volt, 6,9% állt csőd-, felszámolási vagy végelszámolási eljárás alatt. A társas vállalkozások száma 2018-ra 27%-kal haladta meg a 2000. évi szintet, eközben a csőd-, felszámolási, végelszámolási, illetve kényszertörlési eljárás alatt állók aránya 7,7%-ra nőtt. A cégbíróság kényszertörlési eljárás megindítását rendeli el, ha törvényességi felügyeleti hatáskörében eljárva a céget megszűntnek nyilvánítja, ha a cég a végelszámolást három éven belül nem fejezte be, ha a cég a végelszámolás általános szabályaira történő áttérést nem hajtotta végre, vagy a cég jogutód nélküli megszűnését előidéző ok következett be, és végelszámolási eljárás lefolytatásának nincs helye. A kényszertörlési eljárásokról 2014 óta rendelkezünk adatokkal. 2018-ban a társas vállalkozások valamivel több mint fele kényszertörlésből, 20–20%-a felszámolásból és végelszámolásból, 3,4% jogutóddal szűnt meg.

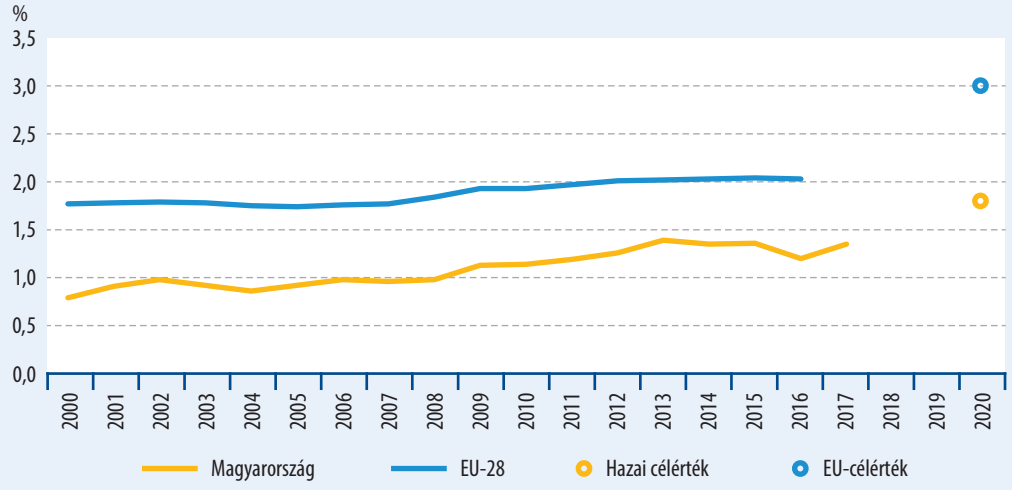
Stadat-táblák
3.2. Gazdasági és nonprofit szervezetek

Kutatási és fejlesztési ráfordítások, innováció

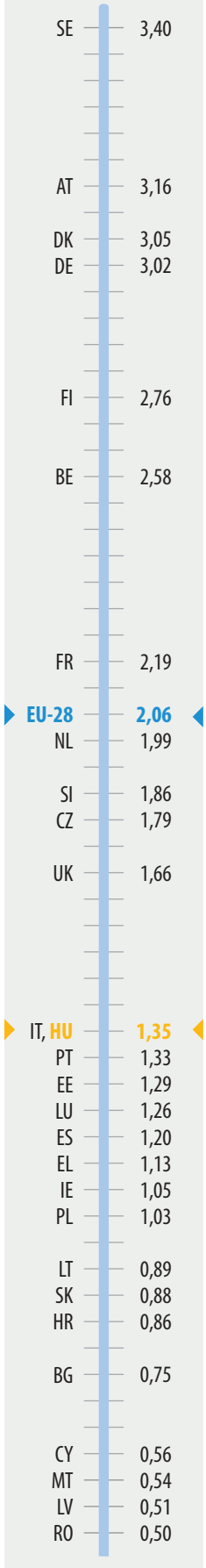
2000 óta

2016 óta

4.9.1. ábra **Kutatás-fejlesztési ráfordítások a GDP százalékában**

Bár 2000-hez képest a GDP-arányos K+F-ráfordítás növekedett, a kívánt növekedési pályától kissé elmaradt.

Kutatási és fejlesztési ráfordítások a GDP százalékában az Európai Unióban, 2017, %

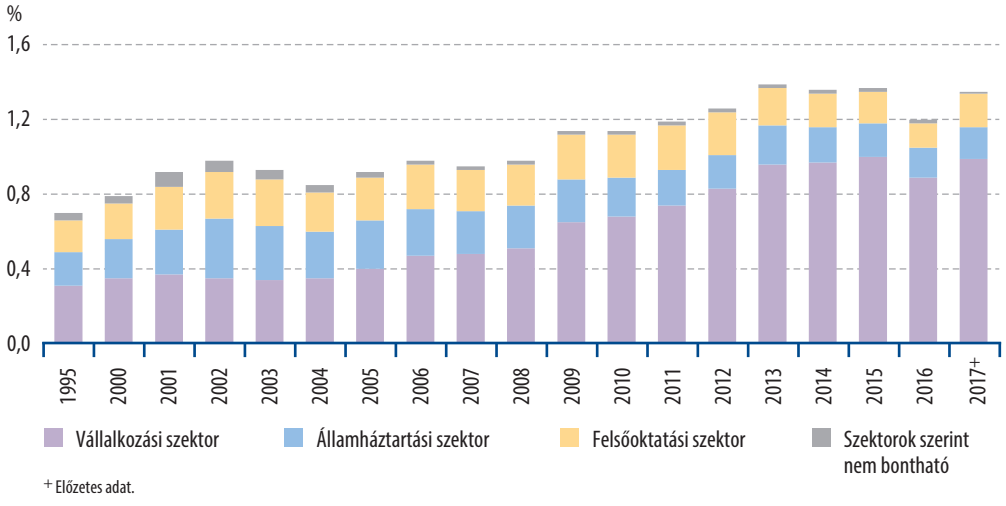
Definíciók A kutatás-fejlesztési ráfordítások, valamint a K+F-tevékenység mérésére, nemzetközi összehasonlítására használt legelterjedtebb mutatószám a GDP százalékában fejezi ki a K+F-ráfordítások összegét. A K+F-ráfordítás a K+F-költség és a K+F-beruházás áfa nélküli együttes összege, bármilyen hazai vagy külföldi forrásból is származik, függetlenül attól, hogy a pénzforrás eredetileg kutatásra, fejlesztésre vagy más célra állt rendelkezésre. A kutatás és kísérleti fejlesztés olyan, módszeresen folytatott alkotómunkát jelent, amely a meglévő ismeretanyag bővítésére – beleértve az emberről, a kultúráról és a társadalomról szerzett ismereteket is –, valamint arra szolgál, hogy ezt az ismeretanyagot új alkalmazások kidolgozására használják fel.

Innováció az új, vagy jelentősen továbbfejlesztett termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben vagy a külső kapcsolatokban. Az innovációval összefüggő árbevétel azt fejezi ki, hogy a vállalkozások árbevételében milyen arányú a vállalkozás vagy a piac számára is új termékek értékesítéséből származó összeg.

Relevancia Az Európa 2020 stratégia kiemelt célként fogalmazta meg, hogy 2020-ra az EU-ban a K+F-ráfordítások átlagosan érjék el a GDP 3%-át. Európában a K+F-kiadások aránya elmarad a legjelentősebb globális versenytársak, mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok és Japán értékétől, ez elsősorban a vállalkozások alacsony beruházási szintjének tulajdonítható. Az európai országoknak javítaniuk kell az üzleti szféra K+F-be történő beruházásaira vonatkozó feltételein. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szükségesnek tartja az innovációs ráfordítások növelését, és a kormány számára ajánlást fogalmaz meg, miszerint a vállalati K+F+I (kutatás+fejlesztés+innováció) támogatásával a kormány nemcsak a környezeti fenntarthatósághoz, hanem a hazai kis- és középvállalkozások fejlődéséhez is hozzájárulhat. Ez erősíti a hazai vállalkozások versenyelőnyét, ami a többi nemzeti tőke tekintetében is előnyös hatásokkal jár.

Elemzés Magyarországon a GDP-arányos kutatási és fejlesztési ráfordítások 1993 és 2008 között 1% alatt mozogtak. Változás 2009-től érzékelhető, azóta 1% fölött alakult ez az érték. A GDP-arányos K+F-ráfordítás 2013-ban volt a legmagasabb (1,39%), a következő években ehhez képest kevesebb, 2016-ban 1,20%-ra csökkent, 2017-ben viszont 1,35%-ra nőtt. Dinamikus

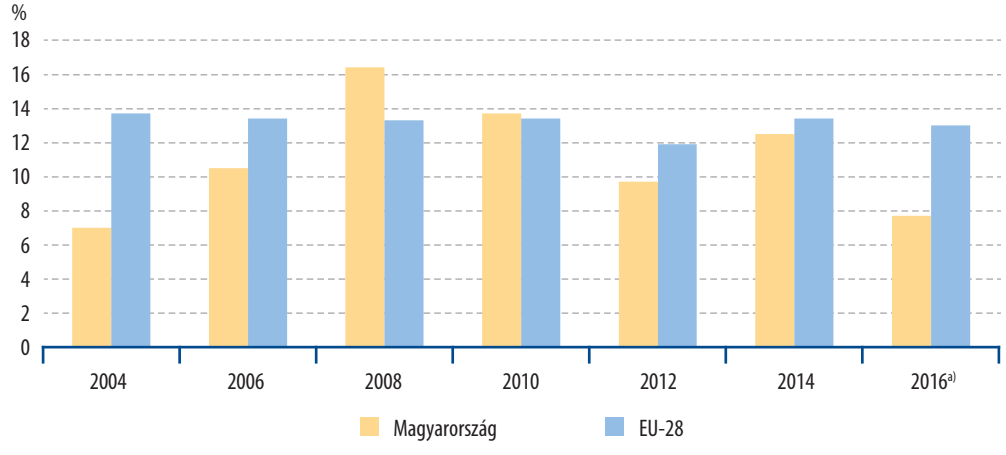
4.9.2. ábra Kutatási és fejlesztési ráfordítások a GDP százalékában szektorok szerint

+ Előzetes adat.

! *A vállalkozási szektor K+F-ráfordításai folyamatosan emelkedtek.*

4.9.3. ábra Az innovációból származó árbevétel aránya a vállalkozások összes árbevételéből

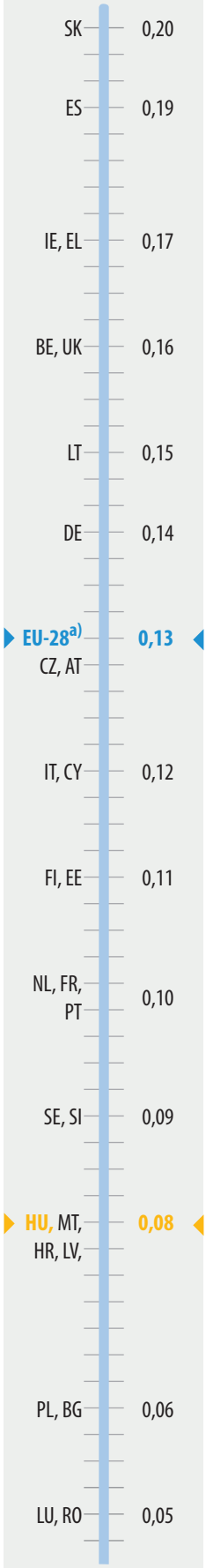
a) *EU-28 2016: Dánia adata nélküli, KSH által számított adat.

! *Magyarországon az innovációból származó árbevétel aránya ingadozott, a 2014. évi növekedést 2016-ban ismét csökkenés követte.*

növekedés a vállalkozási szektorban következett be, ahol 2015-től már a K+F-ráfordítások közel háromnegyede jelenik meg, ezzel szemben a felsőoktatási és államháztartási szektorra leginkább a stagnálás jellemző. A hazai célkitűzés a nemzetgazdasági szintű K+F+I-ráfordítások arányának 1,8%-ra emelése 2020-ig.

Nemzetközi kitekintés A K+F-ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya 2017-ben az EU-28 átlagában 2,06% volt az előzetes adatok szerint. 3% feletti volt az érték a kutatásokra hagyományosan sokat áldozó államokban, Svédországban, Ausztriában, Dániában és Németországban. Ezzel szemben a ráfordítás Romániában volt a legalacsonyabb, 0,5%-kal.

Az innovációból származó árbevétel aránya a vállalkozások összes árbevételéből az Európai Unióban, 2014–2016, %

a) Dánia adata nélküli KSH által számított adat.

Stadat-táblák

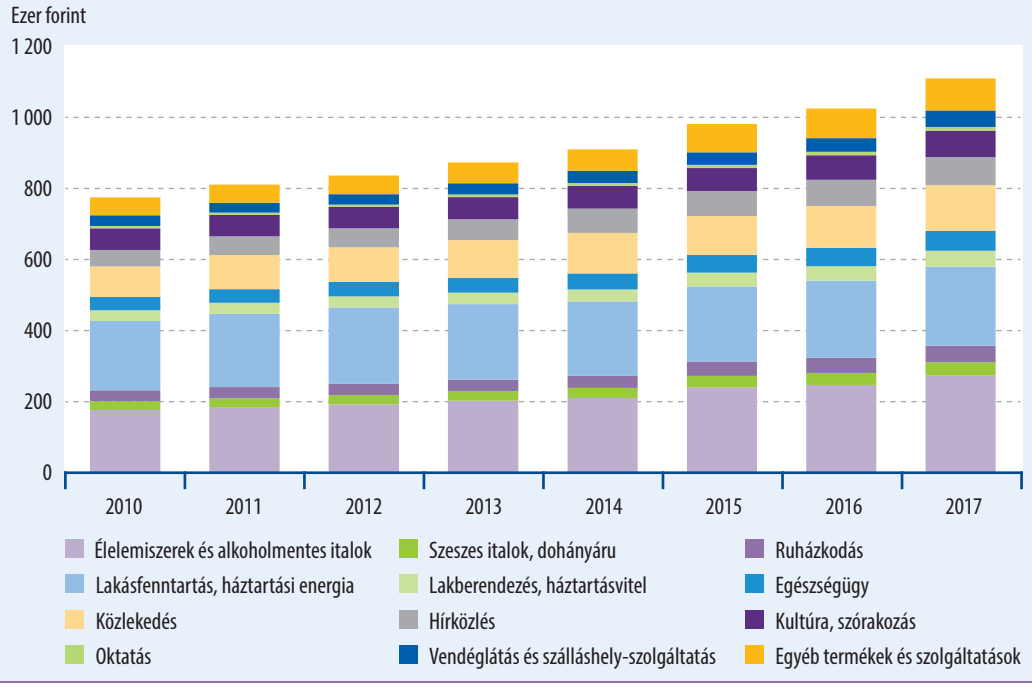
3.4.1. A kutatás-fejlesztés főbb arányai
3.4.2. Kutató-fejlesztő helyek és K+F-létszám
3.4.3. Kutatás-fejlesztési ráfordítások
3.4.4. A kutatás-fejlesztési ráfordítások pénzügyi forrásai
3.4.5. A megjelent publikációk száma
3.4.6. A szabadalmi tevékenység
6.3.4.1. Kutató-fejlesztő helyek

Fogyasztási szerkezet

2000 óta

2016 óta

4.10.1. ábra **Egy főre jutó éves fogyasztási kiadás**

! ***2017-ben az egy főre jutó összes személyes célú kiadás 1 millió 106 ezer forintot tett ki, ami folyó áron 8,2, reálértéken 5,7%-kal magasabb az előző évinél. A fogyasztás 2010 és 2017 között reálértéken 25,1%-kal bővül.***

Definíciók A háztartás fogalma a háztartás-statisztikában: olyan személyek összessége, akik függetlenül a rokoni kapcsolatoktól közös jövedelmi, illetve fogyasztói közösséget képeznek, folyamatos életviteli költségeiket részben vagy egészben közösen viselik. A háztartási költségvetési és életkörülmények felvétel a háztartáshoz tartozónak tekinti az ideiglenesen távol élő diákokat, a munkavállalás miatt távollévőket azokban az esetekben, amikor ellátásukról döntően a megfigyelt háztartás gondoskodik, illetve utóbbiak esetében, ha jövedelmükkel alapvetően hozzájárulnak a háztartási kiadásokhoz.

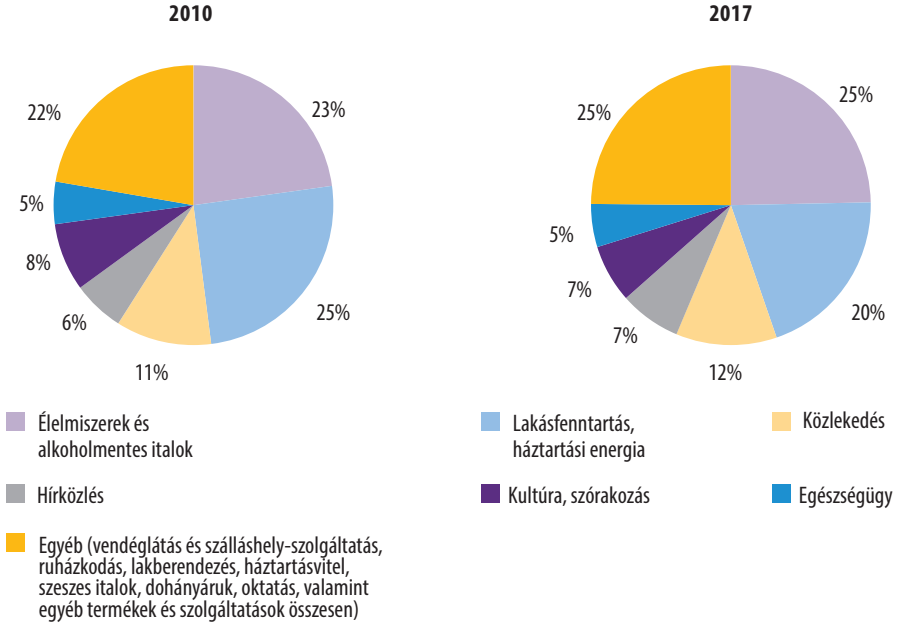
Élelmiszer-mennyiségek: a háztartásban fogyasztott élelmiszerek csomagolás nélküli tömege, illetve darabszáma a megfelelő mértékegységben (kilogramm, liter, darab) gyűjtve.

Saját termelésű fogyasztás: a saját vagy bérelt földön, kertben, háztájiban termelt (termesztett), piaci értékesítésre nem került élelmiszerek, italok, tüzelő fogyasztása, akár a saját háztartásban állították elő, akár más háztartástól ajándékba kapták.

Az alkalmazott módszer néhány tekintetben országonként eltér, ezért az adatgyűjtés nem teljesen harmonizált. Az egyik ilyen legfontosabb módszertani különbség a saját tulajdonú lakásokban élők problémájának kezelése, amit egyes országokban korrekciós tényezővel kezelnek. A háztartások fogyasztási kiadása hazánkban magába foglalja a vásárolt, illetve a saját termelésből származó fogyasztást is. Ez utóbbi beszámítása, illetve figyelmen kívül hagyása ugyanakkor különbözik a tagországokban, bár ez mindössze néhány ország, köztük Magyarország fogyasztási szintjét befolyásolja érdemben.

A PPS (*Purchasing Power Standard)* – mint egy fiktív valutaegység – mesterséges árfolyamon azonos mennyiségű áru és szolgáltatás megvásárlását teszi lehetővé minden országban az adott időszakban, figyelembe veszi a különböző országokban az eltérő árakat.

4.10.2. ábra Az egy főre jutó fogyasztási kiadás megoszlása

A lakásfenntartási kiadások fogyasztásból mért aránya 2010 és 2017 között csökkent 5,2 százalékponttal, vele párhuzamosan az élelmiszerekre fordítottaké 1,9 százalékponttal nőtt, aminek következtében megfordult a fogyasztásból mért súlyuk: 2010-ben a lakásfenntartás, 2017-ben már az élelmiszerek képviselték a lakosság kiadásaiból a legnagyobb szeletet.

Relevancia A mutató segítségével reális képet kaphatunk a háztartások kiadásairól és így közvetett módon a benne élő személyek életszínvonalának alakulásáról is. Az indikátor megmutatja, hogy a háztartások jövedelmük mekkora hányadát költik alapvetőnek tekintett, illetve létfenntartási szükségletek kielégítésére, és mekkorát azon túl egyéb, pl. kikapcsolódásukat, szellemi fejlődésüket elősegítő ún. „jóléti" tevékenységekre. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia víziójában egy olyan fenntartható társadalmat céloz meg, amelyben az emberek tisztelik a természetet, természeti értékeinket, a helyi közösségek felismerik a rendelkezésükre álló természeti erőforrásokból adódó lehetőségeiket, termelésüket, energiafelhasználásukat és fogyasztásukat erre alapozva szervezik meg.

Elemzés A 2010 és 2017 közötti időszakban hazánk gazdaságát alapvetően növekedés jellemezte. Ezen időszak alatt a lakosság fogyasztása 772,4 ezer forintról 1 millió 106 ezer forintra, 1,4-szeresére bővült, ami reálértéken 25,1%-os növekedést jelent. A 2008-as válság – amiben a háztartások eladósodottságának kiemelkedő szerepe volt – a 2010-es évek elején még éreztette hatását, amiért 2012-ig stagnált, illetve csökkent a háztartások fogyasztása. Ezt követően azonban – már kedvezőbb társadalmi-gazdasági környezetben –, a fogyasztói bizalom erősödésnek indult, a fogyasztás színvonala pedig évről évre nőtt. A lakosság korábban visszafogott kiadásainak nagysága a 2013 és 2015 közötti években reálértéken már 7% körüli mértékben emelkedett. A tendencia 2,4%-os fogyasztói áremelkedés mellett 2017-ben is folytatódott, ekkor az egy főre jutó összes személyes célú kiadás 1 millió 106 ezer forintot tett ki, ez folyó áron 8,2%, reálértéken 5,7%-os növekedést jelent az egy évvel korábbihoz, illetve 25,1%-os bővülést a 2010. évhez képest.

A lakosság életszínvonalának alakulását a kiadás nagysága mellett annak belső szerkezeti változása mutatja szemléletesen. Az alapvetőnek tekintett szükségletek közül három termékcsoportot emelünk ki a következőkben: az élelmiszereket, a lakhatással kapcsolatosakat és a közlekedésre fordítottakat, amiknek a fogyasztási modellekben kitüntetett szerepük van, mert összfogyasztáson belüli arányuk utal arra, milyen mértékben dönthet szabadon a háztartás ezeken túlmutató igényei kielégítésekor. Minél magasabb életszínvonalon él egy háztartás, annál kisebb arányban jelentkeznek költségeikben ezek a tételek.

A 2010-et követő években a háztartási energiaköltségek eleinte az átlagos árváltozást meghaladó mértékben emelkedtek, ekkor a lakásfenntartással kapcsolatos kiadások hasították ki a kiadások legnagyobb szeletét. 2013-tól a háztartási energia ára viszont jelentősen csökkenni kezdett – 2013-ban és 2014-ben jelentősen, mindkét évben 10% körüli mértékben –, a mérséklődő árak pedig visszavetették a lakosság rezsikiadásait is. Miután visszafogottabbak lettek a lakásfenntartási és háztartási energiakiadások, módosult a fogyasztási kiadás szerkezete is, 2014-től már az élelmiszerekre és alkoholmentes italokra kiadott összegek képviselték a lakossági fogyasztásból a legnagyobb arányt. A kedvező irányú változások hatására a három alapvető kiadási tétel, az élelmiszerek, a lakásfenntartás és a közlekedés részesedése a kiadásokból 2013-tól folyamatosan csökkent, a 2012. évi 60,4%-ról, 2017-re 56,4%-ra.

Nemzetközi kitekintés Az Európai Unió 28 tagországában 2010-ben a háztartási kiadások átlagos nagysága vásárlóerő-paritáson számolva 25,0 ezer PPS, Magyarországon ugyanez az érték 13,5 ezer PPS volt, az uniós átlag 54%-a. A rangsor végén Bulgária (9334 PPS) és Románia (9623 PPS) áll, ahol az uniós átlag 37,3, illetve 38,5%-át, az első helyen pedig Luxemburg (45,2 ezer PPS) és Ciprus (44,6 ezer PPS) van, ahol az EU-átlag 180,6, illetve 178,4%-át, a magyarországi 3,3-szorosát költötték el a háztartások. Nemcsak a fogyasztási kiadás nagyságában, hanem annak szerkezetében is jelentősek a tagországok közti különbségek, amelyek a társadalmi-gazdasági sajátosságokra vezethetőek vissza. Az EU-28 tagországaiban a legjelentősebb tételt a lakásfenntartásra és háztartási energiára fordítottak jelentik (28,4%), a második helyen az élelmiszerekre és alkoholmentes italokra fordított (15,1%) kiadások állnak. Az Engel-törvény értelmében minél gazdagabb egy ország vagy egy háztartás, annál kisebbek az élelmiszer-kiadásai az összkiadáshoz viszonyítva, illetve minél szegényebb, annál inkább magasabb ez az arány. Az adatok az összefüggést igazolják, hiszen az élelmiszer-kiadások aránya az összes kiadásból a fejlettebb régiókban, így Luxemburgban (8,8%), Hollandiában (10%) és Németországban (11,6%) a legalacsonyabb, illetve Romániában (31,5%) és Bulgáriában a legmagasabb (29,3%). Magyarországon az élelmiszerre és alkoholmentes italokra fordítottak a fogyasztás 18,6%-át tették ki, az érték az uniós átlagét 3,5 százalékponttal haladja meg.

Az unió tagországaiban a lakásfenntartással kapcsolatos költségek 7 107 PPS-t, a kiadások 28,4%-át tették ki átlagosan, összegszerűen legkevesebbet Máltán (2147 PPS), legtöbbet pedig Luxemburgban (15,3 ezer PPS) költöttek erre a háztartások. A lakásfenntartási kiadások és a háztartási energia összes kiadásból mért aránya Máltán maradt el leginkább az unió 28 tagállamának átlagától (20,3 százalékponttal), és Magyarországon haladta meg azt a legjobban (10,9 százalékponttal).

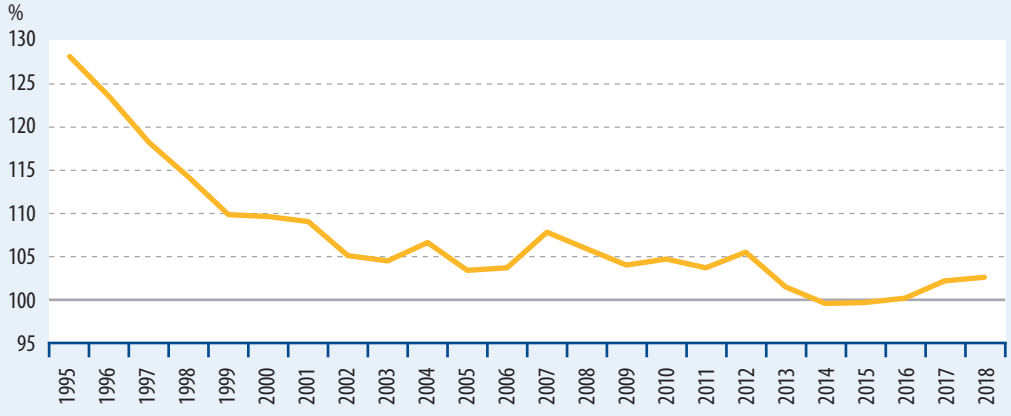
Az eltérő jövedelmi színvonal mellett néhány tételnél a markáns állami szerepvállalás, illetve annak hiánya is befolyással van a kiadások nagyságára. Az államnak az oktatásban vállalt kiemelkedő szerepére vezethető vissza például az, hogy Svédországban a háztartások oktatásra mindössze 6 PPS-t költöttek, az EU-28 átlagának mindössze 2,2%-át, szemben Ciprussal, ahol a támogatások hiánya miatt ugyanez az érték 1522 PPS, az uniós átlag hatszorosa. Magyarországon 98 PPS-t fordítottak erre, az EU-átlag 36,7%-át.

Stadat-táblák

2.2.3.4. Az egy főre jutó éves kiadások részletezése COICOP-csoportosítás, jövedelmi tizedek, régiók és a települések típusa szerint

Fogyasztóiár-index (infláció)

4.11.1. ábra **Fogyasztóiár-index** (előző év=100,0)

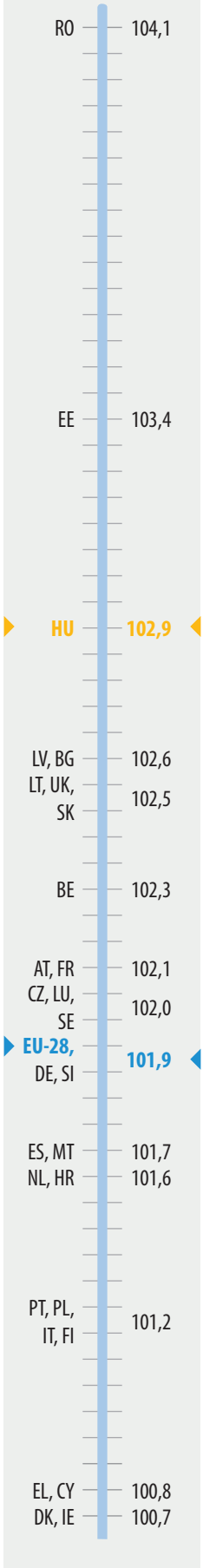

2018-ban átlagosan 2,8%-kal emelkedtek a fogyasztói árak az előző évhez viszonyítva. Éves szinten az árak ennél nagyobb mértékben legutóbb 2012-ben nőttek, akkor átlagosan 5,7%-kal.

Definíció A fogyasztóiár-index a lakosság (a háztartások) által vásárolt termékek, igénybe vett szolgáltatások fogyasztói árainak havonkénti átlagos változását mérő mutatószám. Harmonizált fogyasztóiár-index (HICP): az EU ajánlásait tükröző fogyasztóiár-index, célja, hogy az Európai Unió tagországaiban biztosítsa a nemzetközi összehasonlítást.

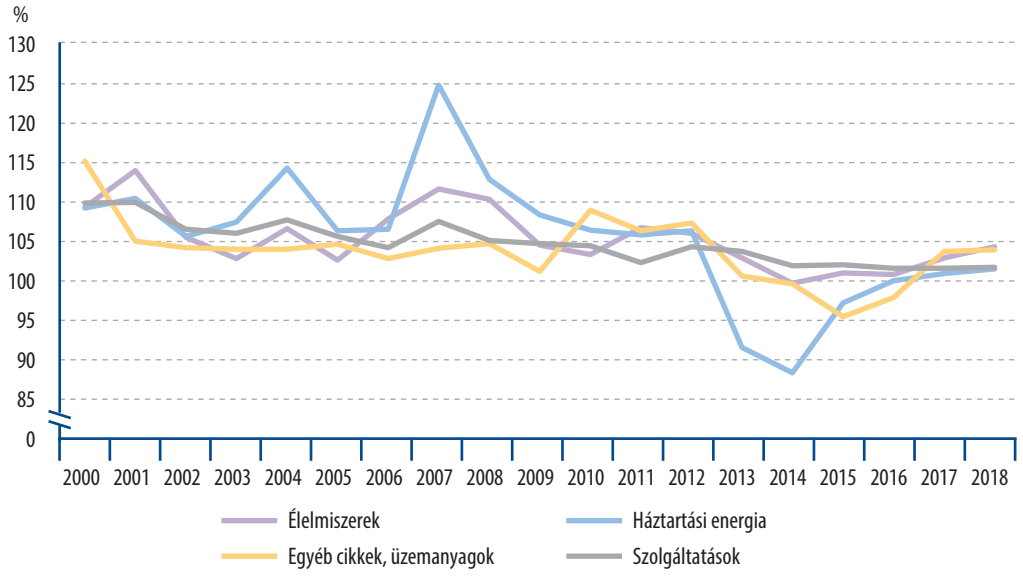
Relevancia Az infláció akkor okoz komoly károkat, ha magas szintű és ingadozó. A gazdaságnak, a fogyasztóknak és az üzleti vállalkozásoknak egyaránt hátrányos az árak instabilitása. Amennyiben az inflációs ráta ingadozik, azaz az árak változása időről időre jelentősen eltér, az bizonytalanságot eredményezhet. Az ingadozó és megjósolhatatlan inflációs ráták miatt a fogyasztók és a vállalkozások nehezebben tudnak hosszú távra tervezni, csökkenhet a megtakarítási szint, így romlik a piac hatékonysága. Az euró bevezetésére való felkészülés során az EU-tagállamoknak teljesíteniük kell a maastrichti szerződésben előírt konvergencia kritériumokat. Az egyik kritérium értelmében a tagállamok inflációs rátája nem haladhatja meg 1,5 százalékponttal többel a három legjobban teljesítő EU-tagállam inflációs rátáját.

Elemzés Az elmúlt két évtizedet tekintve az infláció a rendszerváltást követő években volt a legmagasabb. Az 1990-es évek második felétől folyamatosan lassult a fogyasztói árak éves növekedési üteme, 2000-ben hosszú idő óta először csökkent 10% alá az éves infláció mértéke. Bár 2004-ben az áfa- és jövedékiadó-változások hatásaként átmenetileg ez a tendencia megszakadt, 2005-ben tovább folytatódott és 3,6%-ra esett az infláció. 2006-ban újabb gyorsulás történt, döntően az áfa és egyéb termékeket terhelő adók mértékében bekövetkezett változások következményeként. 2007-ben a fogyasztói árak az előző évekhez képest jóval nagyobb mértékben, 8,0%-kal emelkedtek, ami az év elején bevezetett hatósági intézkedéseknek, továbbá az élelmiszerek előző évekhez viszonyított nagyobb mértékű drágulásának volt a következménye. 2008-ban és 2009-ben valamelyest tovább lassult az éves árnövekedés üteme, azonban 2010-ben ez a tendencia nem folytatódott tovább, az áremelkedés mértéke 4,9%-on stagnált. Az áremelkedésben az egyik legjelentősebb szerep a jövedéki adó mértékének január 1-jétől történő növelése volt, de emellett az üzemanyagok nagyobb mértékű drágulásának a hatása is

Harmonizált fogyasztóiár-index (HICP) az Európai Unióban, 2018 *(előző év=100,0), %*

4.11.2. ábra Fogyasztóiár-index a kiemelt főcsoportokban (előző év=100,0)

! ***A fogyasztóiár-index alakulásában 2018-ban is az élelmiszerek, a dohányáruk és a járműüzemanyagok árváltozása volt a legmeghatározóbb.***

megfigyelhető volt. 2011-ben az előző évinél kisebb mértékben, 3,9%-kal emelkedtek az árak átlagosan egy év alatt. 2012-ben az előző évinél nagyobb mértékben, 5,7%-kal nőttek az árak, ami meghatározóan az év eleji áfaemelés, a jövedéki-adó-emelések, illetve az üzemanyagok erőteljesebb drágulásának a következménye. 2013-ban a fogyasztói árak átlagosan 1,7%-kal emelkedtek az előző évhez viszonyítva, meghatározóan a hatósági, illetve a kormányzati árintézkedések következtében. E tekintetben a lakhatással összefüggő költségeket érintő (távfűtés, elektromos energia, vezetékes gáz, palackos gáz, víz- és csatornadíj, szemétszállítás, szippantás, kéményseprés) rezsicsökkentő árintézkedések, a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetése és a dohányáruk jövedéki adójának és árrésének megemelése befolyásolta legerőteljesebben a fogyasztói árakat. 2014-ben a fogyasztói árak átlagosan 0,2%-kal mérséklődtek az előző évhez viszonyítva, amiben az újabb rezsicsökkentő árintézkedések (vezetékes gáz, elektromos energia, távfűtés), valamint a pénzforgalmi szolgáltatásokkal kapcsolatos szabályozások (díjmentes készpénzfelvétel) játszották a legnagyobb szerepet. 2015-ben – 2014-hez hasonlóan – a fogyasztói árak összességükben csökkentek, átlagosan 0,1%-kal az előző évhez viszonyítva, ugyanakkor 2016-ban összességében kismértékben emelkedtek, átlagosan 0,4%-kal az előző évhez mérten. 2017-ben a szeszes italok, dohányáruk, valamint a járműüzemanyagok és az élelmiszerek korábbi éveknél erőteljesebb áremelése révén a fogyasztói árak egy év alatt a korábbi években tapasztaltnál jelentősebben, 2,4%-kal növekedtek.

2018-ban a tartós fogyasztási cikkek kivételével az összes fogyasztási főcsoportban emelkedtek az árak, és szinte valamennyi főcsoportban jelentősen gyorsult a növekedés üteme. A hazai fogyasztóiár-index alapján 2018-ban a szeszes italok, dohányáruk drágultak a legnagyobb mértékben (5,6%-kal), ezen belül a jövedéki adó többlépcsős emelése miatt leginkább a dohányáruk ára nőtt (8,1%). A fogyasztásban nagy súlyt képviselő, a fogyasztói kosár mintegy egynegyedét kitevő élelmiszerek ára átlagosan 4,2%-kal nőtt, ezen belül jelentős mértékben drágult a tojás (11,9%), az idényáras élelmiszerek köre (10,1%), a vaj és vajkrém (9,7%), a száraztészta (9,1%), a liszt (6,6%), a kenyér (5,2%) és a péksütemények (5,0%) egy év alatt. A cukor viszont 18,6%-kal kevesebbe került. A hal, a sertésbelsőség és az éttermi szolgáltatások áfakulcsának január 1-jei, 5%-ra történő csökkentése következtében az év egészét tekintve a hal ára 0,2, a belsőségeké 3,2%-kal csökkent átlagosan, azonban az éttermi szolgáltatások esetében az áfacsökkentés az év végén már nem éreztette hatását (éves átlagban 5,7%-kal drágult).

Az egyéb cikkek – gyógyszerek, járműüzemanyagok, illetve lakással, háztartással és testá-

polással kapcsolatos, valamint kulturális cikkek – esetében szintén jelentősen emelkedtek az árak, éves átlagban 3,8%-kal. Ezen belül a legnagyobb súlyt képviselő csoportok, a járműüzemanyagok 7,9%-kal drágultak – elsősorban a kőolaj árának nagyarányú növekedése miatt –, miközben a gyógyszerek, gyógyáruk 2,4%-kal kerültek többe. A járműüzemanyagok árának jelentős részét kitevő jövedéki adó mértéke a benzin és a gázolaj esetében legutóbb 2017. áprilisban változott, amit a 2016. júniusban elfogadott új jövedékiadó-törvény szabálya eredményezett (az üzemanyagok jövedéki adója a kőolaj világpiaci árának függvénye).

A szolgáltatások árai 1,6%-kal emelkedtek, ezen belül átlag felett nőtt a lakásjavítási és karbantartási (8,4%), az üdülési szolgáltatások (6,5%), a lakbér (5,1%), a járműjavítási és karbantartási (4,3%), a postai (3,2%), valamint a kulturális és szabadidő szolgáltatások (2,5%) ára. Csökkent ugyanakkor a telefon-, internetszolgáltatások ára 5,6%-kal, amiben szerepet játszott az internetszolgáltatások áfakulcsának január 1-jei mérséklése. A háztartási energiahordozók ára 1,4%-kal nőtt egy év alatt, ezen belül a főbb rezsitételek (elektromos energia, vezetékes gáz, távfűtés) ára nem változott, azonban a tűzifáért 12,2, a palackos gázért 8,4%-kal többet kellett fizetni. A ruházkodási cikkek ára 0,5%-kal nőtt 2017-hez viszonyítva.

A tartós fogyasztási cikkekért átlagosan 0,4%-kal kevesebbet kellett fizetni, ezen belül elsősorban a használt személygépkocsik ára esett vissza, 8,5%-kal, valamint a tartós kulturális cikkeké (számítógép, fényképezőgép, telefon, televízió) 4,0%-kal. Ugyanakkor az új személygépkocsik 4,3, a motorkerékpárok 2,0%-kal drágultak.

Nemzetközi kitekintés A harmonizált fogyasztóiár-index alakulását vizsgálva az Európai Unió 28 tagállamában a 2017. évi 1,7%-os növekedést követően 2018-ban átlagosan 1,9%-kal nőttek az árak. 2018-ban valamennyi tagállamban emelkedtek az árak; a legnagyobb mértékben Romániában, 4,1%-kal, a legkisebb mértékben Dániában és Írországban (0,7-0,7%-kal).

A fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozása (COICOP) alapján 2018-ban az EU-ban a legnagyobb mértékben (3,8%-kal) a szeszes italok, dohányáruk drágultak (a megelőző évben a közlekedés állt az élen). A legjelentősebben ebben a csoportban gyorsult az infláció, az árindex 1,4 százalékponttal volt magasabb a 2017. évinél.

2017-hez hasonlóan átlag felett nőtt a közlekedés (3,5%), a lakásszolgáltatások, háztartási energia (2,5%) és a vendéglátás és szállás-hely-szolgáltatások (2,3%) ára. Az élelmiszerek és alkoholmentes italok esetében az árnövekedés üteme kismértékben lassult, a 2017. évi 2,1%-ról 2018-ban 1,9%-ra. A szabadidős kiadásokra 1,3, az egészségügyi kiadásokra 1,1, az egyéb cikkekre 0,9, lakberendezésre 0,6, a ruházkodási cikkekre 0,1%-kal többet kellett fordítani az egy évvel korábbinál.

2018-ban az előző évhez hasonlóan kizárólag a távközlési szolgáltatásokért kellett kevesebbet fizetni (0,8%-kal).

Stadat-táblák
3.6.1. A fogyasztóiár-index
3.6.2. Harmonizált fogyasztóiár-index
3.6.5. Fogyasztóiár-indexek a kiadások részletes csoportjai szerint

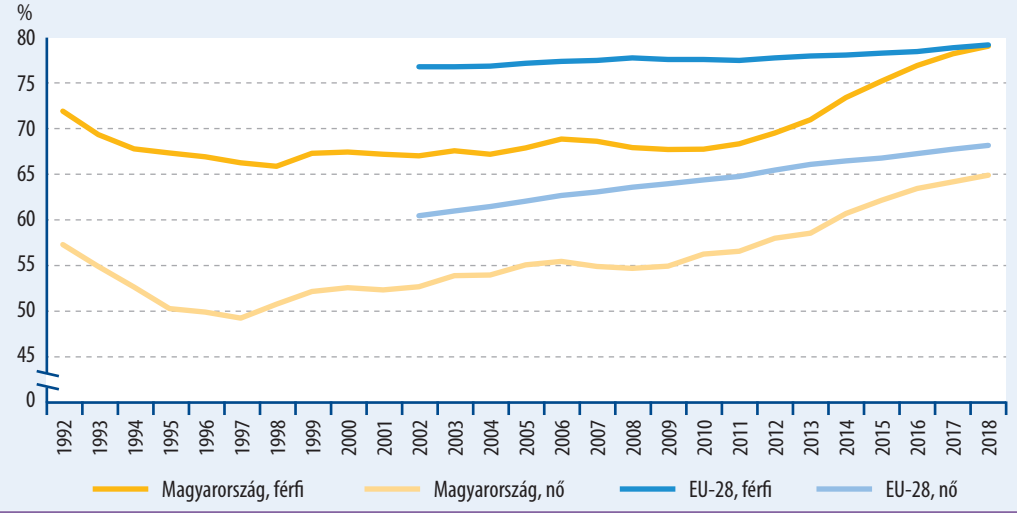
Gazdasági aktivitás

2000 óta

2017 óta

SE 82,9
NL 80,3
DK 79,4
EE 79,1
DE 78,6
FI, UK 77,9
LV 77,7
LT 77,3
AT 76,8
CZ 76,6
PT 75,1
CY, SI 75,0
MT 74,2
EU-28, ES 73,7
IE 72,9
SK 72,4
FR, HU 71,9
BG 71,5
LU 71,1
PL 70,1
BE 68,6
EL 68,2
RO 67,8
HR 66,3
IT 65,6

4.12.1. ábra A 15–64 éves gazdaságilag aktív népesség aránya

! *Az EU-28 átlagához képest az aktivitási arány tekintetében csökkent a lemaradásunk, a férfiak és a nők gazdasági aktivitási mutatói az elmúlt években egyaránt javultak.*

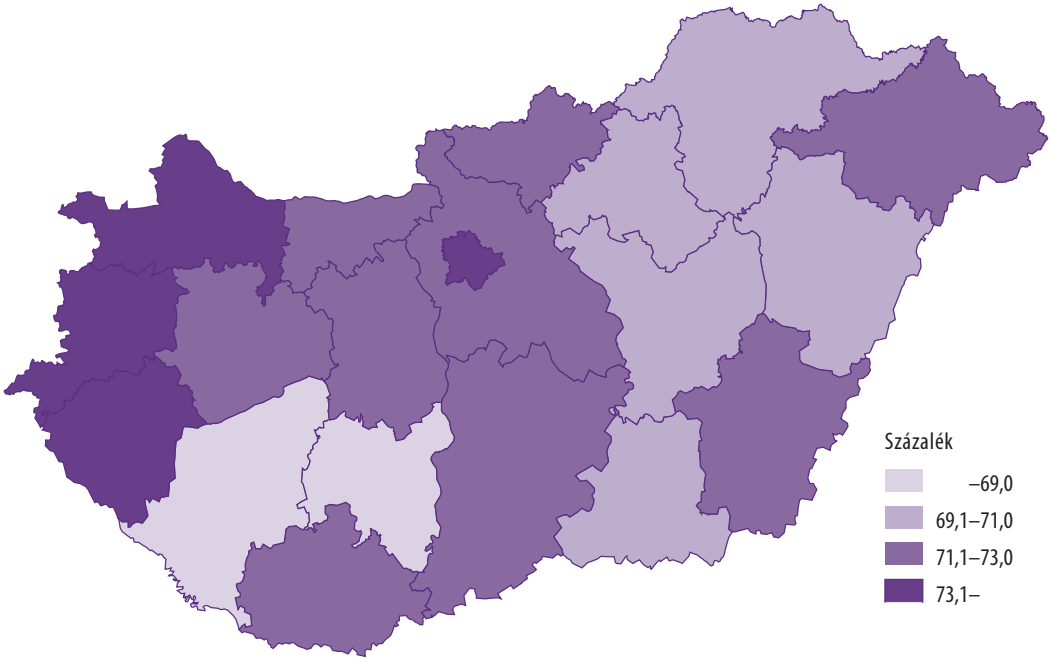
Definíció Gazdaságilag aktívak azok, akik foglalkoztatottként vagy munkanélküliként jelen vannak a munkaerőpiacon. Gazdaságilag nem aktívak azok, akik a vonatkozási héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres, jövedelmet biztosító munkájuk és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Idetartoznak – többek között – a passzív munkanélküliek, akik szeretnének munkát, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeiket meg sem kísérlik az álláskeresést.

Relevancia A munkaerőpiaci részvétel növelése kulcsfontosságú a társadalmi kohézió javítása és a leszakadó társadalmi rétegek integrálása szempontjából. Ennek egyik eleme a foglalkoztatottság bővítése, a másik az állástalanok munkaerőpiaci aktivitásának növelése, illetve egyes inaktív csoportok bevonása a munkakeresésbe. A gazdasági aktivitás legfontosabb mérőszáma a 15–64 éves népességen belüli arányszám.

Elemzés Magyarországon a rendszerváltást követően a gazdasági recesszió hatására a foglalkoztatottak száma nagymértékben csökkent. Az állásukat elvesztőknek csak egy része jelent meg munkanélküliként a munkaerőpiacon, a többiek az inaktívak létszámát gyarapítva kerültek ki onnan. Így a gazdaságilag aktívak száma és aránya az 1990-es évek második feléig folyamatosan csökkent, az arány 1997-ben érte el a mélypontját, amit egy lassú (visszaesések miatt ingadozó) emelkedés követett. Magyarországon a 2000-es évek elejétől jellemzővé vált az inaktivitás magas szintje. A 2008 végén kezdődő globális gazdasági válság káros hatásai Magyarországot sem kímélték, a tömeges létszámleépítések miatti foglalkoztatottság-visszaeséssel párhuzamosan nőtt a munka nélkül maradtak száma. A válság kitörését követő két évben a munkaerőpiac nagysága nem változott, hatására ugyan a munkaerőpiac átrendeződött, de az inaktivitás nem nőtt tovább. 2011-től kezdődően a foglalkoztatottság mutatói javultak. A foglalkoztatottak száma az azóta eltelt hét évben folyamatosan növekedett, ezzel párhuzamosan a munkanélküliek száma némi fáziskéséssel 2013-tól kezdett egyértelműen csökkenni. A munkanélkülieken belül elsősorban a hátrányos helyzetű álláskeresők csoportja nőtt, amit főként a közfoglalkoztatási programok kiszélesítése próbált orvosolni. A férfiak és a nők aktivitási arányának alakulása a válságot követően némileg eltér, a nők esetében már 2009-től növekedés volt tapasztalható, míg a férfiaknál ez 2011-től mutatható ki egyértelműen. 2018-ban az aktivitási arány a 15–64 éves korcsoportban a férfiak esetében 79,1, a nőknél 64,9%

A 15–64 éves gazdaságilag aktív népesség aránya az Európai Unióban, 2018, *%*

4.12.2. ábra A 15–64 éves gazdaságilag aktív népesség aránya megyénként, 2018

Az országban jelentősek a területi különbségek: Budapesten és Vas megyében a legmagasabb az aktivitási arány (75,4 és 75,1%), Somogy megyében a legalacsonyabb (65%).

volt. Ez a 2015-ös adatokhoz képest a férfiak esetében 3,8, a nőknél pedig 2,7 százalékpontos emelkedést jelent.

A régiók közötti, gazdasági aktivitás szerinti különbség a rendszerváltást követően az 1990-es évek közepéig 10 százalékpont alatt maradt, ezt követően az ezredfordulóig 10% körül ingadozott, az ezredforduló után pedig egészen 2014-ig tartósan afölött maradt. A legkedvezőbb helyzetben lévő régió 2015-ben és 2018-ban is egyaránt Budapest régió volt, 72,9, illetve 75,4%-os aktivitási mutatóval. A legelmaradottabb régió 2015-ben Észak-Magyarország (64,7%-os értékkel), 2018-ban pedig Dél-Dunántúl (68,4%-os értékkel) volt. A legjobb (Budapest) és a legkedvezőtlenebb (Észak-Magyarország) mutatóval rendelkező régiók közötti különbség 2015-ben volt a legkisebb (8,3 százalékpont) volt. 2018-ra ez az eltérés 7,1 százalékpontra csökkent, ekkor azonban már Dél-Dunántúlé a legalacsonyabb érték. 2015 óta külön-külön mindegyik régió aktivitási arányszáma nőtt. 2018-ban a legmagasabb gazdasági aktivitás a fővárost, Budapestet (75,4%) jellemezte, a megyék között legmagasabb értéket Vas megye (75,1%) érte el megelőzve ezzel Győr-Moson-Sopron (74,7%) és Zala megyét (73,7%). Somogy megye 65%-os aktivitási rátája volt a legalacsonyabb, ami 2,4 százalékponttal alulmaradt Tolna megyéjétől. A válság kitörését követően, 2009 óta a legnagyobb javulás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében következett be, mindkettő megyében mintegy 16 százalékponttal emelkedett a gazdaságilag aktívak aránya.

Nemzetközi kitekintés Magyarország a gazdasági aktivitás tekintetében lemaradásban van az Európai Unió átlagához képest. Az átlagtól való eltérésünk a válság kitörését követően 9–10 százalékpont körüli szinten mozgott. 2018-ban a tagállamok átlaga 73,7% volt, hazánk 71,9%-os értékkel, noha még az átlag alatti országok közé sorolható, javuló tendenciát mutat. 2015-höz képest is jelentős mértékű javulás figyelhető meg, az akkori 4 százalékpontos lemaradásunk 2018-ra 1,8 százalékpontra csökkent. 2018-ban a legjobb aktivitási mutatóval Svédország (82,9%), a legkedvezőtlenebbel Olaszország (65,6%) rendelkezett.

Stadat-táblák
2.1. Munkaerőpiac

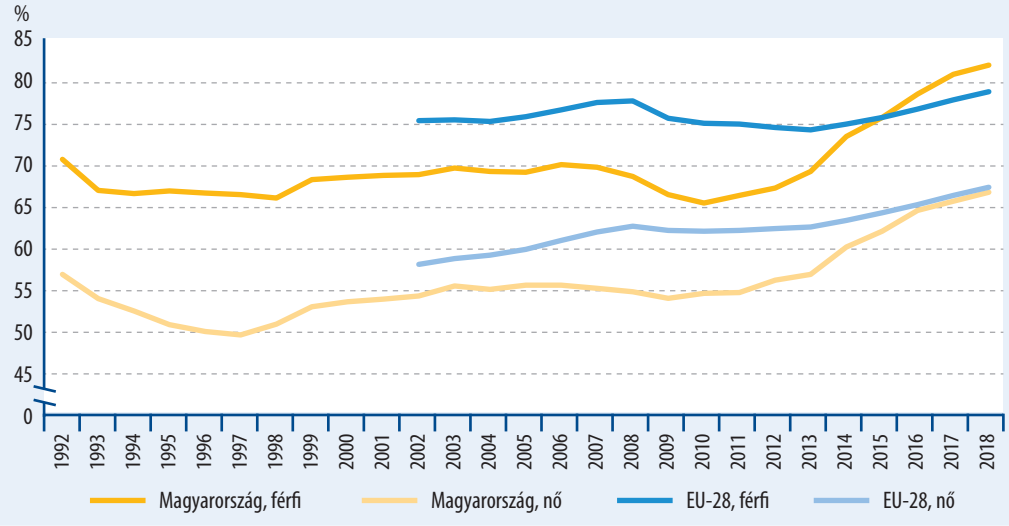
SE 82,6
CZ, DE 79,9
EE 79,5
NL 79,2
UK 78,7
DK 78,2
LT 77,8
LV 76,8
FI 76,3
AT 76,2
PT, SI 75,4
MT 75,0
HU 74,4
IE 74,1
CY 73,9
EU-28 73,1
BG, SK 72,4
PL 72,2
LU 72,1
FR 71,3
RO 69,9
BE 69,7
ES 67,0
HR 65,2
IT 63,0
EL 59,5

Foglalkoztatási arány

2000 óta

2017 óta

4.13.1. ábra A 20–64 évesek foglalkoztatási rátájának alakulása

Az ezredfordulót követően a 20–64 évesek foglalkoztatási szintje stagnált, majd a válság ideje alatt romlott, 2011-től azonban folyamatos foglalkoztatásbővülés tapasztalható.

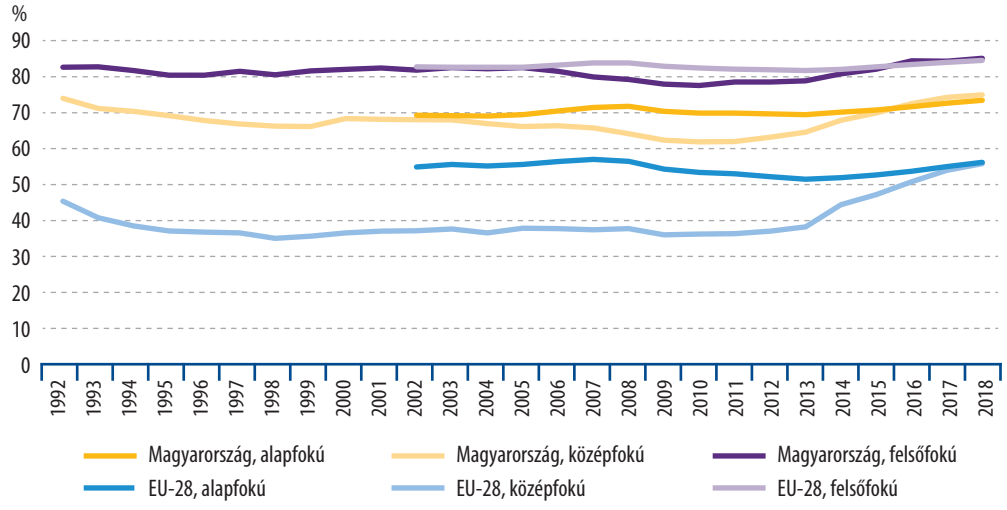
Definíciók A foglalkoztatási arány a 20–64 éves foglalkoztatottak százalékos arányát mutatja az azonos korú népességen belül. Foglalkoztatott az a személy, aki a vizsgált időszakban (ún. vonatkozási héten, a hetet hétfőtől vasárnapig számítva) legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség stb. miatt) volt távol.

Relevancia A humán erőforrások értékét alapvetően meghatározza a munkavégzésre való képesség. A szegénység elleni küzdelem és az esélyegyenlőtlenségek csökkentésének fontos eszköze a foglalkoztatottság növelése és a hátrányokkal induló csoportok munkaerőpiaci pozícióinak javítása. A társadalmi kirekesztettség mérséklését célzó programok segítségével a munkába bevonhatók körét szükséges bővíteni, a foglalkoztatottságot pedig javítani. A foglalkoztatás azonban nem csak a jövedelmi biztonságot növeli, de a társadalmi tőke megalapozásán és fejlesztésén keresztül a társadalmi integrációt is erősíti. Az *Európa 2020* stratégiában meghatározott foglalkoztatási célok alakulásának megfigyelési köre a 20–64 éves korcsoport, amelyre vonatkozólag az Európai Unió 2020-ra 75%-os célértéket tűzött ki. Ezért a mutató alakulását ebben a korcsoportban vizsgáljuk.

Elemzés A vizsgált két és fél évtizedben a munkaerőpiaci részvételt és így a foglalkoztatottságot a gazdasági változások mellett a társadalmi ellátórendszerek átalakulása, az oktatási és a demográfiai folyamatok együttesen befolyásolták. Az 1990-es években a korábban aktív népesség nagy tömegei váltak munkanélkülivé, vagy kihasználva a korai nyugdíjba vonulás kínálta lehetőségeket kivonultak a munkaerőpiacról. A fiatalabbak munkaerőpiaci részvételét az oktatás vertikális és horizontális expanziója – vagyis a tanulási ciklus hosszabbodása és az oktatásba belépők körének szélesedése –, valamint a szűkülő munkakínálat alapjaiban formálta át, ami különösen a 25 év alattiak foglalkoztatási rátájának jelentős csökkenésében érhető tetten. Az 1990-es évek végétől kezdődően a nyugdíjkorhatár lassú, ám folyamatos emelkedése az idősebb népességet egyre tovább tartotta aktív státuszban, ami látványos foglalkoztatottságnövekedést eredményezett. 2012-ben a korkedvezményes nyugdíjjogosultságok korlátozása, és a rokkantsági ellátások felülvizsgálata felerősítette ezt a folyamatot, jelentős inaktív tömeget terelve vissza a munkaerőpiacra.

A 20–64 évesek foglalkoztatási rátája az Európai Unióban, 2018, %

4.13.2. ábra A 20–64 évesek foglalkoztatási rátája a legmagasabb iskolai végzettség szerint

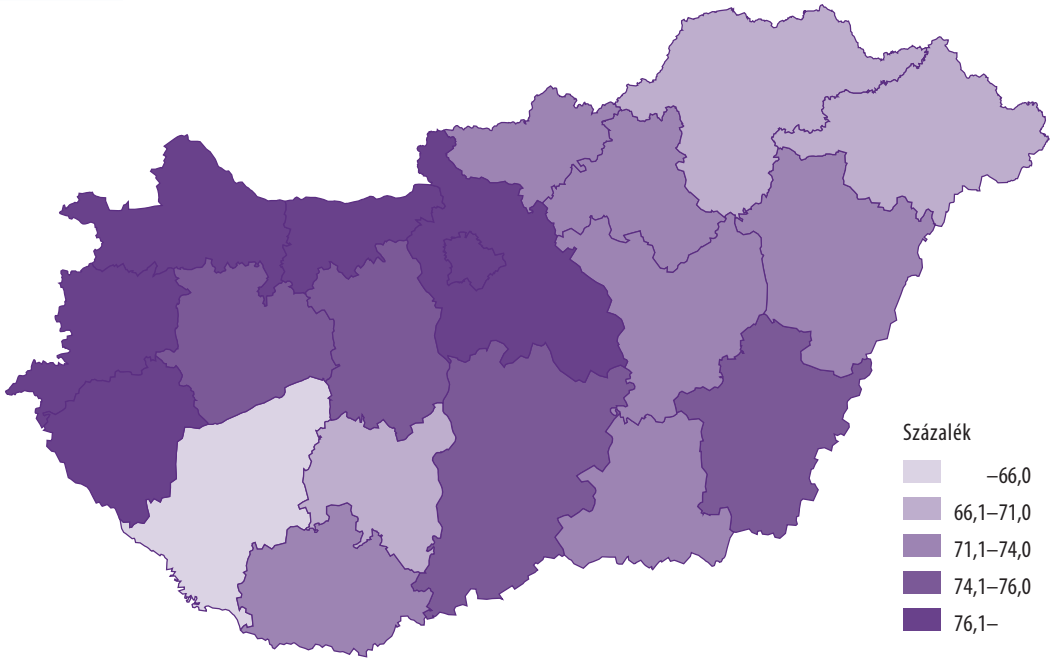
Az elmúlt években az iskolai végzettség mindhárom szintjén jelentősen javultak a magyar mutatók, az uniós átlaghoz viszonyított lemaradás lényegében megszűnt.

A rendszerváltást követő gazdasági sokk hatására 1997-ig drámaian csökkent a foglalkoztatás, ekkor a 20–64 évesek mindössze 57,8%-a tartozott a foglalkoztatottak táborához. Ezt követően a foglalkoztatás mértéke lassú ütemben emelkedett, majd a 2000-es évek elejétől 2007-ig stagnált. A gazdasági válság hatására jelentősen, több mint 2 százalékponttal csökkent a foglalkoztatás, a mélypontját 2010-ben érte el, ekkor a foglalkoztatási arány 59,9% volt. 2011-ben már kismértékű élénkülés volt érzékelhető, de látványos növekedést 2012-től tapasztalhattunk. 2012-ben és 2013-ban 1,2, illetve 1,4 százalékponttal, 2015-ben pedig már 2,2 százalékponttal nőtt a ráta értéke az egy évvel korábbihoz viszonyítva. 2016-ban a további 2,6 százalékpontos növekedés 71,5%-os értéket eredményezett. A javuló tendencia tovább folytatódott, azonban a foglalkoztatásbővülés üteme lassult, 2017-re 1,8, 2018-ra további 1,1 százalékpontos növekedéssel a foglalkoztatási arány elérte a 74,4%-os szintet.

A közfoglalkoztatás 2009-ben kezdődő kiterjesztése nagyban hozzájárult a foglalkoztatottság bővüléséhez és ezzel a mutató jelentős javulásához. Ugrásszerű változás 2012-től volt kimutatható, összhangban ennek a foglalkoztatáspolitikai eszköznek az egyre intenzívebb alkalmazásával, valamint azzal, hogy Magyarországon a szociális segélyezési rendszer a közfoglalkoztatásban való részvételhez köti az ellátás folyósítását. A közfoglalkoztatottak száma a válság előtti évekhez képest többszörösére nőtt, és 2016-ban érte el a legmagasabb szintet, amikor is a 20–64 évesek körében átlagosan 217 ezer fő dolgozott közfoglalkoztatási programok keretében. 2018-ban az átlagos közfoglalkoztatotti létszám 147 ezer főnek felelt meg, ez 32%-kal volt kevesebb a 2016. évinél és 23%-kal a tavalyinál. A külföldi telephelyen dolgozók száma uniós csatlakozásunkat követően évről évre folyamatosan, fokozatosan bővült, majd a 2011. évi ausztriai és németországi munkaerőpiaci nyitást követően – némileg dinamikusabb növekedés eredményeként – 2016-ban 115 ezer főre emelkedett. Ezt követően lassú csökkenés tapasztalható, 2017-ben 108 ezren, 2018-ban pedig 103 ezren – a 20–64 éves foglalkoztatottak 2,4 százaléka – jelöltek meg külföldi telephelyet a KSH munkaerő-felmérésében.

Az elhelyezkedési esélyeket az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja. A rendszerváltást követő foglalkoztatási visszaesés az alacsony iskolai végzettségűeket (az általános iskola legfeljebb 8 osztályát végzetteket) érintette a legkedvezőtlenebbül. Az alapfokú és a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája közötti különbség jelentősen megnőtt. Az 1990-es évek elején a felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája kétszerese volt az alapfokú végzettségűekének, ami a 2000-es évek közepéig tovább növekedett. A közfoglalkoztatás felfuttatása javított ezen a helyzeten, a programok ugyanis elsősorban ezt a csoportot, az alacsony iskolai végzettségűeket célozták. 2009-ben az alacsony iskolai végzettségűeknek csupán 5,4%-a dolgozott közfoglalkoztatottként, míg 2014 és 2015 között a foglalkoztatási rátájuk növekedésének közel háromnegyede a közfoglalkoztatás bővülésével volt magyarázható. Az eddigi legmagasabb értéket 2016-ban érték el, amikor is

4.13.3. ábra Foglalkoztatási arány megyénként, 2018

A területi különbségek továbbra is megmaradtak: Budapest, Pest, Nyugat- és Közép-Dunántúl a kedvezőbb adottságú régiók közé tartozott, míg Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország és Észak-Alföld foglalkoztatási szempontból hátrányosabb helyzetűek. Dél-Alföld 7,2 százalékpontos javulással (2015-höz képest) felzárkózni látszik a kedvezőbb mutatóval rendelkező régiók közé.

az alacsony iskolai végzettségűek mintegy 22,3%-a volt jelen a közfoglalkoztatott szférában. Jóllehet, ezt 2017-ben 2, 2018-ban mintegy 6 százalékpontos csökkenés követte, a foglalkoztatási ráta továbbra is növekvő tendenciát mutat. Az alacsony végzettségűek esélyei a munkaerőpiacon továbbra is a legkedvezőtlenebbek, ők azok, akik többnyire csak határozott időre szóló szerződéssel, és leginkább a közmunkaprogramok révén jutnak munkához. Foglalkoztatásuk nemzetközi összehasonlításban jónak mondható, hiszen az utóbbi években az EU-28 átlagától való lemaradásuk a vizsgált 20–64 éves korcsoportban jelentősen – a korábbi 20 százalékpontot közelítő különbségről mindössze 0,4 százalékpontra – csökkent. A közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája még kedvezőbb, hiszen 2016 óta meghaladja az uniós átlagot, 2018-ban 1,5, illetve 0,6 százalékponttal.

A foglalkoztatásban hagyományosan jelentősek a területi különbségek. A legszembetűnőbb törésvonal Nyugat-Dunántúl (77,9%), Budapest (77,3%), Pest (76,3%) és Közép-Dunántúl (75,9%) régiócsoport mentén húzódik, élesen elválasztja ezt a kedvezőbb adottságú térséget az ország másik, foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű részétől. 2018-ban a leghátrányosabb helyzetű régiók Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, és Észak-Alföld voltak. 2015-ben még Dél-Alföld is ebbe a csoportba tartozott, de az 2018-ra egyre inkább felzárkózni látszik (74,3%). A foglalkoztatottság regionális különbségei 2017-ről 2018-ra mérséklődtek. A legjobb (Nyugat-Dunántúl: 77,9%) és a legrosszabb (Dél-Dunántúl: 69,4%) értékkel rendelkező régiók közti különbség 2018-ban 8,5 százalékpont volt. Ugyanakkor 2018-ban a legelmaradottabb régió foglalkoztatási arányszáma 5,3 százalékponttal volt magasabb a 2015. évi legalacsonyabb értéknél (Észak-Alföld: 64,1%).

Nemzetközi kitekintés A magyar foglalkoztatási arány jelenleg meghaladja az uniós átlagot. A 20–64 éves korcsoportot vizsgálva látszik, hogy 2004-ben hazánkat az uniós átlagnál alacsonyabb foglalkoztatási szint jellemezte, a különbség folyamatosan növekedett, és a válság körüli években tetőzött (8,9 százalékpont). Ezt követően Magyarországon az uniós átlagot meghaladóan nőtt a foglalkoztatási ráta, aminek eredményeként 2010-től a foglalkoztatási arány folyamatosan közelített az uniós átlaghoz, mígnem 2016-tól felül is múlja azt.

Stadat-táblák
2.1. Munkaerőpiac
6.2. Társadalom

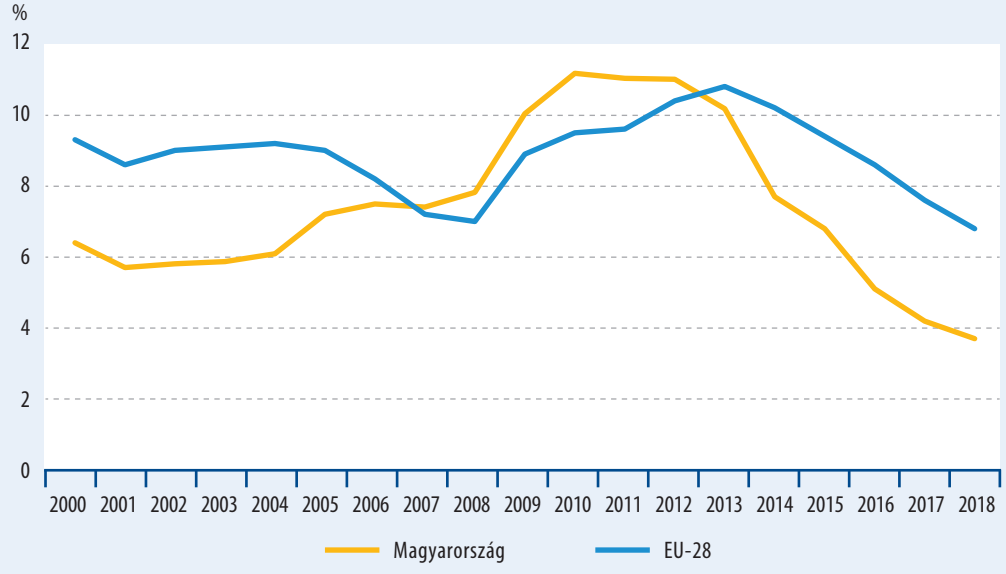
4.14.

Munkanélküliségi ráta

2000 óta

2017 óta

4.14.1. ábra **A 15–74 évesek munkanélküliségi rátájának alakulása**

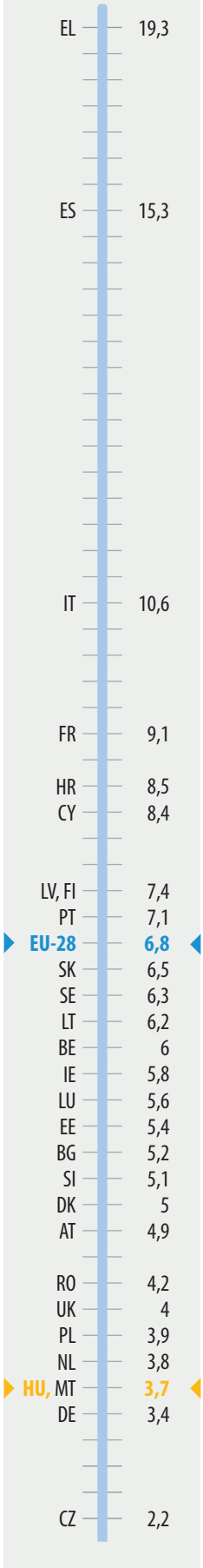
! *A munkanélküliségi ráta Magyarországon a 2000-es évek elejétől 2010-ig folyamatosan nőtt, ezt követően kisebb, 2013-tól pedig nagyobb mértékű csökkenés tapasztalható.*

Definíciók Munkanélküli: aki az adott héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelytől csak átmenetileg volt távol, a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát, a kikérdezés időpontjában rendelkezésre állt, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha megfelelő állás kínálkozna számára, illetve már talált munkát, ahol 90 napon belül dolgozni kezd. A munkanélküliségi ráta a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktívakhoz (akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és munkanélküliek) viszonyított aránya.

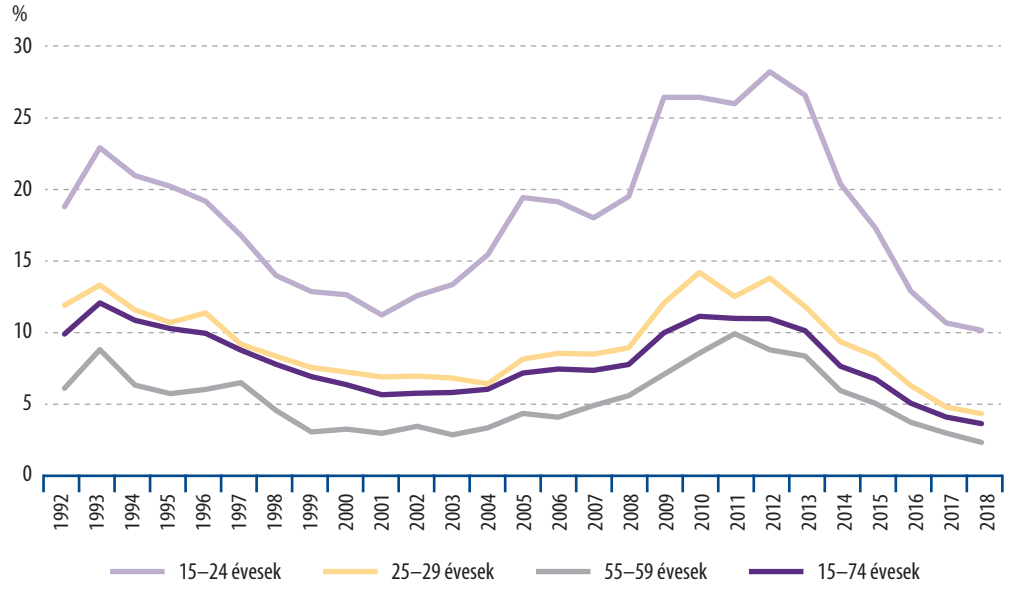
Relevancia A társadalmi kirekesztődés és a szegénység kockázata fokozottabban érinti azokat a társadalmi csoportokat, amelyekben munkahelyhiány vagy a munkavállalás szempontjából releváns készségek és jártasságok, valamint a megfelelő szakképzettség hiánya miatt nem találnak munkát. Ezek a hátrányok területileg jelentősen különböznek, és leginkább az ország északkeleti és délnyugati régióira koncentrálódnak. Ezeknek a csoportoknak a felzárkóztatása és a társadalmi kohézió erősítése a munkaerőpiaci pozíciójuk javítása nélkül megvalósíthatatlan. A fiatalok munkavállalásának ösztönzése, valamint támogatása a későbbi munkavállalásukat segítő munkatapasztalatok megszerzése érdekében szintén a fenntartható fejlődés alapját képezik.

Elemzés A tömeges munkanélküliség az 1990-es évek elején jelent meg Magyarországon. Legmagasabb szintjét 1993-ban érte el, akkor a munkaerő-felmérés adatai alapján 12%-os volt a munkanélküliségi ráta. A csökkenés ezt követően 2001-ig tartott, ekkor a 15–74 éves gazdaságilag aktív népesség csupán 5,7%-a minősült munkanélkülinek. 2002-től egy hosszan tartó folyamat vette kezdetét, a munkanélküliségi ráta fokozatosan és folyamatosan emelkedett. A 2008 őszén kibontakozó gazdasági válság jelentős hatással volt a munkaerőpiacra, az üzembezárások és létszámleépítések következtében nagymértékben nőtt az állástalanok száma és aránya. A munkanélküliségi ráta 2009–2013 között tartósan magas, 10% feletti volt, a legmagasabb 2010-ben (11,2%). 2014-től a munkaerőpiaci folyamatok kedvezően alakultak: nőtt a foglalkoztatási arány és csökkent a munkanélküliségi ráta. 2015-ben a 6,8%-os érték már a válságot közvetlenül megelőző időszakinál érdemben alacsonyabb volt, a ráta az ezt követő három évben tovább

A 15–74 évesek munkanélküliségi rátája az Európai Unióban, 2018, %

4.14.2. ábra A munkanélküliségi ráta alakulása egyes korcsoportok szerint

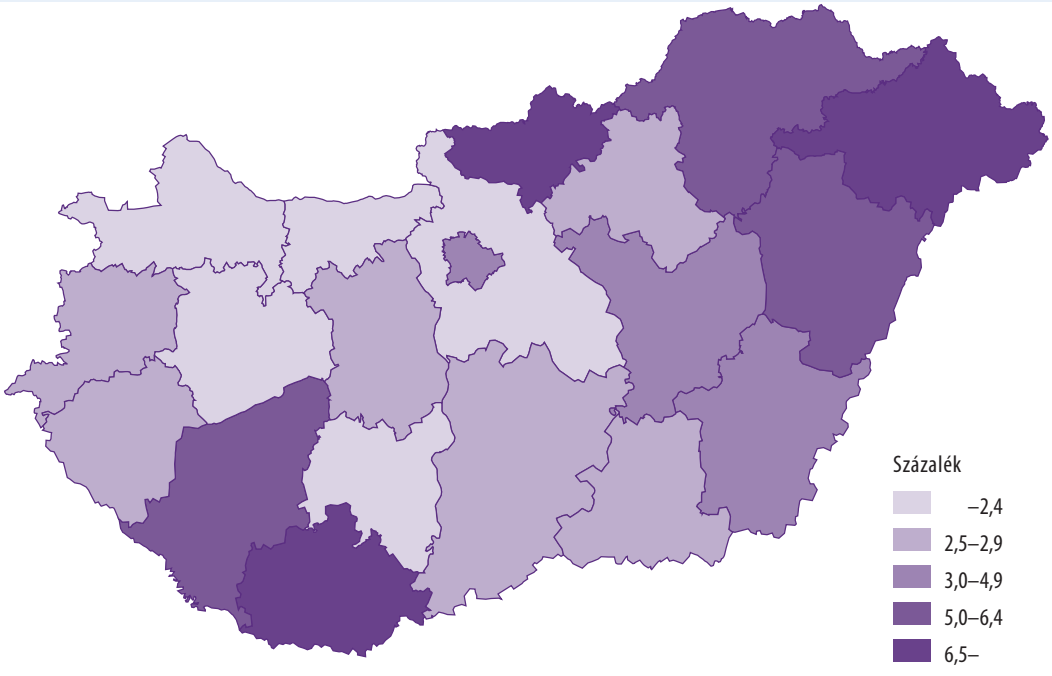

Hosszú időtávot tekintve a legfiatalabb, 15–24 évesek között a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, azonban az utóbbi 4 évben a felére mérséklődött.

mérséklődött, 2018-ban a mindenkori legkisebb szintre, 3,7%-ra csökkent.

Az 1990-es években a férfiakat nagyobb mértékben érintette a munkanélküliség, mint a nőket. 2000-ben még 1,4 százalékpontos volt az eltérés a két nem rátája között, 2004-ben már mindkét nemre 6,1%-os érték volt jellemző. Ezt követően a nők munkanélküliségi rátája gyorsabban emelkedett, mint a férfiaké, és a női munkanélküliség mértéke – úgy, mint az Európai Unióban általában – meghaladta a férfiakét. A 2008 őszén kibontakozó gazdasági válság hatására, – amelynek során több, férfiak által betöltött munkahely szűnt meg, mint női – a férfiak munkanélkülisége meghaladta a nőkét. 2013-ban ismét kiegyenlítődtek, és az elmúlt években hasonló ütemben javult mindkét nem rátája. A fiatalok nagyobb arányban vannak jelen a munkaerőpiacon munkanélküliként, mint idősebb társaik. A vizsgált időszakban a 15–24 és 25–29 éves korcsoportba tartozók munkanélküliségi rátája mindvégig meghaladta az országra jellemző átlagértéket, ezen belül a 15–24 évesek esetében 2–2,5-szerese volt annak. A fiatalok magas munkanélküliségi rátája elsősorban azzal van összefüggésben, hogy körükben – a középfokú oktatás időtartamának meghosszabbodása és a felsőoktatás expanziója miatt – a gazdasági aktivitás (foglalkoztatottak és munkanélküliek együttes létszáma) jelentősen csökkent. A fiatal munkanélküliek többsége a képzetlenebb, nem tanuló rétegekből kerül ki, vagyis azok közül, akik hátránnyal indulnak a munkaerőpiacon a képzettebb, esetleg már munkatapasztalatokkal is rendelkező társaiknál, illetve az idősebb korcsoportokkal szemben. A gazdasági válság következtében 2009-ben minden negyedik 15–24 éves gazdaságilag aktív személy állást keresett, munkanélküliségi rátájuk 2012-ben emelkedett az elmúlt két évtized legmagasabb értékére, 28,2%-ra. Azóta a kedvező munkaerőpiaci folyamatok hatására a korcsoportra jellemző ráta 18 százalékponttal csökkent, 2018-ban 10,2%-ot tett ki. A fiatalok munkanélküliségi rátájának kedvező alakulásában többek között a közfoglalkoztatás és az első munkahelyhez jutást segítő intézkedéscsomag is szerepet játszott. A munkanélküliségi ráta a 25–29 évesek körében 2010-ben 14,2% volt, e korcsoporton belül a vizsgált időszakban a legmagasabb, 2018-ban 4,4%-ra mérséklődött, megközelítve ezzel az országos átlagértéket. A megosztottság területi dimenziója is jelentős. A munkanélküliség csökkent (a válságból történő kilábalás jeleként) 2011-ben leginkább a többinél fejlettebb térségben, a Dunántúl északi részén ment végbe, ahol a válság hatására megingott iparágak élénkülni kezdtek. 2012-ben és 2013-ban két kedvezőtlen gazdasági helyzetű régióban (Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország) esett vissza jelentősen, 2,8–3,5 százalékponttal a munkanélküliségi ráta. 2014-től kezdődően mindegyik ré-

4.14.3. ábra A munkanélküliségi ráta megyénként, 2018

2018-ban a legalacsonyabb munkanélküliségi rátát Győr-Moson-Sopron (1,4%), a legmagasabbat Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében mérték (8,8%), a hagyományosnak mondható területi megosztottság nem változott.

gióban nagymértékű csökkenés volt tapasztalható, összefüggésben többek között a közfoglalkoztatás kiszélesítésével. A munkanélküliség tekintetében kialakult területi különbségek azonban a munkaerőpiaci helyzet javulása mellett is fennmaradtak, 2018-ban a munkanélküliségi ráta Nyugat-Dunántúlon volt a legalacsonyabb (2,0%), és Észak-Alföldön a legmagasabb (6,6%).

Nemzetközi kitekintés A globális gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt hatását, az abból történő kilábalást a munkanélküliségi ráta alakulása jól tükrözi. Míg 2010-ben Magyarország munkanélküliségi rátája 1,6 százalékponttal meghaladta az uniós átlagot, addig 2013-ban 0,6 százalékponttal, 2018-ban pedig már 3,1 százalékponttal alacsonyabb volt annál. Magyarország az uniós tagországok rangsorában 2018-ban a 3. legjobb helyen szerepel Máltával azonos, 3,7%-os rátaértékkel, 2012-ben a 18. volt. Görögországban és Spanyolországban a legmagasabb a munkanélküliség, 19,3, illetve 15,3%-os értékkel. A legalacsonyabb munkanélküliségi ráta Csehországot (2,2%) és Németországot jellemezte (3,4%), és további hat országban mértek 5% alatti értéket: Ausztriában, Romániában, az Egyesült Királyságban, Lengyelországban, Hollandiában és Máltán.

Stadat-táblák

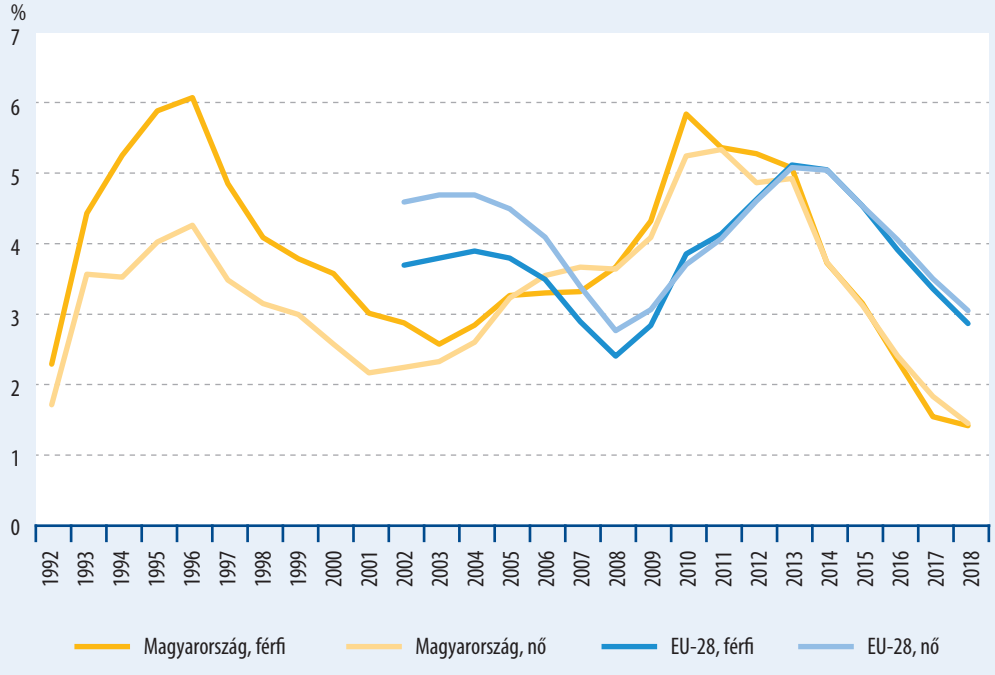
2.1.15. A munkanélküliek száma korcsoportok szerint, nemenként
2.1.16.1. A munkanélküliek száma előző munkahelyük nemzetgazdasági ága, ágazata szerint, nemenként – TEÁOR'03
2.1.16.2. A munkanélküliek száma előző munkahelyük nemzetgazdasági ága, ágazata szerint, nemenként – TEÁOR'08
2.1.17.1. A munkanélküliek száma az előző foglalkozásuk főcsoportja szerint, nemenként – FEOR'93
2.1.17.2. A munkanélküliek száma az előző foglalkozásuk főcsoportja szerint, nemenként – FEOR'08
2.1.18. A munkanélküliek száma az előző foglalkozásuk jellege szerint, nemenként
2.1.19. A munkanélküliek száma a munkakeresés időtartama szerint, nemenként
2.1.20. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként
2.1.21. A munkanélküliek száma az előző munkahelyük megszűnésének oka szerint, nemenként
2.1.22. A munkanélküliek száma a keresett munka jellege szerint, nemenként
2.1.23. Munkanélküliségi ráta korcsoportok szerint, nemenként
2.1.24. Munkanélküliségi ráta befejezett legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként
6.2.1.6. A munkanélküliek száma
6.2.1.11. Munkanélküliségi ráta

Tartós munkanélküliségi ráta

2000 óta

2017 óta

4.15.1. ábra A tartós munkanélküliségi ráta alakulása nemek szerint

! *A 2010. évi, legmagasabb értéket követően a tartós munkanélküliségi ráta folyamatosan csökkent, 2018-ban az elmúlt két évtizedben mért legalacsonyabb szintet érte el.*

Definíció A tartósan munkanélküliek a munkanélkülieknek azon speciális csoportját alkotják, akik legalább 12 hónapja keresnek aktívan állást, míg a nagyon tartósan munkanélküliek legalább 24 hónapja. A mutató a tartósan munkanélküli személyeknek a gazdaságilag aktív (akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és munkanélküliek) népességen belüli arányát jelzi.

Relevancia A fenntartható fejlődés prioritásai között szerepel a társadalmi kohézió és ezzel párhuzamosan a foglalkoztatás javítása. A munkanélküliségben eltöltött idő hosszának emelkedésével romlanak az elhelyezkedés esélyei, növekszik a szegénység és kirekesztettség kockázata. Ezért célirányos programokat, személyre szabott szolgáltatásokat kell kínálni, hogy a munkanélküliek, különösen a tartósan munka nélkül lévők munkaerőpiaci (re)integrációja megvalósulhasson, és teljesülhessen a fenntartható fejlődésben megfogalmazott inkluzív társadalom célja.

Elemzés A rendszerváltást követően, a piacgazdaságra történő áttérés időszakában tömegek váltak munkanélkülivé. Egy részük ugyan aktív álláskeresőként megjelent a munkaerőpiacon, de a kedvezőtlen gazdasági helyzet nem tette lehetővé számukra az elhelyezkedést. Sokuk esetében ez egy-két évnél is hosszabb időszakot jelentett: ők a tartósan és a nagyon tartósan munkanélküliek. A tartós munkanélküliségi ráta 1996-ig nőtt (5,3%), majd lassú csökkenés következett be, 2003-ig 2,5%-ra mérséklődött. A válság újabb löketet adott ennek a kedvezőtlen jelenségnek; nemcsak a munkanélküliek száma emelkedett gyorsan, hanem jelentősen hosszabbodott az álláskereséssel töltött idő is. A tartós munkanélküliségi ráta 2010-ben 5,6%-ra emelkedett, 2015-ben viszont a válság előtti szintre (3,1%), 2018-ra pedig 4,2 százalékponttal, az elmúlt két évtizedben mért

Tartós munkanélküliségi ráta az Európai Unióban, 2018, *%*

EL	13,6
ES	6,4
IT	6,2
SK	4,0
FR	3,8
HR	3,4
PT	3,1
LV	3,1
BG	3,0
EU-28	**3,0**
BE	2,9
CY	2,7
SI	2,2
IE	2,1
LT	2,0
RO	1,8
FI	1,6
HU	**1,4**
AT	1,4
NL	1,4
DE	1,4
LU	1,4
EE	1,3
SE	1,2
DK	1,1
UK	1,1
PL	1,0
MT	1,0
CZ	0,7

legalacsonyabb szintre, 1,4%-ra csökkent. A férfiak és a nők rátája, illetve rátaváltozása 2003-tól kezdődően közel azonos mind értékében, mind tendenciájában. 2018-ban a munkanélküliek 41%-a keresett állást egy éve vagy annál régebben, ami érdemi javulás az előző évek 50% körüli értékeihez viszonyítva. A munkanélküliek munkakeresésre fordított átlagos ideje is csökkenő tendenciát mutat, 2018-ban 15,7 hónap volt.

Nemzetközi kitekintés A válság elmélyülését követően, 2008-tól a tartós munkanélküliségi ráta mind Magyarországon, mind az Európai Unióban nőtt. Míg azonban a növekvő tendencia Magyarországon 2011–2012-ben megtörni látszott, addig az unióban a tartósan munkát keresők arányának további folyamatos növekedése volt tapasztalható. A 2008–2012 közötti időszakban a magyar érték az unió tagországainak átlagos rátájánál magasabb volt, 2013-tól azonban némileg az uniós átlag alá, majd értéke fokozatosan a felére csökkent. Magyarország 2018. évi 1,4%-os értékével az uniós tagországok rangsorában a 8. helyen szerepel további 4 tagországgal azonos rátaértékkel, míg 2010-ben a 19. volt. A ráta tagállamonként jelentős eltéréseket mutat. A legmagasabb tartós munkanélküliségi ráta 2018-ban Görögországban volt (13,6%), a legjobb helyzetben lévő Csehországban ennél 12,9 százalékponttal alacsonyabb, 0,7% volt.

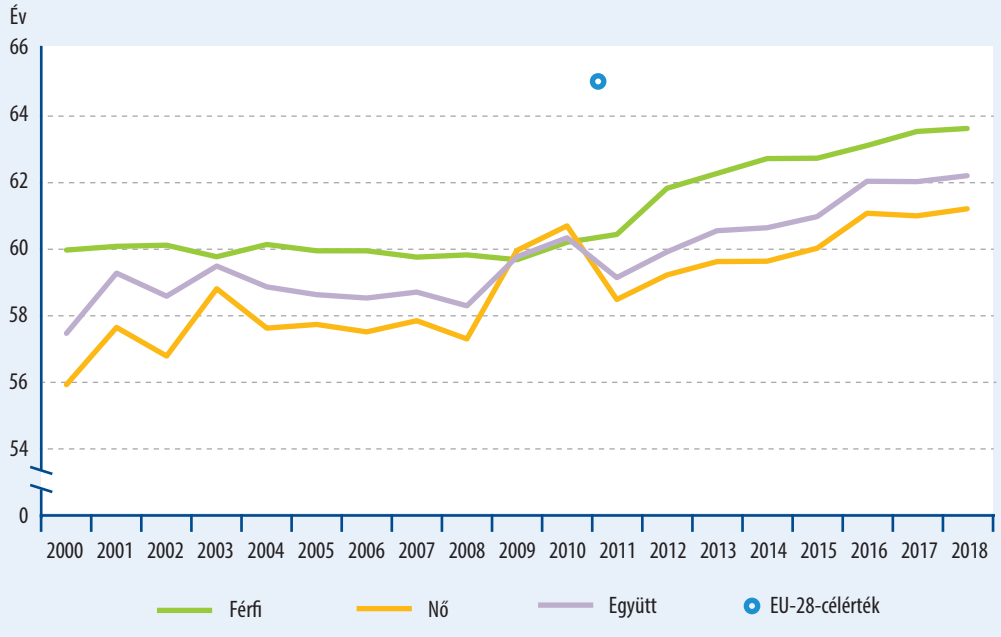
Stadat-táblák
2.1.19. A munkanélküliek száma a munkakeresés időtartama szerint, nemenként

A munkaerőpiacról való kilépés átlagos életkora

2000 óta

2017 óta

4.16.1. ábra **Az öregségi és az öregségi jellegű nyugdíjba vonulás átlagos életkora a nyugdíjmegállapítás éve szerint**

Forrás: Magyar Államkincstár (2017. október 31-ig Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság).

Mindkét nem esetében a korcentrum nőtt. 2017-ben a női korcentrum enyhén csökkent, 2018-ban azonban ismét folytatódott a korábbi tendencia.

Definíciók A rendelkezésre álló adatok csak közvetett információkat tudnak biztosítani a munkaerőpiacról való kilépéssel összefüggésben, nevezetesen a munkaerőpiac elhagyásának egyik tipikus, tömeges módjáról, a nyugdíjba vonulásról adnak tájékoztatást. A 2012–2013. évi adatok – részben a munkaerőpiaci kilépés szempontjából pontosabb eredmény, részben a korábbi időszakkal történő összehasonlíthatóság érdekében – tartalmazzák a 2012-ben bevezetett, ún. korhatár előttieknek járó ellátásokat is. Nyugdíjazási korcentrum: a nyugdíjazás átlagéletkora.

Relevancia A nyugdíjterhek növekedésének minimalizálása érdekében törekedni kell arra, hogy a munkaképes lakosság tovább maradjon munkában. Ennek megfelelően az Európai Unió 2010-re vonatkozó célkitűzései között szerepelt a nyugdíjba vonulás életkorának 65 éves korra való kitolása. A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia célként jelöli meg az idősek társadalmi integrációjának megőrzését. Ez tartalmazza egyebek között a vagyonból és munkából származó jövedelem jelentőségének időskori erősítését. A kormány ezt az idősek munkavállalásának, vállalkozásának növelését célzó programmal mozdíthatja elő.

Elemzés A 2010-es években a nyugdíjbiztosítási korcentrum alakulását a korhatár alatti nyugdíjazási lehetőség 2012. évi szűkítése, a nők esetében a 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjazás 2011. évi bevezetése, valamint 2014-től a nyugdíjkorhatár emelkedése határozza meg.

A fenti folyamatok következtében a férfiak öregségi nyugdíjazási átlagéletkora 2010-től emelkedő tendenciájú. A folyamat 2012-től felgyorsult a korhatár előtti nyugdíjazás megszűnése miatt. A korcentrum növekedését 2014-től meghatározza a nyugdíjkorhatár emelése, amihez kapcsolódóan az 1953-ban született férfiak és nők is 63 éves korukban, 2016-ban töltötték be az öregséginyugdíj-korhatárt. A korhatár emelkedése tovább folytatódik, az 1954-ben születettek 2017 II. félévében és 2018 I. félévében töltötték be az öregséginyugdíj-korhatárt.

A férfiak döntő többsége számára a legkorábbi nyugdíjazási lehetőség a nyugdíjkorhatár

elérésekor nyílik meg, csak kevesen válnak jogosulttá ezt megelőzően öregségi jellegű ellátásra. Emiatt a nyugdíjazási korcentrumuk is tovább emelkedik: 2012 óta az öregségi ellátás igénybevételének átlagos életkora általában kismértékben meghaladja a nyugdíjkorhatárt. A korkedvezmény miatt megállapított korhatár előtti ellátások ugyanakkor a korcentrumot némileg csökkentik, így az 2018-ban megegyezik a nyugdíjkorhatárral.

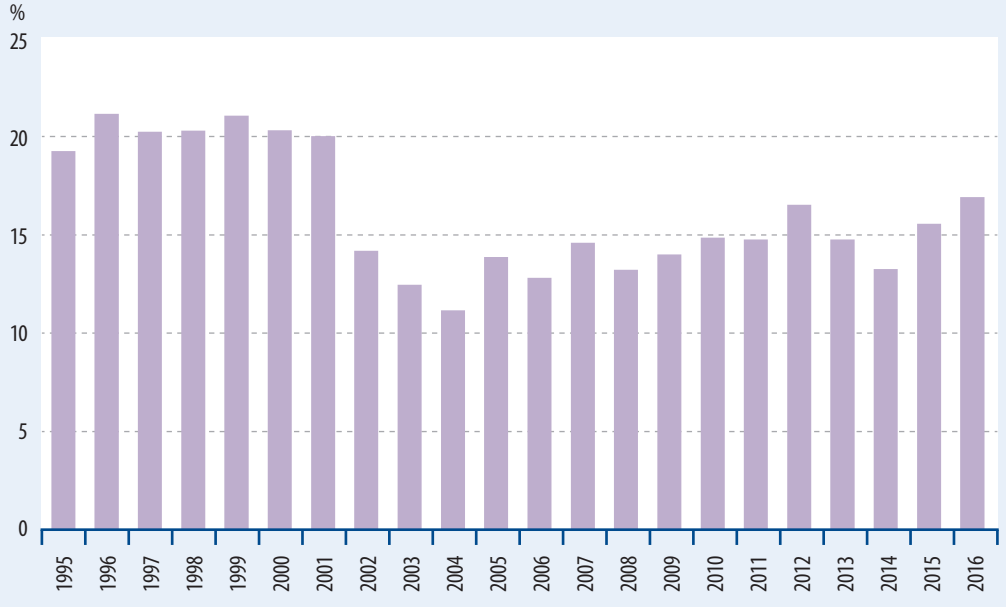
A nők esetében a korcentrum emelkedése mérsékeltebb, 2010-hez képest csak kismértékben emelkedett, viszont 2011-hez képest már jelentősebben (2,7 életév). Ennek oka a 40 év jogosultsági idő alapján járó, 2011-ben bevezetett korhatár alatti nyugellátás miatti egyszeri hatás: a nők korcentrumának több mint 2 életéves mérséklődése. A 2011. évi bevezetés óta az új öregségi jellegű ellátást a jogosult nők mintegy 60%-a részére e jogcímen állapították meg.

Női–férfi kereseti rés

2000 óta

2015 óta

4.17.1. ábra **A teljes munkaidőben dolgozók havi átlagkeresete alapján számított kereseti rés**

Forrás: Nemzeti Munkaügyi Hivatal.

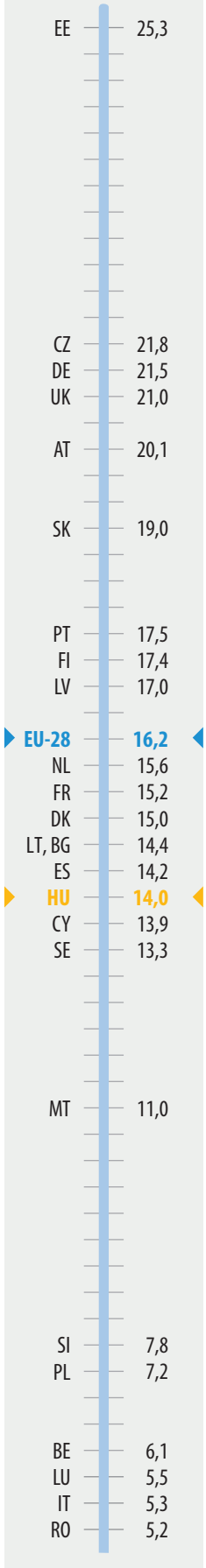
A női-férfi kereseti rés kisebb-nagyobb ingadozásokkal alapvetően csökkenő trendet követett az elmúlt több mint két évtizedben.

Definíciók A női-férfi kereseti rés magyarországi számítási gyakorlata: a teljes munkaidőben alkalmazásban álló nők havi bruttó átlagkeresete hány százalékkal alacsonyabb, mint a teljes munkaidőben alkalmazásban álló férfiaké. A mutató értékének meghatározása során a teljes nemzetgazdaságon belül a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásokat, a teljes költségvetési szférát, valamint a kijelölt nonprofit szervezeteket vesszük figyelembe. Női-férfi kereseti rés az Európai Unióban: a nők és a férfiak egy órára jutó bruttó átlagkeresete közötti különbségének aránya a férfiak egy órára jutó bruttó átlagkeresetéhez viszonyítva a mezőgazdaság és a közigazgatás gazdasági ágak nélküli nemzetgazdaságban a legalább 10 főt foglalkoztató gazdasági szervezetek körében.

Relevancia A nők és férfiak keresetének különbségét mérő mutatók fontosak az esélyegyenlőség jellemzése szempontjából. Az egyenlő munkáért egyenlő bér alapelve nem csak a hazai joggyakorlatban jelenik meg (*A munka törvénykönyve*, esélyegyenlőségi törvény), hanem uniós követelmény is, továbbá az ENSZ fenntartható fejlődési céljai között is szerepel.

Elemzés A női-férfi kereseti rés összességében csökkenő tendenciát mutat 1995 és 2016 között. A nők és a férfiak keresetében megmutatkozó különbség számos tényezőtől függ, amelyeknek csak egy része ered az egyenlő bánásmód megsértéséből. Ez utóbbi tényező mérésére nincsen se a hazai, se a nemzetközi gyakorlatban általánosan elfogadott statisztikai módszer, ezért aggregált (különböző tényezők együttes hatását kifejező) mutatót használunk. A hazai gyakorlatban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete alapján számított nemek közötti százalékos különbség mérése a legelterjedtebb. Ennek nagysága jelentős mértékben függ attól, hogy a női és a férfi munkavállalók mely gazdasági ágakban dolgoznak, hiszen az egyes ágak foglalkozási struktúrája jelentősen eltér, ahogyan a foglalkozások szerint is jelentős különbség fi-

Női-férfi kereseti rés az Európai Unióban, 2016, %

gyelhető meg. 2016-ban a bányászatban, az építőiparban, valamint a szállítás-raktározás területén a nők átlagkeresete valamivel magasabb a férfiakénál. Ezeken a területeken főként férfiak dolgoznak, és többségében alacsonyabb keresetet biztosító fizikai munkát végeznek, míg a nők jellemzően magasabb bért nyújtó, szellemi munkakörökben dolgoznak. Jóllehet a mezőgazdaságban és a vízgazdálkodásban megmutatkozik a férfiak kereseti előnye, részben az előbbi okok miatt ez minimális. A nők hátránya a pénzügyi szolgáltatás, illetve a művészet, szórakozás ágakban a legmagasabb.

Az is megállapítható, hogy a kisebb vállalkozásoknál dolgozó nők bruttó keresete jóval közelebb áll férfi munkatársaikéhoz, mint a nagyobbaknál. Az iskolai végzettség is jelentős keresetalakító tényező, és bár a nőket magasabb iskolai végzettség jellemzi, keresetük a felsőfokú végzettségűek körében tér el legnagyobb arányban a férfiakétól, esetükben a kereseti rés 32%-os. A végzettség szakirányával jól korreláló foglalkozás mentén mért különbségek ugyancsak jelentősek, a nők kereseti hátránya a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások (27%), valamint a vezetők (25%) esetében a legnagyobb.

Magyarországon jelentős keresetalakító tényező az is, hogy a munkavállaló költségvetési intézményben vagy a versenyszférában dolgozik-e. A közszférában dolgozók mintegy kétharmada nő. A kereseti rés 2002. évi 6 százalékpontos csökkenésében nagy szerepet játszott a 2001 második felében végrehajtott köztisztviselői és közalkalmazotti egyösszegű keresetkiegészítés, amely a dolgozó nők nagyobb részét érintette, mint a többségében versenyszférában dolgozó férfiakat. 2008-ban emelkedett utoljára az illetményalap, és ebben az évben fizettek utoljára 13. havi juttatást is, ami a későbbiekben a nők és a férfiak keresetkülönbségének növekedését eredményezte. 2013 és 2017 között több lépcsőben emelték az egészségügyi dolgozók, valamint 2013–2014-ben a pedagógusok bérét, ami a nők esetében okozott javulást. Ezeken a területeken a bérnövekedés 2015-ben is folytatódott, a rendvédelmi szervek béremelése azonban a kereseti rés növekedéséhez járult hozzá, mivel az ágat a férfiak túlsúlya jellemzi. A 2014-ben 13%-os kereseti rés a korábbi csökkenést követően 2015-ben 16, 2016-ban 17%-ra nőtt.

Nemzetközi kitekintés A női-férfi kereseti rés mérésének uniós gyakorlata a magyarországitól eltér. Minden ország az egy órára jutó keresetben meglévő különbségeket méri, ezért mód van a részmunkaidőben dolgozók keresetalakulásának figyelembevételére is. A keresetbe ugyanakkor a nem rendszeres elemeket nem számítják be, így az eltérő többletmunka, vagy a jutalmazásban meglévő nemek szerinti különbségek nem torzítják a mutatót. Az így számított kereseti rés alapján az elmúlt években javuló tendencia volt jellemző Magyarországon. 2016-ban hazánkban a 16%-os uniós értéknél alacsonyabb, 14%-os volt a mutató értéke, ez alapján a középmezőnybe tartoztunk.

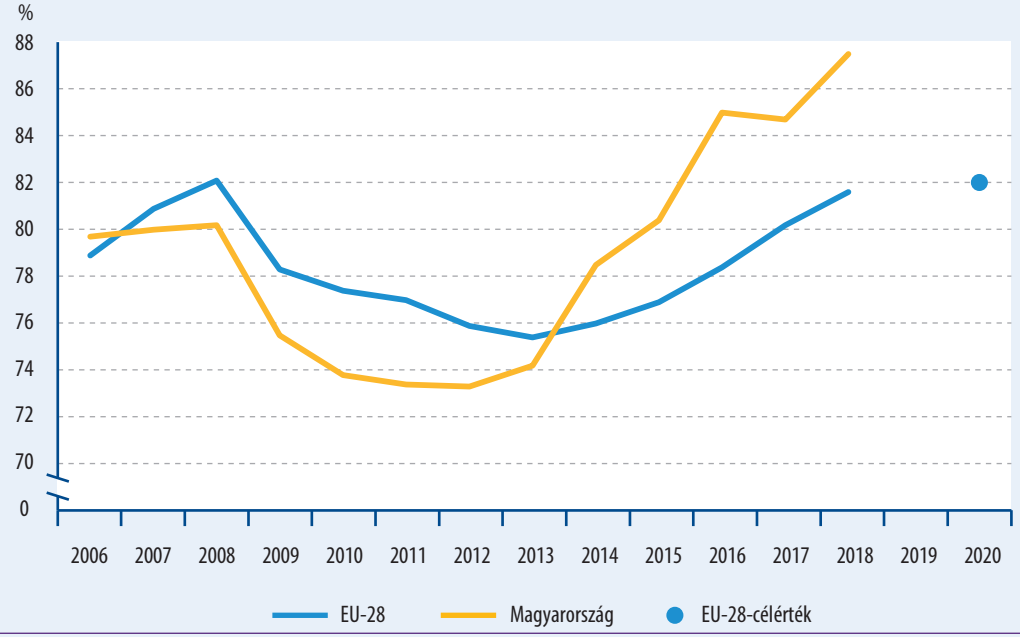
A fiatalok elhelyezkedési esélye

2006 óta

2017 óta

MT 94,8
DE 92,1
NL 92,0
CZ 89,6
AT 88,6
SE 88,5
LU 87,9
HU 87,5
UK 86,7
DK 85,9
LT 84,7
IE 84,3
SI 84,2
LV 84,1
BE, SK 83,4
PL 83,1
EE, FI 81,7
EU-28 81,6
PT 80,6
CY 78,9
BG 78,6
FR 77,7
RO 77,4
ES 75,4
HR 71,2
IT 56,5
EL 55,3

4.18.1.ábra A 20–34 éves frissen végzettek foglalkoztatási rátája

! *Magyarországon a frissen végzett fiatalok az uniós átlagnál nagyobb arányban tudnak elhelyezkedni.*

Definíció Ez az indikátor a munkahellyel rendelkezők arányát mutatja azon 20–34 éves fiatalok között, akik sikeresen befejezték közép- vagy felsőfokú tanulmányaikat, 1–3 éve kerültek ki az oktatási rendszerből és jelenleg nem vesznek részt oktatásban, képzésben.

Relevancia Az *Oktatás és képzés 2020* uniós stratégia része az a célkitűzés, miszerint azon 20–34 éves fiatalok között, akik az elmúlt 1–3 évben sikeresen befejezték közép- vagy felsőfokú tanulmányaikat, legalább 82% legyen a munkahellyel rendelkezők aránya.

Elemzés Magyarországon a fiatalok foglalkoztatási rátája a válságot megelőző években 80% körül volt, 2008-tól csökkenő tendencia mutatkozott, 2012-ben volt a mélypont (73,3%). Ezt követően jelentősen javult a frissen végzett 20–34 évesek elhelyezkedési esélye: 2014-ben már meghaladta az EU-átlagot, 2016-ban pedig – átlépve a 2020-ra kitűzött célértéket – 85%-ot ért el. 2018-ra a mutató értéke tovább emelkedett, 87,5% volt.

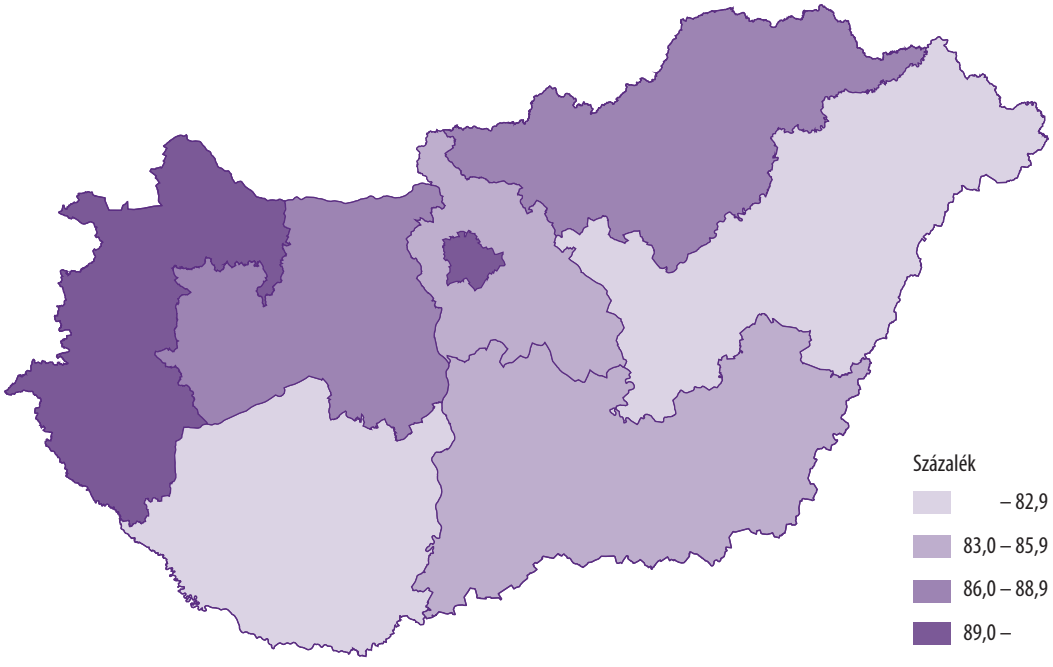
A 20–34 éves frissen végzettek foglalkoztatási rátája, 2018, %

A 2018-as adatok szerint Magyarországon a frissen végzett fiatalok foglalkoztatási rátája minden régióban felülmúlta a 2020-ra kitűzött uniós célértéket és a 2018. évi uniós átlagot.

A frissen végzett fiatalok foglalkoztatási rátája nemek szerint eltérést mutat. A 28 tagországból 21-ben magasabb a fiatal férfiak foglalkoztatási mutatója, mint a fiatal nőké. A legnagyobb eltérés Szlovákiában és Csehországban figyelhető meg, előbbiben 15,8, utóbbiban 12,6 százalékponttal alacsonyabbak a fiatal nők elhelyezkedési esélyei, mint a férfiakéi. Magyarországon 8,2 százalékponttal magasabb az érintett férfiak foglalkoztatási rátája.

Szlovákia kivételével minden uniós tagállam esetében igaz, hogy a felsőfokú végzettséget szerzett fiatalok nagyobb eséllyel tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon, mint a középfokú végzettséggel rendelkező társaik. Az egyes tagországok között azonban jelentős eltérések is megfigyelhetők. Míg Szlovákiában a frissen végzett középfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája meghaladja a felsőfokú végzettségűekét, addig Romániában és Belgiumban több mint 20 százalékpont a különbség a felsőfokú végzettséggel rendelkezők javára. Magyarországon az eltérés 7,5 százalékpont,

4.18.2. ábra A 20–34 éves frissen végzettek foglalkoztatási rátája régiók szerint, 2018

! ***A frissen végzett fiatalok elhelyezkedési rátája minden régióban meghaladja a 2020-ra kitűzött célértéket.***

vagyis a közép-, valamint felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési esélyei valamivel kiegyenlítettebbek annál, amit az EU átlagára számított 8,7 százalékpontos eltérés mutat.

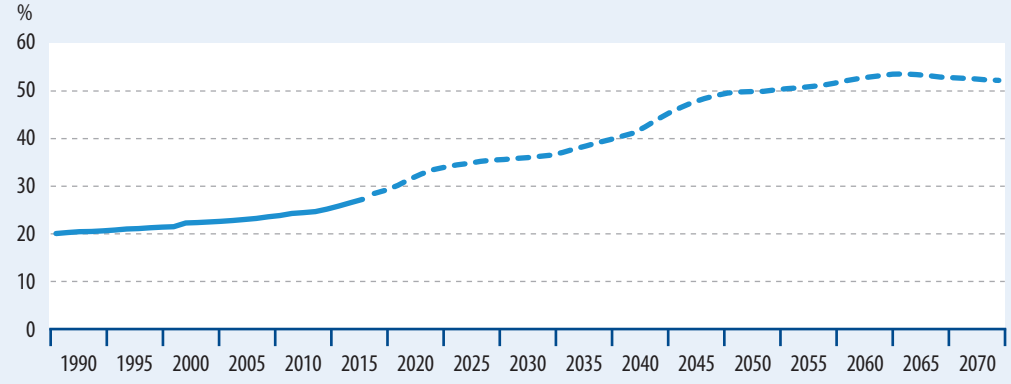
Nemzetközi kitekintés A frissen végzett fiatalok elhelyezkedési rátája az uniós átlagot tekintve a válság évéig kedvezően alakult, 2008-ban elérte a 82%-os célértéket. Ezt követően 2013-ig csökkent a mutató értéke (75,4%), azóta viszont növekvő tendencia figyelhető meg. 2018-ban az uniós átlagérték 81,6% volt. A 2018-as adatok alapján már 17 tagállamnak sikerült meghaladnia a 2020-ra kitűzött, 82%-os referenciaértéket. Máltán (94,8%), Németországban (92,1%) és Hollandiában (92,0%) volt a legkedvezőbb helyzet, míg Görögországban (55,3%) és Olaszországban (56,5%) regisztrálták a legalacsonyabb értékeket.

Időskori eltartottsági ráta

2000 óta

2016 óta

4.19.1. ábra **Időskori eltartottsági ráta*** (a 65 éves és annál idősebbek a 15–64 éves korcsoporthoz viszonyítva)

* Szaggatott vonal jelzi az előreszámítás adatait.

Forrás: 1990-2016 KSH, 2017-től KSH Népességtudományi Kutató Intézet, az előreszámítás alapváltozata szerint (Előreszámítási adatbázis).

! ***1990 óta a mutató lassan, de egyenletesen emelkedett. Az előreszámítás szerint az emelkedés folytatódik 2063-ig, majd lassan csökken.***

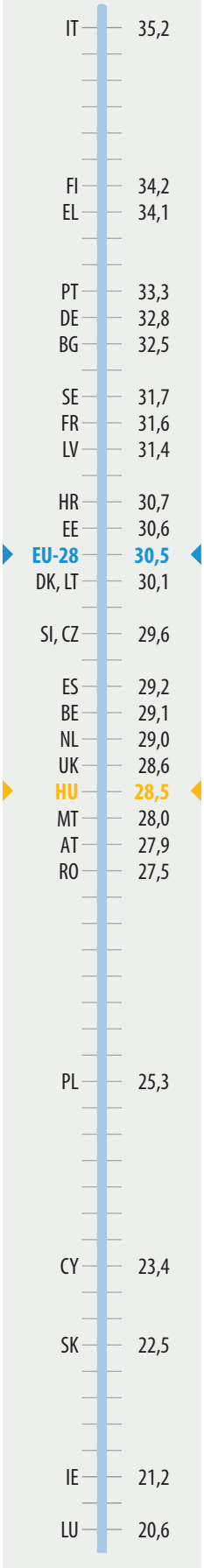
Definíciók Az idős népesség eltartottsági rátája: a 65 éves és annál idősebb népesség a 15–64 éves népesség százalékában. Az eltartott népesség rátája (eltartottsági ráta): a 14 éves és annál fiatalabb és a 65 éves és annál idősebb népesség a 15–64 éves népesség százalékában. Öregedési index: a 65 éves és annál idősebb népesség a 14 éves és annál fiatalabb gyermeknépesség százalékában.

Relevancia Az élettartam hosszabbodásával a modern társadalmakban, így Magyarországon is egyre több az idős ember. Számuk és népességen belüli arányuk növekedése általános jelenség, aminek következtében folyamatosan egyre nagyobb teher nehezedik a társadalmi ellátórendszerekre. A jóléti állam bevételeit és kiadásait hosszútávon a jóléti programok szabályai mellett alapvetően a demográfiai és a munkaerőpiaci folyamatok határozzák meg. Azok a kormányzati intézkedések, amelyek hosszú távon a gazdaságilag aktív népesség arányát növelik a népességben – pl. a termékenység növekedése, az aktív korú bevándorlási egyenleg javítása vagy az egészségben leélt életévek emelése révén –, javítják az életpálya-finanszírozás egyensúlyát. A munkaerőpiacon a foglalkoztatást és a munkavégzés termelékenységét hosszú távon növelő intézkedések szintén hozzájárulnak a fenntarthatósághoz. Az időskori eltartottsági ráta a gyermekkorúak számát és arányát nem veszi figyelembe, az öregedés aktuális állapotát jelzi.

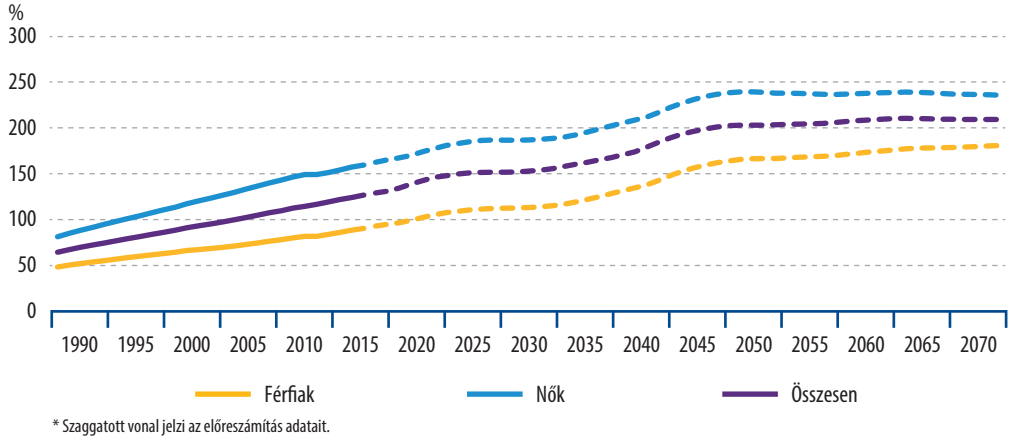
Elemzés Magyarországon az időskori eltartottsági ráta az 1990. évi 20%-ról 29 év alatt 29,3%-ra nőtt, azaz ezer aktív (15–64 éves) korúra 293 fő 65 éves és annál idősebb korú jutott 2019. január 1-jén. Ennél rosszabb az arány, ha csak a tényleges aktív korúakra, a 20 éves és a feletti népességre vetítjük. 2019-ben 317 fő nyugdíjas korú jutott ezer munkaképes korú emberre. Az időskorú eltartottsági ráta a korábbi időszakhoz képest várhatóan gyorsuló ütemben folyamatosan emelkedik majd, és értéke 2062-ben 53,6% körül lesz a népesség-előreszámítás jelenlegi alapváltozata szerint, azaz ezer eltartóra (15–64 éves) 536 fő 65 éves és annál idősebb eltartott fog jutni. Ezt követően 2070-ig 52,2%-ra csökken majd ez az arány.

A népesség tartós és folyamatos fogyása önmagában is nyugtalanító jelenség, mindez azonban a népesség öregedésével párhuzamosan zajlik, ami a korösszetétel torzulásával, a gyermek/ fiatal, felnőtt és időskorú népesség korosztályainak kedvezőtlen arányváltozásával jár együtt. A népesség öregedésének egyik alapvető, de pozitív értelemben vett oka, hogy a megszületett nemzedékek közül egyre többen érik el, illetve élik meg hosszabban az időskort. Ennek eredményeként a népesség korösszetétele egyre inkább az időskorúak felé tolódik el, ez emeli az adott népesség átlagos életkorát.

A 65 év feletti népesség eltartottsági rátája az Európai Unióban, 2018, *%*

4.19.2. ábra **Öregedési index*** (az idős népesség [65 éves és annál idősebb] a gyermeknépesség [0–14 éves] százalékában)

* Szaggatott vonal jelzi az előreszámítás adatait.

Forrás: 1990-2016 KSH, 2017-től KSH Népességtudományi Kutató Intézet, az előreszámítás alapváltozata szerint (Előreszámítási adatbázis).

Az öregedési indexben igen jelentősek a különbségek a férfiak és a nők között. A nők körében magasabb az öregedési index.

Az időskorúak népességen belüli aránya 1990 óta folyamatosan, 13,2%-ról 19,4%-ra emelkedett. A népesség öregedési folyamatát mutatja, hogy 2006 óta már több az időskorú, mint a gyermekkorú. Mindeközben az aktív korú népesség aránya 1990-ről 2007-re 66,2%-ról 68,9%-ra emelkedett, azóta viszont folyamatosan csökkent: 2019-re 66,1%-ra. Ha kevesebb aktív korú jut egy időskorúra, akkor nő az időskorúak eltartási terhe a mindenkori 15–64 éves lakosság számához viszonyítva.

A hosszú távú demográfiai kilátásokat leginkább kifejező mutató az öregedési index, amely az időskorúaknak a gyermekkorúakhoz viszonyított arányát méri. Értéke 1990 óta folyamatosan és dinamikusan emelkedik: 1990. január 1-jén száz gyermekkorúra még csak 64 időskorú lakos jutott, 2019. január 1-jén már 133 fő.

A mutató értéke töretlenül emelkedett az elmúlt évtizedekben, és a jelenlegi korösszetételt tekintve az irány a közeljövőben sem változik. Az öregedési index a következő időszakban lendületesen tovább emelkedik majd, 2030-ra várhatóan 153-ra növekszik, 2060-ra pedig 210 körül lehet, majd nem emelkedik tovább. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az idősek létszáma több mint kétszerese lesz a gyermekek létszámának. Az öregedési indexben igen jelentősek a különbségek a férfiak és a nők között. 2019. január 1-jén száz leánygyermekre több mint másfélszer annyi, 170 időskorú nő jutott, míg a fiúgyermekek még többségben voltak az időskorú férfiakhoz képest: száz fiúgyermekre 98 időskorú férfi jutott. Ennek oka a férfiak kedvezőtlenebb halandósága, a nőkéhez képest alacsonyabb várható élettartama.

Nemzetközi kitekintés 2018-ban az Európai Unióban a 65 éves és annál idősebbek függőségi arányát kifejező időskori eltartottsági ráta 30,5% volt. Az unió egyes országaiban a népesség elöregedettsége jelentősen különbözik, bár – a fejlett országokra jellemző módon – rendre magas. Az átlagosnál nagyobb értékek elsősorban Olaszországban, Finnországban és Görögországban vannak, ahol alacsony a termékenység és magas élettartam várható, míg jelenleg az időskorúak eltartottsági rátája Luxemburgban, Írországban és Szlovákiában a legalacsonyabb. Magyarország a 28,5%-os értékkel átmenetileg még a kedvezőbb helyzetben lévő országok közé tartozott 2018-ban. Az Eurostat előreszámítása szerint az unióban az időskori eltartottsági ráta 2060-ig folyamatosan és egyenletesen emelkedni fog, értéke 2060-ban átlépi az 50%-ot (51,6%), ami azt jelenti, hogy egy időskorúra mindössze két eltartó fog jutni. A tagállamokban ez az arány várhatóan 42–68% között fog ingadozni. A legkedvezőtlenebb helyzetben a becslések szerint 2060-ban Görögország, Lettország, Portugália, Lengyelország és Litvánia lesz, 64% feletti értékkel, míg a legkedvezőbb helyzet Svédországban, Franciaországban, az Egyesült Királyságban és Belgiumban lesz, 44% alatti értékkel.

Stadat-táblák

1.1 Népesség, népmozgalom

6.1.2. A lakónépesség korcsoport szerint, január 1.

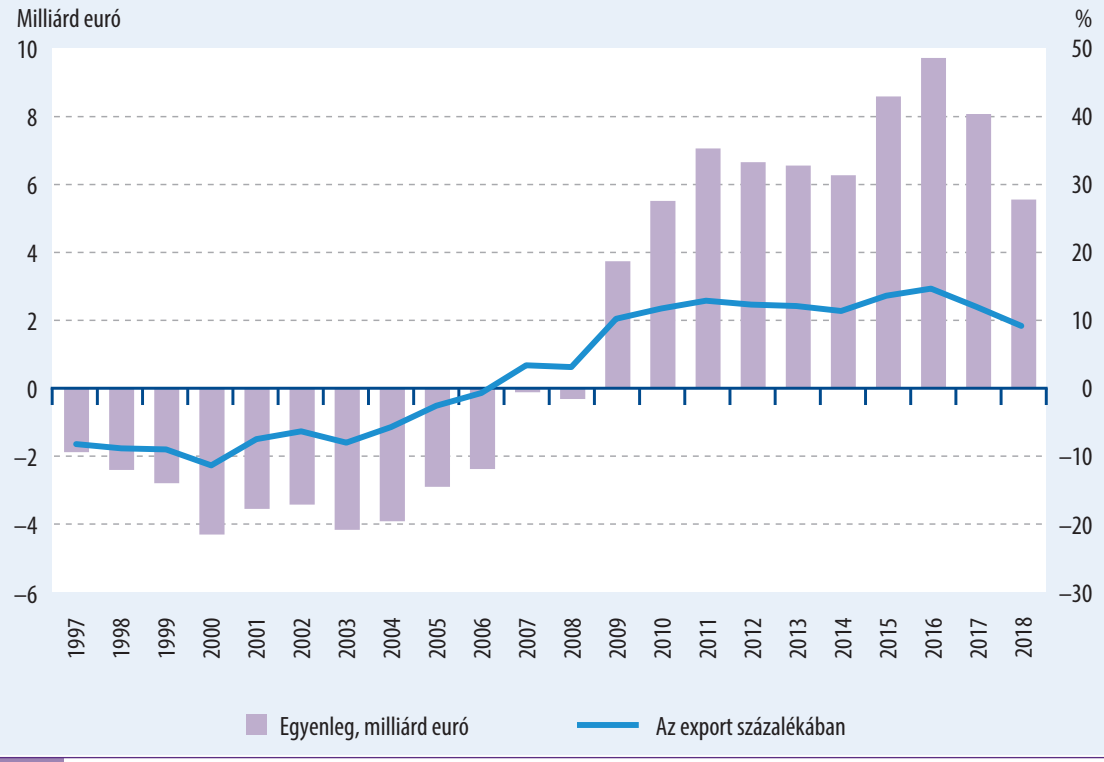
6.1.6. Eltartottsági ráta, öregedési index, január 1.

Külkereskedelmi termékforgalom egyenlege

1997 óta

2017 óta

4.20.1. ábra **A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege**

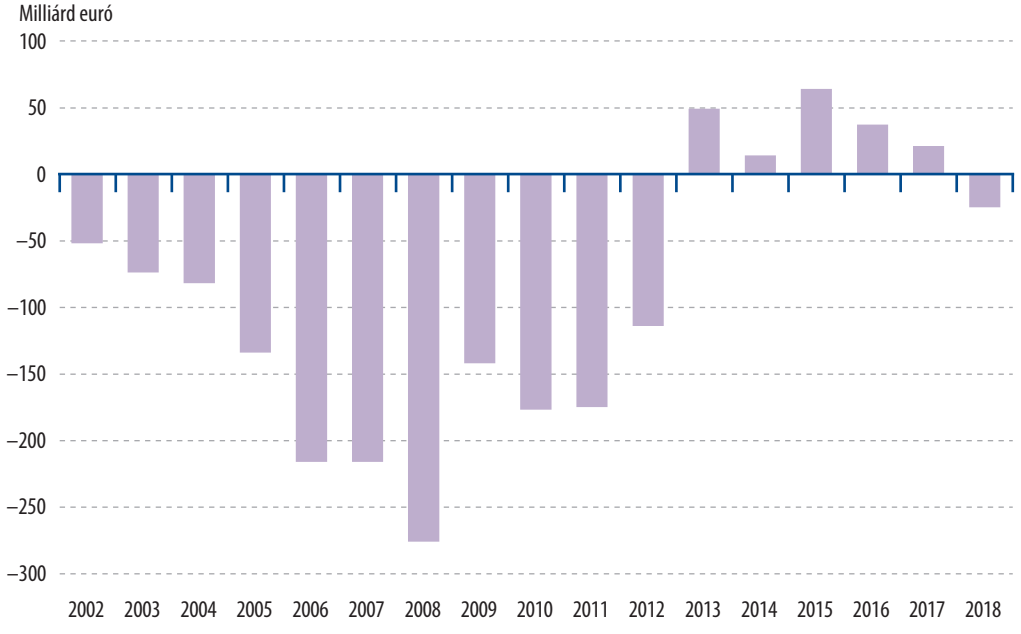
! *A külkereskedelmi egyenleg az uniós csatlakozást követően javult, a gazdasági válságot követően pedig jelentős aktívum jellemzi.*

Definíció A külkereskedelmi termékforgalmi egyenleg a kiviteli és behozatali forgalom értékének különbségét, az áruforgalom egyensúlyát mutatja be. A külkereskedelem relatív egyenlege az egyenleg és a termékexport egymáshoz viszonyított aránya, a külkereskedelmi passzívum, illetve aktívum relatív nagyságát fejezi ki.

Relevancia A mutatószám megmutatja a kiviteli és behozatali forgalom értékének különbségét, az áruforgalom egyensúlyát (vagy annak hiányát). A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege a GDP és a folyó fizetési mérleg fontos eleme. Rámutat az ország nemzetközi beágyazottságára, a kereskedelmi kapcsolatok stabilitása és az elért eredmények révén a gazdasági teljesítmény fenntarthatóságára és közvetve annak társadalmi hozadékaira (pl. exportpiachoz köthető foglalkoztatottság).

Elemzés A 2008-as pénzügyi válság kirobbanása után a belföldi felhasználás stagnálása, majd visszaesése mellett a külkereskedelmi egyenleg látványosan javult. 2009-től a hazai külkereskedelmi mérleg évről évre nagyobb többlettel zárt. Az egyenleg javulásának fő oka a fogyasztási célú import csökkenése, és a híradástechnikai, majd a hazai autógyárak kapacitásának kiépülésével az autóipari termékek exportjának felfutása. 2011-ben az egyenleg értéke már meghaladta a 7 milliárd eurót, az export százalékában kifejezett többlet nagysága közel 9% volt. 2015-től kezdődően az egyenleg átlépte a 8 milliárd eurós értéket. Az import és az export oldalon évről évre folyamatos növekedés figyelhető meg. 2015-ben a kivitel növekedése 1,5 százalékponttal haladta meg a behozatalét. A külkereskedelmi egyenleg 2016-ban érte el csúcspontját, 9,7 milliárd eurós értékkel. 2017-ben a behozatal növekedése – a lakossági fogyasztás és a beruházások erőteljes növekedésével párhuzamosan – 2,7%-kal volt nagyobb az exporténál, ennek eredményeként a külkereskedelmi termékforgalom egyenlege 8 milliárd euróra esett vissza. 2016-ban az export 80, az import

4.20.2. ábra Az Európai Unió (EU-28) külkereskedelmi egyenlegének alakulása

A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege az Európai Unióban a világgazdasági válság után javult, és 2013-ban már aktívum jellemezte, 2018-ban azonban hiány mutatkozott.

78%-át az Európai Unió országaival bonyolítottuk. 2017-ben ez az arány az exportban nem változott, az importban 77%-ra csökkent. 2018-ban a behozatal növekedési üteme 3,1 százalékponttal meghaladta az exportét. Ennek hatására a termék-külkereskedelmi egyenleg 2,5 milliárd euróval visszaesett az előző évihez képest.

Nemzetközi kitekintés Legfontosabb kereskedelmi partnerünk, az Európai Unió külkereskedelme már a gazdasági válság előtt is jelentős mértékű hiányt mutatott, amit a válság csak felerősített. A 2005-ös, 134 milliárd eurós hiány 2008-ra érte el negatív csúcspontját, 276 milliárd eurós értékkel. Ezután a hiány mértéke 2012-ig fokozatosan, 114 milliárd euróra csökkent. 2013-ban az Európai Unió külkereskedelmi egyenlege hosszú idő óta először aktívummal zárt. A 2013–2017 közötti időszakban a korábbi hiányénál kisebb mértékű többlet jellemezte az EU termék-külkereskedelmét. 2016-ban az aktívum – enyhén csökkenő külkereskedelmi forgalom mellett – csaknem a felére esett vissza az előző évhez képest. 2017-ben a forgalom dinamikus növekedésnek indult, de az import növekedési üteme (9,0%) kissé meghaladta az exportét (8,0%). Ennek következtében a szerény mértékű többlet tovább olvadt, 20 milliárd eurót tett ki. Ez a tendencia 2018-ban is megmaradt csak kisebb mértékben: az importnál 7, az exportnál pedig 4%-os növekedés figyelhető meg, ami 25 milliárd eurós passzívumot eredményezett.

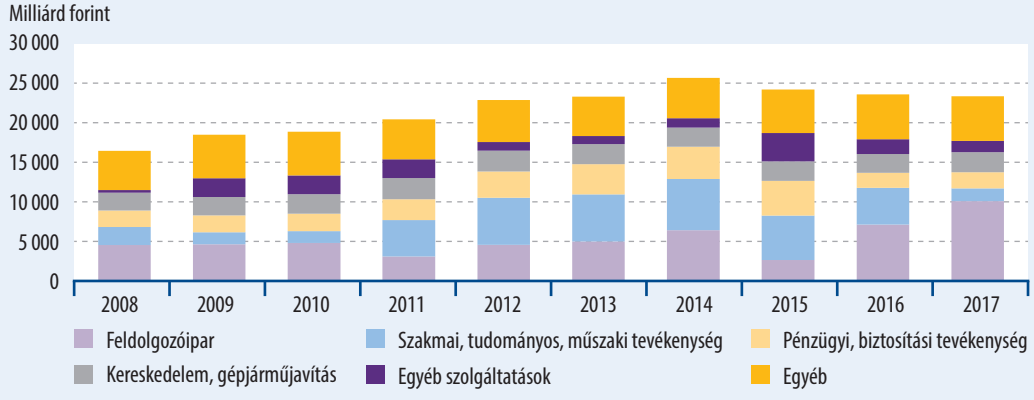
Stadat-táblák
3.5. Külkereskedelem

Külföldi közvetlen tőkebefektetés

2008 óta

2016 óta

4.21.1. ábra **A Magyarországon befektetett külföldi működő tőke állományának megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint**

! ***A Magyarországon befektetett tőkeállomány meghatározó tényezője a feldolgozóipar 2017-ben.***

Definíció A külföldi közvetlen tőkebefektetéssel működő vállalkozás olyan jogi személyiségű vagy jogi személyiség nélküli vállalat, amelyben egy másik gazdaságban rezidens befektető jogi személyiségű vállalat esetén a törzsrészvények vagy szavazati jogok legalább 10%-ával, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező vállalat esetén ennek megfelelő részesedéssel rendelkezik. A közvetlentőke-befektetések Magyarországon (nettó tartozás) tartalmazza a részesedéseket, valamint az adósság típusú instrumentumokat. Az adatok nem tartalmazzák a speciális célú vállalatok (SCV-k) adatait.

Relevancia A világgazdasági folyamatok alakulásában fontos szerepe van a tőke szabad áramlásának. A magyar gazdaság rendszerváltás óta lezajlott szerkezeti átalakulásában meghatározó szerepet játszanak a külföldi közvetlen tőkebefektetések (*Foreign Direct Investment* – FDI), jelentősen hozzájárulva a termelékenység növekedéséhez, új munkahelyek teremtéséhez, a technika modernizációjához, az exportképesség javulásához. Ugyanakkor a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia megállapítása szerint magas a magyar gazdaság nemzetközi kitettsége, a külföldi tőkétől és nyersanyagoktól való függése, amihez jelentős, a külföld felé való eladósodottság társul.

Elemzés 2008 (16,5 ezer milliárd forint) és 2017 (23,5 ezer milliárd forint) között a Magyarországra beáramló közvetlentőke-befektetések (részvények és egyéb részesedések, adósság típusú instrumentumok) állományának összege 2014-ig változó intenzitással ugyan, de folyamatosan növekedett. 2016-ra 2,6%-os, 2017-re 1,0%-os visszaesés következett be.

Jellemzően a 2008 és 2014 közötti időszakban a külföldi befektetők előtt a legvonzóbb terület a feldolgozóipar volt. 2011-től már a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység is meghatározó részt (20–26%) képvisel az összes befektetésből. A további nemzetgazdasági ágak az évek során közel azonos arányban, ám kevésbé jelentős – több esetben mindössze 1–2%-os – súllyal járulnak hozzá az FDI-állomány alakulásához.

2017-ben 240 milliárd forinttal csökkent a külföldi közvetlen tőkebefektetéssel működő vállalkozások külföldi tőkéjének nagysága Magyarországon 2016. évhez viszonyítva. A külföldi befektetések állományának közel fele az ipari ágazatokban került felhasználásra. Ez az arány a feldolgozóipar 3,0 ezer milliárdos növekedésének volt köszönhető, mellyel az összes befektetésből jelentős, 43%-os részt képvisel. A további nemzetgazdasági ágak közül a külföldi befektetési szempontból második legkeresettebb terület a kereskedelem, gépjárműjavítás (11%). A korábban élénk szakmai, tudományos, műszaki tevékenység mindössze 6,9%-a az összes befektetésnek.

Stadat-táblák

3.1.39.2. Külföldi közvetlen tőkebefektetéssel működő vállalkozások száma nemzetgazdasági ág szerint – BPM6

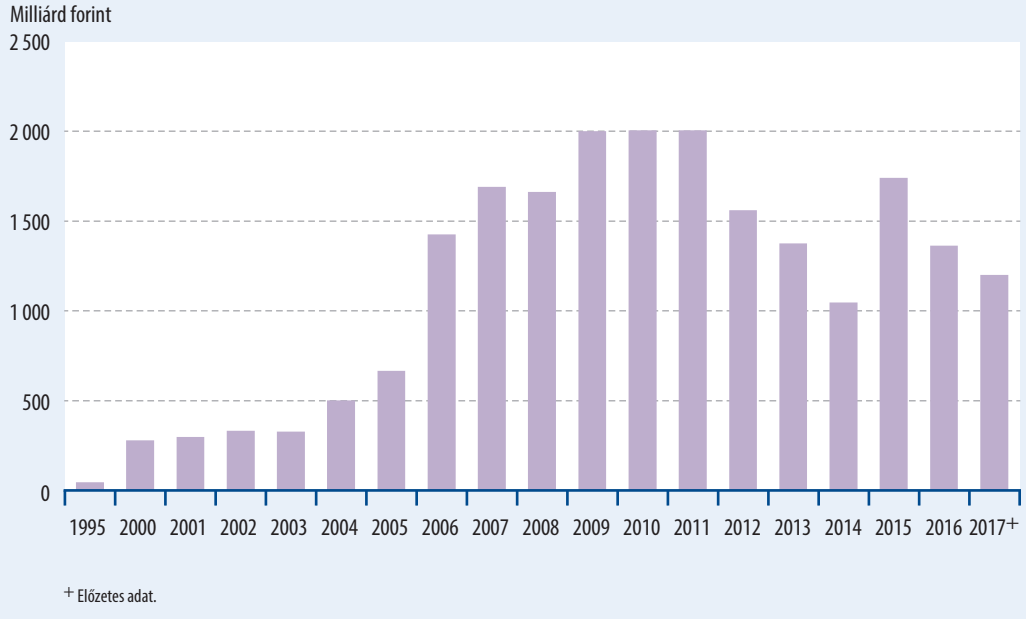
3.1.40.2. Külföldi közvetlen tőkebefektetéssel működő vállalkozások külföldi tőkéje nemzetgazdasági ág szerint – BPM6

Osztalék formájában kivitt jövedelem

2000 óta

2016 óta

4.22.1. ábra **Osztalék formájában kivitt jövedelem alakulása**

+ Előzetes adat.

! ***Az osztalék formájában kivitt jövedelem 2005 után jelentősen nőtt, 2009 és 2011 között közel azonos szinten mozgott. 2012 és 2014 között folyamatosan csökkent. A 2015. évi nagymértékű – 66%-os – növekedést követően a mutató értéke folyamatosan csökken.***

Definíció Az osztalékok a részvények tulajdonosai által kapott tulajdonból származó jövedelmek olyan formái, amelyekre ezek a tulajdonosok annak eredményeképpen válnak jogosulttá, hogy pénzeszközöket bocsátanak a vállalatok rendelkezésére. SCV: A speciális célú vállalat (*Special Purpose Entity* – SPE, vagy Special Purpose Vehicle – SPV) általában olyan korlátolt felelősségű vállalat vagy betéti társaság, amelyet korlátozott, egyedi vagy ideiglenes célok elérésére, vagy valamely pénzügyi kockázat, meghatározott adózási vagy valamely szabályozási kockázat elhatárolására hoznak létre.

Relevancia A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia szerint magas a magyar gazdaság nemzetközi kitettsége, a külföldi tőkétől és nyersanyagoktól való függése, amihez jelentős, a külföld felé való eladósodottság társul. Kiemelt feladat ezért a hazai vállalkozói réteg megerősítése, a hazaitőke-befektetések fokozatos növelése, külföldi kitettségünk csökkentése. Az osztalék formájában kivitt jövedelem a magyarországi vállalkozások külföldi tulajdonosai által kapott olyan külföldre fizetett, tulajdonból származó jövedelem, amelyekre annak eredményeképpen válnak jogosulttá, hogy pénzeszközöket bocsátanak a vállalatok rendelkezésére. A nemzeti számlák rendszerében 2006-tól az SCV-k jelentős hatással vannak a külföldre fizetett tulajdonosi jövedelmekre.

Elemzés 1995-ről (45,5 milliárd forint) 2005-re (667 milliárd forint) több mint tizennégyszeresére nőtt a külföldre fizetett osztalék összege. 2006-ban (1428 milliárd forint) az SCV-k elszámolásának következtében a kivitt osztalékban addig nem tapasztalt növekedés következett be. Az elszámolás hatására a vizsgált tétel szintje felfelé tolódott, és a 2009 és 2011 között 2 ezer milliárd forintot meghaladó csúcsig növekedett. Ezután 2014-ig folyamatos visszaesés figyelhető meg. A 2015-ös nagymértékű, 66%-os növekedést 2017-ig permanens csökkenés követte, egészen az 1203 milliárd forintos szintig.

EE 115,67
LT 109,62
LV 107,77
AT 105,24
BE 103,79
FI 102,87
SK 102,68
LU 102,07
UK 101,85
CZ 101,43
SI 100,68
NL 100,37
DE 100,26
MT 99,98
IT 99,38
HR 99,26
PT 99,25
BG 98,94
ES 98,91
RO 98,76
EU-28 97,88
FR 97,86
DK 97,55
EL 94,87
PL 94,86
CY 93,43
HU 92,57
SE 91,46
IE 90,99

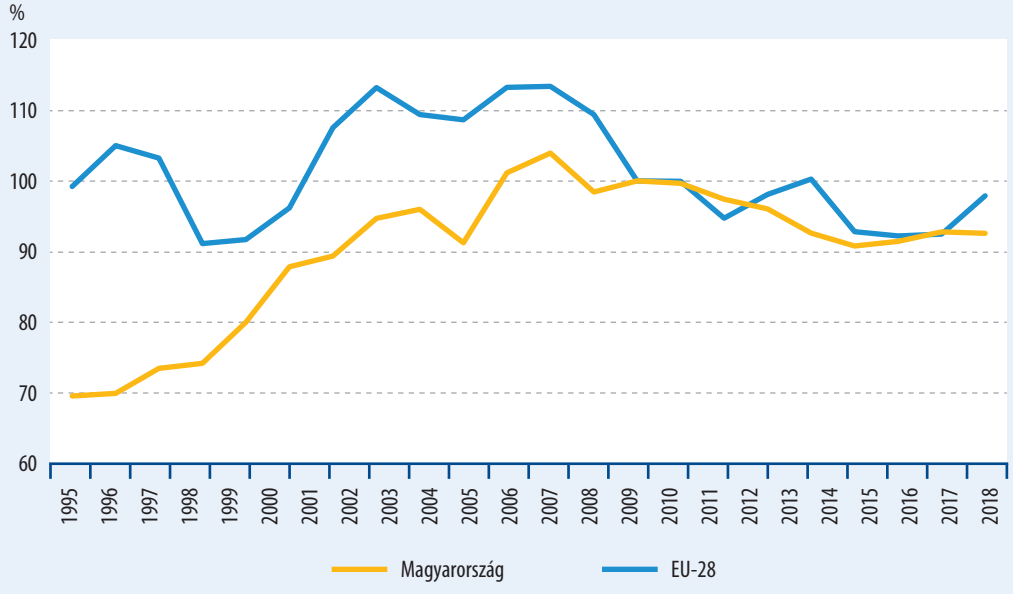
Tényleges átváltásiárfolyam-index az Európai Unióban, 2018, % *(2010=100,0)*

Nemzetközi árversenyképességi index

2000 óta

2017 óta

4.23.1. ábra Tényleges átváltásiárfolyam-index (2010=100,0)

2008 és 2015 között közel 18 százalékponttal csökkent Magyarország tényleges átváltásiárfolyam-indexe. A 2015–2016-os enyhe növekedést követően 2018-ban valamelyest javult az ország versenyképessége. (Az index csökkenése a versenyképesség javulását jelzi.)

Definíciók A nemzetközi árversenyképesség egy ország külgazdaságában az árakból – keresleti oldalról közelítve költségekből – adódó nemzetközi piaci előnyét vagy hátrányát mutatja elsődleges versenytársaival szemben. Ennek megítélését a tényleges átváltási árfolyamindex (*Real Effective Exchange Rate* – REER) szolgálja, amelynek az itt használt számítási módja a nominális átváltási árfolyamindex (*Nominal Effective Exchange Rate* – NEER) fogyasztóiár-indexszel történő kiigazítása. A NEER 42 kereskedelmi partnerország (EU-28, Ausztrália, Kanada, Egyesült Államok, Japán, Norvégia, Új-Zéland, Mexikó, Svájc és Törökország, Oroszország, Kína, Brazília, Dél-Korea és Hong Kong) valutáiból képez egy kereskedelmi intenzitástól függő súlyozott kosarat, és ennek árfolyamát veti össze a vizsgált ország valutájával. Amennyiben a vizsgált ország valutájának árfolyama csökken a kosárral szemben, akkor javul az adott ország versenyképessége, mivel az export olcsóbbá válik, míg az import drágul, pozitív irányba billentve a fizetési mérleget. A valuta nominális árfolyamváltozása azonban csak egy aspektus a versenyképességben, ezért van szükség a NEER fogyasztóiár-indexszel történő korrekciójára. Amennyiben egy nominális árfolyam-leértékelést növekvő infláció kíséri a kereskedelmi partnereknél, vagy közben belföldön emelkednek a költségek, az a hazai és külföldi termékek azonos valutában kifejezett árát változatlanul fogja hagyni, ezért szükséges ezeket is figyelembe venni.

Relevancia A nemzetközi árversenyképesség a fenntarthatóság indikátorai közül elsősorban a gazdasági erőforrások mutatóinak alakulására van hatással. Közvetlenül befolyásolja a GDP alakulását, közvetetten pedig az államadósság és a foglalkoztatottsági ráta változását. A fenntartható nemzetierőforrás-gazdálkodás pedig amellett, hogy az aktuális generációk számára magasabb színvonalú életet biztosít és ellenállóbbá teszi a nemzetet a regionális vagy globális, környezeti vagy gazdasági válságok ellen, hozzájárul a magyar nemzet hosszú távú versenyképességéhez is.

Elemzés Magyarországon 1995-ről 2008-ra (2006-os átmeneti csökkenéssel) az index jelentősen, 56%-kal nőtt. 2008-at követően javulás vette kezdetét, a pozitív irányú változás hátterében azonban elsősorban a forintárfolyam jelentős mértékű gyengülése áll. Fizetőeszközünknek a vizsgált 42 országgal szembeni valutaárfolyama (NEER) 2005 és 2015 között közel 21%-kal gyengült. 2016-ban és 2017-ben a fogyasztóiár-index emelkedésével párhuzamosan az átváltásiárfolyam-index is enyhe növekedést mutatott, vagyis az ország versenyképessége ezekben az években mérséklődött. 2018-ban azonban enyhe javulás volt tapasztalható. Ezzel Magyarország REER indexe (92,57) az európai uniós átlag alatt van, vagyis versenyképessége meghaladja a tagállamok átlagát.

Nemzetközi kitekintés Hazánk teljesítménye az árversenyképesség-index alakulását tekintve hasonlóságot mutat az EU-28 átlagával a 2000-es évek eleje óta. A 2010. évi bázishoz viszonyítva a legnagyobb átváltásiárfolyam-index növekedés a külkereskedelmükben az orosz piachoz erősen kötődő balti államokban volt, amelyek a 2014-ben kezdődött rubelleértékelés számukra kedvezőtlen hatásával szembesültek. A legkedvezőbb változás Írországban volt, ahol egészen 2015-ig a 2010. évi szinthez viszonyított jelentős munkaerőköltség-csökkenés áll az erősödés mögött; ez kompenzálta a folyamatos, de enyhe fogyasztóiárindex-emelkedést. 2015-től a munkaerőköltség is növekedni kezdett. Másrészt az euró amerikai dollárral és angol fonttal szembeni, 2015-ig tartó gyengülése is versenyképesebbé tette Írországot legfőbb külkereskedelmi partnereivel szemben. 2015 óta a REER indexe enyhén emelkedett. Az EU-s átlagtól az Egyesült Királyság, illetve Ciprus is jelentősen eltért 2010 óta. Mindkét országban 2015 volt a fordulópont, az Egyesült Királyságban ekkor kezdett jelentősen csökkenni 2017-ig a REER-index, míg Ciprusban a versenyképesség romlását okozva elkezdett meredeken emelkedni.

Magyarországon kívül az egyetlen uniós tagállam, amely javítani tudott versenyképességén 2017-ről 2018-ra, Svédország volt. 2018-ban az EU összes többi országában emelkedett a REER-index, amely az átlag jelentős romlását hozta 2018-ra (93,1-ről 97,9-re).

1. Emberi erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Értékelés típusa
Demográfia	1.1.	Eltartottsági ráta	3
	1.2.	Teljes termékenységi arányszám	2
	1.3.	Belföldi vándorlás	–
	1.4.	Nemzetközi vándorlás	–
Életkörülmények	1.5.	Szegénységi arány	3
	1.6.	Nélkülözés	3
	1.7.	A foglalkoztatottal nem rendelkező háztartásban élők	3
	1.8.	Lakások felszereltsége	3
	1.9.	Lakókörnyezettel való elégedettség	3
Egészség	1.10.	A várható élettartam	3
	1.11.	Vélt egészség	3
	1.12.	Magas vérnyomás – krónikus betegségek	3
	1.13.	Orvos-beteg találkozások	3
	1.14.	Dohányzás	3
	1.15.	Alkoholfogyasztás	3
	1.16.	Öngyilkosság	3
	1.17.	Halálozások kiemelt halálokok szerint	3
	1.18.	Standardizált halandósági hányados	3
Oktatás	1.19.	Iskolai végzettség	3
	1.20.	Iskolai kompetenciák	3
	1.21.	Kilépés az oktatásból	1
	1.22.	Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek	3
	1.23.	Digitális ismeretek	3
	1.24.	Idegennyelv–ismeret	3
	1.25.	Egész életen át tartó tanulás	3
	1.26.	Oktatási kiadások a GDP arányában	3

** A típusok részletes leírása a Bevezetés „A mutatók értékelése" alfejezetében található (6. oldal).*

2. Társadalmi erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Értékelés típusa
Anyagi biztonság	2.1.	Szegénységi kockázat	3
	2.2.	A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége	3
	2.3.	Háztartások anyagi helyzete	3
	2.4.	Anyagi biztonságérzet	3
	2.5.	Önfoglalkoztatók – atipikus foglalkoztatás	3
	2.6.	Gyermekek óvodai és bölcsődei elhelyezési lehetősége	3
Bizalom	2.7.	Általános bizalom	3
	2.8.	Személyes kapcsolati háló	3
	2.9.	A lakosság jogrendszerbe vetett bizalma	3
Társadalmi aktivitás	2.10.	Nonprofit szervezetek	3
	2.11.	Önkéntes munkát végzők	3
	2.12.	Részvételi arány a parlamenti választásokon	3
	2.13.	Az e-kormányzás elérhetősége	3

3. Természeti erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Értékelés típusa
Levegő	3.1.	Az üvegházhatású gázok kibocsátása	3
	3.2.	Az energiafogyasztás üvegházhatású gáz intenzitása	3
	3.3.	Savasodást okozó légszennyező anyagok kibocsátása	3
	3.4.	Az ózonképző vegyületek kibocsátása	3
	3.5.	Szállópor-szennyezettség	3
Éghajlat	3.6.	Éves középhőmérséklet	3
	3.7.	Csapadék mennyisége	3
	3.8.	Hőség- és fagyos napok száma	3
	3.9.	Aszállyal érintett területek	–
Víz	3.10.	Közüzemi víztermelés	3
	3.11.	Lakossági közüzemi vízfogyasztás	3
	3.12.	Települési szennyvíztisztítás	3
	3.13.	Közműolló	3
	3.14.	Folyóvizek biokémiai oxigén igénye	3
Föld	3.15.	Biológiailag inaktív területek	3
	3.16.	Műtrágya-értékesítés	3
	3.17.	Növényvédőszer-értékesítés	3
	3.18.	Tápanyagmérleg	2
	3.19.	Állatsűrűség	3
	3.20.	Árvíz és belvíz	–
	3.21.	Ökológiai gazdálkodás	3
	3.22.	Agrár-környezetgazdálkodásban részt vevő területek	3
Élővilág	3.23.	A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állományváltozása	3
	3.24.	Védett természeti területek	3
	3.25.	Őshonos fafajok	3
	3.26.	Fakitermelés és folyónövedék	3
	3.27.	Erdők egészségi állapota	3
Hulladék és anyagáramlás	3.28.	Keletkezett hulladék	3
	3.29.	Kezelt hulladék	3
	3.30.	Csomagolási hulladék	3
	3.31.	Erőforrás-termelékenység	3
Környezet-irányítás	3.32.	Környezeti adók	3
	3.33.	Implicit energiaadó	3
	3.34.	Környezetvédelmi ráfordítások	3
Energia	3.35.	Energiaimport-függőség	3
	3.36.	Energiaintenzitás	3
	3.37.	Megújuló energiaforrások	1
	3.38.	Háztartások energiafogyasztása	3
	3.39.	A közlekedés energiafelhasználása	3
Közlekedés	3.40.	Az áruszállítás teljesítménye	3
	3.41.	A személyszállítás teljesítménye	3

4. Gazdasági erőforrások

Fejezet	Sorszám	Mutató	Értékelés típusa
Általános gazdasági mutatók	4.1.	Bruttó hazai termék (GDP)	3
	4.2.	Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	3
	4.3.	Bruttó állóeszköz-felhalmozás	3
	4.4.	Bruttó megtakarítási ráta	3
	4.5.	Bruttó államadósság a GDP arányában	2
	4.6.	A kormányzat végső fogyasztási kiadása	–
	4.7.	Munkaerő-termelékenység	3
	4.8.	Működő vállalkozások	3
	4.9.	Kutatási és fejlesztési ráfordítások, innováció	1
	4.10.	Fogyasztási szerkezet	3
	4.11.	Fogyasztói árindex (infláció)	2
Foglalkoztatottság	4.12.	Gazdasági aktivitás	3
	4.13.	Foglalkoztatási arány	1
	4.14.	Munkanélküliségi ráta	3
	4.15.	Tartós munkanélküliségi ráta	3
	4.16.	A munkaerőpiacról való kilépés átlagos életkora	3
	4.17.	Női–férfi kereseti rés	3
	4.18.	A fiatalok elhelyezkedési esélye	1
	4.19.	Időskori eltartottsági ráta	3
Gazdasági kapcsolatok	4.20.	Külkereskedelmi termékforgalom egyenlege	3
	4.21.	Külföldi működő tőkebefektetés	3
	4.22.	Osztalék formájában kivitt jövedelem	3
	4.23.	Nemzetközi árversenyképességi index	3

A, Á

Mutató

agrár-környezetgazdálkodás ... 3.17., 3.22., 3.23.
alacsony iskolai végzettség ... 1.19.
alapfokú végzettség ... 1.21.
alapítványok ... 2.10.
alkoholfogyasztás ... 1.15.
alkoholfogyasztással összefüggő halálozási ráta ... 1.15.
állampolgárság ... 1.4.
állandó vándorlás ... 1.3.
állatsűrűség ... 3.19.
általános bizalom ... 2.7.
ammónia ... 3.3.
anyagi biztonságérzet ... 2.4.
anyagi okból meghiúsult orvos-beteg találkozások ... 1.13.
árfolyam ... 4.23.
áruszállítás ... 3.40.
árutonna-kilométer ... 3.40.
árversenyképesség ... 4.23.
árvíz ... 3.20.
aszály ... 3.9.
asztma ... 1.12.
atipikus foglalkoztatás ... 2.5.
átlag órabér ... 4.17.

B

belföldi vándorlás ... 1.3.
belső és külső adósság ... 4.5.
belvíz ... 3.20.
beruházás ... 3.34, 4.3.
biodiverzitás ... 3.23.
biogazdálkodás ... 3.21.
biokémiaioxigén-igény ... 3.14.
biológiailag inaktív területek ... 3.15.
bizalom ... 2.7., 2.9.
bizalom az emberekben ... 2.7.
bölcsődék kihasználtsága ... 2.6.
bruttó államadósság ... 4.5.
bruttó állóeszköz-felhalmozás ... 4.3.
bruttó hazai termék (GDP) ... 1.26., 4.1., 4.7.
bruttó megtakarítási ráta ... 4.4.
bruttó nemzeti jövedelem (GNI) ... 4.2.

C, Cs

COFOG ... 1.26., 4.6.
cukorbetegség ... 1.12.
csapadék ... 3.7.
csomagolási hulladék ... 3.30.

D

digitális ismeretek ... 1.23.
dohányzás ... 1.14.
dohányzással összefüggő halálozási ráta ... 1.14.

E, E

Mutató

egész életen át tartó tanulás ... 1.25.
egészségesen várható élettartam ... 1.10.
egészségi állapot ... 1.11.
egészségügy ... 1.12., 1.13.
egy főre jutó GDP ... 4.1.
e-kormányzás ... 2.13.
e-közigazgatás ... 2.13.
elégedettség ... 1.9.
élelmiszerárak ... 4.11.
élelmiszer-biztonság ... 3.17.
élelmiszer-termelés ... 3.17.
életkörülmények ... 1.8.
elhelyezkedés ... 4.18.
élőfakészlet ... 3.26.
eltartottsági mutatók ... 1.1., 4.19.
élveszületés ... 1.2.
energiaadók ... 3.32.
energiafelhasználás ... 3.2., 3.33., 3.39.
energiafüggőség ... 3.35.
energiahordozó-árak ... 4.11.
energiaimport-függőség ... 3.35.
energiaintenzitás ... 3.36.
energiatermelés ... 3.35.
erőforrás adók ... 3.32.
erőforrás-termelékenység ... 3.31.
EU-transzferek ... 4.2.
eutrofizáció ... 3.18.
export ... 4.20.

F

fafajállomány ... 3.25.
fagyos napok ... 3.8.
fakitermelés ... 3.26.
fakitermelési arány ... 3.26.
felszíni víz ... 3.14.
fiatalok elhelyezkedési esélye ... 4.18.
foglalkoztatás ... 4.16.
foglalkoztatási arány ... 4.13.
foglalkoztatottak száma ... 4.7.
foglalkoztatottal nem rendelkező háztartások ... 1.7.
foglalkoztatottság ... 1.7., 4.13.
fogyasztás ... 4.10.
fogyasztási szerkezet ... 4.10.
fogyasztói árak ... 4.11.
fogyasztóiár-index ... 4.10.
folyó ráfordítások ... 3.34.
folyónövedék ... 3.26.
folyóvizek ... 3.14.
frissen végzettek ... 4.18.
fürdőszoba nélküli lakások ... 1.8.

G, Gy

Mutató

gazdasági aktivitás 4.12.
gazdaságilag aktívak 4.12.
gazdaságilag inaktívak 4.12.
GDP 1.25., 4.1., 4.7.
gyermekvállalás 1.2.

H

halálokok 1.17.
halálozás 1.17., 1.18.
halmozottan hátrányos helyzet 1.22.
határozott idejű szerződéssel történő foglalkoztatás 2.5.
hátrányos helyzet 1.22.
hazai anyagfelhasználás 3.31.
háztartás 4.10.
háztartási energia 3.38.
háztartási kiadás 4.10.
háztartások eladósodottsági rátája 2.3.
háztartások energiafogyasztása 3.38.
hitel 2.3.
honlap 2.13.
hőhullámok 3.8.
hőmérséklet 3.6.
hőségnapok 3.8.
hulladék 3.28., 3.29., 3.30.
hulladékhasznosítás 3.30.

I, Í

idegennyelv-ismeret 1.24.
ideiglenes vándorlás 1.3.
időjárás 3.6., 3.7., 3.8.
idős népesség függőségi aránya 4.19.
időskori eltartottsági ráta 4.19.
implicit energiaadó 3.33.
import 3.35., 4.20.
infláció 4.11.
információs és kommunikációs eszközök 1.23.
innováció 4.9.
ischaemiás szívbetegség 1.12.
iskolai kompetenciák 1.20.
iskolai végzettség 1.19.,1.21.
iskolázottság 1.19.
ivóvízellátás 3.13.

J

jogbiztonság 2.9.
jogrendszerbe vetett bizalom 2.9.
jóllét 2.4.
jövedelem 2.3.
jövedelemegyenlőtlenség 2.2.
jövedelemeloszlás 2.2.

K

K+F 4.9.
kamat 4.2.
kapcsolati háló 2.8.
károsodott erdők 3.27.
keletkezett hulladék 3.28.
kén-dioxid 3.3.
képzés 1.25.
kezelt hulladék 3.29.
kilépés az oktatásból 1.21.
kisvállalkozások 4.8.
KKV 4.8.
kommunális ellátottság 3.13.
korai iskolaelhagyók 1.21.
korfa 1.1.
korhatár előttieknek járó ellátás 4.16.
kormányzat végső fogyasztási kiadása 4.6.
kormányzati bruttó állóeszköz-felhalmozás 4.3.
kormányzati kiadások 1.26.
kormányzaton kívüli állóeszköz-felhalmozás 4.3.
korösszetétel 1.1., 4.19.
környezeti adók 3.32.
környezetvédelmi beruházás 3.34.
környezetvédelmi ráfordítások 3.34.
közlekedés 3.1., 3.4., 3.39.
közlekedési adók 3.32.
közműolló 3.13.
közös agrárpolitika (KAP) 3.22.
közúti közlekedés 3.1.
közvetlen energiafelhasználás 3.36.
közvetlenül végzett önkéntes munka 2.11.
krónikus betegségek 1.12.
kutatás-fejlesztési ráfordítások 4.9.
külföldi tőke 4.21.
külföldön születettek aránya 1.4.
külkereskedelmi termékforgalom 4.20.

L

lakásminőség 1.8.
lakások felszereltsége 1.8.
lakókörnyezet 1.9.
lakossági energiafogyasztás 3.38.
légköri szilárdanyag-kibocsátás 3.5.

M

maastrichti kritérium 4.5.
magas vérnyomás 1.12.
megtakarítás 4.4.
megújuló energiaforrások 3.37.
mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok 3.23.
mezőgazdasági földhasználat 3.15.
munkaerőköltség 4.23.
munkaerőpiacról való kilépés 4.16.
munkaerő-termelékenység 4.7.
munkanélküliség 4.14., 4.15.
munkanélküliségi ráta 4.14.
munkavállalói jövedelem 4.2.
működő tőke 4.21.
működő vállalkozások 4.8.
műtrágya 3.16.

N, Ny

Mutató

napközbeni ellátások elérhetősége ..... 2.6.
NATURA 2000 ..... 3.24.
nélkülözés ..... 1.6.
nemzeti park ..... 3.24.
nemzetközi vándorlás ..... 1.4.
nitrát ..... 3.16., 3.18.
nitrátszennyezés ..... 3.19.
nitrogén-oxidok ..... 3.3.
nonprofit szektor ..... 2.10.
nonprofit szervezet ..... 2.10.
női-férfi kereseti rés ..... 4.17.
növényvédőszer-értékesítés ..... 3.17.
nyugdíj ..... 4.16.

O, Ó, Ö, Ő

oktatás ..... 1.19., 1.20., 1.21., 1.25., 1.26.
orvos-beteg találkozások ..... 1.13.
orvosi ellátás ..... 1.13.
osztalék ..... 4.2., 4.22.
óvodák kihasználtsága ..... 2.6.
ózonképző vegyületek ..... 3.4.
ózonprekurzor ..... 3.4.
ökológiai gazdálkodás ..... 3.21.
önfoglalkoztatók ..... 2.5.
öngyilkosság ..... 1.16.
öngyilkosság következtében meghaltak aránya ..... 1.16.
önkéntes munka ..... 2.11.
önkéntességi arány ..... 2.11.
öregedési index ..... 4.19.
öregségi nyugdíj ..... 4.16.
őshonos fafajállomány ..... 3.25.

P

Pálfai-index (PAI) ..... 3.9.
parlamenti választás ..... 2.12.
PM_{10} ..... 3.5.
politikai rendszer ..... 2.9.

R

regisztrált vállalkozások ..... 4.8.
rendelkezésre álló jövedelem ..... 4.4.
rendőrség ..... 2.9.
rendszeresen dohányzók aránya ..... 1.14.
reprodukció ..... 1.2.
részmunkaidős foglalkoztatás ..... 2.5.
részvételi arány ..... 2.12.
rosszul olvasó tanulók ..... 1.20.

S, Sz

savasodást okozó légszennyező anyagok ..... 3.3.
speciális célú vállalatok (SCV) ..... 4.22.
standardizált halandósági hányados ..... 1.18.
súlyos anyagi deprivációban élők ..... 1.6.
szállítási módok 3.39
szállópor-szennyezettség ..... 3.5.
szegénységi arány ..... 1.5., 2.1.
szegénységi kockázat ..... 2.1.
szegénységi küszöb ..... 1.5., 2.1.
személyszállítás ..... 3.41.
szennyezési adók ..... 3.32.
szennyvízelvezetés ..... 3.13.
szennyvíztisztítási fokozatok ..... 3.12.
szervezeten keresztül végzett önkéntes munka ..... 2.11.
szilárdanyag-kibocsátás ..... 3.5.
szolgáltatások ..... 2.13.
szubjektív jóllét ..... 2.7., 2.8., 2.9.
születés országa ..... 1.4.

T

tájvédelmi körzet ..... 3.24.
talaj ..... 3.18.
talajvíz ..... 3.16., 3.18.
tanulók betegségei ..... 1.12.
tápanyag ..... 3.16., 3.18.
tápanyagmérleg ..... 3.18.
tápelem ..... 3.18.
társas kapcsolatok ..... 2.8.
társas nonprofit szervezetek ..... 2.10.
tartós munkanélküliség ..... 4.15.
tartós szegénység ..... 1.5.
települési szennyvíz ..... 3.12.
teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi átlagkeresete ..... 4.17.
teljes termékenységi arányszám ..... 1.2.
termékenység ..... 1.2.
termelékenység ..... 4.23.
természetvédelmi terület ..... 3.24.
tőkebefektetés ..... 4.21.
tulajdonosi jövedelem ..... 4.2., 4.22.
tünetmentes erdők ..... 3.27.

U, Ú, Ü, Ű

utaskilométer ..... 3.41.
üvegházhatásúgáz-intenzitás ..... 3.2.
üvegházhatásúgáz-kibocsátás ..... 3.1., 3.19.
üzemanyagárak ..... 4.11.

V

vándorlás ..... 1.3.
vándorlási különbözet ..... 1.3.
várható élettartam ..... 1.10.
védett természeti területek ..... 3.24.
végső energiafelhasználás ..... 3.36.
vélt egészség ..... 1.11.
vidékfejlesztés ..... 3.22.
villamos energia ..... 3.37., 3.38.
visszaforgatott jövedelem ..... 4.2.
vízfogyasztás ..... 3.11.
vízi közmű ..... 3.10., 3.11., 3.12.
vízminőség ..... 3.14.
víztermelés ..... 3.10.

Szerkesztő:
Graczka Sylvia

Közreműködők:
Aujeszky Pál, Baghy Eleonóra, Bárdos Csilla, Bóday Pál, Bujnóczki Anett, Csitneki Emese, Dénes Szilvia, Dienes-Borbély Nóra, Dóra Ilona, Fábián Zsófia, Farkas Máté Bence, Ferencz-Kis Ildikó, Fodor Csilla, Földvári Mónika, Franczen Lajos, Graczka Sylvia, György József, Halmi Erzsébet, Hagymásy Tünde Erzsébet, Hilbert Lászlóné, Horváth Balázs, Juhász Anita, Kelemen Dávid, Kollár Beáta, Kollár Krisztina, Kolozsi Gergely, Komolafe Magdolna, Kovács Csaba, Kovács Máté, Körömi Eszter Sára, Lovászné Skach Edit, Mencző Beatrix, Mezey Krisztina, Molnárné Brinzik Katalin, Nagy-Jamalia Natalie, Nagy Norbert Attila, Novák János, Obádovics Csilla, Pataki Tímea, Patay Ágnes, Pásztorné Stokker Erzsébet, Pintér Ádám, Pölöskei Vanda, Pránder Katalin, Schwartz Antónia Éva, Sebestény István, Szabóné Lipka Tímea, Szabó Zsuzsanna, Szűcsné Bakonyi Piroska, Tóth Gábor, Tóth Judit Nikoletta, Váradi Rita, Vincze Tibor Dániel, Wéber András, Zách Dániel, Záhonyi Márta, Zalánné Olbrich Anikó

Grafikai tervezés:
Gyulai Katalin

Tördelés:
Bada Csilla

Fotók: Fotolia

További információ:
kommunikacio@ksh.hu
www.ksh.hu/kapcsolat

Internet: www.ksh.hu